אור תורת משה

ספר

אור תורת משה

מאת

יהודה משה בן יעקב באיוק בעל המחבר אמרי תורת משה
אמונת תורת משה, אלהות תורת משה, ליקוטי תורת משה,
נכד הרב החסיד ובעל מקובל רבי יוסף ב"ש זצ"ל,
בן הרב החסיד ובעל מקובל מפורסם רבי ידידיה
ב"ש זצ"ל, נכד הרב הגאון רבי משה פינ-
טשוק זצ"ל, חתנו של הרב הגאון הגדול
רבינו אליהו זצ"ל מווילנא.

בדפוס
א. ה. ראזענבערג
364 אלכסנדר עוו.
ניו יארק
שנת תרפ"ב.

תודה וברכה

לבני היקרים מר׳ ישראל ומר׳ מאיר שיחיו,

על אשר תמכו אותי לעת זקנה לישב בשלוה ונתנו לי האפשרית לכתוב על הספר הגיונות לבי אשר עלה במחשבתי לחדש ביאור מספיק מפורש ושום שכל על הכתובים הסתומים והנעלמים בתורת משה ולהסביר מאמרי חז״ל מפרשי התורה, ואשא כפי אל אל השמים ואתן לו תודה כי זכה אותי בבנים יקרים נדיבי לב אשר עזרו אותי להדפיס את הספרים אשר כתבתי. ולא עשו זאת על מנת לקבל פרס ולא עשו את התורה קרדום לחפר בה ולהרויח מזה, כי אם לזכות את הרבים ללמד לבני אדם דעה ובינה להשכיל והקדשתי את הספרים שכתבתי לשמם ולכבודם. לתהלה ותפארת לזכרון עולם, וה׳ אלהי ישראל יברך אותם ואת ביתם ויאריך ימיהם ושנותיהם בחיים טובים ונעימים וברוב עוז ושלום כל ימי חייהם וכל אשר יעשו יצליחו עד עולם. כי עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר, ארך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד, הם התומכים אותה.

אותיות היא למחזיקים מספר שם בני מאיר, ואותיות מאשר עולה מספר שם בני ישראל, ועוד בכתוב הזה אותיות בני ישראל ובני מאיר. ועוד בתיבה מאשר נמצא שלשה אותיות משם בני ישראל ושלשה אותיות משם בני מאיר. והוא רמז ששניהם כאחד מאשרים ושניהם מאירים. יהי שם ה׳ יבורך, יאיר ה׳ פניו אליהם וישם להם שלום כי דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום.

הסכמה

הסכמת הרב הגאון דוב אריה לעווינ-טהאל רב הכולל מעיר פהילאדעלפיע

ב„ה

זה שנים רבות אשר הזמין לי ה׳ להכיר את ידידי וחביבי ומכובדי גבר הכם בעוז משכיל על דבר אמת דורש את ה׳ ותורתו המופלג בתורה וחכמה הר׳ משה באיוק נ״י מאלליאנס נ״ד הסמוכה ונראה לעירנו וכענבים במדבר מצאתיו בארצנו אשר תורתינו מונחת בקרן זויות ואין דורשה ומבקשה, וחכמת ישראל האמתית והמקורית הנאמנה לתורתנו הכתובה והמסורה משתכחת, חמותי ראיתי אור פני משה האיש בעבדו ועסקו בישובו של עולם בפנה נסתרה בודד מחברת חכמים, ובמקום שאין שם בתי מדרש וספרים כאחד בעלי הרוח הגדולים בדורות שלפנינו אשר רוחם נשאם לגדולות שוקד הוא על התורה במסירות נפש. והוגה דעות נעלות בחכמתינו ובינתינו, וה׳ עמו לחדש חידושים נכונים ברעיונו הזך ושכלו הישר. וידיעותיו הרבות אשר רכש בהגותי כל ימיו בכל פנות ספרתינו העשירה, ומיום אהבתיו והוקרתיו ובחברתו השתעשעתי ולדבריו הקשבתי ועל הרבה מכתביו במעט עיון עברתי, ראיתי ונוכחתי כי נאמן הוא לה׳ תורתו ועמו, חוקר ומעמיק דורש האמת בכתבי קדשנו ודברי רבותינו לחזקם ולהגן נגד המתקוממים. עתה נדבה רוחו ונשאו רוחו להוציא לאור עולם הגות לבו פרי עבודתו הכבדה בספר אשר ידפיס לזכות הרבים והנה נמנע אנכי תמיד מלהסכים על ספרים חדשים, וביחוד כי עבודתו היא במקצועות אשר לרגל עבודתי אינני יכול לקבוע בהן למודי ועסוק אנכי בענינים אחרים, אך לאסהודי גברא קאתינא כי חזקת חבר לו שלא יוציא מתחת ידו חס ושלום דבר שאינו מתוקן ואף במקום שהוא משתמש בחכמות חיצוניות דבריו תחילתם וסופם יראת שמים ואהבת תורה, ואשרי חלקו שזכהו ה׳ לכך, ואקוה כי רבים יהנו מאור חכמתו. והבא לטהר יסייעו לו להוסיף אומץ בתורה ולהפיץ מעינות חכמתו חוצה, וה׳ יאריך ימי ידידי המחבר בטוב, וכל זמן שיזקין דעתו תתוסף ויראה שכר בעמלו הכרת טובת חכמים הוגי תורה, כברכת המדבר לכבוד האי גברא יקירא הנכבד וחכם.

יום ה׳ בטו״ב למספר בני ישראל, ש״ש אנכ״י לפ״ק פהילאדעלפיע.

נאום דוב אריה באמ״ו הגאון מו״ה אברהם הכהן זללה״ה לעווינ-טהאל חופ״ק.

מחליפות מכתבים שהיו בין המחבר והרא"ח ראָזענבערג בעל המחבר „אוצר השמות".

מאַרטש 1טען, 1921.

לידידי חביבי היקר והנכבד מאד מר משה באיוק שלום:

אני מוצא את ספרו כי יהיה מן המובחרים, ואשאר מוקירו ומכבדו כערכו הרם,

א. ח. ראָזענבערג.

מאַרטש 13טען, 1921.

לידידי חביבי מר משה באיוק שלום וכל טוב:

בכלל הייתי מקבל נחת ורוב עונג מקריאת ספרו המצויין כי לבד שהוא מגן ומחסה לתורתינו הקדושה נגד המחרפים אותה ומערערים עליה ימצא בו הקורא ידיעות רבות חשובות ונחוצות לכל ההוגה בכתבי קדשינו, כי ימצאו בו ברכה עד בלי די. יברך ה' חילו ופועל ידיו ירצה כי זכה להעשיר את ספרותינו בספר יקר ונכבד מאד.

ברגשי כבוד ובברכת ציון וירושלים, מוקירו ומכבדו כערכו הרם,

א. ח. ראָזענבערג.

יוני 5טען, 1921.

לידידי מלא וגדיש בחכמות ומדעים כ"ש מר משה באיוק שופט צדק ושלום:

כל ימי הייתי מצטער לפשר הסתירה שבין מושג הנשמה שיש לנו חלק אלוה ממעל ובין חולשת החושים בילד בשנים הראשונות להולדו, עד אשר קראתי את פתרון הדברים בספרו היקר ואורו עיני, אקווה כי המבינים יכירו את ערכו הגדול של ספרו, כי ברכה בו.

ואשאר מוקירו ומכבדו כערכו הרם מברכו בברכת ציון וירושלים,

א. ח. ראָזענבערג.

אָקטאָבער 6טען, 1921.

לידידי רחימא דנפשאי מר משה באיוק שלום:

חקירתו בדבר תנור עכנאי מצא חן בעיני מאד, ואקווה כי הקוראים את ספרו יהללוהו וישבחוהו ושלום לו ולכל אשר אתו כחפצו וחפץ ידידו באמת מוקיר ערכו תורתו וחכמתו,

א. ח. ראָזענבערג.

הקדמה

קראתי את הספר הזה בשם אור תורת משה ראשי תיבות אמת כי תורת משה הוא תורת אמת. ושלשה תיבות הראשונות הכתוב בתורה בראשית ברא אלהים סוף תיבות אמת, כי אמת הוא חותמו של הקדוש ברוך הוא ושלשה אותיות אמת הוא ראש וסוף ואמצעי אותיות של א״ב ורומז שתורת משה הוא אמת מתחלה ועד סוף. אמת במספר קטן הוא תשע וכשם שמספר תשע אם יכפול לעולם יהיה תשע כידוע כן לא תחלף תורת משה לעולם. ובעל הטורים ז״ל כתב בראשית ברא אלהים סוף תיבות אמת ללמד שנברא העולם באמת שנאמר ראש דברך אמת, ותורתינו הקדושה נקראת אור שנאמר כי נר מצוה ותורה אור. ואור התורה תאיר לבני אדם ותורה לו חכמה ובינה ודעת להשכיל ולהבין סוד מעשה בראשית וסוד מעשה מרכבה מהעולמות הקדמונים שקדמו לעולם העכשיו ואמרו חז״ל בפרקים הפך בה והפך בה דכלא בה לדעת כל הכתוב בתורה מן בראשית עד סוף ויכולו השמים והארץ הכתוב מדבר מהעולמות שנבראו ונחרבו כאשר אמרו חז״ל שקודם שנברא העולם הזה הקדוש ברוך הוא היה בונה עולמות ומחריבן, ומן אלה תולדות השמים והארץ בהבראם עד והאדם ידע הכתוב מדבר מן העולם הקודם לעולם העכשו, כי על כן קראתי את הספר הזה בשם „אור תורת משה״ על שם שהוא מאיר על העולמות שקדמו לעולם העכשו. ואנכי הצעיר בישראל כל ימי חקרתי ודרשתי לדעת הכתוב בתורת משה הנעלמים מעין כל חי, כי על כן הלכתי לעיין מאמרי חז״ל בים התלמוד מפרשי התורה ומדרשים ואגדות וספרי הקבלה וחכמי ישראל הראשונים והאחרונים מפרשי התורה, חקרתי וצרפתי דבריהם בטוב טעם ודעת להבין מאמריהם ולדעת כוונותיהם הכמוס וטמון בדבריהם כי כן נהגו חז״ל לגלות טפח ולכסות טפחיים, באמרם הצנע לכת עם ה׳ אלהיך. ואת צנועים חכמה, הולך רכיל מגלה סוד, וסוד ה׳ ליראיו. ואתחנן אל ה׳ אלהי השמים להאיר עיני בחכמת התורה ואמרתי גל עיני ואביטה נפלאות מתורתיך.

ותודה לאלהים שחנן אותי וזכיתי להבין מעט מן הדברים הנעלמים בחכמת האמת. אספתי טפחתי ורביתי משלי דברי אמת, ועד עתה היו גנוזים אתי וחקוקים על לבי, וכעת לעת זקנה רוח ה׳ דבר בי לא אוכל אכלכל מלהביע אומר ולפרסם הדברים הנודעים לי לקיים וללמד, ואנא בעינא למיעל בלא כסופא לעלמא דאתי, והשבותי אל לבבי לכתוב על הספר את אשר למדתי וללמד לאדם בינה ודעת מפורש ושום שכל כפי אשר מצא ידי ודעתי הוא אשר כל איש אשר חנן אותו אלהים בתורה או סתם חכמה לחדש אמרי בינה ודעת אמת מחויב לכתבם על הספר ככתוב בספר חסידים סימן תק״ל וכן כתוב בזהר (פרשה תזריע דף מ״ו ע״ב). כמה דעונשא דהאי בר נש בגין מלה בישא כך ענשיה בגין מלה טבא דקאתי לידיה ויכיל למללא ולא מליל. ועוד אמרו חז״ל זהר (פרשה לך לך דף צ״ו ע״ב), אמר ליה רבי אבא (לרבי שמעון), אי ניחא קמיה דמר דלימא קמיה מאינון מלי מעלייתא דשמענא בהאי (הנה אני בריתי אתך). אמר ליה אימא, סח ליה עובדא וסדר קמיה כל אינון מלין, אמר ליה וכי כל הני מלי מעלייתא הוו טמירין גבך ולא אמרת להו, גוזרנא עלך דכל תלתין יומין אלין תלעי ותנשי, ולא כתיב (משלי ג׳), אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך לעשות, ואמר רבי שמעון זהר (פרשה האזינו דף רפ״ז ע״ב אדרא זוטא) הא השתא שעתא דרעותא הוא, ואנא בעינא למיעל בלא כסופא לעלמא דאתי, והא מלין קדישין דלא גליאן עד השתא בעינא לגלאה קמי שכינתא (רבנן חברייא דאדרא) דלא יימרון דהא בגריעותא אסתלקנא מעלמא, ועד כען טמירין הוו בלבאי למיעל בהו לעלמא דאתי. ואנכי הצעיר באלפי ישראל אל גנת אגוז ירדתי, לא אל עצם האגוז אף לא אל קליפת האגוז כי אם אל גינת האגוז זכיתי להביט ולחזות בנועם ה׳ הוא עץ החיים אשר נטע אלהים בגן העדן וזכיתי לשתות מעט מזעיר ממי הנהר היצא מן העדן להשקות את הגן, ומשם היה לארבעה ראשים ארבעה פנים לתורה והוא פ״ר״ד״ס פשט, רמז, דרוש סוד, ומעט מן הדברים אשר חנן אותי אלהים להבין כתבתי על הספר לקיים ללמוד וללמד והקורא המעיין ימצא אותם במקומם מפוזרים בשלשה ספרים הראשונים שכתבתי, ואחד מהם הוא הספר אור תורת משה, המאיר עינים למבקשי האמת. ומוליך ומביא את האדם אל דרך עץ החיים, ברוך המקום ברוך הוא שנתן תורה לעמו ישראל, ואשרי האיש אשר

בתורת ה׳ חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה, ואז יגלה עיניו ויביט נפלאות התורה דכלא בה, אלהים יחננו ויברכנו יאיר פניו אתנו סלה לדעת הסודות הנפלאים והנסתרים בתורת משה כאמור הנסתרות לה׳ אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם. ואור תורת משה תאיר בכל דור ודור כי באורך נראה אור, ועוד תאיר ותזהיר לבן האדם לדעת הטוב האמיתיי לעתיד לשמר את דרך עץ החיים לעולמי עולמים. ואתן תודה לאלהי השמים שזכה אותי באשה טובה וחכמה היא זוגתי **מרת עטעל שתחיה,** שלא שאלה ממני מותרות כדרך הנשים והיתה מסתפקת במועט ותתן לי האפשרית לישב בשלוה ללמד ולכתוב הספרים שחברתי, ועליה אמר שלמה המלך אשת חיל מי ימצא בטח בה לב בעלה, גמלתהו טוב כל ימי חייה, חגרה בעוז מתניה ותאמץ זרועותיה לעשות עבודתה בבית ובשדה. הוד והדר לבושה לא משי ותכלת. צופיה הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל. קמו בניה ויאשרוה בעלה ויהללה. רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה, תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה ה׳ יאריך ימיה בטוב ובנעימים כל ימי חייה.

מפתח להמאמרים

חלק ראשון

פרק א.

השקפה

ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם
ובינתכם לעיני העמים (דברים ד').

מאמר א. תורת אמת.

רבים מחכמי המדע התעיבו עלילה על תורתנו הקדושה הנתנה לנו מן השמים על ידי משה רבנו עליו השלום אדון הנביאים, ואמרו שכל הכתוב בתורה בפרשה בראשית היינו בריאת העולם בכלל ובריאת הארץ ומלואה בפרט מתנגד לחכמת המדע, ומהם מהחכמים, והם החכמים להרע, הרימו קול בבוז ולעג על המאמינים בתורה ומחזיקים בה, לאמר כי התורה היא מעכבת ומעצרת להתפשטות מדע האמת בין העמים, כאשר העיז פראפעססאר ארנאלד דארעל בספרו „מאזעס אר דארווין" לאמר כי עון גדול מנשוא הוא ללמד לנערים בבתי מדרשים תורת משה, באשר התורה היא שגגת הקדמונים ועל הירושה הלאומית הזאת כבר עברו 3500 שנה, והיא מתנגדת בלתי ספק לחכמת המדע האמתי, והיא שיטת ההתפתחות, שיטת החוקר דארווין. גם הבוז והלעג אשר כתב רעוו. ג. אינגערסאל נגד משה רבנו ותורתנו הקדושה, ומה שכתב החוקר הערבערט ספענסער בספרו „דהי עוואלושאן אוו לייף" חלק שלישי, לאמר שדעת הקדמונים על דבר הבריאה הכתובה בתורת משה איננה אמת. — כל זה נכתב מאנשים חסרי דעת אשר דברו דברים זרים על תורת משה, ולדעתם ספור ענין בריאת העולם ובעלי החיים בפרשת בראשית היא דעה נושנה, ספורים בדוים (לעגענדעס) אשר האמינו בהם העמים הפראים בימי קדם כהכלדאים והאשורים, זמן רב טרם נכתבה התורה ונמסרה לעם ישראל על ידי משה רבנו במדבר סיני, והחליטו אשר תורת משה על דבר בריאת העולם כבר נתבטלה על ידי אור הדעות החדשות, שנתגלו בכל ענפי החכמות והמדעים כמו אסטראנאמי, פהיזיק, כעמיע, געאלאגי וכו'.

חם לבי בקרבי, בהגיגי תבער אש, בקראתי את דברי החכמים ההם הכתובים על ספרים ובעטם התעו לבב האנשים המבקשים לדעת האמת, ורבים חללים הפילו בעט ספר לסור מדרך עץ החיים, והתעו אותם ללכת בארץ ציה וצלמות.

מאמר ב. תורה תמימה.

נואלו החכמים ההם להוציא דבה על תורתנו הקדושה תורת האמת. לו חכמו ישכילו זאת, אז הבינו כי עולתה בפיהם ושקר בימינם, ואין אתם יודע עד מה ממה שכתוב בתורת משה. והסיבה לזה היא שכל התרגומים של התורה אשר ראיתי בלשונות שונות חטאו המטרה לפרש את התורה כראוי ומלותיהן הן כעצמות יבשות שאין בהם רוח חיים, לכן תעו בלכתם לבקש ולדעת כונת המקראות, ולדעתי אך האיש אשר ילמוד את התורה בשפה הקדושה ויודע גם כן המסורה, שנמסרה לנו בקבלה על ידי הנביא"ם הקדושים וחכמי ישראל בתלמוד ובמדרשיו וספרי הקבלה, והוא בעצמו חכם ומבין בהשכל ודעת, אך לאיש כזה יש אפשרות להבין ולדעת המדע הצפון בתורת משה, כי אמת תורתנו הקדושה אשר היא חכמת אלהים לא תתנגד להאמת, וכל הכתוב בתורה אשר נתנה לנו בירושה על ידי משה רבנו עליו השלום, מן פרשה בראשית עד לעיני כל ישראל, הוא אמת לאמתו ושכולה אין בהם, וכאשר אמר דוד המלך עליו השלום (תהלים י"ט) תורת ה' תמימה משיבת נפש, עדות ה' נאמנה מחכימת פתי, וחכמת האמת אי אפשר שתהיה מחולפת ולא תהיה תורה אחרת מאת אלהים, ואמר שלמה המלך עליו השלום (משלי ה') כי נר מצוה ותורה אור, וחכמת התורה עוד תאיר לכל העמים גם לימים יבואו לדורי דורות ולעולמי עולמים, כאשר נבא הנביא ישעיה: והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים... לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

מאמר ג. זו תורה זו חכמה.

ואמרו חז"ל הפך בה והפך בה דכולה בה. כי באמת כל חכמה ומדע אשר היה ואשר יהיה, הנודעים לנו ואשר עדיין לא נודע לנו, כבר כולם נמצאו בתורתנו הקדושה, וכל חכמי המדע כולם שאבו חכמתם ומדעם ממעיני אור האמת אשר נכתב על ספר ירושתנו כאשר אמרו חז"ל (זוהר פרשת משפטים דף קס"ד) ואורייתא דא אתמר עלה (במדבר כא) ומשם בארה היא הבאר, הבאר היא מליא ולא נפקין מימוי לבר, ואיהו באר מיא דאורייתא דאפיק כל מיין, וכל מיין דעלמא עאלין ביה ולא נפקין מימוי לבר, ואיהו באר דאפילו כל בני עלמא שבאין מניה מיא ואפילו כל ענני עלמא לא חסרין מניה אפילו כחוט השערה, בגין דבאר דא לית ליה סוף יתיר עמוק הוא מדאורייתא דאתמר בה (איוב י"א) ורחבה מני ים, ובכד דיליה מאן דשאבי מניה מיא איהו בלע כל חכמתין דעלמא כל שכן באר עצמו. תא חזי ספור סדר מעשה בראשית בפרשה בראשית הכתוב בתורתנו בסדר אמת ויושר על פי שטת ההתפתחות, היינו הוית המקום וחמר הראשון עם ארבע סגולות וארבעה

יסודות והוית האור ביום ראשון, הוית הרקיע וההבדלה בין מים העליונים ובין מים התחתונים ביום השני, מקוה המים ועשיית היבשה והלבשת הארץ בצמחים ביום השלישי, תקון המאורות ביום הרביעי, בריאת כל רמש ודגים וחית הארץ והעוף ותנינים ביום החמישי, וביום הששי אמר אלהים נעשה אדם בצלמנו. כאשר פרשתי במקומו, נעשה פירוש כל העולם יעזרו להתפתחות האדם, בסדר הזה תורתנו הקדושה תלמדנו סדר התפתחות העולם איך הבריאה צעדה ממדרגה למדרגה לעלות למעלה, מאין ליש ומן חמר הראשון להרכבת הדומם, ומדומם לצומח, ומצומח לחי והאדם וכל ענינם. ראה כי שטת החוקרים דארווין וספענסער כבר כתובים על ספר הישר לבני ישראל משנים קדמוניות כאשר אבאר במקומו. ואמר הכתוב (דברים ד׳) כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, כי באמת חכמת התורה וחכמת הפילוסופיא מתאחדות כאחת, ואין זו בלא זו, כאשר אמר הר״מ בוטריל ז״ל בפירושו לספר יצירה פרק ג׳ משנה ב׳, כבר התבאר לנו כי ידיעת מהות הדבר וידיעת מציאותו הם שני דברים מתחלפים, ולכן לא יכנס שום אדם בזה הפרדס שלא עיין בחכמת הפילוסופיא כי חכמת הפילוסופיא נקשרת בחכמת הקבלה כמו שלהבת בגחלת. והיום ראיתי לבני ציון היקרים שדלת זאת החכמה לפניהם ננעלת וידמה לעם ציון שאם יחקרו בחכמת הפילוסופיא ישימו תורת משה פלסתר ודרך רמיה, ואין זה אמת, כי תורתנו הקדושה נקראת פילוסופיא הטהורה.

מאמר ד. סתרי תורה.

הפך בה והפך בה דכולה בה. דע כי תורתנו הקדושה יש לה ארבעה פנים והוא פרד״ס (פשט, רמז, דרוש, סוד), ובכל אחד ואחד מהארבעה פנים נמצאים רבוא רבבות ענינים וכולם אמת וצדק דברי אלהים חיים, ובכל ספור וספור הכתוב בתורה יש בו כונה גנוזה בתוכו ולא עוד אלא שבכל תיבה ותיבה ובכל אות ואות יש בה דברים נפלאים, וכאשר אמרו חז״ל וכפטיש יפוצץ סלע יתפזרו נצוצי אש מסביב לכל עבר כן תורתנו הקדושה בכל אות ואות יש תילי תילים נצוצות אור מדע הטמון בה, ואמרו חז״ל (זהר חדש מדרש הנעלם דף י׳ ע״ב) רבי יהודה אומר למה הזכיר הקדוש ברוך הוא בריאת שמים וארץ תחלה, והלא המלאכים נבראו תחלה וכסא הכבוד, אלא כדי שלא יהרהר אדם דברים הסתומין מן העין ואשר לא גלה בראש, רבי אומר כדי להראות לאדם שאינו בעל חכמה ואינו ראוי לגלות לו סתרי תורה, דאמר רבי יצחק אין מגלין סתרי תורה אלא לאדם חכם וקורא ושונה ותלמודו מתקיים בידו והוא ירא שמים ובקי בכל דבר (פירוש חכם ומבין בדעתו ובקי בכל שאר המדעים) ואדם שאינו בענין זה וישאל על הסתרים והנעלמים שלמעלה, אמור לו מה אתה שואל, שא עיניך וראה כי בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, תדע לך שלא גילתה בתורה יותר (פירוש וכל אשר אתה רוצה לדעת הוא מכוסה ונסתר, צא ולמד תחלה ואחר כך תשיג ותדע הנסתרות), ואם

תאמר שאין סתרים בתורה תדע לך כי על כל דבר ודבר יש תלי תלים של סודות והלכות ופירושים שנאמר קוצותיו תלתלים, על כל קוץ וקוץ תלי תלים. כי הא דרבי יוחנן בן זכאי הוה אמר על האי פסוקא, ושם אשתו מהטבאל בת מטרד בת מי זהב, שלש מאות הלכות פסוקות ולא רצה לגלות אותם אלא לרבי אלעזר בן ערך ולרבי אליעזר בן הורקנוס תלמידיו דהוו עסקי במעשה מרכבה עמו.

מאמר ה. רזי התורה.

ואמרו חז"ל (זהר פרשת בהעלותך דף קמ"ט ע"ב) פתח רבי אלעזר ואמר, כתיב ותנח התבה בחדש השביעי על הרי אררט, כמה חביבין מילי דאורייתא דכל מלה ומלה אית רזין עלאין, ואורייתא כלא עלאה איקרי, ותנינן בתליסר מכילן דאורייתא, כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא, דהא אורייתא דאיהי כללא עלאה אף על גב דנפיק מנה חד ספור בעלמא, ודאי לא אתי לאחזאה על ההוא ספור אלא לאחזאה מלין עילאין ורזין עילאין, ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא, בגין דההוא ספור דאורייתא או ההיא עובדא אע"ג דהוא נפקא מכללי דאורייתא לאו לאחזאה על גרמיה נפק בלבד, אלא לאחזאה על ההוא כללא דאורייתא כלא נפק, כגון האי דכתיב (בראש' ח') ותנח התבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום לחדש על הרי אררט, ודאי האי קרא מכללא אורייתא נפק ואתי בספור בעלמא, מאי אכפת לן אי שרי בהאי אי בהאי, דהא באתר חד לישרי, אלא ללמד על הכלל כלו יצא, וזכאין אינון ישראל דאתיהיב להו אורייתא עלאה אורייתא דקשוט. ומאן דאמר דההוא ספורא דאורייתא לאחזאה על האי ספור בלבד קאתי, תיפח רוחיה, דאי הכי לאו איהי אורייתא עלאה אורייתא דקשוט, אלא ודאי אורייתא קדישא עלאה איהי אורייתא דקשוט, תא חזי מלך בשר ודם לאו יקרא דיליה הוא לאשתעי מלה בהדיוטא כל שכן למכתב ליה, ואי סלקא בדעתך דמלכא עלאה קודשא בריך הוא לא הווה ליה מלין קדישין למכתב ולמעבד מנייהו אורייתא, אלא איהו כניש כל מלין דהדיוטין כגון מלין דעשו, מלין דהגר, מלין דלבן ביעקב, מלין דאתון, מלין דבלעם, מלין דבלק, מלין דזמרי, וכניש להו וכל שאר ספורין דכתיבין ועביד מנייהו אורייתא, אי הכי אמאי אקרי (מלאכי ב') תורת אמת, (תהלים י"ט) תורת ה' תמימה, עדות ה' נאמנה. פקודי ה' ישרים, מצות ה' ברה, יראת ה' טהורה, משפטי ה' אמת, וכתיב הנחמדים מזהב ומפז רב, אלין אינון מלי דאורייתא, אלא ודאי אורייתא קדישא עלאה איהו אורייתא דקשוט, תורת ה' תמימה, וכל מלה ומלה אתייא לאחזאה מלין עלאין, דההוא מלה דההוא ספור לאו לאחזאה על גרמיה בלבד קא אתיא, אלא לאחזאה על ההוא כלא קאתי כמה דאוקימנא (שם דף קנ"ב), רבי שמעון אמר ווי להההוא בר נש דאמר דהא אורייתא אתא לאחזאה ספורין דעלמא ומלין דהדיוטי, דאי הכי אפילו בזמנא דא אנן יכלין למעבד אורייתא במלין דהדיוטי, ובשבחא יתיר מכלהי

אי לאחזאה מלה דעלמא אפילו אינון קפסירי דעלמא אית בינייהו מלין עלאין יתיר, אי הכי ניזל אבתריהו ונעביד מנייהו אורייתא כהאי גוונא, אלא כל מלין דאורייתא מלין עלאין אינון ורזין עלאין, ואמרו חז"ל (זהר פרשת בלק דף ר"ב ע"א) כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה והיה כעץ, אמאי סמיך דא לדא, אלא מאן דאשתדל באורייתא יומם ולילה לא ליהוי כארעא יבשא אלא כעץ שתול על פלגי מים, מה אילן אית ביה שרשין ואית ביה קלפין ואית ביה מוחא ואית ביה ענפין ואית ביה טרפין ואית ביה פרחין ואית ביה איבא, אף מלין אינון דאורייתא אית בהו פשטא דקרא, דרשה, רמז דקא רמיז חכמתא וגימטריאות, רזין טמירין רזין סתימין אלין על אלין, פסול וכשר, טמא וטהור, איסור והיתר, מכאן ולהלאה מתפשטין ענפין לכל סטר והיה כעץ, ועוד אמרו (זהר פרשת ואתחנן דף רס"ה ע"א) ואמר רבי שמעון אלמלא הוו ידעי בני נשא מלין דאורייתא לינדעון דהא לית שום מלה באורייתא או אות באורייתא דלא אית בה רזין עלאין יקירין.

מאמר ו'. סוד התורה.

והרב רבי נפתלי הערץ הלוי ז"ל באמרי שפר כתב, וזהו גם כן קפיאות תהומות החכמה שאיננו מתגלה היחוד האמתי עדיין, וזהו מצד חסרון ידיעת התורה ורזי חכמה, כי הסטרא אחרא (החמר) סותמת וגודרת בעד הנשמה והשכל שלא ישכיל עבדי בהשכלת היחוד האמתי ואינו מתגלה רק טיפין טיפין והוא סוד הקרח שהוא היחוד האמתי שהוא למעלה מחיות הקודש, רקיע כעין הקרח הנורא, כי רקיע הוא דבר המבדיל ומפסיק את ההשגה, אבל יש רקיע שמפסיק עד שאי אפשר להשיג כלל מה שלמעלה כמו רקיע שעלינו, אבל החיות שהם רצוא ושוב דהיינו שמשיגים מעט ותיכף שבים מהשגתם לעצמותם כדי שלא יתבטלו ממציאותם, ולכן הרקיע המפסיק את השגתם אינו מפסיק לגמרי רק שמשיגים מעט מעט והיינו כעין הקרח שעל ידי חום מעט יוצא ממנו מים דהיינו שפע ההשגה, והיינו כי מניעת ההשגה היא בשביל שההשגה הזאת היא תכופה בלי הפסק ואי אפשר לנבראים להשיג רבוי ההשגה כל כך רק בהתבוננות בין ענין לענין וברגיעה מעט וזהו ברצוא ושוב, אך ישם ההשגות תכופות בלי שום הפסק כלל, וזהו כמו הקרח שמתלכדים חלקי המים בתכיפות דחוקים זה בזה עד שאי אפשר להפריד ביניהם, וזה מורה על מניעת ההשגה. וכמו כן האדם המשיג חכמת התורה וסודותיה יש גם כן הרקיע המבדיל והוא מסך למנוע ההשגה בתורה שלא יוכל להבין, והוא מפני שהשגת התורה אין לה שיעור, ובכל פעם העיון נראים כמה ענינים משתלשלים ומסובכים זה בזה ואי אפשר לו להבין ולהשיג רק מעט מעט טיפין טיפין, כל דבר בפני עצמו. ונראה לי לאמר שזה הוא הענין שאמר שלמה המלך עליו השלום בשיר השירים, גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום, וענינו הוא שחכמת האמת וסודות התורה נעול ונסתר כמעין החתום, והוא שלא כל אחד שירצה בידו לבוא אל פרד"ס המלך פנימה

לחזות בנועם ה׳ ולבקר בהיכלו כי אם אל אשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב וחיה, ככתוב וחנתי את אשר אחן ורחמתי את אשר ארחם, כי אך האיש אשר מצא חן בעיני ה׳ הוא אשר יצליח לבוא אל הפרד״ס ולטעום מעץ החיים אשר בגן ולהרוות צמאונו ממעין באר מים חיים אשר בעדן וחי לעולם, ורבים מחסידי אומות העולם המאמינים בתורת משה כתבו אשר תורתנו היא חכמה נפלאה מלאה סודות נשגבים ולא כל אחד יכול להבין ולהשיג הנסתרות לבד האיש אשר חנן אותו ה׳. ראה מה שכתב החוקר הפראפעססאר ס. פענקאסט בספרו הקבלה „דהי טרו סייענס אוו לייהט״, והוא אשר תורת משה בלתי ספק נכתבה בשני פנים, נגלה ונסתר,הנגלה כל אחד יכול לקרוא ולדעת פשוטו, והנסתר יבין אך האיש אשר זהר עליו אור אלוה.

מאמר ז. אור התורה.

ואמר דוד המלך עליו השלום (תהלים י״ט) תורת ה׳ תמימה משיבת נפש. עדות ה׳ נאמנה מחכימת פתי, פקודי ה׳ ישרים משמחי לב, מצות ה׳ ברה מאירת עינים. משפטי ה׳ אמת צדקו יחדו, הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים, והוא בקש מאת אלוה ואמר גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. בא וראה כמה גדלה מעלת התורה הקדושה לא אך בהנסתרות כי גם בהנגלות אין ערך לה בהודה והדרה על כל דתי הגוים אשר בכל העולם, ומי הוא אשר ירהב בלבו להשוות תורת הלאומים והנהגתם ומשפטם עם דת משה רבנו עליו השלום. אף גם במדינות החפשיות אשר שם האיר אור הציוויליזאציאן, בכל זאת המבקר ימצא ההבדל הגדול אשר בין דת ישראל לבין דתי הגוים, בין במצותיו ובין בחוקיו ומשפטיו, וכרחוק מזרח ממערב כן רחקו דתי הגוים מדת משה רבנו עליו השלום במעלתם, ואמר שלמה המלך עליו השלום (משלי ג׳) אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה, כי טוב סחרה מסחר כסף יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה, ארך ימים בימינה, בשמאלה עשר וכבוד, דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. ומי יכול להשמיע כל תהלתה. צא וראה זה יותר משלשת אלפים מאתים ושלשים שנה, טרם האיר אור המדע על פני הארץ, בעת אשר כל גויי הארצות עוד הלכו בחושך ועוד עמדו במצב הפראים, בעת ההיא האיר אור תורת משה לעם ישראל בכל הדרה ותפארתה. ואמר הכתוב (דברים ד׳) כי מי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום. צא וראה הפנינים היקרים הנמצאים בתורתנו הקדושה, אחדות האלוה האמתי לאמר אנכי ה׳ אלהיך, לא יהיה לך, לא תעשון אתי, והיא אמונת עם ישראל שהוא אחד ואין בלתו, לא תשא, מנוחת יום השבת, לא תעשה כל מלאכה אתה ועבדך ואמתך ובהמתך, למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך, כיבוד אב ואם, לא תרצח, לא תגנב, לא תנאף, לא תענה, לא תחמד, המה העשרת הדברות

אשר נתנו לעם ישראל אצל הר סיני אשר יאיר זיום בכל הארץ. חוץ מזה עוד יתנוססו ויאירו בתורתנו הקדושה המצות והחוקים והמשפטים הטובים להצלחת המין האנושי הפרטי, הטובים להצלחת הלאומים בכלל, והם דיני כשר וטרפה, את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו, נבלה וטרפה לא תאכלו, דם כל בשר לא תאכלו. אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמאתם בם. והייתם קדושים כי קדוש אני, דיני טומאה וטהרה, דם נדה, נגעים בגוף ובכלים ובבית. דיני זב ומצורע, טמא טמא יקרא טמא הוא, בדד ישב מחוץ למחנה (איזאליישאן). דיני שמיטה, שש שנים תזרע את ארצך והשביעית תשמטנה, כידוע לחכמי אגרא־נאמי שהוא טוב מאד לשדה לשבות ואחר כך תוסיף הארץ תת כחה כמקדם, ואכלו אביוני עמך, מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו, לא יגוש את רעהו ואת אחיו, כי ימכר לך אחיך ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך, ולא תשלחנו ריקם, העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך, אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו, לא תסגיר עבד אל אדוניו, וקדשתם את שנת החמשים שנה, וקראתם דרור בארץ לכל ישביה יובל היא, בשנת היובל תשובו איש אל אחזתו, לא תשיך, אם חבל תחבול שמלת רעך, עד בא השמש תשבנו לו, כי תשה ברעך לא תבא אל ביתו לעבט עבטו בחוץ תעמוד ויוציא אליך את העבט החוצה, אם כסף תלוה לא תהיה לו כנשה, לא תעשוק שכר שכיר, ביומו תתן שכרו, לא תרדה בו בפרך, לא תשנא את אחיך, לא תקם ולא תטר, לא תנו איש את עמתו, וחי אחיך עמך,ואהבת לרעך כמוך, לא תאמץ את ידך מאחיך האביון, נתן תתן לו, מעשר עני ומעשר שני, ואמרו חז"ל תתן לו עד שיאמר די, עזב תעזב, מוצא שפתיך תשמור, מדבר שקר תרחק, אלמנה ויתום לא תענון, לקט שכחה ופאה לגר ליתום ולאלמנה יהיה, לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה, מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם, אבן שלמה יהיה לך, וגר לא תונה ולא תלחצנו, משפט אחד יהיה לכם כגר כאזרח, חוקה אחת לכם ולגר הגר, תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם, שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך ושפטו את העם משפט צדק, לא תטה משפט, לא תכיר פנים, לא תהיה אחרי רבים לרעה, בדיני נפשות, אחרי רבים להטות בדיני ממונות, צער בעלי חיים, אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, ואסור לאכול אבר מן החי, שלוח הקן, לא תחסום שור בדישו, לא תחרוש בשור וחמור יחדו, כי תצא מחנה על איביך ונשמרת מכל דבר רע (דברים כ'), כי תצא למלחמה על איבך ודברו השוטרים אל העם לאמר, מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישב לביתו, ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישב לביתו, ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישב לביתו, ויספו השוטרים לדבר אל העם ואמרו, מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו. בן אדם התוכל להשוות חוקי העמים אפילו במדינות החפשיות כנגד חוקי עם בית ישראל בעניין זה, ועל כולם אמר הכתוב שם, כי תקרב

אל עיר להלחם וקראת אליה לשלום, ועוד ועוד חוקי אהבה ואחוה ושלום ורעות ומנהגים טובים אשר נטעה תורתנו הקדושה בתוך עם ישראל. ומי יוכל להשמיע כל תהלתה, ובזה היינו לנס בין העמים ומתנשאים על כל גויי הארץ זה שלשת אלפים ומאתים ושלשים שנה טרם הופיע אור המדע בכל עמי הארץ. וכן העיד הכתוב (דברים ד׳) כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. והגר״א ז״ל באדרת אליהו פרשת האזינו כתב, כי לא דבר ריק הוא מכם, שאין דבר בתורה שאין בו כל הון יקר ונעים, כמו שכתוב, עושר וכבוד אתי הון עתק, ואמרו שאפילו דבור אחד בתורה שקול כנגד כל החפצים שבעולם, וכמו שכתוב כל חפצים לא ישוו בה, ואמרו כי לא דבר ריק הוא מכם, ואם נראה דבר ריק הוא מכם שאין אתם מבינים בה.

פרק ב׳

תורה שבעל פה

מאמר א. שטת ההתפתחות.

וחכמי התלמוד מפרשי התורה גללו את האבן מעל פי הבאר אשר חפרוה שרים הוא משה רבנו עליו השלום רעיא מהימנא ונאמן בית ה׳ והנביאים הקדושים. וישאבו סודות חכמת התורה ותעלומותיה ויפזרו חכמת האמת ומדעות האמתות בין עם ישראל בכל דור ודור. ראה מה שאמרו בבראשית רבה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, כתיב יום אחד ולא כתיב יום ראשון, אמר רבי יהודא בר סימון מכאן שסדר זמנים היה קודם לכן. אמר ר׳ אבהו מכאן שהיה הקדוש ברוך הוא בונה עולמות ומחריבן בונה עולמות ומחריבן, ואמר דין הניין לי ודין לא הניין לי, ואמרו חז״ל (ראש השנה דף ל״א ע״א) אמר רב קטינא שית אלפי שנה הוו עלמא וחד חריב, אביי אמר תרי חרוב. ראה מה שכתבתי לקמן בפירושי על מעשה בראשית כל אותו הענין, ושם תמצא כמה מאמרי הזוהר המדברים באותו הענין כעין שאמרו (זהר פרשת בראשית דף ט״ז ע״א) והארץ היתה תהו ובהו היתה דייקא מקדמת דנא, ואמר חז״ל דו פרצופים נברא האדם ככתוב אחור וקדם צרתני, והוא טבע הזכר וטבע הנקבה בגוף אחד (הערמאפראדיטעס) ואחר כך היתה הנסירה. כונתי להראות שחז״ל מפרשי התורה בידיעתם הגדולה בחכמת התורה זה אלפים שנה ויותר הם היו אבות שטת התפתחות העולם ומלואו בדרך הטבע והם קדמו לחוקרי הגוים דארווין וספענסער בענין ההתפתחות. וחז״ל דרשו אשר ברא אלהים לעשות והוא אשר אלוה מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, ואמרו חז״ל (שבת דף ל״א ע״א) הלל אמר מפני מה ראשיהן של בבליים סגלגלות מפני שאין להם חיות פקחות, מפני מה עיניהן של תרמודיין תרוטות מפני שדרין בין החולות, מפני מה

רגליהם של אפרקיים רחבות מפני שדרים בין בצעי המים (שם דף ע"ז ע"ב), רב יהודה אמר מאי טעמא גמלא זוטר גנובתיה משום דאכיל כיסי, מאי טעמא תורא אריכא גנובתיה משום דדייר באגמי ובעי לכרכושי בקי, מאי טעמא קרנא דקמצא רכיכא משום דדיירי בחולפי, ואי קשיא נדייא ומתעוורא, דאמר שמואל האי מאן דבעי דליסמיה לקמצא לשלופינהו לקרנא, מאי טעמא האי תימרא דתירנולתא מדלי לעילא דדיירי אדפיה ואי עייל קטרא מתעוורא.

מאמר ב. חכמת הטבע.

הפך בה והפך בה דכולה בה. ראה כמה גדלה ידיעת חז"ל בסודות חכמת התורה, ועוד טרם עשו חכמי המדע את מכונת הספעקטראמעטער לדעת על ידו את יסודות גרמי השמים המה ידעו לאמר הכל היה מן העפר אפילו גלגל חמה, וטרם היה עוד בעולם מכונת המיקראסקאפ היו ידוע להם דעת באקטעריאלאגי וכל המדעים החדשים אשר זה לא כביר מצאו חכמי המדע הפראפעסארים ווירכאוו, פאסטור, מעטשניקאף, פאול עהרליך, והוא דעת הבאקטעריאלאגי, פאטעאלאגי, טאקסין, אנטי טאקסין, היו נודעים לחכמי התלמוד משנים קדמוניות, דעת באקטעריאלאגי היא אשר כל המחלות אשר תבאנה על האדם וחי היינו טובערקאלאזיס, טייפאיד. דיפטעריע, פנומאניע, מענעדזיטעס, הידראפאביע ועוד למספר אלף ומאתים מחלות שונות הן פעולות בריאה קטנה למאד אשר לא נראית לעין האדם בלי מיקראסקאפ, היא המכונה המגדלת את הדבר הנראה על ידה לכמה מאות אלפי פעמים ויותר. והברואים הקטנים ההם נמצאים באויר, במים, ובעפר הארץ, ויבאו אל תוך גוף האדם על ידי שאיפת הרוח בחוטם ובפה ומשם יתפשטו אל הדם ויפרו וירבו שמה, ובדם האדם וחי ישנם תאים (סעלס) חיים לבנים הם הפועלים ושומרים את גוף האדם לבל יפגע בו רע, והם יערכו מלחמה נגד האויב הבא אליהם לגור ולפרות בתוכם וימיתו איש את רעהו ומזה נעשה פאסס והוא סם מות לגוף ומזה יחלה האדם. ורבים המה מיני הברואים ההם וכל מין ומין הוא סבה למחלה ידועה. וחכמי המדע מצאו רפואה לרפאות המחלות ההן על ידי טאקסין, והוא תאים (סעלס) חיים לבנים אשר יורק מדם חי אל כלי עם מחט חלול, ועל ידי המחט ישפך הטאקסין תחת עור בשר האדם ומשם יתפשט אל הדם והם יעזרו להשמיד את האויב הוא הבאקטעריע הרעה אשר באה בתוך גוף האדם. ובאותו אופן ירפאו באנטי טאקסין. וחכמי התלמוד זה אלפים שנה אף שלא היה להם עוד מיקראסקאפ בכל זאת ידעו מן הברואים הקטנים ההם, מיקראבען ובאקטעריען, והיתה נודעת להם גם דעת חכמי המדע האחרונים לרפאות את המחלות בטאקסין ובאנטי טאקסין. והנני להביא פה מאמרי חז"ל אשר מצאתי מפוזרים בים התלמוד המדברים מאותו הענין. אך חז"ל היו קוראים אותם בשם רוח רעה או מזיקים או שדים, אך הכונה אחת היא שהם מזיקים לאדם, והוא מה שאמרו:

מאמר ג. סתרי הטבע.

(חגיגה דף ט"ז ע"א) תנו רבנן ששה דברים נאמרו בשדים שלשה כמלאכי השרת ושלשה כבני אדם, שלשה כמלאכי השרת יש להם כנפים כמלאכי השרת וטפין מסוף העולם ועד סופו כמלאכי השרת, ויודעין מה שעתיד להיות כמלאכי השרת, יודעין סלקא דעתך, אלא שומעין מאחורי הפרגוד כמלאכי השרת (פירוש שומעין כמו שמע לי — פאלגען — לעשות שליחותו של מקום), ושלשה כבני אדם, אוכלין ושותין כבני אדם, פרין ורבין כבני אדם, ומתים כבני אדם, וכל מי שלמד מאמר זה יבין אשר כונת חז"ל היא על המיקראבען הפורחים באויר העולם, ובשליחותו של מקום יזיקו את האדם בחטאו ויענש על שלא שמר את נפשו לבלתי יפגעו בו המלאכים הרעים ההם, ועוד אמרו חז"ל (ברכות דף ו' ע"א) תניא אבא בנימין אומר, אלמלא נתנה רשות לעין לראות אין כל בריה יכולה לעמוד בפני המזיקין, אמר אביי אינהו נפישי מנן, וקיימו עלן כי כסלא לאוגיא, אמר רב הונא כל חד וחד מנן אלפא משמאליה ורבבתא מימיניה, והוא הכתוב יפול מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש. אמר רבא האי דוחקא דהוי בכלה מינייהו הוי. פירש רש"י ז"ל בני אדם שבאין לשמוע דרשה בבית המדרש ויושבים רוחים ודומה להם כיושבים דחוקים. ונראה לי לאמר הטעם משום שבהקבץ עם רב בחדר אחד יתקלקל שם האויר, משום שהאנשים ישאפו בקרבם את יסוד החמוצי ויפליטו יסוד החנקי מקרבם ומזה יתעפש האויר בחדר ואויר כזה מסוגל להפרות המזיקים, כי על כן תכבד להאדם הנשימה בחדר כזה ויראה לו כחנק בצוארו ודוחק את גופו. (שם) הני ברכי דשלהי (מחלה הנקראת גריפ) מינייהו הוי, הני מאני דרבנן דבלי, מחופיא דידהו, פירש רש"י ז"ל בגדי התלמידים שאינם עושים מלאכה באין המזיקין ויושבין אצלם ומתחככים בהם. וענינו הוא משום שהתלמידים אינם עושים מלאכה בחוץ נגד אור השמש באויר חם ויבש, אך יושבים תמיד בבית המדרש במקום צל והאויר רטוב ולח, לכן בגדיהם נעשים לחים ורטובים ומסוגלים להרבצת הבאקטעריען כי על כן יבלו בגדיהם עליהם. (שם) הני כרעי דמנקפי (מחלה הנקראת פיבער) מינייהו. (שם) האי מאן דבעי למידע להו (לחקר עליהם ולדעת אותם) ליתי קיטמא נהילא (אפר) ונהדור אפוריא (פירוש ויפרוש את האפר על הרצפה בבית) ובצפרא חזי ככרעי דתרנגולא. ידוע שאפר ימשוך אליו לחלוחית ואפר מסוגל להפרות ולהרבות את הבאקטעריען, ובמשך הלילה ירבו באפר ובבוקר יהיו נראים על האפר שורות וחריצים ונראה ככרעי דתרנגולא. כרעי דתרנגולא כידוע היא מלאה חריצים. (שם) האי מאן דבעי למחזינהו, לייתי שלייתא דשונרתא אוכמתא בת אוכמתא בוכרתא בת בוכרתא ולקליה בנורא ולשחקיה ולימלי עיני מיניה וחזי להו (משום שלא היה אז לחכמים מכונת המיקראסקאפ, ותרופה זאת היתה להם לעזר לראות את הבאקטעריען לקבץ אותם) ולשדייהו בגובתא דפרזלא (שפופרת ברזל) ולחתמיה בגושפנקא דפרזלא דילמא גנבי מיניה (פירוש משם שהם קטנים מאד ואם לא

יכסה את הכלי היטב יוכלו לצאת), וליחתם פומיה כי היכי דלא ליתזק (פירוש יכסה את פיו בעת אשר יאסף את הבאקטעריין אל הכלי, שאם יהיה פיו פתוח בעת המלאכה אז יכלו הבאקטעריין לבוא אל פיו על ידי הנשימה ויתפשטו אל הדם ויזיקו אותו). רב ביבי בר אביי עביד הכי (פירוש שהיה פיו פתוח בעת המלאכה הזאת ואתזק. בעי רבנן רחמי עליה ואתסי. ממאמרים האלה נשמע אשר חכמי התלמוד ידעו על דבר מיקראבין ובאקטעריין וידעו באיזה מקום לחפש אחריהם ולאסוף אותם אל הכלי ולשמור אותם לעת הצורך לרפאות בהם מחלות שונות אשר תבאנה על האדם על ידי המזיקים האלה. אך חז"ל קראו למיקראבין ובאקטעריין בשם שדים או רוחות רעות או מזיקים. והפלא הוא שלא היה אז לחכמי התלמוד מכונת המיקראסקאפ, בכל זאת ידעו מהם וידעו לעשות מהם טאקסין לרפאות המחלות הבאות על האדם על ידיהם, וכל זה למדו מסודות התורה דכולה בה. וחז"ל ידעו סימני הידראפאביע וידעו גם כן התרופה לרפאות אותה. ואמרו (יומא דף פ"ג ע"ב) תנו רבנן ה' דברים נאמרו בכלב שוטה, פיו פתוח ורירו נוטף ואזניו סרוחות וזנבו מונחת לו בין ירכותיו ומהלך על צדי רשות הרבים, ויש אומרים אף נובח ואין קולו נשמע. ממאי הוה, שמואל אמר רוח רעה שורה עליו. תניא כוותיה דשמואל כשהורגין אותו אין הורגין אותו אלא בדבר הנזרק. דחיף ביה מסתכן, דנכית ליה מיית, ואמרו (שם דף פ"ג ע"א) מי שנשכו כלב שוטה רבי מתיא בן חרש מתיר להאכיל אותו מחצר כבד של הכלב. רפואת פאסטור להידראפאביע היא טאקסין אשר יקחו מחוט השדרה של כלב משוגע וישפוך במחט חלול מתחת לעור בשר החולה ומשם יתפשט אל הדם ועל ידי זה יתרפא החולה. ולדעת רבי מתיא בן חרש הוא, אשר בחצר הכבד של כלב משוגע נמצא גם כן הטאקסין כמו בחוט השדרה, וכאשר יאכל החולה מחצר הכבד הטאקסין יבוא אל גוף האדם החולה וירפא. ודעת שניהם אחד הוא. ועוד אמר רבי מתיא בן חרש החושש בגרונו מטילין לו סם בתוך פיו, והוא מין טאקסין למחלת הגרון (אסכרה או שחפת) אשר ירפאו בהם את החולאת כמו כעת. גם ידעו לרפאות בסממנים חזקים כעין שמרפאים כעת עם ראדיום מחלת עור וקאנסער (בבא מציעא דף פ"ח ע"ב) שמואל ירחינאה אסייה דרבי הוה, חלש רבי בעיניה, אמר ליה אמלי לך סמא, אמר ליה לא יכולנא, אשטר לך משטר, לא יכולנא, הוה מותיב ליה בגובתא דסמני תותיה בי סדייה ואתסי. פירש רש"י ז"ל כי כח חוזק הסם בוקע והולך דרך עצם גולגלתו ומוחו עד עיניו כאשר הניח הסם בקנה חלול תחת מראשותיו.

מאמר ד. חכמת הרפואה.

ועוד ידעו חז"ל ממיני המחלות הנדבקות מאיש לאיש אם על ידי נגיעה בחולה עצמו או על ידי הזבובים. כנודע כעת לחכמי המדע. ואמרו (כתובות דף ע"ז ע"ב) מכריז רבי יוחנן הזהרו מזבובי של בעלי ראתן. רבי זירא לא הוה יתיב בזיקיה,

רבי אלעזר לא עייל באהליה, רבי אמי ורבי אסי לא הוה אכלי מביעי דההוא מבואה. רבי חנינא אמר מפני מה אין בעלי ראתן בבבל מפני שאוכלין תרדין ושותין שכר של היומי, אמר רבי יוחנן מפני מה אין מצורעין בבבל מפני שאוכלין תרדין ושותין שכר ורוחצין במי פרת, וזה יטהר דמם וינקה גופם. ועוד אמרו שם רפואה לבעלי ראתן (שרץ במוח) ומאי אסותיה אמר אביי פילא ולירנא, גירדא דאגודא, ונרדא דאשפא, וכליל מלכא, ומתחלא דיקלא סומקא, ושליק להו בהדי הדדי, ומעייל ליה (לחולה) לביתא דשישא (בית של שיש הוא קר וצונן), ונטיל ליה תלת מאה כסי על רישיה עד חרפיא ארעיתא דמוחיה וקרע למוחיה, ומייתי ארבע טרפא דאסא, ומדלי כל חד כרעא ומותיב חד ושקיל בצביתא וקליל ליה, דאי לא הדר עילויה.

מאמר ה. טהרות.

ועוד ידעו חז"ל לשמור את גופם ממיני מחלות שונות על ידי הנהגות טובות ונקיות. אמר (שבת דף מ"א ע"א) רבי זירא הוה קא משתמיט מרבי יהודה, אמר איזל ואשמע מיניה מילתא, ואיתי ואיסק, אזל אשכחיה דקאי בי באני (בית המרחץ בלשון רוסיא) וקאמר ליה לשמעיה הביאו לי נתר, הביאו לי מסרק, פתחו פומייכו ואפיקו הבלי, ואשתי ממיא דבי באני. אמר אלמלא באתי אלא לשמוע דבר זה דיי, דתניא אכל ולא שתה אכילתו דם, וזהו תחילת חולי מעיים, אכל ולא הלך ד' אמות אכילתו מרקבת, וזהו תחלת ריח רע, הנצרך לנקביו ואכל דומה לתנור שהסיקוהו על גבי אפרו, וזהו תחלת ריח זוהמה. רחץ בחמין ולא שתה מהן דומה לתנור שהסיקוהו מבחוץ ולא הסיקוהו מבפנים, רחץ בחמין ולא נשתטף בצונן דומה לברזל שהכניסוהו לאור ולא הכניסוהו לצונן, רחץ ולא סך דומה למים על גבי חביות. ועוד אמרו (גיטין דף ע' ע"א) תני רבי חייא הרוצה שלא יבוא לידי חולי מעיים יהא רגיל בטיבול קיץ וחורף. וסעודתך שהנאתך ממנה משוך ידך הימנה, ואל תשהה עצמך בשעה שאתה צריך לנקביך. ועוד אמרו (נדרים דף פ"א) אמר שמואל ערבוביתא דרישא מתיא לידי עוירא, ערבוביתא דמאני מתיא לידי שעמומיתא וערבוביתא דגופא מתיא לידי שחני וכיבי. ועוד אמרו חז"ל (יומא דף פ"ג ע"א) מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו אפילו דברים טמאים. וכתב רש"י ז"ל מפני שהחולאת הזאת תבוא מרעבון ומסוכן למות, ועוד אמרו (נדרים דף מ"ט ע"ב) אמר ליה רב לחייא בריה וכן אמר ליה רב הונא לרבה בריה, כל מידעם לא תפלוט קמיה רבך, לבר מן קרא ודייסא שהן דומין לפתילה של אבר, ואפילו קמיה שבור מלכא פלוט. רבי יהודה ורבי יוסי חד אכיל דייסא באצבעתיה וחד אכיל בהוצא, אמר ליה דאכיל בהוצא לדאכיל באצבעתיה עד מתי אתה מאכילני צאתך, ועניננו הוא שהיו נוהגים אז לאכול מקערה אחת, ואמר שלא טוב הוא לאכול מכלי אחד, כי אם יאכלו בהוצא יבא ריק מן הפה אל הכלי, ואם יאכלו בידים צאת הידים תבא אל הכלי ושניהם לא טובים לבריאת גוף האדם. ועוד אמרו חז"ל

(זהר פרשת ואתחנן דף רס"ה ע"ב) רבי חייא אמר האי מאן דבעי דיסתמר אורחוי לא יעבור על מיא דאושדין קמי פתחא, בגין דתמן שרי חד שידא והוא בין תרין דשין דפתחא ואנפוי לקבליה דפתחא, ואסתכי כל מה דעבדין בביתא, ולא לבעי ליה לאינש דישדי מייא בין תרי תרעי. ועוד ידעו חז"ל לטהר את בית החולה (דיזענפעקציע) בקטרת סממנים, ואמרו (זהר פרשת ויקהל דף רי"ח ע"ב) תא חזי מה כתיב קח את המחתה ותן עליה אש מעל המזבח והקטיר קטרת, מאי טמעיה כי יצא הקצף מלפני ה׳ החל הנגף, דהא לית תבירו לההוא סטרא בר קטרת דלית לך מלה חביבה קמיה קודשא בריך הוא כקטרת, וקיימא לבטלא חרשין ומלין בישין מביתא, ריחא ועשנא דקטרת דעבדי בני נשא בההוא עובדא איהו מבטל כל שכן קטרת.

זה בימינו התחילו חכמי המדע לרפאות המשוגעים בכלי זמר, בריחות נעימים ובתמונות מראה צבעים שונים הנחמדים לעין האדם. לזה התחילו לנטוע סביב בתי החולים גנות ופרדסים וכותלי הבית יכסו בתמונות שונות וישימו גם כלי זמר בבית החולים, למען ישמעו ויראו ויריחו וייטב להחולים, משום שכל זה יחזיק את הגוף ויועיל לרפאות את המשוגע. ראה כי גם זה לא דבר חדש הוא וכבר היה לעולמים, ככתוב (שמואל א׳ ט"ז) ורוח ה׳ סרה מעם שאול ובעתתו רוח רעה מאת ה׳, ויאמרו עבדי שאול אליו, הנה נא רוח אלהים רעה מבעתך יאמר נא אדוננו עבדיך לפניך יבקשו איש יודע מנגן בכנור והיה בהיות עליך רוח אלהים רעה ונגן בידו וטוב לך, וכתיב והיה בהיות רוח אלהים אל שאול ולקח דוד את הכנור ונגן בידו ורוח לשאול וטוב וסרה מעליו רוח הרעה. ואמרו חז"ל (ברכות דף נ"ז ע"ב) ג׳ משיבין דעתו של אדם קול מראה וריח, פירש שם רש"י ז"ל, קול, קול של מיני זמר או קול ערב של אשה, מראה וריח כפשוטו מראות ותמונות יפות וריחות נעימים, וזה משיב דעתו של אדם, פירוש לאדם שאין דעתו מיושבת עליו ונפל במרה שחורה ומשוגע. וגם בכל שאר ענפי המדע ידעו חז"ל, והוא כאשר אמרו (ברכות דף נ"ח ע"ב) ואמר שמואל נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא לבר מכבבא דשביט דלא ידענא מאי ניהו, וגמירי דלא עבר כסלא, ואי עבר כסלא חרב עלמא, והא קא חזינן דעבר, זיויה הוא דעבר ומתחזי כדעבר. וכן הוא דעת התוכן פלאמאריאן מפאריז. ובימי עבר ככב האלי ועבר שרביטו על כדור הארץ. ובוקר אחד קודם עלות השחר היה נראה קצה שרביטו ממזרח ולא חרב עלמא.

חלק שני

פרק א.

ספר מעשה בראשית

מי לא ידע בכל אלה כי יד
ה' עשתה זאת (איוב י"ב)

מאמר א. מפתח למעשה בראשית.

ואמר דוד המלך עלי והשלום בתהלים, השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע, יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחוה דעת, אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם, בכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם. ולהבין הענין מה שאמר המשורר הנה הוא, שהעולם ומלואו השמים וכל צבאם ממעל והארץ מתחת הוא ספר גדול עם לוחות הרבה וגליונות לאין מספר ועליהם כתוב וחרות בעט אל דברים נפלאים ומדעים נסתרים אשר קרה בימים קדמונים, מעת עלה במחשבת אלוה ארון כל להאציל ולברוא ולצייר ולעשות בכל רום העולם עד היום הזה. וכל איש לפי ערך ידיעתו בחכמת המדע אם רב או מעט בידו לקרוא בספר הגדול הזה, לחקור ולהבין הסודות הנעלמים והדברים הצפונים והטמונים בתוך הגליונות האלו. פלאי מעשה המרכבה וחכמת מעשה בראשית ההויה, וכתוכן וכחוקר ימצא בספר הזה די פירושים ללמוד ולדעת רזים עמוקים ובעין שכלו יראה ויבין אשר היה סתום ונסתר ממנו קודם.

לעולם ה' דברך נצב בשמים אמר דוד המלך עליו השלום, והוא אם יביט האדם אל גרמי השמים ממעל ויתבונן עליהם, שם יראה עולמות לאלפים ורבבות במדרגות שונות, מהם עוד במצב ערפל ומהם במעמד אש לוהט, מהם במצב נוזלי ומהם כולו מוקשה אבן מוצקה, ואור שמש אחד יזרח גם שמה כאשר השמש שלנו יאיר על הארץ. ובלתי ספק גם שם חיים כאשר הם פה על האדמה אשר אנחנו חיים בה. ולפי דעתי כל רום העולם הוא כים גדול וכל צבא השמים הוא כאיים רבים בתוכו, ולא לתהו בראם לשבת יצרם. וכאשר יביט האדם על הארץ אשר הוא עומד עליה, ימצא כי בבטן האדמה כתובים זכרונות ימי עולם משנים קדמוניות, כי כל אבן וכל צור, כל הר וכל עומק, הימים והנהרות, כולם יעידו ויגידו את אשר

קרה לתבל מימות עולם. גם המערות בכל קצוי הארץ וגלמי הברואים וכלים שונים הנמצאים בתוכן כולם יספרו על דבר סדר תהלוכות הברואים אשר חיו בימי קדם. גם האילנות והברואים אשר נהפכו לאבן והנמצאים בין שטחי האדמה הנקראים פאסילס, כל אלה יורו להאדם את הדברים אשר היו מכוסים ממנו זמן רב. ועתה כספר גלוי לפניו לחקור ולדעת סודות ימי עולם מראשית ועד עתה. וזה הוא שאמר דוד המלך עליו השלום גלמי ראו עיניך ועל ספרך כולם יכתבו. אמת מארץ תצמח וצדק משמים השקיף על בני האדם לראות היש משכיל דורש את אלהים. פירוש לדעת מעשה בראשית ברא אלהים. ותורתנו הקדושה היא המפתח לספר העולם הגדול הזה. ובדברים קצרים ומאמרים אחדים תורה ותאיר להאדם ותעזרהו לבוא אל שערי החכמה העמוקים ולהבין הסודות הנפלאים בעיון השכל, ותדריך את האדם לבוא אל חדרי ההשכלה והמדע פנימה לבחון ולדעת מעשה בראשית הוא חכמת אלהים הנפלאה ולדעת מהות העולם, יסודותיו וסגולותיו הנמצאים בתוכו והרכבתו מימות עולם עד היום הזה, ככתוב (איוב י״ב) ואולם שאל נא בהמות ותרך ועוף השמים ויגד לך, או שיח לארץ ותרך ויספרו לך דגי הים. מי לא ידע בכל אלה כי יד ה׳ עשתה זאת.

מאמר ב. תורה מפתח של מעשה בראשית.

ולדעת חכמי הקבלה התורה בעצמה הוא ספר העולם. ואמרו חז״ל (זהר חדש מדרש הנעלם פרשת בראשית דף ה׳ ע״א) בראשית כתיב ה׳ קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז, הפסוק הזה חוזר על כל התורה שהיא היתה ראשית דרכי אל שהתורה נבראת אלפים שנה קודם שנברא העולם, דאמר רבי אלעזר שבעה דברים נבראו עד שלא נברא העולם ואלו הם התורה וכו׳, ובתורה ברא את העולם שנאמר ה׳ קנני וגו׳, וזהו בראשית ברא אלהים רצה לומר עם ראשית שהיא התורה ברא אלהים את השמים ואת הארץ. ועוד אמרו חז״ל (מדרש רות דף פ״ח ע״א) כשברא הקדוש ברוך הוא עולמו לא ברא אותו אלא על התורה והתורה היתה אלפים שנה קודם שנברא העולם דכתיב ואהיה שעשועים יום יום דתנינן כשברא הקדוש ברוך הוא את עולמו הכין את התורה דכתיב ראה ויספרה וברא בה את העולם. ועוד אמרו (מדרש תנחומא פרשת בראשית) וכשברא הקדוש ברוך הוא את עולמו נתיעץ בתורה וברא את העולם שנאמר לי עצה ותושיה, והיא היתה אומנת לכל מעשה בראשית שנאמר ואהיה אצלו אמון (משלי ח׳) אל תקרי אמון אלא אומן. ובה נטע שמים ויסד ארץ, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה (ירמיה ל״ג) ובה חתם ים אוקיינוס שלא יצא וישטף את העולם שנאמר האותי לא תיראו נאם ה׳ אם מפני לא תחילו (שם ה׳) ובה חתם את התהום שלא יציף את העולם שנאמר בחוקי חוג על פני תהום (משלי ח׳) ובה ברא חמה ולבנה שנאמר כה אמר ה׳ נותן שמש לאור יומם, חקות ירח וכככבים לאור לילה רוגע הים ויהמו גליו ה׳ צבאות שמו.

ועוד אמרו חז"ל (זהר פרשת תולדות דף קל"ד ע"א) פתח רבי חייא ואמר (תהלים ק"ו) מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו, תא חזי כד בעא קודשא בריך הוא וסליק ברעותא קמיה למברי עלמא הוה מסתכל באורייתא וברא ליה, ובכל עובדא ועובדא דברא קודשא בריך הוא בעלמא הוה מסתכל באורייתא וברא ליה. הדא הוא דכתיב (משלי ח') ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום, אל תקרא אמון אלא אומן, והוא כי אותיות כל התורה כולה מבראשית עד לעיני כל ישראל הם שמות הוי"ה קודשא בריך הוא ובהם ברא את העולם, וכל מעשה מרכבה ומעשה בראשית כלולים בה, וכל איש חכם לבב אשר יהגה בה בעומק ההגיון יבין את הסודות הצפונים בה והוא סדר התפתחות העולם מאז ועד עתה ואת אשר יהיה באחרית הימים. והוא מה שאמרו חז"ל במדרש רבה התורה אמרה אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה, ואמרו חז"ל יודע היה בצלאל לצרף האותיות שבהן נבראו שמים וארץ, ואמרו חז"ל (ספר יצירה פרק א' משנה א') בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה (והוא כל התורה כולה שעל זה רומז ל"ב, ב' של בראשית ול' של ישראל סוף התורה) חקק יה ה' צבאות אלהי ישראל אלהים חיים אל שדי רם ונשא שוכן עד מרום וקדוש שמו, וברא את עולמו בשלשה ספרים, בספר וספר וספור, פירש הרמב"ן ז"ל, כח עלות העלות אין סוף שממנו הכתר עליון רום מעלה והחכמה חקק והמציא כח סבה שנקראת יו"ד ה"א שהיא בכח הויות, ומכח הבינה המציא כל הבנין שהוא נקרא דעת. בשלשה ספרים בשלשה שמות הנקראים מהותו של שם שהם כלולים בו. בספר וספר וספור, ג' אותיות של יו"ד ה"א וא"ו שהכל כלול בו עד אין סוף מתיחד מאמצעות המהוה שהוא אין סוף, ורמז לשלשתם כי בי"ה ה' צור עולמים. ביה שלשים ושתים כשמתהפך שתי אותיות של י"ה. והגר"א ז"ל בפירושו לספרא דצניעותא (פרקא קדמאה) כתב, תאנא ספרא דצניעותא ספרא דשקיל במתקלא, ספרא, ספר הוא גילוי המחשבה, שהמחשבה היא סתומה באדם ואינה מתגלה אלא על ידי דבורו או כתבו, וכן אין סוף נתגלה וברא את העולם לגילויו ולאשתמודע ליה, כמו שכתוב בספר יצירה וברא את עולמו בספר וספר וספור, עניני ב' ספרים וספור הוא כי בדבור בפעם אחת נתגלה מחשבתו, אבל בספר בב' פעמים, אחד כשכותב ונתגלה מחשבתו בעולם אבל עדיין סתום הספר, ושני כשקוראין הספר אז נתגלה אבל בדבור כולל שניהם בפעם אחת, והם חב"ד כמו שכתוב בספר יצירה שבהם נברא העולם כמו שכתוב (משלי ג' י"ט) ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו, והן ראשית הגילוי של המחשבה סתימאה שהיא כתר עליון שאין מתגלה כלל אפילו מציאותה ולכן נקראת אין, וחכמה היא ספר החתום שאין מתגלה רק מציאותה ולא מהותה שלכן נקראת יש, ובינה היא ספר השני שהיא מתגלה לאדם הקורא, ודעת היא הספור שמוציא ומגלה לכל. (שם פרק ה') בראשית ברא, בראשית מאמר ברא חצי מאמר. אב ובן סתים וגליא, עדן עלאה דסתים וגניז, עדן תתאה נפיק למטלוניה

ואתגלייא, פירש הגר"א ז"ל והכלל כי כל מה שהיה והוה ויהיה עד עולם הכל כלול בתורה מבראשית עד לעיני כל ישראל, ולא הכללים בלבד אלא אפילו פרטיו של כל מין ומין ושל כל אדם בפרט וכל מה שאירע לו מיום הולדו עד סופו, וכל גלגוליו וכל פרטיו ופרטי פרטיו, וכן של כל מין בהמה וחיה וכל בעלי חי שבעולם. וכל עשב וצומח ודומם וכל פרטיהם ופרטי פרטיהם בכל מין ומין ואישי המינים עד לעולם, ומה שיארע להם ושרשם, וכן כל מה שכתוב באבות ומשה וישראל, בראשית עד נח, כמו שכתוב כאן בספרא דצניעותא, וכללו נכלל בפרשה הראשונה עד ברא אלהים לעשות, וכלל כללי הכללים בפסוק ראשון בז' תיבות ז' אלפי שנה כמו שכתוב בפרק א' שתא אלפי שנין תליין בשעתא קדמאה, והן ד' כללים נגד ד' עולמות בכל עולם שלמעלה יותר בכלל והולך ומתפרט. אמרי שפר ז"ל כתב, סוד שם מ"ב היוצא מפסוק בראשית עד ב' של ובהו, חילופי אלפא ביתות שונים. והענין כי בפסוק בראשית אחרי שהוא מדבר בעניני הבריאה והוא אחד מעשרה מאמרות בודאי נרמז בו כחות הבריאה, כי זה כלל גדול בכל הענינים כי כל פסוק שמדבר באיזה ענין נרמז בו כחות ושמות של בריאת שמים, ולכן ראשי תיבות של את השמים ואת הארץ הוא שם שבו נבראו כידוע. וידוע כי שמים וארץ נרמז גם כן בריאת הנשמה והגוף רוחניות וגשמיות. ואם כן חבור הגוף והנשמה נרמז גם בכאן השם שלהם. והענין כי בכל עולם ועולם מסתדרים ומתרכבים יסודות הבריאה בהרכבות שונות עד שיבאו לכלל הצורה שהוכנה להם, והוא ענין האותיות שכל אות ואות מורכבה מחלקים שונים מנקודות וקוים שונים מורים על סדר הרכבה אחת מכמה וכמה ברואים שהם תחת סוג ההוא. ולפעמים צריך כמה וכמה סדרים שיתחברו ביחד להוציא בריאה אחת, ולכן מתחברים אותיות הרבה בפעולה ההיא, וזהו ענין השמות כי בכל אות ואות שורה עליה רצון ה' ויכולתו לפי סדר בריאה שרצה בעת ההיא, ובשם כולל כמה סדרים ואותיות אלו שורים על המלאך, והוא שומר פעולתו לפי האותיות האלו שבו יודע רצון בוראו. ולפעמים יוצאים השמות על ידי חילופי אלפא ביתות שונים, והוא כי הפעולה ההיא יורדת מעולם לעולם, וכמו שכל עולם ועולם משונה מחבירו כן הסדרים של כל פעולה משתנים בכל עולם, ולכן מתחלפות האותיות. והנה בזה הפסוק של בראשית ברא מרומז בו הקשרים שנתקשרו העולמות זה בזה, וכן קשרי הנשמה והגוף המרומז בשמים וארץ. ומרומז גם כן איך הארץ שהיא הגשמיות נהייתה מרוחניות, ואיך סדר הקשירה וההתרה, והנה והארץ היתה תהו הוא התחלה לבוא לרוחניות דהיינו שהארץ שהיא הגשמיות נעשתה תהו, דהיינו שהאדם מתבודד ברעיונו ומתחיל לתור במחשבתו ענין הרוחניות עד שמרוב התדבקותו מתבטלים חושיו וכחותיו נעשים תהו. ואחר כך מתחילה לבוא אליו השגה מלמעלה וזהו ובהו שהוא תיקון מעט כידוע בו הוא שבו נעשה תיקון, ולכן עד ב' של ובהו נגמר שם מ"ב שהוא התחלת ההשגה שלמעלה, ולכן סגולתו היא עפיפה בגן ערן להשיג השגה, ויוצא מפסוק הנזכר לעיל

שמרומז בו כל הנזכר לעיל, ומתחלף באלפא ביתות שונים לפי המדרגות שבכל עולם שיורדין זה מזה, כי ידוע כי התורה היא מעולם הבריאה, ולכן בעולם העשיה שהוא עולם הזה הגשמי צריך להתהלף בחילופים שונים לפי מה שקבלו המקובלים.

פרק ב

העולמות והיסודות

מאמר א. עולם האצילות.

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. הפסוק הראשון הזה יורה לנו סדר השתלשלות ארבע מדרגות עולם ההויה, והן אצילה, בריאה, יצירה, עשיה, בראשית זה עולם האצילות, ברא זה עולם הבריאה, אלהים זה עולם היצירה, את השמים ואת הארץ זה עולם העשיה. האומן טרם יבנה הבנין, ראשית יעלה ברצונו לבנות את הבנין ואחר כך יחשוב במחשבתו מאיזה חמר יבנה את הבנין ואחר כך יצייר במחשבתו תואר הבנין, ואחר כל זה יעשה את הבנין כאשר עלה ברצונו וצייר אותו במחשבתו קודם. כן אלוה, ראשית עלה ברצונו לבנות את העולם והוא עולם האצילות, ועלה במחשבתו החמר והלבנים לבנות את העולם הוא עולם הבריאה. וצייר במחשבתו תואר העולם, והוא עולם היצירה, ואחר זה עשה את העולם זה עולם העשיה, אשר עשה ועושה ויעשה, ככתוב אשר ברא אלהים לעשות, ועוד עתיד העולם להתפתח לימים יבואו והוא עולם הבא. והשתלשלות העולם היתה מאצילה לבריאה, ומבריאה ליצירה, ומיצירה לעשיה, ועל זה רומז הפסוק הראשון בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ *).

ולבאר את הענין היטב הנה הוא, ראשית זו אצילה כאשר אמרו חז"ל בהקדמת ספר הזוהר, בראשית ברא אלהים. הדא הוא פקודא קדמאה דכלא, ואקרי פקודא דא יראת ה' דאקרי ראשית דכתיב ראשית חכמה יראת ה', יראת ה' ראשית דעת בגין דמלה דא ראשית אקרי, ועוד אמרו בזוהר פרשת בראשית בריש הורמנותא דמלכא גליף גליפו בטהירו עלאה בוצינא דקרדנותא, ונפיק גו סתים דסתימו מרישא דאין סוף. קוטרא בגולמא נעיץ בעזקא, לא חוור ולא אוכם ולא סומק ולא ירוק ולא

---

*) אצילה, בריאה, יצירה, עשיה. ענין אצילה הוא אין נאנדימענשאן) בריאה והיא הנקודה שאין לחלק (וואנדימענשאן), יצירה היא התפשטות הנקודה והיא קבוץ נקודות פרטיות הוא עולם (טו דימענשאנס), עולם עשיה הוא עולם שלש קצוות (טרי דימענשאנס) והוא עולם החמר. ועל זה רומזת אות יו"ד מלא של שם הוי"ה. עוקץ של יו"ד הוא אין. עצם הי' רומז על הנקודה. ו' רומז על עולם של שתי קצוות. ד' רומז על עולם החמר של שלש קצוות.

גוון כלל, כד מדיד משיחא עביד גוונין לאנהרה, לגו בגו בוצינא נפק חד נביעי דמיניה אצטבעו גוונין לתתא, סתים גו סתימין דרזא דאין סוף, בקע ולא בקע, אוירא דיליה דלא אתיידע כלל, עד דמיגו דחיקי דבקיעותיה נהיר נקודה חדא סתימא עלאה, בתר ההיא נקודה לא אתיידע כלל ובגין כך אקרי ראשית מאמר קדמאה דכלא. רבי חיים וויטאל ז״ל בספר עץ חיים פירש אותו הענין ואמר שתחילת הכל היה מציאות אור פשוט ונקרא אור אין סוף ולא היה שום חלל ושום אויר פנוי, וכשעלה ברצונו להאציל ולברוא את העולם צמצם את עצמו באמצע האור שלו בנקודת המרכז ונעשה חלל עגול שהוא המקום לכל העולמות אשר עשה. ותורה אור ז״ל כתב כי להבין איך יצאו העולמות שיש להם גבול ותכלית מאת האין סוף והבלתי בעל תכלית, בעל כרחך שלברוא העולמות שיער את עצמו בדרך מוגבל ושיעור כל העולמות שיהיו מוגבלים ושיתקוממו במקום, וזו היתה ראשית הגבול והמקום של כל העולמות שנמצאו בחכמתו יתברך הבלתי בעל תכלית באותו צד שפנה אל העולם שהוא בעל תכלית.

ולדעתי ואשר הוכחתי לדעת במקום אחר, שזה הוא דבר מן הנמנע שיברא העולם בלתי גבול ושיעור, כמו האין סוף ברוך הוא שהוא בלתי בעל תכלית, כי אף האין סוף ברוך הוא שאין לו ראשית הוא בלתי בעל גבול ותכלית אבל כל מעשה אלהים שיש להם ראשית בהכרח הוא אשר יבראו בגבול ושיעור ושיהיו בעלי תכלית. וזה הוא שאמר בראשית, פירוש שהעולם יש לו ראשית והוא עולם האצילות שעלה ברצונו יתברך להאציל ולברוא את העולם, כמו שכתב בעל הפליאה ז״ל (דף י״ט ע״ב) אין סוף אינו מוגבל וכיון שאינו מוגבל אין חוץ ממנו ואינו משתנה וכיון שאינו משתנה אין לו סוף וכיון שאין לו סוף אין לו חקירה, וכיון שאין לו חקירה אין לו ראשית, וכתר האצילות הוא ראשית. וכן כתב שומר אמונים ז״ל (ויכוח ראשון דף ח׳ ע״ב) שהכתר עליון הוא עלול הראשון ומחודש הראשון לכן שייך לייחס לו ראשית ולזה רומזת המלה בראשית.

מאמר ב. עולם הבריאה.

ברא הוא עולם הבריאה. עלה במחשבת אלוה לברוא חמר לבנין העולם וברא יסוד חמר הראשון היא הנקודה אשר אין לחלק ונמצא במציאות בהשגת השכל. ונקראת בספר הזוהר חכמה סתימאה, ודרשו חכמות בנתה בית מאי חכמות תרין אינון חכמה עלאה וחכמה תתאה, חכמה עלאה נקודה סתימאה מלגו וחכמה תתאה נקודה מלבר דאתגלייא. ואמרו חז״ל בהקדמת הזוהר, רבי חייא פתח ראשית חכמה יראת ה׳ ודאי איהי ראשית בתרין אינון דמתחברין כחדא, ואינון תרין נקודין. חד גניזא וטמירא וחד קיימא באתגליא, ובגין דלית להו פרודא אקרון ראשית חד ולא תרין, מאן דנטל האי נטל האי וכלא חד דהא הוא ושמיה חד דכתיב וידעו כי אתה שמך ה׳ לבדך. וכתב הגר״א ז״ל בשיר השירים ליקוטים על דרך הנסתר.

בראשית כלא היא נקודה חדא שכל תיבת בראשית רומזת על ההיא נקודה, ראשית על הנקודה עצמה וב' על חלל דילה. ונראה לי לאמר שמלת ברא נכללת בבראשית ובגין דלית להו פרודא אקרין ראשית וזה הוא אשר אמרו בספרא דצניעותא בראשית מאמר, ברא חצי מאמר, שלש אותיות ב'ר'א' הוא בבראשית. ועוד אמרו בהקדמת הזוהר, רבי יודאי אומר מאי בראשית בחכמה דא חכמה דעלמא קיימא עלה, לעאלא גו רזין סתימין עלאין והכא אגליפו שית סטרין רברבין עלאין דמנהון נפיק כלא דמנהון אתעבידי שית מקורין ונחלין לאעלא גו ימא רבא, והיינו ברא שית מהכא אתבריאו. ועוד אמרו (זוהר פרשת בראשית דף מ"ו ע"ב) תא חזי נקודה חד אית ומתמן שירותא לממני דהא מה דלגו דההיא נקודה לא אתיידע ולא אתייהב לממני, ואית נקודה לעילא סתים דלא אתגלייא כלל ולא אתיידע ומתמן שרותא לממני כל סתום ועומקא, הכי נמי אית נקודה לתתא דאתגלייא ומתמן הוא שרותא לכל חושבנא ולכל מנין, ועל דא הכא הוא אתר לכל תקופות וגימטריאות ועבורין וזמנין וחגי ושבתי. ועוד אמרו חז"ל (זוהר חדש פרשת בראשית דף א' ע"ב) תא חזי נקודה חדא שירותא מתמן למימני דהא מה דלגו מההיא נקודה לא אתידע ולא אתיהיב לממנא. אית נקודה לעילא סתים ולא אתגלייא ולא אתיידע ומתמן שירותא לממני כל סתים ועמיקא, הכי נמי אית נקודה לתתא דאתגלייא ומתמן היא שירותא לכל חושבנא ולכל מנין, ועל דא הוא אתר לכל תקופות וגימטריאות עבורין, זמנין, חגי ושבתא. וזה הוא נקודה געאמעטרי אשר אין לחלק ונמצא בהשגת השכל, וזה הוא דבר חדש שיהיה דבר פרטי ומכאן שירותא לממני, ולזה רומזת מלת ברא והוא חכמת אלוה להיות דבר פרטי והוא דבר חדש שלא היה קודם והוא עולם הבריאה בראשית מהכא אתבריאו.

מאמר ג. עולם היצירה.

אלהים זה עולם היצירה, פירוש עולם המלאכים ונקרא בשם אלהים רבים והוא כחות אלוה הפועלים והם החוקים והמשפטים אשר בהם יצר אלוה את העולם. ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו ואלו הן, אש, רוח, מים, עפר. ואמרו חז"ל בהקדמת הזוהר, פתח רבי שמעון ואמר, בראשית ברא אלהים, האי קרא אית לאסתכלא ביה, דכל מאן דאמר אית אלהא אחרא אשתצי מעלמין כמה דאתמר (ירמיה י') כדנא תאמרון להום אלהא דשמיא וערקא לא עבדו יאבדו מארעא ומן תחות שמיא אלה. בגין דלית אלהא אחרא בר קודשא בריך הוא בלחודוי, והאי קרא איהו תרגום בר ממלה דסוף דקרא, אי תימא בגין דמלאכין קדישין לא נזקקין לתרגום ולא אשתמודען ביה מלה דא יאות היא למימר בלישנא קדישא בגין דישמעון מלאכין קדישין ויהון נזקקין לאודעה על דא, אלא ודאי בגין כך כתיב תרגום דלא נזקקין ביה מלאכין קדישין ולא יקנאון בבר נש לאבאשה לו. בגין דבהאי קרא בכללא אינון מלאכין קדישין דהא אינון אלהים אקרין ובכללא דאלהים הוו ואינון לא עבדו שמיא וארקא.

ועוד אמרו (שם) אמר רבי שמעון אלעזר בני פסוק מילך ויתגלי סתימא דרזא עלאה דבני עלמא לא ידעין. שתיק רבי אלעזר. בכה רבי שמעון וקאים רגעא חדא. אמר רבי שמעון אלעזר מאי אלה, אי תימא ככביא ומזלי הא אתחזאן תמן תדיר ובמ"ה אתבריאו כדא (תהלים ל"ג) בדבר ה' שמים נעשו, אי על מלין סתימין לא לכתוב אלה דהא אתגלייא איהו, אלא רזא דא לא אתגלייא בר יומא חד דהוינא על כיף ימא ואתא אליהו ואמר לי, רבי ידעת מה הוא מי ברא אלה, אמינא ליה אלין שמיא וחיליהון עובדא דקודשא בריך היא דאית ליה לבר נש לאסתכלא בהו ולברכא ליה דכתיב (שם ח') כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וגו', יי' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ. אמר לי רבי מלה סתימא הוה קמי קודשא בריך הוא וגלי במתיבתא עלאה ודא הוא, בשעתא דסתימא דכל סתימין בעא לאתגלייא עבד ברישא נקודה חדא ודא סליק למהוי מחשבה צייר בהו כל ציורין חקק בה כל גליפין, ואגלף בו בוצינא קדישא סתימא גליפו דחד ציורא סתימאה קדש קדישין בניינא עמיקא דנפיק מגו מחשבה ואקרי מ"י שירותא לבניינא, קיימא ולא קיימא, עמיק וסתים בשמא, לא אקרי אלא מ"י, בעא לאתגלייא ולאתקרי בשמא דא ואתלבש בלבוש יקר דנהיר וברא אלה וסליק אל"ה בשמא, אתחברון אתווין אלין באלין ואשתלים בשמא אלהים, ועד לא ברא אלה לא סליק בשמא אלהים וכו'. אמר רבי שמעון על דא שמיא וחיליהון במ"ה אתבריאו דכתיב (תהלים ח') כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וגו', וכתיב (שם) מ"ה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנ"ה הוד"ך ע"ל השמי"ם, על השמים איהו לסלקא בשמא בגין דברא נהורא לנהוריה ואתלבש דא בדא וסליק בשמא עלאה ועל דא בראשית ברא אלהים דא אלהים עלאה, ועוד אמרו חז"ל (זהר פרשת בראשית דף ט"ו ע"א) והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע וגו' זהר סתימא דסתימין בטש אוירא דיליה בהאי נקודה וכדין אתפשט האי ראשית ועביד ליה היכלא ליקריה ולתושבחתא, תמן זרע זרעא דקודש לאולדא לתועלתא דעלמא. ורזא דא (ישעיה ו') זרע קדש מצבתה בהאי ראשית ברא ההוא סתימא דלא אתיידע להיכלא דא, היכלא דא אקרי אלהים ורזא דא בראשית ברא אלהים.

והריא"ח ז"ל בפתחי שערים נתיב אורות אח"פ דאדם קדמון בפירוש בית נתיבות כתב, והענין שם הוי"ה לא נתגלה בתורה עד שנברא אדם הראשון שאז נשלם הבריאה כמו שכתוב במדרש שנזכר שם מלא על עולם מלא, והענין כי שם אלהים מורה על כחות אלהיות וגילוי יכולתו והשגחתו הנפרטים ולכן הוא בלשון רבים על שם שהוא כולל כל הכחות של הנבראים בפרטית וכל הנהגתם. (ובחלק שני בנתיב גדלות דזעיר אנפין דף ל"ח ע"ב כתב) ושם הזה נקרא אלהים שהוא המנהיג בפרטים על פי עומק הדין על ידי שלוחים ומשרתים ואמצעיים רבים עד שלמטה מסודר על פי אמצעיות הככבים והמנהיגים אותם שגם הם נקרא אלהים מטעם זה שכל שופט ומנהיג נקרא בשם זה, ושם הזה כולל כל פרטי מדותי' שבו"ק. וד' ספירות מחסד עד הוד, ויסוד אינו רק הכללות לבד שבו מתחברים כולם והם

ה׳ אותיות אלהים. (שם דף ל״ט ע״ב) כתב ולכן לא נזכר בכל מעשה בראשית רק שם אלהים לבד שהוא חיצוניות הכלים כלומר הנהגה כללית. ובנתיב אבי״ע כתב ויצירה הם המלאכים, וכן כתב הגר״א ז״ל בליקוטים אתה אחד ושמך אחד שני שמות אלו ה׳ אלהינו הם כלל כל התורה כולה וכל השמות, כי הקדוש ברוך הוא הוא נסתר מצד עצמותו ונגלה מצד מעשיו, ולכן אנו אומרים בכל ברכה לשון נגלה ונסתר, ושם הוי״ה ברוך הוא מורה על צד עצמותו יתברך ואלהים הוא מורה על השגחתו על בריותיו ולכן כתיב בפרשת בראשית שם אלהים לבדו. ובאדרת אליהו בפרשת בראשית כתב וכח נקרא אל לכן נקרא אלהים בלשון רבים, כי הוא סובל הכל ומשפיע לכל אחד ואחד. מכל האמור נשמע אשר אלהים רומז על עולם היצירה כידוע אשר היצירה היא התפשטות הנקודה קבוץ נקודות רבות שעל זה רומז ו׳ של יו״ד מלא והוא עולם היצירה לכן כתיב אלהים לשון רבים.

מאמר ד. עולם העשיה.

את השמים ואת הארץ זה עולם העשיה. וכאשר צייר אלוה את בנין העולם במחשבתו כן עשה אותו על ידי הרכבות היסודות אש, רוח, מים, עפר, וסגולותיהם חם, קר, לח, יבש, על ידי צירופים וחילופים שונים בתמונות ותוארים שונים אשר מתחלפים זה עם זה על ידי ההרכבות בחוקי אלוה, ועולם העשיה הוא עולם הויה והפסד, הוא אינו עומד בתואר אחד אך פושט צורה ולובש צורה עם סגולות חדשות המתחדשות על ידי תמורות היסודות בזה אחר זה תמיד עד אין תכלית, ככתוב המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית. וענינו הוא כאשר כתבתי במקום אחר שחמר העולם המורכב אינו נמצא בהחלט והוא יש אך למראית עין אבל בעצם הוא אין, והוא כמו אשר נביט אל הנהר וידמה לנו אשר מי הנהר אשר אנחנו רואים ברגע זה הם המים אשר ראינו לפנים, ובאמת ידענו אשר המים אשר ראינו לפנים כבר חלפו ועברו ממול מראות עינינו והלכו וירדו לדרכם, והמים אשר לפנינו זה חדשים באו אחרי הראשנים ממעין הנובע. כן היא מציאות חמר העולם המורכב אינו עומד בצורה אחת בהחלט המציאות. אך בכל רגע ורגע יחלף וישתנה, יתהוה ויפסד החמר כידוע לחכמי המדע. ויותר ראוי לקרוא לחמר אין מלקרוא אותו יש והוא דבר אשר אינו נמצא במציאות בהחלט ונמצא אך למראית עין. וראוי לקרוא לאין יש משום שהאין הוא מחויב המציאות, והוא כאשר אמר תורה אור ז״ל, ולפי זה מה שאנו אומרים שברא יש מאין הוא לפי השגתנו, אבל לפי האמת ברא אין מיש; כי הוא היש האמתי הנמצא מחויב המציאות. ועולם העשיה נבנה מאין והוא כאשר אמרו חז״ל (זהר פרשת בראשית דף ט״ז ע״א) והארץ היתה תהו, תהו אתר דלית ביה גוון ולא דיוקנא ולא אתכליל ברזא דדיוקנא, השתא איהו בדיוקנא כד יסתכלון ביה לית ליה דיוקנא כלל, ועולם העשיה מתגלה לנו בשני אופנים, נח ונע. מקום רום העולם הוא נח וחמר העולם הוא נע בתנועת רצוא ושוב. ולזה רומז את

השמים ואת הארץ, שמים לשון שם הוא המקום מקומו של עולם, והארץ הוא לשון רץ והיא התנועה התמידית אשר בחמר העולם בכל מעמד ומעמד באופני מדרגתו. והיא התנועה אשר בכל צבא השמים המתנועעים תמיד וסובבים על אופנים ורצים לעשות רצון אלוה אל עולם.

מאמר ה. ארבעה היסודות.

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. הפסוק הראשון הזה רומז לארבעה היסודות אש, רוח, מים, עפר, שנבראו בבראשית. ב'ר'א'ש'י'ת ברא אש. אלהים זה רוח. ורוח אלהים מרחפת, עושה מלאכיו רוחות. שמים כאשר אמרו חז"ל שם מים. הארץ זה עפר והם הארבעה אופנים לאופן האחד בארץ אשר אצל החיות אשר ראה יחזקאל הנביא עליו השלום במרכבה אשר מהם נבנה כל העולם כולו. ואמרו חז"ל (זהר פרשת נח דף ע"ד ע"א) והבית בהבנותו (מלכים א' ו') כד סלקא ברעותא דקודשא בריך הוא למעבד יקרא ליקריה, סלקא מגו מחשבה רעותא להתפשטא ואתפשטת מאתר דאיהו מחשבה סתימא דלא אתיידע עד דאתפשטת ושרייא לבי גרון אתר דאיהו נביע תדיר ברזא דאיהו חיים. וכדין כד אתפשטת ההיא מחשבה ושריא באתר דא אקרי ההיא מחשבה אלהים חיים דכתיב (ירמיה י') הוא אלהים חיים, עוד בעא לאתפשטא ולאתגליא, מתמן נפקו אשא, ורוחא, ומיא כלילן לחדא.

פרק שלישי

המאמרות

מאמר א. בעשרה מאמרות נברא העולם.

ואמרו חז"ל (פרקי אבות פרק ה') בעשרה מאמרות נברא העולם, ומה תלמוד לומר והלא במאמר אחד יכול להבראות, ועל שלא נמצאו עשרה מאמרות בפרשת בראשית אמרו חז"ל שמלת בראשית נמי מאמר הוא, וכן אמר בספרא דצניעותא בראשית מאמר, ופליגי חכמי ישראל באותו המאמר, ואמרו (זהר חדש מדרש הנעלם פרשת בראשית דף ב' ע"א) תנן בעשרה מאמרות נברא העולם, רבי חייא ורבי נתן אומר במאמר אחד נברא, ואיזהו דכתיב בדבר ה' שמים נעשו, ורבי אבא אומר דכתיב כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד, אמירא אחת בלבד, רבי אלעזר אומר לא זה ולא זה אלא באות אחת נברא העולם בלא אמירה. דתניא רבי אלעזר אומר אות אחת נטל הקדוש ברוך הוא משמו ובאותה האות נברא, והיינו דאמר רבי אליעזר מאי דכתיב מי כמכה באלים ה' שיוכל לברוא העולם, אלא משמע בה"א נברא העולם באות אחת ממש. ומאי נוקים כי הוא אמר ויהי, בדבר ה' שמים נעשו, אלא אמר רבי אלעזר לאחזאה לעלמא דהא אתברי הוה ולא הות מתגליא.

ואצטריך כל חד וחד לאתגלאה, לאפקא כל חד וחד עובדוי וחילוי דאתחזי ליה. אמר רבי אלעזר כל העולם כולו וכל תולדותיהם ברגע אחד נבראו, בשעה אחת נבראו וביום אחד נבראו, דכתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות יי" אלהים, באותו היום ממש, באותה שעה ממש ובאותו רגע ממש, ותניא אמר רבי יוחנן קודם שברא הקדוש ברוך הוא את העולם היה הוא ושמו אחד והיה בדעתו לברוא את העולם וברא קודם אלף עולמות שנאמר האלף לך שלמה, ואחר כך ברא עולמות אחרים להודיע שהכל כנגדו אין, והיינו דאמר רבי חייא למה אל"ף ראשונה באותיות מפני שבתחילה ברא אלף עולמות שקדמו לשאר עולמות, ואחריה בי"ת שהוא בנין שמים וארץ. רב הונא אמר בתחילה כסא הכבוד שכתוב בו אלף אלפין ישמשוניה ואחריו שאר המלאכים והארץ שהם בית העולם. על כן ממאמרים הכתובים קודם משמע שהעולם לא נברא אפילו במאמר אחד אלא באות אחת משמו ובאותה האות נברא. ויונתן בן עוזיאל עליו השלום תרגם בראשית ברא בחכמתא ברא, ואמרו חז"ל (זהר חדש פרשת בראשית מדרש הנעלם דף ג' ע"א) אמר רבי יהודה בג' דברים ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו בספר וספר וספור כנגדם בחכמה ובתבונה ודעת, בדעת דכתיב בדעתו תהומות נבקעו, רבי נחוניא אמר בחכמה בלבד נבראו כל העולמות כלם, הה"ד בראשית ברא אלהים וראשית היא החכמה ואתיא כמאן דאמר בה"א בראם ושלשתן נכללות בה. (פירש יה"ו). (שם ע"ב פיסקא) אמר רבי יהודה אמר רב כתיב ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה, ואומר בדעתו תהומות נבקעו, בשלשה הדברים הללו נברא העולם ועל שנים מהם הוא עומד על התבונה ועל הדעת. והא תנינן תלת, אמר רבי יצחק החכמה נטלה הקדוש ברוך הוא למעלה, והוא שמו להודיע לעבדיו הצדיקים, והשנים עמדו בעולם והם קיומו. אמר רבי אבא כלהו תלתא אתרמיזו בחיזו זעירא ואינון תלת תנועות פומא, עליון, אמצעי, והתחתון, בתנועי דפומא אתנהיג בהו. אמר רבי אבא והם חכמה ותבונה ודעת. מאי משמע דהאי תרין אתנהיג בהו עלמא והם תבונה ודעת. דתנינן אלין מנהגי עלמא השמים שנבראו בתבונה, והתהום בדעת. והחכמה הוא שמו של מקום והוא נקרא חכמה, ותנינן הוא והחכמה הכל דבר אחד. אמר רבי אבא הא עלמא אתברי עד דלא ייתון בני נשא ועד דלא ייתון דייני דרא ורברבי דרא, ולא אית למשנא כמה דאמר רבי אלעזר חביבא יקירא דכתיב מי כמכה באלים ה' שיוכל לברוא את העולם משמע האלים אינו יכול לברוא העולם עד שנטל הקדוש ברוך אות אחת משמו והיא אות ה"א בה נברא העולם. והאות הזאת נתגדלה באלהים ונסתר שמו אלהים. ועל האי תנן בה"א בראם. אמר רבי יוסי הא חזינן דלית כתרא ומלכותא אלא בשמיה קדישא דלא אוזפיה לאחרא והוא ה' יו"ד ה"א וא"ו ה"א. דאמר רבי יוסי בו נכללים עליונים ותחתונים שמים וארץ וכל צבאם כסא הכבוד וחיות הקודש וכולם כנגדו כאין וכלא חשיבין, והוא היה והוא הוה והוא יהיה בריך הוא, בריך שמיה לעלם ולעלמי עלמין. (שם דף ד'

ע"א) אמר רבי יהודה יתברך ויתעלה שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים, וברא את העולם בסוד שלשה ענינים גדולים וטובים, והם דעת חכמה ובינה, שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה ואומר ברעתו תהומות נבקעו. ולמה ברא הקדוש ברוך הוא הארץ שהוא עולם השפל בסוד החכמה והשמים שהוא עולם גדול ממנו בתבונה שהוא דבר קטן מן החכמה. וכבר שנינו אימתי נקרא אדם חכם בחכמה כששואלים אותו בכל דבר ועונה ומשיב כענין וידו בכל אז נקרא חכם בחכמה שהיא גדולה על התבונה ועל הדעת. על כן היה לו יתברך לעשות השמים בחכמה והארץ שהיא שפלה מהם בתבונה. תדע כי החכמה גדולה מכולן ועל כן נקרא אדם חכם מפני שהוא חכם בכל החכמות, והתבונה קטנה מן החכמה, ועל כן נקרא אדם מבין דבר מתוך דבר הוא מעצמו ומלבו מבין דבר מתוך דבר אחר כלומר בראותו יסוד בונה בנין עליו. וכן הוא המבין בראותו דבר אחד או קצתו משלים הענין עליו. והקדוש ברוך הוא יתברך שמו ברא השמים בסוד התבונה שהוא ענין הבינה מתוך היסוד, ובראשית כל הנבראים ברא צורת המלאכים הקדושים שהם תחלת כל הנבראים הנאצלים מזיו אור הדרו ועשרה שמות בסודם ובתוך שמותם נקראו אלהים. ועל כן בא להורות בראשית ברא אלהים, כלומר ברא יתברך שמו צורת המלאכים הנקראים אלהים והם היסוד מכל הנבראים האחרים ומתוך זה היסוד נבראו השמים לאחר כן בסוד התבונה, כאשר התבונה היא דבר מתוך דבר כך נבראו השמים דבר מתוך דבר (פירוש כי כאשר נברא החמר אז מובן המקום) שהם מסוד אור צורת המלאכים כלאמר הם בנין תוך היסוד, ועל כן שמים בתבונה, אבל הארץ נהיתה מתוך יסוד אחר אלא שהיא תלויה על המים, והקדוש ברוך הוא יסד לה יסוד עשוי בחכמה (והיא הנקודה) ועל כן נאמר ה' בחכמה יסד ארץ (פירוש בנקודה), כונן שמים בתבונה דבר מתוך דבר (והוא המקום חלל העולם) שמושג שנמצא במציאות אחר שנברא חמר העולם, כאשר אמרו חז"ל אין לך דבר שאין לו מקום, פירוש כאשר הדבר נמצא בישות בודאי יש לו מקום.

מאמר ב. כתר וחכמה, זמן ומקום.

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. ראשית לא כתיב וכתיב בראשית. ראשית היא החכמה וב' מורה על הכתר והוא הרצון, פירוש ברצון ובחכמה ברא אלהים את השמים ואת הארץ והוא כאשר אמרו חז"ל במדרש הנעלם שהם צורת המלאכים הנקראים אלהים והם היסוד מכל הנבראים האחרים את השמים ואת הארץ. ואמרו חז"ל (בספר הבהיר סימן כ"א) דרש רבי ישמעאל לרבי עקיבא מאי דכתיב את השמים ואת הארץ, אלמלא לא נאמר את היינו אומרים שמים וארץ אלהות הן. אמר לו העבודה (שבועה) נגעת אבל לא בררת כן דברת. ועוד יש לומר ב'ראשית ב' ראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, ראשית המקום וראשית

הזמן, כי טרם שנברא חמר העולם לא שייך לייחס מקום בנמצא אך כאשר נברא חמר העולם אז מחויב להיות בנמצא מקום לחמר העולם, וראשית לזמן כי טרם שנברא העולם לא היתה שום תנועה ולא שייך ליחס שום זמן, אך בבריאת העולם נבראה התנועה ונברא הזמן. שמים רומז על המקום והוא נח, והארץ רומזת על התנועה והזמן והם שני האופנים שהעולם העשיה מתגלה. ועוד ב׳ של בראשית רומזת על התנועה הראשונה רצוא ושוב ושהתנועה ההיא היא היתה הסיבה לכל התנועות השונות אשר על ידן נברא עולם המורכב, וזה נעשה בזמן. ואמר החכם אבן עזרא ז״ל כי ששת ימים עשה ה׳ את השמים ואת הארץ כתיב, ולא כתיב כי בששת ימים עשה, ללמד כי עשה ה׳ הזמן עם הנברא. וענינו הוא שמחויב המציאות אין לו זמן אך אפשרי המציאות יש לו זמן, רצה לומר אלוה אשר הוא מחויב המציאות אין שייך לייחס לו זמן והוא היה והוא הוה והוא יהיה והוא בלתי זמן. והעולם הנברא ומחודש, הזמן נברא עמו. וזה הוא שאמר ב׳ראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. ועוד יש לומר בראשית ברא אלהים א׳ת׳ השמים וא׳ת׳ הארץ, הוא כ״ב אותיות מא׳ ועד ת׳, שהם שמות הקדוש ברוך שבהם נבראו שמים וארץ והם צורת המלאכים הנקראים אלהים כאשר אמרו חז״ל במדרש הנעלם הנזכר לעיל, מאי דכתיב את השמים ואת הארץ, אלמלא לא נאמר את היינו אומרים שמים וארץ אלהות הן, ואמר לו נגעת אבל לא בררת, והוא שא״ת א״ת הוא האלהות. וזה סוד תיבת בראשי״ת שהם אותיות ברי״ש א״ת והן כ״ב אותיות מא׳ ועד ת׳. כאשר כתב הרי״א חבר ז״ל (פתחי שערים חלק א׳ נתיב הצמצום סעיף י״א. שם בית נתיבות סעיף ה׳) (זהר פרשת בראשית) בריש הורמינתא דמלכא גליף גליפי חקק חקיקה, והוא הצמצום וסילוקה אור שנעשה מקום פנוי, ועל ידי זה נעשה שרש לכלים ומדות שהם אותיות החקוקות בחתם המלך, וענין הגליפין הם שיעורים של המחשבה העליונה ששיער מקום לנבראים כל אחד לפי ערכו. והם סוד ניתוקי המאורות שהיה תוך הצמצום שמשם נעשה שורש לאותיות של עולם המלבוש שגילה האר״י ז״ל. וזה סוד תיבת בראשית שהם אותיות ברי״ש א״ת והם כ״ב אותיות מא׳ עד ת׳ שבהם כלולים כל השערים פנים ואחור מצירופי הכ״ב אתוון שבהם נברא כל היצור, וסוד הגליפין הם נרמזים באותיות ברי״ש כי עיקר הגליפין מקומם בגלגלתא דעתיקא קדישא. ושם (בחלק ב׳ נתיב גדלות דזעיר אנפין דף ס״ה ע״א) מפרש מה שכתוב באדרא רבא, תאנא בגלגלתא דרישא תליין אלף אלפין קוצא דשערי אוכמין ומסתבכין דא בדא, ומכאן אתאחדן טעמי אורייתא. בוא וראה כמה עמוקים דברי התורה הקדושה וסתרי הפלאות שבה. והוא כי סוד המוחין ושערות של הגלגלתא הכל הוא בתורה, שזעיר אנפין הוא המסדר הנהגת העולם בו׳ אלפי שנין בכל פרטיהם הכל על פי התורה, והכלל כלול ברישא דיליה שהם המחשבה ששם הכל מסודרים מה שצריך להתפשט בו״ק. והנה המוחין הפנימיים שבראש הוא עומק החכמה המסודר בכל פרט מההנהגה, והיא החכמה הפנימיית של התורה,

והשערות הבוקעות ממותרי מוחא הן אותיות התורה שהן הגבולים של פרטי ההנהגה הזאת המתגלה בחיצוניות והם השמות של הקדוש ברוך, שלפי פעולותיו כך הם שמותיו, והם צירופי אותיות התורה שכולה שמותיו של הקדוש ברוך הוא. וכתב (שם דף ע"ב ע"ב) אג"ן הסהר הוא ג"ן סדרים דאורייתא שהוא גן נעול אחותי כלה מעין חתום.

מאמר ג. עשרה מאמרות ועשר ספירות.

ודוד המלך עליו השלום אמר בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם. ואמרו חז"ל בספרא דאדם קדמאה (דף י"ב ע"ב) והשמים נבראו מאש ומים. בדבר ה' נעשו כיצד, כשדבר הקדוש ברוך הוא כח האש חום הדבור ורטיבת לחלוח הדבור נברא בו השמים. וענינו מבואר מה שכתב הריא"ח ז"ל בפתחי שערים חלק א' נתיב אורות אח"פ דאדם קדמון, ובנתיב אורות דעקודים היוצא מפה דאדם קדמון, שהאותיות הם כלים, רצה לומר כמו באדם המחובר מרמ"ח אברים ושס"ה גידים שכל אבר מיוחד לפעולה מיוחדת בגוף והתחברם יחד הוא אדם שלם ראוי למדרגתו כן הוא בשרשו באצילות כשבאו המאורות בירידה ממדרגה למדרגה עד שעמדו בסידור הגבול והשיעור הראוי להנהגת הזמן על פי הבחירה ועבודה אז הוא בבחינת גדר אדם מורכב מהרכבת חלקי אורות ופעולות המסודרים לפי עומק חכמה עליונה והוא נקרא שיעור קומ"ה של יוצר בראשית והיינו שיעור ק"ו ומדה שניתן לכל הבריאה שזה נקרא אדם שלם סוד מ"ה. (קומה הוא קו מה ואד"ם עולה במספר מ"ה). וכלל שם אד"ם הוא מ"ה זיני נהורין דאתפליג עלמא בהון שהם ל"ב נתיבות וי"ג עליונים, והיינו סוד כ"ב אותיות וי' נקודות וי"ג טעמים, והוא כלל כל אצילות שכולל ג' עלמין בריאה, יצירה, עשיה, והם כל יצירת מעשה בראשית. וענין האותיות והנקודות והטעמים הוא, כי אותיות הן ציורי הרכבת הפעולות ממש כפי ציור כל חלק שבבריאה. דרך משל אות א שציורו הם ב' נקודות מימין ומשמאל וקו מתפשט באמצע, שמורה שב' עניני הפעולות שהם החסד והדין הם בסיתום רק נכללים בבחינת צירוף לבד, אבל קו האמצעי שבו הוא בהתפשטות רחמים. שכן א' הוא בחינת יסוד האויר שהוא ממוצע ואף שגם אש ומים נכללים בו הם רק טפלים לבד ועיקר שבו הוא הקו האמצעי, וכן הדרך בכל ציורי האותיות. וענין התיבות הוא שכל דבר שלם שיש בו הרכבת ב' אותיות או ג' או יותר הוא לפי ערך אותו כלל הפעולה והמאור שהורכבו בו חלקי ההארה בפרטיות עד שנעשה דבר שלם. וכן הרכבת ב' או ג' תיבות במאמר אחד היא הרכבת מאורות כלליות יחד להוציא מהם התולדה הצריכה הכלולה בהם. דרך משל במאמר יה"י או"ר שמורה על האור הראשון שברא הוא יתברך שהוא בחינת הארת חסד של ז' תוארים שהוא יומא דאזיל בכולהו הוא יוצא מן הדעת שהוא כלליות הקבוץ של כחות ז' תוארים שבא מחיבור חכמה ובינה, והאור הזה היה גנוז בדעת הזה שכולל

חכמה ובינה שהם ב' אותיות י"ה, והוא עצמו כולל החסד והגבורה ב' עטריז הם י'. והוא אשר אמר וגזר שיצא משם או"ר והוא פעולת החסד בבחינת יציאת האור, שכמה פעולות ובריאות נמשכים הימנו כגון אור ומים וכדומה, וכן עצמות האור נקרא על שם זה לפי ענין חילוקי הרכבת הפעולות שבג' אותיות אלו. וכן בבחינת מספר כל האותיות הכל לפי מספר פרטי החילוקים שבו. ודברים אלו הם מסתרי פלאות תורתנו הקדושה אשר אין להם קץ וסוף. וכן הוא כל ענין מאמרות של מעשה בראשית, שכל בריאה היא במאמר מיוחד לפי צירופי הרכבת החלקים האלו. וכל פעולה של כל בריאה היתה על ידי כלל ג' שרשי יסוד אר"מ (אש, רוח, מים) שהם הכוללים הכל כמו שכתוב בספר יצירה שהם השלשה ספרים שבהם נברא העולם חב"ד (חכמה, בינה, דעת) והם שורש לאמ"ר (לאש, מים, רוח) שהוא התולדה שלהם כידוע שבכל מאמר הוא הבל היוצא מן הפה שיש בו אש חמימות היוצאת מן הלב ומים היוצאים מן הקנה ומן הריאה ורוח גם כן משם, ולפי שכל בריאה שהיתה על ידי ג' שרשים אלו של אמ"ר נעשה על ידי ב' אומנים והם בחינת י' החכמה שהוא ראשית המחשבה כולל כל ענין הבריאה ביחד שנכלל בי' ספירות. וכן על ידי הדעת שהיא ו' המתפשט בו' תוארים שהם ו' ימי בראשית שבהם יצאו כל הברואים, לכן נאמר אצל כל בריאה ו'י'א'מ'ר' אלהים. עד כאן לשונו. וזה הוא שאמר דוד המלך עליו השלום בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם.

מאמר ד. פירוש ויאמר.

הגר"א ז"ל באדרת אליהו פרשת בראשית כתב, ומלת ויאמר ביאורו הוא הרצון. ואף במקום שנאמר אצל הדבור הוא מורה גם כן על הרצון. ובסידור כ"י תפלת שחרית כתב, ברוך שאמר והיה העולם, שאמר בחכמה אומר בחכמה ועושה בבינה. ואמר אמרי שפר ז"ל, והענין כי כמו שעשיה היא ממה שהפועל לוקח יסודות שכבר ישנם ומעמידם על צורתם, כי מגררם ומסתתם ומשפם ומחליקם ומחברם ומציירם עד שמעמידם על הצורה התכליתית הנרצית, וכמו כן הבינה לוקחת שרשי החכמה ומתבוננת עליהם ומגבילתם ומציירת סדרי ההנהגה ומעמדת כל אחד על מקומו, ולכן נקראת עושה, אמנם החכמה אומר כי כמו שהאמירה מגלית המחשבה הפנימית המסותרת, כמו כן החכמה מגלית עומק המחשבה הפנימית המשורשת באריך אנפין ובריש דלא אתיידע בסוד ספרא חצניעותא ולכן ברוך שאמר בחכמה. ולי נראה לפרש מאמרי בראשית ענין מחשבה הוא אמר ויהי, הוא חשב במחשבה ויהי, והוא כמו שנאמר אני אמרתי אלהים אתם וענינו הוא מחשבה פירוש עלה במחשבתו לברוא את העולם ולדעתי כל העשרה מאמרות בבראשית שבהם נברא העולם כוונת מאמר הוא מחשבה וענינו הוא כאשר אמרתי במקום אחר שזה היה כוונת הכתוב (ישעיה נ"ה) כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאום ה', כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבתי ממחשבתיכם. והחילוק

בין מחשבת האדם למחשבת אלוה הוא, שהאדם יכול לחשוב במחשבתו אך דבר הנמצא במציאות במחשבת אלוה והוא ראה או ידע את הדבר ויכול לצייר אותו במחשבתו, ואם האדם רוצה להוציא את הדבר מכח מחשבתו אל הפועל צריך לעמל ולעשות את הדבר כאשר צייר אותו במחשבתו קודם. לא כן היא מחשבת אלוה. כי כאשר חשב הקדוש ברוך לברוא את העולם, כן היה, כי הקדוש ברוך הוא יכול לחשוב במחשבתו אף דבר שלא היה בעולם. וענין אצילה בריאה יצירה עשיה והיא התפתחות העולם הוא גם כן במחשבה, וענינו הוא כי הרצון והחכמה והבינה אשר הן גם כן מחשבה אי אפשר להפרידן זו מזו, וגם הדעת נכללת במחשבה וסוף מעשה במחשבה תחלה וה׳ אלהים הוא היודע אם לא גם לעת כזאת כל מעשה בראשית הוא מחשבת אלוה. וכן היא דעת חז״ל (זהר פרשת בראשית דף ט״ז ע״ב) ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור. מהכא איהו שירותא לאשכחא גניזין היך אתברי עלמא בפרט דעד הכא היה בכלל ובתר אתהדר כלל למהוי כלל ופרט וכלל. עד הכא הוה כלא תליא באוירא מרזא דאין סוף, כיון דאתפשט חילא בהיכלא עלאה רזא דאלהים כתיב ביה אמירא ויאמר אלהים דהא לעילא לא כתיב ביה אמירא בפרט. ואף על גב דבראשית מאמר הוא אבל לא כתיב ביה ויאמר, דא ויאמר איהו קיימא למשאל ולמנדע, ויאמר חילא דאתרם וארמותא בחשאי מרזא דאין סוף מרזא דמחשבה. ויאמר אלהים השתא אוליד ההוא היכלא ממה דאתעדיעת מזרעא דקדש ואוליד בחשאי, וההוא דאתילד אשתמע לבר. ועוד אמרו חז״ל (זהר פרשת פקודי דף רס״ב ע״ב) מחשבה ורעותא וקלא ומלה אלין ארבע מקשרין קשרין, מחשבה אפיק רעותא, רעותא דנפיק מגו מחשבה אפיק קלא דמשתמע. ועוד אמרו (זהר חדש שיר השירים דף ס״ב ע״ב) בשעתא דברא קודשא בריך הוא עלמא, ברא מקדמיתא שיתין עילאין דאינון מקורי לנחתא בהון גשמיא דברכן וקדושין עילאין דלעילא, ואינון נטלו בקדמיתא ממקורא דחיי מאתר עילאה דנפקו מתמן. דהא בקדמיתא עד לא אתברי עלמא סליק ואתגלי חד רעותא דאיקרי מחשבה סתימא ושוי כלא בההיא מחשבה סתימא, וכל מאי דהוה ויהוי ומההוא מחשבה סליק רעותא למברי עלמא, ונפק נביעו דקיק כליל סתימו דמחשבה והא לא אשתמע לבר ולא אתגליא, ואית ביה אסתכלותא דחכמתא לחכימי לבא אתמסר בגין דלא אתגליא לבר מההיא נפקי חמש מקורין וחד סתימאו וחד דכניש כלא, ואינון מקורין הוו כד אתברי עלמא, כד״א בראשית בר״א שי״ת דא שית מקורא דכניש כל מקורין למיזן עלמין. ועוד אמרו (שם דף ע״א ע״א) בשעתא דבעא קודשא בריך הוא למברי עלמא סליקו כל מלין דעלמא וכל דרגין עילאין ותתאין כלהו במחשבה, אמאי אקרי מחשבה אלא דא איהי נקודה חדא סתימא דקיימא במחשבה דהא נקודה חדא לא אתידע לאן אתר אתפשט ומה יהוי מינה, ולאן אתר יסטי אורחא, ונקודה דא איהי רישא דכל רעותין וכל מחשבין דעלמא, והוה כלא סתים בגווה ולא אתידיע עד דאתפשט האי מחשבה ואתעביד חד פשיטו לסטרא דא ולסטרא דא, כיון דהאי נקודה אתפשט

בהאי פשיטו אתגלי יתיר כל מה דהוה סתים, לא דאתגלי למנדע אלא אתגלי ההוא סתימא לאן אתר שט אורחא ונפקא מרזא דמחשבה דהא לא קיימא במחשבה ולא סלקא בשמא דא אלא קיימא בשמא לאתגלייא ואתעביד חד קול בלחש ומאי איהי את ה', דא הוא מגו לאפקא כל אינון מלין סתימין דהא גו במחשבה. והרי"א חבר ז"ל בפתחי שערים (חלק ראשון נתיב הצמצום בפירושו בית נתיבות סעיף ה') כתב, וכוונת מרכז רצון הזה הוא גנוז תוך המקום החלל שהוא הבית שבו בניז כל העולמות, והוא סוד ב' של בראשית שבו נקודה אחת אף שאין שייך שם לא אות ולא נקודה כלל. מכל מקום עיקרו הוא למטה בחכמה דאצילות מוחא סתימאה. רק שרומז גם לשורשו למעלה למעלה, וזהו מה שאמר עד דמיגו דחיקו דבקיעותיה נהיר נקדה חדא סתימא, ויותר אין לנו שום השגה כלל. וזה מה שאמר בתר ההיא נקודה לא אתיידע כלל, וזהו בראשית מאמר קדמאה לכלא, ורצה לומר ורמז על ראשית המחשבה והרצון. ובנתיב גדלות דזעיר אנפיין (דף נ"ח ע"א) כתב וכן הוא בכלל העולם בג' דרגין שתחלה עלה במחשבה להבראות כמו שכתוב בראשית ברא אלהים, והוא סוד עבור ראשון. ואז לא היה עדיין דבור רק במחשבה כי היה אלם מאלהים ולכן בראשית נמי מאמר הוא ולא נזכר בו אמירה רק במחשבה. ושם (בנתיב פרצוף אריך אנפין) כתב, וכן תיבת בראשית כולל כל מעשה בראשית עד תיבת לעשות בסוד תס"ד תיבות שבו ולכן נקרא גלגלתא (עולה תס"ז) והוא מאמר ראשון שבעשרה מאמרות כמו שאמרו בראשית נמי מאמר הוא ובו נכלל כל עשרה מאמרות שבז' ימי בראשית, והוא מה שאמרו ברא אלהים את השמים לרבות תולדותיהם. שכל דבר נברא תחלה במחשבה בכלל, ואחר כך במעשה בדבור בפרט. ורבי יוסף קארו ז"ל בעל המחבר שלחן ערוך בספרו מגיד מישרים פרשת משפטים כתב, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ בחשבו. מכל האמור קודם משמע שהכל היה במחשבה וסוף מעשה במחשבה תחלה. ולדעתי העולם אי אפשר להתקיים בהויה אפילו רגע אחד בלתי רצון ומחשבת אלוה, כי אם יפסק מחשבת אלוה אז לא יעלה זכרונו וכאשר אמר הנביא (ישעיה מ"ו) ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבל אני עשיתי ואני אשא ואני אסבל ואמלט, והעולם נמצא במציאות במחשבת אלהים כל זמן שהקדוש ברוך הוא רוצה בה ואז העולם מתקיים במחשבתו, הוא אמר ויהי, הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם, בחקיו ומשפטיו הנאמנים. וכאשר אמר הגר"א ז"ל אומר בחכמה ועושה בבינה, והכל במחשבה, כי כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ והוא ברצונו ואין רצון בלי מחשבה. ושניהם השמים והארץ נעשו ברצון אלוה, ואמר בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם, רצה לומר הכל נעשה ברצון ומחשבת אלוה, השמים וכל צבאם נעשו ממקור אחד וסוף מעשה במחשבה תחלה.

פרק ד.

בריאת שמים וארץ

מאמר א. דעת ר' אליעזר ושאלת המורה.

פרקי רבי אליעזר (פרק ג') שמים מאיזה מקום נבראו מאור לבושו של הקדוש ברוך הוא, שהוא לבוש לקח ממנו ופרש כשלמה, והיו מותחין והולכין עד שאמר להם די ועל כן נקרא שמו שדי, שאמר לשמים די ועמדו. ומנין שמאור לבושו נברא שנאמר עטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה. הארץ מאיזה מקום נבראת משלג שתחת כסא הכבוד, לקח וזרק על המים ונקפאו המים ונעשה עפר הארץ, שנאמר כי לשלג יאמר הוא ארץ. הרמב"ם ז"ל (במורה נבוכים חלק שני פרק כ"ו) כתב. ראיתי לרבי אליעזר הגדול דברים בפרקים המפורסמים הנודעים בפרקי רבי אליעזר לא ראיתי מעולם יותר זרים מהם בדברי אדם מן הנמשכים אחר תורת משה רבנו עליו השלום. והרב המורה ז"ל הביא המאמר פרקי רבי אליעזר הכתוב לעיל ואומר, ואני תמיה זה החכם מה האמין, אם האמין כי מן השקר שימצא דבר לא מדבר ואי אפשר מבלי חמר יתהוה ממנו מה שיתהוה, ולזה בקש לשמים ולארץ מהיכן נבראו, ואי זה דבר הגיע מזה המענה, יתחיב שיאמר לו ואור לבושו מהיכן נברא. ושלג שתחת כסא הכבוד מהיכן נברא, וכסא הכבוד עצמו מהיכן נברא. ואם ירצה באור לבושו דבר בלתי נברא זה רחוק מאד וגם יהיה מורה בקדמות העולם אלא שהיא כפי דעת אפלטון. אמנם היות כסא הכבוד מן הנבראים החכמים כתבו בזה אבל על פנים זרים אמרו שהוא נברא קודם בריאת העולם. אמנם כתובי הספרים לא זכרו בו בריאה כלל בלתי מאמר דוד עליו השלום ה' בשמים הכין כסאו, והוא מאמר יסבול הפירוש מאד, ואם היה רבי אליער מאמין קדמות הכסא אם כן יהיה תואר לשם לא גוף נברא ואיך אפשר שיתהוה דבר מתואר, ויותר נפלא מאמרו מאור לבושו, סוף! דבר הוא דבר יבלבל כל בעל הדת היודע אמונתו מאד מאד. ולא התבאר לי בו פירוש מספיק ואמנם זכרתי' לך שלא תטעה בזה. וכבר התעורר על זה שם טוב ז"ל וכתב אפלא ממאמר הרב שאמר כי לפי דעת רבי אליעזר הגדול יהיה כסא כבודו דבר בלתי נברא כי כסא הכבוד הוא השמים והשמים כבר ייחס להם בריאה כמו שאמר שמים מהיכן נבראו מאור לבושו של הקדוש ברוך הוא, אם לא יהיה כסא הכבוד דבר זולתו וזה לא יצוייר כי השמים הם כסא כבודו כמו שכתוב השמים כסאי, עוד אמר הרב אמנם היות כסא הכבוד מן הנבראים, בבראשית רבה כתבו החכמים שהוא מכלל הנבראים אבל אמרו שהוא נברא על פנים זרים, כי היה אחד משבעה דברים שנבראו קודם שנברא העולם. אמנם כתובי הספרים לא זכרו בו בריאה כלל בלתי מאמר דוד ה' בשמים הכין כסאו והוא מאמר יסבול הפירוש מאד, ואם כסא הכבוד הוא השמים כמו שאמר הכתוב השמים כסאי איך

אמר שהכתוב לא זכר בו בריאה כי כבר אמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ.

מאמר ב. תשובה להרמב״ם.

כאב לבי בראותי כי עלה על דעת המורה ז״ל לומר על הגדול בין חכמי ישראל אשר הוא דבר דברי זרה, וכי הוא יבלבל כל בעל הדת היודע אמונתו, כי על כן נתתי אל לבי לדרוש את הדבר ולהבין מאמר רבי אליעזר הגדול ולבאר פירוש מספיק על מאמרו מה שלא מצא המורה ז״ל לנכון. כי באמת מאמר רבי אליעזר הגדול לא יתנגד דת אמונתנו. ואחר שראיתי מה שכתב שם טוב ז״ל אנכי הוספתי לשאול והוא באמרו אמנם כתובי הספרים לא זכרו בו בריאה כלל, והוא כתיב (תהלים צ״ג) נכון כסאך מאז, ואמרו הז״ל (נדרים דף ל״ט ע״ב) שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן תורה, ותשובה, גן עדן, וכסא הכבוד וכו׳, תורה דכתיב (משלי ח׳) ה׳ קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז, כסא הכבוד דכתיב (תהלים צ״ג) נכון כסאך מאז, ועוד באמרו איך אפשר שיתהוה דבר מתואר ויותר נפלא מאמרו אור לבושו, והשאלה היא מדוע זה יגרע תואר מאין הנה אנחנו בני ישראל מאמינים שהקדוש ברוך הוא הוא כל יכול וברא את העולם מאין ליש, ומדוע זה יפלא למורה ז״ל שהשמים נבראו מתואר אור לבושו, ודרשו חז״ל ויהי אור אור שהיה כבר, ואמרו חז״ל (זוהר פרשת צו דף ל״ד ע״ב) רבי חזקיה הוה יתיב קמיה דרבי אליעזר אמר ליה כמה נהורין אתבריאו עד דלא אברי עלמא אמר ליה שבע ואלין אינון אור תורה אור כסא הכבוד וכו׳, ואלין אתבריאו עד דלא אברי עלמא. ולפי דעתי זה הוא אשר אמר רבי אליעזר בפרקים, השמים מאי זה מקום נבראו, פירוש השמים שהם מכון כסאו והוא כסא הכבוד ככתוב על השמים כבודו מאי זה מקום נבראו, ואמר מאור לבושו של הקדוש ברוך הוא והוא אור שם הוי״ה כי קודם שנברא העולם היה הוא ושמו אחד, וכאשר עלה ברצונו לברוא את העולם נתעטף באור לבושו והוא אור שם ההוי״ה וברא את השמים והוא כאשר אמרו חז״ל (בבראשית רבה פ״ג) רבי שמעון בן יהוצדק שאל לרבי שב״נ מהיכן נבראת האורה, אמר לו מלמד שנתעטף בה הקדוש ברוך הוא כשלמה והבהיק זיו הדרו מסוף העולם ועד סופו, וקודם הבריאה היה הוא ושמו אחד. וזה הוא שאמר רבי אליעזר מאור לבושו של הקדוש ברוך הוא שהוא לבוש לקח ממנו ופרש כשלמה והיו מותחין והולכין עד שאמר להם די והוא שיעור די מקום לבנות בנין כל העולם, והוא השמים חלל העולם. הארץ מאי זה מקום נבראת פירוש חמר המורכב אשר ממנו נבנו כל צבא המורכבים אשר בחלל העולם, ואמר משלג שתחת כסא הכבוד והוא ארבעה היסודות ארמ״ע הארבעה אופנים לאופן אחד אשר ראה יחזקאל הנביא אצל החיות אשר מתחת לכסא, ככתוב השמים כסאי והוא מקום העולם. והארץ הדם רגלי והוא חמר המורכב מחמר הראשון הנמצא בחלל העולם. על כן

מאמר רבי אליעזר הגדול הוא אינו נגד דעת חכמי ישראל והיא דעת האמת אשר יאמינו בני ישראל.

מאמר ג. חמר אחד בעולם.

ושם אמר הרב המורה ז"ל אלא שעל כל פנים כבר הועילנו בו תועלת גדולה שהוא (רבי אליעזר) באר שחמר השמים בלתי חמר הארץ ושהם שני חמרים נבדלים מאד, האחד מיוחס לו יתברך למעלתו וגדולתו והוא מאור לבושו, והחמר האחר רחוק מאורו יתעלה וזוהרו והוא החמר התחתון. ושמהו משלג שהוא תחת כסא הכבוד. ואומר וכבר שנה רבי אליעזר זה הענין בעצמו וגלה בו. רצה לומר היותם שני חמרים, עליוני ותחתוני, ושאין חמר הכל אחד. וזה סוד גדול לא תקל בביאור גדולי חכמי ישראל בו, והוא סוד מסודות המציאות וסתר מסתרי התורה. בבראשית רבה אמר רבי אליעזר כל מה שיש בשמים בריאתו מן השמים וכל מה שיש בארץ בריאתו מן הארץ, והתבונן איך באר לך זה החכם כי חמר כל מה שבארץ חמר אחד משותף, רצה לומר כל מה שתחת גלגל הירח, וחמר כל השמים ומה שבהם חמר אחד אינו זה. שמעתי לעצת המורה ז"ל והתבוננתי במאמר רבי אליעזר בפרקים וגם שאמר רבי אליעזר בבראשית רבה ולא מצאתי אשר רבי אליעזר ידבר משני מינים חומרים נבדלים, ואומר אני כי לא מצאתי כתוב בשום ספר אשר ברא אלוה שני חומרים נבדלים ולדעתי הדעה הזאת היא דעה נכריה לעם ישראל והיא דעה חכמי יון, אבל דעת חז"ל הוא אשר חמר אחד הוא בכל העולם, ולא שניים נבדלים. וחמר הראשון הוא מקור ושורש לארבעה היסודות ולא ימוש מהם גם אחר ההרכבה כאשר בארתי במקום אחר ונהר יוצא מעדן והיה לארבעה ראשים, וחמר הראשון אשר הוא הנקודה אשר אין לחלק ונמצא רק בהשגת השכל נמצא תמיד עם חמר המורכב, והחמר הוא אחד בכל העולם אשר ממנו נבנו כל צבא השמים. ואמרו חז"ל (זהר פרשה צו דף ל"ד ע"ב) רבי אלעזר פתח (קהלת ג') הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר, הא תנינן הכל היה מן העפר אפילו גלגל חמה, מאן העפר ההוא דשריא תחות כורסי יקרא קדישא, ועוד אמרו (זהר פרשה וישלח דף קס"ט ע"ב) (ובפרשה נשא דף קכ"ה ע"א) ומההוא עפר כל איבין וכל טובי דעלמא נפקי מניה, ובו אתעבידו כל עובדין דעלמא כמה דכתיב (קהלת ג') הכל היה מן העפר והכל שב על העפר. ותנינן הכל היה מן עפר אפילו גלגל חמה. ובספרי דרבי ייסא סבא, הכל היה מן העפר אתר דכניש לכלא מלמד דנפקי שבילין להאי סטרא ולהאי סטרא ואתכנשו לאנהרא בעפרא דא דזרקין ליה לכל עבר ועל דא הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר ודאי, אלא מאן העפר דבי מקדשא קדישא והאי עפר מעפרא עלאה כד"א (איוב כ"ח) ועפרות זהב לו. כמה דאשתכח עובדא לתתא הכי נמי הוא לעילא כגוונא דא ואוקימנא עפר עפר דבי מקדשא דעלמא דא ב"ה אתברי ועל דא אפילו גלגל חמה. כמה דאת אמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ב"ה בראם,

ובגיני כך הכל היה מן העפר מאז עפר ההוא דשרי תחות כורסי יקרא קדישא. ראה מה שאמרו חז"ל (בספר היכלות פרק ח' ס' י"א י"ב) מה שאמר מטטרו"ן שר הפנים והוא שר של העולם שכל הפועל וקבע בי שלש מאות ששים וחמשת אלפים עינים וכל עין ועין כמאור הגדול, עשה לי כסאי מעין כסא הכבוד שכל מיני זיו ומאורות שבעולם קבועים בו. ועשה לי לבוש של גיאה שכל מיני מאורות קבועים בו, ועשה לי כתר מלכות שקבועין בו ארבעים ותשע אבני טהר כאור גלגל החמה שזי' הולך בארבע רוחות ערבית רקיע ובשבעה רקיעים ובארבע רוחות העולם, וקראני יי' הקטן בפני כל הפמליא שלו שבמרום שנאמר כי שמי בקרבו. וכתב באצבעו בעט שלהבת על כתר שבראשי אותיות שנבראו בהן ימים ונהרות אותיות שנבראו בהם הרים וגבעות, אותיות שנבראו בהם ככבים ומזלות מדברי' משמע אשר חמר אחד הוא בעולם הנברא מאור הוי"ה קודשא בריך הוא. לכן דעתי אשר כוונת רבי אליעזר בבראשית רבה, הוא מה שאמר בפרקי דרבי אליעזר כאשר פרשתי קודם והוא כל מה שיש בשמים פירוש כל הנברא בחלל העולם בריאתו מן השמים, פירוש חמר הראשון אשר ימלא חלל העולם נברא מן השמים והוא אור לבושו של הקדוש ברוך הוא והוא כסא הכבוד מקומו של עולם, וכל מה שיש בארץ פירוש חמר המורכב והוא כל צבא השמים אשר בעולם בריאתו מן הארץ והוא השלג של תחת כסא הכבוד ונקרא ארץ שנאמר כי לשלג יאמר הוא ארץ וכתיב השמים כסאי והארץ הדום רגלי. אך שורש חמר העולם הוא אחד, וכמו כן נמצא מאמר רבי אילעזר (יומא דף נ"ד ע"ב) תניא רבי אליעזר הגדול אומר תולדות השמים משמים נבראו, תולדות הארץ מארץ נבראו שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, ונראה לי לומר שכוונת רבי אליעזר הגדול הוא שכל צבא השמים בשמים הוא תולדות השמים וכל אחד מצבא השמים נברא ממרכזו והארץ שהיא גם כן אחד מצבא השמים נבראת ממרכזה, וכן משמע מן העניין, ושתיה היתה נקראת תנא שממנה הושתת העולם. תנא כמאן דאמר עולם מציון נברא דתניא רבי אליעזר אומר עולם מאמצעיתו נברא שנאמר (איוב ל"ח) בצקת עפר למוצק ורגבים ידובקו. רבי יהושע אומר מצדדין נברא שנאמר (איוב ל"ז) כי לשלג יאמר הוא ארץ וגשם מטר וגשם מטרות עוזו. רבי יצחק אומר אבן ירה הקדוש ברוך הוא בים וממנה הושתת העולם שנאמר (שם ל"ח) על מה אדניה הוטבעו או מי ירה אבן פנתה, וחכמים אומרים מציון נברא שנאמר (תהלים נ') מזמור לאסף אל אלהים ה'. ואומר מציון מכלל יופי אלהים הופיע ממנו מכלל יופיו של עולם. תניא ר' אליעזר הגדול אומר (בראשית ב') אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. תולדות השמים משמים נבראו תולדות הארץ מארץ נבראו וחכמים אומרים אלו ואלו מציון נבראו שנאמר מזמור לאסף אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ ממזרח שמש ועד מבואו ואומר מציון מכלל יופי אלהים הופיע ממנו מוכלל יופיו של עולם. מדבריהם משמע שרבי

אליעזר וחכמים פליגי בזה, רבי אליעזר סבר אשר כל אחד מצבא השמים נברא ממרכזו והארץ נבראת ממרכזה וחכמים סבירא להם אשר כל העולם כולו השמים והארץ נבראו ממרכז אחד. אבל מעולם לא עלה על דעת רבי אליעזר לומר שחמר השמים הוא חמר אחד וחמר הארץ הוא חמר אחד כאשר אמר המורה ז"ל כי באמת חמר אחד יש בעולם ולא שני חמרים נבדלים. ואמרו חז"ל (זהר חדש מדרש רות דף ע"ו ע"א) רבי חזקיה אמר כשהטיל הקדוש ברוך הוא את השלג וזרק לתוך המים מתחת כסא כבודו נטל כשיעור שעלו דכתיב מי מדד בשעלו מים. רבי יודאי אומר כשיעור של זרת נטל וזרק לתוך המים דכתיב וכל בשליש עפר הארץ וכתיב לשלג יאמר הוי ארץ, ומחמת המים נקפא מקום אחד בתחלה באמצע התהום ונעשית משם אבן אחת משוקעת באמצע תהום ועלתה למעלה ונראית בציון והיא נקודת העולם. רבי יוסי אומר סגלגל וסגולגלתא לא ממתקי אלא מגו חד נקודה באמצע וההיא נקודה איהי מקומו של עולם ומשם נתפשטה הארץ וכל רוחותיה.

זה לא כביר כשלשים והמשה שנה עלה ביד חכמי המדע לעשות מכונה הנקרא ספעקטראמעטעטער (spectrometer) וכאשר בחנו את יסודות הארץ על ידי אור חזק וכמו כן בחנו אור השמש וזיו הככבים וימצאו אשר גווניז יסודות הארץ וגווניז השמש והככבים הנראים על ידי המכונה כולם שווים ומסודרים באופן אחד. לכן הסכימו חכמי המדע ואמרו אשר חמר אחד הוא בכל רום העולם והארץ והשמש וכל צבא השמים מחמר אחד נבראו. ראה כמה גדולה ידיעת חז"ל בסודות מעשה מרכבה ומעשה בראשית. וטרם מכונת הספעקטראמעטעטער היה בעולם ידעו לאמר הכל היה מן העפר אפילו גלגל חמה, והוא שחמר כל העולם אחד הוא.

מאמר ד. דעת חכמי המדע על דבר החמר.

החוקר א. בערנשטיין בספרו ידיעות הטבע (חלק כ' פרק י"א) כתב כי על פי מראות החשמל נוכל להכיר את כל היסודות החימיים. וגם אם יהיו החמרים בקצה השמים משם נדרשם ומשם נחקרם. החוקרים האיטלקים דאנאטי וסעקי והחוקרים האנגליים הענגינס ומיללער חקרו ובחנו את הככבים אשר אור עז להם ואת הככבים אשר חליפות לאורם ואת ככבי ערפל ואת חמרי הערפל אשר יש בהם גם חלקים קשים, ואת בהרות הערפל המפוזרות והמפורדות, ואת כל אלה חקרו למקומותיהם השונים, ואיש רחוק מרעהו מקצה השמים ועד קצה השמים. כי יש אשר ירחק אחד הככבים או אחת הבהרות ממנו מדת דרך אשר יקצר דמיוננו מהכיל אותה, ואם אמר התוכן הערשעל כי נמצאו ככבים רחוקים אשר שני מיליון שנה תעבורנה להן עד בא אורם אלינו (מרוצת האור הוא 180,000 מיל לרגע אחת) והוא לא הלך עוד בגדולות ונפלאות, כי אמנם יש בהרות הרחוקות פי עשרים מאשר השב הערשעל ואולי גם הרחוקות פי מאה ומעלה, ובכל אלה היתה לאל ידנו לדעת

על פי מראות החשמל ולהכיר כי משפט אחד וחוקה אחת להחמרים אשר שם באפסי השמים ולחמר אשר פה על האדמה. ואף אמנם נמצאו גם שנויים הרבה, כי יש אשר נמצא בשמים את יסוד המים ואת הנתריום ואת המאגנעזיום ואת הקאלציום ואת הברזל ועוד יסודות אחרים. ויש אשר נמצא כי יחסרו אחדים מגרמי השמים את היסודות כאלה ולהם יסודות אחרים, או כי היסוד האחד רב בקרבם והשני מעט. אכן אם כה ואם כה רב לנו כי ידענו אשר משפט אחד לחמרי גרמי השמים ולחמרי האדמה, גם אם נראה כי נמצאו לפעמים בשמים יסודות אשר לא נמצאו עוד על פני האדמה, או להפך, כי יבצר ממנו על פי חימייה להפריד פה על הארץ יסודות כאלה למען הוציא מהם יסודות פשוטים כיסודות אשר נמצא שם. ואיך נחפוץ למצוא פה על הארץ ככל היסודות הנמצאים שם בשמים, והם היסודות אולי יעלו שם על המוקד וכלות מעשי השרפה יחסרו גם שם. כי על כן רב לנו אם נדע כי החמרים הנמצאים בארץ כרובם כן נמצאו גם בשמים ולכלם חוקה אחת ומשפט אחד, וכל היקום אשר על האדמה וכל צבא השמים מחוברים יחד בחוברת אחת. מלבד האותות אשר נתנו החוקרים על פי מראות החשמל נתנו אותות חדשים גם על פי אבני האש הנופלות לפעמים משמים ארצה, להוכיח כי חמר אחד לגרמי השמים ולכדור הארץ והי' לנו גם אלה לאותות ומופתים, אם כי נופלים הם מן הראשונים, אבני האש גרמי שמים הן, אשר אם יגיעו על פי מקרה אל חוג האויר וירדו ויפלו על פני האדמה. והחוקרים בעלי החימייה בחנו את החמריים האלה ליסודותיהם. והנה אין בם אף יסוד אחד מן היסודות החימיים אשר לא נדענו ואשר לא נמצא כמוהו גם פה על האדמה. ואחרי כי יודעים החכמים אל נכון על פי אותות ומופתים נאמנים כי האבנים ההן באות מכל אפסי השמים הרחוקים לכן נביא לבב חכמה לדעת ולהבין כי חמר אחד לכל גרמי השמים ולכדור האדמה.

פרק ה.

בריאת ארבעה עולמות

מאמר א. הבריאה והיצירה.

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ואמר הנביא (ישעיה מ"ה) כי כה אמר ה' בורא השמים הוא האלהים יצר ארץ ועשה הוא כוננה לא תהו בראה לשבת יצרה אני ה' ואין עוד, ופירושו ה' בורא השמים הוא האלהים יצר ארץ ועשה, הוא אשר אצל וברא הוא אשר יצר ועשה את העולם כי אני ה' ואין עוד, והוא שכל הנאצל והנברא והנוצר והנעשה הוא נהיה ברצון ומחשבת אלוה, ורצון ומחשבת אלוה בכל המדרגות האלה. וכתב בורא השמים משום שאין ציור ותמונה למקום העולם, וחלל העולם הוא ריק מקום פנוי להוית העולם, ובארץ כתיב יצר, משום שחמר המורכב הוא מקבל ציורים שונים, הוא כוננה ועשה לא תהו בארה לשבת

יצרה לא היה כוונת אלוה מראשית שהעולם יהיה תהו אך לשבת יצרה, וזה לא היה אפשר לא בעולם האצילות ולא בעולם הבריאה כי אם כאשר יצר אלהים את הארץ ויכוננה והיתה הארץ ראויה לשבת.

מאמר ב. תהו ובהו.

והארץ היתה תהו ובהו. הפסוק הזה יורה לנו מצב העולם בשלשה המדרגות הראשונות: אצילה, בריאה, יצירה, טרם נעשה העולם. ואמר והארץ היתה במחשבת אלוה זו עולם האצילות. תהו זה חמר הראשון ולא שייך לייחס אליו שום צורה והוא עולם הבריאה, והוא הנקודה הנמצאת בהשגת השכל וזה הוא תהו. ובהו פירושו כאשר אמרו חז"ל ובו הוא והם הארבעה יסודות אש רוח מים עפר טרם הרכבתם טרם נעשה העולם. וכן כתב רבי חיים וויטאל ז"ל (עץ חיים שער קיצור אבי"ע פרק ו') חמר הארץ נקרא תהו כי אין ניכר בו צורה מה ענינו עד שמורכב, ואחר שקנה הצורה שהיא הנפש נקרא החמר והצורה בשם בהו, ואז נתהוו ארבע היסודות אש רוח מים עפר בחמר וצורה ואז נקרא בהו, כי בהיות חמר הארץ לבד בלי צורה נקרא תהו.

מאמר ג. חשך ותהום.

וחשך על פני תהום. חושך זה עולם העשיה חמר המורכב והוא גשם חשך. תהום הוא רום העולם בשמים. (וכן אמרו בספרא דאדם קדמאה דף י"ד). למעלה מן הארץ תחום על תחום, תהו על תהו. ואמרו חז"ל (תענית דף כ"ה ע"ב) תהום אל תהום קורא (תהילים מ"ב). אמר רבה לדידי חזי לי האי רידיא דמיא (מלאך הממונה על המים) לעיגלא ופריטה שפוותיה וקיימא בין תהומא תתאה לתהומא עילאה, ותהומא עילאה אמר ליה חשיר, לתהומא תתאה אמר ליה אבע מימיך. פרש רש"י ז"ל תהום אל תהום קורא מים עליונים ומים תחתונים בין תהומא עילאה לתתאה בין הרקיע לאוקיינוס. ועוד אמרו חז"ל (סנהדרין דף צ"ו ע"ב) כי עוד חזון למועד. רבי נתן אומר מקרא זה נוקב ויורד עד התהום, פירש רש"י ז"ל מה תהום אין לו סוף, וידוע אשר תהום המים בימים יש לו סוף, לכן תהום אין לו סוף, כוונתו תהום השמים ועל רום השמים שייך לומר נוקב ויורד והוא כמו שנאמר המשפילי לראות בשמים, ורום השמים הוא מסביב לארץ וכשם שהוא למעלה מן הארץ כן הוא למטה מתחת לארץ *) וזה הוא וחשך על פני תהום השמים. והיה חשך על פני תהום טרם האיר האור, כי אך על ידי האור מתגלה העולם, אבל טרם האיר היה חשך. ועוד טרם האיר האור היסודות ארמ"ע עוד לא עשו הרכבות אך היו גנוזים ונעלמים בחמר הראשון ובהו. על כן היה חשך, כי אך אחר שהאיר האור והיסודות התחילו לעשות הרכבות והיה חמר גשם אז נראה

---

*) והריקאנטי ז"ל כתב שמלת תהום נגזר ממלת תהו והמ"ם נוספת כמו הנם, ריקם.

אור, כי אף אז נראה אור כשיפול האור על חמר מורכב גשם, אבל טרם היסודות עשו הרכבות וטרם היה חמר מורכב גשם לא היה נראה האור והיה חשך על פני תהום, וזה בזה תליא, כאשר אבאר במקומו. ואמרו חז"ל (זהר פרשה בראשית דף ל' ע"ב) (ישעיה מ') מי מדד שעלו מים, כלא הוה בארעא סתים ולא אתגליא, וחילא ותקפא ומיא גלידין בגוה, ולא נגידו ולא אתפשטו עד דאנהיר עלה נהורא דלעילא. והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים. הפסוק הזה יורה לנו אשר הארבעה אבות היסודות: אש, רוח, מים, עפר, היו מתחלת הבריאה. תהו זה יסוד האש, ובהו זה יסוד המים, וחשך זה יסוד העפר, ורוח אלהים זה יסוד הרוח. וכן אמרו חז"ל (זהר חדש מדרש הנעלם פרשה בראשית דף ו' ע"ב) והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים, אלו הם הד' דברים האמורים כמאן דאמר מקום יש בכרכי הים שקורין לאש תהו וזהו היסוד הראשון, ובהו וחשך הם המים והעפר. ומנא לו דהחשך הוא עפר שנאמר ובחשך שמו יכוסה, ואמרו שזהו גוש העפר. והרוח הוא רוח ממש, ואמרו חז"ל (זהר פרשה בראשית דף ט"ז ע"א) והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים הייתה דוקא מקדמת דנא, תלגא גו מייא נפקא מנה זוהמא בההוא חילא דתלגא במייא ואקיש בה אשא תקיפא והוה בה פסולת ואתעדיאת ואתעבידת תה"ו מאתר דזוהמא קינה דפסולת. ובה"ו ברירו דאתבירר מגו פסולת ואתיישב בה חשך רזא דאשא תקיפא וההוא חשך דחפי על גבי ההוא תה"ו על גבי ההוא פסולת ואתתקנת מיניה. ורוח אלהים רוח קודשא דנפיק מאלהים חיים ודא מרחפת על פני המים, וכו' חשך הוא אשא אוכמא תקיף בגוון. אשא סומקא תקיף בחיזו אשא ירוקא תקיף בציור. אשא חיוורא גוון דכלל כלא חשך תקיף בכל אשין ודא אתקיף לתה"ו, חשך הוא אשא ולא איהו אשא חשוכא בר כד אתקיף לתה"ו. ועוד אמרו (שם דף ל"ט ע"ב) והארץ היתה תהו ובהו כדקאמרן אתקיף לתהו. ועוד אמרו (שם ל"ט ע"ב) והארץ היתה תהו ובהו כדקאמרן והארץ דא ארץ עלאה דלית לה נהורה מגרמה היתה בקדמיתא כבר הות כדקאיאות והשתא תהו ובהו וחשך היתה דייקא לבתר אזעירת גרמה ואזעירת נהירא תהו ובהו וחושך ורוח ארבע יסודי עלמא דאשתכללו בה, והרמב"ם ז"ל (מורה נבוכים חלק ב' פרק ל') כתב וחשך הוא האש היסודי לא תחשוב זולת זה. אמר ודברי' שמעת מתוך האש. ואמר כשמעכם את הקול מתוך האש, ואמר כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נפח. אמנם נקרא האש היסודי בזה השם להיותה בלתי מאירה אבל ספירית שאלו היתה האש היסודית מאירה היינו רואים האויר כולו בלילה מתלהב אש. והר"מ בוטריל ז"ל בפירושו לספר יצירה פרק א' משנה א' כתב כמו כן והאש נקראת חשך מפני שהאש היסודית חשכה ואלו היתה אדומה היתה לנו מאדימה הלילה. לכן לפי זה יהיה תהו חמר הראשון ובהו זה יסוד המים וחשך זה יסוד האש ורוח אלהים זה יסוד הרוח. ובספרא דאדם קדמאה דף י"ג אמרו

כי החשך ראש לבריאות והוא יסוד האש, ובליקוטי הגר"א ז"ל כתוב תשלח חרונך יאכלמו כקש, הוא כנגד חשך, כי חשך הוא שריפה אש היסודי הוא חשך, אך אם כה ואם כה, מדבריהם נשמע שכל הארבעה יסודות ארמ"ע היו מתחלת הבריאה. ואמרו חז"ל (זהר חדש מדרש הנעלם פרשה בראשית דף י' ע"א), אמר רבי פנחס כלל הקדוש ברוה הוא באדם ארבעה דברים אש, רוח, מים, עפר. אמר רבי יהודה והא מהופכין אינון באורייתא. אמר ליה רבי פנחס ובאורייתא איכא אינון. אמר ליה הן ואלו הן: רוח, אש, מים, עפר, תרין אינון דאיתגזרי משמשים מלעילא, ותרין אינון דאיתגזרי מלרע. מנא לן דכתיב עושה מלאכיו רוחות, הא רוח משרתיו אש לוהט הא אש. יסד ארץ על מכוניה כמשמעו, תהום כלבוש כסיתו על הרים יעמדו מים הא מים. כלהו מתחברו דא עם דא רוח אש עפר מים. אמר רבי פנחס אף על גב דמתהפכי לית לן בה ושפיר קאמר רבי יהודה.

מאמר ד. יסוד האש לדעת המלבי"ם.

המלבי"ם ז"ל בפירושו התורה והמצוה כתב, ורצה לומר שלשה היסודות שמהם נבנות הארץ שהם עפר, מים, רוח, הי' מעורבים זה בזה ולא נפרשו עדיין זה מזה, ולא נזכר בפה יסוד האש. מזה מבואר כמו שהסכימו כל החוקרים שאין ממש במה שהאמינו קצת הראשונים שעל יסוד הרוח יש יסוד האש, ויסוד אש אצלנו נמצא בנצוצי האור המתפשטים מן השמש שיש בהם שני יסודות האור והחום. ואז לא היה נמצא לא האור ולא החום הנקשר עמו. (הגם שכבר נמצא יסוד האש שהוא גנוז גם ביסוד האויר בנודע מן עלעקטרי וגם ביסוד המים שמורכב משני יסודות אוירים ויסוד המיימי כשנפרד לבדנה הוא אש בוער ומתלקח, וכן טמון ביסוד העפר בצורי החלמיש והברזל), אבל יסוד האש המפוזר ברחבי הבריאה עם האור לא נברא עדיין. ולתקן כל אלה החסרונות בא מאמר יהי אור לתקן יסוד האש ולהאיר החשך, מאמר יהי רקיע לתקן יסוד הרוח וערובו עם המים, ומאמר יקוו המים לתקן יסוד המים המעורב עם העפר. לכן דעתו שלא היה יסוד האש בתחלת הבריאה ולכן לא הזכיר בפרשה בראשית יסוד האש, ולא נראה לי דעתו והוא משום שתערובות היסודות לא היה אפשר בלתי יסוד האש ובלתי יסוד האש לעצמו בתחלת הבריאה לא היה אפשר ההרכבות הראשונות מהיסודות אש רוח מים עפר אשר מהם נעשה בנין כל העולם. ועוד שדעת כל חכמי ישראל הוא שיסוד האש היה בתחלת הבריאה, ואמרו חז"ל בראשית ברא אלהים את השמים אש ומים, ואמרו חז"ל (זהר פרשה וארא דף י"ד ע"א) תא חזי אש רוח מים עפר אלין אינון קדמאי ושרשין דלעילא ותתא, ותתאין ועלאין עלייה קיימין, ואלין אינון ארבע לארבע סטרי עלמא וקיימין בארבע אלין צפון ודרום מזרח ומערב אלין אינון ארבע סטרין דעלמא וקיימין בארבע אלין, אש לסטר צפון, רוח לסטר מזרח, מים לסטר דרום, בגין דדרום איהו חם ויבש, מים קרים ולחים, עפר לסטר מערב וארבע אלין בארבע אלין קטירין וכלהו חד (שם). תא חזי אש הוא בשמאלא לסטר צפון דהא אש תוקפא דחמימותא

ביה ויבישו דיליה תקיף, וצפון בהפוכא דיליה הוא, ואתמזיג חד בחד ואיהו חד, מים לימינא והוא לסטר דרום וקודשא בריך הוא לחברא לון כחדא עבוד מזגא דא כמזגא דא. צפון איהו קר ולח אשא חם ויבש אחליף לין לסטר דרום, דרום איהו חם ויבש, מים קרים ולחים, וקודשא בריך הוא מזיג לוון כחד דנפיק מיא מדרום ועאלין בגו צפון, ומצפון נגדי מיא נפיק אשא מצפון ועאל בתיקפא דדרום. ומדרום נפיק תוקפא דחמימותא לעלמא, בגין דקודשא בריך הוא אוזיף דא בדא וכל חד וחד אוזיף לחבריה מדיליה כדקא חזי ליה, כגוונא דא רוח ומזרח בגין דיוזיף כל חד לחבריה ואתכליל דא בדא לאתחברא כחד. (שם.) תא חזי אשא מסטרא דא מים מסטרא דא ואינון מחלוקת עאל רוח בינייהו ואחיד לתרין סטרין. הדא הוא דכתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים, דהא אשא קאים לעילא בסטרא דא ומים קימי על אפי ארעא. רוחא עאל בינייהו ואחיד לתרין סטרין ואפריש מחלוקת. עפר מיא קיימא עליה ורוחא ואשא ומקבלא מכלהו בחילא דלתתא אלין דקיימי עלה. (שם.) תא חזי רוח ומזרח, מזרח חם ולח, רוח חם ולח איהו. ובגיני כך אחיד לתרין סטרין דהא אש חם ויבש, ומים קרים ולחים, רוח איהו חם ולח. סטרא דאיהו חם אחיד באשא סטרא דאיהו לח אחיד במיא, ועל דא אסכים בינייהו ואפריש מחלוקת דאשא ומיא. עפר איהו קר ויבש ועל דא מקבל עליה כלהו, וכלהו עבדי ביה עבידתייהו. ומקבלא מכלהו לאפקא בחיליהון מזונא לעלמא. בגין דבמערב אתאחיד עפרא דאיהו קר ויבש, וסטרא דאיהו קר אחיד בצפון דאיהו קר ולח, דהא קרירא אתאחיד בקרירא בגין כך צפון אתאחיד במערב בסטרא דא, דרום דאיהו חם ויבש בההוא יבשותא דיליה אחיד ליבשותא דמערב בסטרא אחרא ואתאחיד מערב בתרין סטרין, וכן אתאחיד דרום במזרח דהא חמימותא דדרום אתאחיד ביה בחמימותא דמזרח, ומזרח אתאחיד בצפון דהא לחותא דיליה אתאחיד בלחותא דצפון. השתא אשתכח דרומית מזרחית, מזרחית צפונית, צפונית מערבית, מערבית דרומית וכלהו כלילן דא בדא לאשתלשלא חד בחד. ועוד אמרו חז"ל (זהר פרשה תרומה דף קמ"ט ע"ב) אוכם גוון דא נפיק מהתוכא דסומקא כד אתהתך ואתחלש לתתא בהתוכא דזוהמא ונחית לתתא, ונפיק מההוא זוהמא גוון סומק מזוהמא תקיפא ומגו זוהמא תקיפא אתהדר לאוכם וכלא מההוא סומקא קדמאה אתהתך וכו' האי אוכם איהו חשוך יתיר דלא אתחזי גוון דיליה מגו חשוכא בוצינא קדישא הכי אמר דהאי גוון אוכם חשוך כאן אתר אצטבע, אלא כד ההוא סומקא אתהתך בגו תכלא ואתערבו גוונין אתהתך התיכא דזוהמא לגו תהומי ואתעביד מתמן רפש וטיט. כד"א ויגרשו מימיו רפש וטיט (ישעיה י'), ומגו ההוא טינא דתהומי נפק ההוא חשוך דאיהו אוכם ולא אוכם אלא חשוך יתיר. הה"ד וחשך על פני תהום. ועוד אמרו (זהר חדש מדרש הנעלם פרשה בראשית דף י"ב ע"א) אמר רבי יצחק בא וראה כמה הוא עיקרא דעלמא מיא דהא שמים נטלו שמן מנהון מי"ם שמי"ם, ולמה? אמר רבי יצחק שהוסיף הקדוש ברוך הוא על המים אש וברא

ממנו השמים כלומר אש ומים. וכד תנדע מהו מים תנדע עיקרא דמילתא. וכד אתי רבי בא עאל לקמיה רבי יהודה ורבי חייא אמרו ליה לימה לן מר עיקרא דחד מלה מאינון רזין עילאין. אמר אימא חד מלה וטב למאן דיהוי ליה ובא למנדע. אמרין מארי דרזא דמתניתא דהאי מאן דבעי למנדע ולאסתכלא בלביה מחכמתא דמלכא עלאה ינדע בקדמיתא מהו מים, ומאן דבעי למנדע מהו קרישותא דכורסיא יסתכל בקיומא דמלתא, דכתיב ברית מלח עולם היא, ומתרין אלין יסתכל בחכמתא קדישא דלעילא, אמר רבי אבא מאן דבעי למנדע ענינא דקיימא דעלמא דין לינדע ענינא דמלחא דאתנהיג משמשא דאתמני תחותיה דמאריה, וינדע מהו והיך יתמחו במיא ויסתכל בחכמתא. אמר רבי יצחק אמר רב הני קלודטי דזקפין בלודטיהן מיא ומלחא ענינא דנהוריתא בוצינתא הוות לאסתכלא בחכמתא. ועוד אמרו (שם דף י"ג ע"ב) אמר רבי יהודה כך עשה הקדוש ברוך הוא לארץ כנקבה זו המעוברת ואחר כך מוציאה עוברה ממנה כך היתה הארץ בשעה שנבראת נתעברה מהיסודות כלם שנכנסו בה והם הוציאו כל תולדות שלה. אמר רבי יהודה כוורדין של שליא דאשה דמלייאן מן זרעא דבר נש דאית בו היסודות כולם כך הארץ בו ביום שנבראת בו ביום נתעברה מכל מה שהולידה דכתיב בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ומיד והארץ היתה תהו ובהו וחשך ורוח. הרי בכאן ארבעה יסודות שהם אש מים רוח חשך ואלו הולידו כל תולדותיה ומאלה נתייסדו כולם וכל התולדות נתהוו מכחות אלו.

מאמר ה. יסוד האש היה מתחלת הבריאה.

לכן מדברי חז"ל האמור נשמע אשר יסוד האש היה מתחלת הבריאה ונהר יוצא מעדן והיה לארבעה ראשים הם הארבעה אבות היסודות אש רוח מים עפר ובחוק אלוה הארבעה אבות היסודות התחילו להחליף מעמדם בטבע הידוע לחום וקור לח ויבש להתערב זה עם זה, by law of fusion וסדר מעמד אבות הארבעה יסודות ארמ"ע. היה עפר ועל העפר מים ועל המים רוח ועל הרוח אש. ורוח אלהים מרחפת על פני המים, פירש רש"י ז"ל כסא הכבוד עומד באויר ומרחף על פני המים ברוח פיו של הקדוש ברוך הוא. והיה יסוד הרוח מפריש בין יסוד האש ובין יסוד המיימי לבלתי יתאחדו יחד להיות לשטף מים רבים. וטרם האיר האור האש היה חשך, והוא אשר ראה יחזקאל הנביא עליו השלום במרכבה וארא כעין החשמל כמראה אש בית לה סביב ממראה מתניו ולמעלה. אך כאשר האיר האור אז נגה האש כאשר אמר וממראה מתניו ולמטה ראיתי כמראה אש ונגה לו מסביב. וכל אבות הארבעה היסודות הי' מתחלת הבריאה טרם האיר האור וזה הוא שאמר הכתוב והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים. וכל העולם ויסודותיו אף האש היה חשך כי לא האיר האור, ולא עשו הרכבות, לכן היה העולם תהו ובהו, ואמרו חז"ל במדרש והארץ היתה תהו ובהו, עליונים נהנו מזיו השכינה והתחתונים אם אינם יגיעים אינם אוכלים.

העליונים חיים ותחתונים מתים. פירוש העליונים השמים חלל העולם לא ישונה משום שאין לו צורה לכן העליונים חיים ומתקיימים בזיו השכינה והתחתונים הוא עולם המורכב מהיסודות אם אינם יגעים לעשות הרכבות אינם אוכלים ומתים. והוא משום שחמר המורכב אינו עומד במעמד אחד אך לובש צורה ופושט צורה והוא בקיומו כאשר יפעול ואם לא יפעל יפסד ויחזיר לשרשו, לכן טרם האיר האור וטרם נעשה ההרכבות היה העולם תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים כסא הכבוד עומד באויר ומרחף על פני המים ברוח פיו של הקדוש ברוך הוא ובמאמרו כיונה המרחפת על הקז.

פרק ו.

האור

מאמר א. יהי אור.

ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור. אור הוא התגלות ההויה השופע בכל העולמות ארבעה מדרגות אור הוא לארבעה עולמות לערך הצטרכותם, אור אצילה, אור בריאה, אור יצירה, ואור עשיה. לכן כתיב ויהי אור ולא כתיב ויהי כן. והוא משום שבעולם אצילות האור היה כמוס, ובעולם הבריאה היה האור מלגו כי עוד היתה תהו ובעולם היצירה היה האור מלבר ובהו ובעולם העשיה נתגלה האור לחוץ. ודרשו חז"ל ויהי אור אור שהיה כבר ואמרו שקודם שנברא העולם היה הוא ושמו אחד, פירוש אור הוי"ה שהוא שמו והוא אחד ואחר כך האציל האור, והאור ירד ממדרגה למדרגה במסכים רבים עד עולם העשיה, ואז נגלה האור ונתגלה העולם ובלתי האור לא היה אפשר התגלות העולם, ואם אף עינים לנו אי אפשר לראות בלתי אור כי באורך נראה אור פירש באור ה' נראה אור ואם לא אור ה' לא היינו רואים את האור, והעולם לא היה נראה, ועל ידי האור העין רואה ובלתי האור לא היינו רואים והיינו כעורים אם אף עינים לנו והעולם לא היה נראה והיה העולם כלא היה אף אחר שנברא משום חסרון האור כי אך על ידי האור נתגלה העולם ובבראשית רבה (פרק ג'), נחלקו חז"ל, רבי יהודה אומר האורה נבראת תחלה, ורבי נחמן אומר העולם נברא תחלה. רבי יהודה סבר כאשר דרשו חז"ל ויהי אור אור שהיה כבר ורבי נחמן סבר שהעולם נברא תחלה כי כן כתיב בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ואחר כך כתיב ויאמר אלהים יהי אור. ולדעתי העולם והאור שניהם כאחד נבראו וכל עולם ועולם באורו נברא, והעולם היותר במעלה נברא באור היותר מעלה, והוא כאשר אמר רבי אליעזר השמים מאיזה מקום נבראו מאור לבושו של הקדוש ברוך הוא, והארץ מאיזה מקום נבראת משלג שתחת כסא הכבוד. ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור לכל עולם ועולם לפי מדרגתו ולפי הצטרכותו בסדר השתלשלות העולמות עד עולם העשיה.

מאמר ב. אור וחשך.

ונאמר (איוב ל"ה) הגד אם ידעת כלה, איזה הדרך ישכון אור וחושך איזה מקומו כי תקחנו אל גבולו וכי תבין נתיבות ביתו. איזה הדרך יחלק אור יפיץ קדים עלי ארץ. חכמי המדע נחלקו בדעתם על דבר הוית עצם אור ומקומו. החוקר ניוטאן וההולכים אחריו לשטתו לאפלאס וחביריו אמרו אשר משכן האור הוא בשמש והוא כי האור נולד בשמש והשמש ישלח נצוצי אור מסביב לה ברום העולם, והאור בעצם הוא גשם דק מאד ומאיר. וכאשר יפלו ניצוצי האור על חמר גשם כן יאיר, ושטתם נקרא „עמיסיאזא טהעארי". והחוקר היגגענס וחבריו סתרו דעת ניוטן והעמידו שטת הרעדה הבא מן כח השמש המרעיד את העטער אשר ברום העולם ויעורר נצוצי האור הנמצאים באויר רום העולם להאיר, ושטתם נקרא "אנדולייטארי טהעארי„. ולדעתי דעת שניהם לא אמת. והוא שהאור הוא דבר רוחני ולא גשמיי, ומקור האור הוא אינו לא בשמש ולא באויר אך האור שופע ממקום העליון ומתגלה על יסוד האש כאשר יתאחד עם שאר היסודות והיה ללהב אש המתלקחת והאור יאיר על אש החשך בעצם והוא הנגה אשר ראה יחזקאל הנביא ממטה למתניו אש ונגה לו מסביב והאור יאיר על פני כל דבר גשם חשך, כאשר אבאר עוד במקומו. והשמש שבו יסוד האש מתלקחת עם שאר היסודות שבשמש אז נראה להב האש והוא הנגה כאשר יראה הנגה בהדלקת הנר או עצים וכל דבר הבוער באש, והאור לא יחדור מבעד לדבר גשם וחשך, אך יעמוד ויאיר על פני דבר גשם וחשך, והשמש בעצמו הוא דבר גשם וחשך, אך יסוד האש בוער ומתלקחת כי על כן השמש יאיר ונקרא שמש על שהוא כלי שמוש האור השמש נקרא גם כן מאור ככתוב יהי מאורות, פירוש מאור לאור. ואור השמש יאיר על כל דבר גשם וחשך ולא יחדור אור השמש מבעד לדבר גשם וחשך אך יאיר עליו אך מהות עצם האור לא ידע אנוש ערכה ונעלמה והוא משום שעצם האור הוא אור הוי"ה קודשא בריך הוא השופע להעולמות ויורד על ידי מסכים רבים מאור אין סוף ברוך הוא לעולם העשיה. וכן כתב המלבי"ם ז"ל בפירושו התורה והמצוה ויאמר אלהים יהי אור שצוה שישתלשל האור העליון ויתעטף במסך עד שיתגשם להיות אור מוחש, פירוש אור מוחש מאור שכלי ובפירושו יהי מאורות כתב שגם השמש אין לו אור מצד עצמו רק מקבל האור מגבוה על גבוה דרך מסכים ולבושים והלבוש האחרון היה האור הגנוז שהוא הושם בנרתק השמש שאורו גם כן צמצום מאור העליון, וכן הוא דעת פראפעססאר ס' פענקאעסט בספר הקבלה פרק ראשון, „דהי איינשיעגט איידיעס אוו לייהט, פיידזש 58. והוא שהשמש יקבל האור הנסתר הנקרא „סעלעסטיאל לייהט", והאור הוא עין לא ראתה אלהים זולתך, אך כאשר יבוא דרך השמש יהיה לנצוצות ויתגלה לעין הרואה.

מאמר ג. מקור האור.

ובבראשית רבה (פרק ג') אמרו חז"ל רבי שמעון בן יהוצדק שאל לרבי שב"נ מהיכן נבראת האורה אמר לו מלמד שנתעטף בה הקדוש ברוך הוא כשלמה והבהיק זיו הדרו מסוף העולם ועד סופו. אמרה לו בלחישה. אמר לו מקרא מלא הוא עוטה אור כשלמה ואת אמרת לי בלחישה. אמר לו כשם ששמעתיה בלחישה כך אמרתיה לך בלחישה. ולכאורה התשובה אינה מספקת, כי רבי שמעון שאל מהיכן נבראת האורה, והוא השיב לו מלמד שנתעטף בה הקדוש ברוך הוא, אך כאשר תעיין תמצא תשובתו נכונה, וענינו הוא מה שאמרו חז"ל כי טרם שנברא העולם היה הוא ושמו אחד ואור הוי"ה היה נעלם טרם בריאת העולם, ואמר לו מלמד שנתעטף בה הקדוש ברוך הוא את האור אשר היה כמוס ונעלם והוא האצילה והבהיק זיו הדרו מסוף העולם ועד סופו, מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא באור הוי"ה שהיה כבר והוא שמו וברא בו את העולם. ואמר לו בלחישה כי היה ירא להוציא הדבר מפיו שמא ישמע מי שאינו הגון להשיג ויטעה מתוך עומק הענין. ואמר לו מדוע אתי ירא לאמר הדבר הלא מקרא מלא הוא כתיב עטה אור כשלמה וכולם ידעו את הכתוב, והשיב לו כשם ששמעתיה בלחישה כך אמרתיה בלחישה כי הרעיון הזה הוא נעלם מאוד וסוד ה' ליראיו. כי האור באמת הוא התגלות הוי"ה. כאשר אמר יחזקאל הנביא עליו השלום (יחזקאל א') וארא כעין חשמל כמראה אש בית לה מסביב ממראה מתניו ולמעלה וממראה מתניו ולמטה ראיתי כמראה אש ונגה סביב כמראה הקשת כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד ה'. מראה הקשת כידוע הוא שבע גוונין ונגה האור יכיל בקרבו שבע גוונין והם השבע ספירות חג"ת נהי"ם דמות כבוד ה' ואמרו חז"ל (זהר פרשה יתרו דף פ"א ע"ב) תלת זמנין ביומא ינקא ההוא דינא קשיא בקרדיטי גליפין מסטרא דגבורה, הה"ד ואש מתלקחת בגין לאתערא בעלמא ומה מבסם ליה ההוא דכתיב ביה ונגה לו סביב, דההוא זוהרא דאסחר ליה מכל סטרוי מבסם ליה ומתקין ליה בגין דלא ילהוי דינא קשיא ויוכלין בני נשא למסבליה, נגה זה האור ההוי"ה המבסם לאש ועושה שלום במרומיו ובורא את העולם. ואמרו חז"ל (זהר חדש מדרש רות דף ע"ו ע"א) אור לבושו אור קדמאה דאתלבש ביה הקב"ה והאור ההוא אתפשט בהוד והדר ואיברי דא בדא וברא שמים דכתיב עטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה, והאי אור אקרי אור לבושו אר קדמאה דאתלבש ביה הקב"ה והאור ההוא אתפשט בהוד והדר ואיברי עלמא, ועוד אמרו (זהר פרשה תרומה דף קמ"ח ע"ב) ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור. אמר רבי יוסי ההוא אור אתגניז ואיהו אזדמן לגבי צדיקיא לעלמא דאתי, וההוא אור לא שמש בעלמא בר יומא קדמאה ולבתר אתגניז ולא שמש יותר. רבי יהודה אומר אלמלא אתגניז מכל וכל לא קאים עלמא אפילו רגע חדא, אלא אתגניז ואזדרע כהאי זרעא דעביד תולדין וזרעין ואיבין ומינה אתקיים עלמא, ולית לך יומא דלא נפיק מניה בעלמא ומקיים כלא דביה זן קודשא בריך הוא עלמא. (שם.)

ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן. מאי הענן חד חוטא הוה מההוא סטרא דאויר קדמאה דנפיק בחדוה בכלא כד עאלית למשכנא דלתתא ומההוא יומא לא אתגלי אבל שמושא קא משמש בעלמא, ואיהו מחדש בכל יום עובדא דבראשית. ועוד אמרו חז"ל (זהר פרשה תרומה דף קס"ו ע"ב) אבל אור קדמאה איהו זמין למעבד תולדין לעלמין דאתי, ואי תימא לעלמא דאתי ולא יתיר, אלא אפילו בכל יומא ויומא. דאי לא הוי האי אור עלמא לא יכול למיקם דכתיב אמרתי עולם חסד יבנה (שם דף קכ"ז ע"ב) סדורא קדמאה אתנגיד מסטרא דימינא. אור קדמאה דאתנגיד ואתנטיל מסטרא דימינא ועאל בהאי אפריון על ידא דיסודא חד ועביד ביה שמושא לבתר אפיק ההוא אפריון חד דיוקניה כגוונא דהאי אור, ודא ההוא רזא דכתיב יהי אור ויהי אור. כיון דאמר יהי אור אמאי כתיב ויהי אור לא אצטריך קרא למכתב אלא ויהי כן. מהו ויהי אור, אלא דההוא אור נפיק אור אחרא דאתחזי ליה, ודא איהו יומא קדמאה מאינון עצי הלבנון, פירוש שממנו נבנה בנין העולם. ועוד אמרו (זהר פרשה פקודי דף ר"כ ע"ב) כתיב הכא אלה פקודי המשכן, וכתוב התם אלה תולדות השמים והארץ, בגין דכל אינון תולדין דעבדו ואפילו שמיא וארעא כלהו בחילא דההוא נהורא דגניז אתעבידו ונפקו.

מאמר ד. האור לדעת הרפ"א.

הרפ"א ז"ל (בספר הברית חלק א' מאמר ד') כתב, יוצע לרבים ובדוק אצלם שמהות האור יוצא מגוף השמש ומגיע אצלנו כאשר זממו כן כל הקדמונים ואיננו ככה, אבל מהות האור כבר נמנו וגמרו כל מחקרי האחרונים וגזרו אומר שהוא עצם נברא מן הבורא יתברך בפני עצמו ביום ראשון באמרו יהי אור, והוא עצם זב וספוגי וגשמיי אבל דק במאוד עד כי יכנסו רבי רבבות אלפים קוי אור דרך נקב מחט סדקית אחד ולא פגע ולא נגע אחד בחבירו, והוא קל התנועה במאד מאד והוא סבב את הארץ ומלא כל האויר עד לעילא ולעילא, והוא זך ודק יותר מן האויר בערך ת"ר אלפים, ולכשיולד בו תנועת הרעדה על ידי השמש שגופו בהיר הוא בשחקים או על ידי איש ארציי יתעורר האור הזה ויורה את חציו וקרנותיו על כל גוף עכור סביב על קוים ישרים. ובזה יזהיר ויאיר את כל הגופים המונחים מנוגה נגדו במקום שקרנותיו מגיעים בלי מסך מבדיל ואז יקרא אור בפועל, ובהעדר התנועה ההיא ישאר אור בכח ולא יאיר. ראה הרפ"א ז"ל רצה לאחוז החבל בשתי הקצוות ולא עלה בידו אף קצה אחת. והוא באמרו שהאור הוא עצם נברא ביום הראשון מן הבורא יתברך באמרו יהי אור וכתיב ויהי אור, על כן האור היה מאיר אז בלתי רעדה והתעוררות מן השמש, כי עדיין לא שמש השמש בשלשה ימים הראשונים, והאור היה מאיר אז בלתי תחבולת הרעדה מן השמש, וגם מזה לא הניח את ידו והסכים לדעת חכמי המדע האחרונים שהאור הוא דבר זב וספוגי וגשמיי והאור יאיר על ידי הרעדת השמש ובהעדר התנועה ההיא ישאר אור בכח

ולא יאיר. והשאלה היא איך הוא אפשר שיהיה דבר גשם בכח ולהיות אור מחשך כתיב ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור לא חשך, ולפי דעתו יהיה חשך אור ואור חשך. ועליו אמר הכתוב הוי האומרים לרע טוב שמים חשך לאור. והרפ"א ז"ל נותן טעם לדבריו ואומר שם, והעד אם ינשב רוח ממקום אור למקום החשך לא יאר שם בשביל זה בעבור שהוא עצם ואין עצם נשוא. והוא דק פעמים רבות יותר מן האויר עד שאין הרוח שולט עליו להדפו כאשר תדפנו רוח להאויר הנושא את הקול. ולדעתי הוא להפך, כי כל דבר גשם היותר דק הוא יותר קל לרוח להדפו ואל אשר יהיה שמה הרוח ללכת שמה יוליך אותו. ועוד מתחלה השוה הרעדת האור להרעדת הקול באמרו וכמו שהפעמון המשמיע את הקול לו לאדם בהניעו חלקי האויר שסביב אליו והם יניעו האויר הקרוב אליהם מכל צד מסביב וכן בזה אל זה עד שהתנועעו חלקי האויר הקדוב אל אזן שומעת ככה האש או השמש מניע לחלקי האור שסביב לו והם מניעים להקרוב אליהם מכל צד וכן בזה אל זה על קוים ישרים במהירות נפלא עד שבמשך רגעים מועטים יתנועעו חלקי האויר הקרוב לעין האדם באדמה על ידי הרעדת השמש, ולפי דבריו אם כן הצל לא יעצור להרעדת הקול מדוע יעצור הצל בהרעדת האש והשמש. לכן מדוע יהיה חשך בצל. וכנראה שהרפ"א ז"ל בעצמו הרגיש שאינו כן לכן תוך כדי דבור חזר מדבריו ואומר שם והאור הזה לא נצרך לאויר כלל שיהא נושא אותו כאשר ישא לקול לכן אין נשיבת הרוח דוחה אותו לעקם קו יושרו כאשר הוא מעקם קו הקול אשר יהי שמה הרוח ללכת. ראה כי הרפ"א ז"ל הלך בחשך וימשש באפלה לא אור ובלבל דבריו וראה האור באספקלריא שאינו מאירה כי צמד שור וחמר יחדיו כלאמר אור וחשך בערבוביה כי על כן חטא לראות את האור האמת.

מאמר ח. תכונת האור.

החוקר א' בערנשטיין (בספר ידיעות הטבע חלק י"ט פרק ד') כתב, לפנים בטרם הבינו החוקרים את תכונת האור ואת משפט החיים ואת דבר הפעולה החימית אשר לקרני השמש, חשבו למשפט כי השמש משליך אורו כפיתים על כל סביבותיו קל מהרה, וככבי השמים וכסיליהם גם הם יעשו כדבר הזה, והחלקים המושלכים יחמו ויאירו את כל אשר מסביב, אך כאשר הוסיפו החכמים לחקור את הדבר הזה וכאשר מצאו כי נכון הדבר אשר חלקי האור הבאים מן השמש ירוצו ארבעים אלף מיל בסעקונדע אחת, כן נפלא וכן נעלם מעיניהם לדעת איך יקבל גם אור הנר את הכח הנפלא ההוא כי הם מדדו גם מרוצת אור הנר וימצאו אשר גם הוא ירוץ ארבעים אלף מיל בסעקונדע אחת, ויותר מזה התפלאו בשומם אל לבם את הדבר הזה אם אמת נכון הוא כי האור הוא מין חמר, מדוע זה לא תכיר עינינו את עקבותיו ברגע אשר יבקיע אל האדמה, והוא הלא במרוצה ובחפזון ירד, ואם גם קל הוא במשקלו עד בלתי תכלית מדוע זה לא ישים אותותיו אותות על פני המאזנים.

אם נקח לנו מאזנים אשר כף האחת מוצגת אל פני האור והכף השנית מסתרת מפניו, ואנחנו הן לא נראה כל אות על פני הכף בנדוח עלי' קרן האור. ועוד יותר נפלא בשומנו לב אל משפט שיבת האור וכחו החוזר ונשאל את נפשינו איך יעצור האור לשוב מהלך ארבעים אלף מיל בסעקונדע אחת וכל כח אין בו אשר יקלעהו אחור, הלא כל דבר אשר יקולע בלתי אם בכח אשר בו הוא בא אלינו, ואיך איפוא יקולע האור אחור דרך ארבעים אלף מיל בסעקונדע אחת, ותקטן כל זאת בעינינו והנה גדולה ממנה נשאל לאמר הן תבאנה אלינו קרני האור מכל אפסי השמים ומכל קצה וקצה, וחלקי האור האלה הבאים אלינו דרך ישרה נפגשים איש אל אחיו ואיך איפוא לא יהיה החלק האחד לשטן בדרך החלק השני. אמנם דורשי החכמה רבים היו גדולים חקרי לב ואנשים נבונים וידועים אשר עמלו בכל עז למצוא פתרונים לכל החידות האלה, ויחזקו עוד את משפט חמר האור על מכונו עד שקמו חוקרים חדשים אשר השליכו את התורה הזאת מעל פניהם ככלי אין חפץ בו, ויבואו עד תכלית האור וימצאו אמת לאמתם לאמר משפט האור כמשפט הקול ושניהם אך על פי תנופות גלי האויר יבואו אלינו על פי תנופות גלי האויר כאשר יורונו נסיונות אלפים והאור יבוא אלינו על פי תנופות מין אויר או מין חמר המלא את פני כל השמים והוא עצם השמים.

מאמר ו. אור המאיר.

אך דעת החכמים שחמר מה ימלא את פני כל השמיו לפי דעתי הוא אינו אמת. כי אם היה חלל העולם מלא מחמר מה אפילו דק מן הדק אז היה החמר הזה למכשול בדרך להככבים בשמים ואם גם קטן ומצער הוא בלתי תכלית ואם גם קל עד אין הקר בכל זאת לדעתי יהיה לשטן בדרך לצבא השמים להקטין את תנועתם הסובבת עד כי באחרונה מקץ אלף רבוא רבבות שנים יקטן מעגלם בהצר צעדיהם תחתיהם ואז יפלו כולם אל תוך השמש ונספו בה. וזה אשר מצאו התוכנים אשר ככב השביט ענקע וככב השביט פיי קטנו את מדת מעגלם והולכים וקרובים אל השמש, מזה עוד לא ראיה אשר מסיבת החמר שבשמים נעשה כן ויכול להיות כי נפלו הככבים הקטנים ההם ברשת השמש ובכח המושך אשר לה תבריח אותם מעט מעט לגשת אליה והבליע אותם כאשר תעשה לרבוא רבבות ככבים קטנים בהפגשם בדרך תקופתה, ברום עולם להחיות את נפשה ולהחלית כח למען עשות עבודתה אשר צוה אלות להאיר הארץ ולהרים עליה כי לא יאיר המאור ולא ילהב האש אם לא יהיה שמן במנורה. והמחדש במובו בכל יום תמיד מעשה בראשית הוא נותן מזון לכל בריותיו אשר ברא, וככבים חדשים יום יום יבראו ברום העולם ויהיו למאכל לאש צבא השמים בשמים וסדר אחד ומשפט אחד לכל עולם בסדר הויה והפסד וכאשר הוא בארץ כן הוא בשמים. אך עצם השמים הוא ריק מלבד האויר אשר לצבא השמים מסביב מרחק ידוע. ועוד עם האור יוכל להאדמה על פי תנופת חמר

מה מדוע לא יאיר כל רום השמים מן השמש עד לארץ וזה ידענו אשר למעלה מן הארץ מרחק ידוע שמה ישכון תמיד חושך ואפלה בין ביום ובין בלילה כאשר יספרו לנו הנוסעים בשמים כי חשך יסובבנהו שמה. על כן דעתי שהאור לא יובל על פי תנופות חמר מה, גם האור לא ירוץ ארבעים אלף מיל בסעקונדע אחת כי על כן לא יעשה האור אותות על פני המאזנים ולא יקלעהו אחור, כי לא בכה ירד ולא בכח ישוב ויחזור, אך כן גזרה חכמתו יתברך שהאור והנגה ישכון מסביב ליסוד האש, והאור מתגלה בלהב האש הבוער ובאותו רגע יאיר על כל דבר גשם ואור השמש לאלפים מיליאן מיל וכל אור יש לו גבול ושיעור עד מרחק ידוע. גם זה אשר מדדו החכמים מרוצת האור בעת לקוי חמה וימצאו מרוצתו ארבעים אלף מיל בסעקונדע אחת, זה שגגה בידם באשר לא האור הוא אשר ירוץ אך וצל הירח העובר על פני הארץ במשך הזמן ההוא, גם נגה האש לא ירוץ אך עין הרואה ישהה זמן מעט טרם ירגיש נגה האש כידוע אשר עין הראיה לא ירגיש האור פתאומי גם בשינוי מאור לחשך ומחשך לאור, ועין האדם ישהה מעט מלראות האור בבואו בליל חשך מן החוצה אל הבית אשר שם יאיר אור, וכן להפך בצאתו מן הבית אשר שם יאיר אל החוץ בליל חשך אבל האור והנגה לא יתנודד ממקום למקום, כאשר דמו החכמים אך האור ינוח בשלום על מקומו והוא יסוד האש אשר בעצם הוא חשך והאור מתגלה על כל דבר גשם וחשך, וה׳ אלהים גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור, כמראה הקשת כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד ה׳ והוא שמו, וקודם שנברא העולם היה הוא ושמו אחד. וכאשר עלה ברצונו לברוא את העולם נתעטף בה הקדוש ברוך הוא והבהיק זיו הדרו מסוף העולם ועד סופו, ואחר כך צמצם את אורו כאשר אבאר במקומו לקמן לבל יחדור האור מבעד לחשך כי אז יתבטל חמר העולם, כי על כן צמצם את אורו והאור יכסה את החשך והוא בבריאה והאור נמצא גם ביצירה, לכן אמרו יוצר אור ובורא חשך, עושה שלום בין אור וחשך ובורא רע, והוא עולם החמר המתגלה בהויתו אחר צמצום האור והאור האיר על החשך.

מאמר ז. יוצר אור ובורא חשך.

והגר״א ז״ל בליקוטי תפלת שחרית גם בליקוטי סוף ספר יצירה כתב יוצר אור ובורא חשך, החשך אינו העדר כמו שאמרו המינים אלא הוא בריאה נפלאה, ומה שהביאו ראיה מוכחשת ממה שאנו רואים בית סתום מאין בא לו החשך, או שאנו רואים שמדליקין נר בבית קטן וכל הבית מאיר וכיון שאנו מכבים את האור חשך בבית, מאין בא החשך, הא הבית סתום במקדם אלא שמע מנא שהחשך העדר, וכיון שנאדר האור ממילא חשך. אבל לא דבר נכונה, כי באמת גם חשך בריאה כמו שכתוב יוצר אור ובורא חשך, ורצה לומר שמילת בריאה יותר דק מיצירה וכל שכן מעשיה שיצאת

לפועל המעשה. והנה יוצר אור היינו שנתן צורה לאור תציירו עד היכן יתפשט, אבל חשך לא ציירו שיצא לפויל צורה :כי אין לו צורה עד היכן יתפשט, כי יכול להתפשט בכל מקום רק במקום האור אין יכול להתפשט, וזהו ויבדל בין האור ובין החשך. *) ובאדרת אליהו פרשה בראשית) כתב יוצר אור ובורא חשך מפני שהעצם והמקרה יבחנו בבחינת דבר מי מהם יקום. כמו שראינו בחמר המים אשר נמצא לו שתי תכונות שונות קר ולח, ולא ידענו איזה מהם עצם ואיזה מקרה, אפס נשכילה כאשר יתפשרו המים אז הקרירות הולך ממנו רק הליחות לבדו קיים. מזה נדע שהלחות עצם לו ולא הקרירות. וכן מזה תבין ותשכיל בשני תכונות אלו המתנגדים והם אור וחשך, ואין ידוע איזה מהם העצם, אפס כאשר חשך השמש בצאתו יעדר האור ונשאר החשך קיים. וכן בעצם היום כשיסוגר הבית והחלונות מבוא האור, יגיע חשך ויתפשט בכל פנות הבית ולא נודע אופן הגעתו, אז תשכיל שזה הוא עצם הבריאה, אפס האור דוחה את החשך עד מקום שקרני זיו הודו מגיעות, וכאשר יעדר מגבולו אז נשאר קיים על מתכונתו, לכן על חידוש החשך נאמר בריאה בורא חשך בעבור שהוא חמר עצם שאין כח השכל לידע תוארו, ועל זכות האור מונח מלת יצירה כי גבול שם לו לדחות החשך כפי כח ממשלתו והפקת נוגהו כמו צורת הכלי הוא בכמות כן צורתו הוא בגבולו אשר לא יעבור.

מאמר ח. אור עליון.

הרב רבי נ"ה הלוי ז"ל באמרי שפר כתב, הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח ובוקע חלוני רקיע, דע כי כח הזריחה בא מכח העליון המגלה אורו למטה דהיינו שבאמת מתלבש עליון בתחתון וכל העולמות באופן זה. דהיינו שיש כחות ונבראים שיש להם השגה להשיג העולם בצורתו הרוחניות והשכליות שהוא ההשגה שמשגת הנשמה ורואה את העולם לפי בחינתה בחינת השכל, ויש עוד השגה למטה ממנה במעלה שאינה יכולה לראות את העולם בצורתו הרוחנית, והם יצורים כאלה שרואים ומשיגים את העולם בצורה חיצוניות המלבשת את הצורה הרוחניות, וצורת העולם מושג להם בהשגה קטנה ממנה. ויש עוד השגה נמוכה שכל הנעשים משיגים את העולם בהשגה זאת והיא השגה גשמיות, והיא הצורה החופפת מבחוץ על כל הצורות הרוחניות שמבפנים והוא במקום עולם העשיה, וכן בעולם העשיה בעצמה מתחלקת ההשגה לכמה פרטים ומתלבשים גם כן זה בתוך זה וכל אחד משיג במדרגתו ולא יותר רק שיודע שיש פנימיות בתוכו רק שאינו משיג מהותו ונקרא שמשיג ישותו ולא מהותו כמו האדם שמשיג שיש בפנימיותו נשמה אבל איננו משיג

*) והוא דוגמת האויר שהוא מלוא העולם. והנה כשעומד אדם או שום דבר במקום זה אין שם אויר כי כך טבעו שיתרחק ויתן מקום לדבר אחר וכיון שזז האדם או הדבר ממקומו נתמלא תיכף המקום מאויר.

מהותה. ואמנם לפעמים כשתבוא העת לפשיטת צורתם הלא אז ישולח ממעלה כח גדול שישיגו התחתונים מעט מפנימותם. וזה יתכן בכל הארבעה חלקים: דומם, צומח, חי, מדבר, כן בארבעה יסודות: אש, רוח, מים, עפר. וכאשר ישיגו מעט מהחלקים הנזכרים לעיל את ההשגה מפנימיותו מעט מעט יתפעלו מזה עד אשר יצהלו ויאירו פניהם מרוב שמחה. וזהו האור הנראה בעולם, והאור הזה מקומו בהשמש והם שני חלקים חמה ונרתיקה, והחמה היא עין הארץ, והיינו כמו העין בו שופע כח השכל מהמוח להשיג ולראות כן החמה בו שופע השכלה העליונה להשיג ולראות מה שלא היה מושג מקודם ולזה אמרו רז"ל שמרגליות טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו וכשמת נתלה בגלגל חמה, והוא כי אברהם הוא מגלה החכמה בעולם ויחודו של השם יתברך ושליטותו, וזהו מרגליות הטובה שהיתה תלויה בצוארו ודבורו של אברהם אבינו, וכשמת נשארה המרגלית בגלגל חמה שבה תורד החכמה לעולם. והעיקר שנתגלה בזה שליטת העליון בתחתון מפני שהוא פנימיותו ומזה נודע גם שליטת הקדוש ברוך הוא העליון על הכל, אמנם זהו עצם אור החמה, אכן מה שנראה לנו אינו אלא נרתק החמה.

מאמר ט. אור שהיה כבר.

ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור, ולא אמר ויהי כן משום שהאור היה כבר ואילו היה אומר ויהי כן הייתי אומר שהאור נברא בעת ההיא. ועוד האור יש לו כמה מדרגות ולכל דרגת עולם ועולם יש לו אור וערכו, לכן אמר ויהי אור, והאור שהיה מתחלת הבריאה ביום ראשון נגנז כאשר אמרו חז"ל ואחר כך האיר האור במדרגה אחרת הראוי כפי מדרגת עולם ועולם בכל זמן וזמן. וכתב הרי"א חבר ז"ל בפתחי שערים (נתיב סדר הפרצופים דף פ"ב ע"א) ועתה בא וראה נפלאות גדולות מעמקי תורה הקדושה אשר לא נתגלו לשום נברא רק לישראל עם קדושו ולשרידים אשר ה' קורא. והענין כמו שכתוב בספרא דצניעותא פרק קמא שית אלפי שנין תלייא בשיתא קדמאי. ובאור הדברים שכל סדר ששה אלפי שנין דהוה עלמא הוא סדר זמנים שנתן המאציל לברואיו. ובאמת הזמן הוא ענין נפלא והוא עצמו נברא, והיינו שכפי חשבון פרטי המאורות שנסדרו באצילות, שכל מאור הוא נותן כח לברואים ומנהיג כל העולם ביחד. כך הם מספר הרגעים הנמצאים בששה אלפי שנים האלו, שכל רגע מאיר בו מאור אחד ובזה נסדר הזמן בבחינת עבר ועתיד והוה, שאלמלא היו כל המאורות כולם מאירים בבת אחת לא היה סדר זמנים כלל ולא היה שייך בו עבר ועתיד והוה. אך כיון שניתן הדרגה אל המאורות שיאירו בהדרגה זה אחר זה, מזה יצא סדר הזמן לפועל, והנה רז"ל אמרו במדרש על פסוק יהי אור ויהי אור, והיה אור אין כתיב כאן אלא ויהי אור שכבר היה מלמד שהיה סדר זמנים קודם לכן. ותמהו רבים על מאמר זה ורצו למוחקו מן הספרים כי חשבוהו למינות שנמשך אחר האמונות הקדמות חס ושלום, אבל לא ירדו אל עומק דבריהם ז"ל אשר כל דבריהם צפונים ונסתרים למאוד מדברים מן החכמה העליונה, והוא שכבר

נתבאר שהנהגת העולם משבע תוארים דאצילות ובהם הוא סדר הזמן של ששה אלפים שנה כפי מספר חלקי פרטי המאורות שבהם, שבכל רגע מאיר הארה אחת שהוא שם הוי"ה מיוחד המשתנה בכל רגע מתתר"ף רגעים שבכל שעה, שכל הוי"ה פרטית הוא סדר אחר בהנהגה ועושה תיקון מיוחד שאין רגע שניה עושה זאת. וכל הוי"ה משקיף על כלל הבריאה שנכלל ד' מדרגות שבעולם התחתון, הוא ד' יסודות, ד' איכות, ד' ד'צ'ח'ם, וכן למעלה ד' רוחות השמים, וד' אופנים, ד' חיות ד' רגלי הכסא שכל אחד הוא נכלל תחת המאור של שם הוי"ה יתברך, והם כלל ד' עולמות, אצילה, בריאה, יצירה, עשיה, וכל אות משם הוי"ה כולל שם הוי"ה שהוא כולל כל הכחות הנמצא בכל אחד מד' חלקים שבכל דבר שכל יסוד כולל לכל הברואים שבאותו עולם, וכן בכל עולם ועולם לפי מה שהוא, וזהו סוד התחלת התיקון לאחר התהו שהיה תחלה חשך ולא הוו בסדר זמנים מקושרים רגע ברגע, מאור במאור, שהרי היו בסטרא דפירודא שבחינת שיעור הקלקולים אין בהם התקשרות לילך אל היחוד, ולזה נאמר ויאמר אלהים יהי אור, והוא סוד האור שעל ידו נסדר הזמן מסיבוב הגלגל והוא התיקון שנסדרו המאורות שילכו כולם בהדרגה. בכל רגע יהיה תיקון אחר בסוד שם הוי"ה המתחלק לד' הויות לכל ד' חלקים שבכל נברא שהם ע"ב, ס"ג, מ"ה ב"ן גימט' יה"י א"ור, ועל זה נאמר מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה ואין כל חדש תחת השמש. שכמו שפרטי כל הנבראים היוצאים בכל עת הם מה שהי' תחלה בששה ימי בראשית שבעת שנברא האילן בו נשרש בגרעין שלו כל האילנות שעתידים לצאת מכל אחד ואחד עד סוף העולם, וכן בדשאים וכן בבעלי חיים וכן באדם נשרשו במוחו כל גופי בני אדם העתידים להיות, שלכן אמרו רז"ל על פסוק זה ספר תולדות אדם שהראה הקדוש ברוך הוא דור דור ודורשיו עד סוף העולם. ועל זה אמר בספרא דצניעותא דשית אלפי שנין תליין בשיתא קדמאי, הם ששה ימי בראשית. ולכך כיון שכל פרטי הנבראים וכל מאורעותיהם ועניניהם של שיתא אלפי שנין כבר נסדרו בששת ימי בראשית, אם כן גם הזמן ורבוי הרגעים של ששה אלפים שנה גם הם נכללו במספר רגעי הששה ימי בראשית, וזהו סוד מה שאמרו שהאור הראשון שהיה בששת ימי בראשית היה צופה בו מסוף העולם ועד סופו ואח"כ גנזו. שהאור הזה נכנס בגוף השמש, והזמן של העולם הוא סובב והולך ע"י אור השמש ולפי שהאור הזה אינו מאיר בבת אחת בכל העולם אלא הולך במדרגה, לכן גם הזמן מתחלק לפרטים רבים, אבל אור הראשון היה מאיר מסוף העולם ועד סופו, לכן היה כולל בו פרטים רבים בכלל אחד ונכלל כל הזמן של ששה אלפים שנה בזמן של הששה ימים, ומעתה מובן לנו מה שאמר הכתוב יה"י או"ר ויה"י או"ר, רצה לומר שהוא סוד בריאת האור שמשמש בכל ששת אלפים שנה הוא עצמו באור שכבר היה בששת ימי בראשית ולכן אמרו מלמד שהיה סדר זמנים קודם לכן שסדר הזמנים של ששת אלפים שנה נכללו כבר בסדר אלו הששת ימי בראשית.

מאמר י. הבדלת אור והשך.

וירא אלהים את האור כי טוב, פירוש האור הוא תמיד טוב באיזה מדרגה שיאיר האור הוא טוב להעולם האור הוציא בריאת העולם מכח אל הפועל ועל ידי האור נתגלה עולם ההויה ובעזרת האור ופעולתו התמידית השופע בכל העולם אלהי עולם מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. ואמרו בספרא דאדם קדמאה (דף י' ע"א) בכולן כתיב ויהי כן ובאור כתיב ויהי אור שכולם צריכין לאור ובכולן כתיב וירא אלהים כי טוב ובאור כתיב וירא אלהים את האור כי טוב, כי כולם צריכין לו ולפעולה, ואמר טוב על האור ולא על השמים והארץ ומים כי עדיין לא נגמרה כל מלאכתו לפי שלא אמר כי אם יהי אור ולא שמים ולא תהי הארץ ולא מים לכן אין כתיב כאן ויהי כן כי אם ויהי אור כי מדברו יצא האור והוא קודם לכל וזה פתח דבריך יאיר, ויבדל אלהים בין האור ובין החשך, והוא כי כאשר אמר אלהים יהי אור ויהי אור בכל העולם והאור כסה את החשך. והחשך נתבטל מפני האור וזה הוא שאמרו חז"ל מלמד שנתעטף באור והבהיק זוהרו מסוף העולם ועד סופו משום שאור הראשון הוא כולו טוב ולא היה מקום לעולם הגשם והחשך על כן הבדיל אלוה בין האור ובין החשך ונגנז האור הראשון וישם את האור מסביב ליסוד האש והאור יאיר בלהב אש המתלקחת ונגנז האור הראשון וצמצם את האור בגבול ושיעור כאשר יאיר ולא יחדור מבעד לגשם וחשך ואז האור ישכון על הגשם וחשך שכנגדו ויהיה חשך מצד השני בהעדר האור, ובצמצום האור יתגלה חמר העולם וזה היה תיקון ההבדלה בין אור ובין חשך. והרב רבי יצחק אייזיק חבר ז"ל בפתחי שערים חלק א' (נתיב פרצוף ארוך אנפין דף צ"ג ע"א) פירש מה שכתוב באדרא רבא תיקון ב' קרומא דאוירא דחכמתא עילאה סתימאה דלא פסיק ולא שכיח ולא אתפתח, והוא כי אמרו רז"ל נובלות חכמה של מעלה תורה. ותיקון זה הוא מאמר השני שהיה ביום הראשון של ששת ימי בראשית כמו שכתוב ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור, ואמרו רז"ל שהוא אור הראשון שברא ה' שהיה מאיר מסוף העולם ועד סופו ועמד וגנזו והוא מה שכתוב וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים, וצריך שתדע שהקרומא דאוירא הזה הוא מבדיל בין האוירא ובין מוחא סתימאה. והוא סוד קרום של מוח ונכלל באוירא, ונקרא גם כן על שם הגלגלתא בכלל השבע תיקונים, והכל סודות נוראים למאוד, וההכרח לגלות מעט כמציץ מבין החרכים. והוא צריך שתדע ששורש כל האצילות וכל הנבראים שורש הראשון שבכל השרשים הוא ענין חיבורא דאוירא ובוצינא והוא סוד שורש האור והחשך), (אוירא הוא אור ובוצינא הוא יסוד האש שהוא חשך) ושורש השרשים מסוד שבע תוארים דחכמה דרישא דלא אתידע הגנוזה בשבע תוארים דבינה דרישא דלא אתידע. ומשם סוד האוירא באריך אנפין משורש אוירא עילאה חכמה דאריך אנפין ובוצינא מוחא סתימאה ששם גנוז

בוצינא דקרדוניתא בינה דאריך אנפין, וזהקרומא מפסיק וסותם המוחא סתימאה שלא יגיע עלי' אור האוירא כל כך בגלוי בסוד גניזת האור שלא יאיר מסוף העולם ועד סופו ובזה יהיה הבדל בין האור ובין החשך.

מאמר יא. אור חכמה.

ולבאר זה צריך שתדע מה ענין החכמה סתימאה הזה, כי באמת שירותא דאצילה הוא במוחא סתימאה שמשם מתחיל סוד קו המדה שניתן מידה ושיעור לכל המאורות שיבואו בגבול וניתן לכל מאור מדה ושיעור להנהגתו ששם בוצינא דקרדינותא דמדיד משחתין, והוא סוד שורש הגבול שניתן לכל נברא ולכל מדה עד כמה יגיע שליטתו שלא יאירו כל המאורות בבת אחת שהוא סוד הנצחיות, אלא יאירו בזה אחר זה בהדרגה שאין אחד נכנס בגבול חבירו, והוא סוד שיעורי אותיות התורה שכל אות נבדל מחבירו, שכל אות הוא מאור אחד מיוחד והנהגה בפני עצמו, ועולם שלם בפני עצמו, ושיעור הזה שניתן לכל גבול הוא על פי חכמה עליונה של יוצר בראשית שכך צריך להעמדת הנבראים והנהגתם בכדי להביא תכלית הטוב, ודבר זה אינו מושג כלל והוא תלוי בחכמה עליונה של אריך אנפין והוא בכלל בסוד האוירא שבו אחזיה נהוריא האי רישא דלא אתידע ששם הוא הטעם לכל שיעור הבריאה וההנהגה בבחינת יחוד העליון ובבינה דאריך אנפין הוא בסוד הציור בפרט כל דבר בשורש חכמה העליונה, כידוע שתמיד בינה הוא ציור המחשבה וחכמה הכללית. ולכן הוא בסוד מוחא סתימאה שלא נתגלה לשום נברא, שבאמת אם היה דבר זה מתגלה היה מתבטל הבחירה מטעם מתיקות השגה הנפלאה הזאת והיו דבוקים ביוצר בראשית באופן שלא היה שום יצר הרע כלל, ולכן נסתם דבר זה ולא נתגלה חכמה ובינה הזאת העליונה. והסתימה הזאת הוא על ידי קרומא דחפייא על מוחא, והוא בסוד שורש פנימיות החכמה העליונה של התורה שהיא שיעור הנבראים בפרטות ובכלל בסוד היחוד, והוא התקון שנעשה בעולמות על ידי האי קרומא שזה הוא עצם חסדו יתברך שהשפיע מאורו בגבול ושיעור כדי שלא יהיה ביטול לנבראים, ובאמת כל הגבול והשיעור שניתן הוא רק בערכנו. ובאמת אין גבול ושיעור כלל, ואין שייך לומר שיעור קומה ליוצר בראשית, כי מצדו של האין סוף הכל הוא בלא גבול ושיעור, ולכן דבר זה של הגבול עצמו הוא נעלם מאתנו האיך הוא דבר זה שני הפכים בנושא אחד, כי הוא מפלאי יוצר בראשית שנתן גבול ושיעור מצדנו, והוא סוד שמו יתברך שרצה שנוכל לכנות בשמות ומדות וכנויים והוא דבר התלוי ברצון, והוא סוד נהורא דרישא דלא אתידע דאחזי בהא קרומא דאוירא, והוא שם באוירא בסוד ש רש החכמה אוירא דלא אתפס, ונפסק על ידי קרום הזה בין האוירא ובין המוחא סתימאה ששם שרש הכל בציור פרטיו ובחכמה סתימאה לכל דבר, לכן הוא סוד המבדיל בין האור ובין החשך שהוא בוצינא דקרדינותא דגנוז בבינה ששם קו המדה דמדיד, משחתין

ויבדל בין האור ובין החשך שבאמת מצדו הוא אור ומצדנו בסוד חשך בצמצום, ואין אתנו יודע עד מה רק בסוד זיו הנמשך לתורה שהוא גילוי הרצון העליון. (שם בנתיב הצמצום סעיף י"ב) כתב האור הזה הנמשך לתוך הרשימו נכנס דרך צינור, והצינור הזה נותן גבול אל הקו שלא יתפשט אלא בגבול לפי מדת הצינור ולעשות עולמות בתוך החלל הזה, והיינו ששלשה בחינות נמצא שם, רשימו א' וקו ב', וצינור ג', באמצע בין הקו ובין הרשימו, והיינו שהרשימו הוא מדת העולמות כולם ופעולתם לפי בחינת הגבול במה שראוי להתפשט לתחתונים על ידי הבחירה והעבודה, והקו היא מה שנשלם רצונו יתברך הבלתי בעל תכלית ופועל לפי ערכו על ידי פעולת הרשימו שהוא בעל גבול והצינור הוא הבטתו אל דרך המוגבל ונותן גבול ושיעור שמן הפעולה הנעשית בדרך בלתי בעל תכלית לא יתראה לנו כי אם בערך גבול ושיעור לפי ערכנו והוא המחיצה שנתן הוא יתברך שלא יתראה לנו עצם האור כמות שהוא שאם כן היה מתבטל ענין הגבול לגמרי ולא היה מקום לעבודה ולבחירה כלל והיה מתבטל בנין העולם.

מאמר יב. אור יום.

ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קאר לילה. עדיין לא סבבו מערכת השמים על אופנים ביום הראשון אך כאשר האיר אור הראשון התערבו אבות היסודות לעשות הרכבות שונות ויהי ברום העולם ארבעה יסודות מי באש, מי ברוח, מי במים, ומי בעפר, מפוזרים כל אחד לעצמו ואם אף כל אחד מהיסודות היה מתערב עם שאר היסודות בכל זאת היו עומדים כל אחד לעצמו באופן שיסוד אחד נתגבר על האחרים וכל מאן דאלים גבר להיות במעלה מיוחד לעצמו מי באש, מי ברוח, מי במים ומי בעפר, ומשום שיסוד האש היה מעורב עם שאר היסודות על כן היה לאש בוער והיה נוגה לו מסביב. לכן האור והחשך היו משמשים בערבוביא בכל רום העולם יחד והיה לבהרת בשמים. ויקרא אלהים לאור יום, פירוש לנגה יסוד האש קרא יום, ולחשך קרא לילה, פירש וליסודות עצמם שהם חשך בעצם קרא לילה. ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. ויהי ערב ויהי בקר, על שהיה האור והחשך משמשים יחד, על כן היה ערב ובוקר, לא יום ולא לילה משום שעדיין לא סבבו מערכת צבא השמים על אופנם. יום אחד, פירוש זמן תקופה אחת. כתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, וקשה וכי ביום אחד ברא אלהים, הלא כתיב כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, אלא ללמדנו כי יום האמור במעשה בראשית הוא זמן תקופה אחת. כל חכמי ישראל מפרשי התורה פירשו יום של מעשה בראשית כפשוטו והיה קשה להם איך היה אפשר להיות יום אחד יום שני יום שלישי טרם זרח אור השמש על הארץ, וזה כתוב מפורש כי ביום הרביעי עשה אלהים את המאורות ברקיע, לכן כל אחד מחכמי ישראל הלך לדרכו איש איש לפי רעיונו והשגתו ועמלו למצוא תשובה נכונה על דבר זה וכמדומה לי שלא עלה

בידם, כי באין אור הלכו בחשך וימשמשו באפילה ולא האיר להם האור להבחין ולדעת האמת אשר יום האמור במעשה בראשית הוא לא יום פשוט מכ"ד שעות, אך יום של מעשה בראשית הוא זמן תקופה אחת, ודע כי גם אחר שנתן אלהים מאורות ברקיע השמים ביום הרביעי וצבא השמים יסבבו על אופנם ארך היום לא היה שוה בכל מקום כידוע, כי יש מקומות בקטבי דרום וצפון הארץ אשר ארך היום ישהה עד ששה חדשים וארך הלילה ישהה עד ששה חדשים. מהם מחכמי ישראל אמרו שהשלשה ימים הראשונים לבריאת העולם היה רגע אחד אור ויום וברגע השני היה חשך ולילה, ומהם אמרו כי י"ב שעות רצופות היה משמש האור והיה יום ואחר כך נשקע האור והיה י"ב שעות חשך ולילה, ולדעת שניהם עוד קשה מדוע כתיב ויהי ערב ויהי בקר, ערב קודם, כיון שלא האיר האור קודם הערב והיה צריך לכתוב ויהי בוקר ויהי ערב יום אחד. הרב המלבים ז"ל בפירושו התורה והמצוה הביא דעת הרי"א ז"ל שלכן היה ערב תחלה כי מעת שברא אלהים את שמים ואת הארץ עד שאמר יהי אור נמשך י"ב שעות והיה חשך ולילה, ואחר י"ב שעות אמר יהי אור והיה בוקר. ולא נראה לו פירוש זה ואם אף לא אמר הטעם מדוע לא נראה לו הוא לפי דעתי משום שטרם האיר האור היה לילה לא ערב, וכתיב ויהי ערב קודם, ונראה להמלבי"ם ז"ל דעת הכוזרי ז"ל והוא כשאמר ה' יהי אור נהיה אור ונשקע תיכף ושקיעה זו קרא ערב ואחר י"ב שעות זרח האור והיה בקר וזה עשה כדי שיהיה ערב ובקר שהוא יום שלם, ובזה מבואר מה שאומר יום אחד לא יום ראשון שהוא טעם למה שנשקע האור תיכף כדי שיהיה יום אחד שיום בלא לילה לפניו אינו יום אחד רק חצי יום.

מאמר יג. יום אחד.

ולא נראה לי פירושו, כי עוד קשה והוא כיון שכתיב ויהי ערב ויהי בקר ומערב עד בקר הוא לילה אחד לא יום אחד שלם כי יום שלם הוא מערב עד ערב השני, כי על כן נ"ל לפרש יום של מעשה בראשית הוא זמן תקופה אחת ולא נודע לנו כמה היה ארך תקופת היום במעשה בראשית כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור, פירוש אלף שנים הוא כאין נחשב לאלוה בורא העולם, ואמרו חז"ל (חגיגה דף י"ב ע"א) כתיב יום אחד ולא כתיב יום ראשון, אמר רבי יהודא בר סימון מכאן שהיה סדר זמנים קודם לכן. אמר רבי אבהו מכאן שהיה הקדוש ברוך הוא בונה עולמות ומחריבן, בונה עולמות ומחריבן. על כן תקופת האור לא היה יום ראשון כאשר אמרו חז"ל ויהי אור אור שהיה כבר, על כן כתיב יום אחד משום שהוא אחד מתקופת עולם המלכות עת התגלות אור עולם העשיה. וזה היה כאשר האיר האור הנעלם ויזרח האור על החשך ברום השמים, ועל ידי האור התחילו אבות הארבעה יסודות וסגולותיהם להתערב זה בזה לעשות הרכבות שונות בעולם העשיה

ולמען יתגלה חמר עולם הויה והפסד, ויהיה פירוש הכתוב כן ויהי ערב, ויהי כאשר נטה תקופת היום אשר היה מקודם לעת ערב לעבור ולשקוע בתהום עת רבה, ויהי בקר ויזרח האור מתקופה החדשה ויהי יום אחד וכל אותו היום אחד היה מאיר אור הראשון. יום אחד תקופה אחת במעשה בראשית, והאור היה תקופה אחת מהם. יום אחד למנין ולא ראשון כיון שסדר זמנים היה קודם לכן והתקופות שהיו קודם טרם האיר האור הוא אינו במנין הששה ימים, והאור הראשון היה יום אחד וראשון להששה ימי מעשה בראשית, והיה אז האור מאיר כאשר אמרו חז"ל מסוף העולם ועד סופו, כה היה מעמד העולם יום אחד והוא שהבהיק אור ההויה על החשך בכל רום השמים. וכאשר התחיל האור ראשון לפעול על החשך כן התעוררו אבות הארבעה היסודות ארמ"ע להתערב זה עם זה לעשות הרכבות שונות מעלעקטראנם ליוניטס ומיונים לאטאמס ומאטאמס למאלעקולס עד אשר נתהוה חמר גאזיי הארבעה היסודות: אש ,רוח, מים, עפר, הנקראים אצל חכמי המדע אקסידזען, הידראדזען, נייטרידזען וקארבאן, ואותו האור שהיה ביום ראשון נגנז וצמצם את האור והיה על יסוד האש כאשר פרשתי קודם ואותו האור נתלה אחר כך ביום ד' במאורות כאשר אמרו חז"ל הן הן המאורות שנבראו ביום הראשון ולא נתלו עד יום ד' שאז היה שינוי בהוית העולם והאור, וכאשר אמרו חז"ל בבראשית רבה רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינא אמר ג' בריאות היה הקדוש ברוך הוא בורא בכל יום, בראשון שמים וארץ ואורה וכו'. ובד' חמה ולבנה ומזלות והאור שהיה ביום ראשון ואדם צופה מסוף העולם ועד סופו נתלה אחר כך בחמה ולא היה האור מאיר על כל הארץ אך אל הצד שכנגד השמש כי ביום הרביעי התכוצו צבא השמים בסבבם על אופנם ואז אור השמש היה מאיר אך על חצי הכדור והיה שם יום, ועל חצי כדור השני היה חשך ולילה, ועוד אפרש לקמן במקומו, אבל בתקופה הראשונה היה האור והחשך משמשים בעירבוביה ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד וכל אותו היום עד התקופה השניה היה מאיר אור הראשון בצמצום כאשר פרשתי קודם.

פרק ז.

יהי רקיע

מאמר א. רקיע בתוך המים

ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים, וילאו חכמי ישראל מפרשי התורה למצוא איה מקום הרקיע הכתוב בפרשה בראשית וכתיב גם כן והיו למאורות ברקיע השמים וכתיב ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים, ודוד המלך עליו השלום אמר רוקע הארץ על המים ואמר הללוהו ברקיע עוזו וכל אחד מהכתובים האלה יורה מקום הרקיע לא זה כזה ולא זה כזה. המלבי"ם ז"ל בפירושו התורה והמצוה הביא דעת הרמב"ם ז"ל (מורה נבוכים חלק ב' פרק ג')

והוא כי הרקיע הנזכר פה הוא האויר הסמוך לארץ. והוא הביא חמש סברות הרי"א ז"ל והן א) שהוא גלגל העליון המקיף בכל. ב) שהוא כללות הגרמיים השמיימים, ג) שהוא שטח הקערורי מגלגל הלבנה, ד) שהוא גוף כדורי חזק שנעשה בתוך יסוד המים והוא קבוע ממוצע בחלל העולם, ה) שגלגל גדול עב וכבד נעשה ביום הראשון, וממנו נעשה ביום השני שאר הגלגלים המקיפים, וכל אלה הדעות נבנו על קורי עכביש שארגו הראשונים שיש גלגלים במציאות, אבל בימינו התברר היטיב שכל צבאות השמים שטים באויר ספירי זך ודק מאד הנקרא איתר ואין גלגל במציאות. וכמו שכבר השקיפו על זה חכמי ישראל ורבי שמעון בן יוחאי במדרש אמר שהכככבים שטים באויר, ואם כן אי אפשר לבנות בנינים על קו תהו ואבני בהו, ואחר שהראה לדעת שדעת הרמב"ם ז"ל ודעת הרי"א ז"ל אינם נכונים, חיוה דעתו ואמר אשר הרקיע הוא מקום הסגריר אשר שם מתקבצים העננים והוא לערך שלשה מילין ממעל לארץ, וכאשר נשא עינינו אל שמים ביום הגשם נראה שהשמים התקדרו עבים ועננים והם כמחיצה דקה מבדלת בין השמים ובין הארץ, מחיצה זו שם ה' וקבע במקום ההוא ביום השני שלשם יתקבצו העבים, ויהי' כפרכת מבדיל בין מעל ותחת ונקרא בצדק בשם רקיע סתם, ואומר כי גם למעלה ממקום הסגריר הגם שהאויר שם דק מאוד עד שלא יוכלו האידים להנשא על כנפיו ולא יוכל שום בעל חי לשאוף שם רוח חיים עד שלכן נקרא בשם שמים כי אינו ראוי עוד למשכן בני אדם ולגבולם, בכל זה גם שם אין ריקות נמצא כי גם שם ימצא ערוב היסודות כמו שנתבאר מחזיונות שונות שנחזה שמה כככבי אש פורחים ומאורי אור ואבני אלגביש מעופפים. והגם שנלאה כח החקירה לדעת בבירור ענין האויר הדק ההוא, הנה חז"ל שצפו ברוח הקודש במקומות שאין יד הנסיון והחקירה מגעת העידו לנו שגם שם נמצא חלקי מים דקים מאוד כפי דקות האויר שם. והמים, מתפשטים בגובה כי הוי אידיים קיטוריים מלאים אויר שנתפשטים כמה מאות פעמים ממים פשוטים עד שמלאו כל רחבי החלל למעלה מעגול הנשימה וכמו שאמרו חז"ל שהי' המים עולים עד כסא הכבוד, רצה לומר עד תחת קערורית גלגל הירח שהשמים נקראו כסא הכבוד כדכתיב השמים כסאי.

מאמר ב. רקיע מקום הסגריר

ולא נ"ל דעת המלבי"ם ז"ל שהרקיע הכתוב פה הוא מקום הסגריר משום שמקום הסגריר ששם יתקבצו העננים הוא אינו מקום קבוע תמיד לכל עתים. ידוע כי העננים פעמים ירדו למטה ויעופפו על פני הארץ בבחינת טל ולפעמים יגביהו מעל יותר מג' מילין. כאשר יעידו הנוסעים באויר השמים עם לופט באלאן, והם יספרו לנו אשר לפעמים יפגשו בדרך ענני כבד זה על זה שלשה סדרים במרחק שני מיל זה מזה ויותר. ועוד ראו למעלה מהם עננים עופפים ברום השמים ממעל לראשיהם, על כן מקום הסגריר הוא אינו מקום קבוע ששם יתקבצו העבים לכן אי אפשר לומר

שאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים באינו מקום קבוע, ולפי דעתי דעת המלבי"ם ז"ל מתנגד לדעת חז"ל, והוא בעצמו כתב הנה חז"ל שצפו ברוח הקודש במקומות שאין יד הנסיון והחקירה מגעת העידו לנו שגם שם נמצא חלקי מים דקים מאוד כפי דקות האויר שם, וחז"ל אמרו (במדרש רבה פרשה ד') יהי רקיע בתוך המים ואמרו ביניים ובינתיים, ורבנן אמרו מחצה על מחצה, ואמרו כחלל שבין הארץ לרקיע כך יש בין רקיע למים עליונים, ועוד אמרו חז"ל נטל הקדוש ברוך הוא כל מימי בראשית ונתנם חצים ברקיע וחצים בים אוקינוס. וכן משמע מן הכתוב יהי רקיע בתוך המים, ורש"י ז"ל פירש בתוך באמצע המים, ועוד חז"ל אמרו שהיו המים עולים ועד כסא הכבוד ולדעתו הוא גלגל הירח, וזה ידוע אשר מרחק הירח מן הארץ הוא 240,000 מילין והיה אז במעשה בראשית כל השטח ההוא מלא מים אידיים, לכן כאשר אמר אלהים יהי רקיע בתוך המים לדעת חז"ל מחצה על מחצה ביניים ובינתיים על כן מקום הרקיע הוא 120,000 מילין ממעל לארץ ולא שלשה מיל, על כן דעתי שמקום הרקיע הכתוב בבראשית הוא פני שטח המקיף אשר היה לכל כדור וכדור מצבא השמים במעמד אשר היה אז בעת מעשה בראשית ואל המקום אשר בין כדור לכדור קרא שמים באשר שם מים העליונים, ואין בין מים התחתונים לבין מים העליונים אפילו כמלא נימא, כאשר אמרו חז"ל (חגיגה דף ט"ו ע"א) תנו רבנן מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהיה עומד על גב מעלה בהר הבית וראהו בן זומא ולא עמד לפניו, אמר לו מאין ולאן בן זומא, אמר לו צופה הייתי בין מים העליונים למים התחתונים ואין בין זה לזה אלא ג' אצבעות בלבד שנאמר (בראשית א') ורוח אלהים מרחפת על פני המים, כיונה שמרחפת על בניה ואינה נוגעת. אמר להן רבי יהושע לתלמידיו עדיין בן זומא מבחוץ, מכדי ורוח אלהים מרחפת על פני המים אימת הוי ביום ראשון, הבדלה ביום שני הוא דהואי דכתיב ויהי מבדיל בין מים למים, וכמה, אמר רב אחא בר יעקב כמלא נימא, ורבנן אמרי כי גודא דגמלא, מר זוטרא ואיתימא רב אסי אמר כתרי גלימי דפריסי אהדדי, ואמרי לה כתרי כסי דסחיפי אהדדי, ועוד אמרו חז"ל (זהר פרשה פנחס דף רי"ט ע"א) יומא תנינא אפיקו מיא אומנתא לעבידתא דכתיב ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים אסתלקו פלגא מיא לעילא ועוד אמרו חכמינו ז"ל (בזהר) רבי יהודה פתח (תהילים ק"ד) המקרה במים עליותיו, קודשא בריך הוא כד ברא עלמא מגו מייא, אפיק ליה וסדר ליה על מייא. מה עביד פלג מייא לתרין פלגותא, פלגותא לתתא ופלגותא לעילא ועבד מנייהו עובדין. מפלגותא תתאה עביד ותקן עלמא דא וסדר ליה על פלגותא דא ואתקין ליה לעילא עלייהו. הה"ד (תהילים כ"ד) כי היא על ימים יסדה ופלגא אחרא סלקיה לעילא ותקר ביה תקראין עלאין הה"ד המקרה במים עליותי' ועביד רקיע בין תרין פלגותייא אלין. הה"ד יהי רקיע בתוך המים. ועוד אמרו חז"ל (זהר חדש פרשה בראשית דף א' ע"א) יהי רקיע בתוך המים, אמר רב יהודא אתפרישו אמיין עילאין למיין תתאין

רקיע פשיטותא דמיין, והא איתמר ויהי מבדיל בין מים למים, בין מיין עילאין למייז תתאיז, ועוד אמרו (שם מדרש הנעלם פרשה בראשית דף ט' ע"א) ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים. רבי אלעזר פתח אלהים אלי אתה אשחרך. תא חזי שאין מקום פנוי בעולם בלא מים מפני שהארץ תלויה על המים, שנאמר כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה. וכי תעלה על דעתך שהמים הם מתחת הארץ והארץ שהיא כבדה מכל היסודות עומדת על המים, שהמים על הארץ ולמעלה לשמים. אמר ליה רב חסדא והא כתיב מבדיל ביניהם כי המים אחדים היו אבל מפני שנכנס ופהרקיע באמצע נחשבו כשנים. והרקיע כדור ובא בימי אוקיינוס כמבדיל בין המים נמצאו מים ממעל ומים מתחת.

מאמר ג. התפתחות הרקיע

וסדר התפתחות מעשה בראשית היה כן. מתחלה אבות היסודות היו נעלמים במרכז הנקודה בחלל העולם וביום הראשון לבריאת העולם האיר האור על החשך ויתעוררו הארבעה אבות היסודות ויתערבו והיו לארבעה יסודות ספירית במרכז העולם, וכרבי אליעזר שאמר שהעולם מאמצעותיה נברא ותולדות השמים משמים נבראו וכאשר החל מרכז הנקודה להתפשט בחוק ומשפט ידוע כן נתהוה מרכזים אחרים חדשים בתוכו והמרכזים ההם כאשר התפשטו גם הם לשיעור ידוע הקצוב להם בחכמת אלוה במשפט ידוע, אז גם הם הרבו לעשות מרכזים, וכאשר אמר והיו מותחין והולכים עד שאמר להם די, והיה התפתחות צבא השמים בחלל העולם כאשר יתפתח הביאפלאסט הנראה לעין האדם על ידי מיקראסקאפ, והיה בהרת כדור אחד עם מרכזים רבים לאלפים ורבבות מלא חלל העולם, והבהרת ההיא אשר מלא חלל העולם היה מין „אינוויזיבל ווייפאר", ויהי חם מאד ומן החמימות הגדולה לא היה אפשר להעשות הרכבות כידוע שבחום גדול לא יתאחדו היסודות אקסידזעז והידראדזעז להיות ליסוד מים עד אשר תרד החמימות לדרגה 370 דעגירס סענטיגרייד. ובתקופת יום השני לבריאת העולם אמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים. רקיע הוא גבול ושיעור אשר נתן אלהים לכל כדור וכדור מצבא השמים בהקיפו אחר שנתפשט שטחו ממרכזו, ואז התחילו הארבעה אבות היסודות הספיריים להתערב זה עם זה בחוק ומשפט ידוע בכל כדור וכדור מצבא השמים לעצמו, ועל ידי הרכבות שונות היו ליסודות אוירי זך ובעת ההיא כאשר הבדלו כדורי צבא השמים כל אחד לעצמו נתמעט החום הגדול אשר היה לפנים. ואז על ידי הרכבות שונות נתהוה הארבעה יסודות חמר הגשמיי אש, רוח, מים, עפר, כי כאשר נתמעט החום עד דרגה 370 אז התאחדו היסודות אקסידזעז והיידראדזעז והיה למים. ויסוד המים היה נגלה ונכר יותר משאר היסודות, כי יסוד העפר היה בלול במים ויסוד האש ויסוד הרוח מעורב בתוכם כי על כן אמר אלהים ויהי מבדיל בין מים למים, ועל ידי זה טעו החכמים הקדמונים לאמר אשר

המים הוא יסוד חמר הראשון למעשה בראשית ומן המים נברא ונבנה בנין כל העולם כולו ומתחלת הבריאה היה שטח כל כדור וכדור מצבא השמים גדול מאד, ואחר כך על ידי הרכבות שונות נתמעט שטח כדורי צבא השמים מאשר היה בראשונה, וכדור מיסודות אוירי היה יותר גדול מכדור יסודות הגשמיים רבבות פעמים, כי בכל ופעם אשר התערבו היסודות ועשו הרכבות שונות כן התכווצו היסודות ונתמעט שטח הכדור ובכל פעם ופעם במשך הזמן נתגשם חמר הכדור ויהי לצור וחלמיש ואבנים נוזלים ורותחים, ואחר כך היתה ההפרשה בכל כדור וכדור. וירד העפר היותר גשם למרכז הכדור פנימה ועליה מים הנוזלים ועל המים הרוח האוירי ועל הרוח אש ונגה לו מסביב, כן היה ראשית הבריאה לכדור הארץ וכן היה סדר הבריאה לכל כדורי צבא השמים אשר ברום העולם, והיום מהם עומדים במעמד אבן מוצק ומהם עוד עומדים במעמד נוזלים, ומהם במעמד אוירי או ספירי, כל אחד ואחד לפי ערך כמותו נתפתח במשך הזמן הנצרך לו, כאשר אבאר לקמן.

מאמר ד. הרקיע בין מים למים

ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע ויהי כן. והוא כאשר אמרתי קודם שהרקיע הוא הגבול והשיעור שיסד אלוה לכל כדור וכדור מצבא השמים ואחר כך עשה אלהים את הרקיע ביום השני לבריאת העולם. ויבדל אלהים בין המים אשר מעל לרקיע ובין המים אשר מתחת לרקיע, כי כאשר התכווצו המים אשר מתחת לרקיע ונתמעט שטח הכדור ניכר היה ההבדלה יותר ויותר בין המים אשר מעל לרקיע ובין המים אשר מתחת לרקיע. משום שהמים אשר בתוך הכדור נעשו מורכבים ונתגשמו יותר ויותר עד אשר היו לחמר מים נוזלי והמים אשר מעל לרקיע נשארו עומדים במדרגתם במעמד יסוד מים אוירי, ובין מים הספיריי ובין מים הנוזלי היה מים אוירי, והיה מים האוירי ומים הנוזלי מחצה על מחצה כאשר אמרו חז"ל והרקיע הוא אשר בין מים האוירי ובין המים הנוזלי ירד למטה כאשר נתכווץ כדור הארץ, והרקיע אשר בין מים האוירי אשר ממעל ובין מים הנוזלי אשר מתחת לא היה עומד במקום אחד אך הלוך הלך וירד למטה, מתחלה הרקיע היה 1200000 מיל למעלה ממרכז הארץ ובעת הרקיע הוא בין האויר הסמוך לארץ ובין כדור הארץ והוא כמלא נימא כאשר אמר בן זומא, ולכן שפיר קאמר המורה ז"ל במורה נבוכים שהרקיע הוא האויר הסמוך לארץ, והמים הספיריי אשר ממעל למים האויריי הוא אינו מים משום שהוא אינו דבר גשמיי, כי על כן אמר להם רבי עקיבא לתלמידי' כשאתם מגיעים לאבני שיש טהור והוא ממעל לאויר אל תאמרו מים מים שכן כתוב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. ויהי כן, ואמרו חז"ל ולא נאמר ביום השני כי טוב לפי שלא נשלמה מלאכת המים. פירוש עדיין לא היו למים נוזלי ביום השני ולא נשלמה מלאכת המים, על כן לא אמר כי טוב ביום שני.

מאמר ה. עשיית הרקיע

ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע. כי המים התחתונים אשר היו בתוך הכדור מתחת לרקיע היו המים וכאשר התכווצו המים בכדור יותר ויותר כן נתחממו מפני הלחץ, והמים העליונים אשר מעל לרקיע התקררו יותר ויותר כאשר נתרחק כדור אחד מכדור השני ויהיו מים העליונים קר ולח, ואז התחיל להתקרר שטח ההיקף מסביב לכדור והמים אשר בתוך הכדור התחילו להחליף מעמדם בתוך הכדור, ויעלו מים הרותחים ממרכז הכדור אל שפת הכדור מסביב אל מקום הקור, ומשם חזרו וירדו אל מרכז הכדור כמטבע המים בסיר העומד לפני האש, או כמעשה הוית הבי-פלאסט הנראה לעין על ידי המיקראסקאפ תצוא ושוב תמיד מן המרכז לחוץ ומחוץ אל המרכז. ואז צפה הזוהמא ממעל להקיף הכדור ונתקררה הזוהמא מהמים העליונים הקרים, ויהי הזוהמא לחמר מורכב גשמיי לצור וחלמיש מסביב הכדור וזה הוא אשר אמרו חז"ל והרקיע עצמו מן המים נתהוה, הוגלדה טפה האמצעית ונעשה הרקיע, ואמרו חז"ל (זהר פרשה ויקהל דף ר"ט ע"ב) כד עביד קודשא בריך הוא רקיע אייתי אש ומים מגו כורסי יקריה ושתף לון כחדא ועביד מנהון רקיע לתתא ואתפשטו עד דמטו להאי אתר דגנתא דעדן ויתבו. מה עביד קודשא בריך הוא נטל משמים עלאין קדישין אש ומים אחרנין דמשתכחין ולא משתכחין דאתגליין ולא אתגליין. ומאינון אש ומים דאתנטלו משמים עלאין עביד מנייהו מתיחו דרקיעא ומתח ליה על האי גנתא דלתתא, ואמרו (שם פרשה תרומה דף קכ"ז ע"ב) סדורא תניינא אתנגיד מסטרא דשמאלא פרישו דמיא בנגידו דאשא תקיפא, ואתנטיל מסטרא דשמאלא ועאל בהאי אפריון ועביד ביה שמושא ואפריש בין מיין דבסטר ימינא ובין אינון מיין דבסטר שמאלא, לבתר אפיק ההוא אפריון חד דיוקנא כגוונא דיליה, ודא איהו רזא דכתיב בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע, ויהי כן ודא איהו יומא תניינא מאינון עצי הלבנון, פירש עצם אשר מהם נבנה בנין העולם. ויקרא אלהים לרקיע שמים ואמרו חז"ל שם אש ומים, רקיע הוא אחד והוא שההבדלה היה בחוק אחד לכל צבא השמים להיות כל אחד לעצמו מוגבלים ונבדלים אחד מאחד. שמים לשון רבים גבולות רבים כי גבול נעשה לכל כדור וכדור מצבא השמים, שמים שם אש ומים, שתים שהן ארבע מבפנים כי כל אחד מהיסודות היה כלול מכלם, ומן הזוהמא אשר צפה על פני כדור המים ונתקררה מן המים העליונים נתהוה קליפה דקה מסביב לכדור הארץ וכאשר נתכווץ כדור הארץ יותר כן נשברה קליפת הארץ הדקה ותרד אל מרכז הכדור, כן חזרה קליפת הכדור להעשות פעם אחר פעם כל עת תקופת יום השני לבריאת העולם עד אשר קליפת כדור הארץ מסביב נעשה עב וקשה. וגם אז על ידי סבות שונות לפעמים רגזה הארץ ונשברה קליפת כדור הארץ וירד לתהום, ככתוב (איוב ט') המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון, כן החליפה הארץ את צורתה פעם אחר פעם כל עת

יום השני לבריאת העולם, והמים שהם קלים עמדו למעלה ויכסו קליפת האדמה, וכאשר נשברה הקליפה ותרד אל כדור האדמה פנימה, כן חזרה להיות לעפר נוזלי ותהי לאש מתלקחת בבטן האדמה, ככתוב (איוב כ"ה) ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש, והמים אשר עמדו ממעל ירדו אל בטן האדמה לכבות את האש ויהפכו לאידים מסביב לכדור האדמה ויעלו מעל ויפגשו את המים הקרים אשר ממעל לרקיע ויתקררו האידים ויהפכו למים נוזלים וישובו וירדו מטה אל מקום זה אשר יסד להם אלהים, ככתוב (איוב י"ב) הן יעצור במים ויבשו וישלחם ויהפכו ארץ.

מאמר ז. התפתחות צבא השמים.

כן היה מעשה בראשית בריאת הארץ ובריאת כל צבא השמים, רבבות אלפי שנה כל יום השני לבריאה עד אשר הבדלו ונתרחקו כדור אחד מכדור השני ויעמדו בגבול ושיעור הקצוב להם מאת אלוה. כדור אחד גדול בכמות וכדור אחד קטן בכמות לפי ההצטרכות למכונת בנין כל העולם, והמים העליונים אשר מעל לרקיע עזרו למלאכת הרכבת חמר כדור האדמה להתגשם ולעשות אבן מוצק מעפר, ועד היום המים העליונים עוד יפעלו על כדור הארץ באופנים שונים להשלימה בעמדם מסביב להארץ, וכמו כן יפעלו המים העליונים על כל צבא השמים במרום ויעזרו להחליף צורתם מערפל לנוזלים ומנוזלים לאבן וחלמיש. וכידוע אשר צבא השמים אינם שוים בכמותם, מהם כדורים גדולים ומה קטנים, על כן להתקרר כדור גדול נצרך זמן יותר ארוך מלהתקרר כדור קטן, וציווי אלוה באמרו יהי רקיע ויהי מבדיל היה לכל צבא השמים, לכן בעת אשר כדור האדמה נתקרר והיה לחמר מורכב גשם בעת ההוא היה כדורים מצבא השמים לאלפים ולרבבות במעמד עוד נוזלי או אוירי לערך גודל הכמות אשר לכל אחד מצבא השמים, וכדור הארץ ביום השני לבריאה היה במעמד כאשר יספר לנו הכתוב אשר המים כסו פני האדמה מסביב והיה העפר מתחת ועל העפר מים ועל המים רוח ועל הרוח אש ונגה לו מסביב כי כל דבר היותר כבד מקומו למטה וכל דבר היותר קל יעלה למעלה, המים הוא קל מהעפר על כן מקום המים על העפר ואם תשים עפר על פני מים העפר ירד למטה, והאויר קל ממים על כן אם תשפוך מים על האדמה יבלעו המים ויגרשו את האויר הנמצא בעפר האדמה למעלה, ולפעמים יתגברו המים וירדו למעלה ויכריחו את דבר הכבד ממנו לירד למטה אם אין אויר מבדיל ביניהם. כידוע שאם תקח בידך חתיכה עפר ותגע על פני מים אז יעלו המים אל העפר והעפר ימוס ויפול אל המים וירד אל העפר אשר מתחת למים כי כן גזרה חכמתו יתברך להיות כל דבר על מקומו כאשר אמרו חז"ל ואין לך דבר שאין לו מקום, וכן הוא דעת חכמי המדע, והחוקר א' בערענשטיין (ידיעות הטבע חלק י"ח פרק י"ח) כתב וכדור האדמה היה גם כן בראשונה כדור ערפל, זה הוא דבר ההנחה אשר הניחו לפנינו שני חכמים גדולים קאנט ולאפלאס, האחד על פי רוח חוק הפילוסופיא, והשני על פי חוקות ההנדסה

ותשא חן וחסד דעתם לפני כל החכמים והחוקרים מאז ועד היום הזה, ועל פי כח המושך אשר לאטם ערפל התעבה הכדור מעט מעט ויהי לכדור אש נוזל, על פי כח המושך יתעבה החמר ובהתעבה החמר יתחמם, ויתחמם גם כן מפני הלחץ כח הדוחק להתפשט נגד כח המושך להתכווץ, ומינו אויר הרבה יהיה לנוזלים. גם צורת האדמה אשר על פני ציריה תעיד לנו כי היתה האדמה בראשונה כדור נוזלי, והאש הנוזלת והנגרת לא חדלה עוד עד היום הזה בבטן האדמה פנימה, כי כאשר נעמיק לחדור ולרדת אל תוכה כן יגדל החום אשר בה, אם נרד אל תוך האדמה עד ארבעים וחמש אמות יגדל בה החום מעלה אחת, ואם נרד לעומקה דרך מיל אחד והיה לה חום להתיך את העופרת, ואם שלשים וארבעה מיל נרד ועצר החום אשר שם כח להתיך גם את הברזל, וגם יסוד הנחלים אשר פה על הארץ לא יצליח להתיכו, יתר בלב האדמה, והיה כאשר תפתח האדמה את פיה לפעמים להקיא לנו חמרים מחמרים שונים וראינו גם בזאת כדברים האלה, ובכן איפוא נחריץ משפט לאמר התקופה הראשונה לתולדות האדמה היא תקופת חמר הקיטור, והתקופה השניה היתה האדמה כדור אש נוזלת ונגרת, וכאשר התקרר השטח העליון אשר עליה ויהי לסיגים בודדים המפוזרים על פני כולו, ובכן התרקמה מעט מעט קליפה על פני האדמה, וכאשר לבשה האדמה את קליפתה בפעם הראשונה לא יכלה עוד הקליפה עמוד ותבקע הרבה פעמים, כי מלחמה כבדה היתה לקליפה הדקה הזאת בשצף להבות אש אשר התרוצצו בבטנה, ויסודות המים החלו אז להיות בארץ על פני כדור האדמה, והם כאשר ירדו על כדור האדמה כן התגעשה קליפת האדמה ותגעש ותרעד הארץ ותבקע הקליפה שנית ויעלה הקיטור השמימה ושבו להיות למים ויגברו וירדו וישתערו על פני האדמה, כה אירע פעמים רבות עד כי התקשה הקליפה על פני כדור האדמה, ויעמדו המים על פני קליפת כדור האדמה מסביב, ובזה נשלם תקופת יום השני לבריאת העולם והיה ערב, ויהי בקר לתקופת יום השלישי לבריאת העולם.

פרק ח.

התפתחות הארץ

מאמר א. יקוו המים

ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה. והמים אשר בשמים מעל הרקיע נשארו במעמד אוירי עומדים סביב לכדור ארץ. מתחלה היה פני כדור האדמה מישור והמים היו מכסים את כל פני האדמה מסביב, אך כאשר התכווץ חמר הנוזלי בבטן האדמה מתחת הקליפה, ואז נעשה מקום ריק בין חמר הנוזלי אשר בבטן האדמה ובין קליפת האדמה ממעל, ולאט לאט ירדה קליפת האדמה במקום אחד ותשען על חמר הנוזלי, ועל ידי זה במקום הסמוך עלה

חמר הנוזלי במקום הריק עד קליפת האדמה ומזה נעשה שטח קליפת כדור האדמה מסביב הרים ובקעות. ועוד יש לומר שטבע החמר להתפשט בחום ולהתכווץ בקור ויהי כאשר נעשה קליפת כדור האדמה, ויהי שטח פני האדמה קר ממעל ובבטן האדמה היה עפר נוזלי ואש נורא מתלקחת בקרבה ומרוב החמימות והלחץ מוכרח היה להתפשט, ועל ידי זה נעשה קליפת כדור האדמה כשדה המחרשה ותהי פני כדור האדמה מסביב הרים ובקעות ויהי העמקים למקוות המים וההרים ליבשה, וזהו מה שאמרו חז"ל (פרקי רבי אליעזר פרק ה') בשלישי היתה הארץ מישור כבקעה והיו המים מכסים את פני כל הארץ וכשיצא הדבור מפי הגבורה יקוו המים עלו מקצות הארץ ההרים והגבעות ונתפזרו על פני כל הארץ ונעשים עמקים בתוכה של ארץ ונתגלגלו המים ויקוו לעמקים. לכן כאשר יפול מי גשם רב על הארץ אז ירדו המים מההר אל הבקעה, ומשם ימהרו לרוץ בחריצות האדמה אל הנהרים וכל הנהרים הולכים אל הים אל מקום מקוות המים אשר חצב להם אלוה, ואחר שעשו המים פעולות שונות בירידת הגשם מחוץ לתחומה, היינו להשקות את השדה למען יצמח חציר ועשב ולעשות הרכבות שונות אשר אי אפשר להעשות בלתי מים, גם להרוס הרים ולמלאות הבקעים עם עפרם, גם להוליד עפרי הרים וגבעות במרוצת המים אל עמקי הים ואז תשוב המים אל מקוה המים בימים אל מקום זה אשר יסד להם אלהים, וזהו מלאכת המים להישיר פני כדור האדמה למען תהיה מישור כמקדם, ככתוב (איוב י"ד) ואולם הר נופל יבול וצור יעתק ממקומו אבנים שחקו מים תשטף ספיחיה עפר הארץ, ואמר הנביא (ישעיה מ') כי כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו והיה העקב למישור והרכסים לבקעה. כל זה נעשה במאמר אלהים יקוו המים אל מקום אחד ותראה היבשה. ומי הוא יודע כמה פעמים נשברה קליפת כדור האדמה במשך תקופת יום שני, וכמה פעמים החליף כדור האדמה את תמונת שטחה מסביב ביום השלישי לבריאת העולם. חכמי הגעלאגי זה לא כביר חקרו אבני ההרים מסביב לעיר הענקאק, סטייט מערילאנד במדינת יונייטעד סטייטס נארד אמעריקא, וחוו דעתם אשר כל הארץ ההיא היתה בימים הקדמונים תהום הים ועל ידי חעדה גדולה בבטן האדמה עלה התהום למעלה ויהי להרים וגבעות וליבשה בתוך הים, ושטח פני האדמה מסביב להעיר הענקאק לכמה פרסאות נראה כעוגה אפויה עם הרים ובקעות ומערות בתוכה אשר נתהוה מרעדת האדמה בימים הקדמונים, ולפי דעת חכמי הגעלאגי כמה פעמים נחלף שטח פני האדמה במקום היבשה כעת היה לפנים ימים, ובמקום הימים היה לפנים יבשה, ויש קבלה בפי החכמים אשר ים אטלאנטיק היה לפנים ארץ גדולה ורחבה וכאשר רגזה האדמה כן נטבע הארץ ומי הימים אשר היה מסביב כסו על פניה ונהיה ים אטלאנטיק. וזה אשר יספר לנו פלאטא בספרו intiwaens and the cristies בשם סאלאן, אחד מחכמי יון שהיה לפני', שהיה לו בקבלה מכהן אחד מכהני מצרים Priest of Sair שבימים הקדמונים 9000 שנים לפני חיי סאלאן, וכעת הוא 11,500 שנים, היה אי אחד גדול אצל הרי הערקולעס

קרוב אל מבוא הים התיכון ושם האי ההוא אטלאנטים. ושטחו יותר גדול ממדינת אזיע הקטנה ולהעם אשר ישב עליו היה להם מלוכה חזקה והם נצחו כל האיים הקטנים מסביב וגם מלכו על חלק אירופא אשר מתחת להרי הערקולעס, לבד ממדינת אטהענס אשר לא יכלו לנצח. וביום אחד ובלילה אחד היה רעש גדול ורגזה הארץ מתחת לאי אטלאנטים, ותטבע כל הארץ ההיא וכל אשר עליה בתוך הים ופני הים כסה הכל ולא נשאר זכר מן האי ההוא. ועל שם המדינה אטלאנטים יקראו את הים אטלאנטיק. ומדברי' משמע שהאי אטלאנטים לא היה בתוך ים אטלאנטיק אך בתוך הים מעדיטערראנעאז. ראה מה שכתב החוקר ה' נ. הומצינסאן ב' א', פ' ג' ס', בספרו the autobiography of the Earth ועוד ספרים רבים אשר כתבו חכמי הגעאלאגי ושם תראה נפלאות מעשה בראשית. ראה האקסליעס Phis Geography , פראפעסאר גירקיעס Phis Geography פראפעסאר דזוקעס School Manual of Geol. גם מה שכתבו החוקרים קאנט, לאפלאס, הערשעל, הוגגינס, סיר הומפפרי דאיווים, לאקקיער ועוד רבים, ואז תבין מעשה בראשית השמים והארץ.

מאמר ב. חוקי המים

ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה. ראה נפלאות במעשה בראשית, ידוע כי פני המים הוא ישר (לעוועל) והוא אם תשים מים בכלי, או בור מלא מים, אז יהיה פני הכלי או הבור ישר, ואם תשים מים בכלי או בבור יותר מאשר יכול להכיל בקרבו אז ישפך המים מעל שפת הכלי או הבור, וכן הוא המשפט באגם מים מצער אם ימדד ימצא פני האגם ישר וכשיתפרצו המים מרוב גשם אז יעלה המים על שפת האגם מסביב וירדו הלאה על פני השדה, ולפי חוק זה נצרך היה להיות משפט אחד עם מי הים להיות שטח פני הים ישר מן הקצה אל הקצה, וזה אינו כן, כי ידוע על פי הנסיון כי תרן אניה המתרחקת ללכת דרכה בלב ים, והיה כאשר תתרחק האניה משפת הים מילין אחדים אז יראה אל העין אשר האניה הולכת ושוקעת לאט לאט עד אשר תתעלם האניה מעין, ונראה אך תרן האניה, והוא לפי ערך כמות וגודל האניה, אם גדולה היא העין יכול לראותה מערך מרחק חמשה עשר מילין, ואם קטנה היא כן יקטן המרחק אשר העין יכול לראותה וכאשר תתרחק האניה בלב ים הלאה יותר ויותר כן נראה לעין כי יטבע וישקע גם תרן האניה מעט מעט עד אשר יאבד מעין ולא יראה ולא ימצא עוד גם תרן האניה, וזה אות אשר שטח פני המים אשר בארץ איננו ישר, ומי מים ימלאו כל עומק בתהומות הים ועוד יעלו ויתרוממו למעלה לחוג כדור הארץ, ומי נוזלים אשר טבעם על הארץ להתפשט ופני המים להיות ישר והמים אשר טבעם על הארץ לירד מן הגבעות אל העמקים, יחליפו טבעם בהיותם בימים, והוא משום שאלוה אמר יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד, וכן גזרה חכמתו ששם יהיה

מקומם, ומי הימים עוד יתנשאו בלב ים וגם מלא על כל גדותיו בכל זאת לא יעברו מחוץ לתחומם ולא יכסו את פני הארץ, ככתוב (איוב י"ט) נטה שמים לבדו ודורך על במתי ים, וכתיב (שם ל"ח) ויסך בדלתים ים בגיחו מרחם יצאה בשומי ענן לבושו וערפל חתלתו ואשבור עליו חוקים ואשים בריח ודלתים ואומר עד פה תבוא ולא תוסיף ופה ישית בגאון גליך, ואמרו חז"ל (בבא בתרא דף ע"ג ע"א) אמר רבה וכו' גלא קלא לחברתה מי שבקת מידי בעלמא דלא שטפתיה, אמרה לה פוק חזי גבורתיה דמריך דאפילו כמלא חוטא דחלא לית דעבר, שנאמר (ירמיה ה') האותי לא תיראו נאם ה', אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו, וכתב הריטב"א ז"ל וכל הענין הזה להזכיר נפלאות השם שבים שהוא גבוה באמצעיתו ואינו יורד לשפתיו לשטוף העולם, ואמר דוד המלך עליו השלום (תהלים ק"ד) יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד, תהום כלבוש כסיתו על הרים יעמדו מים מן גערתך ינוסון מקול רעמך יחפזון, יעלו הרים ירדו בקעות אל מקום זה יסדת להם, גבול שמת בל יעברון בל ישובון לכסות הארץ, ואמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד מקום המיוחד להם ותראה היבשה.

מאמר ג. חמר קשה ונוזלי

ידוע כי כל חמר גשם יכווץ מן הקור ויתפשט בחום. וחמר גשם מוקשה כבד יותר מחמר גשם נוזלי מאותו המין, על כן אם תשים ברזל מוקשה (סאליד) אל כלי מלא ברזל רותח נוזלי אז יפול ברזל המוקשה למטה ויטבע בברזל הרותח הנוזלי, וכן הוא המשפט לכל חמר גשם, היינו זהב וכסף, עופרת ובדיל ונחושת, אם תשים אותם אל הכור ויהי' לנוזלים רותחות אז יתפשט החמר בכמות וימעט במשקלו לערך כמות החמר המוקשה, והוא שכמות החמר בחום יגדל כמותו 1/11 חלק יותר מאשר היה קודם ומשקלו יהיה כאשר היה קודם, על כן חמר קשה הכבד מחמר נוזלי יטבע ויפול בתוך חמר נוזלי למטה. ולא כן משפט חמר מים המורכב באשר טבע המים להכווץ בקור עד מעלה 4, וכאשר יגבר הקור אז המים יתפשטו ויהיו לקרח נוקשה והמים הקשים קלים ממים הנוזלים, והוא משום שהקרח יאבד משקלו בכמותו לערך כמות מים נוזלים, והמים הנוזלים כבדים מקרח הקשה כי על כן יצוף הקרח על המים, היפך בטבע מכל חמר גשם אחר, ומשפט המים הוא יוצא מן הכלל, והיותר פלא הוא שחמר המים לדעת פראפעסאר ד. מענדעלעעף (ראה בספרו (דהי פרינסיפעלס און קעמיסטרי טשאפטער 1, אן וואטער ענד איטס קאמפאונדס.), והוא אשר המים יחלפו כמותם ומשקלם בשלשה מדרגות מעלת החום והקר. מה גדלו מעשיך ה' מאוד עמקו מחשבותיך, אמר דוד המלך עליו השלום, כי אם היה משפט חמר המים שוה לכל חמר גשם המורכב בחוק ההתכווצות וההתפשטות בכמות ובכבדות במעלת קור וחום אז אבד חיים מן העולם, והיה כאשר יגבר הקור ויקפא המים ממעל, אז המשפט היה לקרח להיות נטבע למטה

אל עומק המים הנוזלים והמים ממעל יקפא שנית וירד למטה, וכן יהיה משפטם פעם אחר פעם עד אשר יקפא כל המים בנהרות ואגמים. וגם מי הים יקפאו במשך הזמן בקור גדול, כידוע אשר מי הים קרים מאוד בעומק הים וכאשר יגבר הקור שמה ויקפא המים בתהומות ים כן יתנשאו המים הקפאים ויעלו למעלה משום שמים הקפואים קלים ממים הנוזלים, ועוד טרם יגיעו המים הקפואים על פני המים בימים ימס והיה למים נוזלים, ואם היה משפט המים כמשפט כל חמר גשם היינו אשר הנכווץ והקשה כבד מחמר המתפשט ונוזלי אז היה נשאר הקרח בעומק הימים מתחת, ומזה יגבר הקור למטה יותר ויותר עד אשר יקפאו כל המים בימים והיה למוקשה (סאליד סי), ואז היה הקור הולך וחזק מאוד והשלג יכסה את פני הארץ מסביב כאשר הוא כעת בצפון ודרום העולם, באין חציר ועשב ופרי עץ למאכל אדם וחי, ואז היתה הארץ תהו ובהו. וכאשר אמרו הכמי המדע שהיה כן פעם אחת בעולם אך על ידי סבה אחרת, שהשלג והקרח כסו את פני כל הארץ ונקרא "אייס פיריאד". אך אלוה הטוב בחכמתו הנפלאה נתן חוקים טובים ישרים בעלמו אשר ברא כרצונו, כי לא לתהו בראה לשבת יצרה, וה' אלהים הוא אמר למים יעלו הרים ירדו תהומות, והוא אמר לשנות טבע המים במשפט ההתכווצות וההתפשטות ולהחליף חוקות המים בכמות וכבדות לטוב להארץ ולדרים עליה.

מאמר ד. מים ועפר

ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה, ואמרו הז"ל (מדרש הנעלם פרשה בראשית דף י"ב ע"א זהר חדש) רבנן פתחו בהאי קרא לכו חזו מפעלות אלהים אשר שם שמות בארץ וכו', אמר רבי פנחס מה ראה דוד דאמר מפעלות אלהים ולא אמר מפעלות ה', אלא בשמא דאלהים אשתכלל עובדא דבראשית וכד ברא קודשא בריך הוא עלמא הוו מים אזלין ונחתין וכד חמא ארעא לתתא רמא לה בין מיא והוית טמירתא ואתקרש בין מיא ועבד הקדוש ברוך הוא את בגו את, אורחיה וטבעיה דעלמא דמיא קלילן וארעא יקירא ומאז דאיהו יקירא נחית לתתא וקלילא סליק לעילא, אבל הקדוש ברוך הוא לאחזאה אתוהי ועובדוי לבני נשא, ארכין ואנחית מיא דקלילן לתתא וארעא דאיהי יקירא סליק לעילא על קלילא. הה"ד לרוקע הארץ על המים, כלומר מיא דאינון קלילן לתתא וארעא דאיהי יקירא לעילא, ועוד דבין מיא אחזי ואפיק יבשתא דלית ארח ארעא לאסקא מגו מי יבשת, אלא לחותא, וכד אסיק יבשתא מבין מיא קרא שמה ארץ. אמר רבי יוסי מיא הוו יסודא דכולא בגין דאשכחן דעיקרא דכל עובדוי דבראשית הוו מן מיא ותאנא בתחלה הי' המים מפוזרין תחת השמים עד שגער הקדוש ברוך הוא בהם והכניסם ואספם אל מקום אחד, הה"ד יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה ואחר כך נתפזרו כמתחלה ורקע הארץ על המים, הה"ד לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו. אמר עולא וכי למאי צריך

חסד דכתיב לרוקע ארץ על המים כי לעולם חסדו. אמר רבי יוסי חסד גדול עשה הקדוש ברוך הוא בעולמו שהעמיד הארץ על המים שאלמלא לא היתה הארץ מלמעלה היה העולם מטושטש בבת אחת. אמר רבי חסדא אלמלא כך לא היו בני אדם נוטעין וחורשין וזורעין, עכשיו שהארץ למעלה נוטעין וזורעין והארץ עומדת בכחה ובקיומה מפני לחות המים אשר מתחת הארץ ומלמטה יוצאין כמה נהרות כמה מעיינות כמה מקוואות לדשן כל העולם ולהצמיח הכל וזהו החסד שעשה הקדוש ברוך הוא עם בריותיו ועם כל העולם. אמר רבי יהודה יקוו המים כקו זה שמניחים האומנים לבנות הבנין שלא יצא חוץ ממנו לכאן ולכאן, כך עשה הקדוש ברוך הוא קו למים שלא יצאו משפתם לכאן ולכאן, הה"ד ואומר עד פה תבא ולא תוסיף, ותאנא גבול הגביל הקדוש ברוך הוא לים ואיזהו גבולו, רבי אבא אומר זה החול דכתיב אשר שמתי חול גבול לים, וכשרואים זה החול חוזרים לאחור ואינם יוצאים לחוץ מאותו הקו שנתן להם הקדוש ברוך הוא. אמר רבי יצחק בא וראה כמה הוא עיקרא דעלמא מיא דהא שמים נטלו שמא מנהון מי"ם שמי"ם, ולמה אמר רבי יצחק שהוסיף הקדוש ברוך הוא על מים אש וברא ממנו השמים, כלומר אש ומים. ואמרו חז"ל (ירושלמי ראש השנה פרק שני) תניא רבי שמעון בן יוחאי הרקיע של מים והכוכבים של אש ודרין זה עם זה ואינן מזיקין זה לזה הה"ד עושה שלום במרומיו, אמר רבי בון המלאך עצמו חציו אש וחציו מים.

מאמר ה. רוקע הארץ על המים

ממאמר מדרש הנעלם הנזכר לעיל משמע שבבטן כדור הארץ נמצא מים ועפר הארץ מסביב, וכן היה דעת חכמי המדע ביומים הקדמונים, אבל החכמים האחרונים אמרו שבבטן כדור האדמה שם עפר נוזלי, ולפי דעתם המים עצמם על ידי הרכבות שונות יהיה לאבן וחלמיש, וה' אלהים הוא היודע את מי האמת, כי הדבר אי אפשר להאדם להבחין ולדעת אותו על נכון. חוץ מזה שידוע שבבטן האדמה נמצאו מעינות ונהרות עוד יש אבנים ובתוכם נמצא מים וקראום חז"ל אבנים המפולמות. כעין הצור (שמות י"ז) שנאמר והכית בצור ויצאו ממנו מים. והסלע (במדבר כ') שנאמר ויך את הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים. המלבי"ם ז"ל בפירושו התורה והמצוה כתב, היינו שיפעול השתנות בצור עצמו, כי הצור והחלמיש לא נמצאו בתוכו מעיני מים כמו שנמצא בהסלע כי הסלע שהוא רך יש לו מים של עצמו, ופה היה צריך שיתבטל יסוד העפר ויתהפך להיות מים וזה לא יהיה בדבור רק בהכאה בתוכיות הצור לשנותו ליסוד אחר. אמנם לדעתי הוא אינו כן כי יש אבנים שונים גם צור וחלמיש שבהם נמצא מים, לא שהמים יבואו אל הסלע ממקום אחר כאשר הוא המעין הנמצא בסלע כידוע והמים האלה המה מי גשמים אשר יאספו מתחת לארץ בנקרות הצור. אמנם יש אבנים שונים ובתוכם נמצא מים והאבן סגור ומסוגר מסביב מכל צד ולהם קראו חז"ל אבנים המפולמות

וזה לא כביר מצאו חכמי המדע באירוגווי במדינת ארגענטינע סאוט אמעריקא בתוך ההר הנמצא שם אבנים רבות קטנות בכמות והאבן היא זכה ושקופה כעין זכוכית ובתוכן נמצאו מים זכים. והיה זה לחכמי המחע לחידה איך נתהוה הפלא ההוא, ולא ידעו לאמר איך באו המים בתוכן. ואמרו שיכול להיות כי האבנים ההם היו חלולים וריקים ועל ידי סדק שהיה באבן נכנס המים בתוכו ואחר כך נסגר הסדק ונשארו שם המים. אבל זה הוא אך השערה בעלמא, ולדעתי הוא אשר מן המים עצמם נעשה קליפת האבן הזכוכית מסביב כי לפי דעת חכמי המדע שאמרו אשר טבע המים היורדים אל בטן האדמה יתהפכו על ידי הרכבות שונות להיות לצור וחלמיש, על כן יכול להיות אשר מן המים עצמו אשר נאספו שמה נעשה קליפת אבן מסביב למים והוא כאשר אמר דוד המלך עליו השלום (תהלים קל"ו) לרוקע הארץ על המים, והאבנים המפולמות ההם הם סמל (מיניאטור) בריאת כדור האדמה שהיה בתחלת הבריאה וכאשר אמרו חז"ל במדרש הנעלם הנזכר לעיל, אורחיה וטבעיה דעלמא דמיא קלילן וארעא יקירא נחית לתתאי וקלילא סליק לעילא, אבל הקדוש ברוך הוא לאחזאה אתוהי ועובדוי לבני נשא, ארכין ואנחית מיא דקלילן לתתא וארעא דאיהי יקירא סליק לעילא על קלילא. הה"ד לרוקע הארץ על המים.

מאמר ו. יבשה ומים.

ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקוה המים קרא ימים, והוא כי טרם נקוו המים אל מקום אחד ולא נראה עוד היבשה כי המים כסו את פני כל הארץ בשני ימים לבריאת העולם אז קרא אלהים להעפר והמים ארץ, ככתוב בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, ואז היתה הארץ תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים והמים כסו את הארץ מסביב, אך כאשר נקוו המים אל מקום אחד ונראה היבשה, מקום נכון לגדל דשא ועשב וחי, כי לא לתהו בראה לשבת יצרה, אז קרא אלהים ליבשה ארץ, ולמקוה המים קרא ימים שפירושו מימי בל"ר והוא מים העליונים ומים התחתונים ובאמת אחד הוא, והוא שאמר רבי עקיבא לתלמידיו שכשתגיעו לאבני שיש טהור אל תאמרו מים מים שנאמר דובר שקרים לא יכון לנגד עיני, והוא משום ששורש המים הוא אחד, על כן אם יאמרו מים מים שני פעמים מים זה הוא יהיה דבר שקר כי המים אחד הוא. ועוד ימים רמז לשני ימים הראשונים אשר המים כסו את פני הארץ על כן קרא למים ימים. וירא אלהים כי טוב, פירוש מקוה המים והיבשה שניהם טובים לקיום העולם ומלואו, כי לא לתהו בראה לשבת יצרה המים להעלות אידים ולהוריד גשם על היבשה למען לגדל עשב ועץ פרי עושה פרי לקיום החיים העתידים להתפתח בעולם. ולפי דעת חכמי המדע, והוא שהמים יורדים אל בטן האדמה, ועל ידי הרכבות שונות ישתנה איכותם ויהיו המים לצור וחלמיש, לכן חוו

דעתם אשר המים על פני האדמה הלך ילך וחסר, ועוד יבוא עת אשר יתמו כל המים בימים ויבשו פני האדמה ולא יהיו עוד מים בכל הארץ ואז יאבדו החיים מן הארץ, והם אמרו אשר הירח לעת הזאת היא אבן אחת מוצקה ואין שם לא מים ולא אויר מסביב וכבר חלפו ועברו זה רבבות אלפי שנה מיום היות מים ואויר על הירח מסביב. וגם אמרו שאין עוד חיים בבטן הירח כאשר הוא כעת בבטן האדמה והביאו ראיה מזה שהירח לא תסובב על צירה אך תסובב את הארץ בעשרים ושמונה ימים וחצי בצד אחד מול פני הארץ, ועוד יבוא יום כי תעמוד הירח מלכת סביב הארץ ואז יאבד הירח מן השמים. ולדעתי עוד יש חיים בבטן הירח כאשר הוא בבטן האדמה, והסיבה שלא תיסוב על צירה היא משום שיבשה המים בימים על פני הירח, ובכן אבדה המתקלא אשר היה לה קודם בעת היות המים על פניה למלאות העמקים וההרים הגדולים והכבדים לא יתנו לה לסובב על צירה אך תתנועע מעט ימין ושמאל בצד אחד מול פנינו כאשר יתנועע הפערפענדיקעל במכונת מורה שעות, והחיים לא יאסף מן הירח אם אף לא תסוב על צירה ויש בה חיים ויהיה בה חיים כל זמן אשר תמצא בין המהלכים ברקיע השמים. ועל דבר אשר אמרו חכמי המדע שכאשר יכלה המים מעל פני האדמה יאבדו החיים מן הארץ, דעתי היא אשר החיים יתמו מן הארץ טרם יתמו המים, והוא משום שהאויר יכלה טרם יתמו המים, כי כל זמן שיש אויר מסביב הארץ עוד נמצא בו יסוד החמוצי ויסוד המיימי (אקסידזשען ענד היידראדזשען) ומהם יתהוה מים חדשים וימלאו חסרון המים אשר תחסר הארץ. והאויר הלוך ילך וחסר טרם יתמו המים מעל פני הארץ, ואי אפשר להיות חיים בארץ בלתי אויר אם אף עוד יהיה מים בארץ למדי.

פרק ט.

התפתחות הצומח

מאמר א. תדשא הארץ דשא

ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא, עשב מזריע זרע, עץ פרי עושה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ. הפסוק הזה יורה לנו שהוית הצמחים בארץ לא נתהוה בשעה ובזמן אחד, אך התפתחו ממדרגה למדרגה, קודם דשא, ואחר כך עשב מזריע זרע ואחרי כן עץ פרי ולסוף עושה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ, וההתפתחות הזאת היתה במחשבת אלוה מתחלת הבריאה וברצונו וחכמתו הסב אלוה סבות שונות על ידי משפטים ידועים וחוקי הטבע להתפתח לאט לאט במשך זמן על ידי הרכבות שונות להיות מדשא עץ עשה פרי. ונראה לי שבזה פליגו חז"ל (ראש השנה פרק א' דף י' ע"ב). רבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם, ורבי יהושע אומר בניסן נברא העולם. רבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם שנאמר ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי, איזהו חדש שהארץ מוציאה

דשאים ואילן מלא פירות הוי אומר זה תשרי. רבי יהושע מניין שבניסן נברא העולם שנאמר ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע ועץ עושה פרי איזהו חדש שהארץ מלאה דשאים ואילן מוצא פירות הוי אומר זה ניסן, ואידך הא כתיב עץ עושה פרי ההוא לברכה לדורות הוא דכתיב, ואידך נמי הא כתיב עץ פרי, ההוא כדרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי כל מעשה בראשית לקומתן נבראו לדעתן נבראו לצביונן נבראו שנאמר ויכולו השמים והארץ וכל צבאם אל תקרא צבאם אלא צביונם. ונראה לי לומר טעם מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע הוא משום שכתיב ויהי ערב ויהי בקר. רבי אליעזר סבר כיוון שכתיב ויהי ערב קודם על כן משמע שהתחלת ההויה היה בערב וימי הסתיו הוא ערב הקיץ והוא חדש תשרי שאילן מלא פירות והביא טעם לדבריו מדכתיב עץ פרי, ולדעתו הכל נברא בעת אחת ובפעם אחת בריאה שלמה וכדרבי יהושע בן לוי כל מעשה בראשית לקומתן נבראו לדעתן נבראו לצביונן נבראו ציור שלם עם כל פרטי למינו וזה היה בחדש תשרי שאז הארץ מוציאה דשאים ואילן מלא פירות, והכתוב עץ עושה פרי דרש לברכה לעתיד, פירוש אשר יהיה בזרע הפרי כח הויה לעשות עץ עושה פרי לעתיד. ורבי יהושע סבר אשר העולם ומלואה נברא על ידי התפתחות ממדרגה למדרגה, ומפרש הכתוב ויהי ערב, מתחילה היה כל הבריאה בכח ונעלם והוא ערב ואחר כך היה בוקר, ובבוקר התחיל הוית העולם להתפתח ממדגה למדרגה, וזהו חדש ניסן, בקר לקיץ, ואז הנצנים נראו בארץ, והארץ מלאה דשאים ואילן מוציא פירות, והביא ראיה לדבריו מדכתיב עץ עושה פרי. ולדעתי גם רבי יהושע בן לוי קא סבר שהבריאה התפתחה ממדרגה למדרגה ובאמרו לקומתן נבראו לדעתן נבראו לצביונם נבראו והוא שעתידין להתפתח לעתיד. אמנם ראיתי נוסח אחר (חולין דף ס׳ ע״א) ושם כתיב בקומתן נבראו בדעתן נבראו בצביונם נבראו, ונראה לי שהוא טעות הגירסא וצריך לכתוב לקומתן, לדעתן, לצביונן, כאשר הוא במסכת ראש השנה, ובילקוטים מתשובת הגאונים לרבינו האיי ז״ל בסוף עין יעקב מצאתי כתוב הא דאמר רבי יהושע בן לוי כל מעשה בראשית בקומתן נבראו וכו׳. ואשכחן דאמר שאמר הקדוש ברוך הוא לכל בריה ממעשה בראשית האיך אתה רוצה שאבראך והוא אומר כך וכך, והוא בוראו לצביונו, כלום יש בו ממש קודם שיבראנו שיהא לו-צביון, או מה הוא ילמדנו רבינו. עמדנו על שאלתכם וראינו להשיב לכם, והנה שלחנו לכם פעם אחרת על הדברים האלה, אבל יש שפרשו שכל מין ומין מבעלי החיים ברא המקום כנגדו ברקיע ממין המלאכים הרוחניים ואמר להם האיך אתה רוצה שאברא כמוך בעולם ולדעתו ברא ולצביונו, ושאנו אומרים כרבי יהושע בן לוי הכי קאמר לצביונו ולדעתו שעכשיו שצפה הקדוש ברוך הוא וגלוי לפניו מה תהא דעתם וצביונם ולפיהן בראם, ועכשיו אחר שנבראו אנו אומרים כי דעתם וצביונם שהוא עכשיו מוכנים היו מאז. לאשר כתבתם בקומתן לישנא דרבוותא בקמתן, לכן דעתי שציור ותואר כל פרטי בעולם

העשיה היה קודם במחשבת אלוה, ואחר כך נתפתח כל פרטי ופרטי ועלו ממדרגה למדרגה על ידי חוקי אלוה מדשא לעשב מזריע זרע, ומעשב לעץ פרי, ומעץ פרי לעץ עושה פרי, וסוף מעשה במחשבה תחלה, והוא מה שאמר רבי יהושע בן לוי לקומתן להעתן לצביונן נבראו, בתחלה היה כל הבריאה במחשבה בכח ואחר כן יצא לפועל ונתפתח הכל בטבע העולם והוא אשר אמר הכתוב (בראשית א׳) אשר ברא אלהים לעשות לעתיד.

מאמר ב. התפתחות הדשא

ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא, דשא הוא צמח פשוט (פראטאפלאסט) המתהוה על אגמי מים ממעל ועל שדה עמקים אשר המים יאספו שמה, והשדה תמיד רטוב ולח, וכאשר יחם השמש והאור יאיר במקום ההוא אז יתהוה גוון ירוק על פני המים או על פני השדה הרטוב ולח, והדשא לא ישלח שרשים אל עמק האדמה אך ינוח על פני השדה או על אגמי מים ויפרה וירבה במקום ההוא כל זמן שהאדמה רטובה ולחה, ואם תיבש האדמה אז יבול הדשא, ומן הדשא ההוא על פני השדה יתהוה דשא אחר יותר במעלה והוא (אוו וואן יוניט), והחוקר פראפעסאר פענקאסט בספר הקבלה („לייהט אין דהי ווערזשעטיישאן קינגדאם") פרק ט׳ דף 291 כתב אשר האור הוא יברא את זרע הצומח, והוא אמר שם כי אף אם ימח כל היקום זרע הצומח מעל פני כל הארץ, בכח עלעקטרי אשר באור, יתהוה זרע חדש, והזרע ההוא הוא בכח להתפתח ולעשות עשב זרע זרע. ונראה לי כי כן הוא, כי אחרי המבול כאשר מחה אלהים את כל היקום מעל כל פני האדמה וכתוב והנני משחיתם את הארץ ואמרו חז"ל גם שלשה טפחים של עמק המחרשה נשטשטש ולא נשאר אז שום זרע עשב צומח על פני האדמה, בכל זאת אחר המבול הלוך הלך וגדול הצומח כמקדם למינו. ואמר תדשא הארץ ולא אמר תדשא האדמה משום שבריאת הדשא לא נתהוה מן האדמה לבד אך אויר והאור המאיר על הארץ עזרו להוית הדשא כי על כן אמר תדשא הארץ דשא. והגר"א ז"ל באדרת אליהו פרשה בראשית כתב, תדשא הארץ ביאורו שתזרע הארץ פעם ראשונה מעצמה כי אין כל חדש תחת השמש לאחר מעשה בראשית ולכן היה הזריעה עם היצירה שיהיה כן לדורות שיזרעו ואחר כך תוציא הארץ צמחה. עשב מזריע זרע, זרע העשב כאשר יפול על האדמה אז יגדל ממנו עשב אחר מזריע זרע למינו על ידי ירושת הסעלם אשר בזרע העשב מאבות לתולדות ועל ידי חוקי אלוה ומשפטים ידועים וסיבות שונות כאשר יתאחדו מספר יוניטס ידוע מזרע עשב ועל ידי הרכבות שונות נתקשרו להיות לאגודה אחת אז נתהוה מהם עץ ואחר כך התפתחו להיות לעץ פרי ועץ פרי עושה פרי. החוקר ספענסער בספרו „דהי פרינסיפעלס אוו ביאלאדזשי", וואלום 2, טשעפטער 2: „מארפאלאדזשיקאל קאמפאזישאן אוו פלענטס", אחר אשר הראה לדעת באותות ומופתים שטת ההתפתחות, כתב כי ברוק ומנוסה הוא כי מחמר אחד ובחוק אחד יוצרו ונתפתחו

כל הצומח אשר על פני האדמה, ועל ידי סבות והרכבות שונות נתהוה תמורות תוארי הצמחים שונים ושם אמר: „אבוויאסלי, דהי ערליעסט פארם מאסט העוו ביען מיניוט ענד סטראקטשורלעסס", והוא כי הצומח פרטי במדרגה הראשונה היה קטן מאד בכמות ופשוט בלתי שום תמונה וציור, עד שעין האדם אי אפשר לראות בלתי מיקראסקאפ, אך ממדרגה השניה והלאה כאשר התאחדו והתקשרו הסעלס וירבו ויעצמו בכמות אז החל הצומח לקבל צורת מה — סטראקטשור — ואחר כך על ידי סבות שונות התפתח הצומח לעשב מזריע זרע שונים ומהם התפתח האילן הגדול עם שרשים וענפים רבים. התמורות ושינויי תוארי הצמח לא היה פתאומית, אך לאט לאט התפתח הדשא ממדרגה למדרגה ומי יודע כמה רבוא רבבות שנים עברו עד אשר נתפתח האילן ועץ עושה פרי הנחמד למראה וטוב למאכל. שטת החוקר ספענסער וחביריו' בענין ההתפתחות לא חדשה היא, כי כבר נכתב הדעה הזאת בתורתנו הקדושה, סדר בריאת העולם מן היסודות וכל ההתפתחות מן הברואים השפלים עד מדרגת החי והאדם בקיצור במאמרים אחדים. ומפורש יותר במאמרי חז"ל בתלמוד וזוהר. ודוד המלך עליו השלום בצדק אמר תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה מחכימת פתי, ותורתנו הקדושה היא הבאר אשר משם שאבו חכמי המדע דעת ההתפתחות, ואמרו חז"ל (זהר פרשה שמות) והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע (המשכילים הוא אותיות התורה וכל הכתוב בה) זהר דהאי רקיע נהיר בנהירו על גנתא (גנתא הוא כל העולם) ואילנא דהיי קיים במציעות גנתא דענפוי חפיין על כל אינון דיוקנין ואילנין ובוסמין דגנתא במאנין דכשרן ותטללין תחותיה כל חיות ברא וכל צפרי שמיא ידורון תחות אינון ענפין, ואמרו חז"ל (זהר פרשה שמות דף ט"ו ע"ב) אמר רבי יהודה מאי דכתיב גם את זה לעומת זה עשה אלהים, כגוונא דרקיע עביד קודשא בריך הוא בארעא, וכלהו רמיזא למה דלעילא דכד הוי חמי רבי אבא חד אילנא דאביה אתעביד עופא דפרח מניה הוי בכי ואמר, אי הוו בני נשא ידעין למאן רמיזאן הוו מבזען מלבושיהן עד טבוריהן למאי דאתנשי חכמה מנהון, כל שכן בשאר מה דעביד קודשא בריך הוא בארעא (ודרך אמת ז"ל פירש, אילן שבו מגדל עופות כי יש אילן מגדל עופות, (ונצוצי אורות ז"ל כתב ודבוקים באילן בחרטומיהם וכשנגמר ברייתם ובישולם פורחים, וכן מצאתי כתוב בשולחן ערוך (יורה דעה סימן פ"ד דין ט"ו) מיני עופות הגדילים באילן ותלויים באילן בחרטומיהם אסורים משום שרץ השורץ על הארץ). כדאמר רבי יוסי אלנין אינון דאתחזי מנהון חכמתא, כגון חרובא דקל פסתוקא וכדומה לון כלהו בחד רכיבו אתרכבו, כל אינון דעבדין פירין בר מתפוחין רזא חד אינון בר שבילין דאתפרשן. כל אינון דלא עבדין פיריו ואינון רברבין, בר מערבין דנחלא דאית להו רזא בלחודי. כגוונא דלעילא מחד יניקא יניקו, וכל חד מאינון דאינהו זוטרי בר מאזובא מאימא חדא אתילידו.

מאמר ג. התפתחות העץ

עץ פרי ועץ עושה פרי. עץ פרי הוא הזרע הוא הפרי כמין שקדים. ועץ עושה פרי למינו אשר זרעו בו הפרי הוא אשר מסביב לזרע יהיה למאכל, והזרע אשר בו בתוך הפרי יהיה לקיום המין כי זרע הפרי כאשר יפול על הארץ בלתי הפרי כן יגדל עץ עושה פרי למינו ממנו, למינו אשר זרעו בו על הארץ, והתפתחות הרכבות שונות אי אפשר מין בשאינו מינו, כי אך זרע הקרובים זה אל זה ויש להם שיכות זה עם זה הוא אפשרי ההרכבה כידוע לחכמי הטבע. ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו, ועץ עושה פרי אשר זרעו בו למינהו, למינהו על ידי ירושת הסעלם אשר בזרע האבות לתולדות נתהוה זרע חדש למינהו ואמר תוצא הארץ ולא אמר תוצא האדמה, כאשר אמרתי קודם כי גם היסודות אשר באויר הארץ והאור יעזרו לגדל הצמחים כידוע לחכמי הטבע, ולא כתב פה הוית עץ פרי כאשר היה הציווי, משום שעץ פרי כלול בעשב מזריע זרע, כי חק אחד לעשב מזריע זרע כחיטים ושעורים ועץ פרי המגדל שקדים, אבל עץ עושה פרי הוא שונה מעשב מזריע זרע ויותר במעלה משום שהפרי הוא למאכל וזרעו בו בפרי לקיום המין כאשר אמרתי קודם, אצל הציווי כתוב למינו, ובעשיה כתוב למינהו, על זה פירש הגר"א ז"ל (בספרא דצניעותא פרק ג') למינו כלול נוקבא בדוכרא שעדיין הכל סתום, למינהו דוכרא ונוקבא. עץ פרי עושה פרי דוכרא ונוקבא, עץ פרי דכר עושה פרי נוקבא, פירוש מתחלת הבריאה היה טבע הזכר והנקבה כלול באחד על כן אמר למינו ואחר כך כאשר נתחלק ונעשה מזריע זרע ועץ עושה פרי כתוב למינהו. וההתחלקות היתה בחצון אלוה למען לעשות הרכבות שונות על ידי סבות שונות, על ידי הרוח או על ידי העוף העופף על הארץ, כידוע שהדבורה בהלכה לבקש המתיקות הנמצא בפרחי הזרע תקח ברגליה את אבק הזרע ממקום למקום מעץ עושה פרי אחד אל עץ עושה פרי שני. ובזה נעשה הרכבות שונות. ועל ידי זה יתפתחו לעלות ממדרגה למדרגה להטיב לבריאת העץ עושה פרי, כידוע לחכמי המדע אשר כל מיני תפוחים הנמצאים בעולם היינו בירנעס גם אפעלס מינים ממינים השונים במראה ובצורה ובטעם ובריח, כולם נתפתחו על ידי תערובות אבק הפרחים מעץ פרי אחד הנקרא די ווילדע בערנע ומזה נעשו הרכבות שונות, וכמו כן נעשו הרכבות שונות בפרי העץ על ידי האדם כידוע לחכמי אגראנאמיע.

מאמר ד. התפתחות הזרע

סדר התפתחות עולם הויה והפסד וקיומו הוא בשני אופנים, אופן אחד בדומם הוא עולם היסודות (דהי עלעמענטארי ווארלד), אשר בחוקי אלוה יתערבו ויתאחדו היסודות ויעשו הרכבות כעמיעס שונות באופנים שונים, ועל ידי זה יחליפו תואר קיומם בעולם העשיה, ואופן השני הוא עולם הצומח וחי, הוא עולם הגופני הנקרא (דהי ארגאניק ווארלד). אשר על ידי סבות והרכבות שונות

יתהוה מעולם היסודות ויתפתח להיות לגוף פרטי בתוארים שונים, וסגולתו להפרות ולהרבות לעשות תולדות (ריפראדאקשאן), ובאופן זה התקיים בעולם הויה והפסד. ולאופן השני הזה יש שתי מדרגות בדרך הפרתם, עולם הגופני משפל המדרגה דרך הפרתו הוא בסדר ההתחלקות, והוא כי כאשר יגדל חמר הגופני לשיעור ידוע הקצוב לו מאת אלוה בחוק ידוע, אז יתחלק האחד גוף הפרטי לשנים, וכל אחד מן השנים כאשר יגדל לשיעור המיוחד לו יחלק גם כן לשנים, וכן יפרו וירבו בעולם הויה בחוק אל שדי עד שיאמר לו די ויפסדו וחוזר חלילה כבראשונה לעשות. עד אשר יתפתח מהם עולם הגופני השפל הזה לעלות למעלה למדרגת חמר גופני יותר במעלה ואז יהיה דרך הפרתם על ידי זרע הזרע למינו. וזה הוא שאמר הכתוב ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו, ועץ עושה פרי אשר זרעו בו למינהו. דשא הוא שפל מדרגת גופני והפרתו הוא על ידי התחלקות מן אחד לשנים ועשב מזריע זרע הוא מדרגת גופני היותר במעלה, ודרך הפרתו הוא על ידי הזרע למינהו. חכמי המדע בחנו (לאבאראטארי אנאלים) חמר זרע דגן וחטה, וחמר זרע תפוחים שונים וימצאו אשר חמר זרע דגן וחטה שווים במעלה ובמין, וזרע התפוחים שונים שווים במעלה ובמין וכולם מורכבים מיסודות שווים במעלה ובמין, ויהי להם לפלא מדוע מזרע הדגן יגדל שבולת דגן ומזרע חטה שבולת חטה ומזרע התפוחים שונים יגדל עץ פרי למינו, ולא ישנו את הסדר להחליף צורתם, ויאמרו אין זה כי אם תמונת השבולת ותמונת העץ חקוק ומצויר בתוך הזרע ויביטו על ידי מיקראסקאפ בתוך הזרע וימצא בפנים הזרע תמונת שני לוחות קטנים ודקים למאוד עומדים זה מול זה ועליהם לוח שלישי אחד קטן ודק ומכסה להם ממעל, ויוסו להביט גם אל תוך הלוחות פנימה ולא מצאו שום תמונה ופסל מצורת השבולת או עץ חקוק עליהם, זה היה חלקם מכל עמלם. ולדעתי הזרע הוא אך חמר שמן וטוב נכון ומוכשר ונצרך לעזר ההתפתחות על יד בעת הנטיעה, וזה יתן האפשרות לשרש זרע השבולת והעץ באדמה למען יצמח ויגדל, והשני לוחות אשר מצאו חכמי המדע בפנים הזרע היא המכונה (באטערי) לוח אחד מחויב ולוח השני משולל, ולוח השלישי המכסה עליהם הוא ישמור ויחזיק את הלוחות השנים לעמוד על מקומם לבלתי יתקרבו ולמען לא יגעו זה עם זה עד בא עת המוכשר. והוא כאשר יפול זרע על הארץ או הזרע יזרע ויתכסה בעפר האדמה, אז הזרע ירטב ויתפשט מלחלוחית האדמה, והלוחות אשר בפנים הזרע יתפשטו, ולוח השלישי המכסה עליהם יפול מעליהם, ודפני הלוחות יפגשו ויתדבקו זה לזה ואז יולד כח הפועל אשר בהם המכריח הזרע לגדל והוא כאשר אמרו חז"ל מכה אותו ואומר לו גדל בתואר המיוחד על ידי חוקי אלוה בירושת הסעלם מאבות לתולדות. ותמונת השבולת וציור העץ אינו בתוך הזרע כאשר חשבו חכמי המדע, אך התמונות והציורים הם במחשבת אלוה בורא הכל ואין ביד האדם לראות התוארים טרם יתפתח ויתגלה ציור מחשבת אלוה מכח אל

הפועל, לכן לשוא עמלו חכמי המדע למצוא תמונת השבולת וציור העץ בתוך הזרע באשר אין שם מקומם. אמנם כח אלוה הפועל בחכמתו הנפלאה הוא המצייר תוארים שונים למינו על סדר נכון בכל העולם בכל זרע וזרע למינהו. ואמרו חז"ל (זהר פרשה תרומה דף קפ"ז ע"ב) סדורא תליתאה אתנגיד מסטרא דאמצועתא ומסטרא דימינא חד יומא תליתאה דעביד שלמא בעלמא ומתמן אתמשיכו איבין לכלא. ודא עביד שמושא בהאי אפריון ואפיק זינא לזיניה זינא לעובדין סגיאין. זינא דאתחזי ליה לכל דשאין ואילנין בכמה חילין, ואשתאר ריוקניה תמן ואפיק זינא ההוא אפריון כההוא גוונא ממש, ודא איהו יומא תליתאה דאתכליל מ"ב סטרין מאינון עצי הלבנון. וירא אלהים כי טוב, כי כל השנוים והתמורות ההרכבות שונות עד בריאת הדשא וההתפתחות מדשא לעשב מזריע זרע עד עץ עושה פרי היה טוב כי כל מה דעביד רחמנא לטב עביד ורצון אלוה הוא תמיד לעשות יותר טוב בלתי תכלית, כי טוב דרך התפתחות משפל המדרגה למדרגה עליונה כי טוב דרך הפרתם, כי כאשר יעלה חמר גופני משפל המדרגה למדרגה עליונה כן ימעט הפרתו במספר, כי אם היה הפרת חמר גופני אחד שוה בכל המדרגות לא היה די להם מקום בארץ ולא יכלו לתתקיים בעולם. חכמי המדע יעידו אשר חמר גופני אחד משפל המדרגה ממין „אלגאם" הנקרא „סקיזאמי איטער" אם ימצא במקום טוב במעלת חום ידוע יפרה וירבה כל עשרים רגעים לשניים, ולפי חשבון זה כל אחד ממין ההוא ירבה בשעה אחת למספר שמונה ולסוף שעה השניה למספר ששים וארבעה ולסוף שעה הרביעית למספר ארבעה אלף ותשעים וששה, ולסוף ששה עשר שעות לשני מאות ואחד ושמונים טריליאז, ועץ עושה פרי לא יפרה כל כך כאשר העיד פראפעססאר אווערטאז אשר מעץ תפוח בשנה אחת מנה זרע התפוחים וימצא למספר שתי מאות וחמישים אלף זרעים. מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית.

מאמר ה. מקור החום

ויהי ערב ויהי בוקר יום שלישי. בתקופה השלישית לבריאת העולם, החום אשר היה בתוך כדור האדמה מבפנים היה די להחם לה למען תוציא הארץ דשא ועשב ועץ בלתי חום אחר מחוץ, והאור הנצרך לגדל הצמחים היה אז מסביב לכדור האדמה לעורר פעולת ההויה בעולם הצמחים לערך ההצטרכות בכל מעמד ומדרגה הראוי להם. אך כאשר נתקרר כדור האדמה יותר ויותר ותהי קליפת כדור האדמה עב מאוד, אז לא יכולה החום אשר בבטן האדמה להחם על פני כדור האדמה ולגדל צמחים כמקדם, ונצרך היה חום אחר מבחוץ להחם לכדור האדמה למען יגדל ויצמח ויעשה פרי. לכן עשה אלוה סדר חדש ביום הרביעי לבריאת העולם להחם את כדור האדמה על ידי חום השמש ממעל. החום מה הוא? ידוע כי החום יפעול ויעשה נפלאות בחמר עולם המורכב. החום יתך את

הברזל הקשה בטעמפעראטור 2742 ויבשל את הברזל בטעמפעראטור 4442, ובמעלת חום 6000 יהיה הברזל לאויר בוער, וכן להיפך החום יעשה חמר אוירי ונוזלי לחמר מוקשה כידוע אשר אבנים טובים נתהוה בבטן האדמה מקארבאן על ידי החום הגדול אשר היה בימים הקדמונים בבטן האדמה. וכמו כן ידוע פעולת החום בעולם הצומח והחיים לבנות גופי הצומח והחי, ובלתי החום אי אפשר לצומח וחי להתקיים בעולם. אך מה הוא עצם החום ומקורו, על זה חוו החכמים העתם. החוקר לאפלאס כתב, אשר חום השמש יתהוה מכח הדוחק, פירוש מכבדות כמות חמר השמש עצמו הדוחק מסביב אל המרכז, והשיטה הזאת נקרא בפי החכמים „פרעשער און דהי מאסס עבאוט הים אאון סענטער אוו גראוויטי. ולא נראה לי השטה הזאת, כי לפי זה יהיה סבת חום השמש שונה מסבת חום האש, ונראה לי שטת ראדיא־אקטיוויטי והוא אשר החום נולד מכח הפועל פירוש כאשר הכח יפעל יולד חום. על כן החום הוא תולדות הכח ולדעת חכמי המדע תואר כח הפעולה יחלף בתואר סגולת החום. ואמרו שעל ידי תנועות המאלעקולעס החמר יולד חום, והמאלעקולעס חמר השמש מתנועעים תמיד בזריזות גדולה ומגודל כמות השמש ומהירות התנועה אשר במאלעקולעסם יתהוה החום בשמש ולערך גודל במות החמר ורב הפעולה יגדל ויתרבה החום, עד אשר יעלה החום על פני השמש לששת אלפים מעלות (סענטיגרייד), ולפי חשבון חכמי המדע חום השמש גדול כל כך אשר אם כדור האדמה עם כל ההרים והגבעות ואבני צור והלמיש עם כל הימים והנהרות אשר עליה תפול אל השמש. והיה עוד טרם תקרב כדור האדמה אל השמש מרחק חמישים אלף פרסאות, אז תשרף האדמה עם כל הימים וכל אשר לה ולא ישאר שריד ופליט ממנה ולא יודע זכר האדמה בשמים, ולמען יהיה השגת מה אודות שיטת ראדיא־אקטיוויטי אשר יוליד החום הנני להביא פה אשר אמר פראפעסאר גארעט פ. סערוויס, וכה אמר: הנה אנחנו מתחילים כעת להביט על העולם היותר קטן ונעלם ממנו (דהי ווארלד און דהי אינפיניטלי ליטטל) והננו משתוממים ויפלא בעינינו העולם הקטן יותר מהעולם הגדול אשר ברום השמים ממעל, ואחר אשר חקרו חכמי המדע על אודות האאטאם נודע לנו אשר כל דבר אשר לפנינו גם גוף האדם נעשה כעין סמל (מיניאטור) מערכת צבא השמים רבים הולכים וסובבים בזריזות גדולה כל כך עד אשר יעשו אלף אלפי אלפים רבבות הקפות סביב סביב זה על זה ברגע אחת, לפי דעת החכמים הקדמונים האאטאם היה דבר חמר מה היותר קטן הנמצא במציאות והוא נקודה קטנה מחמר מה אשר אין לחלוק אותו יותר, והאמינו אשר אי אפשר להיות נמצא במציאות חמר מה קטן מן האטם, והיה להם האטם ליסוד שממנו נבנה חמר בניז כל העולם. אך כעת ידענו שהחכמים הקדמונים טעו ותחת אשר חשבו חכמי המדע הקדמונים שהאטם הוא חמר מה שאינו מתחלק יותר, ידענו עתה שהאטם הוא קיבוץ

קארפוסעלס רבים והם קטנים כל כך נגד האטאם לערך כמערכת צבא השמש נגד מערכת כל צבא השמים. וחכמי המדע האחרונים לפי החשבון שעשו מצאו אשר אטם אחד היידראדזשען יכיל בקרבו אלף קארפוסעלס, ואטאם אחד אקסי-דזשען יכיל בקרבו 16000 קארפוסעלס, ואטם אחד ברזל יכיל בקרבו 55800 קאר-פוסעלס, ואטם אחד זהב 197000 קארפוסעלסס, ואטם אחד מערקורי 200000 קאר-פוסעלס, ואטם אחד ראדיום יכיל בקרבו 225000 קארפוסעלס. והקארפוסעלס ההם מתנועעים סביב וסביב בתוך האטם כאשר יסובבו מערכת צבא השמש סביב השמש אך במהירות יותר גדולה, ולפעמים ירוצו בזריזות לערך 100000 פרסאות ברגע אחת. והאטאמס מספר ידוע עם הקארפוסעלס אשר בתוכם כאשר יתאחדו להיות למאלעקולע, באותו המאלעקולע יתנועעו האטאמס סביב סביב איש את רעהו, ואם אף לא ימהרו מרוצתם כאשר ירוצו הקארפוסעלס בתוך האטאם, בכל זאת לפי חשבון חכמי המדע אשר הראו לדעת הוא אשר בטפה אחת מים, האטאמס של הידראדזען יסובבו סביב אקסידזען מאלעקולעס בזריזות כל כך אשר יעשו 2,000,000,000,000 הקפות ברגע אחת, ומזה יש לנו השגה שיטת ראדיא-אקטיוויטי אשר אמרו החכמים שמן התנועה נולד החום. והשיטה הזאת לדעתי הוא היותר נכונה ואמתית משום שלפי השטה הזאת חום האש וחום השמש מסיבה אחת יולד. תולדות השמש וצבאו לדעת החוקרים קאנט ולאפלאס הוא אשר היה קודם חמר ערפל והיה מלא את פני השמים ממרכז נוקלוס השמש עד אפסי גבולות הככב נעפטון. ואחר כך על ידי משפט ידוע החל הערפל להתכווץ מעט מעט מסביב אל המרכז, ועל ידי חוקים ומשפטים ידועים החל הערפל לסב על קטרו, ועל ידי זה התעבה החמר במרכז הערפל ויהי לכדור הנקרא שמש, וסביב השמש בערפל נתהוה מרכזים אחרים וגם הם התחלו להתכווץ אל מרכזם ולסב על קטרם. ויהי כאשר התעבו גם הם ויהי' לכדורים לעצמם ונקראים ככבי לכת המסבבים את השמש, והגדולים מן הכדורים ההם כאשר התעבו כן קמו סביבותם לוחות סובבים על קטרם וכאשר התכווצו ויהי' לטבעות מסביב להם, ועוד כעת נראה טבעת סביב לככב שבתאי (סאטורן) והטבעות ההם התכווצו ויהיו לירחים אשר יקיפו את הכדור הגדול מכולם הנולד ראשון במרכז הערפל והוא השמש, וכל הכדורים כאשר התעבו כן גדל החום בהם, וכן הוא המשפט לכל מערכת השמים ברום העולם בהולדם. על דבר מדרגת מעמד השמש לעת הזאת נחלקו חכמי המדע. מהם יש אומרים אשר כדור השמש מבפנים כבר נתגשם והיה לחמר עב ככדור האדמה ויסוד האש מסבב כדור השמש כאשר היה מסבב את כדור האדמה בימים הקדמונים ונתנו מופות לדעתם והביאו ראיה מזה שנראה על פני השמש בהחות ממראה שחור גדולות וקטנות, ובשנת 1892 התוכנים ראו בהרת אחת על פני השמש, ושטח הבהרת היה 3300 מילליאן מיל מרובעות, והוא כגודל שטח שבעים כדורי האדמה, ודעתם אשר מראה השחור הוא עצם תואר השמש, ועל ידי

סבות שונות אשר יקרה בתוך השמש נראה עצם השמש מתוך להב אש המסבבו, והביאו גם כן ראיה מלקוי חמה כי כאשר יעבור כדור הירח מול פני השמש אז נראה שלהבת לוהט על פני השמש מסביב, וחכמי המדע קראו את השלהבת בשם כתר השמש ("קאראנא"). ומהם מחכמי המדע חוו דעתם אשר כדור השמש הוא כעת עוד במעמד אש נוזלי והכתרות הנראות על פני השמש לפי דעת פראפעססאר והאלעי גם פראפעססאר מאונדער הוא התחלת הוית הקליפה על פני השמש כאשר הוא על פני ככב מירא כעת ביתר עוז וכאשר היה כדור האדמה בימים הקדמונים, ולדעתם עוד יעברו כמה מיליאנים שנים טרם יתקרר השמש להיות במעמד כדור האדמה ויחדל מהחם על הארץ

מאמר ו. מקור הקור.

הקור מה הוא, ידוע כי גם הקור יעשה נפלאות בחמר המורכב כאשר יעשה החום, כי כאשר יתגבר הקור כן יעשה יסוד אוירי לנוזלי, ומנוזלי לחמר מוקשה. כידוע לחכמי המדע על פי נסיון אשר יסוד מים אוירי היידראדזשעו בקור 6-252 מעלות צענטיגרייד תחת זערא. אז יסוד מים אוירי יהיה כמים נוזלים אך ארבעה עשר פעמים יותר קל מן המים המורכבים, ואם יפול בו עץ או טפה שמן אז העץ והשמן יורד לתחת ויטבע, וטבע המים ההוא לשרוף כמו אש, וכאשר יפול ממנו טפה על בשר החי כן ישרף ויהיה הבשר לנגע כמו כאשר יכוה בשר החי בברזל אש לוהט, וכאשר יגבר הקור עד 9-258 מעלות צענטיגרייד תחת זערא אז יסוד המים האוירי יהיה לקרח מוקשה כמים המורכבים ובקור גדול כזה אמרו חכמי המדע אשר היסודות ינוחו ולא יעשו שום הרכבות, ולדעתם הקור הוא מחויב המציאות, ובהעדר החום יהיה קור בעולם ואם מקרה יקרה ופתאום יהיה נעדר החום אז חמר העולם גם היסודות אשר באויר רום העולם יהיה כולו מוקשה משום שהמאלעקולעס בקור בלתי שום חום לא יפעלו ולא יעשו שום הרכבות וינוחו באשר הם שם בהשקט ושלוה. ולא נראה לי דעת החכמים ההם והוא משום שכל זמן שהחמר נמצא במציאות באיזה מדרגה שהוא הוא נפעל, ואם נפעל יש בו חום מה, כי אם לא כן השאלה הוא מה הוא המחזיק את החמר להיות במדרגה מעלאקולעס מדוע לא יתפרדו להיות לאטאמס, וכמו כן מדוע לא יתפרדו האטאמס להיות ליוניטס או קארפוסעלס, ולדעתי אם חמר המאלעקולעס לא נפעל בהכרח הוא שהמאלעקולעס יתפרדו ויחזור החמר לתהו ובהו ולא יהיה נמצא במציאות כלל. ואומר אני כאשר יהיה החמר בקור 9-258 מעלות תחת זערא צענ־טיגרייד אשר המאלעקולעס לא יפעלו אז בו עוד האטאמים אשר במאלעקולע יפעלו, ובקור יותר גדול אשר גם האטאמים יחדלו מלפעול, אז היוניטס או הקאר־פוסעלס אשר באטאם יפעלו, ובקור יותר גדול אשר גם היוניטס לא יפעלו אז העלעקטראנס עוד יפעלו בתוך היוניטס, ואם העלעקטראן לא יפעול אז אין שום

חמר נמצא במציאות. וזהו כאשר אמר פראפעססאר לע באז אשר בקור גדול אז יחזיר החמר אל שרשו ומקומו, אל דבר דק אשר לא נראה ולא מורגש. ולדעתו הוא העטער אשר ברום העולם, ולדעתי יחזור לאין ממש. ובאמת סגולת החום וסגולת הקור שניהם נמצאים במציאות עם חמר הנפעל (סוביעקטיוו) לא כאשר אמרו החכמים שהקור הוא העדר החום, אך החמר הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו, והיה כאשר תרבה ותגבר הפעולה בחמר אז כח הפועל יקבל סגולת החום ויעלה למעלה מן הזערא, וכאשר תקטן ותחלש הפעולה בחמר אז כח הפועל יקבל סגולת קור ויורד למטה מזערא, ושניהם החום והקור נמצאים במציאות בפעולת החמר בתנועת רצוא ושוב כאשר החמר נמצא במציאות, ובמנוחה אשר אז עצם החמר לא נמצא במציאות,, אז לא סגולת חום ולא קור נמצא במציאות, ושניהם החמר והסגולות הם אפשרי המציאות. והחום הוא סגולת יסוד האש הנמצא בחמר העולם ונולד מכח הפועל בחמר, והוא שיטת ראדיא־אקטיוויטי. וכדור השמש הוא עוד במדרגת אש נוזלי, ואלוה הפועל בכל העולם יעורר סגולת החום אשר ביסוד האש הנמצא בחמר, וחם השמש ויחם לארץ. ולדעת כולם חום השמש יובל אל כדור האדמה בחוק ההתערבות קור וחום. ובמרום השמים אשר שם האויר דק הלוך ילך החום הלאה ולא יחם שם את האויר, על כן במרום השמים שם קר מאוד, אך כאשר יבוא החום אל כדור האדמה אז לא תתן האדמה את החום לעבור והחום לא ילך הלאה, אך ישוב לאחור ויחם את האויר הסמוך לארץ, כן יחם השמש את האדמה כסיר מים בפני האש ומזה יתקבץ החום על פני האדמה ויעשה הרכבות שונות לטוב להארץ

מאמר ז'. — פעולת החום

על דבר השאלה מה תהיה באחרית הימים, אם תוסיף השמש לשלוח חום יום יום אם לא יכלה החום ממנה ואז יכלו החיים מן העולם, ועל זה כתב החוקר א. בערענשטיין (מספרו „ידיעות הטבע", חלק י"ח פרק י"ח) כי לא יתכנו כל הדברים האלה לשאול בלתי אם נחליט כי נסתם מקור השמש ולא יולד עוד בקרבה חום חדש נוסף על החום אשר ממנו תשלח אלינו חלקים כפעם בפעם, אבל אם לא נסתם מקורה וחום חדש יולד בקרבה או על פניה, אז לא נוכל לבקש חשבונות רבים עד אם נודע בראשונה או מזה יבוא החום אשר בקרב השמש, והוא הביא השני שיטות שזכרתי קודם, שיטת „פרעשור" ושיטת „ראדיא־אקטיוויטי", ואחר כך אמר ואחרי כי החום הוא הכח, והכח הוא אחד אשר בו תכן תבל, לכן דעת לנבון נקל כי כליון חרוץ נכון לכלנו והתבל מוט תמוט כי בא יבוא יום וכדור השמש יתכייץ וחמרו יוצק מיום אל יום עד כי ידמה אל חמר האדמה, ואז לפי דעתו תחדל השמש לחמם על הארץ, והבטיח לנו כי עד היות חמר השמש כחמר האדמה עוד יעברו שבעה עשר מילליאן ומאתים ושלשים אלף שנים, אך חכמי

המדע האחרונים אמרו אשר השמש מושכת בכחה חמרים רבים בהלכה לדרכה להקיף קבוץ הכבבים הנודע בשם אלציאנע והתקופה הזאת תעשה השמש בעשרים ושנים מילליאן שנים וחמש מאות אלף שנים, ובפגשה בדרך כבבים קטנים אשר נתהוה ברום העולם כן תמשוך אותם אליה ויהי׳ לה למאכלת אש על פי חוקי החימיה, וחום חדש יולד לה יום יום, לכן דעתי לא תתום חום השמש מהרה, כי במשך זמן תקופתה הארוך 22,500,000 שנים כבבים חדשים יבראו ברום העולם ויהי׳ למאכל לשמש ותוסיף שנית תת כוחה להחם על הארץ, וטרם תתקרר השמש להיות במעמד כדור האדמה עב וגשם בלתי חום על פניה עוד יעברו רבוא רבבות מילליאן שנים ויותר, כי כל החשבונות אשר עשו חכמי המדע לדעת אורך הזמן ממערכת צבא השמים אינם נכונים ולא מתאימים זה עם זה, מהם מחכמי התוכנים אמרו אשר אורך זמן תולדת השמש הוא אך שבעה עשר מילליאן שנים, ומהם אמרו חמשה מאות מילליאן שנים, וחכמי הגעאלאגי נחלקו באורך זמן הוית כדור האדמה, מהם אמרו שאורך זמן תולדות כדור האדמה הוא מאה ועשרים מילליאן שנים, ומהם אמרו חמש מאות אלף מיליאן שנים, ואחד מהם החוקר קראלל עשה חשבון והארה לדעת ששנות כדור האדמה הוא 1,036,800,000 שנים. ראה מה שכתב פראפעססאר ה׳ נ׳ הוטצינסאן בספרו „דהי אויטאבייאגראפאי אוו דהי ערטה“, גם פראפעססאר י׳ וו׳ דאוסאן בספרו „דהי ארידזשין אוו דהי ווארלד“, ועוד ספרים רבים קראתי מחכמי המדע ולא ראי זה כראי זה, כל אחד עשה חשבון לעצמו ולא נאמנו לי יסודות חקירתם אשר עליהם נשען החשבון, על כן דעתי שאין ביד האדם לדעת אל נכון ולתת זמן ידוע לבריאת צבא השמים. אמנם ידענו כי היה ראשית לבריאה אך לדעת אימתי היה הראשית וכמה שנים עברו מזמן הראשית עד היום הזה לא ידענו, וכאשר אמר שלמה המלך עלי׳ השלום: אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני ואולי הדבר הזה לא יודע לנו לעולם.

פרק י.

מאורי אור

מאמר א. יהי מאורות.

ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה, כי כאשר היה יסוד האש והנגה מסביב לכדור הארץ לא היה בהיר כל כך כאשר אמרו חז״ל שהאור והחשך שמשו בערבוביא ברקיע השמים לפי דעת חכמי המדע שטח כדור השמש היה מתפשט בעת ההיא עד גבול כבב נעפטון והיה גודל השמש מן המרכז עד הקיפו 2,700,000,000 פרסאות וקוטרו מן הקצה אל הקצה היה 5,400,000,000 פרסאות ושטח המקיף 16,200,000,000 פרסאות, ולא היה מאיר זהר השמש בימים ההם על הארץ כאשר הוא מאיר כעת אם אף כדור האדמה היה בתוך כדור השמש ונגה הערפל מסביב להארץ, אך כאשר נתכווץ כדור השמש ונאסף

האש והנגה אל מקום אחד והיה כדור האדמה מחוץ לכדור השמש אז הנגה הנאסף מרקיע השמים אל השמש והיה למאורות השמים, אז צד כדור האדמה אשר היה מול פני השמש היה יום על הארץ ועל צד השני שכנגד היה לילה, וזה הוא שאמר יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה, וכן היה המשפט לכל צבא השמש, ומשפט אחד הוא לכל צבא השמים במרום והיו לאותות ולמועדים וימים ושנים. גם בימים הראשונים סבבו מערכת השמש על אופנם, אך כל זמן שהנגה היה סביב לא היו אתות ומועדים לעשות ימים ושנים, אך כאשר התכווץ השמש והיה למאורות על צבאם אז היו אתות ומועדים למורה שעות היום ולחדשים ולתקופת השנים כאשר תרגום אונקלוס ולממני בהון יומין ושנים, פירש באותן אתות ומועדים ימנו ימים ושנים. והיו למאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ. פירש האורות יאירו על כל צבא מרום ברקיע השמים וכולם יאירו על הארץ כי הכבבים המקבלים אור ממאור השמש יאירו באור חוזר על הארץ. והיו למאורות פירש שיהי' למאורות הנראה לעין הרואה כידוע אשר עצם האור הוא רוחני ואי אפשר להשיג אותו עד שיעבור דרך מסכים להיות אור מוחש כאשר כתב המלבי"ם ז"ל בפירושו על פסוק יהי מאורות היינו האור שהתפזרו ניצוציו בכל מקום יאסף עתה וינתן בכדור השמש ומעתה לא יהיה אור אלא מאור, ששם מאור מציין מקום ששם נתון האור, ובא להורות שגם השמש אין לו אור מצד עצמו רק מקבל האור מלמעלה מגבוה על גבוה דרך מסכים ולבושים. והלבוש האחרון היה האור הגנוז שהוא הושם בנרתק השמש שאורו גם כן צמצום האור העליון. וזה הוא שאמר והיו למארת ברקיע השמים להאיר על הארץ, כי אך אז האור מורגש לעין כאשר יעבור דרך מסכים על ידי נרתיק השמש והאור יאיר על הארץ. והוא כאשר כתב הרי"א הכר ז"ל בפתחי שערים נתיב פרצוף אריך אנפין, והוא שהרי מצינו שבעין הם ג' מדרגות שכח הראות ביציאתו מן המוח הוא רוחני מאד מכח הנשמה וכולל בו ענין הגוונין הג' אדו"ם, ירו"ק, לב"ן, אך שם קודם שנתפשטו הם נכללים באחד שהרי אין שם חילוק גוונין, וכשבא אל העין אז נעשה בו התחלת ג' גוונין חלוקים אבל עדיין אינו נרגש עד שעובר דרך העין וחוזר בו בדרך אור הוזר מן המובט אל עין עצמו. וכעין זה מצינו באור השמש אלו הג' מדרגות ממש, כי בתחלה הוא עצם האור הראשון שנברא ביום ראשון שבו היה מביט מסוף העולם ועד סופו ואחר כך עמד וגנזו שגניזתו הוא בשמש עצמו, והוא המדרגה הב', והג' היא כאשר השמש מאיר בעננים, ואז נרשם בו אור השמש וחוזר אלי' בדרך אור חוזר מצד המסך הנעשה מן הענן, ואז נרשם בענן ג' גוונין ממש בגילוי, והם ג' גווני הקשת (באמת הם שבעה, אך שלשה יותר נגלה). ובחלק שני נתיב גדלות דזעיר אנפין דף ס"ד ע"ב כתב וכן הוא סוד אור השמש וככבים שאור הפנימי שבו הוא אור הראשון הגנוז בו הוא מתחדש בכל יום. וגוף השמש עצמו הוא מה שנברא ביום הרביעי והוא הכלי של האור אינו מתחדש, רק הוא

אותו עצמו שנברא בתחלה. והגר"א ז"ל באדרת אליהו פרשה בראשית כתב. יהי מאורות ולא נאמר אורות ביאורו לשון חלונות כמו מאורת צפעוני (ישעיה י"א) מפני כאשר נשתטח רקיע השמים ונשאר האור למעלה, בא מאמרו יתברך שמו שיתהוו גופים מוכנים לקבל אור השמש הגנוז למעלה והם יאירו שבעת ימי המעשה והמה במורידי האור לנו, וזה שכתב יהי מאורות מן אור של מעלה, ואמרו חז"ל (מדרש הנעלם פרשה בראשית זהר חדש דף י"ד ע"א) ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להאיר על הארץ, ואמר רב יהודה אמר רב אותו הרקיע הוליד כל המאורות מאותו האור שקבל מלמעלה, וכשברא הקדוש ברוך הוא אותו רקיע נטל את המאורות והניחם באותו רקיע הנקרא רקיע השמים (שם דף ט"ו ע"א). אמר רבי נתן לא תחתון על אלין מאריהון דמתניתא דגזירת פומהון כגזרת מלאכין קדישין, ואנא דכירנא מה דכתיב יהי מאורות הוה ליה למימר יהי אורות מאי מאורות, אמר רבי זירא מן אורות מ' תוספות לשמשא כלומר מן אורות ותיבותא הוא אורות. עד דהוו אזלי פגעו בו ברבי אלעזר, אמרו הא חד מאינון מארי דמתיבתא אתא, אמרו ליה ודאי דאמריתו דשמשא אתאציל נהירותיה מזיוא דאספקלריא דלעילא. אמר כך הוא (שם דף ט"ו ע"ב). ויאמר אלהים יהי מארת, אמר רבי אבהו למה חסר ו'. אמר ליה על מה דאמרן בקדמותא דלא נהירותיה שלום, דלית נהירותיה בר מה דמקבל כחד חוטא בתר כותלא מה הוא נהירותא דלעילא, ובגיניה לא אתקרי נהירותא שלימתא, ולא יאות לאתקרי שלימתא אלא ההוא נהירא דאתקרי ונהורא עמיה שרי, והוא דאתגניז לצדיקיא דהוא חד משתין אלפין ושבעין וחמש חולקין מנהירותא דשרי עם קודשא בריך הוא, ונהירותא דשמשא הוא חד משתין אלפין ושבעין וחמש חולקין מנהירותא דגניז לצדיקיא לעלמא דאתי, ועל כדין לא אתקרי נהירותא שלימתא האי נהירותא דשמשא ולא יאות למתקרי, ולפיכך אמר קודשא בריך הוא לא תקשי לבו דכתיב מארת ולא שלום דאנא לא עבדית ליה אלא למה דכתיב להאיר על הארץ לשמשא לבני ארעא, ודי לבו לבני ארעא לבוצינא דא לשמשא לכו אמר רבי אלעזר ומה זעירא דא לא יכלין בני נשא לאסתכלא ביה, נהוריתא דגניז לצדיקיא על אחת כמה וכמה. אמר רבי אבהו וכל שכן נהירותא דבוצינא דשרי קמי מלכא עילאה. ויהי כן, ושאלו חז"ל באיזה דבר שיער יום ראשון יום שני יום שלישי. אמרו בבראשית רבה באור הנזכר בתורה ביום ראשון. אמרו הן המאורות שנבראו ביום ראשון ולא תלאן עד יום ד', והוא כי ביום הרביעי אז נתכוץ כדור השמש כל כך עד שהוא עמד לבד, וכדור האדמה לבד, והיו המארות תלוין מלמעלה מעל כדור הארץ והאירו על הארץ אל הצד שכנגדו.

מאמר ב. שני מאורות.

ויעש אלהים את שני המארת הגדלים, ויעש פירוש עשה את המאורות להתכווץ פעם אחר פעם יותר ויותר את שני המאורות הגדולים, פירוש לערך

הכוכבים הנראים ברום השמים הם הגדולים ושניהם נראים שווים בכמות לעין המביט עליהם למעלה, אבל באמת הוא אינו כן, כי אך מרחק המאורות והכוכבים ממנו לכן ידמה ערך מדתם בשמים למראה עינים שהם הגדולים ושהם שוים בכמות, כידוע שמרחק הירח מן הארץ הוא אך 240,00 פרסאות, ומרחק השמש מן הארץ הוא לערך 90,000,000 פרסאות, וכמות השמש הוא רבוא רבבות פעמים יותר מן כדור הירח, לכן נראים לעין שהשמש והירח שוים בכמותם ונראים שהם הגדולים מצבא השמים אשר במרום, ובאמת הכבבים הנראים קטנים, מהם גדולים רבוא רבבות פעמים יותר מן השמש, אך מרחק המרובע יקטין אותם לעינינו. המארת הגדולים, ואמרו חז"ל שווים נבראו ונתמעטה הירח, והענין הוא כי בראשונה גם הירח קודם שנתכווצה ונתקררה והיתה במעמד אש לוהט ונגה לה מסביב אז היה כמותה גדול מאשר הוא עתה, והיתה מאירה על הארץ כשמש באור ישר, אך כאשר התכווצה ונתקררה ותהי לכדור גשם וחשך ככדור האדמה אז אבדה אורה אשר היה לה מקדם, ועתה הירח מקבל אורה מזי' השמש ותאיר על הארץ באור חוזר. ואמרו חז"ל (זהר פרשה בראשית דף כ' ע"א) ויעש אלהים את שני המארת הגדולים, ויעש רבויא ותקונא דכלא כדקא יאות כגוונא דא שני המאורות תרווייהו כחדא סליקו ברבותא חדא ולא אתיישב סיהרא לגבי שמשא. דא אכסיף מקמי דא, סיהרא אמרה איכה תרעה, שמשא אמרה איכה תרביץ בצהרים, שרגא זעירא אבדין צהיר בצהרים, אמר לה הקדוש ברוך הוא זילי ואזעירי גרמך, ומתמן לית לה נהורא בר משמשא, דבקדמיתא הוו יתבי כחדא בשקולא לבתר אזעירת גרמא בכל אינון דרגין דילה (שם פרשה ויחי דף רל"ו ע"ב). רבי יוסי פתח (תהילים ק"ד) עשה ירח למועדים, עשה ירח בגין לקודשא ביה ריש ירחין וריש שנין, ולעלמין סיהרא לא נהיר אלא משמשא, וכד שמשא שליט סיהרא לא שלטה, כד אתכניש שמשא כדין סיהרא שלטא, ולית חושבן לסיהרא אלא כד אתכניש שמשא, ותרווייהו עביד קודשא בריך הוא לאנהרא הה"ד ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ, ואמרו חז"ל (שם פרשה תרומה דף קמ"ה ע"ב) וסיהרא לית לה חיזו מגרמהא כלל בר כד אתתקן בשמשא ואנהיר. ומחיזו דשמשא ותקונא דיליה אתתקנת סיהרא ואתנהרית. וכן איתא (שם פרשה תולדות דף קל"ה ע"ב) (שם פרשה קדושים דף כ"ב ע"ב) (שם פרשה פינחס דף רמ"ח ע"ב) (שם פרשה ואתחנן דף רס"א ע"ב) (שם פרשה כי תצא דף ר"פ ע"א) תא חזי סיהרא לא אתנהרית אלא כד חזיא ליה לשמשא וכיון דחזיא ליה אתנהיר.

מאמר ג. אור גדול ואור קטן.

את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה. מתחילה היו שני המאורות גדולים ושניהם מאירים אך כאשר נתכווץ כדור הירח ונעשה לגשם חושך ומקבלת זיו האור מן השמש ותאיר לארץ באור חוזר ואור הזה אינו

כאיר אלא בלילה כאשר תעמוד הירח מול פני השמש. כי על כן אמר את המאור הגדול לממשלת היום. משום שאור השמש הוא אור ישר והוא אור יום ככתוב ויקרא אלהים לאור יום. ואת המאור הקטן, הוא אור הירח והוא קטן באשר הוא אור חוזר, לממשלת הלילה, משום שאור החוזר משמש על הארץ על צד אשר שם חשך ולילה, ככתוב ולחשך קרא לילה. ואת הככבים, אמר סתם, וענינו הוא כי משפט אחד הוא לכל מערכת צבא השמש, ודין אחד לכל צבא השמים ברום העולם חוקה אחת להם ובמשפט אחד נבראו כולם, כולם נתפתחו מערפל והיו לאש לוהט, וכולם הולכים ומתכווצים להיות לחמר גשם. לכן הככבים הקטנים בכמות אשר נתקררו מהרה ויהו לאבני צור וחלמיש והולכים וסובבים את השמש יקבלו את האור מן השמש ובאור חוזר יאירו על הארץ. והככבים הגדולים במערכת צבא השמים אשר יש להם אור לעצמם אך רחוקים מאד מן הארץ כי על כן יקטן אורם במרחק המרובע ואי אפשר לראות את אורם בעת אשר ימשול אור השמש ביום, כי אם בלילה. ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ, פירוש אלהים נתן את המאורות ברקיע השמים במרחק הראוי ונכון להאיר על הארץ, ולמשול ביום ובלילה שהמאורות יפעלו על הארץ בין ביום ובין בלילה, פירוש שהמאורות והככבים יאירו תמיד על הארץ באור ישר ובאור חוזר, ויעשו פעולתם בארץ ביום ובלילה, כידוע לחכמי המדע אשר כל צבא השמים פועלים זה על זה גם כדור האדמה יפעול על צבא השמים באור חוזר, ואם היה אפשר להאדם לעמוד על כבב אחד בשמים אז היה רואה אשר גם כדור האדמה הולך וסובב ככל ככבי לכת וגם היא תאיר באור חוזר אשר תקבל מן השמש על צבא השמים ותתראה לעין האדם פעם מלא ופעם חסר כירח שלנו או ככבי לכת אשר נתגשמו ונראים לנו פעם מלא ופעם חסר כאשר נביט אליהם על ידי טעלעסקאפ במרום השמים כמעל. ולהבדיל בין האור ובין החשך, פירוש המאורות והככבים יבדילו בין אור וחשך, כאור יום הראשון בראשית הבריאה. וירא אלהים כי טוב, פירוש שנוי הסדר מן האור שהיה בראשית הבריאה למאורות הנעשה ונתלה ברקיע השמים ביום הרביעי הוא טוב להארץ, כי ביום הרביעי היה השמש למאור גדול להאיר על הארץ ולהחם לה. אמנם לא נזכר במעשה בראשית כח חום השמש. כידוע אשר חום השמש הוא הפועל בחמר ולא נעדר בעולם המורכב ובלתי החום אי אפשר להתפתח חמר המורכב ולא יצמח ולא יגדל בלתי החום. והחום כידוע היה הפועל בבריאת כל מערכת צבא השמים מראשית עד היום הזה. בכל זאת לא נזכר החום ואמר הכתוב להאיר ולא להחם. ונראה לי לומר הטעם משום שהחום הוא סגולת יסוד האש הנזכר בבראשית הבריאה, כאשר פירשנו במקומו. והחום הוא הנולד בכח הפועל אשר ביסוד האש ונכלל החום במאורות שהוא שורש אחד לחום ולהאור המוחש הנולד מן המאורות. ולפי דעת החוקר מעללאני חוק אחד ומשפט אחד לחום ולאור, וכן הוא דעת החוקר א' בערענשטיין

(בספר ידיעות הטבע חלק י"ח פרק ח') באמרו שם שאור וחום הוא כח אחד. וכן כתב שם אכן יש יום ואחד מן החוקרים הגדולים אשר בקרבנו יקום להורות את הדרך החדשה אשר כל עדת חכמים יראו אותה בחזון ובמראה לאמר, גם האור וגם החום וגם העלעקטרים וגם המאגנעטיס, גם החמייה וגם כח המושך כל אלה יחדיו כח אחד הוא אשר לו מראות שונים, כי באמת כל אלה התוארים הוא תולדות הכח והגבורה מאת אלוה הפועל בחמר העולם המורכב והאור כולל כולם, והיה כוונת הכתוב להאיר על הארץ גם לחחם. ועוד היה קשה ולפלא בעיני המונה מספר לככבים לכולם שמות יקרא מדוע לא זכר הכתוב שם המאורות. ונראה לי לומר שהמאמר יהי מאורות ברקיע השמים כוונת הכתוב הוא על כל מערכת צבא השמים ברום העולם. והציווי היה על כולם להתכווץ ולהיות למאורות. והשני מאורות כוומת הכתוב על אור הישר ועל אור החוזר כאשר פרשתי קודם את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה. והכתוב ויתן אתם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ כוונת הכתוב גם כן על אור הישר ועל אור החוזר אשר לכל מערכת צבא השמים ברום העולם, והוא משום שכולם הולכים וסובבים על אופנם ברום העולם וכולם רצים לעשות רצון קונם כי על כן כולם נקראו ארץ כאשר פרשתי קודם, לכן לא זכר הכתוב שמות המאורות אך מאורות וככבים סתם, והוא המשפט לשמש וירח המאיר על הארץ.

פרק י"א.

תכונת צבא השמים

מאמר א. מהלך צבא השמים.

התוכנים הקדמונים מחכמי אומות העולם גם חכמי ישראל האמינו כי תכלית כל הבריאה הוא הארץ ומלואה, וכל צבא השמים השמש והירח וכל הככבים נבראו להאיר לארץ ולדרים עליה, כולם סובבים את הארץ, והארץ לעולם עומדת במקומה. מהם החכמים אמרו אשר הארץ היא שטחית, והאמינו אשר הרקיע הוא חצי כדור המכסה את הארץ ממעל והים אוקינוס הוא חצי כדור מתחת לארץ, והארץ בתוך מבדיל ביניהם, ושפתי השמים ינוחו על ים אוקינוס, והשמש והירח וכל צבא השמים סובבים והולכים ברקיע השמים ממעל ובים אוקיאנוס מתחת לארץ ומהם מהחכמים אמרו שהארץ כדורית היא והשמים יכסו את הארץ מסביב, והשמש והירח וכל צבא השמים נבראו לשמשה וכולם ששים ושמחים לעשות רצון קונם אשר בראם לפעול בעולמו להאר ולהחם לארץ, אך כאשר התחילו לחקור על דבר תהלוכות השמש והירח והככבים בשמים, ולהבין תקופות העתים על הארץ תקופת השמש והירח וככבי לכת אשר היו נודעים להם בעת ההיא, אז היה לחכמים ההם חכמת התכונה כולה מוקשה. מהם מהחכמים עלו למרום ובנו

גלגלים בשמים ויאסרו בתוכם את השמש והירח וכל צבא השמים, וצבא השמים משובצים כל אחד ואחד בגלגל המיוחד לו, וכל גלגל וגלגל יסוב לדרכו, מהם ממזרח למערב ומהם ממערב למזרח, מהם מהירים ללכת ומהם מאחרים וכולם סובבים את הארץ, אבל גלגל השמש היוצא חוץ למרכז וגלגל היומי, ותנועתו לעשות תקופות העתיים והגלגלים הסבוכים אחד באחד, וגלגל נוגה וכבב, אם מהלכם למעלה מן השמש, או מתחת לשמש, כל זה היה להם לאבן נגף בדרך, לכן רוב החכמים הרסו את הגלגלים, ואת השמש והירח וכל צבא השמים שלחו חפשי לשוט ברום העולם, ולמען לא יפלו אמרו אשר כל צבא השמים נעשו מחמר המישי ספיריי וקל ונוגה להם. אך הוכרחו לדחוף את השמש לעלות ולירד במעלות ולעשות שני תנועות בהלכה מסביב להארץ למען עשות תקופות העתיים, והשיטה הזאת לא מצאה חן בעיני התוכנים קופערניקוס וגאלילעא, ויאמרו לשמש דום וידחפו את כדור הארץ ממקומה לרוץ באויר השמים עם כל ככבי לכת מסביב השמש, וכדור האדמה בהלכה תסוב על קוטרה לעשות יום ולילה, ובלכת מסביב לשמש תעשה תקופות העתיים, והשמש בעצמו יסוב על קוטרו והולך וסובב עם כל ככבי לכת סביב שמש אחד גדול במשך זמן עשרים ושניים מילליאן וחמש מאות אלפים שנים, והשמש ההוא רחוק מאוד מן הארץ, ונראה ככבב קטן מן הנראים עומדים במרום השמים, וגם השמש הגדול ההוא הוא אינו עומד על מקומו כי גם הוא יסוב על קטבו והולך וסובב עם כל צבאיו סביב שמש אחר יותר גדול ממנו, ולדעתם ואשר הוא האמת כי כל צבא השמים ברום העולם הנראים עומדים כולם הולכים וסובבים כי באמת אין חמר בעולם בלתי תנועה, כי אם לא יפעול אז החמר אינו נמצא במציאות, והתוכנים האחרונים נתנו חוקים ישרים ומסילות נאמנים למערכת השמש ויעשו השבונות נכונים לאותות ולמועדים וימים ושנים לשיטתם החדשה כאשר עשו התוכנים הראשונים לשיטתם הישנה, ותחת אשר לא יטב בעיניהם לתת לשמש שני תנועות גלגל היומי וגלגל העתיי לעלות ולירד במעלה בהלכה סביב הארץ, הוטב להם לתת להארץ ארבעים ושמונה תנועות שונות בהלכה סביב לשמש, והיינו א׳) סבוב הארץ על קוטרה בכל יום, ב׳) סבוב הארץ והירח בקוטר משותף סובבים זה על זה וכל אחד עושה חצי עגול בעשרים ותשעה ימים וחצי, ג׳) הליכת הארץ סביב השמש בשלש מאות וששים וחמשה ימים, ד„ תמורות קוטב הארץ כידוע לחכמי המדידה בקאמפאס. ה׳) תנועה הספעריקאלית על ידי פרעות השמש וירח על הארץ, ו׳) מהלך הארץ עם השמש ברום השמים במרחקים, ז׳) הפרעות על הארץ על ידי שבע ככבי לכת, ומכל אחד תעשה הארץ ששה נטיות שונות, על כן בסך הכל תעשה הארץ ארבעים ושמונה תנועות שונות בהלכה סביב השמש. האין זאת פלא כי ייטב להתוכנים לתת להארץ ארבעים ושמונה תנועות תחת תת להשמש שני תנועות לשיטת התוכנים הקדמונים. גם קוטר השותפות אשר נתנו התוכנים להארץ וירח 560 מיל

בבטן האדמה ויאסרו את שניהם למען לא ימוש הירח אחור במרוצת האדמה סביב לשמש, ואמרו אשר כדור האדמה וכדור הירח סובבים זה על זה על מרכז המשותף לעשות חצי עגול כל אחד בעשרים ותשעה ימים וחצי בעת אשר שניהם הולכים לדרכם סביב השמש, והירח דולג על פני מעגל האדמה דרך חצי קשת בחודש ימים. ויוכיחו במשל הצרעה ומרכבת הקיטור, אשר עליה למהר ולהחיש את דרכה מאד לעוף מן העבר האחר אל עבר השני, לרדוף את המרכבה במרוצתה ולעבור אותה קדמה ממנה והלאה, למען תוכל לקדם פני המרכבה ולהיות מול פניה, ואז תעמוד הצרעה כמעט רגע ועבר על פניה מרכבת הקיטור, ואז הצרעה תעוף שנית כמקדם ללכת קדמה לעשות דרכה שנית. כן הוא מהלך הירח סביב האדמה בחצי עגול, וזה הוא אשר כתב א' בערענשטיין (בספרו ידיעות הטבע, חלק ט"ז פרק ט') המשל אשר נשאנו בדבר הצרעה ומרכבת הקיטור יהיה לכל הקוראים סגולה להבין על פיו באר היטב את דרך הירח בשמים. אם תעלה על לבבך את מרכבת הקיטור במרוצתה ואת הצרעה הסובבת אותה הלוך וסבוב וראית כי ארחות נפלאים לצרעה הזאת אשר תעבור בהם. נניח נא כי עומדת הצרעה עתה אל מול פני מגדל העשן אשר למרכבת הקיטור, והיא קמה עתה לעוף אל אחורי המרכבה אז דעת לנבון נקל כי על נקלה תוכל לבוא אל מחוז חפצה, כי סור תסור הצרעה רגע מן המרכבה ותחכה עד אשר יראו אחורי המרכבה לסור שמה. ואולם עתה בשובה על פני המרכבה מקום שם מגדל העשן, עליה למהר ולהחיש את דרכה מאד מאד לעוף מן העבר האחד אל עבר השני ולרדוף את המרכבה במרוצתה ולעבור אותה ולבוא קדימה ממנה והלאה למען תוכל לקדם את פני המרכבה ולהיות אל מול פני מגדל העשן, וככה יהיה מעשה התקופה שלם. ועתה נעלה נא גם זאת על לבנו ומצאנו כי הרכב היושב במרכבת הקיטור יאמין כי הצרעה הקיפה את המרכבה תקופה שלמה עגול סביב לה והמעגל הזה הוא עגול וארוך יחדיו. ואולם האיש אשר יעמוד מחוץ למרכבה על יד הדרך ובעיניו יראה את כל המעשים אשר עשתה הצרעה, האיש הזה אל נכון יראה כי לא עברה הצרעה דרך מעגל סביב ולא חזרה מעודה לאחוריה, ואך חכתה תמיד על המרכבה אחרי אשר סרה ממנה רגע, ואחרי כן התאזרה חיל ותמהר ותעף חיש קל מאד ותעבור את המרכבה ממנה והלאה לבוא אל מול עבר פניה, כמשפט הזה כן משפט הירח הסובב את האדמה בעוד אשר האדמה תסובב את השמש. והיה אם נניח כי יוכל איש לעלות השמימה ולראות משם את הירח ולהתבונן אל ארחותיו אז יראה כי דרכו איננו דרך סגור כי אם מעגל פתות לרוחה, כי דולג הירח על פני מעגל האדמה. ולא נראה לי משל הצרעה, והוא באמרם שיש לירח ולאדמה קוטר משותף והירח מסוגר באויר ארץ ודמיונו הוא כאיש הנוסע במרכבת מסילת הברזל, וכאשר ירצה להלוך נגד מרוצת המרכבה לא יועיל לו להרים את רגליו למען לבוא אל עבר השני אך מוכרח להלוך ברגליו ממקום למקום בתוך המרכבה בין לפניו ובין לאחריו.

ובכן הירח באשר היא מסוגרת בארץ מוכרחת להלוך סביב הארץ עגול שלם. ומלבד הנטיות הרבות תולדות הפרעות המעכבים אחד לאחד לעשות עבודתם שלמה עוד הוסיפו עלילה על הירח לדלג על ההרים ומקפץ על הגבעות לעשות חצי עגול. ועוד ידוע אשר הארבעה ירחים של ככב יופיט ר ושמונה ירחים של ככב סאטורן והארבעה ירחים של ככב אוראנוס, מלבד אשר שני ירחים של ככב אוראנוס אשר ילכו שלא כמשפט ממזרח למערב, כולם הולכים וסובבים אותם במעגל שלם, ומדוע יהיה דרך הירח והאדמה שונה משאר ככבי לכת ויוצא מן הכלל בחוק חדש בקוטר שותפות, דבר אשר אי אפשר לומר אצל ככבי לכת אשר להם ארבעה ושמונה ירחים, שמהלכם אינו שוה, אחד ממהר ללכת ואחד מאחר, ואיך אפשר להיות קוטר משותף אצל ככב אוראנוס אשר שני ירחים הולכים ממערב למזרח, ושני ירחים ממזרח למערב. לכן לדעתי לא הטיבו התוכנים האחרונים בשיטתם החדשה מן התוכנים הראשונים, ועוד אבני נגף הרבה ימצא במסילות השמים לפי התכונה החדשה, שיטתם לפי דעתי אינה מוחלטת, ומי יודע אם לא יבוא יום, ותוכן אחר יהרוס שיטת קופערניקוס וגאליליא ויתן לנו תורה חדשה בחכמת התכונה, שטה חדשה ומסילות ישרים לצבא השמים עם חוקים יותר טובים ונאמנים, וזרח השמש ובא השמש והארץ לעולם עומדת, ואלוה עולם רצון יראיו יעשה לאמר שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון.

מאמר ב. דרך ארץ בשמים.

ועוד לפי דעת חכמי המדע מרוצת כדור האדמה סביב השמש הוא שמונה עשר וחצי פרסאות בסעקונדע אחת, ומרוצתה עם השמש סביב השמש הגדול וועגא או אלפהא ליראק או סביב קבוץ ככבים אלציאנע (עדיין לא החליטו התוכנים נאמנה דרך השמש בשמים) הוא שנים עשר פרסאות לסעקונדע אחת. לכן לפי החשבון הזה יהיה „ספיראל טראיעקטרי" משני התנועות עשרים ושנים פרסאות לסעקונדע אחת, וביום אחד במשך עשרים וארבע שעות תרוץ האדמה 1,900,800 פרסאות, ולמען ישיג האדם מהירת מרוצת אדמה, הוא כן, כידוע אשר קוטר כדור האדמה הוא שמונה אלף פרסאות ותעבור לפני עין האדם במשך ששה רגעים, ואם יהיה ביד האדם לעשות כלי תותח אשר יקלע למרחק 9/10 359 מיל במהירת מיל אחד בסעקונדע אחת ויעשה קצה כדור האדמה למטרה, אז תעבור כדור האדמה מלפניו מרם יגיע כדור כלי התותח למטרה. והכח הנצרך לשלוח את כדור האדמה לדרכה לפי חשבון אשר עשו חכמי המדע הוא כח שלשה סעקטילליאן סוסים לפי מדת 33000 ליטרא כח כמות חמר לרגל מעוקב. והכח הגדול ההוא הנקרא „קינעטיק ענערגי" נעשה על ידי כח המושך אשר בחמר כדור האדמה, והוא עצום מאד אשר אין לשער, ולפי דעתם אם תעמוד הארץ מלכת אך רגע אחת, אז כל כדור האדמה עם הימים וכל אשר עליה ינדוף כעשן ולא ישאר זכרה בעולם מלבד נוקליעס המרכז.

וממילא מובן אשר מן הכח העצום הזה ירבה חום גדול בתוך האדמה אשר אין לשער, והחום אשר יולד מן השפשוף בעטהער (כי כן החליטו חכמי המדע אשר רום העולם מלא עם עטהער), אם אף נאמר כי העטהער הוא דק מן הדק, בכל זאת במרוצת כדור האדמה עשרים ושנים מיל לסעקונדע צריך היה להיות האדמה למוקד איש כמשפט האבנים נפילים הנעשים לרשפי איש בשמים על ידי השפשוף במרוצתם — אך עינינו רואות אשר לא כן הוא, כי האדמה תתן לנו לשכון על פניה ולא תבער בנו איש ולא תחם לנו ולולא חום השמש אז היינו בקור גדול כאשר הוא בצפון ובדרום העולם אשר לפני קורתם מי יעמוד. ואם כן יש לעיין ולחשוב אולי טעו התוכנים האחרונים בשלחם את הארץ לנוד ולעוף במרומים בעוצם הכח הגדול ההוא, ובאמת הארץ לעולם עומדת. או מוכרחים אנחנו להוציא משפט שיש גלגלים בשמים וצבא השמים משובצים בתוך הגלגלים כי על כן לא תבער הארץ באש, או עלינו להחליט אשר מעט מזעיר עדיין נודע לנו חוקי טבע העולם ופעולתם, כי באמת רבים המה תעלומות החכמה בחוקות העולם והטבע אשר עדיין לא נודע לנו ונפלאים ממנו, מהחוקות והמשפטים בטבע העולם הנודעים לנו. ואולי גם בהם תועים אנחנו ונראים לנו כי נאמנים המה לאל רוחינו, אבל באמת אין אתנו יודע עד מה. פעם אחת נשאלתי אם כן אם אני אומר שהשמש הוא אשר יסוב את הארץ, ולפי החשבון אשר עשו חכמי המדע כח השמש גדול רבוא רבבות פעמים יותר מן כח כדור האדמה וסכום גודל הכח אשר בשמש לשלח אותה לדרכה גדול מאד אשר אם השמש תעמוד מלכת אף רגע אחת אז מן עצרת הפתאומית הכח הגדול אשר בתוכה תשוב לתוהו ובוהו ותאבד זכרה מן השמים, אם כן איך אמר יהושע שמש בגבעון דום. ולדעת חז"ל השמש עמד על מקום אחד יום שלם, ואיך היה אפשר הדבר. וזה היה תשובתי אולי מקרה קרה לשמש בעת ההיא על ידי פרעות שמש אחר גדול בשמים הנקרב אליה בהלכה לדרכה ונאחז בסבך בקרניו ותעמוד מלכת, ובפרוע פרעות הזאת נחלף כח הפועל ממרוצת השמש להלוך לדרכה לכח הפועל המסבב את השמש על אופנה ואז סבבה השמש על אפנה במהירות גדולה פי אלפים פעמים יותר מאשר תעשה יום יום, וידום השמש מלכת לדרכה ותעמוד יום שלם במקום אחד כאשר אמרו חז"ל אך סובבה על אופנה בעת ההיא עד אשר עבר הזעם והשמש הגדול הלך לדרכו הולך ומתרחק מן השמש שלנו, ואחר כך השמש שלנו גם כן הלכה לדרכה כמקדם ולא אנס לה. ובאמת אין חילוק בחשבונות העתים אם האדמה והירח יסובבו את השמש לשטה החדשה או השמש תסובב את האדמה לדעת התוכנים הראשונים ואין חילוק אם גלגל הולך וככב קבוע או גלגל קבוע וככבים הולכים, אלו ואלו הראו לדעת את אותות ומועדים לימים ושנים על ידי המאורות ומה לי מי ומי ההולכים, כי באמת כל צבא השמים הולכים וסובבים ברום העולם, ולא יש ככבים קבועים ועומדים בשמים כאשר חשבו התוכנים בימים הקדמונים, כי עתה ידוע אשר הככבים במרום הנראים לנו אשר הם קבועים ועומדים, הוא משום שהככבים

ההם רחוקים מאד מן הארץ מרחק גדול והככב אשר יסובב שמה ויעשה הקפה רבוא רבבות מילליאן פרסאות לא ניכר לנו וירא לעין האדם כי הוא עומד ולא זז מקומו. אך באמת הוא מן ההולכים, כי על כן קראתי את כל צבא השמים בשם ארץ משום שכולם מתנועעים ורצים סביב סביב ברום העולם לעשות רצון קונם ולמען יתקיימו ולהיות נמצאים במציאות.

מאמר שלישי. שבע ארצות

ואמרו חז"ל (זהר פרשה ויקרא דף י' ע"א) רבי יהודה פתח ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים. תא חזי בשעתא דקודשא בריך הוא ברא עלמא, ברא שבעה שחקים לעילא בראש, שבעה ארצות לתתא, שבעה ימים, שבעה נהרות, שבעה יומין ושבעה שבועות, שבע שנים שבע פעמים שבע אלפי שנין דהוי עלמא. קודשא בריך הוא שביעאה דכלא, שבע שחקים לעילא וכלא חד. ובכל חד וחד שמשים ככבים ומזלות דמשמשי בכל רקיע ורקיע, וכולהו אינון רתיכין אלין על אלין לקבל עליהון עול מלכותא דמאריהון, ובכולהו רקיעין אית רתיכין ושמשין משניין דא מן דא אלין על אלין מנהון בשית גדפין מנהון בד' גדפין מנהון בתרין אנפין, מנהון בח', מנהון אשא דלהיט. מנהון מיא, מנהון רוחא, הה"ד עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט, וכלהו רקיעין אלין על אלין כגלדי הבצלים אילין לתתא ואילין לעילא. כל רקיעה ורקיעה אזלא רעשה מאימתא דמאריהן על פומיה נטלין ועל פומיה קיימין. ועלאה מכלהו קודשא בריך הוא דנטיל כלהו בחיליה ותוקפיה, כגוונא דא שבע ארצות לתתא וכלהו בישובא בר דאילין עלאין ואילין תתאין, וארעא דישראל עלאה מכלהו וירושלים עלאה על כל ישובא. וחברייא יתבי דרומא חמו בספרי קדמאי ובספרא דאדם דהכי מחלק כל אינון ארצות דכלהו משתכחי לתתא כגוונא דאינון רקיעים לעילא אלין על אלין ואלין על אלין ובין כל ארעא וארעא רקיעו דמפריש בין דא לדא. ועל דא כלהו ארצות פרושין בשמהן וביניהו גן עדן וגיהנם. ואית ביניהו בריין משניין אילין מאילין כגוונא דאינון רתיכין לעילא מנהון בתרין אנפין מנהון בארבע מנהון בחד, והיזו דאילין לא כאילין. ואי תימא הא כל בני עלמא מאדם נפקא. לאו הכי דלא נחית אדם לכלהו ארצות ואוליד בנין, וכמה נשין הוו ליה. אלא אדם לא אשתכח אלא בהאי עלמא עלאה מכלהו דאקרי תבל כמה דכתיב ויצו לתבל ארצו. והאי תבל אחידא ברקיעא דלעילא ואתאחידא בשמא עלאה, הה"ד והוא ישפוט תבל בצדק. בצדק וודאי. ובגין כך בנוי דאדם אשתכחו בהאי עלאה דאקרי תבל, ואינון עלאין על כלא כגוונא דלעילא מה טעמיה, כמה דלעילא בכלהון רקיעין אית רקיע אחד עלאה מכלהו ולעילא אשתכח כסא וקודשא בריך הוא כמו דכתיב כמראה אבן ספיר דמות כסא ועל דמות הכסא כמראה אדם עליו מלמעלה, אוף הכא בהאי תבל אשתכח מלכא דכלא ומאן איהו אדם דלא אשתכח בכלהו תתאי, ואינון תתאי ממאן אתו, אלא מקסטורא דארעא ויסומא

דרקיע דלעילא נפקין בריין משניין אילין מאילין מנהון בלבושיהון בקליפין כאינון תולעים דמשתכחי בארעא, מנהון בקליפין סומקין, אוכמין, וחיורין. מנהון בכל גוונין. כד כל בריין כגוונא דא, ולא אשתכחו בקיומא בר י' שנין או יתיר. ובספרא דרב המנונא פריש יתיר דהא כלהון ישובין מתגלגלא בעיגולא ככדור אילין לעילא ואילין לתתא, וכל אילין בריין משניין בחיזוהון משנוייא דאוירא כפום כל אתר ואתר וקיימין בקיומייהו כשאר בני נשא, ועל דא אית אתר בישובא כד נהיר יממא לאילין חשוך לאילין, לאילין יממא לאילין ליליא, ואית אתר דכולא יממא ולא אשתכח בו ליליא בר כחד שעתא זעירא. דהא האמר בספרי קדמאה ובספרא דאדם קדמאה הכי הוא, דהכי כתיב, אודך על כי נוראות עשית נפלאים מעשיך, וכתיב מה רבו מעשיך ה', ועל דא כלא שפיר. ורזא דא אתמסר למאריהון דחכמתא ולא למפלגי תחומין. בגין דאיהו רזא דעמיקתא דאורייתא. כגוונא דא בים דאית ביה כמה בריין משניין דא מן דא, הה"ד, זה הים גדול ורחב ידים שם אניות יהלכון, וכלא תליא דא בדא ומתקשרה דא בדא, וכלא כגוונא דלעילא, ומכלהו עלמין לאו שליטא מכולהו בר אדם וקודשא בריך הוא עליה.

מאמר רביעי. שבע ארצות לדעת הרמ"ק.

הרמ"ק ז"ל (בספר הפרדס שער ו' פרק שלישי) כתב, אמנם ענין הספירות הם כמו שנבאר, והנה ידוע כי כל סבה מקיף את מסובבו, וכל עלה מקיף את עלולו. והעלול מוקף מעלתו כאשר נקודת ארץ באמצע הרקיע, והרקיע סובב את הארץ והרקיע סבת כל הדברים אשר תחת השמים ברצון הקונה כאשר הוא מפורסם בין החוקרים, כי תנועת גלגלים סבת הרכבות היסודות, ובארו הרמב"ם ז"ל בפרק רביעי מהלכות יסודי התורה, ואמר כי תנועת הגלגלים יחייב הרכבת היסודות בעולם השפל. וכן הגלגל היומי המקיף כל הגלגלים והוא סבתם עד שהוא מחזירם הפך תנועתם שהוא ממערב למזרח והוא מחזירו ממזרח למערב ברצון קוניהם, ועל הכל מקיף את הכל גלגל השכל, וכן מידי עלות המדרגות כן כל אחד ואחד מקיף את כל המדרגות אשר למטה ממנו. וזה נראה הכרח בפרט כשיעיין המעיין בפרקי מעשה בראשית, ישמח ויגל וישקע אהבת הקדמתנו זאת יותר בלבבו. ויש לזה ראיה ממאמר דריש לקיש בחגיגה פרק אין דורשין. אמר רבי יהודה שני רקיעים הן שנאמר הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים, ריש לקיש אמר שבעה, ואלו הן, וילון, רקיע, שחקים, זבול, מעון, מכון, ערבות. וילון אינו משמש כלום אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש בכל יום מעשה בראשית שנאמר הנוטה כדוק שמים. רקיע שבו חמה ולבנה כבבים ומזלות קבועים בו, שנאמר ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וכו'. והנה לומר שז' רקיעין אלו הם שבע רקיעים שמנו חכמי התכונה אי אפשר שהרי אמר שבאחד משבעה אלו הם חמה ולבנה כבבים ומזלות. ואם היו השבעה רקיעים אלו שבעה רקיעים שמנו חכמי התכונה היה ראוי

שימנה שמונה, שבעה אל שבעה ככבי לכת ואחד למזלות. ולא כן כונתו שאמר שחמה ולבנה ככבים ומזלות הם באחד משבעה רקיעים ששמו רקיע, ולפרש כי חז"ל חולקים עם חכמי התכונה וסברו להם דחמה ולבנה ככבים ומזלות קבועין בגלגל אחד לבד אי אפשר. ועד כאן לא פליגי חכמי ישראל עם חכמי האומות אלא אם גלגל קבוע ומזל חוזר, או מזל קבוע וגלגל חוזר, אבל במנין הגלגלים לא פליגי. ועוד הרי חזרו והודו חכמי ישראל לחמי אומות העולם דמזל קבוע וגלגל חוזר, אבל במנין הגלגלים לא פליגי. ואחר שמזל קבוע וגלגל חוזר יחויב רבוי הגלגלים לפי מנין המזלות שהם משונים בהתהלכותם. וזה מוכרח. והטעם הנכון לזה הוא כי כלל כל התשעה גלגלים ברקיע אחד, וכן כל שאר הרקיעים הם עולמות עליונים ובכל אחד מהם כמה וכמה רקיעים. וכבר אמרו החכמים המדברים בענין מעשה בראשית כי מספר הרקיעיו כחשבון השמים הנזכר בפסוק נפתחו השמים ואראה מראות אלהים ומספרם תשע מאות וחמשים וחמשה, ולפי האמת לא מנה ברקיעים אלו אלא עניינים רוחניים כמבואר בזהר ברעיא מהימנא, והרי שכנה הדברים הרוחניים ההם בלשון רקיעים להיות שכולם מקיפים את העולם ואת הגלגלים. וכן הכל כי כל שיעלו המדרגות יסבבו המדרגות בתוכן. וכן על דרך זו ענין הספירות כי כולו בתוך האין סוף מלך מלכי המלכים, ובתוך הכתר החכמה, ובתוך החכמה הבינה, ובתוך הבינה החסד, ובתוך החסד גבורה, ובתוך הגבורה תפארת, ובתוך התפארת נצח, ובתוך הנצח הוד, ובתוך ההוד יסוד, ובתוך היסוד מלכות, ובתוך המלכות הבריאה, ובתוך הבריאה היצירה, ובתוך היצירה העשיה. ובהם נכללים ענין מעשה בראשית, ומעשה המרכבה נמצאו בתוך המלכות המרכבות. ובארו חז"ל בפרקי מרכבה מענין המרכבות והכסאות. ובאותן הדברים אשר בפרקי מרכבה אותן הדברים אשר בפרקי מעשה בראשית. הגלגלים ובתוך הגלגלים הארץ ובתוך הארץ בטבורה הם שבע ארצות. ולענין זה משבע ארצות היינו משתוממים בכל המציאות בעצמו עד שעלה בדעתנו לומר שענין שבע ארצות האמור במעשה בראשית ובדברי רבי שמעון בן יוחאי עליו השלום היה ענין האיקלימים אשר חלקו התוכנים עד שזכנו האל ברחמיו ואנה לידינו מאמרים הרבה המכחישים הסברא הזאת, ומכחישים כי שבע הארצות ממש הם בתוך הארץ. והרמ"ק ז"ל הביא מאמר הזהר אשר כתבתי קודם, והביא גם כן הזהר הכתוב שם, והוא, רבי נהוראי סבא פריש לימא רבא ואתרגיש ימא דאתאבידו כל אינון דהוו בארבא ואתרחיש ליה ניסא ונחית בשבילין ידיעאן בליבא דימא ונפיק תחות ימא לישובא חדא. וחמא מאינון בריין כולהו זעירין והוו מצלין צלותא ולא ידע מאי קאמרי. אתרחיש ליה ניסא וסליק. אמר זכאין אינון צדיקייא דמשתדלי באורייתא וידעי סתימין דרזי עלאין. ווי לאינון אפליגי על מלייהו ולא מהימני. מההוא יומא כד הוה אתי לבי רב ואמרו מילי דאורייתא הוה בכי, אמרו ליה אמאי קא בכית, אמר לון בגין דעברנא על מהימנותא דמילי דרבנן ומסתפינא מדינא דההוא עלמא. ועל זה כתב הרמ"ק ז"ל וידענו כי

הדברים האלה קשים אל השכל האנושי ומבהילים לב המעיינים, ואין ראוי למאמין לספק בהז, כי לא לחנם נסתפק רבי נהוראי עם היותו מגדולי ישראל וממעתיקי השמועה כדמוכח מתוך המדרשים ומתוך הגמרא. אם נרצה לומר שהוא היה רבי מאיר שהיה רבי נהוראי כדפירש במסכת עירובין פרק עושין פסין, או אם נאמר שהיה זולתו כדמוכח מתוך דברי המאמר הזה שהיה מוקדם אל רבי שמעון בן יוחאי עליו השלום או בזמנו והיה בעל שם ומסוים בדורו. וכן מוכח במדרש רות מהזהר וכן בספר הבהיר. ועם רוב חסידותו וחכמתו נסתפק בו ונענש בענין הספינה וראה בעינו קצת מן הענין ולכן הנשארים ישמעו ויראו ולא יזידון עוד. והנה מתוך המאמר יובן איך הם בעצמם לא היו בקיאים בענין הזה כדמוכח מתוך ראיותי' מספרא דאדם קדמאה ומספרא דרב המנונא נראה דהוו מילי פייגן בליבייהו ולא מתיישבי כאשר יראה ויקרא המעיין. והדברים מוכרחים מצד עצמם מכח הקבלה ואין להרהר, ואפילו נמשך מזה אל המעיין ספק או ספיקות כאשר יקרה לנו ראוי להעלימם ולהסתירם אחר שאין לם כעת תרוץ שלא יבא אחד מן הנרפים בדברי רז"ל ויקנתר מתוך דברי'. ואיך שיהיה הנה מוכרח מתוך המאמר הזה כי בטבור הארץ הם שבע ארצות זו בתוך זו כדרך הגלגלים.

מאמר חמישי. סתירה לדעת הרמ"ק.

דעת הרמ"ק ז"ל בענין שבע ארצות שאמרו חז"ל בלתי ספק שגגה בידו, משום שמאמר הזהר בפרשה ויקרא וספור רבי נהוראי אשר הביא רמ"ק ז"ל לראיה לדבריו, להיפך המאמרים ההם מתנגדים לדבריו. כבר כתבתי על דבר זה בפירושי על ענייני עשר ספירות, והנני להעריך פה את דברי שנית ואני אומר שמאמר הזהר מספרא דרב המנונא סבא מתאימים עם דעת התוכנים. ראה והבין כל המאמר ותשמע כי שגגה יצאה מלפניו והוא כי לא הוו מילין פייגין בליבייהו אך ידעו שהוא האמת ואשר כן הוא כידוע לאנשי המדע, ואל תבהל רוחך באמרי כן. ודע כי לא בישישים חכמה ולא רבים יחכמו בענין חכמת התכונה ובחכמת מעשה בראשית. ומלפנים בשנים קדמוניות רבים מחכמי ישראל לא ידעו חכמת התכונה, כאשר כתב הרב המורה ז"ל שענין התכונה לא היתה נשלמת בזמן הנביאים וחכמים הראשונים. ולדעתי גם בזמן הרמב"ם ז"ל עוד לא ידעו חכמת התכונה וחכמת טבע העולם. ואמרו מה שאמור ואנו אין משגיחין לדבריהם. ורבי שמעון בן יוחאי לא מתבייש לומר, אין אנו יודעין כי הדבר ההוא קשה מאד ואי אפשר לבריות לעמוד עליו. והוא כי לא ידעו בימים הקדמונים עניני התכונה ועניני מעשה בראשית מלבד יחידי סגולה אשר נשאו ונתנו בעניינים ההם ואשר חנן אותם אלהים והופע עליהם אור חכמת האמת, והרמ"ק ז"ל בעצמו כתב אשר אך לחכמים העוסקים בחכמה זו אך להם נודע חכמת התכונה, אבל נעלמה ממנו. והענין שבע ארצות שאמרו חז"ל הם שבעה אקלימים. ואמרו ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות משום ששאר ארצות

נחשבו לתחתונים כנגדה, אבל אינם זו בתוך זו כאשר חשב הרמ"ק ז"ל כי זה נגד דעת השכל הישר. ושטות לומר כן. כי אין שמים ואין רקיע בתוך הארץ ואין אור ואין שמש מזהירים בתוך כדור האדמה ואין אדם ואין חי אפשר להתקיים בלתי אויר בתוך כדור האדמה. ומאמר הזהר בפרשה ויקרא מובן לכל שכוונתו אקלימים באמרו כגוונא דא שבע ארצות לתתא וכלהו בישובא בר דאלין עלאין ואלין תתאין וארעא דישראל עלאה מכלהו, וירושלים עלאה על כל ישובא והר הבית גבוה מכולם, וכל ענין מאמר הזהר שם מובן לכל המעיין בו ושם לא נאמר שהשבע ארצות הן זו בתוך זו בבטן כדור האדמה. וספור מעשה רבי נהוראי אפשר לפרש בלתי נס נפלא, או במאמר ההוא יש סוד והלבישו אותו במאמר הזה. וכעין זה מצינו בזהר (פרשה ויצא דף קנ"ז ע"א) עד ההוו אזלי שמעו חד קלא דאמר טיפסרא דקטנון עקימן בארחא, סטו לעילא לא תחתון בקוסטרא דקטרא דלתתא. אמר רבי יוסי שמע מינה דקודשא בריך בעי לנטרי אורחין, סליקו לעילא ועאלי בחד טורא בין טנרין תקיפין, אמרו הואיל וקודשא בריך הוא בעי בארחא דא, מלה נחמי או ניסא אתרחיש לן, אזלי יתבי גבי בקיעי דטנרא, סליק לון חד בר נש. תווהו, אמר רבי יוסי מאן אנת, אמר מאנשי ארקא אנא, אמר ליה ותמן אית בר נש. אמר אין, וזרעין וחצדין, מנייהו בחיזו אחרא משניין מנאי, וסליקנא לגבייכו למנדע מנייכו מה שמיה דארעא דאתון בה, אמר ליה ארץ, בגין דהכא ארץ החיים שריא דכתיב (איוב כ"ח) ארץ ממנה יצא לחם. מהאי יצא לחם בשאר ארעא לא יוצא לחם ואי נפיק לאו משבעת המינין. אדהכי עאל לאתריה, תווהו. ראה שם כל המאמר ותמצא שהלבישו חז"ל רעיון באותו המאמר, ובכל אגדות חז"ל המתנגדות לשכל האנושי בלתי ספק הלבישו בהן ענינים שלא רצו לגלות לכל אחד ואחד. וסוד ה' ליראיו. ראה מה שכתב הריטב"א ז"ל על האגדה (בבא בתרא דף ע"ג ע"ב) כי הא דיתיב רבי יוחנן וקא דריש עתיד הקדוש ברוך הוא להביא אבנים טובות ומרגליות שהן שלשים על שלשים וחוקק בהן עשר ברום עשרים ומעמידם בשערי ירושלים, לגלג עליו אותו תלמיד, השתא כביעתא דצלצלתא לא משכחינן כולי האי משכחינן. לימים הפליגה ספינתו בים, חזא מלאכי השרת דקא מנסרי אבנים טובות ומרגליות שהן שלשים על שלשים וחקוק בהן עשר ברום עשרים, אמר להו הני למאן, אמרו ליה שעתיד קדוש ברוך הוא להעמידן בשערי ירושלים. אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר לו דרוש רבי ולך נאה לדרוש כאשר אמרת כן ראיתי, אמר לו ריקה אלמלא לא ראית לא האמנת? מלגלג על דברי חכמים אתה, נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות. וכתב הריטב"א ז"ל, הפליגה ספינתו בים וראה מלאכי השרת פירוש שנראה לו במראות החלום. ויש אומרים שהעמיק בחכמה והשיג הענין. ולדעתי בספור מעשה דרבי נהוראי ובכל מאמר הזהר פרשה ויקרא יש סוד הכמוס בתוכו, אבל חלילה לחז"ל לומר דבר המתנגד לשכל האדם.

מאמר ששי. דעת הרמב״ם ע״ד אגדות.

וראה מה שכתב הרמב״ם ז״ל בענין הגדות ודרשות בהקדמת סדר זרעים. וזה הוא. הדרש הנמצא בתלמוד אין ראוי לחשוב שמעלתו מעוטה ותועלתו חסרה. אבל יש בו תבונה גדולה מפני שהוא כולל חידוש פליאות וחמודות נפלאות, כי הדרשות ההם כשיסתכלו בהם הסתכלות שכלי יובן בהם מה טוב האמיתי מה שאין למעלה ממנו, ויגלה בהם מן הענינים האלהיים ואמתות הדברים מה שהיו אנשי החכמה מעלימים אותו ולא רצו לגלותו. ואם תביט אותו על פשוטו תראה בו ענינים רחוקים מן השכל שאין למעלה מהם, ועשו דבר זה לענינים נפלאים. האחד מהם ללטוש רעיוני התלמידים ולבב לבותם, ועוד כדי לעוור עיני הכסילים שלא יזהירו לבותם לעולם. ואלו היו מראים להם זוהר האמיתית יסבו פניהם מהם כפי חסרון טבעיהם שנאמר בהם ובדומיהם שאין מגלין להם את הסוד מפני שאין שכלם שלם כדי לקבל האמיתות על בורים. וכן החכמים לא היו רוצים לגלות קצתם לקצתם סודות החכמה וכבר זכרו (חגיגה דף י״ז) שאיש מן החכמים נכבד לאנשים בקיאים בחכמת מעשה בראשית והוא היה בקי במעשה מרכבה ואמר להם למדוני מעשה בראשית ואלמדכם מעשה מרכבה. וחס ושלום שעלה זה מפני רוע לב למנוע החכמה או בשביל שיהיה לו יתרון עליהם, שהמדות האלו מגונות באחד מן הטפשים קל וחומר באלו החסידים הנכבדים. אבל עשה הדבר בשביל שראה בעצמו ראוי לקבל מה שיש אצלם ושאינם ראוים לקבל מה שיש אצלו. והביא ראיה על ענין זה דברי שלמה (שיר ד׳) דבש וחלב תחת לשונך, ופירשו עליהם השלום ואמרו שענין דבר זה שהחכמות המתוקות שהנפש תנעם בהם כמו שינעם החיך בדבש וחלב צריכים להסתירה ושלא ידובר בהן ואל יעלו על שפת לשון בשום פנים. וזהו שאמר תחת לשונך שהענינים האלה אינם ממה שראוי ללמוד ולהגות בהם בישיבות החכמה, ואולם ירמזו בכתוב מהם רמזים נעלמים. וכשיגלה הקדוש ברוך הוא מסוה הסכלות מלב מי שירצה. אחרי אשר ייגע וירגיל בחכמות אז מי יבין מהם כפי שכלו, ואין לאדם עם החכמה ודרישתה וההשתדלות אלא לעזוב עניניו ביד הבורא ולהתפלל אליו ולהתחנן לבוננהו ולהורותו ולגלות הסודות הגנוזות בכתוב, כמו שמצינו דוד המלך עליו השלום עשה כן באמרו (תהלים קי״ט) גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. וכשיגלה הקדוש ברוך הוא את עיני האדם ויראה לו מה שהראה ראוי לו לגנזם כמו שאמרנו. ואם ירמוז מהם במעט ירמוז למי שיש לו שכל שלם ונודעה אמתתו, כמו שבארו וגלו במעשיות רבות בתלמוד. ועל כן אין ראוי לאיש חכם לגלות מה שידע מן הסודות אלא למי שהוא גדול ממנו או כמוהו, שאם יגלה אותו לכסיל אף על פי שלא יגנהו לא ייטב בעיניו. ועל כן אמר החכם (משלי כ״ג) באזני כסיל אל תדבר פן יבוז לשכל מליך. ועוד שלימוד להמון העם צריך שיהיה בדרך חידה ומשל כדי שיהיה כולל הנשים והנערים והקטנים עד אשר ישלם שכלם ואז יתבוננו וישכילו עניני הרמזים ההם.

ולענין זה רמז גם שלמה עליו השלום באמרו (שם א') להבין משל ומליצה דברי הכמים וחדותם.

מאמר שביעי. דעת של"ה ואחרים ע"ד אגדות.

וכן הוא דעת הקדוש של"ה ז"ל בדרכי האגדות והדרשות. וכן הוא דעת הרב צבי הירש חיות ז"ל במבוא האגדות, ראה פירוש הרד"ק ז"ל (שמואל א' כ"ח) וכתב שם דברי הגאון רבינו שמואל בן חפני בענין בעלת אוב שהעלתה את שמואל שלא יקובלו דברים ככתבם של חז"ל במקום שיש להם מכחישים מן השכל. ובחידושי הגאונים ז"ל (ראה עין יעקב בבא בתרא פקר המוכר את הספינה) ושם כתוב בענין האגדות הזרות היוצאות מהקש השכלי הנמצאות בש"ס כבר נתעורר בהן עטרת תפארת החכמים ומרכבת השכל ה"ה הרמב"ם ז"ל וכרוזא נפיק בחיל, הקיצו והעירו שוכני עפר הסכלות בנפול תרדמת האולת על האנשים אשר יצאו לחשוב שכל אגדות שבש"ס נאמרות על פשוטיהן מבלתי נתכוונו בהן בסוד או בעיון עמוק. ועיין ריטב"א ז"ל חידושי (בבא בתרא ראש פרק הספינה) וזה לשונו, יש מעשיות אשר בפרק זה ענינים זרים לבני אדם כולם, וייש גם כן במעשיות הללו ענינים נרמזים שלא היו נראים להם במראות עין רק במראות החלום לבד, וזה כי כשהחכמים הולכים בים אוקיינוס וגם כשהם מתבודדים ומחשבים בענינים נוראים, ובעת השינה יראה להם כעין הרהורים ודברים נפלאים מורים על ענין אחד. והגאונים כבר כתבו דכל היכא דנזכר בגמרא לדידי חזי לי היה במראה החלום ולא במראית עין ממש. וכן הוא דעת רב האי גאון ז"ל שהיה הכל במראה החלום. וכן פירש רבינו אלפסי ז"ל בתשובה את מעשה דרבי בנאה דהוי ציין מערתא שהכל היה במראה החלום. וכתב הריטב"א ז"ל ודבריו נובעים מדברי רבינו חננאל ז"ל הובאו דבריו בשטה מקובצת (בבא מציעא פרק הזהב ושם בפרק הפועלים) מעשה דרב נחמני, היה זאת בעין חלום והראה לו זאת סמוך למיתה. (ועיין מה שכתב הרשב"א ז"ל בח"א ברכות) ודע שיש לחכמים דברים נעלמים ורמזים במדרשים ואגדות חתומים, ואם נגלו לעיני הסכלים כדברים בטלים, ליודעי חן ולמבינים הם דברים שכליים. ועוד רבים מחכמי ישראל כתבו על דבר אגדות חז"ל בתלמוד או שהיה נראה להם הענין בחלום או שהלבישו איזה ענין עמוק בחידות ומשלים. ועל כולם ראה מה שכתב רבי אברהם ז"ל בן הרמב"ם ז"ל אדות אגדות ודרשות חז"ל (העתקה מערבית ללשון הקודש) דע כי אתה חייב לדעת כי מי שירצה להעמיד דעת ידועה ולישא פני אומרו ולקבל דעתו בלי עיון והבנה לענין אותו דעת אם אמת אתה או לא, שזה מן הדעות הרעות, והוא נאסר מדרך התורה וגם מדרך השכל. אמר השם יתברך לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפוט. ואמר לא תכירו פנים במשפט. ואין הפרש לקבלת אותו דעת להעמידה בלא ראיה או בין שנאמין לאומרה ונשא לו פנים ונטען לו כי האמת אתו בלי ספק מפני שהוא אדם גדול. ולפי הקדמה זו

לא נתחייב מפני גודל מעלת חכמי התלמוד שנטען להם ונעמיד דעתם בכל אמריהם כרפואות ובחכמת הטבע והתכונה. אתה רואה החכמים במה שלא נתברר להם מדרך סברתם ומשאם ומתנם אומרים, והאלהים אלו אמרו יהושע בן נון לא צייתי ליה. כלומר לא הייתי מאמין בו ואף על פי שהוא נביא, כיון שאין בידו יכולת להודיע הענין בכוונה מדרך הסברה והמשא ומתן והדרכים שבהם ניתן התלמוד להדרש. כי על כן לא נראה לי דעת הרמ"ק ז"ל בענין שבע ארצות שהן זו בתוך זו אם אף שהוא אדם גדול, משום שהענין ההוא הוא נגד שכל הישר והמדע בחכמת הטבע והתכונה. ועניינו הוא כאשר אמרו חכמי ישראל מפלגי תחומין ששבע ארצות הן שבע אקלימים וארץ ישראל גבוה מכל הארצות. ועוד נראה לי לומר שאפשר שכוונת הז"ל בסוף מאמר הזהר הוא ששבע ארצות נמצאו ברום השמים והם שבעה כבבי לכת, ולפי דעתם גם שם יש ברואים כאשר הוא בארץ, כידוע שרבים מחכמי המדע אמרו כן, והאדם לא נברא אלא בהאי ארץ שנקראת תבל כדכתיב ויצו לתבל ארצו וכתיב והוא ישפוט תבל בצדק. וזהו שאמרו שם ורזא דא אתמסר למאריהון דחכמתא (פירוש שהיה להם בקבלה שהוא כן), ולא למפלגי תחומיז, בגין דאיהו רזא דעמיקתא דאורייתא.

פרק שנים עשר

התפתחות החיים

מאמר ראשון, ישרצו המים.

ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים. כאשר נתקררה כדור האדמה וימעט חום מסביב להארץ, אז התאחדו יסוד אקסידזשען ויסוד הידראדזשען ויהיו למים, ויסוד הגחלי נשאר באויר השמים מסביב להארץ, ובאויר כזה אי אפשר להתקיים שום חי, על כן נצרך היה לנקות ולטהר את יסוד הגחלי מן האויר טרם בריאת החיים, למען ישאוף החי רוח צח וחי בו ויתקיים בארץ, גם נצרך היה להכין מחיה עבור החי להחיות את נפשו אחר בראו, כי על כן ברא אלהים ראשית מן יסוד הגחלי את הצמחים והאילנות טרם ברא את החי, ועל ידי זה שתים עשה אלהים, והוא שטהר את האויר מן יסוד הגחלי על ידי בריאת הצומח, וגם זה יהיה לחי למחיה, כידוע אשר הצומח מלבד אשר יחיה על ידי שרשיו באדמה אשר שם ימצא די מחסורו מן היסודות הנצרכים לו למען יגדל, עוד הצומח ישאוף את יסוד הגחלי מן האויר מסביב על ידי נקבי העלים, ויאסוף אליו את היסודות הנמצאים בתוך אויר הארץ להחיות את נפשו, וגם הוא יפלוט את יסוד החומצי מקרבו על ידי נקבי העלים באשר אין לו תועלת בו ונצרך לחי, כי החי הוא ישאוף יסוד החומצי אשר באויר הארץ והוא הנותן לו

חיים כידוע, ויפלוט ממנו יסוד הגחלי הנמצא באויר אשר שאף עם שאר היסודות והוא רע לחי כידוע. כן יחליפו הצומח והחי זה עם זה עד היום הזה. הצומח יקח מן היסודות אשר באויר הנצרכים לו ויחזיר יסוד החמוצי הנמצא באויר אשר שאף אשר אין לו תועלת בו ונצרך לחי, והחי יקח מן היסודות אשר באויר הנצרכים לו, ויחזיר יסוד הגחלי הרע לו וטוב לצומח. כה יעשו החי והצומח תמורה זה עם זה לטובתם עד היום הזה. על כן כאשר אמרתי קודם שטרם ברא אלהים את החי טהר את אויר הארץ מן יסוד הגחלי וממנו ברא קודם את הצמחים והאילנות אשר גדלו לרוב על פני האדמה בימי קדם, וה׳ אלהים הצביר מטמוני גחלי אבן בבטן האדמה לצורך האדם לימים יבואו כי על ידי סבת רעש האדמה כסה עליהם עפר הארץ ובמשך הזמן הצמחים והאילנות הרבים והגדולים ההם נעשו לגחלי אבן, וכל זה עשה אלהים למען לא יתערב יסוד הגחלי באויר שנית כאשר יהיה מפוזר על פני האדמה כי על כן כסה בעפר על פני הגחלים לטובת הארץ ומלאה, אך טרם נהפך יסוד הגחלי לגוף צומח וגם אחרי כן טרם נטהר האויר ממנו די שיוכל החי להתקיים בו עוד לא היה אפשר לשום גוף חי להיות נמצא באויר כזה. על כן יספר לנו הכתוב שהתחלת בריאת החי היתה ראשית בתוך המים, ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ, והוא שפל מדרגת החי המתקיים במים ואינו צריך לשאוף את האויר, היינו פראטאפלאסם ופילופ. והם מינים ממינים שונים הנמצאים במים, והוא הממוצע בין גוף הצומח לגוף החי וממנו נתפתח גוף החיים. ובמאמרי החוקר פ. ה׳ הוקסלי חלק ח׳ מצאתי כתוב: „דהי פראבלעם אוו דהי דיפ סי, והוא אשר בעומק ים אטלאנטיק נמצא — „עי קאלקאראוס סטיקי מאד מעיד אפ אוו מיניוט שעלס אוו טשאלק“, אשר נעשה בעומק הים מן שרצים קטנים למאד הנקראים „גלאביגאנינא ענד פארא מיניפערא ענד קאסקאספערעס. ולפי דעתו כל אדמת טצאלק הנמצא על פני האדמה נתהוה מן הברואים ההם, והוא שמלפנים כל שדה אדמת טצאלק היו במצולות הים, ועל ידי רעש ורעדה בבטן האדמה הוגבה תחתית הים למעל, הספוג (ספאנדזשעס, פראטאזאא ופראטאפיטא) הוא גם כן ממיני שרץ אשר ישרצו המים בימים. גם מצאתי כתוב בספר המדע מחוקר אחד ושכחתי את שמו, והוא אשר טיט האדום הנמצא בלב ים פאסיפיק גם אטלאנטיק הוא גם כן נתהוה מגופי החיים הקטנים עד למאד ויתקיימו במצולות הים אשר העומק יגיע לחמש פרסאות ולא יזיק להם לחץ המים באשר שם מקומם שמה יהיו ושמה יר תו. והאלהים עשה זאת למען למלאות בהם עמקי הים הרחוקים מן היבשה, ועפר הארץ לא יוכל שמה בשטף המים למען למלאות העמקים אשר שמה, והברואים ההם הנבראים בעומק הים יעשו את מלאכת עפר היבשה למלאות העמקים, ולהחי ההוא קרא הכתוב שרץ והוא שפל מדרגת החי בעולם, וכאשר אמרתי שהברואים ההם הם מן הממוצע בין צומח ובין החי, ויפרה וירבה על מקום אחד ולא ילכו לבקש אחר מחיתם, אך מין אחד מן השרצים הנקרא פילופס הנמצא

בימים החמים גולף יסטרים, הוא ישוט בלב ים וילך ממקום למקום לבקש אחר מחיתו אך לא ילך אחד אחד, אך רבים יתקבצו לאגודה אחת להיות לגוף אחד בתואר אניה כי על כן יקרא „צבאות הפורטוגיזים" ולהם ידים (טענטילס) ארוכים לפעמים מגיעים עד עשרה רגל אשר בהם ישוטו בלב ים ובהם יצודו מחיתם והפאליפ ההוא הוא יוצא מן הכלל כי על כן הוא לפלא בעיני החכמים. שרץ נפש חיה הוא הברואים וכל מיני דגים החיים אך במים, ויסוד החמוצי הנמצא בתערובות המים די להם להחיות את נפשם ושרץ נפש הוא במדרגה גבוהה משרץ סתם. שרץ נפש חיה הוא מדרגה יותר עלאה והם התנינים הנבראים וחיים במים הם הדגים הגדולים (וואלפיש), ולהם לא די יסוד החומצי אשר במים אך מוכרחים כל פעם ופעם לשאוף גם אויר הארץ למען החיות את נפשם והתנינים ההם מיניקים את ילדיהם כחיות וזה הוא שאמר שרץ נפש חיה, ועוף יעופף על הארץ, כי כאשר נזדכך אויר הארץ מיסוד הגחלי יותר ויותר אז היתה הארץ מסוגלת לתת חיים לעוף יעופף על הארץ, והוא התולעים המתפתחים והמתהפכים מרמה לעוף (בוטערפליי) ואינסעקטס אשר להם כנפים, ואחר כך כאשר נזדכך האויר יותר ויותר אז נתפתח עוף יעופף על פני רקיע השמים והוא מדרגת העוף היותר במעלה מעוף העופף על הארץ השפל במדרגת החיים. כן היתה התפתחות החי, קודם במים שרץ, ואחר כך שרץ נפש ואחר כן שרץ נפש חיה, ואחר כך על ידי סבות שונות ומשפטים ידועים, ואחד מהם הוא שבמקומות אחדים יבשה היבשה והיתה האדמה לרקק, והברואים היו מוכרחים לבקש מחיתם או שהיו מוכרחים לנוס מפני האויב החזק ממנו והשליכו את גיוום מנגד למעלה ולכל צד ולאט לאט נתפתח להם כנפים לעוף על הארץ ואחר כך לעוף על פני רקיע השמים. וזה הוא כוונת חז"ל שאמרו שהעוף מן הרקק נברא. רקק הוא עפר בלול במים ואי אפשר לשוט בו ומסבה זו נתפתחו להם כנפים והיו לעוף יעופף. הרב המלבי"ם ז"ל בפירושו על הכתוב ישרצו המים שרץ נפש חיה כתב, כי שתי מערכות הראשונות היינו תולעים ואינסעקטען לא נזכרו בכתוב, כי הם עומדים בין הצומח ובין החי, שהתולעים קרובים אל הצומח והפרותם אינם על ידי זכר ונקבה, וגם הפורחים רובם יולדי רמה וירחשו כתולעים ויחליפו עורם פעם אחרי פעם עד יתעטפו במעטפה ויהיו לעוף פורח, ויפרו וימותו ואין להם דם רק ליחה לבנה. מבואר שהוא המעבר שתעבור בו התולדה מצומח לחיים. לכן יתחיל בספור הבריאה מארבע מערכות האחרונות, וצוה שישרצו המים שרץ נפש חיה. ולא נראה לי דעתו וטעמו. והוא באמרו אשר התולעים לא יפרו על ידי זכר ונקבה, והוא אינו כן. כי זה ידוע לחכמי הטבע אשר אין הויה בעולם בלתי טבע הזכר ונקבה, גם הצומח לא יפרה אם יבצר אחד מהם, כידוע לחכמי אגראנאמי ועוד יותר התולעים ואינסעקטען. אכן יש מיני צומח גם מיני החיים משפל המדרגה אשר טבע הזכר וטבע הנקבה הם בגוף אחד ומטילים ביצים ומהם יולד דור חדש, לכן דעתי אשר לא תחסר כל בה וכל המערכות זכר הכתוב ונכללות

בשרץ נפש חיה ועוף יעופף על הארץ ועוף יעופף על פני רקיע השמים, כאשר פרשתי.

מאמר שני, החיות במים.

ויברא אלהים את התנינים הגדולים ואת כל נפש חיה הרמשת אשר שרצו המים למיניהם ואת כל עוף כנף למינהו. מתחלה נברא שרץ והיה טבע הזכר וטבע הנקבה בגוף אחד ואחר כך נתחלקו למינהו זכר לבד ונקבה לבד ואחר כך נתפתחו התנינים, והוא וואלפיש, דגים המולידים ויונקים. וכן פירש הגר"א ז"ל (ספרא דצניעותא פרק ג') שרץ נפש חיה כלא אתרחשין בזמנא חדא שנוצרו שניהן כאחד גוף דכורא ורישא דנוקבא פרצופה. למיני כלול נוקבא בדוכרא שעדיין הכל סתום. למינהו דוכרא ונוקבא פירוש אחר כך נתחלקו גוף זכר לבד וגוף נקבה לבד. יש דג ממין (פלאט פיש) הנקרא פלאנדערס והוא דק ושטחיי כעוגה על צד אחד יש לו קשקשת ועין לראות וצד השני חלק בלי קשקשת ויש רשימת עין אבל לא עין אשר יכול לראות בו. מהם יש ימני ומהם שמאלי כלומר יש אשר העין והקשקשת מצד ימין וצד השמאלי חלק, ומהם יש אשר העין והקשקשת מצד שמאל ומצד הימין חלק. הימני הוא זכר והשמאלי נקבה. ואמרו חכמי הטבע אשר הדג ההוא מפני שבנין גופו הוא דק ורחב על כן אי אפשר לו לשוט כדרך כל הדגים והיה מוכרח לשכון ולשוט על צד אחד. לכן העין והקשקשת מצד אחד, ומצד השני חלק עם רשימת העין אשר לא נתפתחה או אולי במשך הזמן יעלה העין ההוא למעלה ראש ואז יתפתח גם העין ההוא. אך זה הוא השערה בעלמא. כי רבים הם מן המין הנקרא פלאט פיש ולהם שתי עינים בראשם מלמעלה אך הפלאנדער הוא היוצא מן הכלל. ואנכי כאשר חקרתי על דבר זה ומצאתי כאשר יעידו על זה ציידי דגים אשר הפלאנדער לרוב ישוטו במים שנים שנים. זה אשר לו עין וקשקשת מצד הימין ילך לצד הימין וזה אשר לו עין וקשקשת מצד השמאל ילך לצד השמאל וצד החלק אל צד החלק ונראים כדג אחד שלם, ולא יתפרדו זה מזה עד אשר יוצדו, או בנפול עליהם פחד האויב אז יתפרדו זה מזה וכאשר יאבד זוגו אז כל אחד ישוט על צדו לעצמו. לכן דעתי שהדג ההוא הוא זכרון ימי קדם שמתחלה ברואי המים היה טבע הזכר וטבע הנקבה בגוף אחד, ואחר כך כאשר נתפתחו על ידי משפטים ידועים, לאט לאט נחלקו לשנים הזכר לחוד והנקבה לחוד. לכן הפלאנדערס יש להם קשקשת ועין מצד אחד ומצד השני חלק ורשימת עין בראשו ובמשך הזמן יתפתח גם העין מצד השני ויהיה תמונתו ככל הדגים עם שתי עינים. ולדעתי כל הברואים היו מתחלה טבע הזכר וטבע הנקבה בגוף אחד אך אחר כך נתחלקו והיו לשנים כאשר עוד אבאר במקומו.

מאמר שלישי. זרע החיים במים.

ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים בימים והעוף ירב על הארץ. הדגים והעופות נצרכו לברכה על שהם מטילים ביצים. וטבע הדגים והעופות לאכול הביצים מין בשאינו מינו ולפעמים גם מין במינו ורבים מהם ילכו לאבוד, ועוד החזק יטרוף את החלש והגדול יבלע את הקטן חיים. ואין להם מקום במים ובאויר להחבא מפני האויב. והיותר גדול וזריז יחיה על חשבון הקטן והחלש והנרפה כי על כן ברך אותם אלהים פרו ורבו ומלאו את המים בימים והעוף ירב בארץ. למען קיום המין. וזה הוא אשר מצאו חכמי המדע אשר הדג הנקרא הערינג יפרה זרע בשנה אחת במספר 36,000, דג הנקרא סמעלט יפרה זרע בשנה אחת במספר 38,000; דג הנקרא קארפ יפרה זרע בשנה אחת במספר 342,000; דג הנקרא טינד יפרה זרע בשנה אחת במספר 383,000; דג הנקרא מאקארעל יפרה זרע בשנה אחת במספר 546,000; דג הנקרא פערך יפרה זרע בשנה אחת במספר 992,000; דג הנקרא סאל יפרה זרע בשנה אחת במספר 1,000,000; דג הנקרא ראוטש יפרה זרע בשנה אחת במספר 1,120,000; דג הנקרא פלאונדעקס יפרה זרע בשנה אחת במספר 1,357,000; דג הנקרא סטוירדזשעז יפרה זרע בשנה אחת במספר 3,000,000; דג הנקרא קאד יפרה זרע בפעם אחת עד 9,500,000 ובשנה אחת יפרה זרע במספר 45,000,000. פעם אחת צדו במדינת סקאטלאנד דג אחד הנקרא על והיה ארכו 32 אינטשעס ומשקלו 2 ליטרות, וימצאו בתוכו זרע במספר 10,000,000. החוקר בופאן עשה חשבון ומצא שמן זוג אחד מן הדג הנקרא הערינג במשך עשרים שנה יפרה וירבה ויגדל כמות תולדותם ככמות כדור האדמה. אך כאשר אמרנו קודם שרוב זרע הדגים ילך לאבוד והמעט אשר ישאר ויתפתח מהם חיים יבלעו אחד לאחד לכן ברך אותם אלהים פרו ורבו למען קיום המין. ויהי ערב ויהי בוקר יום חמישי, פירוש בריאת הדגים היתה בתקופה החמישית לבריאת העולם.

מאמר רביעי. התפתחות נפש חיה.

ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה, בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה, ויהי כן. אמר תוצא הארץ ולא תוציא הארץ, והוא משום שנפש החיה היה חי במים קודם, ואחר כך כאשר יבשה האדמה מעט מעט מן המים ואז היה פני האדמה במקום אחד יבשה ובמקום השני הסמוך היה עוד אגמי מים אז נפש החיה הרגיל את עצמו לצאת ולבוא מן המים אל היבשה על ידי סבות שונות או להחבא מפני האויב או לחפש אחר מחיתו. ולאט לאט הורגלה נפש החיה להיות במים וביבשה. יש מין דג הנקרא דג מתהלך (וואקינג פיש), גם מין דג הנמצא באוסטראליע הנקרא קאר־ ראטאדום גם אמפיאקסוס ענד לאנסעט, גם נחש המים, צפרדע, טארטאאיס, מינים שונים, סילס, וואלרוס היפפאפאטאמוס, באבער ורבים ממיני אליגאטארס יחיו

במים וביבשה עוד היום, ומהם מנפש החיה על ידי סבות שונות נשארו חיים ביבשה ולא שבו עוד למים ומהם נתפתח אחר כך בהמה ורמש וחיתו ארץ. כי לדעתי כל נפש החיה אשר נמצא כעת על הארץ הוא תוצאות נפש החיה אשר היה חי לפנים במים. כי על כן אמר תוצא הארץ משום שמחיתם על הארץ היה סבת ההתפתחות וההשתנות תואר נפש החיה אשר על הארץ. נפש החיה הוא שם כללי לכל הברואים החיים במים ובארץ. ואמר על נפש החי אשר במים ישרצו המים ועל נפש החיה אשר על הארץ אמר תוצא הארץ, ושניהם כוונת הפרות ורבוי. אך נפש החיה אשר במים כמעט כולם מטילין ביצים כי אך מעט מהם מולידין חיים וההולדה אינה מתוקנת כי המים תגמור מלאכת ההולדה בזרע הדגים שמן ביצי הדגים יולדו ברואים קטנים למאד עד שאי אפשר להכיר אי זה מין הוא, כי על כן אמר ישרצו המים, באשר המים תגמור ההולדה ואמר ישרצו מלשון רץ ומתנועע כי אך מן התנועה ניכר כי הוא נפש חיה אף אם עדיין לא נודע מאיזה מין הוא, ונפש החיה אשר על הארץ ההולדה מתוקנת ומינו ניכר תיכף אחר ההולדה כי על כן אמר הכתוב תוצא הארץ משום שנתפתח על הארץ, בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה, הכתוב מפרש פרטי נפש החיה אשר על הארץ, בהמה הוא נפש חיה ההולכים מולידים ויונקים, רמש הוא נפש חיה הזוחלים ומטילים ביצים וחיתו ארץ הם הברואים אשר אמרתי קודם שחיים במים ובארץ מהם מולידים ויונקים ומהם מטילים ביצים. למינה כאשר פירשתי קודם, למינו כלול נוקבא בדוכרא, למינהו דוכרא ונוקבא, למינה כלול נוקבא בדוכרא ופירושו כמו למינו אך זה בלשון זכר וזה בלשון נקבה, כי כל הבריאה מתחלה היה טבע הזכר וטבע הנקבה יחד בגוף אחד ואחר כך נתחלקו ויהי כן.

מאמר חמישי. רמשים פרים ורבים.

ויעש אלהים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו, פירוש ויעש הוא אשר עשה אלהים על ידי משפטים ידועים וסבות שונות להתפתח כל הברואים האלה למינהו, פירוש שיהיה טבע הזכר וטבע הנקבה כל אחד לבדו, והוא כי בראשית הבריאה היה טבע הזכר וטבע הנקבה בגוף אחד בכל מין ומין הנבראים ואחר כך נתפרדו לעצמם זכר לבד ונקבה לבד, וגם בתחלת הבריאה בהיותם יחד בגוף אחד פרו ורבו, ועוד כעת נמצאים רמשים מכמה מינים אשר טבע הזכר וטבע הנקבה בהם בגוף אחד יחד ויפרו וירבו ככתוב ויברך אותם אלהים פרו ורבו בראשית הבריאה בעוד שהחיים חיו במים. ולדעתי אין דבר נמצא בעולם שלא יפרה וירבה בטבע זכר ונקבה אך ההפרה היא באופנים שונים, כידוע לחכמי הטבע. והיה לי לפלא שמהם מחכמי ישראל אמרו שיש רמשים שאינם פרים ורבים, כיון שכתוב בתורה מפורש ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו, והוא שאמרו חז"ל (שבת דף ק"ז ע"ב) ושאר שקצים ורמשים הא הורגן חייב, מאן תנא אמר רבי ירמיה רבי אליעזר היא, דתניא רבי אליעזר אומר ההורג כינה

בשבת כהורג גמל בשבת. מתקיף לה רב יוסף עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר אלא בכינה דאינה פרה ורבה, אבל שקצים ורמשים דפרין ורבין לא פליגי. אמר ליה אביי וכינה אינה פרה ורבה והאמר מר הקדוש ברוך הוא יושב וזן מקרני ראם עד ביצי כינה. מזה משמע שכינים פרים ורבים וקא מתרץ מינא היא דמיקרי ביצי כינים, אבל כינים אינם פרים ורבים. וקשה והא כתיב ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו ושם כתיב ואת כל החיה הרומשת וכינים הם גם כן בכלל הרמש. וכן היא האמת בידוע לחכמי המדע שגם כינים פרים ורבים והם מטילין ביצים קטנים ודקים למאוד עד שאי אפשר לראותם בלתי מיקראסקאפ ויתפתחו בזעה ולא באופן אחר. כאשר זרע הטאפוואַרעם לא יתפתח כי אם בקרב אדם וחי, ומינים רבים הם ביצי כינה, יש אשר יתפתחו בזעת אדם, ויש אשר יתפתחו בזעת בהמה וחיה, ויש אשר יתפתחו אך בזעת עוף וכולם פרים ורבים ומטילין ביצים.

מאמר ששי. רמשים אינם פרים ורבים לדעת חז"ל.

ואמרו חז"ל (חולין דף קכ"ו ע"ב משנה) עכבר שחציו בשר וחציו אדמה הנוגע בבשר טמא, באדמה טהור (שם בגמרא). ודין הוא טימא בחולדה וטימא בעכבר מה חולדה כל ששמה חולדה אף עכבר כל ששמו עכבר לאתויי עכבר שחציו בשר וחציו אדמה. לולא רש"י הייתי מפרש המשנה וגמרא, והוא עכבר שחציו בשר וחציו אדמה כלומר עכבר שמת ונבלה חציו ונעשה אדמה וחציו עדיין לא נבלה והוא עוד במעמד בשר, הנוגע בבשר טמא באדמה טהור. וכן מה שאמר רבי יהושע בן לוי והוא שתשריץ על פני כולו, כלומר שעוד נראה השרץ כולו, אף על פי שחציו נבלה ונעשה אדמה ניכר שהיה שרץ כולו ומת ונבלה חציו ונעשה אדמה. אך רש"י ז"ל כתב יש מין עכבר שאינו פרה ורבה אלא מעצמו נוצר מאדמה כאשפה המשרצת תולעים. וכן הוא דעת הברטנורא ז"ל בפירושו על המשנה. ותפארת ישראל ז"ל כתב שם, ואני שמעתי אפיקורסים מלגלגין על בריה זו שנזכרת כאן ומכחישין ואומרים שאינה במציאות כלל. לכן ראיתי להזכיר כאן מה שמצאתי כתוב בספר אשכנזי שחיבר חכם אחד מפורסם בחכמי האומות ושמו לינק בספרו הנקרא אורוועלט חלק א' עמוד 327, שנמצא בריה כזאת בארץ מצרים במחוז טהעבאים. ונקרא העכבר ההוא בלשון מצרים דיפוס ואקולעס, ובלשון אשכנז שפרינג מויז. אשר החלק שלפניה ראש וחזה וידיה מתוארים יפה, ואחוריה עדיין מגולמים ברגבי ארץ, עד אחר איזה ימים מתהפך כולו לבשר. ואומר מה רבו מעשיך ה'. אך השאלה היא מאין ידע תפארת ישראל ז"ל אשר העכבר הנמצא בארץ מצרים ואשר העיד עליו החכם לינק אשר הוא נוצר מעצמו מן האדמה בלתי אב ואם. אולי העכבר ההוא נברא מביצת השרץ אשר טבעם להטיל ביצים באדמה, ואויר ארץ מצרים בידוע אשר לא ירד שם גשם כל ימות השנה והאויר חם תמיד על כן האדמה מסוגלת לחחם ביצי השרץ העכבר הזה, אבל מעולם לא נברא מעצמו כאשר חשבו החכמים

ההם ובאמת השרץ העכבר ההוא פרה ורבה ומטיל ביצים ככל שאר הרמשים. ורבי שבתי דונולו ז"ל בספר חכמוני (פירוש על ספר יצירה פרק ד') כתב, ועל אשר שרצו המים בשעה ראשונה של ליל חמישי שרץ נפש חיה דגים ותנינים ועופות לכל מיניהם מכח חום החמה שחממה את הארץ ואת המים שרצו, כמו שאנו רואים עד עתה כי מכח החמה מתחממין המים באגמים ובמקואות ובמעינות שזרחה עליהם השמש, נשרצים ונולדים בהם תולעים וצפרדעים ועלוקות ודגים טהורים ומשוקצים, ורוב מיני שרץ נשחצים מאליהן בלא תולדות אב ואם. השאלה היא גם כן מנין יודע דונולו ז"ל לומר ורוב מיני שרץ נשרצים מאליהן בלא תולדות אב ואם, אולי הטילו ביצים בתוך המים כאשר הוא האמת ומחום השמש כאשר נתחממה המים נתפתחו השרצים מן הביצים אשר הטילו במים. ורש"י ז"ל שם במסכתא חולין כתב, אם עדיין לא נברא העכבר אלא צידו אחד הימני או השמאלי, הנוגע בבשר טמא באדמה טהור. וזה הוא נגד דעת חז"ל ודעת חכמי המדע כי זה ידוע אשר רקמת הביצה והתפתחות הזרע הוא או מן הטבור או ממרכז תוך הביצה והולד ומתפתח לכל צד בשוה. ואמרו חז"ל (יומא דף פ"ה ע"א) דתניא מהיכן הולד נוצר מראשו שנאמר ממעי אמי אתה גוזי, אבא שאול אומר מטבורו ומשלח שרשיו אילך ואילך. אפילו תימא אבא שאול, עד כאן לא קאמר אבא שאול התם אלא לענין יצירה דכל מידי ממציעותיה מיתצר, וכן אמרו (סוטה דף מ"ה ע"ב) דכי מיתצר ולד ממציעותיה מיתצר, אבל לא מן הצד כאשר אמר רש"י ז"ל. ושם במסכת חולין וכן הנפילין וסלמנדריא, פירש רש"י ז"ל סלמנדריא שרץ הנולד מן האור ואינו פרה ורבה. וזה ידוע לחכמי הטבע שיש מיני זרע שונים וכל זרע יתפתח בטעמפע־ראטור ידוע, יש זרע אשר יתפתח בקור גדול בצפון העולם במקום הקרח ויפרו וירבו שמה ומראיהם מראה אדום והשלג אשר על פני האדמה נראה אדום, בימים הקדמונים הנוסעים שמה לא ידעו מה הוא וחשבו ששלג אדום נפל על הארץ, אך החוקרים האחרונים בחנו את הדבר ומצאו אשר הוא צומח ונקרא פהילאדינא ראסאלא, וכמו כן יש זרע אשר יתפתח אך בחום גדול במקום אש בוערת והוא הנקרא סלמנדריא אך כולם יתפתחו מזרע ופרים ורבים.

מאמר שביעי. רמשים פרים ורבים. דעת הגר"א.

הגר"א ז"ל באדרת אליהו (פרשה בראשית א' כ"ה) כתב, וסוגי שרץ הארץ המה מחולקים לב' מינים, שקצים ורמשים הוא מין אחד, רמשים הם הפרים ורבים, והשקצים המה הנולדים מעיפושים. ובספרו שנות אליהו ותקוני שבת פרק שמונה שרצים כתב, ופירוש שקצים שהם פרים ורבים, ופירוש רמשים שאינם פרים ורבים. על זה כתב הרב נפתלי הערץ הלוי ז"ל בספר שער נפתלי, ובגמרא אי אפשר לומר ולהגיה ההא עיקר מימרא דרב יוסף במסכת שבת הוא לאמר דמתניתין אף כרבנן אתיא, ובמתניתין תנן שניהם. ואם כן על כרחך שניהם פרים ורבים. וצריך

לומר דרבי ירמיה דאמר רבי אליעזר היא, וחוץ מזה קשה לי איך סתר הגר"א ז"ל את דבריו והוא אמר אשר אין שום דבר בעולם נתהוה בלי זכר ונקבה. והוא בפירושו לספרא דצניעותא (פרק ד' כתב, תרין קפלין כידוע שסוד ב' עמודים שהבית נכון עליהם יכין ובועז הן זכר ונקבה שתחת המלכות שהוא נקרא בית כידוע והוא קבוע על בית רביין והן זכר ונקבה דבריאה. מט"ט וסנדלפון דבריאה שהן זכר ונקבה דבריאה. מדבריו משמע אשר אין שום דבר נתהוה בעולם. באמרו שהבית שהוא תחת המלכות קבוע על בית רביין והן זכר ונקבה, והוא עלה ועלול עושה שלום ובורא את הכל, כאשר אמרו חז"ל האי עלמא כהילולא דמיא, והוא האמת כי גם היסודות בעולם העשיה משתוקקים תמיד להתאחד זה עם זה ולעשות תולדות על ידי הרכבות שונות ולחדש מעשה בראשית. וחכמת האמת זו חכמת הקבלה כידוע נבנה על יסוד זה. והוא אשר ענין האדם קדמון מתייחס לאבא ואימא, ואמרו חז"ל (זהר פרשה נשא דף קמ"א ע"ב) וייצר ה' אלהים את האדם, בתרין יודין, רזא דעתיקא קדישא ורזא דזעיר אנפין דא דאקרי אדם דכליל דכר ונוקבא. ודעת זו פזורה בזהר ובספרי קבלה מחכמי ישראל. (זהר פרשה בראשית דף י"ח ע"ב) עץ פרי עושה פרי דיוקנא דכר ונוקבא. (שם דף כ"ב ע"ב) בן חכם ישמח אב ובן כסיל תוגת אמו, בן חכם דא אדם דאיהו בארח אצילות, ובן כסיל דא אדם דבריאה. קמו כלהו חברייא ואמרו רבי רבי וכי אית פרודא בין אבא ואמא. אמר לון דהא אדם דאצילותא דכר ונוקבא הוה מסטרא דאבא ואמא. (שם דף כ"ו ע"א) ויצמח ה' אלהים אבא ואמא. (שם דף כ"ח ע"א) ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם, ה' אלהים אבא ואמא. (שם) ויבן ה' אלהים את הצלע, אבא ואמא בני לה. (שם דף כ"ט ע"ב) בים דרכך ושבילך במים רבים, עלמא עלאה כד אתמליא ואתעברא כנוקבא דמתעברא מן דכורא אפיקת תרין בנין כחד דכר ונוקבא ואינון שמים וארץ. (שם דף ל"ה ע"א) סמוכים לעד לעולם עשוים באמת וישר, סמוכים דא דכר ונוקבא דאינון סמוכים כחדא דאינון סמוכים עולם עלאה בעולם תתאה. (שם) ואד יעלה מן הארץ דא תיאובתא דנוקבא לגבי דכורא. (שם דף מ"ו ע"א) תדשא הארץ דשא, מיין עלאין פרין ורבין ועבדי איבין. (שם פרשה שלח לך דף קע"ד ע"ב) ורזא דמלה אוליפנא דמשמע דאב ואם אית לנשמתא. כמה שאית אב ואם לגופא בארעא, ומשמע דבכל סטרין בין לעילא ובין לתתא מדכר ונוקבא כלא אתיא ואשתכח. רבים הם מאמרים כאלה מפוזרים בזהר הקדוש על דבר ענין זה כי יסוד חכמת הקבלה אשר היא בלתי ספק חכמת האמת המסורה לנו מרעיא מהימנא נבנה על ענין זה והוא סוד הסוד. וחכמי ישראל והם חכמי הקבלה האחרונים האר"י ז"ל ורבי חיים וויטאל ז"ל בספר עץ חיים אמרו כן. והרמ"ח לוצאטו ז"ל בספרו אדיר במרום פירוש על האדרא (דף כ"ב) כתב, מי ברא אלה, וכללית הענין כי מה שהיה אחר כך זעיר אנפין כבר נשרש בחכמה סתימאה ומשתלשל דרך המדרגות בכח אבא ואמא. והנה בתחלה נעשה אבא ואמא. ובה ציור כל ציורין באבא ותקין

כל גילופין באמא. והרב רי"א חבר ז"ל בפתחי שערים חלק א׳ (נתיב עולם התיקון דף ס"ט ע"ב) כתב, כבר בארנו בכלל הדברים שעיקר התיקון הוא במה שהיה מתקלא. וחצה לומר חיבור דכר ונוקבא מ"ה וב"ן שורש הטוב ושורש הרע, ולכן כל הפעולות שהם יוצאים אחר התיקון יש להם שני מולידים לכל אחד שהם מ"ה וב"ן. לכן כל מאור שנמצא אחר התיקון הוא מורכב מב׳ אלו מ"ה וב"ן. וכל כלל הנבראים יצאו על פי חיבור זה, וכן האדם למטה שמורכב מב׳ כחות יצר הטוב ויצר הרע, ולעומתו הנהגת הככבים מב׳ מדרגות אלו. וכן המשרתים והנשמות והכסא הכל לעומת הרכבות ב׳ כחות אלו. והם נקראים זכר ונקבה. כמו שאמרו רז"ל כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו זכר ונקבה נבראו (בבא בתרא דף ע"ד ע"א). כי על כן היה לי לפלא איך כתב הגר"א ז"ל אשר הרמשים אינם פרים ורבים והוא נגד פירושו בספרא דצניעותא, ומתנגד למאמר חז"ל בבבא בתרא שאמרו כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו זכר ונקבה נבראו, ומפורש בתורה ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו. לכן נראה לי לומר שמה שכתב הגר"א ז"ל באדרת אליהו ובשנות אליהו שרמש אינו פרה ורבה, דעתו שלא יפרו וירבו כעין שאר הברואים מאב ואב משום ששאר הברואים האב לחוד והאם לחוד, וברמשים טבע הזכר וטבע הנקבה בגוף אחד. וכן נראה מפירושו בספרא דצניעותא (פרק ג׳ שרץ נפש חיה. כלא אתרחשין בזמנא חדא שנוצרו שניהן כאחד גוף דכורא וחישא דנוקבא. וכן היא דעת רש"י ז"ל באמרו שם בגמרא חולין שאינו פרה ורבה אלא מעצמו נוצר, כוונתו ששרץ העכבר ההוא אינו נולד מאב ואם אך טבע הזכר וטבע הנקבה בו בגוף אחד והשרץ ההוא מטיל ביצים ונוצר מביצה. וכן נראה שם ממשנה שאמרו ביצת השרץ וקא מיירי בשרצים הנולדים מביצה. ואמרו חז"ל סנהדרין דף צ"א ע"א) אמר לו האי צדוקי לרבי אמי, אמריתו דשכבי חיי, והא הוו עפרא. ועפרא מי קא חיי. אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לעבדיו לכו ובנו לי פלטרין גדולים במקום שאין מים ועפר, הלכו ובנו אותו. לימים נפלו. אמר להם חזרו ובנו אותו במקום שיש עפר ומים, אמרו לו אין אנו יכולים. כעס עליהם ואמר להם במקום שאין מים ועפר בניתם, עכשיו שיש מים ועפר על אחת כמה וכמה. ואם אי אתה מאמין צא לבקעה וראה עכבר שהיום חציו בשר וחציו אדמה למחר השריץ ונעשה כולו בשר. שמא תאמר לזמן מרובה, עלה להר וראה שהיום אין בו אפילו חלזון אחד, למחר ירדו גשמים ונתמלא כולו חלזונות. וישם פירש רש"י ז"ל עכבר שקורין אשקורול, ויש במינן שאינן נבראים על ידי תולדה. פירוש שאינו נולד חיים מרחם האם כשאר שרצים אך מביצת השריץ. וכן פירש שם אצל חלזון. וכתב ונראה למורי שביצי חלזון משריצין כולן. לכן בלתי ספק ידעו החכמים אשר לא יתהוה שום דבר בעולם העשיה בלתי משפיע ומקבל. וכן כתוב בפרשה בראשית ואת כל הנפש החיה הרמשת, וכתיב ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו.

מאמר שמיני. השקפה על התפתחות הבריאה.

וירא אלהים כי טוב. פירש המלבי"ם ז"ל כי בזה הוטבה הבריאה ועלתה בסולם המעלות עד מבחר היצורים שהוא האדם. והוא כאשר אמרתי שפרשה בראשית יורה לנו ההשתלשלות וההתפתחות מראשית הבריאה ואשר הבריאה צעדה ממדרגה למדרגה ואחר כך נברא האדם, בחיר היצורים. והאדם הוא תוצאות החיים אשר היה לפנים מזרע האדם הקדמון (אוו דהי פריארי פראטאפלאזם) הנברא במעשה בראשית. וברצון אלוה ובחכמתו הנפלאה על ידי חוקים ומשפטים ידועים נתפתח האדם לעלות מרום לשמים להתחכם ולדעת הרכבת מעשה בראשית ותעלומותיה. והוא יחדור בשכלו אל עמק השגות ורעיונות נשגבות לגלות הנסתרות ויותר מזה גם לדעת אלוה עשהו. ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו. כי כל החילופים והתמורות ותמונות שונות אשר היו מני אז נברא נפש החי הן המה כולם נכללים בגוף האדם, כידוע לחכמי המדע ולחכמי הקבלה. על כן האדם הוא הסולם אשר מלאכי אלהים עולים ויורדים בו. והאדם הוא סכום כל מעשה בראשית. והגר"א ז"ל בפירושו לספרא דצניעותא (פרק ד') על הפסוק ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה כתב, שנפש חיה הוא בבריאה, כי נפש הוא אף בבהמה, והוא עולם הבריאה שהיא בהמה, אבל נשמתא קדישא אינו אלא לאדם והוא באצילות, וזה נפש הבהמית של אדם היה לו מן הבריאה, וכידוע לאדם שיש לו נשמה מאצילות, כל נשמתן דבריאה יצירה עשיה הן נפש לנשמתא דאצילות וזה הנפש דבריאה הוא לבוש לנשמתא קדישא דאצילות כמו שהבריאה הוא לבוש לעולם האצילות. ולכאורה פירוש הגר"א ז"ל אינו מובן. והוא כיון שהבריאה הוא לבוש לאצילות, וכל נשמתן דבריאה יצירה עשיה הן נפש לנשמתא דאצילות, על כן בהמה שיש לה נשמה בבריאה נשמתה גם כן נפש לאצילות וממילא נשמה דאצילות יהיה גם לנשמת הבהמה. וכן לכאורה משמע מפירושו שם אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה שהבהמה אתכלל בכללא דאדם ואין הפרש בין בהמה לאדם, ומותר האדם מן הבהמה אין. אך כאשר תעיין ותבחון פירוש הגר"א ז"ל תמצא דבריו נכונים. איתא במדרש תנחומא והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. ואמר רבי תנחומא כמה מעלות היה בסולם ארבעה. והוא ארבעה דרגות העולם אצילה, בריאה, יצירה, עשיה. ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו עולים ויורדים במעלות, ואין יורדין עד שעולין. ואם אף הבהמה אתכלל בכללא דאדם הוא בגוף האדם, אבל נשמת האדם היא חלק אלוה ממעל אשר חנן לו אלהים שכל ומדע בקנין הנסיון. וירד עליו אור החכמה ממעל, ובזה עלה במדרגה העליונה על כל שאר הברואים. והאדם הוא סכום הכל ועומד בראש על כל הנמצאים בהתפתחות ההויה, על כן יש חילוק בין נשמת הבהמה לנשמת האדם שנשמת הבהמה היא בבריאה ונשמת האדם היא באצילות. והוא כוונת הכתוב ומותר האדם מן הבהמה אין, כי האין הוא באצילות והתחלת היש

הוא בבריאה. ועוד האדם מתנשא לכל לראש, משום שביד האדם לדעת ולבחור הטוב ככתוב ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת והרע ובחרת בחיים, משום שיש דברים בעולם הנראים שהם טובים, אך האדם יבחון בשכלו את הדבר אם הוא באמת טוב ואם רע, והבחירה אי אפשר בלי דעת אשר חנן אלהים להאדם. ובזה התנשא לכל לראש ועליו אמר הכתוב ותחסרהו מעט מאלהים, והאדם הוא כתר עולם העשיה.

חלק שלישי

האדם

פרק ראשון

התפתחות האדם

מאמר א. נעשה אדם

ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרמש על הארץ. זה לעומת זה עשה אלהים. בעולם האצילות האציל אלוה אדם קדמון, והוא כתר העליון, שורש כל הכחות והמדות אשר בעולם העליון הוא עולם הספירות, ובעולם התחתון הוא עולם העשיה עשה את האדם העומד בראש הנבראים כולם והוא סכום הכל וכולל בו כל הכחות והמדות אשר בעולם העשיה, והוא סמל ומשנה דאדם קדמון הכולל כל הכחות העליונים, והוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו. וירדו בדגת הים וכו' פירוש הכחות והמדות ירדו מעולם האצילות אל עולם העשיה לכל מין ומין כפי מה שקצבה להם חכמת אלוה. והאדם בחיר היצורים העומד בראש התפתחות ההויה כלולים בו כל הכחות והמדות והוא סכום הכל, כי על כן קראו חז"ל להאדם עולם קטן על שהאדם כולל הכל. ואמרו חז"ל (זהר פרשת יתרו דף ע"ה) דקודשא בריך הוא סדר בבר נש כל דיוקנין עלאין דעלמא דלעילא וכל דיוקנין דרזין תתאין דעלמא דלתתא כלא מתחקקה בבר נש דאיהו קאים בצלם אלהים. ואמר אליהוא בן ברכאל הבוזי (איוב לה 11) מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו אל תקרא מלפנו אלא מאלפנו, אלהים עשה את האדם לאלוף ושר על כל הברואים ומתנשא לכל לראש. מלפנו אלוה החכים את האדם מכל החי ובזה נתן לו עוז וממשלה לעמוד במלחמת החיים ולהתקיים בעולם להכניע תחת ידו בחכמתו כל חי, וזה הוא שאמר הכתוב וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרמש על הארץ. והאדם בחכמתו אשר חנן לו אלהים היה לשר ומושל על כל הנבראים, והאדם גרש יגרש את החיות הטורפות מגבולו, וישמור את הבהמות הביתות הנחוצות לו לחרוש עם שור וחמור

את שדהו ולגזוז את צאנו לעשות מן הצמר מלבושים עבורו ועבור בני ביתו וחלב וחמאה להחיות את נפשם. ואמר הכתוב ובכל הארץ, והוא כי האדם דרך במים עזים נתיבה להלוך באניה סביב הארץ, הוא חפר תעלה בארץ פאנאמא וסועז לאחד המים בימים, עשה הרים לבקעה ועקוב למישור ובנה מסילות ברזל לנסוע בכל קצוי הארץ, הוא עשה ארץ מדבר וחרבה כארץ מצרים וארם נהרים לגן עדן, כי לא המטיר ה׳ אלהים על הארץ שמה והאדם אין לעבוד את האדמה. אך האדם בתחבולותיו הכריח את מי נילוס ונהר פרת וחדקל להשקות את שדה הארץ החרבה לעשות אותה לגן עדן. גם כרה בבטן האדמה ויוציא מטמוניות מעפר הארץ. גחלים, ברזל ונחשת, כסף וזהב ובדיל לעשות בהם כל צרכיו, גם אבנים טובות מצא בעומק האדמה ומרגליות בעומק הים לנוי ויופי, וגם נתן האדם את עולו על היסודות הנגלים והנסתרים לעבוד בהם את עבודתו בבית ובשדה, ויהי להאדם גם החשמל (עלעקטרי) לעבד עולם ורוח ממללא. גם יעלה מרומים על גדפי רוח. אך אלהים אמר להאדם עד פה תבוא, כי לא יעלה למרום אך עד מרחק ידוע, ואם יעלה למעלה הגבול אז יבצר הרוח ויכריח את האדם לירד מטה כי השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני האדם, וממשלת האדם היא אך על הארץ, ככתוב ובכל הארץ, ולו נתנה הארץ לעבדה ולשמרה ולמשול בה וכתיב ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו, תמשילהו במעשה ידיך כל שתה תחת רגליו וזה הוא שאמר וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרמש על הארץ.

מאמר ב. עשית האדם

נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, ואמרו חז״ל (סנהדרין דף ל״ח ע״א) תניא היה רבי מאיר אומר אדם הראשון מכל העולם כולו הוצבר עפרו שנאמר (תהלים קל״ט) גלמי ראו עיניך, וכתיב (דברי הימים ב׳ י״ז) כי ה׳ עיניו משוטטות בכל הארץ. (שם ע״ב) אמר רבי יוחנן בר חנינא שתים עשרה שעות הוי היום שעה ראשונה הוצבר עפרו שניה נעשה גולם שלישית נמתחו אבריו רביעית נזרקה בו נשמה חמישית עמד על רגליו, אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה. אמר ר״א אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע היה. וענינו הוא כי האדם הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה גופו נברא מיסודות הארץ ונשמתו היא חלק אלוה ממעל. ואמרו שם חז״ל אידי ואידי חדא מידה היא, והוא שמסוף העולם ועד סופו ומן הארץ ועד לרקיע חדא מידה היא וכוונתם בזה ללמדנו כי האדם הוא סכום כל העולם וכל העולם נכלל בו, ואמרו חז״ל (ספרא דצניעותא פרק ד׳) היינו דכתיב אדם ובהמה תושיע ה׳, חד בכללא דאחרא משתכחא בהמה בכללא דאדם, אדם כי יקריב מכם קרבן לה׳ מן הבהמה (ויקרא א׳) משום דאתכלל בכללא דאדם, פי׳ הגר״א דכתיב בהמות הייתי עמך (תהלים ע״ג 22), ואמר בהמה בכללא דאדם משתכחא שאמר חד בכללא דחבריה, ואיני יודע מי נכלל במי. ואמר בהמה ומביא ראיה אדם כי יקריב מכם קרבן לה׳ מן הבהמה, אמר מן הבהמה ואמר

מכם משמע דהקרבן יהיה מן האדם, ועל זה אמר משום דאתכלל בכללא דאדם שהבהמה נכללת באדם והוא מן האדם, וכמו שכתוב בפרשת תזריע (דף מ"ח ע"ב) תניא בששי נברא האדם בשעה שנשלם הכסא בדיוקנא דאדם משום דכליל כל גוונין וכל דיוקנין, וכמו שכתוב בפרשת בראשית (דף י"ט) וכדין כתיב עלייהו ודמות פניהם פני אדם כלא כלילן בהאי דיוקנא והאי דיוקנא כליל לון. ועוד אמרו חז"ל (אבות דרבי נתן פרק א') כיצד נברא אדם הראשון שעה ראשונה הוצבר עפרו שניה נברא צורתו שלישית נעשה גולם רביעית נתקשרו אבריו חמישית נתפתחו נקביו ששית נתנה בו נשמה שביעית עמד על רגליו. ובפרקי דרבי אליעזר (פרק י"א) אמרו חז"ל, אמר הקדוש ברוך הוא לתורה נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, ושתים עשרה שעות היה היום, שעה ראשונה צבר את עפרו של אדם, שניה גבלו. שלישית רקמו, רביעית זרק בו נשמה, חמישית העמידו על רגליו, ועמד אדם על רגליו והיה מסתכל כלפי מעלה ומטה והיתה קומתו מסוף העולם ועד סופו. ועוד אמרו חז"ל במדרש ראשונה עלה במחשבה לפניו, שניה נמלך במלאכים, שלישית כנס עפרו, רביעית גבלו, חמישית רקמו, ששית עשאו גולם, שביעית זרק בו נשמה. ועוד אמרו חז"ל (ילקוט בראשית סימן ל"ד) כשבקש הקדוש ברוך הוא לברוא את העולם תחלתברייתו לא היה אלא אדם ועשאו גולם ולא זרק בו נשמה שלא יאמרו שותף נעשה עמו במעשה בראשית, משגמר הכל זרק בו נשמה והעמידו וכלל בו העולם, בו התחיל בו סיים, דכתיב (תהלים קל"ט) אחור וקדם צרתני. מדבריהם משמע שזרע האדם קדמון (דהי פריארי פראטאפלאזם) נתפתח בתקופות שונות ועלה ממדרגה למדרגה עד אשר היה האדם לאיש ועמד על רגליו החילופים והתמורות וצורות שונות אשר ישתנה העמבריא של האדם בבטן האם בשלשה חדשים הראשונים להריון כידוע לחכמי המדע. גם חלקים מבנין גוף האדם במספר שבעים אשר לא יצטרך האדם להם במדרגתו העתיד. ואמרו חכמי הטבע שהם שארית וירושה לאדם מאבות אבותיו אשר חיו בימים הקדמונים בעת היותם עוד במעמד שפל במדרגת החיים. כל זה יעידו ויגידו אשר האדם נתפתח לאט לאט במשך זמן רב ועלה ממדרגה למדרגה עד אשר היה לאיש ועמד על רגליו. וכן הוא דעת המלבי"ם ז"ל בפירושו וירא אלהים כי טוב כי בזה הוטבה הבריאה ועלתה בסולם המעלות עד מבחר היצורים שהוא האדם, ואומר הבריאה צעדה ממדרגה למדרגה והאדם הוא המדרגה האחרונה עטרת הבריאה ותפארתה ותכליתה. וכבר הביא הרי"א מאמר הקדמונים שכל הנמצאים יוצאים מהאל יתברך ואליו ישובו כדרך הרעיונות שהתחלתם הוא האל יתברך וסופם ויסודם הוא גם כן מהאל יתברך, לפי שהוא פועל וצורה ראשונה לעולם והוא תכליתה האחרונה. וכן היא דעת חכמי הגוים. ראה מה שכתב החוקר דארווין בספרו „דעזסענט אף מאן„ והחוקר ספענסער בספרו „דהי פרינסיפאל אף ביאלאדזשי", והוא שהאדם התפתח ועלה ממדרגה למדרגה עד אשר היה לאיש ועמד על רגליו

מאמר ג. אדם סכום הכל

ואמרו חז"ל (בב"ר פ"ח) ויאמר אלהים נעשה אדם, במי נמלך ר"י בשם רבי לוי אומר במלכת השמים והארץ נמלך. פירוש כל מעשי בראשית עזרו להתפתחות האדם. רשב"נ אמר במעשה כל יום ויום נמלך, פירוש מעשה יום יום, סבות שונות ומשפטים ידועים הנעשים יום יום עזרו להתפתחות האדם. ועוד נראה לי לומר שרבי לוי סבר שזרע האדם קדמון נברא בציור מיוחד להאדם מתחלת מעשי בראשית על כן אמר שבמלכת השמים והארץ נמלך. ורשב"נ סבר אשר זרע האדר (פּראָטאָפּלאַזם) כזרע החי אחד הוא ולא היה ציור מיוחד להאדם מתחלה אך במעשה יום יום נמלך, פירוש שהשנוים בהתפתחות האדם היו על ידי סבות שונות ומשפטים ידועים הנעשים יום יום. ובאמת אלו ואלו דברי אלהים חיים והוא משום יסוף מעשה במחשבה תחלה כאשר אמרו חז"ל בילקוט הנזכר לעיל אחור וקדם צרתני, בו התחיל בו סיים, וכולם עזרו לעשות את האדם, גם השמים וגם מעשה יום ויום, ועל ידי עזרת כולם נתפתח האדם משפל המדרגה עד אשר עלה במעלה על כל היצור ועמד על רגליו בקומה זקופה ובציור שלם, כאשר אמרו בפרקי רבי אליעזר ועמד אדם על רגליו והיה מסתכל כלפי מעלה ומטה. ואמרו חז"ל (זהר חדש תיקונים דף קט"ו ע"ב) נעשה אדם נתחברו אופן ומלאך וכסא ואמרו נעשה אדם דיהא בשותפו דילן נשמתא מכסא, ורוחא ממלאך, ונפשא מאופן למהוי בדיוקנא דילן, לברכא ולקדשא ולייחדא ליה כגוונא דילן. פירוש אופן הוא היסודית הנקראים אופנים במרכבת יחזקאל, ורוחא ממלאך הוא רוח אלהים המתהלך בתוך הגן והוא שכל הפועל ונשמתא מכסא כידוע שכל הבריאה נקרא כסא ככתוב השמים כסאי, והאדם שהוא סכום כל הנבראים, וכתיב (יחזקאל א') וממעל לכסא כדמות אדם עליו מלמעלה, וכן האדם כגוונא דילן. ואמרו חז"ל (זהר פרשה ויקרא דף י' ע"א) בגין כך אשתכחו בני אדם בהאי ארעא עלאה דאקרי תבל ואינוי עלאין על כלא כגוונא דלעילא, מה טעמו כמה דלעילא לכלהו רקיעים אית רקיע עלאה מכלהו ולעילא אשתכח כסא דקודשא בריך הוא, כד"א (יחזקאל א') כמראה אבן ספיר דמות כסא ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה. אוף הכא בהאי תבל אשתכח מלכא דכלא ומאן איהו אדם. ועוד אמרו (זהר פרשה יתרו דף י"ה ע"ב) אף איגון פתחו ואמרו, כתיב וידי אדם מתחת כנפיהם, האי קרא אוקמוה חברייא דאינון ידין לקבלא מאריהון דתיובתא דתבאן לגבי קודשא בריך הוא, אבל ידי אדם אלין אינון דיוקנין ורזין עלאין דשוי קודשא בריך הוא בבר נש וסדר לון באצבען לבר ולגו ובההוא כ"ף, וקודשא בריך הוא כד ברא ליה לבר נש סדר ביה כל דיוקנין דרזין עלאין דעלמא דלעילא וכל דיוקנין דרזין תתאין דעלמא דלתתא וכלא מתחקקה בבר נש דאיהו קאים בצלם אלהים בגין דאקרי יציר כ"ף. ועוד אמרו (זהר פרשת תזריע דף מ"ח ע"א) תניא אמר רבי יוסי כתיב (יחזקאל א') ודמות פניהם פני אדם, כללא דכלא וכלא כלילן בהאי דיוקנא. אמר רבי יהודא

והא כתיב ופני אריה אל הימין לארבעתם ופני שור מהשמאל לארבעתן, אמר ליה כלא אפי אדם הוו. ובההוא דיוקנא דאדם אתחזיין כל גוונין וכל דיוקנין כמה דתנינן אנפוי אנפי נשרא לא דהוא נשרא אלא דאתחזי בדיוקנא דאדם, משום דכליל כל גוונין וכל דיוקנין. ואמרו (זהר פרשה נשא דף קל"ה ע"א) (יחזקאל א') ועל דמות הכסא כמראה אדם עליו מלמעלה, כמראה אדם דכליל כל שמיהן כמראה אדם דביה סתימין כל עלמין עלאין ותתאין, כמראה אדם דכליל כל רזין דאתאמרו ואתתקנו עד דלא אברי עלמא, ואף על גב דלא אתקיימו.

מאמר ד. רזא דאדם

עוד אמרו חז"ל (זהר פרשת בראשית דף כ"ב ע"א) ויאמר אלהים נעשה אדם. סוד ה' ליראיו פתח ההוא סבא דסבין ואמר שמעון שמעון מאן הוא דאמר ויאמר אלהים נעשה אדם, מאי ניהו הכא האי אלהים, אדהכי פרח ההוא סבא דסבין ולא חמא ליה, וכמה דמשמע רבי שמעון דהוי קרא ליה שמעון ולא רבי שמעון אמר לחברוי ודאי האי הוא קודשא בריך דאתמר ביה (דניאל ד') ועתיק יומין יתיב. הא כען איהו שעתא למפתח בהאי רזא. דודאי הכא אית רזא דלא אתיהיב רשו לאתגליא. וכען משמע דרשותא אתיהיב לאתגליא. פתח ואמר. למלכא דהוי ליה כמה בניינין למבני והוי ליה אומנא, וההוא אומנא לא עביד מדעם. אלא מרשו דמלכא. כד"א (משלי ח') ואהיה אצלו אמון. מלכא ודאי איהו חכמה עלאה לעילא ועמודא דאמצעאיתא מלכא לתתא. אלהים אומנא לעילא ודא אימא עלאה, אלהים אומנא לתתא ודא שכינתא דלתתא, ואתתא לית לה רשו למיעבד מדעם בלא רשו בעלה. וכל בניינין דהוו בארח אצילותא הוה. אמר אבא באמירא לגבי אימא יהא כדין וכדין ומיד הוי. כד מטא לעלמא דפרודא דאיהו עולם הנבדלים אמר אומנא למארי בניינא נעשה אדם בצלמנו כדמותנו (וכן מצאתי כתוב בתיקונים דף קט"ו ע"א) ועוד אמרו (זהר פרשה פנחס דף רי"ט ע"ב) ביומא שתיתאה עבדת ארעא אומנותא דילה, דכתיב ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה, כיון דתלת אומנין אלין אשלימו עובדייהו אמר לון קודשא בריך הוא אומנותא חדא אית לי למעבד ואיהו אדם, התחברו החדא ואנא עמכון נעשה אדם, גופא דלכון ואנא אהא שותפו עמכון ונעשה אדם, כמה דבקדמיתא הוה בשותפו הכי נמי לבתר. אבא דביה עביד עבידתא דשמיא ועבידתא דמייא, ואתתא דאיהי אומנא תליתאה כגוונא דארעא. וקודשא בריך הוא דאשתתף בהדייהו. ועל רזא דא כתיב בעושיו. (שם רעיא מהימנא) אמר קודשא בריך הוא אנא ושכינתא שותפותא דנשמתא, ואבוי ואמיה שותפותא דגופא, דאבוי מזריע לבן בעיינין ודגרמין וגידין ומוחא, ואתתא שחור דעיינין ושערא ובשרא ומשכא, ואף הכי שמיא וארעא וכל חיילין דלהון אשתתפי ביצירתיה. ועוד אמרו חז"ל (זהר חדש שיר השירים דף ע"ג ע"א) ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, האי קרא אתערי ביה חברייא, ודאי קודשא בריך

הוא אמר דא למשריין עלאין ואתייעט בהו למברי אדם כמלכא גו חילוי. אבל אית לאסתכלא אי ברזא דלעילא הוה דהאי אלהים איהי אלהים חיים רזא דעלמא עילאה. ואי איהו אלהים רזא דעלמא תתאה איך אתתקן, נעשה להאי סטרא ולהאי סטרא. אלא ודאי כולא איהו כגוונא חדא וברזא חדא אדם כליל בכל סטרין, רזא דיליה איהו בכולא ומרזא דאלהים אשתכח אדם, ולא אשתכח מרזא דשאר שמהן. ואמרו חז״ל (זהר פרשה פנחס דף רל״ח ע״ב) אמר ליה בוצינא קדישא בתר דאמר נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. מאי ניהו דאמר לבתר ויברא אלהים את האדם בצלמו, אמר ליה על מה דאוקמוה על דא מארי מתניתין דמנהון הוו אמרין יברא. ומנהון אמרין לא יברא קודשא בריך הוא ברא ליה, דכתיב ויברא אלהים את האדם בצלמו. אמר ליה אי הכי איהו לא יהיב חולקא ביה חד מנייהו ולא אתעביד בדיוקנא דלהון אלא באיקונין דמלכא בצלמו כדמותו דאיהו צלם דמות תבניתו. אמר הכי אשתמודע (בתמיה). אמר חס ושלום, אלא אני אמינא לך דאתברי בכלא ואשלטיה על כלא. ואי הוה יהיב כל חד ביה חולקיה בזמניה דהוה כעסיה עליה כל חד הוה נטיל חולקיה מניה, כי במה נחשב הוא, אלא קודשא בריך הוא ברא ליה בדיוקניה דא מלכות קדישא דאיהי תמונת כל. דבה אסתכל קודשא בריך הוא וברא עלמא, וכל בריין דברא בעלמא וכליל ביה עלאין ותתאין בלא פרודא כלל. וכלל בה עשר ספירן וכל שמהן וכנויין והויין ועלת על כלא דאיהו אדון על כלא ולית אלהא בר מניה ולא ישתכח בעלאין ותתאין פחות מניה. בגין דאיהו קשר דכלהו שלימו דכלהו לקיימא ביה ומלכותו בכל משלה, ובגין דלא אשתכח עלת על כלא בעילאין ותתאין פחות מנה אפילו בחד מנייהו איקראת אמונת ישראל. ומסטרא דעלת על כלא אתמר בה (דברים ד׳) כי לא ראיתם כל תמונה, אבל מסטרא דשבע בריין אתמר בה (במדבר נ״ב) ותמונת ה׳ יביט. אתא בוצינא קדישא ושאר חברייא ואשתטחו קמיה ואמרו ודאי כען לית מאן דיכיל למיטל מניה חולקיה, דלא יהיב ביה חולקא חד בעלמא אלא בורא עלמין עלת על כלא, ובו תליא אגרא או ענשיה ולא במלאך נשרף ולא בשום בריה דעלמא. ובגין דא אוקמוה רבנן דמתניתין המשתתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם. מיד דשמע מלין אלין דאמר רבי שמעון בוצינא קדישא. חדא רעיא מהימנא, וכל חברתא בריכו ליה ואמרו רעיא מהימנא אי לא הוה אתי בר נש בעלמא אלא למשמע דא דיי.

מאמר ה. נשמת האדם

ועוד אמרו חז״ל (זהר חדש פרשה בראשית מדרש הנעלם דף ט״ז ע״א) ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו. רבי אבהו פתח, מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ותחסרהו מעט מאלהים. רבי תנחום אמר בשעה שרצה הקדוש ברוך הוא לברוא את האדם נתייעץ עם המלאכים אותם הסובבים את כסאו ואמר להם נעשה אדם, אמרו לו רבונו של עולם מה טיבו של אדם זה מה אנוש כי תזכרנו. דבר

אחר נעשה אדם, ורבי בוטא בשם רבי בו אמר, חזרנו על כל התורה כולה ולא מצינו שנתייעץ הקדוש ברוך הוא עם המלאכים לעולם על שום דבר מכל מה שהוא צריך לעשות. ועוד מצינו שאין למעלה ולמטה שמשיגים לדעתו של הקדוש ברוך הוא, וכשהם רצים להשיג מיד חוזרים לאחור מהשגתם עד שהם חוזרים ואומרים ברוך כבוד ה׳ ממקומו. ועוד אמר רבי בוטא מצינו שהקדוש ברוך הוא ברא אור הראשון וברא מזה האור שאר המשמשים שלו. עם האור הראשון שנברא בתחלה לא נתייעץ עמו כשרצה להוציא ממנו שאר צבאותיו, כל שכן וכל שכן אדם להבל דמה. אמר רב יצחק הנח לרבי בוטא דעם מארי מתניתא שוי מדוריה. אמר רבי בוטא אנא לא זכינא להוי מדוראי עמהון. אבל קושיא הוה דידהון פירוקא שמענא דאמר רבי בו, כהדין מלכא דהוה שליטא על כלא ובעא לאחזאה גרמיה דכלהו כלילן ביה והוה כלא, עביד גרמיה בלישן דסגיאין. כך קודשא בריך הוא הואיל לאחזאה דכל עלמא דידיה כליל כוליה בידיה ואמר לישן דסגיאין לאחזאה דהוא כולא. אמר רבי יצחק או קלא מן רמיא שמעתא מהאי אימא דהוי שפיר ולא אתישבא בלבאי האי פירוקא. רבי שמעון בן יוחאי אתא לטבריה. חמו ליה רבי פנחס, ורבי בא, ורבי יצחק. אמרו האי מארי דמתניתין הכא נשאל קמיה. אתא רבי אבהו תמן. אמרו ליה אי לא נשמע מלה דא הא אפתחנא פומהון דמינאי בפסוקא דא. אמר ליה מאי הוא, אמר ליה האי נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. אמר רבי שמעון כתיב החרשים שמעו והעורים הביטו לראות, וכי לעורים ולחרשים אמרה תורה האי. אלא עורים שהם עורים בתורה והדרך הישר לפניהם והולכין ארחות עקלקלות כעורים ולא ידעין עיקרא דמלתא. האי פסוקא אתגזר במתניתא דילן והכי גזרנא, כד ברא קודשא בריך הוא עלמא הוה עיקרא דכלא מיא, ומן מיא אשתיל כל עלמא. ועביד קודשא בריך הוא תלתא אומנין דיעבדון אומנותיה בהאי עלמא. ואלין אינון שמיא וארעא ומיא ועל ידוי דאלין אתברי כל מה די בעלמא דין. וזמין לאלין תלתא לכל חד מנהון לאפקא ברייתא דצריך לעלמא. זמין למיא אמר לה את אפיק לארעא דתחותך ואת זיל אתכניש לאתר חד, ומיא עבד כד, הה״ד יקוו המים. קרא לארעא אמר לה את אפיק בריין מינך בעירין וחיותין וכדדמי לון. מיד עבדת כך, הה״ד ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה. קרא לשמים אמר לון אתון אבדילו בין מיא למיא עבדו כך, הה״ד ויעש אלהים את הרקיע קרא לארעא אמר לה אפיקי דשאים ועשבין ויבולין ואילני חקלא מיד מה כתוב הה ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע. קרא כמו כן לשמים אמר לון יהא בכון נהורין ובוצינין לאנהרא על אריא, הה״ד יהי מארת ברקיע השמים. קרא כמו כן למיא אמר לון אתון אפיקו ריחשא דנונין ועופין וכדדמי לון, הה״ד ישרצו המים שרץ נפש חיה, ועל ידיהון דתלתא אלין אתעביד כל עובדא דבראשית כל חד וחד לזיניה. כד אתא יומא שתיתאה כלהו הוו זמינין למברי כשאר יומין. אמר לון קודשא בריך הוא לא שום חד מנכון יכול למעבד בריה דא בלחודוי כשאר כל בריין דהוו

עד כאן, אלא כולהון אתחברון כחדא ואנא עמכון ונעביד אינשא. דהא אתון לא תוכלו למעבד בלחודויכון, אבל גופא יהא דילכון תלתיכון ונשמתא דילי, ולפיכך קרא לון קודשא בריך הוא ואמר לון נעשה אדם, אנא ואתון אנא נשמתא ואתון גופא. וכך הוא דגופא הוא מתלתהון דהוו אומנין בעובדא דבראשית, ונשמתא יהבה קודשא בריך הוא דאשתתף עמהון בה. בצלמנו כדמותנו כלומר דאתחזי לנא בההוא גופא דאתנסב מנכון למנדע ולאדמאה לכון כההוא דאתנסיב מני ההוא נשמתא דיתפרש מעובדוי דעלמא ויהא תאובתיה ורעותיה לעילאין קדישין. ועוד בצלמנו כדמותנו, דגופא דאתנסיב מנכון לא יהא בקיומא כגיניכון, מאי כגיניכון כאינון בריין דאפקתון, על דאיהי עפרא כשאר כל בריין, וההיא נשמתא קדישא דאנא יהיב ביה דיהוי ליה קיומא לעלמין דליתא גופא וידמה בקיומא לי. אמר רבי אבהו הדין הוא ברירא דמלתא. משום דאשתכח דבבראשית הוו אלין תלתא שמים וארעא ומיא. רבי אלעזר ברבי שמעון אמר יאות הוא אבל ארעא נסבא חילא דתלתהון בלחודאה עד דהוי בה ארבע יסודות קיימין, מן שמיא תרין ומן מיא חד וחד דבה והיא אפיקת גולמא דאדם וקודשא בריך הוא נשמתא הה"ד וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים הרי תרויהון ארעא וקודשא בריך הוא דאשתתפו כחדא למעבד ליה, ובגיניה אמר נעשה אדם. דקודשא בריך הוא אמר לה עשי את הגוף ואנא נשמתא. אמר רבי יצחק הא כל ספיקא דא אתעבר מינן. עוד אמר רבי אליעזר כהאי גוונא אשתתף קודשא בריך הוא לעלמא בברייתא דבני נשא, דהא תנינן שלשה שותפין באדם האיש ואשתו וקודשא בריך הוא. אמר רבי יהושע כהאי גוונא שמיא וארעא וקודשא בריך הוא. אמר רבי שמעון שמים כנגד איש, ארץ כנגד אשתו ולעולם קודשא בריך הוא משותף עמהם, ועל כן נאמר נעשה אדם בלשון שותפות, ואין הקדוש ברוך הוא משותף עם שום בריה זולת עם אדם. אמר רבי יוסי ובשאר הבריות מי משותף עמהם, אמר רבי שמעון כח האדמה דאמרן שהיא נפש החיה. אבל הקדוש ברוך הוא אין משותף אלא על האדם בלבד. אמר רבי יהודה ווי להם לרשעים שאינם רוצים להדבק בשותפותא של הקדוש ברוך. במה. אמר רבי יצחק באותה הנשמה שהוא נתן אלא הולך ודבק בכח הבהמות, הה"ד אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו. בל ילין שלא רצה לעמוד באותו יקר ותפארת של הנשמה. אבל מה חטאתו שעשה שנמשל כבהמות באותו הכח שלהן הנכרת והנדמה מהרה ולא תעלה למעלה. אמר רבי שמעון בן פזי אזלא הא כי הא דאמר רבי יעקב בן אידי, דאמר רבי יעקב בן אידי מאי דכתיב וכל יקר ראתה עיני אלו נשמותן של צדיקים שהם יקר ותפארת לעולם ולעולמי עולמים. אמר רבי אבהו אמר רבי יונתן בא וראה מעלתו של אדם שהבדילו הקדוש ברוך הוא מכל הנבראים. האיך. אמר רבי אבהו כל מה שברא הקדוש ברוך הוא אמר לפועלים האלה שהם יעשו לבדם ולא נתייחד הוא עמהם. כשברא הקדוש ברוך הוא את האדם נתייחד עמהם בעשייתו ואמר נעשה אדם, ונתן בו קלסתר

פנים, ראיה, ריח, קומה, הליכה, מישוש, דבור, עשיה, המשילו במעשה ידיו, הה"ד תמשילהו במעשה ידיך כל שתה תחת רגליו. וכשזרק בו נשמה קם על רגליו ונדמה לתחתונים ולעליונים, נדמה גופו לארץ ונשמתו לעליונים בתואר והדר וכבוד באימר וביראה, הה"ד וכבוד והדר תעטרהו. אמר רבי יונתן רישא דהאי קרא ספיקא בלבאי, דכתיב ותחסרהו מעט מאלהים, אמר רבי אבהו בנשמתיה ההיא קדישא ודמי ליה. מאי גריעותא הוא על דהוה גופא ואתנטל מן ארעא, ואם תאמר בדעת ובחכמה אי אפשר דהא רחוק הוא האדם מן העליונים. אמר רבי אבהו בנשמה שהיא קדושה ולא תכלה לעולם על שנטלה ממנו מכחו וגבורתו כמו הגוף שניטל מן האדמה ויכלה וישוב עפר כשהיה. רבי אליעזר ורבי עקיבא הוו אזלי באורחא אמר ליה רבי עקיבא רבי אימא לי הא דכתיב ויאמר אלהים נעשה אדם. למה לא נאמר ויהי כן מיד כשאר כל הימים כשהיה אומר הקדוש ברוך הוא דבר מיד נאמר ויהי כן, וכאן לא נאמר אלא לאחר שאמר נעשה אדם כתוב ויברא אלהים את האדם היה לו לומר ויהי כן. אמר ליה, עקיבא וכי זאת היתה במעשה בראשית ולא יותר. והא כתיב ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ולא נאמר ויהי כן. אלא ויעש אלהים את הרקיע. וכן יהי מאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ, היה לו לומר מיד ויהי כן, וכתיב ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים. אלא אימא לך דבר שלא היה בהם כח האציל מלמעלה נאמר מיד ויהי כן. שהארץ הוציאה אותם בתשלום כל פעולתם ולא הוצרכה להמתין לכח העליון להשלים תשלום אותה הפעולה, אבל בכל דבר ודבר שהוציאה הארץ וקיום תשלום הפעולה לא היתה בה הוצרכה להמתין עד שיבא הכח מלמעלה ויעשה הקיום ושלמות הפעולה. וכן בכאן באדם הארץ הוציאה אותו הדבר המספיק לה לעשות ועמדה עד שיתן הכח אותו שיש בידו לתת. ולפיכך לא נאמר מיד ויהי כן. עד שבא הקדוש ברוך הוא ונתן בו הכח מלמעלה ועשה הקיום.

מאמר ו. השקפה על דבר נשמת האדם

מכל מאמרי חז"ל הכתובים לעיל נשמע שהאדם לא נברא שלם בקומתו ובצביונו ובדעתו בתחלת בריאתו כאשר הוא עתה, אך התפתח לאט לאט משפל המדרגה, ובמשך הזמן עלה למעלה להתנשא לכל לראש על כל יצורי העולם, וכל הוית העולם עזרו להשלים את האדם, ולא עוד אלא שהקדוש ברוך הוא בעצמו השתתף עם שמים וארץ לברוא את האדם ואמר נעשה אדם, ויפח באפיו נשמת חיים ואז קם על רגליו ונדמה לתחתונים ועליונים. גופו נדמה לתחתונים והוא משום שגוף האדם כגופי כל הברואים נברא מארבעה יסודות עפר הארץ. ונשמתו נדמה לעליונים משום שנשמת האדם היא חלק אלוה ממעל אשר אצל ממנו ויפח באפיו נשמת חיים, ואז היה האדם כעין דוגמת העליונים. ואמרו חז"ל (ברכות דף י' ע"א) הני חמשה ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד, לא אמרן אלא כנגד הקדוש

ברוך הוא וכנגד נשמה, מה הקדוש ברוך הוא מלא כל העולם אף נשמה מלאה את כל הגוף, מה הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה, אף נשמה רואה ואינה נראה. מה הקדוש ברוך הוא זן את כלהעולם כולו אף נשמה זנה את כל הגוף, מה הקדוש ברוך טהור אף הנשמה טהורה, מה הקדוש ברוך הוא יושב בחדרי חדרים אף נשמה יושבת בחדרי חדרים, יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישבח למי שיש בו חמשה דברים הללו. והוא משום שנשמת האדם היא חלק אלוה אשר נפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה, וכתיב כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי, ועניינו הוא כגלי המים בים הנראים לעין אשר כל גל וגל המתנשא על, כל אחד ואחד פרטי לעצמו, ובאמת שורש ומקור פרטי הגלים אחד הוא והוא מי הים, או דמיונו כאור השמש המאיר בבית דרך חלונות רבים בצורות שונות ונראה צורת האור בבית כפי צורת החלונות העשויים אם עגול או מרובע או שלש קצוות, או למשל אם יהיה זכוכית החלונות בגוונין שונים, לבן, אדום, או ירוק, אז נראה בבית אור השמש בגוונין שונים אבל באמת ידעו שהצורות והגוונין מהאור הנראה בבית ממקור אחד יבואו כן נשמת העליונים ונשמת האדם מקורן ושרשן אחד, וצלם האדם נברא בצלם העליונים ככתוב ויברא אלהים את האדם בצלמו. בצלם אלהים ברא אותו, וכתיב (שמואל א') כי האדם יראה לעינים, וה' יראה ללבב, פירוש חמר גוף האדם יראה לעינים לאדם פרטי וה' יראה ללבב, אבל נשמת האדם הוא חלק אלוה הרוכב במרכבת גוף האדם לכן האדם לעליונים ידמה ככתוב ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו תמשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו, ואמרו חז"ל (זהר פרשה קדושים רעיא מהימנא דף פ"ג) אדם קדמאה אף על גב דגופא דיליה הוה מעפרא, לא מעפרא דהכא הוה, אלא מעפרא דבי מקדשא לעילא. אבא ואימא אשתכחו, ומלכא עלאה אשתתף בהדייהו ושדר ביה רוחא דחיי ואתברי, וכגוונא דא אשתכח כלא עילא ותתא. והרב ר' יצחק אייזיק חבר ז"ל (פתחי שערים נתיב עיגולים ויושר דאדם קדמון סימן ח') כתב על דבר ענין הכלים שהם מתחלקים לשתי מדרגות והם בחינת פנימיות וחיצוניות. ונבין ענין זה ממה שנבין באדם התחתון שנברא בצלם אלהים הנה גוף האדם יש בו ב' חלקים פנימיות וחיצוניות, החיצוניות שבו הוא גוף בבשר והעצם שהם האברים עצמם הפועלים כל הפעולות, והפנימיות שבו הם המוחין וצינורות שלו המתפשטים בכל אברי הגוף שמשם יש כל ההרגשות בכל האברים וכל התנועות שבהם הן על ידי הרגשות קרומי המוחין שהם נותנים כח ההרגש, לעין לראות, ולאוזן לשמוע, ולחוטם להרית, וכן באברי הידים והרגלים לעשות כל אחד פעולתו לפי ערך בחינת המוחין המתפשטים בפנימיות כמו שכתוב ושיקוי לעצמותיך. ונמצא שאף על פי שכל הכחות הפועלים בגוף האדם אין מתראה לנו כי אם בחיצוניות האברים, מכל מקום עיקר פעולתם בא על ידי הפנימיות הכל לפי ערך המוחין וקרומיו, שמי שמחו יותר זך וגדול וממוזג ההרגשים שבו יותר גדולים. והטעם כי הנשמה

המתלבשת בגוף האדם היא מאירה בו על ידי אמצעי והוא הפנימיות שבו שהנשמה עיקר שכונתה והתחברה עם המוחין, והמח מקבל עצם הזיו מן הנשמה ופועל בכל אבר לפי ענינו ומזה בא השינוי בין אדם לחברו שיש שמחו ושכלו יותר גדול מחברו. כן שינוי כל המדות שבין אדם לחברו הכל בא מצד המוחין שבו ולפי ערך המוחין כך היא הארת הנשמה שבו. נמצא שהנשמה המתלבשת בגוף עיקר דביקותה במוחין, והוא נקרא חצי הפנימי של האדם, אבל חצי החיצוני שבו שהם עצם האברים הם רחוקים מהראת הנשמה ולכן ההרגש אינו ניכר בו כל כך כמו שהוא ניכר במוחין ששם עיקר גילוי ההרגש וכל כחות הנפש מתראים בהם ביותר. מכל האמור למעלה נשמע שעיקר האדם הוא הנשמה שבו, הפועלת בגוף האדם ומאירה בכלי חושי האדם הם האברים אשר בגוף האדם לעשות כל דבר עמהם. ואמרו חז"ל (נדה דף ל"א ע"א) תנו רבנן שלשה שותפים יש באדם, הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו. אביו מזריע לובן שממנו מוח שבראשו וגידין וצפרנים ועצמות ולובן שבעין, אמו מזרעת אודם שממנו עור ובשר ושערות ושחור שבעין, והקדוש ברוך הוא נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים, הוא צורת נפש האדם הפרטי הנמצא בדם ומעורר את הדם בכח לעשות פעולתו. וקלסתר פנים הוא מן החוטם כידוע ושם חוש הריח, וראית העין ושמיעת האוזן, ודבור פה (ובפה הוא חוש הטעם) והלוך רגלים (הוא חוש המשוש) ובבינה והשכל (כולל כל המדות הטובות אשר בהאדם) וכיון שהגיע זמנו לפטר מן העולם, הקדוש ברוך הוא נוטל חלקו, וחלק אביו ואמו מניח לפניהם. אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי פוץ מלחא ושדי בשרא לכלבא. פירש רש"י ז"ל מראה עין שאף על פי שנבראת העין מן אב ואם אינו רואה, תידע שהרי המת יש לו עינים ויש לו שפתים ויש לו אזנים ואינו רואה ואינו שומע ואינו מדבר. פוץ מלחא, השלך המלח מן הבשר ושוב אינו ראוי אלא לכלבים. כך הנשמה היא מלח לגוף לקיימה כיון שהלכה אז מסריח הגוף. מזה נלמד שעיקר האדם היא הנשמה שנפח באפיו אלהים חיים. ואמרו חז"ל (פרקי רבי אליעזר ל"ד) והנפש דומה ליוצרה מה הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה כך הנפש רואה ואינה נראית, מה הקדוש ברוך הוא אין לפניו שינה כך הנפש אינה ישנה, מה הקדוש ברוך הוא סובל את עולמו כך הנפש סובלת לכל הגוף וכל הנפש שלו שנאמר כל הנפשות לי הנה.

מאמר ז. חושי האדם

נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. אמר כדמותנו ולא אמר בדמותנו כאשר אמר בצלמנו, והוא משום שאף אם האדם נברא בצלם אלהים ונשמת האדם היא חלק אלוה אשר נפח באפיו, מכל מקום כל זמן שהנשמה נמצאת מחוברת עם גוף האדם. תוארי הנשמה והם הכחות והמדות אשר בנשמה אינם דומים לעליונים והוא משום שהנשמה פועלת על ידי כלי החושים הגשמיים אשר בגוף האדם המוגבלים לכן

פעולת חושי הנשמה מוגבלות ומתגלות בשיעור, ככתוב (ישעיה נ"ה) כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאום ה'. כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם. וענינו הוא שהקדוש ברוך הוא יכול לחשוב דבר חדש, דבר אשר לא נמצא עוד במציאות, אבל האדם לא יכול להעלות במחשבתו דבר שלא בא לעולם. וכן הוא רצון האדם אינו דומה לרצון העליונים, והוא שרצון העליון אין בו שינוי מלא רוצה לרוצה, ככתוב (מלאכי ג') אני ה' לא שניתי. ומה שהוא רוצה הוא שיהיה. ואין מי מעכב אותו להשלים רצונו. משום שהוא אחד ורצונו אחד, וכל דבר הנעשה בעולם כך עלה במחשבתו, וכך הוא רצונו. ואין אתנו יודע עד מה מרצון העליון ותכלית הרצון. ראה מה שכתבתי בשער הרצון במקומו. לא כן הוא רצון האדם שיש בו שינוי מלא רוצה לרוצה ואפשר שישלים רצונו ואפשר שלא ישלים רצונו. והוא משום שהאדם הוא פרטי אחד ויש פרטים רבים כמוהו, ואם יש רצון פרטי לאדם, כן יש רצונות פרטים רבים אחרים כמוהו. לכן פעם ישלים האדם רצונו אם לא מתנגד נגד רצון אחרים, ופעם לא ישלים רצונו אם הוא מתנגד נגד רצונות רבים אחרים. ולפעמים בהכרח יתבטל רצון פרטי אחד, ואמרו חז"ל (פרקי אבות) בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. לכן אמרתי בשער הרצון שאין רצון חפשי לאדם כלל אך ראוי להקרא בשם חפץ ותשוקה והוא חוקי אלוה, ראה שם ותדע שרצון חפשי פרטי באדם פרטי הוא מן הנמנע. ואמרו חז"ל (זהר פרשה משפטים דף קי"ח ע"ב) ואית נשמתא לנשמתא ומלאכין למלאכין כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם. ואילון דאינון נשמתא לנשמתא כלהון חד. ואף על גב דארח מתלא אינון כגופא אצל נשמתא אלין לאלין בגין דמקבלין אלין מאלין. הכי שכינתא אף על גב דאיהי לקבל שאר נהורין דבריאה כנשמתא אצל גופא, לקבל קודשא בריך הוא חשיבה כגופא, אבל כלא חד, הכא גופא ונשמתא כלא חד, מה דלאו הכי בבר נש דגופיה ונשמתיה בפרודא, דא חמר ודא שכל, דא חיי ודא מותא, אבל קודשא בריך הוא חיים ושכינתיה חיים, הה"ד עץ חיים היא למחזיקים בה, ואמרו חז"ל (זהר פרשה פנחס דף רנ"ח ע"א) לאו דאיהי ארמיא ליה איהי בעצמה דהוא ברא לה ולית ליה אלוד עליה דברא ליה. ועוד נשמתא אית לה כמה שינוים ומקריים וסבות דאיתקריאי לה מה דלאו הכי למארי כלא. ובגין דא היא אדמיא בשלטונותא דילה על כל אברי גופא אבל לא במלה_אחרא. ולכאורה משמע שמאמרי הזהר מתנגדים לדברי. אבל באמת הוא אינו כן והם מתאימים לדעתי. וזה הוא אשר אמרתי כי נשמת האדם אם אף שהיא חלק אלוה שנפח באפיו נשמת חיים ודומה לעליונים בכל זאת כל זמן שהנשמה מחוברת עם גוף האדם הגשמיי אי אפשר לה להתדמות לעליונים בכל פרטיה. לכן החושים והמדות שבאדם שהם תוארי הנשמה הם בלתי תכלית כמו שהנשמה היא בלתי תכלית ושרשם ומקורם אחד בעליונים, בכל זאת כיון שהנשמה אסורה בחמר גוף הגשם, ואי אפשר להאדם לשמש בתואריו בלתי

כלי החושים הם אברי הגוף הגשמיי, היינו להשכיל ולהבין ולדעת דברים גשמיים על ידי שלשת חדרי מוח הגשמי, ולהאות ולשמוע על ידי מכונת העין והאוזן החמריי. כי על כן נראים לנו שהחושים שבנשמת האדם והם מוגבלים בשיעור, אבל באמת הוא אינו כן והוא כי החושים שבנשמת האדם הם בלתי בעלי תכלית כעצם הנשמה שהיא בלתי גבול ובעל תכלית, אך כלי החושים אשר באדם יגבילו פעולת החושים. ומשום זה לא ישוה הפרטים אחד לאחד בחכמה בבינה ובדעת. יש איש אחד גדול מחבירו בחכמה, ויש איש חסר דעה, יש עין רואה ואוזן שומעת מרחוק, ויש עין ואוזן שבקושי גדול יראה וישמע מקרוב, והוא משום שהחושים אשר בנשמת האדם יתגלו לערך מכונת כלי החושים הם אברי גוף האדם וכשרונם, כי על כן החושים יגדלו עם הנער, וכאשר יגדל הנער כן יגדלו עמו החושים, כי כאשר יתפתחו כלי החושים כן יתפתחו החושים באדם.

מאמר ח. דעת חכמי המדע על דבר החושים

החוקר פראפעססאר ע. העקעל אמר בספרו אשר חושי האדם גם הרעיון והרצון והשכל אשר בו הם כולם תולדות החמר. והביא ראיה לדבריו מזה אשר חושי הילד ושכלו יתפתח עם התפתחות גופו וכאשר יגדל הנער אז ישכיל יותר. ולפי דעתי הוא שגגה בידו ואין מזה ראיה לדבריו והאמת היא שגוף הילד רך ואבריו רכים ואינם מוכשרים לשמש בהם בילדותו, כידוע אשר הילד הנולד אינו יכול לראות בעיניו ימים אחדים, ולא יכול לישב או לעמוד על רגליו ולהלוך עד עבור חדשים אחדים והסבה לזה היא משום שמוח הילד הוא רטוב וכענן וערפל מרחפת עליו בראשו כי על כן מוח הילד אינו מוכשר עוד להשכיל ולהרגיש בעורקיו ולפעול על אבריו למען עשות פעולתם בכשרון. אך כאשר יתפתח גוף הילד ויתחזק כלי תשמיש אשר ישמש בהם אז חושי הילד יפעלו פעולתם לנכון לערך כשרון מכונת כלי החושים שלו. יש ילד שמתחיל להלוך ברגליו לתשעה חדשים מיום הולדו ויש ילד שמתחיל להלוך ברגליו עד עבור שנה אחת ויותר הכל לפי בנין הגוף וכשרון מכונת כלי החושים אשר ישמשו בהם חושי הילד, אבל החושים בעצם אינם תולדות חמר הגוף כאשר אמר פראפעססאר העקעל, אך החושים הם תוארי הנשמה הפועלת בחמר הגוף על ידי מכונת כלי החושים אשר בחמר הגוף. החוקר לייבושער כתב כי הכושי בארץ אפריקא אי אפשר לו לעלות ולעמוד במדרגת איש אירופי להבין ולהשכיל משום שמצח הכושי שרוע וסולד. ולדעתי הוא אינו כן. והטעם שהכושי עומד בשפל המדרגה הוא משום שיש להם חסרון נסיון וקנין השכל, אבל באמת מוח בני כושי ומוח בני שם שווים המה אך זה הלוך הלך ויגדל בחכמה והיה לאיש דעת בקנין השכל וזה עדיין לא למד מאומה והוא פרא אדם ועומד בשפל המדרגה משום חסרון נסיון וקנין השכל. אך באמת גם בני כוש בידם לעמוד במצב בני שם אם יהיה לו האפשרות ללמוד חכמה ודעת ולהיות כאחד מהם. וזה ידוע

כי כעת נמצאים בין בני כוש אנשים מלומדים יודעי חכמה ודעת. וכן הוא דעת הפילוסוף נעטהע, באמרו מין האנושי יחלף אך לא האדם. רצונו לומר דורות מין האנושי ישתנה לפי מדרגת מעמדם בהתפתחות מין האנושי, אך האדם הפרטי הוא תמיד אחד, רצה לומר בכל עת ובכל מצב בידו לעלות במעלה הרממות ללמוד ולדעת ולהיות גדול בחכמה ובמדע אם אך האדם יתן אל לבו וירצה לעשות כן. והחוקר הענרי באקעל בספרו „דהי פהילאסאפי אף היסטארי" כתב כי שכל הילד נולד שוה בין אנשי הפראים כמו בין אנשי הציוויליזאציאן וכבן אנשי שם כן בן הכושי בידו לעלות למעלה בחכמה ובמדע בשוה אם יהיה לו האפשרות בשכלו להתפתח, משום שהסבות החיצוניות אשר יסבבו את הילד יעזרו להתפתחות השכל בילד בין בן כושי ובין בן שם. ועוד ידוע שכמה ילדים נולדו בחושים היוצאים מכלל סדר דרך הנהגת הטבע בעולם ועוד בנעורם התרממו מעל כל בני אדם לדעת בכל ענפי הכמת המדע יותר ממלמדיהם אשר ישתומם האדם למראה עיניו. זה לא כביר בעיר פהילאדעלפיא נער בן עשר שנים, בן דאקטאר ידוע (שכחתי את שמו) דרש באוניווערסיטי לפני פרופיסורים אנשים זקנים וחכמים ידועים על דבר מדה הרביעית (פארטה דימינשאן) והחכמים הזקנים ישבו ותמהו והודו שלא הבינו עומק רעיוני הנער וחשבונותיו אשר הראה להם, והם אמרו אשר הנער הזה בלבל מחשבותם בחריפותו בחכמת מאטימאטיק, וכעת נמצא נער בן שמונה שנים ושמו שמואל רשזעשעווסקי עברי ממדינת פולין והוא נוסע עם אבותיו בכל הערים הגדולות באירופה להראות גודל חכמתו בשאך שפיעל וכמעט נצח כולם אך מעט מזעיר עשה רעמי. וכעת בא לעיר ניו יארק להראות חכמתו הנפלאה וזה אשר עשו העריכו בהאלל אחד גדול עשרים שלחנות ואצל כל שלחן ישב איש אחד עם השאך שפיעל, אשר רצו לנצחו, והנער שמואל הלך משלחן אל שלחן לעשות הלוכו וכן חזר חלילה ובשלש שעות רצופות נצח תשעה עשר ואחד עשה רעמי, והאנשים ההם הם אנשים ידועים בעיר ניו יארק הנודעים בחכמת השאך שפיעל. וכן יש לנו מסורה שגדולי חכמי ישראל בעודם בנערותם. הראו גדלות שכלם וחכמתם עד אשר השתוממו האנשים בימים ההם. ואמרו חז"ל אברהם אבינו הכיר את בוראו לשלש שנים ככתוב בספר הישר וידע אברהם את ה' מבן ג' שנים. ובעל סדר הדורות תנאים ואמוראים אות ו' כתב מצאתי בספר הקבלה כתב יד ישן נושן וכאשר הוא מיוצאי חלציו של רבי נחוניה בן הקנה כתבתי אותו פה וזה לשונו, אמר קנה אבן גדוד בנו נחום ממשפחת רם רבי נחוניה בן הקנה אשר הוא הבין סתרי תורה. בשנת ד' אלפים ראה אבי בחלום הנה כלתך אשת בנך מעוברת ויולדת לך בן וקרא שמו נחום, ויהי היום והמליטה אשתי זכר וקראתי שמו נחום, ובהיותו בן ג' שנה הכיר לבוראו, והתחיל לדבר ג' ימים רצופים בפרשה אנכי ה' אלהיך ונרתע אבי ז"ל מפניו. והנה ג' אנשים באו, אחד לבן אחד שחור ואחד ירוק ונער אחד קטן ביניהם. ואני כשראיתי ברח דמי ממני, אך בני נחום נתחזק ונקרב

אליהם ותפש בכנף בגדיהם ואמר להם למה באתם וענה אחד מהם להשמיעכם מקרא וכראות אבי לקח הנער שהבין שנכנס לשאול מה למעלה ומה למטה, אמר לי אבי ז"ל, קנה קח את בנך נחום וישבו לפניך וכתבו לכם מצות עשה ומצות לא תעשה שרשם. ועשרה שנים היינו יושבים לפני אבי ולומדים ממנו דברים נפלאים. והרלב"ג בספרו מלחמת ה' פרק י' חלק ב' כתב שבימיו נמצא נער אחד בן שבע שנים שהיה מגיד עתידות לכל שואל. ושלשלת הקבלה דף מ"ו ע"ב כתב וזה לשונו, בשנת ד' אלפים רמ"ה לבריאת העולם, תי"ז לחורבן היה רבי פנחס חסיד גדול וקדוש והיתה לו רחל לאשה גם היא חסידה ותהי עקרה ויתפללו להשם יתברך ונעתר לקולם ותהר, ובחודש השביעי להריונה ביום א' ראש השנה ששי לשמטה נולד זה הנער ויקראהו נחמן, ותיכף שנולד התחיל לדבר פלאות ומעשה מרכבה והעולם קראו נחמן קטופא דמן כרעס ומת בן י"ב שנה, ובסוף ימיו מתנבא נבואות גדולות על הישועה. והדברים האלו נכתבו והם סתומים נסתרים ועמוקים בהרבה לשונות, ירושלמי, בבלי, ארמי, והגרי, מעורבים ונחלפים, עמוקים מאד במליצה וחידה ונלאו המפרשים להבין חלק קטן מהם. ובעל שפתי ישנים אשר חבר רבי אברהם הלוי בירושלים שנת ה' אלפים רע"ו ריש אות נון כתב נבואת נחמן קטופא עם פירוש רבי שמואל הנגיד והוא כתב שנחמן קטופא בר פנחס מיד שנולד היה מתנבא ומת מיד. וכה ספר שפעם אחת הוא שאל בחלום מתי קץ הפלאות והשיבו לו מישאל אלצפן וסתרי ועוד שאל בחלום והשיבו לו הלא הוא כמוס עמדי ואומר שנבואות נחמן נמצאו בחורבה אחת בגליל התחתון בעיר טבריה כתובים בגווילים ישנים ובלוים בתוך כלי עופרת. ושלשלת הקבלה כתב שרבים ונכבדים מחכמי ברצלוני כתבו אל הרב הגדול רבינו דוד בנו של הרמב"ם להודיעם אם נמצא אצלו איזה דבר בסוד הקץ וישלח להם נבואות הנער נחמן קטופא ובסוף כל נבואה קצת פירוש, והחרים כל מי שיגלה רז זה לנכרי. והטעם שאסור לגלות לפי שיש בקצת ענינים ההם סכנות נפשות ובקצתם השתיקה יפה. ובעל סדר הדורות רבי יחיאל היילפערין ממינסק כתב שיש בידו העתק מנבואת הנער נחמן קטופא ולא רציתי להעתיקו פה בחבורי זה מכח אזהרת רבי דוד. ונראה לי לומר על הטעות שנפלה בין החכמים מה שאמרו שמת בן י"ב שנה ומהם אמרו שמת באותו יום הוא שהיה כתוב י"ב ש', מהם אמרו שהש' הוא ראש תיבת שנה ומהם אמרו שהש' הוא ראש תיבת שעה. אך בל זה לא שייך לענינו ומה שרציתי להוכיח מכל הספורים שהשכל אינו תוצאות החֹמר אך השכל הוא נבדל והוא חלק אלוה ממעל ועל ידי חוקי אלהים לתכלית הידוע לו, בטש ובקע נשמת האדם בכלי חושים של גוף הנערים והאיר זיו הנשמה מבעד לכלי חושי הנער ביום הולדו והיה לנביא.

על כן דעתי שטעו החכמים האומרים אשר חושי האדם הם תולדות החמר. ועוד החמר מורכב ומוגבל, והחושים אינם מורכבים ואינם מוגבלים וזה נגד שכל הישר לומר שדבר המוגבל יוליד דבר בלתי תכלית, אך האמת הוא שהמחשבה

והשכל והרצון והחושים אינם תולדות החמר, אך תוארי הנשמה הפועלים בכלי החושים אשר בגוף האדם, והחושים אינם בעלי גבול ותכלית כמו הנשמה הנושאת השכל והרצון ומחשבה והחושים אשר היא בעצם בלתי בעל תכלית, משום שהנשמה היא חלק אלוה אשר נפח נשמת חיים באדם, ותוארי הנשמה הם תוארי חלק אלוה.

מאמר ט. זכרון האדם

חכמי המדע אמרו אשר הזכרון באדם הוא משום שכל הצורות והתמונות אשר האדם רואה בעיניו מנעוריו עד זקנה כולם נחקקים ונדפסים במוח על ידי ראית העין כאשר יעשה מכונת הפאטאגראפיע, וכל הצורות והתמונות ההם נשארים במוח האדם כל ימי חייו, לכן אף במשך זמן רב גם לעת זקנה האדם יכול לזכור ולראות בדמיונו כל אשר ראה מלפנים מימי נעוריו. ועוד אמרו חכמי המדע שהאדם יכול לזכור הדברים אשר שמע מפי רעהו או נגינת זמר אשר שמע, משום שהקול היוצא מפי האדם או קול הזמר מכנור יובא אל האוזן על ידי גלי האויר ומשם אל קרום המוח, ובמוח נרשם המאמר או הזמר על ידי דפיקת הקול כמו שיעשה הרעקארד במכונת הפאנאגראף. לכן לפי דבריהם משמע שהדברים אשר האדם לא ראה על ידי העין ולא שמע על ידי קול באוזן, מחויב שלא לזכור ולא יפקד אותם לעולם. ובאמת ידענו שהוא לא כן. כי זה ידוע אשר גם העור והחרש יכול ללמוד חכמה ומדע בענין המחשבה וחקירת השכל, ויזכור דברי חכמה אשר למד בלתי רושם העין והקול במוח. לכן מוכרח אני לומר גם כן שיש נושא אחד בעל העיון ובעל המחשבה אשר בפעולתו נעשה הרושם במוח. ועוד אמרו החכמים ההם אשר במשך שבע שנים הסעלס אשר בחמר גוף החי יחלפו ויעברו ולא ישאר בכל גוף החי אף סעל אחד מהראשונים ויישן מפני חדש יוציאו כי בכל יום ויום ובכל רגע ורגע סעלס חדשים יבראו בחמר הגוף והראשונים יעברו וילכו, עד כי אין זכר להם בכל חמר הגוף בכלות שבע שנים. ואם כה יאמרו אשר רוח החיים באדם ובהשכל וחושיו כלם תולדות החמר המה, אם כן איך יכול האדם לזכור לעת זקנה הדברים אשר ראה וידע בימי נעוריו, הלא בחילופי סעלס החמר גם עשתנותיו וזכרונות ילידי חמר המוח אשר עליהם נדפס ונחקק כל אשר ראה ושמע יום יום כבר חלפו ועברו ואין מי אשר יזכיר להאדם לעת זקנה אשר ראה וידע מקודם. ואולת תהיה לומר שיש נשוא בלתי נושא וזה נגד השכל הישר. ועל החכמים ההם אמר הכתוב (ישעיה מ״א) הן אתם מאין ופעלכם מאפע (שם) הוי רב את יצרו, היאמר חמר ליצרו מה תעשה ופעלך אין ידים לו (שם מ״ב) כה אמר האל בורא השמים ונוטיהם רקע הארץ וצאצאיה, נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה, אני ה׳ הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן, הראשונות הנה באו, וחדשות אני מגיד, העמוסים מני בטן הנשאים מני רחם ועד זקנה אני הוא, ועד שבה אני אסבול (כי האני הוא הנושא הכל) אני עשיתי ואני אשא. הרב רבי שלום יוסף זילבערשטיין בספרו בריאת

העולם והטבע בפרק סוד מציאת ה׳ כתב, אבל באמת הכרת האדם איננה ידיעות השכל. הכרת האדם היא הכרת החושים להכיר על ידי החושים את המציאות הפרטיות. ובכן הכרת האדם שהיא הכרת החושים איננה מכרת הדברים הפרטים כי אם במציאותיהם הפרטיות. אבל ידיעת השכל תודיע לנו שהמציאות הזאת החיצונית איננה מציאות לעצמה. ובכן הוציא משפטו כי השכל אשר יפעול על ידי המוח באדם הוא לבד, והכרת האדם על ידי חושיו לבד. אך השאלה היא מי הוא האדם המכיר בחושיו אם לא נושא החושים, ומי הוא אשר יפעול בשכל על המוח אם לא הנושא ההוא, האם יאמר שיש נושאים רבים באדם פרטי אחד? והוא בעצמו כאשר בא להסביר שם איך עיני האדם וחי תראינה את הדברים הנראים לפניהם הפוכים מכפי שהמה נמצאים לפנינו. ואחרי כל הסתירות והוכחות נגד דעת חכמי הטבע בענין זה ערך שטתו וכתב, והמוח אשר בחי ובאדם שהוא גם כן קבוץ אטמים באלה החללים, יהיה נפעל מהמראה אשר בעינים על ידי גידי הראות מאחוריהן ובכן יראה השכל אשר במוח על ידי העינים את האדם יושר כמו שהוא עומד מחוץ לעינים. כי כל פעולת החיים בחי ובאדם איננה כי אם פעולה אחת כללית בהמוח. השכל לבדו בהמוח יראה על ידי העינים. על כן בזה הסכים כי הכרת האדם היא הכרת השכל. כי באמת אין חילוק בין ידיעת השכל להכרת השכל, כי נושא אחד הוא לשכל ולחושים והיא הנשמה חלק אלוה שנפח באדם. לכן תוארי האדם הם תוארי העליונים. אך משום שהאדם אינו יכול לשמש בתואריו כי אם על ידי החושים הגשמיים לכן נראים כמוגבלים, וכמסך מבדיל בין האדם ואלהים. והרמב״ם ז״ל (מורה נבוכים חלק ג׳ פרק ט׳) כתב, החמר מחיצה גדולה ומסך מונע השגת השכל הנפרד כפי מה שהוא עליו. ואפילו היה החמר זך ונכבד, רצה לומר חמר הגלגלים, כל שכן זה החמר החשוך העכור אשר הוא החמר שלנו. ומפני זה כל אשר תשתדל דעתנו להשיג השם הנכבד מן האחת מן הדעות ימצא מחיצה ומסך מבדיל בינו ובינם. ואל זה היה הרמז בכל ספרי הנביאים שיש עלינו מסך מבדיל בינינו ובין השם. והוא נסתר ממנו בענן או בחשך או בערפל או בעב, וכיוצא באלו הדמיונות להיותנו קצרים מהשיגו מפני החמר. וזאת היא הכוונה באמרו ענן וערפל סביביו, להעיר על היות המונע עבירות עצמנו, לא שהוא יתעלה גוף שיקיף בו עב, או ענן, או חשך, או ערפל, אבל היה להעיר שהשגת אמתתו נמנעת לנו מפני החמר החשוך, המקיף אותנו לא אותו יתעלה, מפני שהוא יתעלה אינו גוף. והרי״א ז״ל (עקרים, מאמר שני פרק ט׳) כתב, כי באורך נראה אור, כלאמר כי אפילו השגות החושים לא נשיגם ולא מגיע אליע אלא מצד החסד הנמשך מאתך. וזה כי האור אין בנו כח להשיגו אבל הוא מכהה ראותנו, אם לא מצד האור האלהי הנותן בנו כח להשיג קצתו ומוציא ראיתנו מן הכח אל הפועל. וזהו אמרו נראה אור ולא אמר האור כי קצתו נשיג ולא כולו. וכל זה הוא כאשר אמרתי שכלי החושים אשר האדם ישמש בהם הם גשמיים אבל עצם נשמת האדם

ותואריו הוא חלק אלוה, סמל תמונת אדם העליון בלתי גבול ובלתי תכלית. ואי אפשר לדעת מהותם משום שתוארי אלהים המה והוא מן הנמנע להשיג ולדעת עצם אלהות ככתוב כי לא יראני האדם וחי.

מאמר י. תוארי הנשמה

הרב רי"א חבר ז"ל (פתחי שערים נתיב עיגולים ויושר דאדם קדמון סעיף א') כתב ולזה אמר בדמות אלהים עשה אותו. וזהו ענין צלם ודמות. שצלם מורה על פרטי ציור אבריו וכל פרקיו, ודמות מורה על מדות וכחות שבו שהם ענייני התמונות הנראות לנביאים שבהן היו משיגים הגזירה וההנהגה שיהיה למטה לפי העת והזמן, כמו שכתוב וביד הנביאים אדמה. והיינו שהאדם כולל בתוכו גם מדות העליונות, ולכן שם אדם הונח על כל העולם ועל כל פרצוף מכל עלמין שכל שהוא כולל כל הבריות וגם כל פרטי בהנהגה נקרא בשם אדם שהוא צלם הכולל הכל. ובאמת גם שם אדם לא הונח כלל על גוף האדם, כי הוא נקרא בשר אדם וכדומה. אבל עיקר השם הוא רק על נשמתו הנותנת חיים לכל אברי גופו וכל הפעולות הם על ידה, ורק משתנה על ידי אברי הגוף שכח הראות שבנשמה פועל בעין הראיה. ונמצא שעיקר שם עין הוא על בחינת ראיה רוחנית שבנשמה. וכן השמיעה באזנים. והריח בחוטם והמישוש בידים וכן בכל האברים. ובנתיב הצמצום (סעיף י"א) כתב, אבל בתוך פנימיותם מתלבש האור אין סוף הבלתי בעל תכלית. והוא ממש כמו הנשמה המתלבשת בגוף בכל אבריו, ואין מקום פנוי בגוף שלא יאיר בו הנשמה, והפרש גדול יש בין הנשמה ובין הגוף, שהגוף פועל באבריו ענינים גופנים לפי ערכו כל אבר לפי ענינו, העין לראות, והאזן לשמוע, והחוטם להריח, והפה לדבר, והידים לעשות. והנה ידוע שכל פעולת האברים אי אפשר להם לפעול בלי הנשמה, שהרי במות האדם שנשמתו מסתלקת ממנו הוא כאבן דומם ואין לו שום פעולה כלל, ונמצא שכל הפעולות של אברי הגוף הם על ידי הנשמה, ואף על פי כן אין פעולת הנשמה כפעולת אברי הגוף, שהנשמה היא עצמה מתחלקת לרמ"ח אברים ופרטים כמו הגוף ממש. ומה שהוא מתלבש בעין הוא עושה פעולת הראיה, והיינו שהעין רואה ענין גשמי מצד העין שהוא לבוש לכח הראות שבנשמה, וכח הראות שבנשמה פועל לפי ענין הנשמה בראיה רוחנית, אך אין מתגלה בעין כי אם בערך העין עצמו. ונמצא שאף שכחות הנשמה יותר גדולים בלי ערך מכחות הפועלים באברים עצמם, מכל מקום אינו מתראה בגוף רק לפי ערכם. ונמצא שנתלבש בהם בבחינת קו אחד קטן מצומצם לפי כמות הגוף לבד להנהיגו, ומכל מקום הוא עצמו מתפעל לפי ענין אברי הנשמה ופעולתם. ושם בפירוש בית נתיבות (נתיב אורות דנקודים דף ל"ז ע"ב) כתב, והעין באדם הוא כלל כל הגוף וכל הנהגתו היא לפי ראות עינו, הן במה שנוגע לעצמו, והן במה שנוגע לזולתו. וכמו שכתב הרב ז"ל דאין סוף בהתלבשותו בחכמה דאדם קדמון האיר בעשר ספירות

דאצילות. וכמו שחכמה היא מחשבה כולל כל הבנין כמו כן נתגלה כחו בעין, שעין הוא בסוד ה' ראשונה של השם, שהציור הוא בפרטיות, והוא כלל השלשה מרחקים הראות הגנוז בבת עין הוא בחינת י' בכללית והתפשטו משם באויר הוא בסוד ו' שהוא קו הנוצץ מן העין, ובהגיע אל דבר המובט שהוא הציור של דבר הבריאה הוא בסוד ה' ראשונה של השם, שהציור הוא בפרטיות, והוא כלל השלשה מרחקים שבכל דבר, אורך, רוחב, וקומה, שהוא ג' קווין בסוד ה' ואחר כך בחזירתו לצייר דבר המובט בבת עין הוא ה' שניה של הוי"ה (ונראה לי לומר שזה הוא מה שאמר הכתוב במשה ותמונת ה' יביט). ושם (בנתיב פרצוף אריך אנפין) כתב, שהעין הוא כלל הכל שבו צורת כל העולם והעין הוא דבר ממוצע בין המחשבה ובין המעשה, וכן הוא עומד בין המוחין שבראש ובין כלי הגוף, וכן הוא ענין העין שבו מתלבש אור המוחין שעל ידו הוא כח הראות. והוא כי ידוע שכח הראות הוא בא מן המוח על ידי קרומי המוחין וצינורות הנמשכים בבת עין הפנימי ושם נרשם כח הראות. והנה ענין הראיה הוא שבוקע הזיו דרך העין אל דבר המובט, וחוזר ונרשם דבר המובט בעין עצמו, והוא ראיתו. ובאמת אלו היה כח הראות עובר דרך העין בלא לבוש, לא היה בו גבול וגוון כלל, כי היה הולך ועובר עד סוף העולם ולא היה יכול לחזור הדבר המובט בו. אבל על ידי שנעשה מחיצה ומסך על הראות אז הנצוץ העובר דרך העין אל דבר המובט יש לו גבול, וחוזר על כן בבחינת אור חוזר ונרשם בעין עצמו. מכל שאמר הריא"ח ז"ל נשמע שתוארי הנשמה בעצם הנשמה הם בלתי בעל תכלית.

מאמר יא. כלי החושים

הרב רבי משה חיים לוצאטו ז"ל בספרו אדיר במרום (דף ע"ה ע"א) כתב, ודע כי חמשה חושים יש לו לגוף, והם ראיה, שמיעה, ריח, דיבור, מישוש. וצריכין אנו לפרש כל זה מה ענינם. דע כי הנה כל העולמות נבראו בסוד עצמות וכלים. וסוד הדבר כי בשעה שנעשה הצמצום אז נשאר רשימו לבד מן האור האין סוף. וזה הרשימו היא הארה המוגבלת שאינה עוד בלתי תכלית. אך אחר כך נמשך אור האין סוף עצמו, שאינו מצומצם ומוגבל לעצמו אלא שהוא משתנה אל החלל דהיינו הרשימו הזה, ולכן הוא מאיר כמו בגבול דרך קו אחד לבד הבוקע מצד אחד לבד, כי אינו נכנס אלא בבחינת מלכות של אותו הרשימו. ונמצא שהגבול ברשימו הוא העצמי כי הוסר ממנו האין תכלית, והגבול בקו הוא מקרי, כי הוא עומד בבלתי תכלית אלא שמשתווה אל הרשימו להתגלות רק בערכו. והנה הכלים הם באמת שורש לתחתונים, אך העצמות הוא אור המאציל יתברך שמו הפועל בברואיו. וכאשר רצה המאציל יתברך שמו לסדר פעולותיו לפי התעוררות התחתונים אז סגר והגביל את אור העצמות בתוך הרשימו שהוא הכלי, ואז לא יתעורר העצמות אלא מהתעוררות הכלי, וגם לא יפעול אלא באמצעות הכלי, וזה

הוא ההרגש הכללי אשר לגוף בסוד חיותו דהיינו המישוש, כי לא יחסר המישוש מחלק הגוף אשר הוא חי. דע כי ההרגש הכללי כבר שמעת שהוא המישוש נמשך מהיות הנשמה מתפשטת בגוף בכל חלקיו עד שכל דבר אשר יגיע על פני הגוף הנה תרגיש מיד הנשמה אשר שם, וכל זה הוא סוד ההרגש הכללי שבהתעוררות החלק ההוא בכלים הנה שם העצמות עומד להתעורר ולפעול בהתעוררות ההיא, כי זהו פשוט שכאשר תנועת הגוף מן הנשמה כן תנועת הכלים מן העצמות. והוא סוד כללית כל פעולה מן הכל, כי בסוד הכל נעשה ולא בחלק המתפשט. אך החושים הוא ענין אחר והוא כי כאשר סוגר העצמות בתוך הכלי להתפעל אחריו, כך יש מקומות שיגברו העצמות ובוקע הכלי ויצא דרך שם לבלתי היותו משועבד אל הכלי, כי לא יהיה לו הכלי אלא למעבר בעלמא, וזהו בחינת החושים. והאמת כי כללי הנשמה כל כחותיה מתחלקים בד' בסוד ד' אותיות הוי"ה ברוך הוא, ובד' כחות אלו מתפשטת לבקוע ולצאת ואז נעשים ד' החושים הנזכרים לעיל ותראה מאלו ג' חושים שהם בלי כלי גופני רק בקיעה ופתיחה, ואחד הוא בקיעה וגם כלי גופני מיוחד, והג' הנזכרים לעיל הם אזן, חטם, פה, שהם בקיעה לבד, והעינים הם הבקיעה וגם הכלי.

מאמר יב. נשמות היוצאות מן הכלל

אך יש אנשים היוצאים מן הכלל ועוד בחייהם נעשו מרכבה לאלוה עולם. כי האדם אשר חנן לו אלהים ינתק את המיתרים הגשמיים אשר הוא כבול בהם וישלח אותו חפשי מן האסורים החמריים ונשמת האדם ההוא מתפשטת מחוץ לגוף העכור והוא יעלה במדרגה עליונה להשכיל בחכמת האמת ולהתבונן בחכמת המדע במרומים חכמת התכונה וסחר הליכות העולמות העליונים, גם לחדור ולחקור בעומק תהלוכות חכמת המרכבה ולגלות צפוני מעשה בראשית ולדעת התפתחות העולם ומלואו. ואמרו חז"ל על האבות שהיו מרכבה לאלוה עולם. ועל משה רבינו עליו השלום העיד הכתוב כי הוא עבדו נאמן ביתו, פה אל פה אדבר בו, ותמונת ה' יביט. ואמרו חז"ל מ"ט שערי בינה נמסרו למשה. ועל אהרן נדב ואביהו ואצילי בני ישראל אמר הכתוב ויחזו את האלהים. ועל שמואל הנביא אמרו חז"ל שהיה שקול כנגד משה ואהרן. ואמרו חז"ל על בצלאל שהיה יודע לצרף אותיות שבהם נבראו שמים וארץ. ואצל דוד המלך כתיב ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו. אליהו הנביא הלך בסערה השמימה. אלישע ואליהו החיו את המתים. ישעיה, יחזקאל ודניאל חזו במרכבה. וגדולי חכמי ישראל עלו לפרגוד לחזות בנועם ה'. ורבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום. ורבי שמעון בן יוחאי ואלעזר בנו התבודדו במערה שלש עשרה שנה ולמדו חכמות נסתרות. והוא שאמר אם שנים הם הוא אני ובני. והלל הזקן הוא שאמר אם אין אני כאן מי כאן. ועוד היו גדולי חכמי ישראל כיונתן בן עוזיאל ורבי אליעזר הגדול שהיו גדולי חכמי לב בדעת ותבונה. ובכל דור ודור

עמדו גדולי חכמי ישראל בימי הגאונים. וגם אחר כך האר"י ז"ל ותלמידו רבי חיים וויטאל, והגאון רבינו אליהו ז"ל מווילנא. והיו לנס להתנוסס בין עם ישראל בידיעתם הרבה בחכמת האמת, ויהיו לפלא בעיני אלהים ואדם. והחוקרים הפילו־סופים הגדולים שהיו בין עם ישראל כפלון ההודי והרמב"ם ז"ל שאמרו עליו ממשה עד משה לא קם כמשה. ואבן עזרא ז"ל הבא בסוד ה'. והרלב"ג ז"ל ואחרון אחרון חביב הרב רבי שניאור זלמן ז"ל הוא עלה למרום וירד עוז מבטחה לעם ישראל. גם הפילוסוף הגדול בישראל הלא הוא ברוך שפינאזא גם הוא עלה שמים ונפגע, וירד וערפל תחת רגליו, וידא על כנפי רוח וישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו חשכת מים עבי שחקים מנוגה נגדו, וירד שאול, ויעל תהפוכות באלהי ישראל בשטתו, ועמו שוא תשועת אדם. והמשכילים יזהירו גם באומות העולם, כבלעם בן בעור שהעיד עליו הכתוב שהוא יודע דעת עליון, ונותני הדתות בארץ קדם הלא הם בודדהא וקאנפוציוס שהיו חכמים גדולים, והפילוסוף אפלאטון, אריסטו, סאקראַ־טעס, ארכימעדאס, דיאגנעס, והתוכנים הגדולים קאפערניקוס, טיחא בראהע, גאַ־לילעא, לאססאל, ניוטאַן, קאנט, סיר הערשעל ובניו התוכנים הגדולים אשר ישתומם האדם לחכמתם ובינתם הגדולה במסילות השמים. ובכל דור ודור מימי קדם עמדו חכמים גדולים בין העמים והיו לפלא בעיני האדם בידיעתם הרבה בכל ענפי החכמה. גם כעת נמצאו אנשים גדולי חקרי לב היוצאים מן הכלל. גם כעת יש אנשים הנולדים בחושים נפלאים כהחוזים והרואים בימי קדם ונקראים „מיינד רידער", ויש אנשים יודעי עתידות ויש אנשים הרואים מבעד לחמר הגשמיי בלתי עקפ־רעי, כי באמת אך החמר הגשמיי הוא מסך ומבדיל בין האדם ואלהים, ככתוב כי אם עונותיכם מבדילים ביני וביניכם, וכוונת הכתוב בעונותיכם הוא חמר גוף האדם כאשר פירשתי במקומו כי אף החמר הוא סיבת החטא, ולולא חמר הגוף היינו כאלהים יודעי טוב ורע. ואמר הכתוב ותחסרהו מעט מאלהים. ואמרו חז"ל (ספר הבהיר סימן נ"ח) אמר רבה אי בעי צדיקים בראו עלמא מי מבדיל עונותיהם, דכתיב כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם ובין אלהיכם, הא אם לא היו מבדילים לא היה הפרש ביניכם ובינו, דהא רבא ברא גברא שדריה לגבי דרבי זירא, הוה קא משתעי בהדיה ולא מהדר. אמר להו אלמלא עונותיכם הוה מהדר, וממאי הוה מהדר מנשמתיה, ומי הוה ליה נשמה לאינש למיעל בו, אמר להן הן דכתיב ויפח באפיו נשמת חיים, ולאינש הוה ליה נשמת חיים, ואלמלא עונותיכם שאין הנשמה טהורה והיינו הפרש שביניכם לבינו, דכתיב ותחסרהו מעט מאלהים. מאי מעט דאית ביה עונות. (והחטא הוא תולדות חמר גוף האדם לכן הנשמה אינה טהורה כל זמן שהיא נמצאת בחמר הגוף והוא ההפרש שביניכם לבינו, ולאינש הוה ליה נשמת חיים דכתיב ויפח באפיו נשמת חיים, והנשמה אם אף שהיא חלק אלוה ובעצם בלתי בעל תכלית, בכל זאת פועלת בגוף במדה ושיעור הקצוב לה ברצון אלוה יתברך לערך תכונת בנין הגוף, וזה הוא ההפרש משום שנשמת האדם אלוה הוא

עשאה ויכוננה ופעולתה אך בהוה פירוש כל זמן שהיא בגוף האדם, לא כן אלוה נשמת כל העולם פעולתו תמידית והוא היה והוא הוה והוא יהיה, ואין אלהים אחרים שעשו את אלוה.

מאמר יג. אדון כל הנשמות

הגר"א ז"ל בליקוטי סדר תפלה כתב, רבון כל המעשים אדון כל הנשמות, רבון כל המעשים הן העולמות החיצוניות, אדון הנשמות דבהון. ופירש אמרי שפר ז"ל. רבון הוא תרגום של אדון, כי העולמים הם החצוניות של העולמות לכן אמר רבון לשון תרגום, ונשמות הן פנימיות של העולמות לכן אמר בהם אדון. ונראה לי ההבדל שבין תרגום ללשון קודש הוא, כי הטעם שהיו מתרגמין הפסוקים הוא מפני שהעם לא הבינו לשון הקודש ותרגמו אותו בלשון המובן ומורגל בפי הכל באותו הזמן. ונמצא מה שנעלם בפסוק ואינו מובן לעם מפרשו התרגום ומגלה אותו. ולכן הפסוקים נקראים נעלמים והתרגום נקרא מפורש ונגלה. וכמו כן בעולמות גם כן יש פנימיות וחיצוניות. החיצוניות הוא כמו הגוף נגלה שהוא נגד מדרגת תרגום, והנשמה הפנימיות היא נעלם שאי אפשר להשיגה והיא כנגד לשון הקודש שהוא נעלם. וכן בעולמות התרגום בעולם הנגלה ולשון הקודש בעולם הנעלם. וכן גילוי ממשלתו של הקדוש ברוך הוא בעולם הזה עולם העשיה אינו מושג רק בשכל ואמונה התלוי בפנימיות, אבל בחוש אינו מושג, וכל התגלות ממשלתו בעולם הזה הוא אינו הולך בדרך הישר אלא בהחבא, ואינו הולך בדרך יסוד המוסד אשר הוסדה הבריאה עליו רק בדרכים אחרים, וזהו ענין אדון ורבון כי אדון הוא לשון הקודש והעולם נברא בלשון הקודש, והוא דרך הישר להתגלות אדנותו וממשלתו כפי שהוסדה הבריאה, וזה אינו רק בפנימיות העולמות שם אפשר להתגלות הדרך הישר הזה, אבל בחיצוניות העולמות שהוא המושג הגשמיי שם אינו מתגלה אדנותו רק שלא בדרך הכבושה, וזה רבון בלשון תרגום שמתגלה ממשלתו בדרך שאינו כבושה, שלא נברא העולם באופן התגלות כזה כמו שלא נברא העולם בלשון תרגום רק בלשון הקודש. ובענין היכלות בברכות קריאת שמע ועלייתן מהיכל להיכל כתב, כי היכל הראשון של יוצר אור הוא היכל לבנת הספיר, כי עליית העולמות מעשיה ליצירה הוא על ידי התפעלות הגוף על ידי שבח וזמרה, על ידי כי יתבטלו החושים הגופנים ויתדבקו לעולם היצירה. אמנם התדבקות היצירה ועלייתה לבריאה אחר כי גם שם אינם גופים כמו שנאמר עושה מלאכיו רוחות ההשכלה הזאת אנו רוצים עכשיו להשיג אחרי שכבר עלינו למדרגת היצירה ואנו משיגים שכל הפעולות שאנחנו עושים אינן מכחנו רק על ידי השפע הנשפע עלינו כי שם עולם המלאכים המניעים הגלגלים והשרים הממונים על כל דבר. הנה עלייתם הוא על ידי שפע השכל וההשגה באלהות, אז יתרפו ממלאכתם וישתוקקו לעלות למעלה לעולם הבריאה ששם עולם הנשמות שהם השכליים המשיגים אלהות. והנה

כן הוה וכן יהיה בעולם הזה ובעולם הבא. אך בעת המעשה א זאינו נראה בעולם מה׳ יתברך שהוא הנותן לנו כח לעשות חיל. ואחרי השגתנו הזאת שורה עלינו כח היצירה ונפשותינו ונפש העולמות עלו למדרגת היצירה ואחר כך אנחנו צריכים להעלות רוחנו ורוח העולמות עוד למעלה לעולם הבריאה, והוא שנכיר הכרה שכלית בהרגש השכלי שהוא מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, ואין אנחנו פועלים כלל, וכן כל העולמות הוא רק שמתראה לכאורה כך, שהעולמות פועלים בטבעם, אבל שם משיגים בהרגש השכלי כי הכל מאתו יתברך, שאין שום תנועה ופעולה קלה שבקלות שיעשה חוץ מאתו כביכול. וזה שאנו אומרים יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא את הכל. יוצר אור ביצירה ושם אור שהוא מושג, ובורא חשך בבריאה ושם חשך בלתי מושג כי ישנם דברים שאי אפשר להשיג כלל, כגון לפי ענין הנהגת ידיעתו יתברך הכל נעשה מאתו יתברך ולא שייך בחירה. אבל השפע הנשפע למטה ובא לעולם העשיה צריך שיהיה מורכב מב׳ הכחות מיצירה שהיא מושג והוא הנהגת הבחירה שמתנהג על ידי מלאכים ושרים וכן מבריאה הבלתי מושג הנהגת הידיעה, ומשתי ההנהגות יוצא השפע למטה בעולם העשיה. וזהו עושה שלום בין אור וחשך ועל ידי זה ובורא את הכל, גם הדברים הרעים, כי בפסוק נאמר ובורא רע, והכל אחד, והוא על פי הבריאה שהיא בלתי מושגת, והוא שולט ומושל גם על הסטרא אחרא.

מאמר יד. קשר הנשמה עם הגוף

שם (בענין תפילין וציצית) כתב, וכן המצוה עצמה כגון תפילין וציצית הוא מכח השכינה שהיא מתלבשת בתוך כל הדברים ומחיה אותם ומקיימם, כי על ידי הרצועה אנו מקשרים אותנו שכל מעשינו רק על ידי קודשא בריך הוא. נמצא הרצועה דוגמא אל הפועל שהיא הקושרת והתפילין הוא הנפעל שהיא נקשרת עם היד, ולכן בעשותנו הקשירה על הרצועה, כונתנו אל הפועל, דהיינו אנחנו הפועלים בעולם הזה אנו משעבדים כחנו ומעשינו אל ה׳ שהוא הפועל באמת ואנחנו ככלי אומנות בידו, והתפילין בעצמם מרמזים על הנפעל שהוא גם כן על ידי השכינה המתלבשת בתוך כל דבר ומחיה אותם. ולכן התפילין הם בית ופרשיות בתוכם. ומרמז לנו כי כל הדברים שבעולם אף על פי שנראים מתנהגים על פי הטבע הגשמית מכל מקום מתלבש בתוכם רוחניות הקדושה כחות השכינה המתלבשת בכל דבר ומחיה אותם. ולכן חיצוניות התפילין הוא עור דבר פשוט. אבל בתוכם מתלבשים הפרשיות שמות של ה׳ יתברך ומצותיו. וזהו הכנה אחת להמשיך עלינו כח הקדושה והשראת קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי תפלה של יד. והנה אחרי הכנה הזאת שאז כבר שורה עלינו ועל מעשה ידינו קודשא בריך הוא, אז נוכל גם כן לעשות תיקונים מה שהקדוש ברוך הוא צריך לעשות ונעשה אנחנו במקומו. והענין דע כי האדם צריך לתקן עצמו בשני דברים. א׳ כלל מעשיו. ב׳ מחשבותיו. והנה לבד התיקון בזהירות לא תעשה וקיום מצות עשה, צריך עוד

לתקן להיות כל מעשינו מרכבה לשכינה, וגם מחשבותינו צריכין להיות מרכבה לה׳ יתברך. והיינו שיודע בבירור כי כל חכמתו ויראתו הכל על ידי עזר ה׳ יתברך. נמצא כי על ענין המעשה יש לנו כח להביאם למדרגה עליונה. אמנם עליית המחשבה במדרגת עליונות הכל בידו של הקדוש ברוך. והנה סדר הדברים כך הוא. אחרי שהאדם הכין עצמו להעשות מרכבה לקודשא בריך הוא ושכינתיה וליחדם כמו שבאתנו בענין תפילין של יד, אז שורה עליו הקדוש ברוך הוא, וכל מעשיו הם מעשה הקדוש ברוך הוא. והענין כי ידוע ששם הוי״ה מורה על הנהגת זעיר אנפין שהוא היה הוה ויהיה שפירושו על השיווי כמו שהיה פועל הכל ומהוה אותם כן היה וכן יהיה בעולם הזה ובעולם הבא. אך בעת המעשה אז אינו נראה בעולם הזה, אך הוא פועל הכל רק נראה שאנחנו הפועלים והקדוש ברוך הוא רק מושל עלינו והוא שם אדני שהוא אדון הכל וממשלתו עליהם. ולכן תפילין של יד חיצוניותו שהוא הבית הוא שם אדני, אבל בפנים הוא לפי הנסתר מאתנו שהוא מהוה הכל והוא היה והוה ויהיה. אמנם השל ראש מורה על מחשבת זעיר אנפין בפעולותיו ולכן בשל ראש הפרשיות שהם הויות גם כן נעלם בפנים שהוא חבוש בתוך הבינה כמו הפרשיות בתוך הבתים. ובבינה הוא שם אהיה אנא זמין למיהוי. וזהו שם אהיה אנא זמין למיהוי, כי התענוג היותר גדול הוא שמשיגים השגה זאת שכל השגתם עד כה כאין נגד מה שעתידים להשיג. וזה אנא זמין למיהוי, שאנא מציאותו יתברך זמין למיהוי מושג אצלכם בהשגה שלא השגתם עדנה.

מאמר טו. נשמה בארבעה עולמות

(שם) אלהי נשמה שנתת בי, כתב, דע כי ד׳ עולמות הם, אצילות, בריאה, יצירה, עשיה, ובכל אחד עשר ספירות. וענינם כי באצילות הוא מה שאנו משערים מדותיו של הקדוש ברוך הוא לפי השגתנו ודמיוננו שאנו משערים ומדמים שיש בו כביכול מדות אלו. מה שאינו כן בעשר ספירות דבריאה יצירה עשיה. שהם מה שידוע בודאי כי הוא פועל ועושה בכל מדותיו בכל העולמות לפי מה שהם, ובעולם הבריאה שם ברא הנשמות שהם השכליים והשגות בין למעלה ובין למטה, שכל השגות גשמיות ורוחניות ונביאיות בכל המדרגות הכל על ידי כחות אלו שהם הנשמות שברא ה׳ יתברך. וכחותיו של הקדוש ברוך הוא שבהם ברא השכליים האלה ועומדים תמיד עליהם ומנהיגים אותם ומקיימים אותם הם עשר ספירות דבריאה. והכחות האלה העומדים על הנשמות ועושים אותם בכל רגע ומחיים ומקיימים אותם. ובעולם היצירה שם הוא כליו של הקדוש ברוך הוא שעושים פעולות הגשמיות והן שלוחיו של מקום והם הם המלאכים ומרכבו ארגמ״ן כידוע, וכחותיו של הקדוש ברוך שבהם יצר המלאכים והכלים האלה ועומדים תמיד עליהם ומקיימים ומנהיגים אותם הם עשר ספירות דיצירה. ובעולם העשיה שם הם הפעולות בעצם שפעלם ועשאם הבורא והיוצר והעושה יתברך שמו. וכחותיו של הקדוש ברוך הוא עשה ועושה הפעולות, והמעשים האלו שאנו רואים הם הם עשר ספירות דעשיה. והענין כי המלאכים נראים שהם עושים כל הפעולות ויש כאן הפועל והנפעל שהם יצירה

ועשיה· והנפעל שהוא עשיה מתפעלת לפי מעשה הפועל ביצירה, והיינו כי הנפעל הוכן כבר בטבע שיתפעלו חלקיו ומשתנה לפי מעשה הפועל. והמלאך הפועל בודאי פועל וחושב בתחלה על פעולותיו איך לעשות, והמחשבה הזאת היא מעולם הבריאה שכח המחשבה מקבל המלאך משם, כי שם כל השכליות. נמצא בכל פעולה כלולים ג׳ עולמות, מחשבת הפועל מעולם הבריאה והפועל מעולם היצירה והנפעל מעולם העשיה. והנה כל ג׳ אלו באמת אינם יכולים לפעול כלל ולא לחשוב על הפועלה ולא להתפעל מהפעולה, רק הכל מאתו יתברך שהוא החושב והוא הפועל והוא המתפעל מהפעולה. ונמצא שהוא כביכול רוכב על כחות המלאך הפועל, שבאמת הוא יתברך פועל הכל. וכן הרגשות הפעולות כביכול הוא מרגיש אותם ורוכב על הנפעל שיוכל להרגיש ולהתפעל מהפעולות. (שם) כתב, דע כי בעולם העשיה עיקר האדם הוא נשמתו וגופו אינו אלא לבוש עליו, ואברי הגוף אינם אלא כלי הנשמה, שהנשמה עושה בהם כגרזן ביד החוצב בו כידוע, כי על ידי הגוף יוכל לעשות פעולות הגשמיות. ואם כן עיקר האדם הוא ההשכלה וההשגה שכליית שהיא הנשמה· ולכן בעשיה החכמה והבינה פעלה את האדם, אכן מעשה האדם ותחבולותיו הגשמיים נפעלים על ידי זו״נ דעשיה. מדברי האמור נשמע שפעולת הנשמה בגוף האדם באמת היא פעולת הבורא יתברך, הוא החושב והוא פועל הכל. ועל ענין הפעולות על ידי זו״נ עוד אדבר ואבאר במקומו.

מאמר טז. אור הנשמה במוח האדם

הרב רבי שניאור זלמן ז״ל (ליקוטי אמרים פרק נ״א) כתב על דבר ענין השראת השכינה בקודש הקדשים מה הוא ענינו, הלא מלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה. אך הענין כדכתיב ומבשרי אחזה אלוה. שכמו שנשמת האדם היא ממלאה כל רמ״ח אברי הגוף מראשו ועד רגלו ואף על פי כן עיקר משכנה והשראתה היא במוחו ומהמוח מתפשטת לכל האברים וכל אבר מקבל ממנה חיות וכח הראוי לו לפי מזגו ותכונתו, העין לראות. והאוזן לשמוע, והפה לדבר, והרגלים להלוך, כנראה בחוש שבמוח כל הנפעל ברמ״ח אברים וכל הקורות אותם. והנה אין שנוי קבלת הכחות והחיות שבאברי הגוף מן הנשמה מצד עצמה ומהותה שיהיה מהותה ועצמותה מתחלק לרמ״ח חלקים שונים מתלבשים ברמ״ח מקומות כפי ציור חלקי מקומות אברי הגוף· שלפי זה נמצא עצמותה ומהותה בציור גשמי ודמות ותבנית כתבנית הגוף חס ושלום· אלא כולה עצם אחד רוחני פשוט ומופשט מכל ציור גשמי, ומבחינה וגדר מקום ומדה וגבול גשמי מצד מהותה ועצמותה, ולא שייך במהותה ועצמותה לומר שהיא במוחין שבראש יותר מברגלים, מאחר שמהותה ועצמותה אינה בגדר ובחינת מקום וגבול גשמי, רק שתרי״ג מיני כחות וחיות כלולים בה במהותה ועצמותה לצאת אל הפועל והגלוי מההעלם להחיות רמ״ח אברים ושס״ה גידים שבגוף על ידי התלבשותם בנפש החיונית שיש לה גם כן רמ״ח ושס״ה כחות וחיות הללו. והנה על המשכת כל התרי״ג מיני כחות וחיות מהעלם הנשמה אל הגוף

להחיותו, עליה אמרו שעיקר משכנה והשראתה של המשכה זו וגילוי זה הוא כולו במוחין שבראש, ולכן הם מקבלים תחלה הכח והחיות הראוי להם לפי מזגם ותכונתם שהן חב"ד וכח המחשבה וכל השייך למוחין. ולא זו בלבד אלא גם כללות כל המשכות החיות לשאר האברים גם כן כלולה ומלובשת במוחין שבראש ושם הוא עיקרה ושרשה של המשכה זו בבחינת גילוי האור והחיות של כל הנשמה כולה, ומשם מתפשטת הארה לשאר כל האברים וכל הכחות מתפשטים מהמוח כנודע כי שם הוא עיקר משכן הנשמה כולה בבחינת גילוי שנגלית שם כללות החיות המתפשט ממנה רק כחותיה של כללות החיות מאירים ומתפשטים משם לכל אברי הגוף כדמיון האור המתפשט ומאיר מהשמש לחדרי חדרים. ככה ממש על דרך משל אין סוף ברוך הוא ממלא כל עלמין להחיותם. ובכל עולם יש ברואים לאין קץ ותכלית. רבוא רבבות מיני מדרגות מלאכים ונשמות. וכן רבוא לעולמות אין לו קץ וגבול גבוה מעל גבוה. והנה מהותו ועצמותו של אין סוף ברוך הוא שוה בעליונים ותחתונים כמשל הנשמה. וכמו שכתוב בתיקונים דאיהו סתימו דכל סתימין, פירוש דאפילו בעלמין סתימין דלעילא הוא סתום ונעלם בתוכם כמו שהוא סתום ונעלם בתחתונים, כי לית מחשבה תפיסה ביה כלל אפילו בעולמות עליונים, ונמצא כמו שמצוי שם כך נמצא בתחתונים ממש. וההבדל שבין עולמות עליונים ותחתונים הוא מצד המשכת החיות אשר אין סוף ברוך הוא ממשיך ומאיר בבחינת גילוי מההעלם להחיות העולמות והברואים שבהם, שהעולמות העליונים מקבלים בבחינת גילוי קצת יותר מהתחתונים, וכל הברואים שבהם מקבלים כל אחד כפי כחו ותכונתו שהיא תכונת ובחינת המשכה פרטית אשר אין סוף ברוך הוא ממשיך ומאיר לו. והתחתונים אפילו הרוחניים אינם מקבלים בבחינת גילוי כל כך רק בלבושים רבים אשר אין סוף ברוך הוא מלביש בהם החיות והאור אשר ממשיך ומאיר להם להחיותם. וכל כך עצמו וגברו הלבושים אשר אין סוף ברוך הואל מלביש ומסתיר בהם האור והחיות עד אשר ברא בו עולם הזה החומרי והגשמי ממש. ומהווהו ומחייהו בחיות ואור אשר ממשיך ומאיר לו אור המלובש ומכוסה ונסתר בתוך הלבושים הרבים והעצומים המעלימים ומסתירים האור והחיות עד שאין נראה ונגלה שום אור וחיות רק דברים חומריים וגשמיים ונראים מתים, אך בתוכם יש אור וחיות המהוה אותם מאין ליש תמיד שלא יחזרו להיות אין ואפס כשהיו.

מאמר יז. אור הנשמה חלק אלוה

(שם פרק נ"ב) כתב: וכמו שנשמת האדם עיקר גילוי כללות החיות הוא במוחין וכל האברים מקבלים אור וכח לבד המאיר להם ממקור גילוי החיות שבמוחין, ככה ממש על דרך משל עיקר גילוי כללות המשכת החיות להחיות העולמות והברואים שבהם, הוא מלובש ונכלל ברצונו וחכמתו ובינתו ודעתו יתברך הנקרא בשם, מוחין. ובאגרת הקודש (פרק ז') כתב, אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו, ה' מנת חלקי וכוסי חבלים נפלו לי בנעימים. להבין לשון חלקנו וגורלנו צריך לבאר היטב

לשון השגור במאמרי רז"ל אין לו חלק באלהי ישראל, כי הגם דלכאורה לא שייך לשון חלק כלל באלהות יתברך שאינו מתחלק לחלקים חס ושלום, אך הענין כמו שכתוב ביעקב ויקרא לו אל אלהי ישראל, פירוש כי הנה באמת הקדוש ברוך הוא כשמו כן הוא, כי אף דאיהו ממלא כל עלמין עליונים ותחתונים מרום המעלות עד מתחת לארץ הלזו החומרית, כמו שכתוב הלא את השמים ואת הארץ אני מלא, אני ממש דהיינו מהותו ועצמותו כביכול ולא כבודו לבד, אף על פי כן הוא קדוש ומובדל מעליונים ותחתונים ואינו נתפס כלל בתוכם חס ושלום כתפיסת נשמת האדם בגופו על דרך משל. ולזאת לא היו יכולים לקבל חיותם ממהותו ועצמותו לבדו כביכול, רק התפשטות החיות אשר הקדוש ברוך הוא מחיה עליונים ותחתונים הוא על דרך משל כמה הארה מאירה משמו יתברך שהוא ושמו אחד. וכמו שכתוב כי נשגב שמו לבדו, רק זיוו והודו על ארץ ושמים. והארה זו מתלבשת ממש בעליונים ותחתונים להחיותם, ונתפס בתוכם על ידי ממוצעים רבים וצמצומים רבים ועצומים בהשתלשלות המדרגה דרך עלה ועלול. והנה הארה זו אף שלמעלה היא מאירה ומתפשטת בבחינת בלי גבול ותכלית להחיות עולמות נעלמים לאין קץ ותכלית, כמו שכתוב באדרא רבא, אף על פי כן ברדתה למטה על ידי צמצומים רבים להחיות הנבראים והיצורים והנעשים היא נחלקת דרך כלל למספר תרי"ג כנגד תרי"ג מצות התורה שהן הן תרי"ג מיני המשכות הארה זו מאור אין סוף ברוך הוא להאיר לנשמת האדם הכלולה מרמ"ח אברים ושס"ה גידים אשר בעבורה היא עיקר תכלית ירידת והמשכת הארה זו למטה לכל הנבראים והיצורים והנעשים שתכלית כולם הוא האדם. ממאמרי רש"ז ז"ל נשמע שהחושים שבאדם היינו ראיה, שמיעה, ריח, טעם, ומשוש, הנראים לנו שכל אחד מהם הוא חוש לעצמו, אבל באמת הוא אינו כן, אך כל תוארי הנשמה באדם, הכחות והמדות והחושים, הוא כח אחד ועצם אחד המתלבש ופועל במכונת גוף האדם על ידי כלים שונים לפי הצטרכות של הפעולות השונות אשר באדם, ונראים כאילו הם כחות שונים מפורדים כל אחד למינו, היינו לראות בעין ולשמוע באוזן, להריח בחוטם, לטעום בפה ולמשש בכל הגוף. אבל באמת כח אחד הוא המתלבש בתוארים שונים לפעול ההצטרכות. והוא משום שתוארי הנשמה שבאדם המה בבחינת בלתי גבול ובלתי בעל תכלית בעצם והדבר אשר הוא בבחינת בלתי גבול ותכלית, אי אפשר להיות יותר מאחד, כי אי אפשר להיות דברים שנים ושניהם בלתי גבול ותכלית כאשר הוכחתי במקומו. וכתוארי אלוה אשר הוא באמת כח אחד המתלבש בתוארים שונים להנהגת עולם, וכל הכחות אשר בעולם הוא כח אלהי אחד, והכח האחד ההוא אי אפשר להפרידו מעצם אלהות ככתוב אני ה' אל שניתי והוא ושמו אחד, כן אי אפשר להפריד תוארי הנשמה אחד מאחד ואי אפשר להפרידם מעצם הנשמה, והנשמה בעצם היא חלק אלוה ממש אשר נפח באפיו נשמת חיים, וכאלהי עולם אשר הוא נשמת כל העולם פועל בתואריו ומנהיג במדותיו את העולם הגדול, כן נשמת האדם פועלת ומנהגת

בכחותיה ומדותיהת א גוף האדם הנקרא בפי חז"ל עולם קטן. וזה הוא שאמר הכתוב נעשה אדם בצלמנו כדמותינו.

פרק שני

צורות שונות

מאמר א. כל דבר פרטי שונה בתבנית ובכמות

נעשה אדם בצלמנו בדמותינו. ידוע כי כל מין זרע בעולם הצומח, וכל מין זרע בעולם החיים יוליד למינו. רצה לומר כל העולם החומרי (דהי ארגאניק וואירלד) יפרה וירבה בצלמו, היינו מזרע חטה יגדל שבולת חטה ומזרע התפוח יגדל עץ פרי נושא תפוחים. וכן זרע חי שור או כשב או עז כי יולד, והאדם בכלל, כי מין ומין בעולם החומרי יפרה וירבה בצלם אבותיו, אך לא בדמותו כי אם כדמותו. רצה לומר מן הזרע יולד זרע כדמות אבותיו אבל לא בהדמותו. והוא שכל גוף פרטי הן בדומם והן בצומח וחי כל אחד פרטי שונה בתבניתו ופרצופו מחבירו אף אם הוא ממין אחד, ובשינוי הזה ניכר כל אחד להיות פרטי לעצמו, כי כאשר תביט אל האדמה לא תמצא אבן אחת דומה לאחרת בכמותה ותמונתה. וכן הוא בחול ועפר הארץ. כי כל חול פרטי יש לו כמות פרטית ותואר פרטי לעצמו. לך אל היער והבט אל אלפי האילנות הנמצאים שמה ודע כי כל אילן הנמצא שונה בתבניתו מחבירו אף אם יהיה ממין אחד ונבדלים אחד מחבירו בכמות היינ ובמדה, ומשקל, ומנין, כי גם מספר עלי אילן אחד לא ישוו במספר עלי אילן שני, וגם לא תמצא שני עלים על אילן אחד אשר יהיו שווים בכמות ופרצוף, וכן הוא בשבולת חטה ושעורה וכל עשב אשר בשדה, אך עין האדם לא ירגיש להבדיל ביניהם וידמו לו שהם כולם שווים כאחד, אבל באמת חטה אחת ושבולת אחת שונה בכמות ובפרצוף מחטה ושבולת אחרת. וכן הוא בכל עשב אשר על פני כל הארץ אף אם הם ממין אחד. עמוד ברחוב העיר גדולה והבט אל אלפי האנשים אשר יעברו לפניך רצוא ושוב, ותראה אשר לא נמצא אנשים שנים אשר ידמו אחד לחבירו הן בכמות והן בפרצוף, כי כל איש ואיש שונה מחבירו בכמות ובנין הגוף ובפרצוף, וכל איש אחד יש לו פרצוף לעצמו שונה מחבירו. ובזה ניכר להבדיל איש מאיש. ואף אם לפעמים נראה לנו שאיש אחד דומה לחבירו, ולפעמים יטעה עין האדם להחליף איש הנודע לו באיש אחר אשר לא ידע אותו משום שפרצופיהם נראים דומים זה לזה, אך מקרה כזה יקרה כל זמן שהוא רואה אחד מהם, אבל אם יעמדו לפניו שניהם כאחד, אז בטח ימצא שינוי בין פרצוף אחד לחבירו, והאדם יכיר את האיש הנודע לו ולא יחליף אותו באיש השני הדומה לו. וכל כך שונה בנין גוף איש אחד מחבירו עד אשר גם סימני דמות האצבעות (פינגער פרינט) מאיש אחד אינו דומה לאיש שני כידוע והיה זה לדבר אמת ועד נאמן בבית המשפט לשפוט את האדם ולחייבו בדיני נפשות אם נמצאו סימני אצבעותיו דפוסים על הדבר שנגעה בו כף המתחייב. גם

בחיות ועופות אשר גוון השער והנוצה אחת להם כמו עדרי צאן ואווזות, ידמו שווים לעין האדם בלי הבדל משה אחד לשני ומאווז לאווז. אבל הרועה בהיותו תמיד עם מקנהו בשדה הוא יכיר ויבדיל כבש אחד מחבירו וכולם בשמות יקרא. וכן האכר יכיר את שורו וחמורו בחרישת השדה, אם אף רבים כמוהם יהיו בצבע ובמראה אחד. ובעל גן פרחים יכיר ויבדיל שושנה אחת מחברתה, אשר לאיש פשוט אי אפשר לעשות כן משום שבעיניו כולן שוות הנה. אבל הוא דבר ידוע לחכמי המדע אשר בעל הכרם יודע להכיר ולהבדיל שושנה אחת מחברתה אף אם הן נראות שוות במראה. ועניננו הוא משום שכל דבר פרטי אינו דומה לדבר פרטי אחר ולא ישווה בכמות ובדמות זה לזה אף אם הם ממין אחד ובמראה אחד.

מאמר ב. כל דבר פרטי שונה בריח

ולא אך בכמות ותמונה יבדל פרטי אחד מחבירו, אלא גם בריח יבדלו זה מזה. כידוע שיש ריח כללי לחמר המורכב בעולם העשיה בכל מדרגה ומדרגה, היינו ריח כללי לדומם, וריח כללי לצומח, וכן יש ריח כללי לחי, ויש גם ריח פרטי לכל מין ומין בכל מדרגה ומדרגה, היינו מדומם, ריח כסף, ריח זהב, ריח ברזל, ריח עופרת, ריח נחושת, וריח עפר, וכדומה. ובצומח לבד הריח הכללי אשר לצומח, עוד יש ריח כללי לכל מין ומין לבד, היינו ריח כללי לעשב, ריח כללי לזרעים, וריח כללי לאילנות. ויש גם ריח פרטי בכל מין ומין. כידוע שהרבה מיני ריחות שונים יש לעשבים. וכמו כן יש הרבה מיני ריחות בזרעים ודשאים. וכן יש הרבה מיני ריחות לאילנות שונים ולפרי האילנות ולפרחים ושושנים וכדומה, וכמו כן יש ריח כללי לכל מין ומין בחי, ריח בהמה, ריח סוס, ריח חמור, ריח גמל, ריח צאן, ריח עזים, וכדומה. ובחיות ריח אריה, ריח נמר, ריח זאב, וריח כלב וכדומה. ובעופות ריח הנשר, ריח היונה, ריח האווז, וריח התרנגול, וכדומה. והחיות החיים במים, ריח באבער, ריח סילי ריח היפאפאטאמוס, וכדומה, ריח דגים שונים וריח שרצים ורמשים שונים. וכן באדם יש ריח כללי לכל מין ומין, רצונו לומר ריח כללי לכל עם ועם, ריח עם מאלאי, ריח עם הכושי, ריח עם הינדו, ריח עם סלאווי ריח עם איטאלי, ריח עם גערמאני, ריח עם אנגלי, ריח עם ערבי וריח עם יהודי וכדומה. (ומזה תשובה נכונה לאצילי בני ישראל המכחישים ואומרים אשר היהודים אינם עם לעצמם. לוא יריחו האצילים ההם ריח גופם אז ידעו שיש נמצא בתוך הגוים עם יהודי. וידעו גם כן אשר גם הם בני ישראל המה ולא מעם אחר). ומלבד ריח הכללי אשר לכל עם ועם, עוד יש ריח פרטי לכל איש ואיש לעצמו מאותו המין. אך האדם לא יתן אל לבו להרגיש ולהבחין את כל זאת, אבל כל מי שירצה לדרוש ולחקור על דבר זה ימצא שדברי כנים והאמת אתי. וזה דבר ידוע אשר כלב הציד יריח ריח עקבות הצידה בשדה וירוץ אחריה עד אשר ימצאנה. וידוע גם כן אשר יריח ויכיר ריח עקבות בעליו ביער ובשדה ממרחק רב וירוץ אליו עד אשר יפגשהו. וכלב השוטרים ירדוף אחר איש הגנב או הרוצח לכמה פרסאות להביא את איש

הבליעל למשפט. מזה נשמע שכל פרטי ופרטי שבעולם יש לו ריח פרטי לעצמו, ונבדל ריח אחד פרטי מריח פרטי אחר כאשר הוא נבדל בכמותו ובדמותו. והטעם מדוע ריח הכללי שונה בכל אחד ממדרגת חמר עולם המורכב לפי דעת חכמי המדע הוא סיבת הרכבות היסודות באותו החמר, משום שהרכבתם שונה זה מזה, הרכבת היסודות בצומח שונה מהרכבת היסודות בדומם והרכב היסודות בחי שונה מהרכבת היסודות בצומח (מאר קאמפליקייטער), לכן יש ריח כללי לכל אחד ממדרגות החמר המורכב בפני עצמו, ריח כללי לדומם, ריח כללי לצומח, וריח כללי לחי. וריח הפרטי בדומם לכל מין ומין הוא גם כן סבת הרכבות שונות, הרכבת יסודות הכסף שונה מהרכבת יסודות הזהב, והרכבת יסודות הברזל שונה מהרכבת יסודות זהב וכסף. וכן הרכבת יסודות כל חמר המורכב בדומם כל אחד שונה מחבירו בכל מין ומין, לכן יש ריח פרטי לכל מין ומין בחמר עולם הדומם, ריח זהב, ריח כסף, ריח ברזל, וכן כולם, כל אחד יש לו ריח פרטי לעצמו שונה מחבירו. ריח הכללי בצומח שונה מריח הכללי אשר בדומם, משום שסדר הרכבת היסודות שונה זה מזה. הדומם אך יחליף כח ותואר בהרכבתו, והצומח לבד מזה גם כן יגדל ויפרה וירבה. וריח הפרטי אשר לכל מין ומין בצומח הוא תולדת הרכבת היסודות מחמר מזון הצומח. משום שהמזון הנצרך למין צומח אחד שונה ממזון הנצרך למין צומח אחר כידוע לחכמי אגראנאמי. לכן ריח האילנות שונה מריח עשב, וריח הירקות שונה מריח הפירות, וכן כולם כל מין ומין מן הצומח יש לו ריח פרטי לעצמו משום שמזונם שונה זה מזה. ולא עוד אלא אפילו באותו המין עצמו יש מיני ריחות רבים שונים אחד מחבירו, ריח מין עשב אחד שונה מריח מין עשב אחר. וכן הדשאים והאילנות והפירות וכל מיני תבואות השדה וכן כולם, כל מין אחד יש לו ריח מיוחד, משום שמזון התפוח שונה ממזון הירקות והעשב, ומזון הדשאים והתבואות שונה ממזון עץ פרי ועץ עושה פרי, וריח הפירות שונים זה מזה, ריח התפוח שונה מריח אגוזים ושקדים. וכל זה משום שהרכבת היסודות מן המזון שונה זה מזה. וריח הכללי אשר בחי הוא גם כן תולדות הרכבת היסודות בחמר גוף החי. וריח הפרטי אשר בכל מין ומין מבעלי החיים הוא גם כן תוצאות הרכבת היסודות מן המזון אשר יאכל החי כי מזון מין חי אחד שונה ממזון מין חי אחר כידוע לחכמי זאאלאגי. לכן יש ריח כללי לכל חי וריח פרטי לכל מין ומין מן החי כאשר הוא בצומח. אך ריח החי שונה מריח הצומח משום שסדר הרכבתם שונה זה מזה. וכן האדם יש לו ריח פרטי לכל מין ומין משום שמזון עם אחד המורגל בו שונה ממזון עם אחר כידוע, לכן יש ריח מיוחד לכל עם ועם לבדו. אך הטעם מדוע יש ריח פרטי לכל מורכב חמר פרטי בכל מין ומין ובכל מדרגה ומדרגה בחמר העולם, מוכרח אני לומר שיש עוד סיבות שונות פנימיות וחיצוניות אשר תסבנה את הדבר להיות כן ואשר עדיין עוד לא נודע לנו מה המה, כאשר עדיין עוד לא נודע לחכמי הטבע מה הוא בעצם מהות הריח, וחכמי המדע עוד לא ידעו לבאר מכונת החוטם איך הוא מריח כיון שהחוטם נעשה פשוט חלולים ולא מצאו בו שום דבר הראוי להקרא בשם מכונה כאשר מצאו

בעיז ובאווז כידוע. ועל דבר הטעמים השונים אשר בחמר עולם הצומח וחי אדבר במקומו. ולעת עתה אחזור לעניני.

מאמר ג. סיבת השינוים בין פרטי לפרטי

החוקר דארווין בספרו (דהי דאסענט אוו מאן) פרק ב', כתב על דבר(ווערי־אביליטי) בנבראים. והוא אחד מן היסודות אשר בנה עליה שטתו על דבר ההתפתחות (טהעארי אוו עוואלושיאן), ולפי דעתו שינויי התוארים בגוף פרטי מאותו המין הם תוצאות מצב הפרטי על ידי סיבות חיצוניות המסבבות את הגוף הפרטי. אבל הוא בעצמו כתב שם אשר אין בידו ראיה מוחלטת לחזק את דעתו על דבר זה. ונראה לי לומר הטעם מדוע דמות ותואר גוף פרטי אחד שונה מדמות ותואר גוף פרטי שני, הוא משום שכל גוף פרטי אחד נולד מזרע שני גופים פרטים שדמותם שונים זה מזה, ובהכרח הוא שהגוף הפרטי הנולד מהם יקבל צורה חדשה וידמה מעט מזעיר לכל אחד מהם אך בשום אופן לא ידמה לאחד מהם בכל פרטיו. אך עוד יש לשאול מדוע שני אחים הנולדים מאב ואם אחד דמות פרצופיהם משונה זו מזו. ויש לומר משום שהאבות ישנו ויחלפו פרצופיהם בכל רגע ורגע במשך ימי חייהם, ופרצופיהם נחלפו מיום יצירת הולד הראשון לכן הולד השני הנוצר אחר כך לא ידמה פרצופו לפרצוף אחיו הנולד ראשון קודם, ולדעתי בעבור זה גם הנולדים תאומים לא ידמה פרצופיהם זה לזה, והוא משום שיצירת התאומים וברחם מזרע האבות לא יוצרו ברגע אחד אך זה אחר זה כידוע לחכמי המדע לכן דמות התאומים לא ידמה זה לזה בכל פרטיה אך מעט מזעיר. ומזה נלמד תשובה נכונה לחכמי המדע האומרים אשר כל בריאת העולם נעשה בטבע כמעשה המכונה העושה בלי דעת ורצון, כי אם היה כדבריהם, מדוע לא יולד הבן דומה לאביו או לאמו בכל הפרטים כאשר יעשה המכונה, ואנחנו רואים כי כל מין ומין מוליד למינו כצלמו ולא בדמותו. על כן זה ראיה נכונה אשר כל העולם ומלואו נברא ברצון אלוה היוצר כל היצורים בחכמתו הנפלאה לעשות דבר פרטי והוא הנפש הפרטית וגוף הפרטי הנברא בגבול וזמן. ואלהים הוא העושה חמר גוף מורכב להיות פרטי לעצמו בכמותו ותבניתו. זה הוא אשר אמרו חז"ל (סנהדרין דף ל"ז ע"א) ולהגיד גדולתו של הקדוש ברוך הוא, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד כולן דומין זה לזה, ומלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהם דומה לחבירו, שנאמר (איוב ל"ח) תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש, ועוד אמרו חז"ל (נדה דף ל"א ע"א) צבע נותן סמנין ליורה כולן עולין לצבע אחד, ואילו הקדוש ברוך הוא צר העובר במעי אשה כל אחת ואחת עולה למינו. לכן דעתי אשר השינוי בכמות ודמות מכל חמר גוף פרטי הנמצא לעצמו, הוא תוצאת פעולת ההגבלה וזמן, כי כל רגע ורגע אשר בעולם העשיה הוא לעצמו, וכל רגע הוא אינו הרגע אשר היה לפניו, וכל מקום אשר בו נגבל חמר גוף הפרטי הוא אינו מקום חמר גוף הפרטי האחר. והוא אשר אמר שלמה המלך עליו השלום, לכל זמן ועת לכל חפץ, ואמרו חז"ל (פרקי

אבות) אין לך דבר שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום. לכן כל חמר פרטי יש לו כמות פרטיו ודמות פרטי, וזה היה רצון אלוה להיות ניכר כל דבר פרטי לעצמו בפרצופים שונים. ואמרו חז"ל אין מעידין אלא על פרצוף משום שהפרצוף עושה ההבדל בין דבר לדבר. וזה הוא שאמר נעשה אדם בצלמנו כדמותינו, כדמותינו ולא ברמותינו.

מאמר ד. דעת חכמי ישראל על דבר שינוי הצורות

וכן הוא דעת חכמי ישראל, הראב"ד ז"ל בהקדמתו לספר יצירה כתב, חזר ושאל לו (איוב) מי שם ממדיה, כי הדברים הנמצאים צריכים אל גבול ידוע כל מין ומין, ואפילו האישים של כל מין ומין צריכים אל גבול ידוע, כי אישי המין מוחלפים בגבולם, כי הנה ראובן ושמעון אין אחד מהם שוה לחבירו באורך וברוחב ובעובי, ולא עוד אפילו כל אבר ואבר מאישי המין מוחלף מזולתו באורך ורוחב ועובי, כי עצם פרק הקטן שבאצבע קטנה אינה שוה לעצם השוק או לצלע לא באורך ולא ברוחב ולא בעובי, אלא כל אחד מהם משונה מזולתו. וכן בכל מין ומין. ומבאר שם ואומר, כי הוא ממעלה הנקראת מ"י, והיא בינה, שנאמר ואת מ"י נועץ ויבינהו. ודע כי המהווה והמוליד צריכים אל דבר כח המשנה בדין בני חלוף, והציור וכח המשנה הוא הפשט צורה והפסדה הבאה מכח האין שהוא כתר עליון הנקרא הפסד. פירוש נקרא הפסד בשביל שהוא נעלם מלהשיגו, והציור הוא כח ההויה, כי ההויה היפך ההפסד והוא המכין את החמר מאי זה מין או מאי זה אישי המין שיהיה עד שיהיה ראוי לקבל הצורה, וזהו סוד הכי"ן ופע"ל זהרי חמה. וזהו סוד מכין תבל בחכמת"ו. כי הבינה מסתכלת בחכמה וממנה בא אליה הגולם. (ענין הגולם הוא אות י' של שם הוי"ה. ואמרו חז"ל (סתרי אותיות זהר חדש פרשה בראשית דף ו' ע"ב) דיוקנא דאות יו"ד נקודה קדמאה דסלקא במחשבה ואסתים ולא ידיע. האי נקודה קיימא בסתימו דמחשבה בגין דלא אתפשט כלל ולא ידיע לאן אורחא הוא ולאן אזיל ומאן איהי ומאן נפקא ועל דא כלהו קיימין בר בההיא נקודה ברעו דמחשבה דלא אתיידע כלל. ראה מה שכתבתי בפירושי לעשר ספירות ותדע ענינו שהיו"ד הוא הגולם וממנו נבנה בנין כל העולם) והיא הבינה אותו לקבל הצורה וכח המגביל לכל האישים ולכל המינים ולכל הפרטים. ושם כתב, וכן הדין בכל דומם וצומח וחי ומדבר ובכל צבא השמים ובכל הים. וכל זה מכח אל שדי כשיתפשטו החלקים לגבול ידוע בכל מין ומין ובכל חלק וחלק בזמן ידוע. ונקרא אל שדי כדאמרו רז"ל אני אל שדי אני הוא שאמרתי לעולמי די שלא יהיו נמתחין והולכין. וזהו סוד ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותינו. והרב רבי משה חיים לוצאטו ז"ל בספר (אדיר במרום דף נ"ב ע"ב) כתב, וסדר הענין כך הוא שהשתא אלפי שנין הם השורש לכל הנמצאים וזמניהם וחוקותיהם. ואלה הם כל כך מאורות שפרטיותם היא פרטיות הרגעים הקטנים שבשית אלפי שנין אלו. ועוד יש דבר גדול, כי הלא כל המעשים הנעשים בכל אחד מן הרגעים האלה הם גורמים פעולה

בפני עצמו בכל המאורות, וכן על דבר זה כל פעולה הנעשית בכל חלק זמן היא מתחלפת מחברתה מפני רוב התנאים הנמצאים בה שאי אפשר לפרט אותם. והנה בהיות הנהגת הזמן מתחלפת בסוד זמן שאור אחד מעכב על חבירו, הנה לא תמצא בזמן אחד אלא הארה אחת, כי לכולם יש פעולה מיוחדת שונה מחברתה. ונמצא לפי זה שצריך להמצא שינוים רבים בזמן, שבזמן אחד עצמו ימצאו עניינים רבים מכח פעולה אחת, ומכח פעולה אחרת, ומכח כמה פעולות שכל אחת מהם מעכבת על חברתה כל זמן שליטת הזמן, כי הזמן הבא אחר הזמן האחד הוא מקבל הפעולות מכח כל הקודם אליו, והנה בעבור זה נאמר והחיות רצוא ושוב. וסוד זה נתפרש בפירוש המרכבה בזהר חדש פרשה יתרו, כי אין המאורות עומדים בשום מראה קבוע כי הם משתנים תמיד לכמה מיני מראות מפני רוב הבחינות המשתנות בהם נמשכות מכמה דברים הפועלים בהם, ולכן יעשה הקדוש ברוך הוא דין פרטי על כל דבר ודבר שנעשה בכל זמן מזמן בריאת העולם בכל השית אלפי שנין.

מאמר ה. צורות מתחלפות תמיד

וזה ידוע אשר כל דבר פרטי מזמן יצירתו עד הפסדו ישנה דמותו כל רגע ורגע. גם זרע החי (עמבריא) מרגע היצירה בבטן האם עד רגע אשר בו יושלם תולדות החי וכל חי מיום הולדו כל זמן היותו חי על פני האדמה ישנה דמותו כל רגע ורגע, ופרצוף האדם יחלף ויעבור תמיד ובמשך הזמן מתראה השינוי כל כך עד אשר האבות לא יכירו את בניהם משום שינוי הפרצוף. וכן הוא בצומח וכן הוא בכל דבר פרטי בחמר עולם המורכב שיחליף צורה בכל רגע ורגע. והוא חכמת אלוה הכל יכול לעשות דבר פרטי לעצמו ובגבורתו לא יבצר ממנו לעשות פרצופים פרטים רבים שונים בלתי תכלית וכל פרצוף יהיה שונה מחברו משום שכל פרטי נבדל במקום ובזמן המיוחד לו. אך שורש כל הפרצופים שורש אחד להם בציור יוד מלא מן ההויה. י הוא הגולם והוא הנקודה אשר אין לחלק הנמצא במחשבה. ו הוא התפשטות הנקודה. ד הוא שלש קצוות הנמצא בחמר (3 דימענשאנס), אורך רוחב וקומה והוא גם כן שלש דרגות ההתפתחות העולם מאצילה ולמטה. י רומז על עולם הבריאה כי שם התחלת התגלות הנקודה. ו הוא עולם היצירה ואין יצירה פחות משנים ועל זה רומז השני יו"דין של וייצר אלהים. ד רומז על עולם העשיה. והוא כונת רבי שמעון בן כיפא או שמעון בן שטח *) באמרו נשמת כל חי תברך את

---

*) עיין בפירוש סדר עבודת ישראל של הדר. ס. בעער הנדפס בשנת תרכ"ח ברעדעלהיים בצד 206, ושם כתוב בזה הלשון: מצאתי בפירוש ישן סביב לסדור כ"י משנת קפ"ז, והוא כמנהג טרוי"ש וז"ל: „שמעתי מר' יהודה בר' יעקב שר' שמעון בן כיפא יסד נ ש מ ת עד מי ידמה לך". עכ"ל. ובפירוש אחר מצאתי בזה"ל: שמעון בן כיפא או שמעון בן שטח יסד את נ ש מ ת ורמז שמו בו למפרע דהיינו שוכן עד, מי ידמה לך, עד הנה עזרוני רחמיך, ואלו פינו מלא

שמך ה', משום ששם הוי"ה כולל כל הפרצופים אשר בכל מדרגות העולם. וזה הוא אשר אמר הכתוב נעשה אדם בצלמנו כדמותינו. בצלמנו פרצוף הכללי, כדמותינו פרצוף הפרטי. לכן כל מין ומין מוליד למינו והוא פרצוף הכללי, וכל פרטי ופרטי שונה פרצופו מחבירו והוא כדמותינו, כי התולדה לא תדמה לדמות האבות. ודבר כזה אשר אמרתי קודם אי אפשר להיות בלתי רצון. ואלוה ברצונו עשה ועושה ויעשה כן בחכמתו הנפלאה לתכלית הידוע לו. והרי"א חבר ז"ל (פתחי שערים נתיב אורות דאדם קדמון דף ט"ו ע"ב) כתב, ובאמת ענין סדר העולמות משתנים בכל עת ובכל רגע הוא בחינה חדשה וענין אחר כמו שכתוב בזוהר הקדוש דלבושין דלביש ברמשא לא לביש בצפרא וסוד הלבושים הוא מדות ההנהגה וגילוי המאורות שעל ידיהן מתגלה יכולתו ורצונו והשגחתו יתברך, ובכל יום מתגלים כחות חדשים, שכל מצוה וכל עבודה יש לה בכל יום כונה אחרת ותיקונים אחרים כידוע למשכילים שהוא סוד שמות הוי"ה המתגלגלים בתתר"פ צירופים בכל שעה לפי שינוי הנקודות וחילופי השערים של כל אחד פנים ואחור של הכ"ב אותיות כידוע בסוד עולם המלבוש שגילו תלמידי האר"י ז"ל. והוא סוד זיו היוצא ממנו. והוא בכללות בסוד ד' אותיות הוי"ה שהוא האילן הכולל לכל האילנות כמו שכל השמות הם מסתעפי ממנו. וידוע שכל שם הוא לפי הפעולה והמאור הנמשך למטה. וכולם מסודרים תחת השורש והם כולם לבושים לשם הוי"ה שהוא סוד חילוקי הפעולות שהם הכל בחילוקי צירופי שם הוי"ה שמשתנה לפי ענין המלבישים אותו, והשורש הכל אחד ונכללים כולם בד' אותיות אלו, והם כלל ד' עולמות אצילה, בריאה. יצירה, עשיה. נגד ד' אותיות אלו. (שם נתיב אורות דעקודים דף כ"ח) כתב. והנה תראה שהאדם עיקר חיותו על ידי הרוח שבו ששואף תמיד מן האויר ונכנס לריאה להיות מרחף על הלב שבזה גורם להשקיט החום הטבעי שבו וגורם שהדם שבלב יסבב כל הגוף ברצוא ושוב עד שבכל נשימה הדם חוזר בכל הגוף וחוזר ללב ואחר כך מוציא הרוח מן הפה ולחוץ. וכן הוא תמיד בבחינת רצוא ושוב בכל רגע ורגע הוא חידוש בכל גוף האדם ובאבריו. ולכן אמרו על כל נשימה ונשימה תהלל יה, ובכל נשימה מתחדשת הבריאה בגופו. ותדע שגם כלל כל העולמות כולם הם מתחדשים בכל עת ובכל רגע על פי חידושי צירופי הוי"ה.

מאמר ו. צורה בולטת צורה שקועה

נעשה אדם בצלמנו כדמותינו. צלם הוא תמונה שקועה ומחוקה ותוכה ריק. ודבר הנמתח בתוך הצלם יוצא ממנו תמונה בולטת, כי על כן אמר אלהים נעשה ועצמותה לצאת אל הפועל והגילוי מהעלם להחיות רמ"ח אברין ושס"ה גידין

שירה כים, נשמת כל חי תברך". עכ"ל. שמעתי כי אחדים טועים לאמר, כי שמעון בן כיפא זה הוא שמעון פעטרוס תלמידו של ישוע הנוצרי, אבל הבל יפצה פיהם, כי תלמידי ישוע הנוצרי היו דייגים, בורים וריקים מכל ידיעה, ובפרט לא היתה להם שום אפשרות לחבר שיר נפלא ברגשי קודש כאלת.

אדם בצלמנו כי צלם אלהים הוא רוחני כמו צל והוא אין. והאדם אשר נעשה בצלם אלהים נעשה צורה בולטת גשמית, על כן אמר כדמותינו ולא אמר בדמותינו משום שצלם האדם אינו דומה לצלם אלהים. צלם אלהים הוא שקוע ורוחני וצלם האדם בולט וגשמי. רבים היו משטינים על עם ישראל עוד בשני סקדמוניות וגם כעת נמצאים אנשים סכלים המלעיגים על בית יעקב ואלהיו, באמרם אשר אנחנו בני ישראל מאמינים באלהי גשם, והביאו ראיה מן התורה אשר אמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותינו וכתיב ויהי אדם שלשים ומעת שנה ויולד כדמותו כצלמו, מזה משמע אשר בן האדם הגשמי נברא בצלם אביו ואדם נברא בצלם אלהים, לכן אלהי ישראל הוא גשמי. אך שוא ושקר בפי משטינינו כי הוציאו דבה על תורתנו הקדושה ואמונתנו הטהורה, כי אנחנו בני ישראל מאמינים שאלוה אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל. לוא ידעו החכמים ההם לדקדק ולהבחין הכתובים אז ידעו כי שקר בפיהם משום שיש חילוק גדול בין שני הכתובים, כי בכתוב הראשון בעשית האדם כתיב בצלמנו כדמותינו, ובהולדת שת כתיב ויולד בדמותו כצלמו. והוא משום שדמות שת ודמות אדם שניהם היו שווים גשמיים ובולטים על כן כתיב בדמותו, ובעשית האדם כתיב כדמותינו משום שדמות האדם אינו דומה לדמות אלוה אך כהמותו, ולכן כתיב בשת כצלמו כצלם האדם וצלם האדם נעשה בצלם אלהים שקוע ורוחני. והוא שאמרו חז"ל שהקדוש ברוך הוא צר צורה בתוך צורה, אך לא חמר הגוף הוא האדם משום שהגוף הוא אך לבוש לנשמה ואברי הגוף הם הכלים אשר בהם תפעול הנשמה בהוה כל זמן שהיא בעולם העשיה ועבודה, ועיקר האדם היא הנשמה כאשר אמרו חז"ל (נדה דף ל"א ע"א) והקדוש ברוך הוא נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים וראית העין ושמיעת האוזן ודבור פה והלוך רגלים ובינה והשכל, וכיון שהגיע זמנו ליפטר מן העולם הקדוש ברוך הוא נוטל חלקו, וחלק אביו ואמו מניח לפניהם, ואמר רב פפא היינו דאמרי אינשי פוץ מלחא ושדי בשרא לכלבא, כי הגוף נברא מן האדמה ואל עפר ישוב אבל הנשמה באשר היא חלק אלוה תשוב אל אלהים ואז תפסוק מלהיות נשמה פרטית, כי כאשר תכלה פעולתה בחמר גוף האדם, אז הקדוש ברוך הוא נוטל חלקו, ואז הנשמה צרורה בצרור החיים הכללי.

מאמר ז. נשמה אחר המות

הרמב"ם ז"ל (מורה נבוכים חלק ראשון פרק ע' דף ק"ה ע"א) כתב, כי הנשמות הנשארות אחר המות אינה הנשמה ההוה באדם כשיתהוה, שזאת ההוה בעת התהוותו היא כח ההכנה לבד, והדבר הנבדל אחר המות הוא הדבר המניע בפועל, ולא הנשמה גם כן ההוה הוא הרוח ההוה, ולזה מנו בהוות נשמות ורוחות. אמנם הנבדלות הם דבר אחר לבד. ופירש שם טוב ז"ל, האמת הגמור כי כל החיים הנמצאים בחי אמנם נמצאים מן החיים ההם, שהחיים הנמצא בזה העולם נמצא בעבור החיים ההם ונשפע מן השמים חיים שמימיים משוער שיעור אלוה, והתבונן גם כן אמרם

נשמותיו של צדיקים ונשמות ורוחות שעתידין להבראות. ומה נכבד זה הענין למי שיבינהו. הורה בזה שני דברים. כי הנשמות הנשארות אחר המות אינן הנשמות ההוות באדם כשיתהוה. והדבר הנבדל אחר המות הוא דבר המתקיים בפועל, ולא הנשמה גם כן ההוה היא הרוח. כי הנשמה היא הכח וההכנה, והרוח הוא השפע הבא אחר זה בהכנה וכח. ולזה מנו נשמות ורוחות כי הם רבים והם הווים ונפסדים. אמנם הנבדלות אחר המות הם דבר אחד, והו אהשכל הנאצל לפי דעת הרב, או השכל הפועל כפי דעת אבן רש"ד, אשר יתדבק אליו האדם בעודו בחיים חיותו, ולכן היו נפשות הצדיקים נפש אחת כי לא ימצא בה רבוי ומניז, כי הריבוי והמניז בדברים אשר הם אחדים במין יבא מצד החמר ונפש ראובן היא נפש שמעון במין אם כן יסתלק החמר אם ישארו אלו הנפשות ויזכו לחיי עולם הבא יחויב שישובו אל שרש אחד. ואבן קרקש ז"ל צעק מרה על דעת המורה, ואמר, ואם נאמין בזאת האמונה שהכל דבר אחד, היא אמונה פחותה בתכלית הגנות שאם כן יתחייב שתהיה נפש משה רבינו היא נפש אהרן ומרים ונפש אברהם יצחק ויעקב ונפש דוד ושלמה וכל הנביאים. וכן נפש הצדיק אשר אין שום ערך בין השגתו להשגת משה רבינו היא נפש משה דוד ושלמה, ומי שקדמם וכל איש מהחסידים נפשו היא נפש כולם. והביא ראיה מן התורה ומן הכתובים שאינו כן, שנאמר למען ייטב לך והארכת ימים, ואביגיל אמרה והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים, ואמר דוד מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך. ולדעתי אבן קרקש ז"ל לא ירד לעומק הרעיון האמיתי הזה או ל ארצה להבין אשר באמת נשמה אחת היא כללית בכל העולם. וכל אלו הפסוקים שהביא לנגד דעת המורה באמת אינם מכחישים דעתו, והוא שאמר הכתוב למען ייטב לך קאי על הנפש והארכת ימים כוונת הכתוב לעולם הבא אחר שתפסוק הנשמה מלהיות נשמה פרטית בהוה. ואמרה והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים, צרור החיים הוא נשמת חיים הכללית וכן שאר הפסוקים קאי על הנפש ועל הרוח, לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת. והרוח תשוב אל אלהים אשר נתנה, מה רב טוב אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך. והוא שיהיה נפשו ורוחו ונשמתו צרורה בצרור החיים, ואמרו חז"ל (זהר פרשה אחרי מות דף ע"א ע"ב) תנא כתיב והיה נפש אדוני צרורה בצרור החיים (שמואל א׳ כ"ה) והיתה נפש אדוני נשמת אדוני מבעי ליה, אלא כדאמרן דזכאה חולקיהון דצדיקייא דכלא אתקשר דא בדא נפש ברוח רוח בנשמה ונשמה בקודשא בריך הוא אשתכח דנפש צרורה בצרור החיים. אמנם חכמי ישראל סללו להם דרך אמונה בעניז הנשמות ואמרו אשר נשמת האדם פרטי בעולם העשיה, בידו להכין בחיים לבוש ספיריי על ידי תרי"ג מצות התורה תחת גוף החמר, והלבוש הספיריי ההוא מן רמ"ח אברים ושס"ה גידים כנגד האברים והגידים אשר בחמר הגוף. ולאחר פטירתו נשמת האדם תתלבש בלבוש הספיריי הזה ותהיה לנשמה פרטית ואמרו חז"ל העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה. ואם כן הנשמה אינה צריכה לרמ"ח אברים ולשס"ה

גידים כי לעולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ומה לה האברים כיון שאין לה צורך בהם. חוץ מזה דעתי שכוונת חז"ל בעולם הבא הוא לעולם העתיד. ראה מה שכתבתי לקמן בפירושי סוף פרשה בראשית ויכולו השמים, ותדע ענינו. ומי הוא היודע איזה חיים הוא היותר משובח וטוב להאדם אם לחיות חיים פרטיים כאשר הבטיחו לנו במקום אחר או טוב הוא להאדם לאחר פטירתו שהרוח תשוב אל אלהים ונשמתו תשוב אל מקורה ושרשה ותהיה צרורה בצרור החיים הכללי. ה' אלהים הוא יודע. ואמרו חז"ל (פרקי אבות ד') הוא היה אומר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא. ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה. ולכאורה משמע שהחכמים סותרים את דבריהם אבל באמת דבריהם נכונים, והוא שיפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה משום שאז נפש האדם צרורה בצרור החיים הכללי והוא הטוב האמיתי, ואמרו יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא. משום שבעולם הזה נשמת האדם היא פרטית ואפשר בידה לעשות מעשים טובים משום שהיא נשמה פרטית לעצמה בעולם הזה מה שלא תוכל לעשות כן לעולם הבא, ובעולם הזה הנשמה כאשר היא פרטית לעצמה היא ביכולת לעשות מעשים טובים, ואמרו חז"ל חביב אדם שנברא בצלם, חבה יתרה נודעת לו שנברא בצלם שנאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם.

מאמר ח. מדרגת הנשמה

דרגות הנשמה הוא במדרגת האופנים והחיות בברואים בעולם העשיה הוא עולם ההוה. והוא נשמת אגודת סעלם בגוף אחד פרטי היא יותר במעלה מנשמת סעל אחד פרטי. ונשמת נשיא אחד וראש העם אחד היא יותר במעלה מנשמת איש אחד פרטי מן העם. וזה הוא כוונת חז"ל שאמרו שמשה היה שקול כנגד ששים רבוא, והוא משום שמשה רבינו עליו השלום היה ראש ונשיא לכל ישראל, ונשמת משה נעשה סכום כולל לששים רבוא נשמות של כל עם ישראל. ולמלך ישראל קרא הכתוב מטעם האמור משיח ה', משום ששם ה' הוא שם התואר הכללי להויה, והמלך הוא משיח ה', מלך העם, הוא נשמת העם להנהיג אותם ולעשות סדרים טובים לטוב להעם כנשמת האדם פרטי הפועלת בגוף האדם פרטי לשמור את הגוף מכל רע ויעשה צרכיו לטוב לו, ונשמת אל חי של כל העולם היא היותר גדולה מכולם במעלה משום שהיא סכום הכל וכוללת הכל, על כן אנחנו מכנים את אלוה בשם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, ואומרים כי אל גדול ה' ומלך גדול על כל אלהים ונותן נשמות לעם עליה. ונשמת האדם הפרטי כאשר תפסוק מלהיות נמצא פועל במדרגת האופנים בהוה, אז תשוב אל אלהים אל מקורה ושרשה הנצחי עד אין סוף ברוך הוא ואז תפסוק מלהיות עוד נשמה פרטית לעצמה אך צרורה בצרור החיים הכללי, ואמרו חז"ל (זהר פרשה ויחי דף רמ"ה ע"א) תא חזי תלת נשמתין אינון, ואינון סלקין בדרגין עלאין ידיעז, ועל דאינון תלתא ארבע אינון. חד נשמתא

עלאה דלא אתפס ולא אתער ביה גזעה דקרטיטאה עלאה כל שכן תתאה, והאי נשמתא לכל נשמתין והוא סתום ולא אתגליא לעלמין ולא אתיידע וכלהו ביה תליין. והאי אתעטף בעטופא דזהרא דכרמלא בגו זהירותא ונטיף טפין טפין מרגלאן ואתקשרו כלהו כחד, כקשרין דשייפי דגופא חד, והוא אעיל בגווייהו ואחזי בהו עבידתיה. הוא ואינון חד הוא ולית בהו פרישו. האי נשמתא עלאה טמירו דכלא, נשמתא אחרא נוקבא דמטמרא בגו חילהא והיא נשמתא להו ומנייהו אחידא גופא לאחזאה בהו עבידתא לכל עלמא כגופא דאיהו מאנא לנשמתא למעבד ביה עבידתא, ואלין כגוונא דאינון קשירין טמירין דלעילא. נשמתא אחרא היא נשמתהון דצדיקייא אתיין מאינון נשמתין עלאין מנשמתא דנוקבא ומנשמתא דדוכרא ובגין כך נשמתין דצדיקייא עלאין על כל אינון חילין ומשריין דלעילא. ועוד אמרו חז"ל (זהר פרשה פקודי דף רל"ט ע"א) רבי אלעזר שאל לרבי שמעון, אמר הא קשורה דכלא אתקשר בקדש הקדשים לאתנהרא אתדבקותא דרעותא דכהנא וליואי וישראל לעילא עד היכן איהו סלקא. אמר ליה הא אוקימנא עד אין סוף. דכל קשורא ויחודא ושלימו לאצנעא בההוא צניעו דלא אתדבק ולא אתיידע, דרעוא דכל הרעוין ביה אין סוף לא קיימא לאודעא ולאו למעבד סוף ולא למעבד ראש, כמה דאין קדמאה אפיק ראש וסוף, מאן ראש דא נקודה עלאה דאיהו רישא דכלא סתימאה דקיימא גו מחשבה, ועביד סוף דאקרי סוף דבר (קהלת) אבל להתם אין סוף לאו רעותין לאו נהורין לאו בוצינין בההוא אין סוף, כל אלין בוצינין ונהורין תליין לאתקיימא בהו ול אקיימא לאתדבקא מאן דידע ולא ידע אלא רעו עלאה סתימא דכל סתימין אין. והגר"א ז"ל (אדרת אליהו פ' בלק ד') כתב, תמות נפשי מות ישרים, שאז הוא זוכה להדבק נשמתו שהיא צרורה תחת כסא הכבוד כמו שכתוב בצרור החיים. ופירש שם באר יצחק ז"ל שבריאה נשמה עם דרגא דחיה באצילות הם ריעין דלא יתפרשין. אף על פי שאין החיה מאירה בו לגמרי מכל מקום קשורה בו בסוד מלכות דאצילות שיורדת לבריאה בהיכל קדשי קדשים. וכמו שכתוב מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו. וכן מצאתי כתוב בספר דעת הפילוסוף פראפעססאר וויללִיאם דזשיימס, והוא אשר נשמה פרטית בעולם ההוה נמצאת כל זמן שהיא פועלת בחמר גופני אך כאשר תכלה פעולתה בגוף אז תפסוק הנשמה מלהיות פרטית לעצמה אך תשוב אל מקורה ושרשה וצרורה בצרור החיים הכללי.

מאמר ט. שכר ועונש

השאלה היא מי ומתי יראנו טוב. כיון שאמרו חז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ולאחר פטירת האדם אז נשמתו צרורה בצרור החיים, ואז אין שייך שכר אחר שהנשמה כבר נעשה במדרגת ביטול המציאות הפרטיות ואינם משיגים עצמם להיות נשמה פרטית כאשר היה בעולם ההוה, אם כן איה מקום קבלת שכר מצוה. וכתב הגר"א ז"ל בסידור תפלת שחרית, ברוך משלם שכר טוב ליראיו, בנצח, ששם קיבול השכר כידוע. ופירש אמרי שפר ז"ל, כי השכר אי אפשר להיות אלא בעת

שישיגו את עצמם ומשיגים חסרונם, אז הוא העונג להם במה שמקבלים תשלום חסרונם והוא שכר להם, אבל אחר שיבואו למדרגת אין שתתבטל מציאותם למה שלמעלה, אז אין שייך שכר ועונג אחרי שהם נעשו כבר במדרגת ביטול המציאות ואינם משיגים את עצמם ואם כן איך ישיגו עונג. וסוד מדרגת ההשגה אחר כל ההשגות מתבטלים למה שלמעלה בסדר זה, בתחלה מתבטלים על ידי התפעלות ההשגה עד שאינם משיגים את עצמם רק בבחינת ישות, ואחר כך מתבטלים לאין ואחר כך מתחברים למדרגה שלמעלה. וזה אין מחסור ליראיו פירוש בעת קבלת השכר באים למדרגת הישות ולא חסר להם כי אם מדרגת האין. ולי נראה לומר שקבלת שכר המצוה הוא בנצח ולפרש אותו הענין במה שאמרו חז"ל בפרקי אבות, אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק, הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס, ויהי מורא שמים עליכם, לעשות מצות ה' מאהבה ויראה והוא יראת הרוממות. ואמר בן עזאי הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העברה שמצוה גוררת מצוה ועברה גוררת עברה, ששכר מצוה מצוה ושכר עברה עברה, והוא בנצח שהמצוה השניה היא שכר המצוה הראשונה כי מן עשית המצוה עצמה יש לאדם עונג גדול ולבד מזה מצוה גוררת מצוה וזה יהיה שכרו בנצח. ואמר רבי טרפון אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה. אמר נותנין ולא אמר יתנו לך משום שתענוג לימוד התורה בעצמה וידיעתה הוא הוא שכרו בעולם הנצח ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך. כי יותר שהאדם ילמוד את התורה יותר יודע לו החכמה והדעת, ויהיה לו מזה עונג גדול. ודע שמתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא, פירוש באופן שמצוה גוררת מצוה ושכר מצוה מצוה. או אפשר לומר לעתיד לבוא לעולם הבא, רצה לומר לעולם העתיד להתחדש שנית אחר שיכלה העולם הזה, כאשר בארתי במקומו, שאז יבראון בני אדם בעולם החדש בגוף חדש. או אפשר לומר בנצח בגלגול שני זה אחר זה באותו עולם הזה, כאשר אמרתי במאמר גלגול הנפש. וכל זה הוא בנצח. אבל אחר שבאו אל המדרגה העליונה ומתבטלים לאין אז אין מחסור ליראיו. הרב רש"ז ז"ל בליקוטי אמרים (פרק ל"ט) כתב, משאינו כן הנשמות אינן נכללות באלהות דעשר ספירות אלא עומדות בהיכלות ומדורין דבריאה או יצירה ונהנין מזיו השכינה היא אור אין סוף ברוך הוא המיוחד בעשר ספירות דבריאה או יצירה והוא זיו תורתן ועבודתן ממש, כי שכר מצוה הוא מצוה עצמה, ועולם האצילות שהוא למעלה מהשכל וההשגה וההבנה לשכל נברא כי חכמתו ובינתו ודעתו של אין סוף ברוך הוא מיוחדות שם בו בתכלית היחוד ביחוד עצום ונפלא ביתר שאת ויתר עז לאין קץ מבעולם הבריאה. כי שם ירדו להאיר בבחינת צמצום כדי שיוכלו שכלים נבראים לקבל מהן חכמה בינה ודעת לידע את ה' ולהבין ולהשיג איזו השגה באור אין סוף ברוך הוא כפי כח שכלים הנבראים שהם בעלי גבול ותכלית שלא יתבטלו במציאותם ולא יהיו בגדר נבראים כלל רק יחזרו למקורם ושרשם שהוא בחינת אלהות ממש.

פרק שלישי

אדם דנשמות

מאמר א. אב ואם אית לנשמתא

ואמרו חז"ל (זהר פרשה שמות דף י"ב ע"א) ורזא דמלה אוליפנא דמשמע דאב ואם אית לנשמתא כמה דאית אב ואם לגופא בארעא. ומשמע דבכל סטרין בין לעילא בין לתתא מדכר ונוקבא אתיין כלא ומשתכחי. ועוד אמרו (זהר פרשה יתרו דף ע"ט ע"א) אבל סופא דקרא מאי קא מיירי, דכתיב (משלי ל') מה שמו ומה שם בנו כי תדע, מה שמו תינח, מה שם בנו מהו, אמר ליה רזא דמלה דא הא אוליפנא לרבי אלעזר ברי, אמר ליה לימא לי מר, דהא בחלמא שאילנא קמיה דמר האי מלה ואמר לי ואנשינה. אמר ליה אי אימא תדכר, אמר ליה ודאי, דהא מה דאוליפנא קמיה דמר וימא דא אדכרנא. אמר ליה רזא דמלה היינו דכתיב בני בכורי ישראל, וכתיב (ישעיה מ"ט) ישראל אשר בך אתפאר, וברזא עלאה, והאי אקרי בנו. הרפ"א ז"ל (ספר הברית חלק שני פרק י"ח) כתב, כי באמת הוא אבינו מצד נשמתנו כנאמר הלא הוא אביך (דברים ל"ב) ואנו בניו כנאמר בנים אתם לה' אלהיכם. והנה רבים וכן שלמים מקדמונינו אשר לא בא ובסוד ה' ולא זכו לדעת מסוד ד' אדם, מפרשים מקראי קודש האלה באמרם שאינו כפשוטו רק הוא דרך חבה יתרה, ובאמת אין מקרא יוצא מידי פשוטו בענין זה כי נשמותינו בני אל חי ממש מטעם שאדם דנשמות הוא אור מתילד מאור אדם דספירות בלי אמצעות אור אחר כלל. והרב רש"ז ז"ל (ליקוטי אמרים חלק ראשון פרק ב') כתב, וכן בכל דור ודור יש ראשי אלפי ישראל שנשמותיהם הם בחינת ראש ומוח לגבי נשמות ההמון ועם הארץ. וכן נפשות לגבי נפשות. כי כל נפש כלולה מנפש רוח ונשמה מכל מקום שהם כל הנפש רוח ונשמה כולם מראש כל המדרגות עד סוף כל הרגין המלובש בגוף עמי הארץ וקל שבקלים נמשך ממוח העליון שהוא חכמה עלאה כביכול כמשל הבן הנמשך ממוח האב שאפילו צפרני רגליו נתהוו מטפה זו ממש על ידי שהיתה תשעה חדשים בבטן האם וירדה ממדרגה למדרגה להשתנות ולהתהוות ממנה צפרנים. ועם כל זה עודנה קשורה ומיוחדת ביחוד נפלא ועצום במהותה ועצמותה הראשון שהיתה טפת מוח האב, וככה ממש כביכול בשרש כל הנפש רוח ונשמה של כללות ישראל למעלה בירידתו ממדרגה למדרגה על ידי השתלשלות העולמות אצילה בריאה יצירה עשיה מחכמתו יתברך. כדכתיב כולם בחכמה עשית. נתהוו ממנו נפש רוח ונשמה של עמי הארץ ופחותי הערך ועם כל זה עודנה קשורות ומיוחדות ביחוד נפלא

מאמר ב. דוכרא ונוקבא בבריאה

ענין דוכרא ונוקבא בבריאה כתוב בספר יצירה (פרק ג' משנה ב') שלש אמות ועצום במהותן ועצמותן הראשון שהוא המשכת חכמה עילאה.

אמ"ש סוד גדול ומכוסה ומופלא וספון בששה טבעות ויצאו מהם אש מים ורוח ומתחלקים זכר ונקבה. דע וחשוב וצור שהאש נושא מים. פירש רבינו סעדיה גאון ז"ל אמ"ש סוד גדול ומופלא הוא שם גדול ברוך הוא, ובו יכולין להשתמש באמירתו וללכת יחף על האש. ואם אף שלא שייך הדבר לעניננו, מכל מקום לא אמנע מלכתוב אשר ראיתי בספר המסע לפראפסאר אחד מלונדון, והוא העיד אשר בהיותו באינדיע בנסעו שמה לתור את הארץ, הכהנים מאמונת אברהמיסטען בין שאר הפלאות אשר עשו לפניו, עשו גם הפלא הזה, והוא שהסיקו תנור עשוי מאבנים כמו רצפה עד אשר היו אבני הרצפה לאש בוערת, וכהן אחד הלך על אבני האש יחף הלוך ושוב ולא נפגע. והכהן ההוא אמר לו שכל מי שיאחז בידו יכול להלך אתו, וכן איש אחר איש אם יאחז אחד ביד חברו לא ירגישו את החום ולא יבער בהם האש. ונחזור לעניננו. יוצאים אש ומים, פירוש כשאמר שי"ן שרקה ועלתה למעלה, וכשאמר מ"ם דממו מים למטה, ושקע הרוח בינתים. ולו קצת מתולדות האש שהיא חם, וקצת מתולדות המים שהוא קר. הג' ומחותל בהן זכר ונקבה, אש שהוא זכר עולה למעלה לעולם וגם חומו יותר למעלה מלמטה, וסימן לדבר קדרה על האש. ומים נקבה ויורדין למטה. ולכן כשהמים בתוך הענן שהוא של אש ומתאוה הענן לעלות בדרך תולדות האש. והמים מתאוין לרדת בדרך תולדות נקבה, ואז הרוח שהוא ממוצע בינתים ומחותל בו זכר ונקבה מעלה אותם לעננים בעל כרחך של מים למעלה עד לרקיע, ואך לעולם אין הרוח למעלה מעננים, ועבור זה מה שאנו שומעים ברקים ורעמים היינו מצפייתן של הקדוש ברוך נראו הברקים ומצוה את הרוחות להוליד את העננים ומשמיעים קול כקול שבט המכה על האויר והומה ואינו נראה. ולעולם אין צפייתן אלא בקיץ שהבורא יתברך צופה ומביט על הארץ ומרחם עליה מפני שהיא תאבה למים. לפיכך לא יהיו לעולם בימות הגשמים לא רעמים ולא ברקים. ויסוד ג' מתחלקים זכר ונקבה. פירוש כל דבר שבעולם בין ככבים ובין מזלות בין כל דבר בעולם ובריות ארץ ובימים זכרים ונקבות הם וכן כל הפירות וצמחים. והראב"ד ז"ל כתב שלש אמות אמ"ש סוד גדול מופלא ומכוסה פירוש כשנבא לחקור איך נאצלו שני הפכים כמו אש ומים מכח פשוט נמצא שהדעות נלאו מהשיג סבה זו. ולפיכך קראו סוד פירוש דבר נעלם. ודע כי מאמ"ש ולמטה מתחלקין הנפעלין מהם לסוד זכר ונקבה. אבל באמ"ש אין ראוי להזכיר שם זכר ונקבה. והנה סוד יו"ד עם הו' אין ראוי לומר בהם זכר ונקבה אף על פי שהם כח לאמ"ש. ואוצר ה' ז"ל פירש, דע כי מן אמ"ש ולמטה כולן מתחלקין זכר ונקבה בעולם ושנה ונפש כאשר התבאר כל זה במשפטי המזלות שהמזלות זכרים ונקבות, וכן הככבים הנבוכים ורגעי היום בארבעה תקופות ורגעי החדש ורגעי השנה כל אחד מתחלק לזכר ולנקבה ומהן מתרכבין הנוצרים לזכר ולנקבה. והר"מ בוטריל ז"ל כתב, הנה ימצא לדבר אחד שתי צורות נבדלות, והנה זה אופן הצורה כתב הרב המקובל שבתי ז"ל, הזכר נברא באמ"ש, רצה לומר שהאש שהוא בחלק האחרון מהשנים חלקים גובר באיש יותר מאשה, והאשה נבראת באש"ם שהאש הוא בגבול

האמצעי והגבול האמצעי אינו יוצא מגדרו (כי הוא המתקלא) ולכך האשה קרה במזגה יותר מהאיש. וזה יסכים למאמר אבן סני שכתב ואמנם הסוגים בהתחלפות מזגיהם כי הנקבות יותר קרי המזג. אמנם הרב רבי בחיי ז"ל פירש גדול באמצע והנקבה נבראת באש"ם. והאש הוא גובר יותר מהשנים החלקים האחרים, ולסוד אופן הבריאה שהאדם נברא באמ"ש והאשה באש"ם הנקבות יותר חמות מהזכרים מארבעה דרכים׳ הראשון, כי הנקבה שתולדתה אדמומית יותר חמה מהזכר שתולדתו לבנונית׳ השני׳ כי הנקבה רבת הדם ביותר מהזכר עד שתפליטהו בנדותה׳ והדם הוא חם בטבע. אם כן הנקבה יותר חמה מהזכר, השלישי, כי דופק הנקבה יותר מהיר מדופק הזכר כמו שזכר גדול הרופאים בשער הדפק וכל תנועה מחממת. אם כן הנקבה שדפקה מהיר התנועה מן הזכר יותר חמה ממנו, הרביעי׳ שלפעמים יקרה שתתהוה הנקבה בבטן האשה לצד ימין שהוא חם כמשפט הזכר, אם כן תטה אל החום ולא אל הקור. והרב רבינו יום טוב ז"ל אמר, כתב בעל ספר יצירה חתום בשש טבעות כמו שיה"ו שהוא שמו יתברך מתהפך לו' גלגולים, כן אמ"ש בגדרו שהוא יתהפך לעשות גלגולים׳ אם כן השמוש והצירוף הוא בששה ענינים ומתחלקים בזכר ונקבה שרצה לומר שלש אותיות אלה הרמוזות לאש ומים ורוח נוחות ביחד בזכר ונקבה ולא בזולתם.

מאמר ג. דוכרא ונוקבא שרש אחד

מדברי חכמי הקבלה נשמע שמאמ"ש ולמטה מתחלקים זכר ונקבה אבל באמ"ש אין ראוי להזכיר שם זכר ונקבה משום ששרשו אחד. פירוש שם הוי"ה שהוא כח לאמ"ש הוא אחד. וכן הוא דעת חכמי המדע. והוא דוכרא ונוקבא הוא משפיע ומקבל גם מחויב ומשולל שזה הוא סבת ההויה בכל העולם ומתגלים בשני תוארים אך כח ושרש אחד להם. לפעמים יהיה המקבל למשפיע למדרגה תחתונה והמשפיע יהיה מקבל למדרגה עליונה. וכן הוא בפעולות היסודות בחימיה בהרכבתם כידוע, כי בהתאחדותם יהיה יסוד אחד למשפיע ויסוד השני למקבל׳ ולפעמים המקבל יהיה למשפיע אם יתאחד עם החלש ממנו, והמשפיע יהיה למקבל אם יתאחד עם מאן דאלים ממנו. והוא משום שכח אחד הוא הפועל במשפיע ומקבל או במחויב ומשולל. ראה כי גם תנועת רצוא ושוב הוא כח אחד המתגלה בשני תוארים, כי באמת אי אפשר השגת תנועה לבד בלתי מנוחה, והוא משום שאין תנועה בלתי מנוחה עמה, כי שניהם ילכו יחדיו, משום שהתנועה מתגלה במספר רגעים זה אחר זה ובמספר נקודות זו אחר זו. ולבאר הענין דע כי האופן המתגלגל בתנועה סביבית, התנועה נמצאת בכל רגע ורגע ובכל נקודה ונקודה אשר באופן וכן נמצאת מנוחה באותו רגע ורגע בכל נקודה ונקודה אשר באופן, ואי אפשר להפריד התנועה מן המנוחה בנושא אחד׳ והוא בהשגת השכל שהוא כן. ולבאר את הענין יותר טוב, תבין כאשר תראה אופן אחד המתגלגל על הארץ ואז תראה בעין אשר כל נקודה ונקודה אשר מסביב להאופן תנוח ברגע אשר תגיע על הארץ. אבל המשפט הזה

הוא גם כן אם יתגלגל האופן באויר או בפעולת תנועה ישרה אז גם המנוחה בכל רגע ורגע בכל נקודה ונקודה, כאשר היא התנועה בכל רגע ורגע בכל נקודה ונקודה, ונושא אחד הוא הסובל השני תוארים תנועה ומנוחה באותו רגע. והוא תנועת החיות רצוא ושוב אשר ראה יחזקאל הנביא עליו השלום במרכבה. רצוא היא התנועה, ושוב היא המנוחה. שני תוארים הפוכים בנושא אחד, אבל באמת הוא כח אחד הפועל המתגלה בשני תוארים אחד מחויב ואחד משולל, והוא פאזיטיוו ונעגאטיוו. וכח עלעקטרי וכח מאגנעט הנראים לנו שהם פועלים בשני כחות נעגאטיוו ופאזיטיוו באמת הוא כח אחד הפועל המתגלה בשני תוארים בפעולה. וכן המשפט הוא לכל הכחות הנראים שהם מתנגדים זה לזה כמו כח המושך וכח הדוחק, חם וקר, אש ומים, וכן כולם כח אחד הוא וממקור ושורש אחד יבואו בתוארים שונים. חכמי המדע הביאו ראיה לדעה זו ואמרו שזה דבר ידוע אשר כל צבא השמים קשורים אחד באחד וכל ככב אחד פועל על כולם וכולם פועלים על כל אחד לכן חוו דעתם שכח אחד מיוחד פועל בכל העולם. והחוקר בערנשטיין (ידיעות הטבע חלק י"ח פרק ח') כתב, אכן יש יום ואחד מן החוקרים הגדולים אשר בקרבנו יקום להורות את דרך החדשה, אשר כל עדת החכמים יראו אותה בחזון ובמראה לאמר, גם האור וגם החום, גם העלעקטרים, וגם המאגנעטים, גם החימיע וגם כח המושך כל אלה יחדיו כח אחד הוא אשר לו מראות שונות (שם חלק י"ט פרק כ"ו) כתב, אמנם בימים ההם לא הוכיח עוד החוקר העלמהאלץ ולא הביא עוד אותות ומופתים בלתי אם בדבר שני מראות לבד. מראה כח החי אשר לתנועה ומראה כח החום. ואולם גם הוא אמר בפה מלא כי בעלי המחקר לא יעמדו תחתיהם. וכי יש יום והם יכירו וידעו, כי גם כח החימי וכח העלעקטרי והכח מאגנעטי כח אחד הוא. ואחריו היה החוקר האנגלי גראוו, אשר נסה להוכיח ברב ענין כי כל הכחות תולדות כח אחד הוא, ומיום אל יום רבו ויעצמו האותות להוכיח בדבר הזה, ומיום אל יום נמצאו דברים אשר הראו כי החימיה והעלעקטרי והמאגנעטי והחום דבקים איש באחיו, עד כי פסו אמונים אשר האמינו באמונה שלמה ואמונת האחדות תשא ראש, וכל החוקרים מרחוק ומקרוב יודעים כיום הזה כי לפתע פתאום יבוא גואל צדק אשר יצלח נסיון אחד בידו, או אשר ימצא המצאה חדשה, או אשר יביא חשבון עמוק להוכיח ברגע אחד את אחדות הכחות, והיה הכח האחד למלך על כל הארץ ועל כל השמים, וביום ההוא יהיה כח אחד ושמו אחד.

מאמר ד. אני אחד בעולם

איתא במדרש, הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים, כל אותיות של א"ב מזדווגין למספר שלם עשרה ומאה, חוץ משני אותיות הללו כיצד א"ט, ב"ח, ג"ז, ד"ו, כשהן מזדווגין עולה למספר שלם עשרה, וה' נשאר לבדה. כן י"ץ, כ"פ, ל"ע, מ"ס, עולים למאה. ונשאר הנו"ן לבדו. ובא לרמז כשם ששתי אותיות הללו יחידים לעצמן כן השם יתברך אין עמו אל אחר והוא אחד, ופירושו הן לה' השמים ושמי

השמים כי אלוה הוא עשאם ויכוננם ככתוב בדבר ה׳ שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם. וכתיב המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית וה׳ אלהים הוא הפועל בכל העולם ומקיים אותו לבל ימוט ככתוב (ישעיה ט״ו ד׳) אני עשיתי ואני אשא אני אסבול ואמלט. וכאשר כתב אמרי שפר ז״ל כי הכל מאתו יתברך שהוא החושב והוא הפועל והמתפעל מהפעולה שבאמת הוא יתברך פועל הכל. ורבי שם טוב ז״ל בפירושו למורה (חלק ב׳ פרק א׳) כתב, וכבר ידעת אמרם ז״ל אנכי ולא יהיה לך בהבור אחד נאמרו, כי בא הרמז לזה שכל התנועות יעלו אל התנועה הראשונה. וזה די לבאר שאלהינו ברוך הוא השם אחד ואין רבוי בסבת כל הסבות. פירוש אף על פי שנראה תנועות שונות ותוארים רבים וצורות מתחלפות הכל הוא ממקור אחד יבואו. והוא משום שפועל אחד הוא בעולם. ואבן עזרא ז״ל ברמזי סודות (שמות ל״ג) כתב והנה האחד אין לו תמונה והוא כדרך כלל לכל התנועות כי מאתו יצאו. פירוש האחר אשר אין שני לו והוא אחד בלתי בעל תכלית אין לו תמונה, משום שהתמונה היא אפשרית המציאות והיא באחד פרטי המוגבל ובעל תכלית אבל באחד בלתי בעל תכלית אין לו תמונה ככתוב כי לא ראיתם כל תמונה, וכל התמונות בדברים המוגבלים ובעלי תכלית מתחלפות והם אפשרי המציאות אבל לא בהחלט, והתמונות ההן נראות כתמונות פרטיות למראית עין אבל באמת כל התמונות מקורן אחד כי מאתו יצאו. רצה לומר כל התוארים וכל התמונות השונות מה׳ יצאו והכל אחד. והוא כתב והוא באחד ומי ישיבנו. יש אומרים שהבית נוסף והאמת שאינו נוסף ולא אוכל לפרש כי יש בו סוד גדול. ובספר יסוד מורא זה לשונו. שהשם אחד ואין היות להוה רק שידבק. ומובא בספר מורה המורה בשם המשורר האלהי רבי שלמה אבן גבירול בעל כתר מלכות, והוא אמר והחפץ כח אלהי בפועל ליסוד וקושר אותם והוא מפלש מהעליון אל התחתון כפלוש הנפש בגוף והתפשטה בו והוא המניע והמנהיג אותו, והוא החפץ והשפעתו על החמר. ורבי יהודה הלוי ז״ל (כוזרי מ״ד ג׳) כתב, וכבר דמו הפילוסופים העולם באדם גדול והאדם בעולם קטן, ואם הדבר כן האלהים הוא רוח העולם ונפשו ושכלו וחיתו כאשר נקרא חי העולמים. ואמרו חז״ל (זהר פרשה נשא דף קל״ט ע״א) פתח רבי שמעון ואמר, ואתם הדבקים בה׳ אלהיכם, ולא כתיב הדבקים לה׳ אלא בה׳ ממש. ועוד אמרו חז״ל במדרש (ישעיה נ״א) ולאמר לציון עמי אתה. עמי אתה שותף שלי אני בורא ואתה מקיים. ועוד אמרו חז״ל (בב״ר פרק ע״ט) ויקרא לו אל אלהי ישראל. אמר אתה אלוה בעליונים ואני אלוה בתחתונים. רצה לומר ביחוסו לעליונים הוא אתה וביחוסו לתחתונים הוא אני. ואין להפריש. כאשר אמרו חז״ל (זהר פרשה פנחס) דאתמר אנ״י והו״א, ווי ליה למאן דאפריש אני מן הוא. הה״ד ראו עתה כי אני אני הוא אני ה׳ אני הוא ולא אחר. רצה לומר שאני אחד הוא בכל העולם. ונראה לי שזה הוא כוונת הכתוב (פרשה לך לך) וירא ה׳ אל אברם. אחר אשר החכים אברהם והכיר את אלוה בורא העולם אז נראה ה׳ אל אברם ויאמר אליו אני אל שדי. רצה לומר אני הוא אל שדי. ויפול אברם על

פניו מהרעיון הנורא הזה. וידבר אתו אלהים לאמר. אל תירא אברם. אנכי מגן לך. ואתנה בריתי ביני ובינך. אני הנה בריתי אתך. לכן אל תירא. וכן אמר אלהים ליצחק (פרשה תולדות כ״ו) וירא אליו ה׳ ויאמר אנכי אלהי אברהם אביך אל תירא כי אתך אנכי. על שאנכי אתך לכן אל תירא. וכן אמר ליעקב (בראשית כ״ח) והנה ה׳ נצב עליו ויאמר אני ה׳ אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק והנה אנכי עמך. ושמרתיך בכל אשר תלך. וייקץ יעקב ויאמר. אכן יש ה׳ במקום הזה ואנכי לא ידעתי. רצה לומר אכן ידעתי שיש ה׳ במקום הזה כלומר במקום חלל העולם. ואשר הוא אנכי לא ידעתי. וייראו ויאמר מה נורא המקום הזה. פירוש מקום העולם. אין זה כי אם בית אלהים. רצה לומר הוא בית אלהים וזה שער השמים סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה כי על ידי תורה ומעשים טובים בעולם הזה יזכה האדם להיות מרכבה לבורא עולם. ויקרא את שם המקום ההוא בית אל. אנכי אל והעולם בית אל. וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך. רצה לומר כל זמן חיי בעולם הזה. ושבתי בשלום אל בית אבי לאחר מותי והיה ה׳ לי לאלהים. רצה לומר שאז תפסק הנשמה מלהיות פרטית לעצמה ותהיה צרורה בצרור החיים. והיה ה׳ לי לאלהים. ויעקב אמר אל בניו (שם כ״ז) ושכבתי עם אבותי. ואמרו חז״ל שזה מורה על תחיית המתים, משום שלשון שכיבה הוא שינה ועתיד לעבור. ולי נראה לומר שכונת הכתוב הוא גם כן כאשר פרשתי קודם ושבתי אל בית אבי. ויהיה פירושו ושכבתי עם אבותי ונשמתי תהיה צרורה בצרור החיים עם אבותי. והרב רש״ז ז״ל (ליקוטי אמרים חלק ראשון פרק י״ט) כתב, ולתוספות ביאור צריך לבאר היטיב מה שכתוב נר ה׳ נשמת אדם. פירוש שישראל הקרוים אדם נשמתם היא למשל כאור הנר שמתנענע תמיד למעלה בטבע. מפני שאור האש חפץ בטבעו ליפרד מהפתילה ולידבק בשרשו למעלה ביסוד האש הכללי שתחת גלגל הירח, כמו שכתוב בעץ חיים. ואף שעל ידי זה יכבה ולא יאיר כלום למטה, וגם למעלה בשרשו יתבטל אורו במציאות בשרשו, אף על פי כן בכך הוא חפץ בטבעו. כך נשמת האדם. וכן בחינת רוח ונפש חפצה וחשקה בטבעה ליפרד ולצאת מן הגוף ולידבק בשרשה ומקורה בה׳ חיי החיים ברוך הוא הגם שיהיה אפס ואין ומתבטל שם במציאות לגמרי ולא ישאר ממנה מאומה ממהותה ועצמותה הראשון, אף על פי כן זה רצונה וחפצה בטבעה. וטבע זה הוא שם המושאל לכל דבר שאינו בבחינת טעם ודעת. וגם כאן הכוונה שרצון וחפץ זה בנפש אינו בבחינת טעם ודעת ושכל מושג ומובן, אלא למעלה מן הדעת ושכל המושג והמובן. והיא בחינת חכמה שבנפש שבה אור אין סוף ברוך הוא.

מאמר ה. אנכי אל

ועוד אמר ה׳ ליעקב (בראשית מ״ו) ויאמר אנכי האל אלהי אביך אל תירא מרדה מצרימה. מצרימה הוא מלשון צר ומצרים (בקמץ) והוא חמר הגוף שהוא בעל גבול ותכלית, כי לגוי גדול אשימך שם. וענינו הוא שהקדוש ברוך הוא מבטיח

להנשמה בירדה לגוף שתהיה למושל ולאדון לעצמה. כי בצלם אלהים עשה את האדם ובידו לעשות מעשים טובים ויהיה כאלהים יודעי טוב ורע. וזה כוונת הכתוב כי לגוי גדול אשימך שם. ועוד הבטיח הקדוש ברוך הוא לנשמה ואמר אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה. והוא כשתרד הנשמה אל הגוף אנכי ארד עמך משום שהנשמה היא חלק אלוה, ואנכי אעלך גם עלה ואחר כך כאשר יכלה הגוף אז הרוח תשוב אל אלהים אל מקור מחצבתה, והנשמה לא תפסוד לעולם. ואמרו חז"ל (זהר פרשה שמות דף ה' ע"א) רבי חייא אזל מאושא ללוד והוה רכיב על חמרא והוה רבי יוסי עמיה. נחית רבי חייא ושקליה בידוי לרבי יוסי. אמר ליה אי בני עלמא ידעון יקרא סגיאה דיעקב בשעתא דאמר לה קודשא בריך הוא אנכי ארד עמך מצרימה הוי מלחכי עפרא תלת פרסי קריב לקבריה, דהכי מפרשי מרנא רברבי עלמא מאריהון דמתניתא. כתיב (שמות י"ח) ויצא משה לקראת חותנו. אהרן חמא למשה דנפק ונפק עמיה ואלעזר ונשיאי וסבי נפקי עמיה ראשי אבהן ומערערי כנשתא וכל ישראל נפקי עמהון, אשתכח דכל ישראל כלהו נפקי לקבליה דיתרו. מאן חמא למשה דנפיק ולא יפוק, לאהרן דנפקי ולא יפוק. אשתכח דבגין משה נפקו כלהון. ומה אי בגין משה כך, בגין קודשא בריך הוא כד אמר אנכי ארד עמך מצרימה על אחת כמה וכמה. עד דהוו אזלי פגע בהו רבי אבא. אמר רבי יוסי הא שכינתא הכא דחד ממאריהון דמתניתין עמנא. אמר רבי אבא במאי עסקיתו אמר רבי יוסי בהאי קרא דכתיב אנכי ארד עמך מצרימה כד נחית יעקב למצרים דכתיב ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את אוליף דכלהו נחתו עם יעקב למצרים. אמר ליה רבי אבא ודא לחוד הות פתח ואמר וכו' ומעלמין לא שבק קודשא בריך הוא לישראל בגלותא עד דהוה אתי למידר דיורה עמהון כל שכן ביעקב דהוה נחית בגלותא וקודשא בריך הוא ושכינתיה וקדישין עלאין ורתיכין דנחתו כלהו ע סיעקב, הה"ד הבאים מצרימה את יעקב. ואמרו חז"ל (מגילה דף י"ח ע"ב) אמר רבי אחא אמר רבי אלעזר מניין שקראו הקדוש ברוך הוא ליעקב אל שנאמר (בראשית ל"ג) ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל. דאי סלקא דעתך למזבח קרי ליה יעקב אל. ויקרא לו יעקב מיבעי ליה. אלא ויקרא לו ליעקב אל. ומי קראו אל אלהי ישראל. ועוד אמרו חז"ל בהקדמת ספר הזהר, זמנא חדא אתא פילוסופא חדא דאומות העולם לגבאי. אמר לי אתון אמרין דאלהכון שליט בכל רומא שמיא כולהון חיילין ומשריין לא אדבקן ולא ידעי אתר דיליה. האי קרא לא אסגי יקריה כל כך דכתיב כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאיך כמוך. מאי שקולא הא לבני נשא די לית לון קיומא, ותו דאתון אמרין (דברים ל"ד) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, בישראל לא קם אבל באומות העולם קם, אף הכי אנא אימא בכל חכמי הגוים אין כמוהו אבל בחכמי ישראל אית. אי הכי אלהא דאית בחכמי ישראל כוותיה לאו הוא עלאה שליטא, אסתכל בקרא ותשכח דדייקנא כדקא יאות, אמינא ליה ודאי שפיר קא אמרת. מאן מחיה מתים אלא קודשא בריך הוא בלחודוי, אתא אליהו ואלישע ואחיו מתייא. מאן מוריד גשמים אלא

קודשא בריך הוא בלחודוי, אתא אליהו ומנע לון ונחית לון בצלותיה, מאן עביד שמיא וארעא אלא קודשא בריך הוא בלחודוי, אתא אברהם אתקיימו בקיומוהי בגיניה. מאן מנהיג שמש אלא קודשא בריך הוא, אתא יהושע ושכיך ליה ופקיד ליה דיקום על קיומיה ואשתכך, וכתיב (יהושע י׳) וידום השמש וירח עמד. קודשא בריך הוא גוזר גזר דין אף הכי משה גזר דין ואתקיימו. ותו דקודשא בריך הוא גוזר גזרין וצדיקיא מבטלין לון דכתיב (שמואל ב׳ כ״ג) צדיק מושל יראת אלהים. ותו דאיהו פקיד לון למהך באורחוי ממש לאתדמא ליה בכלא. ואמרו חז״ל (מועד קטן דף ט״ז ע״ב) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב (שמואל ב׳ כ״ג) אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים. מאי קאמר. אמר רבי אבהו הכי קאמר, אמר אלהי ישראל לי צור ישראל אני מושל באדם ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזרה והוא מבטלה. לישנא אחרינא צור ישראל אני, מי מושל באדם צדיק שאני גוזר גזרה והוא מבטלה.

מאמר ו. נשמה אחת בעולם

ואצל משה (שמות ג׳) כאשר נראה אליו מלאך ה׳ בלבת אש מתוך הסנה. וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל. ראה פירושי על אותו הענין בליקוטי מאמרים. והוא שמשה רצה לדעת מדוע לא יפסד החמר בהפסד הצורה, ומה הוא סבת הדבר המקיים את החמר בכל שינוי וחילוף התואר. ויאמר אל משה של נעליך מעל רגליך, נעל מלשון גן נעול, רגליך לשון רגילות, רצה לומר הסר את הנעלים אשר יעצרו אותך מלראות דברים הנעלמים לנכון על ידי הרגילות שאדם הורגל לשפוט דבר למראות עיניו, וראה כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא, רצה לומר מקום חלל העולם וחמר העולם הממלא את החלל וגם אתה רצה לומר חמר גופך אדמת קודש הוא מנשמת חיים האלהי אשר בתוכו. ואלוה הוא המקיים את חמר העולם בכל תמורות הצורות וחילופי התוארים השונים. ויאמר אליו אנכי אלהי אביך ואלהי אברהם ואלהי יצחק ואלהי יעקב. רצה לומר אנכי הוא אלהי כולם, ובכולם אנכי. ויסתר משה את פניו כי ירא מהביט אל האלהים באופן ההשגה אשר השיג את אלוה ובידעו כי אנכי ה׳ שוכן בקרבו. ויאמר ה׳ אל משה לך, ואנכי אהיה עם פיך, רצה לומר אנכי אהיה, אהיה עם פיך והורתיך את אשר תדבר. כי אנכי הוא המדבר על ידי פיך, כאשר אמרו חז״ל שהדבור יצא מתוך גרונו של משה. ראה מה שכתבתי בספרי על דבר אנכי ה׳ אלהיך בעשרת הדברות ושם תבין את הענין באר היטב. ואמר לו למשה, ודברת אליו אל אהרן ושמת את הדברים בפיו. ואנכי אהיה עם פיך ועם פיהו, והורתי אתכם את אשר תעשון, כי אנכי הוא המדבר עם פיך ועם פיהו. וכידוע שזה היה מחלוקת קרח ועדתו ככתוב (במדבר ט״ז) ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אליהם רב לכם כי כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה׳ ומדוע תתנשאו על קהל ה׳. ופירש שם רש״י ז״ל לא אתם לבדכם שמעתם בסיני אנכי ה׳ אלהיך כל העדה שמעו, כי נר ה׳

נשמת אדם, כנר הדלוק מלהב אש לא יחסר להב האש מעצמותו כלום, כן אלוה נשמת כל העולם לא חסר מאומה כאשר נפח רוח חיים ונשמת חיים באף כל חי, ונשמת כל חי הוא חלק אלוה, ככתוב כי רוח מלפני יעטף ונשמות אני עשיתי, ודמיונו הוא כאשר הרוח יעשה גלים על פני המים והגלים נראים כל אחד פרטי לעצמו ובאמת מקורם ושרשם במים ומן המים כולם נעשו על ידי הרוח, כן נשמת כל רוח חי הנראה כפרטי לעצמו כולם נתהוו ממקור אחד ושרשם אחד. וזה הוא אשר אמר כי רוח מלפני יעטף ונשמות אני עשיתי רצה לומר ונשמות אני פרטיות, אני עשיתי, כי באמת הכל אחד. וכתיב (שמואל א׳ ט״ז) כי האדם יראה לעינים וה׳ יראה ללבב ואמרו חז״ל (זהר פרשה נשא דף קל״ד ע״א) כי האדם יראה לעינים וה׳ יראה ללבב, דאיהו בלגו לגו. וענינו הוא כי לעינים נראה שהוא אדם ופרטי לעצמו, אבל באמת נשמת האדם שהיא בתוכו בלגו לגו ה׳ יראה, משום שהנשמה היא חלק אלוה, וכל נשמת פרטי שבעולם הכל אחד, ולכן אמר הכתוב ואהבת לרעך כמוך אני ה׳, מה הוא אני ה׳ ודרשו חז״ל נאמן אני לשלם שכר. אך המקרא אינו יוצא מפשוטו. והכתוב בא ללמדנו כי אין נשמה פרטית לגוף פרטי אך נשמה אחת היא בעולם, על כן צריך האדם לאהוב את רעהו בעצמו כי אני ה׳ אני הנשמה אשר בך הוא אני נשמת רעך ונשמת כל העולם כולו כי אני ה׳. ואמרו חז״ל (ספרא פרשה קדושים י״ט) ואהבת לרעך כמוך אני ה׳. רבי עקיבא אומר זה כלל גדול בתורה כיון שכולם כגוף אחד מדין הוא שיאהב חברו כנפשו. בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם זה כלל גדול מזה רצה לומר ספר תולדות אדם הוא כל העולם כולו בכללו אחד לכן כלל זה יותר גדול. מכל האמור נשמע אשר אלוה הוא נשמת כל חי ואין נשמה פרטית לעצם פרטי בהחלט אך בעולם ההוה, ואך נשמה כללית אחת יש בכל העולם ומלואו, ככתוב הלא את השמים ואת הארץ אני מלא, ומלא כל הארץ כבודי, אני ה׳. עצם אלוה הוא הנושא התוארים ומחיה אותם מתעטף בהם ופועל בהם בכל העולם כולו. עצם אלוה בחיות והחיות בארבעה האופנים ובארבע מדרגות העולם ככתוב (יחזקאל א׳) אל אשר יהיה שם הרוח ללכת ילכו. פירש רש״י ז״ל, אין צריך לאמר להם לצד זה לכו, שרוחו של הקדוש ברוך הוא בחיות ורוח החיות באופנים, רצה לומר בארבעה יסודות אש, רוח מים, עפר, וארבע דרגות החיות הוא חמר הראשון, דומם, צומח וחי. וכן הוא בעולמות אצילה, בריאה, יצירה, עשיה. אני שבאדם וחי הוא האני שבצומח ודומם והוא הוא האני אשר בחמר הראשון והוא הוא השכל הפועל, הפועל תמיד בחמר כל העולם כולו ומקיימו בכל תואר ושנוי המתחלפים ובאים בחמר המורכב ובכל דרגות האופנים והחיות לנצח והנשמה הפרטית היא סכום העצם הפרטי כאשר בארתי במקומו, והקדוש ברוך הוא הוא סכום הכל וכולל הכל והוא מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. והוא אמר נעשה אדם בצלמנו כדמותינו. כדמותינו ולא בדמותינו. משום שהוא דבר מן הנמנע שהפרט ידמה להכלל. כדמותינו בעולם הזה, אבל לעולם הבא הנשמה צרורה בצרור החיים והוא לעתיד לבוא ליום שכולו

שבת ומנוחה לחיי העולמים שאז הנשמה תשוב אל מקורה ושרשה אשר משם נחצבת, ותתאחד עם אלהים חיים ומלך העולם לעולמי עולמים, והוא בצלמנו. כדמותינו בעולם הזה, בצלמנו לעולם הבא. ואמרו חז"ל (מדרש רבה פרק ג) אמר רבי הושעיא בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את האדם טעו מלאכי השרת ובקשו לאמר לפניו קדוש, מה עשה הקדוש ברוך הוא הפיל עליו תרדמה וידעו הכל שהוא האדם. תרדמה היא שינה עצומה והוא המות. וענינו הוא כאשר אמרתי בפירושי למרכבה (יחזקאל י') כי כאשר יעלו הכרובים ממדרגה למדרגה להיות לחמר גוף חי ואדם, ואז יקנו הכרובים מעלת החי והאדם לעצמם, ואחר כך כאשר ימות גוף החי והאדם והכרובים ישובו אל מקומם, אז מדרגתם היא במעלה ויתר מאשר היתה קודם, משום שחמר המורכב בעלותו ראשונה למדרגה עליונה קנה לו לעצמו את המעלות העליונות ויקח אותם עמו כאשר שב למקומו הראשון, וכאשר יתגלגלו האופנים פעם אחר פעם ברצוא ושוב מהויה להפסד ומהפסד להויה, כן יתרומם מעלת החמר זה אחר זה תמיד בכל מדרגה ומדרגה. ולכן אמרו חז"ל טוב מאד זה יום המיתה, משום שהתפתחות כל מדרגות החמר לא היה אפשר בלתי הויה והפסד, לכן המיתה היא טובה מאד להתפתחות העולם, ואבן מאסו הבונים היתה לראש פינה, כי כן היה רצון אלוה להגביה שפלים עדי מרום בלתי תכלית, וזו היא הסבה אשר עלה האדם למעלה והתנשא על כל היצורים בשכל הנקנה אשר ירש מאבותיו. ופעם אחר פעם עוד הלוך ילך האדם להתפתח למעלה למעלה בחכמה ותבונה ודעת להיות בימים יבואו כאחד ממלאכי מרום. וזה הוא אשר אמר דוד המלך עליו השלום, אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם, אכן כאדם תמותון, כי עוד לא עלה האדם אל המעלה העליונה להיות כאלהים לכן עוד ימות האדם ותחסרהו מעט מאלהים. אך לעתיד כאשר יתגלגל עפר האדם פעם ואחר פעם ברצוא ושוב ויתפתחו גם גופו ונפשו, אז יהיה האדם כאלהים יודעי טוב ורע. לכן מתחלה אמר הכתוב נעשה אדם בצלמנו כדמותינו, ואחר כך כתיב, זה ספר תולדות אדם ביום ברוא אלהים בדמות אלהים עשה אותו.

פרק רביעי

פירוש נעשה אדם משבתי דונולו

מאמר א. צלם ודמות אלהים

הרב רבי שבתי דונולו ז"ל (ספר חכמוני פירוש על ספר יצירה) כתב על דבר נעשה אדם בצלמנו כדמותינו. הוא רבי שבתי דונולו אשר כתב אודותיו הרב רבי שלמה באבער ז"ל במבוא לספר לקח טוב אות ל"א אשר ספרי החכם הזה היו נכבדים בעיני גדולי החכמים בדורות שבאו אחריו. רש"י ז"ל בפירושו לתלמוד (ביצה דף ל"ג ע"א) מזכירו לשבח, ואומר שם, נותנין מי סבכלי זכוכית לבנה ונותנו

בחמה כשהשמש חם מאד והזכוכית מוציאה שלהבת ומביאין נעורת ומגיעים בזכוכית והיא בוערת. כך שמעתי בפיוט יוצר שיסד אחד מגאוני לומבריאה רבי שבתי דונולו הרופא ז"ל (בנוסח הש"ס הנמצא אתי לא נזכר שהוא רבי שבתי דונולו הרופא אך סתם אחד מגאוני לומברדיאה, אבל הוא בלתי ספק רבי שבתי דונולו כי כן נמצא מאמרו בספר חכמוני). ובמסכת (עירובין דף נ"ו ע"א) הזכירו רש"י ז"ל גם כן. וכתב שם רבי שבתי דונולו הרופא ז"ל פירשו היטב בספר חכמוני שלו (שם במסכת עירובין כתוב דוטלו אבל כנראה שזה טעות הדפוס, מן נ"ו נעשה ט'). רבי יוסף קרא ז"ל בפירושו לאיוב צד ס"א מביא רבי שבתי דונולו בפירוש ברייתא דשמואל. והרוקח ז"ל בסודי רזי הנקרא ספר רזיאל הגדול דף י"ז ע"ב מזכירו גם כן. רבינו טוביה ז"ל השתמש בספר רבי שבתי דונולו ומזכירו שכן כתב בפרשה בראשית ורוח אלהים מרחפת, ולמה הזכיר אלהים ברוח יותר מן הכל כי מלחלוחית הרוח נהיו המים, ויש דוגמאות בעולם, כי אם יפיח אדם בכפו תתרטב כפו. אם יתחממו המים בכלי זכוכית נקיה ויתנה בחמה בתקופת תמוז תוכל להדליק ממנה נעורת. וכן אמר רבי שבתי דונולו נשמתו עדן בספרו כשנתעסק בחכמת ספ יצירה. וכל זה כתבתי אודותיו להראות אשר גדולי חכמי ישראל סמכו על דבריו. והוא רבי שבי דונולו כתב בחלק ראשון פירוש נעשה אדם בצלמנו כדמותינו, וזה דבריו. זה ספר חכמוני. סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. וכתיב מאין כמוך ה' גדול אתה וגדול שמך בגבורה. וכתיב מי ימלל גבורות ה', כי יוכל להעלות אפילו במחשבה כלום דבר. או מי הוא ראוי להרהר אפילו כהרף עין אחר האל הגדול הגבור והנורא להבין דמותו. שאפילו החיות שתחת כסא הכבוד והשרפים אשר ממעל לו, ומלאכי השרת ואראלים וכל צבא השמים אינם מבינים דמותו, שנאמר ישת חשך סתרו, כלם נחשבים מלידע ומלהביט ומלהבין דמותו. ועל זה מברכין ברוך כבוד ה' ממקומו. ואפילו הקדושים אשר בארץ והנביאים והחוזים שהיה מדבר עמהם לא הבינו ולא ראו דמותו כמו אשר הוא. כי משה רבינו עליו השלום היה ראש כל הנביאים והיה מדבר עמו פה אל פה, כמה בקש מלפניו לראות דמות פניו ולא שמע לו. ככתוב הראני נא את כבודך, והשיב לו לא תוכל לראות את פני. ונאמר ויאמר ה' הנה מקום אתי ונצבת על הצור והיה בעבור כבודי. על זה צוה משה לישראל ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה, כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא. מאלו הפסוקים אנחנו מבינים שלא ביקש משה רבינו עליו השלום מהשם יתברך כי אם לראות דמות פניו כמו אשר הוא, ולא נשמעה תפלתו בזה להעשות בקשתו, וזה אשר אמר ישעיה הנביא עליו השלום ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא. שרפים עומדים ממעל לו וקרא זה אל זה. אף על פי שאמר ואראה את ה' לא ראה דמות פניו. אבל ראה את הכסא וכבוד ה' מעל הכסא לא ראה. אבל ראה את שוליו כשולי המעיל. הנה למדנו כי משה ראה נצב את כבוד אחוריו, וישעיה ראה בחזון את כבודו יושב על כסא. ומתוך ראיית הכסא והשרפים שהיו עומדים ממעל לו הבין כי הוא לה'. אבל ראה את

כבוד שוליו והוא הכבוד אשר תחת רגליו ובעת שנראה למשה ולאהרן ולנדב ולאביהו ולשבעים איש מזקני ישראל לא ראו אלא כבודו באות וסימן שתחת רגליו, שנאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר. ויחזקאל הנביא עליו השלום אף על פי שראה בחזיונו החיות והאופנים שעל ראשי החיות כמו שפירש הכל בספרו, לא נראה לו דמות האל כאשר הוא כי לא יראהו האדם וחי, ולא רצה להראות לו אלא בדמות אדם. בדמות שהיה נהוג ומנוסה לראות, על כן נראה לאדם הראשון ולקין ולהבל ולחנוך ולנח ולשלשה אבות ולכל הנביאים והחוזים בדמות אדם, ולדניאל נראה בחזיון לילה בדמות אדם, ככתוב חזה הוית עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב. ומכל אלו הראיות ידענו באמת שאין בריה בעולם לא בשמים ולא בארץ שהיא יכולה להרהר בלבה על דמות אלהים. ככתוב ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו, וכתיב ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש. והא דכתיב בתורה ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותינו. וכתיב ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו, וכתיב זה ספר תולדות אדם ביום ברוא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אותו, זכר ונקבה בראם ויברך אתם. אין להבין כי האדם כדמות הכרת פני האלהים. והוא כאשר כתב עפר מן האדמה נוצר האדם, זכר ונקבה נבראו להוליד בנים. ומי יוכל לומר כי זה הצלם והדמות כדמות אלהים הוא. אלא פירוש הכתוב כן.

מאמר ב. אדם גולם

והוא מפרש פרטי כל האברים בגוף האדם, ואומר כי האדם גולם הוא וגופו ככלי נקוב ויפח באפיו נשמת רוח חיים, וכל זמן שהגוף שלם ובריא תהיה רוח החיים בתוכו בגזרת הבורא. ואם אינו שלם ובריא ויחסר ממנו מאומה מאותן האברים אשר שם מכון נשמת רוח חיים אז תצא הרוח מן הגוף הוא הגולם ותשוב אל אלהים אשר נתנה. והגולם ירקב וישוב אל העפר ככתוב וישב העפר על הארץ כשהיה. כל זה הבנין צריך האדם והבהמה והחיה והעוף והרמש והשרץ, כי מותר האדם מן הבהמה אין, אלא זה המותר יש לאדם מן הבהמה הדעת והבינה והדבור. מזה נודע שכל כח הגולם והדמות והראיה והריחה והלעיטה ודיבור וקול והמישוש והמעשה וההלוך ונענוע ש לאברים והתאוה והמחשבה והדעת והבינה מנשמת רוח החיים שנפח בו היוצר והבורא הן, שכן צוה יוצר הכל לרוח הנשמה בשעת נפיחתו כל זמן שהיא בתוך הגוף במכונותיו עד עת בא קיצו להחיות הגוף ולחממו ולקררו וליבשו וללחלחו ולהבינו ולהשכילו ולהודיעו הטוב והרע. ולעשות כל צרכי הגוף על ידי הכלים והאברים והסמפונות של הגוף שיצר הבורא להיות מכונותיו של רוח לכלכל את הגוף ואת הבשר ואת העצמות והמוח וקרבים והמעים והאברים וארבעה היסודות, ועוד צוה לרוח החיים והנשמה והגוף שלא יכונו זה מבלעדי זה כדי שלא ידמה אדם אל אלהים, ככתוב ותחסרהו מעט מאלהים, כי האלהים חיים ומלך עולם חי לעולמי עולמים ולא יתמו שנותיו ואינו צריך מכל אשר כתבנו בגוף.

האדם, כי אין לו לא אכילה ולא שתיה ולא שינה ולא תנומה ולא יגיעה ולא תלאה, ככתוב האוכל בשר אבירים, וכתיב הנה לא ינום ולא יישן, וכתיב הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ ולא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו. וכתיב נותן ליעף כח, וזה שאמר הכתוב כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא, אינו אומר על מאכל ולעיטה אלא על אש שורפת, וה' אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם ארך אפים וגדל חסד ורב כח, יש לו כח וגבורה וגדולה לאין חקר, וכלו חיים ורחמים וחן וחסד וחכמה ותבונה ועצה ועלילה וקול ודבור וראיה ושמיעה, כבודו בכל מקום, ראייתו ושמיעתו בכל מקום, כחו וגבורתו בכל מקום בשמים ובארץ בימים וכל תהומות, והוא הכל וממנו הכל ובידו וברשותו הכל, ככתוב לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש, וזה שכתוב עיני ה', פני ה', יד ה', ימין ה', הדום רגליו, ויתעצב אל לבו, כל זה לפי מנהג הדבור של בני אדם.

מאמר ג. בצלמנו כדמותינו

ופירוש נעשה אדם בצלמנו כדמותינו, לאחר שברא הקדוש ברוך את כל העולם, שמים העליונים והמלאכים וכל משרתי כבודו והארץ והרקיע והמים והאילנות והעשבים והמאורות והככבים והדגים והתנינים והעופות והשרצים אשר שרצו המים למיניהם, בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה, נתיעץ ברוחו הקדוש לבראות את האדם, שיהיה ממונה ושומר ואדון כל הבריות כמו משרתיו ועבדיו, למשול בעולם ולמלוך ולרדות בכל בריה שבארץ ושבימים להודות לו ואמר לעולמו נעשה אדם בצלמנו כדמותינו, בצלמי ובצלמך, כדמותי וכדמותך. כתארנו וכהכרת פנינו לא נאמר, אלא בצלמנו כדמותינו, שכל דבר הדומה זה לזה בין בתאר בין בהכרת פנים בין בכח בין בגוף בין במעשה בין במלאכה בין בממשלה בין בדבור בין בחכמה בין בקול בין בכל דבר הדומה זה לזה נאמר בו צלם ודמות, וזה הצלם ודמות שאמר ה' יתברך לעולמו אינו דמות תואר פנים, כי אם בדמות בעשה אלהים ומעשה העולם, כמו שהאלהים עליון ומושל באדם ובכל העולם תחת ומעלה כן האדם בכל עת שיעשה רצון בוראו, כמו שהאלהים יודע ומבין, כן האדם שנתן לו האלהים חכמה לידע, וכמו שהאלהים מספיק ונותן לחם לכל בשר, כן האדם מכלכל בני ביתו ומשרתיו ובהמתו, וכמו שהבורא עשה בנין העולם ומוסדות הארץ ונטיית הרקיע ומקוה המים, כן האדם יכול לבנות וליסד וקרות ולהקוות ולזרוע ולצמיח ולנטוע ולעשות אך ביגיעה ותלאה, והכל ברצון הבורא. וכמו שכל בריה אינה יכולה לראות את הבורא כך אינו נראה רוח החיים של האדם לא בחייו ולא במותו אפילו בשעת יציאתו מן הגוף. וכמו שהבורא יודע העתידות, כן האדם בעת אשר ינוחו רוחו וגופו מלעמול בעמל צרכיו וינום ויישן וישקוט ורוח החיים מלהתעסק בצרכי הגוף, אז יראה בחלומותיו עתידות, ורוחות המתים, ומקומות ואנשים שלא ראה, ודברים תמוהים גדולים, מה שאינו יכול לראות כאשר הוא ער. וכמו שאין בריה בעולם יודעת סתרי הבורא, כך אין בריה יודעת מחשבות לב האדם זולתי הבורא לבדו.

ככתוב ה' יורע מחשבות אדם. וברוב דברים ידמה האדם כמעט מזער לאלהים, לפי מיעוט הכח וקוצר החיים שנתן לו האלהים. ואף על פי שדמהו המשורר כמעט מזער קט לאלהים, לא דמהו אל בגוף ולא בתאר ולא בהדר ולא בכח ולא בגדולה ולא בממשלה ולא במעשה ולא בקצף ולא ברחמים ולא בארך אף, לא בקדושה ולא בטהרה ולא בבינה ולא בחכמה ולא בחיים, כי נתן לו האלהים סוף וקץ לימי חייו ולמעשיו נתן תכלה. אבל לאלהינו ברוך הוא לכל מעשיו אין חקר ואין מספר ואין סוף ואין קץ ואין תכלה. וכל מה שעשה ועושה הכל במאמרו וברצונו ובדברו הוא עושה הכל בכחו הגדול ברגע, לא ייעף ולא ייגע. ומפרש שם דמיון גוף האדם לעולם הגדול, ואומר וכמו שמתנהג העולם וכל אשר בו תחת ומעלה בכח רוחו של הקדוש ברוך הוא. כן מתנהג כל גופו של אדם תחת ומעלה מבית ומחוץ בכח נשמת רוח החיים שנפח בו האל יתברך. וכמו שסובל האלהים את העולם תחת ומעלה עם כל אשר בו ונראה בדעת הסכלים וההדיוטים כי הוא נסבל. כן סובל רוח החיים את כל הגוף תחת ומעלה מבית ומחוץ מקצה אל קצה ונראה בדעת ההדיוטים כי הגוף סובל את הרוח ואינו כן, כי בעת סוף יגיע קץ חייו תצא רוח האדם מן הגוף ותשוב אל האלהים אשר נתנה, והגוף הוא הגולם נשאר מת כאבן ולא יועיל מאומה, וכמו שהאל חי לעולמי עולמים, כן רוחו של האדם חי לעולם בין בטוב ובין ברע. אם היה האדם טוב וישר בחייו, תהיה רוחו צרורה בצרור החיים ובשלום, ואם היה רע וחוטא בחייו ולא חזר בתשובה תהיה רוחו בחיים רעים בצרה ובצוקה גדולה ככתוב. וא תנפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע. וגם דוד בקש מלפניו על זה ואמר אל תאסוף עם חטאים נפשי. וכתוב הצדיק אבד וכתיב בתריה יבוא שלום ינוחו על משכבותם. מזה נבין כי לפי מעשיו של אדם תהיה הרוח לאחר מיתתו לפי מעשיו שעשה בחייו בין בטוב ובין ברע. וכמו שהאלהים מלא כל הארץ כבודו. ככתוב אם יסתר איש במסתרים. כן נשמת רוח החיים של האדם שהוא כעולם קטן מכף רגלו ועד קדקדו מקצה אל קצה עד צפרני ידיו ורגליו. ומזה נבין האמת כי אם יגע באדם דבר בגופו בלא ראות עיניו כמו חיה או רמש או שרץ או עוף או אדם או בהמה או ברזל או קוץ או עץ או אש או מים קרים או מים חמים בין בגופו בין בראשו בין מבית בין מחוץ בין בעור בשרו בין בקצות ידיו ורגליו מיד מרגיש האדם אותו המקום הנוגע בו אותו דבר. מרגיש כל ימי חייו על אשר גופו מלא רוח החיים. ואחרי מותו אינו מרגיש מאומה מה יעשה לגוף בין בטוב ובין ברע. ועל זה כתיב שופך דם האדם באדם דמו ישפך, ללמדך כי מי שירצח את האדם כמו שהוא מחריב את כל העולם כלו, על אשר דמה את האדם לבריאת העולם ולצלם האלהים.

מאמר ד. אדם עולם קטן

טעם אחר כי בצלם האלהים עשה את האדם, דמהו האלהים לצלמו כמעט קט מזער. כיצד כמו שמתחלת בראשית הוציא רוח מרוחו בכחו הגדול והוציא מים

עם אותו רוח ברוחו הגדול, והוציא אש ממים בכחו הרב, והקפיא מן המים ההם מכח האש ועשה מהם הארץ, ומארבעה היסודות האלה יסד וברא את העולם כלו, ואלו הם ד׳ יסודות רוח ומים אש ועפר. כן גם ברא את האדם מארבעה היסודות מרוח וממים מאש ומעפר. כל זה עשה האלהים בכחו הגדול ובגבורתו החזקה והרבה. הרוח שנפח האל והוציא מרוחו בתחלת מעשה בראשית היתה לאין חקר ושיעור והוציא מים מלחלוחו יחד עם אותו הרוח לאין חקר ושיעור והוציא אש מלחלוחו מאותן המים לאין חק ושיעור. והקפיא מאותן המים ועשה את הארץ לאין חקר ושיעור ומדה, וכאשר ברא האלהים בתחלת בראשית את העולם הזה הגדול, כן ברא ויצר מן העולם הגדול את האדם שהוא עולם קטן, ודמהו אלהים בדמותו כמעט ובדמות העולם ברא את האדם הראשון תחלה כדמות האלהים וחסרו מעט, ככתוב ותחסרהו מעט מאלהים, ונתן לו רשיון שיעשה אף הוא אדם מגופו ומיסודו לפי כחו כרצון האל יתעלה. כיצד, מוציא רוח התאוה מרוח החיים שלו כמו רוח מרוח, ומסייע רוח התאוה את זרע הדומה למים כמו מים מרוח. ובאים בתוך הרחם רוח התאוה והזרע עם רוח החיים. ומכח רוח החיים היוצא עם הזרע ומרוח התאוה מתחמם הזרע בחום בתוך הרחם כמו אש, הנה זה דומה לאש ממים. ומן החום יקפא הזרע ויברא הבשר והגידים והעצמות והעור שהם כנגד הארץ, הנה זה דומה לארץ שנבראה מן המים. זה לך עולם קטן שיעשה האדם מגופו לפי מעוט כחו ברצון בוראו. ובכח יצרו ובכח רוח החיים שנפח בו באפו. וכמו שלא חסר מאומה רוח אלהים חיים על שהוציא רוח מרוחו ולא חסר מאומה על שהוציא מים מלחלוחו עם אותו הרוח שהוציא מרוח הקודש החי לעולמי עולמים, כן איש איננו חסר מאומה מכח חייו על שמוציא רוח מרוח חייו עם הזרע, וכן איננו חסר מאומה על אשר מוציא הזרע מלחלוחית גופו, ועוד על אשר יראה האדם כי הדבר הזה אשר כתבנו מבריאת בני אדם הנולדים מאדם עד סוף העולם. זה מגופו של זה וזה מגופו של זה איננו נודע כי אם בשכל ובבינה מעומק חכמה ודעת וחפץ להודיע כח מעשיו וגבורתו לבני אדם, נתן רשות לאדם כדי להבין ולידע בראיית עיניו ובמעשה ידיו את מעשה האלהים שעשה בתחלת בראשית ולהאמין ולהודות לאל ולהעיד לו כי הוא אל גדול ונורא גדול בכחו ונורא במעשיו, ונתן לו רשות לדעת שיפח בגרונו עם בית הבליעה שלו בשפתים פתוחות ולהוציא רוח מגופו מרוח החיים שלו, ועם אותו הרוח להוציא לחלוחית מגופו, ועל אשר הוא רוח החיים של האדם מעט מזער וקטן מוציא בנשימת גרונו ובית בליעתו רוח מרוח מעט וקטן ומזער. ועל אשר יהיה לחלוחית גופו של אדם מוציא עם נשימת רוחו לחלוחית קטנה מעט מזער, ואינו יכול כל האדם להוציא מאלה הלחלוחית שמוציא מגופו אש, על אשר יהיה הלחלוחית שמוציא מעט מזער. ועל זה נתן לו האלהים דעת ביה והשכל לעשות חילופו. ועל אשר לא יוכל האדם לתלות המים באויר בלא כלי כמו שעשה האלהים בכחו הגדול בתחלת בראשית, נתן לו האלהים דעת ובינה והשכל ליתן מים בכלי זכוכית זכה וצחה ותופס הכלי עם המים בידו ומרים באויר העולם. ועל שאין

לאדם אור ונגה וזהר כנגה וזהר של הקדוש ברוך הוא, מרים את הכלי ההוא של זכוכית עם המים הזכים שבתוכו ומעמידו כנגד זהרו של שמש בחום הקיץ ויאחז בידו האחרת הנעורת של פשתן זכה או צמר גפן או רקבון העצים אשר ביער איסק"ה שמה בלשון יון ורומיים, ומעמיד את הנעורת או את הצמר או את הרקבון הנקרא איסקה בנגד כלי הזכוכית מרחוק, ומפני זהר השמש אשר יזהיר בכלי זכוכית יוצא ועובר זהר חום השמש מתוך כלי הזכוכית ומתוך המים אשר בו, אז יבער צמר הגפן או הרקבון או הנעורת וידלקו כמו אש. זה לדעתי הוציא רוח מרוח ומים מרוח ואש ממים. ומי שלא ירצה להאמין ולידע איך נעשתה הארץ מן המים מכח האש, יעשה לו קמקום של נחשת וימלאנו מים זכים וצחים ומרתיחו על האש, וכל מה שיחסרו המים יוסיף עליהם מים וירתיחהו עוד. ככה יעשה בכל יום, ובמשך הזמן ימצא בתוכו כמו אבן קשה וחזקה. כל אלה הראיות החכים האלהים את האדם לעשות כמעט לפי כח המזער כדי להבין את כח מעשה האלהים הגדול והנורא.

מאמר ה. רוח מרוח

וכן הוא דעת חכמי המדע, אשר מן המים היורדים אל בטן האדמה ומרוב החום אשר בתוכה נעשה מן המים אבן מוצקה וקשה. גם ידוע אשר בחום גדול יתפרדו יסודות המים. יסוד אקסידזשען לבד ויסוד היחראדזשען לבד. כן יעשו חכמי המדע על ידי מכונה הנעשה לזה בלאבאראטאריום. ואז תוכל להדליק את יסוד המים ויהיה בוער באש. גם זה בדוק ומנוסה אשר אם תשפוך מעט מים על האש אז תגדל השלהבת, והוא משום שחום האש יפריד את יסודות המים ואז יתלקח יסוד המים והיה גם הוא לאש, כי על כן יגדל הלהב, לכן אנשים הרוצים לכבות את אש השרפה יזריקו את המים מסביב לאש השרפה במקום אשר החום לא גדול כל כך, ואז המים יכבו את אש השרפה, אבל אם תזרק מים בתוך השרפה אשר שם החום גדול אז תחזק האש על המים ותפריד את יסודותיה ויסוד המים יבער ויוסיף אש על השרפה. מזה נראה כי כנים דברי חכמינו ז"ל, והוא אשר המים יוציאו אש, ומן האש והמים יוצא עפר, וכולם יצאו מרוח, ורוח מרוח אלהים חיים, ככתוב וברוח פיו כל צבאם. ועוד כתבו חכמינו ז"ל, ויתר על כל בני העולם החכים את ישראל עמו לידע כח מעשיו ותחלת ברייתם כמו שכתוב כח מעשיו הגיד לעמו (והוא סתרי תורה תורת הקבלה אשר לא נתנה לאומות העולם אך לישראל עמו) וכתיב למען יראו וידעו וישכילו יחדיו כי יד ה' עשתה זאת וקדוש ישראל בראה. ולמען ידעו ויבינו וישכילו את מעשיו הגדולים והנוראים וידעו כי אין כמוהו ואין זולתו. הוא גדול ומעשיו גדולים ככתוב גדולים מעשי ה', הוא נורא ומעשיו נוראים כנאמר אמרו לאלהים מה נורא מעשיך. הוא נפלא ומעשיו נפלאים, ככתוב אודך על כי נוראות נפליתי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד. הוא אמת ומעשיו אמת דכתיב מעשה ידיו אמת ומשפט. הוא נאמן ומעשיו נאמנים ופקודיו נאמנים דכתיב נאמנים כל פקודיו. ברוך שם המיוחד לעולם ועד שהוא עושה גדולות ונפלאות

לבדו. ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וברוך שם כבודו, וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן.

מאמר ו. תכונת לב החיים

ואמרתי אני בלבי לדבר נכבדות ולבאר נפלאות מעשי ה' במכונת לב החיים כל מה שאפשר, והוא כי עד עתה עוד לא עלה ביד חכמי הטבע לדעת טבע הלב, ולהבין איך לב החי דופק ומתנענע ופועל בגוף החי להריץ הדם בכל הגוף מראשו עד אצבעות רגליו ברצוא ושוב, מן הלב אל הגוף ומן הגוף אל הלב בסדר אחד שוה מאה פעמים לרגע אחד (מינוט), כן יעשה הלב את מלאכתו פעם אחר פעם יום ולילה בלתי מרגוע עד אשר תכלינה שנות חיי הגוף על ידי המעוות אשר אי אפשר לתקן ואז יעמוד הלב מלפעול מלאכתו יום יום וימות עם הגוף באשר הוא גם כן בשר כבשר שאר אברי הגוף. ולא מצאו חכמי המדע שום דבר במכונת הלב אשר תסבב סבת פעולתה התמידית. וכאשר חקרו חכמי הטבע על דבר זה ועשו נסיונות עם לב צפרדע אחת וימצאו שאם אף יקרעו עורקי הלב המקשרים אותו עם הגוף והמוח בכל זאת עוד ידפוק הלב כבראשונה זמן קצר. ומזה למדו שהלב יכול לפעול בלתי המוח, והמוח לא יכול לפעול בלתי הלב, משום שהמוח לא יפעול בלתי מרוצת הדם, ואם תפסוק מרוצת הדם מלבו אל המוח אז יפסוק המוח מלפעול על הגוף, אבל הלב עוד הולך ודופק ופועל בלתי המוח, המוח הוא מקום הדעת והלב הוא מקור החיים ופעולותיהם שונות, והוא שהמוח ישכיל את החי והלב מחיה את גוף החי והוא בעצמו מקור החיים. פּראָפעסאָר ר. ו. טאוער, גם פּראָפעסאָר צ. פּ. הערם זה לא כביר אמרו שאפשר לעשות שיברא לב חדש מלב ישן על ידי אינקיובייטאָר, הוא המכונה אשר יחממו בה ביצי העופות להוציא ולגדל אפרוחים, ועשו נסיונות על דבר זה, והוא שלקחו לב חי מן צפרדע אחת וישימו את הלב באינקיובייטאָר, והיה הלב הולך ודופק כאשר הוא בגוף החי בסדר אחד, ואחר כך מצאו שסעל חי אחד חדש נפרד מן הלב ההוא, והסעל לחי ההוא החל לגדול ולפעול לעצמו ומעשה לב אבותיו בידו לדפוק ולנוע כסדר הלב, ואחר כך נפרדו סעלס חיים רבים מן הלב, וכל אחד מן הסעלס מעשה אבותיו בידו לדפוק ולנוע. ופתאום החילו הסעלס החדשים להתקרב זה אל זה ויתאחדו יחד בלב חדש אחד ומעהש אבותיהם בידם להתנענע ולדפוק, והפלא היה שכאשר התאחדו הסעלס דפקו כולם בזמן אחד לא אחד קדם לפעול מהשני אך כולם עשו פעולתם כאחד לדפוק מאה פעמים ברגע אחד. אך הקורא לא ישכח אשר הסעלס החיים נולדו מסעלס הלב אשר עוד היה בחיים באינקיובייטאָר, אבל החכמים ההם לא עשו בעצמם את הסעלס אך נולדו מן סעלס הלב אשר היה. ואם אף חכמי הכעמיע הבטיחו שלעתיד יהיה בידם לברוא סעל חי בעצמם אך לעת עתה עוד לא עלה בידם לעשות כן, והפלא הוא מאין בא החיים ללב המת ההוא לפרות ולרבות, ומי הוא המאחד הסעלס החיים החדשים אשר נפרדו מן הלב ומי הוא אשר נתן בהם כח לסעלס החדשים קודם שנתאחדו, ואחר כך כאשר התאחדו לפעול ולעשות מעשה

אבותיהם, ועוד בסדר ובלב אחד ובזמן אחד בלב תמים לדפוק מאה פעמים ברגע אחד. אך האמת היא שהאלהים בורא הכל מלא כל הארץ כבודו, והאלהים אשר ברא את הסעל הפרטי החדש הוא הנותן לו חיים לפעול, ובכח גבורתו הנפלאה אלהים הוא המאחד את הסעלם הפרטים החדשים להיות ללב אחד חדש ולפעול בלב שלם ובסדר אחד כמעשה לב תמים בגוף שלם. אלהים הוא בעצמו פלא ומעשיו נפלאים. והאלהים הוא העושה גדולות ונפלאות לבדו, ובכחו הגדול הוציא רוח מרוח, ומים מרוח, ואש ממים, ועפר מאש, ומכולם בנה את בנין כל העולם כולו בחוקה אחת ובמשפט אחד לכולם. האלהים בחכמתו הנפלאה ובכחו וגבורתו ברא ויצר ועשה רבוא רבבות צבא השמים וכולם חיים, כולם הולכים וסובבים ומתנועעים במקומו של עולם ברצון ובכח גבורת אלהים חיים, כי אל אלהים חיים אחד הוא בעולם. האלהים הבורא והמחיה את כל העולם כולו, הוא האלהים הבורא ומחיה את לב החיים והוא האלהים הבורא ומחיה סעל אחד פרטי, והוא האלהים המאחד את הסעלם החיים הפרטים להיות ללב אחד שלם ופועל בו כי אל אחד הוא בשמים ובארץ והוא הפועל בכח גבורתו הנפלאה בכל העולם ומלאה. ככתוב כי את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה'. וכתיב בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם, ונאמר המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, וכתיב אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול, ונאמר אני אני הוא, אני הוא ולא אחר.

מאמר ז. אדם תכלית הבריאה

ולכאורה פירוש חכמינו ז"ל נעשה אדם בצלמנו כדמותינו אינו מובן, כי מה יתרון נמצא בבריאת האדם ומעשיו יותר מכל שאר הברואים אשר יהיה ראוי לדמות אותו לאלהים, הלא כל ברואי הארץ תולדתם רוח מרוח ומים מרוח ואש ממים ועפר מאש כאשר הוא באדם, ומותר האדם מן הבהמה אין, כי כזה גם זה בטבע אחד נוצרו, כזה גם זה כמשפט האדם כן כל שאר ברואי העולם ישתלשלו אחד מאחד לקיום המין, לכן מדוע זה האדם מצא חן בעיני אלהים לרוממו על כל היצורים ולדמות אותו לאלהים לאמר עליו נעשה אדם בצלמנו כדמותינו. אך האמת היא אשר מותר גוף האדם מן הבהמה אין, והאדם בכלל הבהמה. רצה לומר אין חילוק בין בריאת גוף האדם ובין בריאת גוף שאר הברואים, כי כולם במשפט אחד יולדו, רוח מרוח, ומים מרוח, ואש ממים, ועפר מאש. אך יש הפרש גדול בהתפתחות האדם יותר מכל היצורים, כי כל ברואי עולם התפתחו ממדרגה למדרגה לפי צורך התפתחות העולם עד זמן ידוע, וכאשר עשו את פעולתם ולא היו נצרכים עוד יותר להועיל להתפתחות, אז נאספו ואבד זכרם מן העולם. הם המה הברואים הנמצאים בבטן האדמה הנקראים פאסילס, והם הברואים אשר חיו על הארץ בימים הקדמונים והם היו אבות הברואים אשר המה חיים ונמצאים כעת אתנו על הארץ. ובא יבוא יום אשר גם הברואים אשר חיים כעת על הארץ גם הם יאספו ויאבדו מן העולם. ולדעתי כל ברואי עולם הם החמר והלבנים אשר מהם נבנה ונתפתח

בנין האדם. ותכלית הבריאה היה האדם. סוף מעשה במחשבה תחלה. והאדם נברא אחרון לכל הברואים ביום הששי. וואשר אמרו חז"ל שכל העולם נברא בשבילו, רצה לומר למענו ולתכליתו באשר האדם הוא תכלית הבריאה והוא סכום הכל וכולל הכל. וכתיב וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ ואדם אין לעבוד את האדמה. רצה לומר לכן לא המטיר ה' על הארץ משום שהאדם עדיין לא היה בעולם, כי אך למענו היתה בריאת הכל. וכאשר אמרתי כי בא יבוא יום אשר כל הברואים יגועון ואל עפר ישובון, בלתי האדם לבדו יחיה לעולם הבא, ככתוב ויברך אותם אלהים ויאמר פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה, כי לעתיד אך מין האדם לבדו יחיה בארץ, וכל שאר הברואים יתמו מן הארץ כי לא יהיה עוד צורך בהם. משל לאומן העושה כלי הנצרך לו מחתיכת עץ גסה ועבה, והיה כאשר יגמור האומן לעשות הכלי, אז כל הפסולת והמותרות אשר נפלו על הארץ בעת המלאכה, יטאטא האומן מן הבית וישליך אותם החוצה, אך הכלי לבדו ישאר בבית, והוא משום שתכלית המלאכה היה הכלי. כן האדם הוא תכלית הבריאה וכל הבריאה אשר עזרה להתפתחות האדם הם הפסולת והמותרות, לכן לעתיד כל הברואים יתמו כי לא יהיה עוד צורך בהם, ואך האדם לבדו ימלא את הארץ ויכבוש אותה ובזה יתנשא האדם לכל לראש כי כל הברואים עושים רצון קונם והם בעצמם אינם יודעים מאומה מה ועל מה הם עושים. לא כן האדם כי הוא לבדו אשר חנן לו אלהים בחכמה בינה ודעת, להשכיל ולדעת סוד מעשה מרכבה ומעשה בראשית ולהשיג ולהכיר בוראו. וזה הוא אשר אמר הרב חכמוני ז"ל, כי כל זה איננו נודע לאדם כי אם בשכל ובבינה מעומק חכמה ודעת, וחפץ ה' להודיע כח מעשיו וגבורתו לבני אדם, ונתן הכשרון לאדם להבין ולדעת בראיית עיניו ובמעשה ידיו את מעשה האלהים שהיה בתחלת הבריאה, ולהאמין ולהודות לאל ולהעיד עליו כי הוא אל גדול ונורא גדול בכחו ונורא במעשיו.

מאמר ח. ויברא את האדם בצלמו

ויברא אלהים את האדם בצלמו, בצלם אלהים ברא אותו, זכר ונקבה ברא אותם. ויברא אלהים את האדם בצלמו, פירוש בצלם האדם, רצה לומר בריאת האדם התחתון היה כעין דוגמת האדם העליון ונשתלשלה מלמעלה למטה בצלמו. ועוד יש לומר פירוש הפסוק, ויברא, מאן דברא, הוא עילת כל העילות וסבת כל הסבות, ברא, אלהים, את האדם בצלמו, רצה לומר באצילות, אלוה אצל מאורו ויפח נשמת חיים באפיו הוא חלק אלוה ממש, רוח מרוח אלהים חיים. וכתיב כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי. ויהיה פירושו ויברא אלהים את האדם, רצה לומר את האדם ברא אלהים בצלמו. בצלם אלהים ברא אתו, חסר ו' ופירושו אתו, עמו. ועוד יש לומר בצלם אלהים ברא אתו, את האדם להיות כאלהים שר ומושל על הארץ ומלאה לעבדה ולשמרה ולרדות בדגי הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרמש על הארץ, לעשות תיקונים טובים בעולם כאחד ממשרתי המלך

וכמלאך אלהים, ולעשות סדרים ישרים ונכונים על הארץ בחכמתו ובבינתו ובדעתו אשר חנן לו לאהים. ככתוב: ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו, תמשילהו במעשה ידיך כל שתה תחת רגליו. ואמרו חז"ל (זהר חדש מדרש הנעלם דף ו' ע"ב) ואמנם כי האל יתברך ברא את האדם שהוא נקרא עולם התחתון כנגד עולם העליון הגדול, ונתן בו קיום הנפש המניע לגוף כולו, ועל כן הבדילו מכל הנבראים אשר למטה עמו. ובמה האדם מובדל מיתר הנבראים? אך בזאת הנפש. היא הנפש המדברת. שאל רבי יהודה לרבי דוסתאי הנפש אשר באדם הנקראת שכלית איזו נפש היא ואיזה מקומה. אמר לו הלא ידעת כי האדם ברא אותו המקום יתברך בשמו, וכאשר הוא גדל וידע עניני העולם ומביט בלבבו הוא מעצמו מרוח הנפש הזאת: כי הואיל והוא מביט ורואה נפלאות הבורא וחידוש העולם וזריחת המאורות ערב ובוקר וכי כל העולם כלו תלוי בכחו יתברך: הוא משתדל בעצמו לחקור ולהשיג השגה קדושה וברה, ואז יש לו נפש השכלית, מפני שהוא משכיל לדעת לחקור בחכמה. רבי עזריה אומר הנפש מקומה בלב והיא מניעה לכל הגוף והיא מונחת באמצע הגוף ומאירה לכל הגוף. כאשר נתן השמש בחצי השמים: והגוף מתקיים בנפש, והנפש באויר, והאויר בבורא, והבורא יתברך סובל כל העולמות בכח שנאמר אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול. ועוד אמרו (שם פרשה בראשית דף ה' ע"א) והא דאמר רבי יוחנן בא וראה למה ברא הקדוש ברוך הוא את האדם אחרון לכל הנבראים: אלא ללמדך שעשה בכל יום ויום מלאכתו וברא העולם וכל צבאם, וביום הששי שהוא אחרון למלאכתו ברא את האדם: אמר לו לאדם עד כאן הייתי אני משתדל במלאכה, מכאן ואילך אתה תשתדל בה. וזהו בראשית ברא אלהים קודם שיבא אדם לעולם. ואמר רבי יוחנן למה נברא אדם בצלם אלהים שנאמר ויברא אלהים את האדם בצלמו. משל למלך שהיה מושל על המדינה, והיה בונה בורניות ותיקונין לעיר וכל בני הדור משתעבדין תחתיו. יום אחד קרא לכל בני העיר ומנה עליהם שר אחד שלו. אמר עד כאן הייתי טורח בכל צרכי העיר ולעשות מגדלים ובירניות, מכאן ואילך הרי זה כמוני. כענין זה ראה צויתי כל העיר וכל אשר בה כאשר הייתי מושל עליה ובונה אותה ככל חפצי כך אתה תבנה ותעשה מלאכת העולם: מכאן ואילך יהיה הכל מסור בידך וכולם יהיו משועבדים תחתיך ויראים ממך כאשר היו יראים ממני, שנאמר ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ. ועל כן בצלם אלהים עשה אתו: ויברא אלהים את האדם בצלמו לעשות כל צרכי העולם ותיקוניו כאשר הוא עשה בתחלה. בנסעי לארץ ישראל ועברתי דרך גיברال־טאר, הוא מבוא השער מים אטלאנטיק לים התיכון, וראיתי שם הרים גבוהים למאד ומרחוק ראיתי עיר אחת נבנה מתחת להר על שפת הים: והבתים משלש וארבעה קומות היו נראים לי כמצבות בית הקברות, וראיתי שם על חוף הים אנשים הולכים רצוא ושוב אנה ואנה והיו נראים בעיני כחגבים קטנים. ואמרתי בלבי: רבונו של עולם! הלחגבים האלה נתת את הארץ ומלאה לירושת עולם ולמשול בה, והברואים הקטנים האלה חלקו את הארץ ביניהם וכל משפחה ומשפחה נתנו גבול

לארצם והברואים האלה יריבו ביניהם ועל לא דבר יערכו מלחמה זה עם זה וימיתו איש את רעהו, ולא יתנו אל לבם לדעת כי הארץ נתן אלהים לבני אדם לעבדה ולשמרה לכולם בשווה ולא להשמיד ולהאביד איש את אחיו כחיות היער. ובצדק אמר דוד המלך עליו השלום אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם, אכן כאדם תמותו, והוא משום שהאדם עדיין לא עלה על מדרגת האדם להדמות אל אלהים, אך עוד בא יבוא יום כאשר נבא הנביא ישעיהו וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה, כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים. ובאמת לא רב הכמות הוא הדבר העומד במעלה עליונה. ואיך שיהיה דבר הכמות גדול הוא כאין נחשב נגד דבר בלתי בעל תכלית. וכל ההרים הגבוהים גם כדור הארץ הוא כנקודה קטנה ברו בחלל העולם, ולא כמות החמר הוא דבר יש כאשר בארתי במקומו, ולא חמר גוף האדם הוא האדם, כי אם נשמת האדם אשר נפח באפיו אלהים חיים והוא חלק אלוה ובלתי בעל תכלית, הוא האדם, ולו נתנה הארץ לעבדה ולשמרה ולמשול בה, ככתוב נעשה אדם בצלמנו כדמותינו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרמש על הארץ, וכתיב ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו, תמשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו. ואמרו חז"ל (זהר פרשה תזריע דף מ"ח ע"ב) תאנא בששי נברא אדם בשעה שנשלם הכסא ונקרא כסא דכתיב (מלכים א' ו') שש מעלות לכסא, ולפיכך נברא האדם בששי שהוא ראוי לישב על כסא.

מאמר ט. בצלם אלהים

ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו. ואמרו חז"ל (זהר חדש שיר השירים דף ע"ג ע"א) בצלמו בצלם, תרין צלמין אמאי אינון. אלא חד לדכורא וחד לנוקבא, תרין אלהים הכא חד דכר וחד נוקבא. בצלמו דכר בצלם בצלם אלהים נוקבא. ועל דא ויברא אלהים את האדם בצלמו דא עלמא עילאה, בצלם אלהים דא עלמא תתאה. ורזא דא נעשה כללא חדא כדקאמרן. זכר ונקבה ברא אתם. פירוש האדם הקדמון (דהי פריארי מאן) אבי אבות האדם, בתקופה הראשונה להתפתחות ברואי החיים בעולם בימים הקדמונים ובריאת החיים בכלל היה עוד בשפל המדרגה, אז גם האדם ככל שאר הברואים היה נברא זכר ונקבה יחד בגוף אחד. אף אחרי כן בתקופה השניה להתפתחות הברואים אז נפרד טבע הנקבה מטבע הזכר, ויהי אברי זכר בגוף אחד לעצמו ואברי נקבה בגוף אחד לעצמה. גם עוד כעת יש ברואים משפל המדרגה אשר טבע הזכר וטבע הנקבה הוא בגוף אחד הנקראים (הערמא־פראדיטעס), והוא (טאניא, פלאנאריא ענד סיללים), וחכמי אנאטאמי כתבו כי לפעמים נמצא בגוף זכר סימני אברי נקבה וכן להיפך בגוף נקבה נמצא סימני אברי זכר במעמד (רודימאו). וזה ידוע אשר הזכר יש לו שדים כנקבה, ובימים הראשונים להולדתו ימצא בהם חלב כמו בשדי הנקבה, ואם הילד תציץ החלב מן השדים למען לא ירע להילד. ומי יודע אם לא גם אחרי הנסירה אחרי שנפרד גוף

הזכר מגוף הנקבה, מוטל היה גם על הזכר, או במקצת או בכלי להניק את הילדים כמעשה הנקבה בימים ההם. כן הוא באדם וכן הוא בכל הברואים׳ חוקה אחת ומשפט אחד לכל ברואי החיים היונקים ועוד כידוע שיש מיני ברואים אשר יולדו טומטומים והמה חסרי זרע כמו הפועלים בדבורה והפועלים בנמלים והם נקראים עבדים משום שהם עושים כל מלאכת העבודה בחברתם והם לא יפרו ולא ירבו, גם בבני אדם יולדו לפעמים טומטומים ואנדרוגינוס, והוא גוף אחד המכיל בקרבו טבע הזכר וטבע הנקבה והם לא יפרו ולא ירבו. ואמרו חז״ל אדם אנדרוגינוס בראו ככתוב זכר ונקבה ברא אותם. ועוד אמרו חז״ל דו פרצופים נברא האדם ככתוב אחור וקדם צרתני. ועניננו הוא שטבע הזכר וטבע הנקבה נברא בגוף אחד׳ ועוד אמרו חז״ל (זהר פרשה פקודי דף רל״א ע״א) תא חזי בשעתא דברא קודשא בריך הוא לאדם הראשון דכר ונוקבא אתבריאו והוו תרווייהו דא עם דא קשורא נוקבא לאחורא ודכורא לקמא, עד דנסיר לון קודשא בריך הוא ואתקין לה ואעיל לה לקמיה דאדם לאסתכלא אנפין באנפין׳ וכיון דאסתכלו אנפין באנפין כדין אתסגי רחימותא בעלמא ואולידו תולדין בעלמא מה דלא הות מקדמת דנא. ועוד אמרו חז״ל (אבות דרבי נתן פ״א) כשברא הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון צר אותו פנים ואחור שנאמר אחור וקדם צרתני. וירדו מלאכי השרת לשרתו ונטלו הקדוש ברוך הוא ונתנו תחת כנפיו שנאמר ותשת עלי כפיך. דבר אחר ותשת עלי כפיך כיון שסרח נטל לו הקדוש ברוך הוא אחד מהן וזה טבע הנקבה. ועוד אמרו חז״ל (זהר חדש מדרש הנעלם פרשה בראשית דף ט״ז ע״ב) אמר רבי יצחק אמר רב אדם וזוגו עמו נבראו ביחד. הה״ד זכר ונקבה בראם ונטלה מגביו והכינה והביאה אל האדם. ועוד אמרו חז״ל (זהר פרשה ויקרא דף י״ח ע״ב) רבי שמעון פתח (ישעיה ל״ב) נשים שאננות קומנה שמענה קולי וגו׳ כמה אית ליה לבר נש לאסתכלא ביקרא דמאריה בגין דישתכח בריה שלים קמי קודשא בריך הוא, דכד ברא קודשא בריך הוא לבר נש ברא ליה שלים, כמה דאתמר (קהלת ז׳) אשר עשה אלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים׳ את האדם דכר ונוקבא ונוקבא אתכלילת בדכורא, וכדין ישר כתיב׳ לבתר והמה בקשו כשבונות רבים. רצה לומר בתחילת הבריאה היה טבע הזכר וטבע הנקבה בגוף אחד שלם ואחר כך על ידי סבות שונות וחוקים ידועים התפרדו ויהי גוף הזכר לבדו וגוף הנקבה לבדה. וזה הוא בקשו חשבונות רבים. זה לא כביר פראפעסאר דזשעקוס לאָוב מן ראקפעללער אינסטיטוט בעיר ניו יארק, דרש בפריינקלין אינסטיטוט בעיר פהילאדעלפיא, וזה הוא שאמר שעלה ביד המדע לעשות (ענג סעלס ארטיפישיאל פארטהענאגענעסים), והוא זרע אשר לא יפרה וירבה. אבל לא עלה עוד ביד המדע לברוא (ספערם סעלס) והוא (לאוורא) זרע אשר יפרה וירבה ויעשה תולדות. והוא אמר גם שבשפל הברואים גוף נקבה בעצמה יכולה להפרות ולרבות ולעשות תולדות דור חדש למינה בלתי זרע זכר. רצה לומר שהנקבה אינה צריכה לסעלס זרע זכר לעשות תולדות. אך הפלא בעיניו הוא זה שכל הנסיונות שעשה עם הזרע (לאוורא) מן מיני הברואים היינו (סטאר

פיש' סי אורטשין ענד פראגס), ועלה בידו לחמם הלאווראַ במכונה אשר עשה לזה ולגדל הזרע ויתפתחו מהלאוורא אך זכרים ולא אחת מהם היה נקבה להפרות ולרבות לאוורא חדשה למינה. וטעם סיבת הדבר הזה כולם הם השערות בעלמא ואינו בדוק ומנוסה, כאשר הוא אמר בעצמו. אך מזה נוכל ללמוד ולחזק דברי חז"ל המקובלים שאמרו בפירושם לספר יצירה (פרק ג' משנה ב') שלש אמות ימ"ש סוד גדול ומכוסה ומופלא וספון בששה טבעות ויצאו מהם אש ומים ורוח ומתחלקים זכר ונקבה. והוא שכתב הראב"ד ז"ל כי מאמ"ש ולמטה מתחלקין הנפעלין מהם לסוד זכר ונקבה, אבל באמ"ש אין ראוי להזכיר שם זכר ונקבה. והנה סוד יו"ד עם ה"י אין ראוי לומר בהם זכר ונקבה אף על פי שהם כח לאמ"ש. וכן כתב שם אוצר ה' ז"ל כי מן אמ"ש ולמטה כולן מתחלקין זכר ונקבה בעולם ושנה ונפש. ומהן מתרכבין הנוצרים לזכר ולנקבה. אבל באמ"ש אין ראוי לומר בהם זכר ונקבה. ועניננו הוא שבהתחלת הבריאה היה גוף הזכר לבד, כאשר אמר הכתוב ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו. רצה לומר גוף זכר ולא היה מוליד. ועניננו הוא כאשר אמרו חז"ל שקודם שנברא העולם היה בונה עולמות ומחריבן בונה עולמות ומחריבן ולא נתקיימו. ואמר דין הניין לי ודין לא הניין לי. רצה לומר שאחר כך במשך הזמן נתפתח טבע הנקבה בגוף הזכר ונעשה תולדות ועליהם אמר דין הניין לי. וזה הוא שאמר הכתוב אחר כך, זכר ונקבה ברא אותם ועשו תולדות למינו. אחר כך אמר הכתוב לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו. וזה היה אחר כך בתקופה האחרונה כאשר התפתחה הבריאה והיה הנסירה גוף זכר לבדו וגוף נקבה לבדה. לכן דעתי שבריאת החיים נתפתחה בשלש תקופות, קודם היה הבריאה בגוף טבע זכר לבד ולא נתקיים הבריאה, ובמשך הזמן על ידי סבות פנימיות וחיצוניות מהרכבת יסודות שונים נתפתח טבע הנקבה בגוף הזכר ועשו תולדות. ובתקופה השלישית נתחלק טבע הנקבה בגוף לעצמה. לכן לפי דעתי לא עלה ביד החכמים לחמם ולגדל מן הלאוורא במכונה אשר עשו אך זכרים שהוא ראשית הבריאה. ואם אף שבסעלם הלאוורא יש בירושת אבותיהם גם טבע הנקבה, אבל כיון שההתפתחות החיים מן הלאוורא נעשה במכונה לא במקום הראוי ומסוגל להתפתחות הנצרך לזה, היינו יסודות שונים הנמצאים במים אשר יסבו הרכבות שונות והוא הסבה אשר יסבב להתפתח טבע הנקבה בגוף הזכר וזה לא היה במכונה, אז נתגבר טבע התחלת הבריאה והוא טבע הזכר אשר בתקופה הראשונה ונתהוו מן הלאוורא אשר גדלו במכונה כולם זכרים. ולא נקבות, משום שההתפתחות טבע הנקבה היא מן הנפלאות שעשה ועושה ויעשה הבורא לבדו, ככתוב אשר ברא אלהים לעשות, וכתיב לעושה נפלאות גדולות לבדו, ומפתח של חיים הוא ביד הקדוש ברוך הוא ולא נמסרה לאדם. וכל זמן שהאדם אינו יודע סבת החיים לדעת התפתחות זרע החיים לברוא (ספערם סעלס), אי אפשר לו לדעת גם כן סבת התפתחות טבע הנקבה בגוף הזכר. וגם כן אי אפשר לו לדעת סבת הנסירה טבע הזכר בגוף אחד לבדו וטבע הנקבה בגוף אחד לעצמה. כל זה הוא עוד סודות הנעלמים מחכמה

האנושית וה' אלהים הוא היודע וברצונו הכל נעשה. ככתוב כי כל אשר חפץ עשה. וכל אשר עשה ועושה ויעשה הוא להטיב להבריאה כפי חכמתו וגבורתו הנפלאה. ושלש תקופות ההתפתחות החיים בבריאה מרומז בכתובים בתורה ויברא אלהים את האדם בצלמו׳ בצלם אלהים ברא אתו, זכר ונקבה ברא אותם.

מאמר י. פרו ורבו

ויברך אתם אלהים. ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה. ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ׳ פירוש ויברך אתם זה ברכה. ופירוש ויאמר להם זו מצוה. ברכה ומצוה זה תלוי בזה׳ אלוה ברך אותם ואמר להם אם ישמעו בקולי וישמרו את הציווי לפרות ולרבות וימלאו את הארץ ויהיו לעם גדול אז יהיה ביד האדם לכבוש את הארץ ולמשול על כל שאר הברואים בעוז ותוקף, וכאשר ירדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ זה יעזור להם ויתן להם האפשרות להפרות ולרבות מיין האדב להתפשט על כל פני הארץ ולהחיות את נפשם, כי כל מאן דאלים גבר במלחמת החיים, והאדם גרש יגרש את החיות מעל פני האדמה ותהיה הארץ לאחוזה ולירושת עולם לו ולבניו עד עולם.

מאמר יא. מתי בא האדם להעולם

חכמי המדע חקרו לדעת משך הזמן מעת בא האדם אל העולם מעצמות הברואים הנמצאים בבטן האדמה הנקראים פאסילס ודומים לעצמות האדם. והפאסיל אשר מצאו בבטן האדמה במדינת יאוואַ לפי דעת חכמי המדע הוא נין ונכד מאבי אבות האדם הנקראים (פיטהעקאנטהראפוס) או (אפס־מאַן אָוו פרעהיסטאָריק יאוואַ)׳ אשר חי בתקופה (פליאָצענע), והיא לערך חמש מאות אלף שנים. בשנת 1887 בפלך גערנאַ במדינת ספיין סמוך למזרחית צפונית בקצה הרי פירענעעס חפרו שם אנשים בעומק חמשה עשר רגל בבטן האדמה וחתכו שם אבנים לבנות בתים, וימצאו בתוך הצור פאסיל והוא עצם לחי אחד עם ששה עשר שניים התחתונים. והלחי ההיא נמצא כעת בבית אוצר רעליקס אשר אסף דון פעדראָ אלסיוס. הצור אשר בו נמצא הלחי הוא קשה וחזק מאד הנקרא (טראַלערטין). וחכמי הגעאָלאָגי החליטו אשר הצור ההוא הוא מן התקופה הנקראת (ההי פלעיסטאָצין פעריאָד). וחכמי אנאטאמי אשר בקרו את עצם הלחי עם השניים החליטו שהוא לחי אדם׳ וחכמי ארכיאָלאָגי החליטו שהלחי ההיא היא ממין האנשים אשר חיו בימים הקדמונים הנקראים (מאוסטעריאַן רייס) או (נעאַנדערטהאַל גראָופ אָוו פרימיטיוו יומאַניטי). המקום אשר שם מצאו הלחי היה מימים הקדמונים אמת מים גדול ובמשך זמן רב נתיבשו המים. וכעת נמצא במקום ההוא באמצע העומק אמת מים קטנה הנקרא (לייק אָוו באַנאָלאַ), ולפי דעת החוקר דזשיימס גייקע ישבו בימים הקדמונים במקום ההוא אנשים (אָוו מאוסטעריאַן רייס), וכפי אשר צייר אותם האנשים ההם היו דומים לאָראַנגענטאַנג, הייגו מצח נמוך שקוע וסלוד בעינים

גדולות ועגולות, עצמות הלחיים עבים וחזקים וכל עצמות גופו היו עבים וחזקים כתאר גוף אראנגענטאנג וגובה לו חמשה רגל ושלשה אינטשעס. ולפי דעת החוקר פראפעסאר מעי קורדי האנשים ההם ידעו לעשות אש. ואם אף מוח האדם היה בשפל המדרגה בכל זאת נתן להם יתרון המעלה על שאר הברואים בזה שידעו לעשות אש הנצרך לזה שכל אנושי. ולפי דעת חכמי אנטראפאלאגי אנשי (מאוס־טעריאן) נסעו ועברו ממקום ההוא ותחתם ישבו אחר כך עם אחר הנקראים בשם (אוריגנאשיאנס) אנשים שונים בתוארם ושכלם מהאנשים (מאוסטעריאנס) אשר חיו לפנים במקום ההוא. ולפי דעת חכמי המדע האנשים ההם (אוריגנאשיאנס) הם האנשים אשר התחילו ליפות מגריהם במערות האדמה בציורים שונים על הדפנים הנמצאים שמה או מצוייר בצבע או חקוק על האבנים מינים חיות ועופות שונים. החוקר קאונט בעגאוער מעיר טאולאוסע הוא אשר אסף באוצרותיו הרבה מינים רעליקס מהאנשים אשר חיו בימים הקדמונים. ובפלך אריעגע במדינת פראנקרייך אצל הרי פירענעעס מצא מערה אחת ועל אבן כותלי המערה שם מצא ציורים שונים במספר שתי מאות מחיות ועופות שונים היינו דובי, אריה, זאב, סוס, ביזאן, עז, כבש, אילת, קאמאים, מאממאטה, ורהינאסעראס. מהם מהחיות כבר אינם נמצאים באירופה, וכל הציורים נעשו בטוב טעם ודעת כמלאכת יד אומן המצייר המודרני, ורעינדיר אחד שוכן על רגליו מצוייר בתוך פריים מרובע ובין הציורים נמצאו ציורים דמיונים (אנטהראפאמארפהיק) ובתוכם נמצא ציור אשה בצבע שחור הולכת על ארבע הידים ורגלים ובראשה קרן אחת כעין קרן הרעינ־דיר. וכמו כן מצא שם תמונות מחיות ועופות שונים חקוק על האבנים ועל עצמות ועל עצם אחד חרות דג הנעשה בטוב טעם ודעת ונחמד למראה. ובפלך (טוס־ד אודאובערט גם כן במדינת פראנקרייך אצל הרי פריענעעס קאונט בעגאוען מצא מערה אחת ובתוך חדר אחד במערה לפני ולפנים מצא פסל תמונת שני ביזאנס עשוים מחמר הנמצא במערה אחרת הסמוך לזה. וגודל הביזאנס שתי רגל אחד זכר ואחת נקבה נצמדים ודבוקים אל כותל המערה. והמערה ההיא היתה מלאה מעמודים לבנים וגדולים ורבים הנקראים (סטאלגאמיט) אשר נעשו שמה במשך זמן רב מן המים אשר יטיפו שמה מקורת המערה, והוא (ליים סטאון פארמד ביי דעפאזישאן פראם סלאולי דריפינג וואטער). ובמים ההם הנוטפים נמצא מעט (קארבאנייט און לאים). וכאשר תיבש טפת המים הנופלת על הרצפה אז נשאר רושם מעט מזעיר ניכר על הרצפה. ואם היו נופלות הטפות זו אחר זו א זלא היה ניכר שום רושםמזהקארבאנייט על הרצפה ולא היה נבנה מהן עמוד אבן (סטאל־גאמיט) משום שהמים היו מתפשטים לכל עבר. אך טפית המים נופלית לאט לאט טפה אחת בחמשה מינוטים. ואם תרצה לדעת כמה שנים עברו עד אשר נתהוה בתוך המערה ההיא עמוד עשרה רגל גובה. צא ולמד מעמודי אבן הנמצאים במערה אחת בפלך קענט במדינת ענגלאנד ושם תמצא כתוב על עמוד אחד שם איש אשר כתב בידו בהלכו שמה לתור את המערה (ראבערט הערזשעס, פעברוארי 20,

1688)· ובמשך 227 שנים מיו משנכתב עד היום הזה אך חלק אחד מעשרים של אינש אחד עובי הסטאגאמיט כסה את הכתב. האבן ההיא היא זכה כזכוכית והכתב נראה מתחת. ולפי החשבון הזה נצרך 4540 שנים לעשות עובי אינטש אחד, ולעשות עובי רגל אחת נצרך 54480 שנים, ולעשות עמוד אחד גבוה עשר רגל נצרך זלה 544800 שנים. ולפי דעת החוקר פראפעסאר מאק־קורדי הביזאנם ההם הם תמונות אלילים אשר עבדו להם אז בימים הקדמונים. והפלא הוא שזה היה טרם עת כסה הקרח את ארצות אירופה (דהי גלאשיאל איידזש אר סי פעריאד) שאז אבד הצומח מן המקום ההוא, ולא נשאר שמה שום צומח ובעל חי. ואחר תקופת הקרח החל הארץ להתפתח שנית לחדש את כל הדברים אשר כבר היה לעולמים. ולפי דעת חכמי המדע אשר חקרו לדעת את הזמן מתי הופיע האדם הקדמוני (דהי פריארי מאן) אל העולם וכמה הוא משך הזמן מעת נראה האדם בעולם בתואר אדם ההוה אשר ראוי להקרא בשם אדם. וזה הוא אשר הסכימו כמעט כולם· אשר אבי אבות האדם בא אל העולם בתקופה הנקראת (דהי עאסענע) והוא לערך מליון שנים· והאדם בתואר האדם ההוה ואשר היה ראוי להקרא בשם אדם נראה בעולם בתקופה הנקראת (פליאסענע) ושתיהן התקופה עאסענע והתקופה פליאסענע היו נמצאות (אין דהי טערטיארי איידזש)· ומשך הזמן מע תנראה האדם בתקופה פליאסענע עד עתה הוא לערך חמש מאות אלף שנים. ראה מה שכתב החוקר פראפעסאר אסבארן בספרו (דהי מאן אוו דהי סטאון איידזש) ושם תמצא חשבונות שונים אשר עשו חכמי המדע להאמית דעתם. אבל אין דעתי נוחה מהם. והוא משום שכל החשבונות אשר עשו חכמי געאלאגי וחכמי פאלעאנטאלאגי נוסדו על קנה רצוץ ונבנה על קורי עכביש ואין לסמוך על דבריהם. ולדעתי אי אפשר להאדם לדעת על נכונה מתי בא האדם אל העולם. אך זאת ידוע שהוא בא אחרון לבריאת כל החיים והתפתחות האדם היתה בתקופה הששית לבריאת העולם והיא התקופה האחרונה של הזמן ההוה. אך כמה אלפי שנים עברו מהתחלת התקופה הששית עד היום הזה זה הדבר לעת עתה אי אפשר לדעת לנכון·

פרק חמישי

אסור להאדם לאכל בשר

מאמר א. הנה נתתי לכם את כל עשב

ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע יהיה לכם לאכלה· ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה. ידוע שבנין עולם הזה הוא עולם הויה והפסד וקיום כל מעשי בראשית העולם ומלואו בהכרח אשר פרטי אחד יחיה על חשבון פרטי האחר כי כל אחד פרטי יבנה מחורבן פרטי

השיג, וסדר העולם אי אפשר להתקיים בלתי זה. אך אלוה בורא העולם ואדון הכל נתן סדר נכון וישר בעולם הויה והפסד למען לתקן את יצורי העולם והוא להגביה שפלים עדי מרום ולהעלות החומר משפל המדרגה למדרגה עליונה. לכן חמר השפל במדרגה יהיה למחיה לחמר העומד במדרגה למעלה ממנו והוא אשר הדומם יתקיים מהיסודות, והצומח יחיה משניהם כידוע לחכמי אגראנאמי שבהם ועל ידם יגדל הצומח ויהיה למאכל החי להחיות את השפל ולהעלותו למעלה למדרגה עליונה על ידי הרכבות שונות וחופים שונים, וכל זה הוא סבת ההתפתחות ובסולם זה מלאכי אלהים עולים, ככתוב (איוב ה') עושה גדולות ואין חקר נפלאות עד אין מספר. הנותן מטר על פני ארץ ושלח מים על פני חוצות לשום שפלים למרום וקדרים שגבו ישע. ולהאדם בחיר היצורים העומד כעת במעלה ע לכל החי, לו נתן אלהים מתנה יתרה והוא זרע העשב ופרי העץ לאכול. ואם אף הזרע והפרי הוא גם כן בכלל הצומח, אך הוא חשוב במעלה וטוב למאכל יותר מן העשב. ואולי זה היה אחד מן הסבות אשר עזרו את האדם להתפתח להיות לאדם כידוע לחכמי המדע אשר מזון החי יפעול על גוף החי באופנים שונים הן לטוב והן לרע בענינים שונים. ורש"י ז"ל כתב כיון דכתיב לכם יהיה לאכלה ולכל חית השדה, השוה להם בהמות וחיות למאכל, ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר אך כל ירק עשב יאכלו יחד. רצה לומר האדם והבהמה יאכלו עשב וזרע, אבל אסור לאדם לאכול בשר כאשר אמרו חז"ל (סנהדרין דף נ"ט ע"ב) אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה כדכתיב לכם יהיה לאכלה ולכל חאת הארץ, ולא חית הארץ לכם. ועוד אמרו חז"ל (השמטות זהר דף רנ"ח סימן כ"ה) ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע, תא חזי אדם קדמאה קודשא בריך הוא יהב ליה כל עשב זרע זרע ולא יהב ליה רשו למיכל בעירי ועופי שמיא בגין דגלי קמיה דהוה זמין לאתפתאה בההוא נחש דאיהו ערום מכל חית השדה, אמר קודשא בריך הוא ארחקיניה מניה ולא יהא ליה עסק ביה ולא בבעירי ולא בעופי, בגין דקודשא בריך הוא ארים ליה לבר נש מכשול מקמיה מאים יתקיים בעלמא. הרמב"ן ז"ל כתב יחד לבני אדם שיאכלו כל עשב זרע זרע וכל עץ אשר בו פרי עץ זרע זרע, ולבהמות ולחית הארץ יחד רק עשב ולא הזרע. והמלבי"ם ז"ל כתב כיון שהכפיל הלשון נתתי לכם, לכם יהיה לאכלה, מבואר שלאדם נתן ומסר את הכל בין העשב ובין הזרע וכן העץ והפרי. ונראה לי דעת המלבי"ם ז"ל כי בעצם אין חילוק בין העשב ובין הזרע או בין עץ ופרי כי הכל נכלל בכלל הצומח, אך שהזרע והפרי הוא יותר טוב ומשובח מעשב ועץ וראוי יותר למאכל אדם. אך אם יחסר להאדם הזרע והפרי בשנת שדפון ורעבון ולא יהיה די להאדם הזרע והפרי להחיות את נפשם, אז יכול האדם לעשות מטעמים מעשב ולהחיות את נפשו מכל מיני צומח. וכולם מודים שאסור היה להאדם לאכול בשר. והמלבי"ם ז"ל כתב, ומבואר שבעת הבריאה לא נתן לחיות הטורפות רשות לטרוף בעלי חיים ולאכלם. כן לא אכלו אז פירות רק התבן והקש שזה **מקלקולי החטא. ועל כן** לעתיד שיתוקן

העולם אריה כבקר יאכל תבן. וכן לא הותר לאדם לאכול בשר. שכל זה נעשה אחר החטא נשתלה תאוה לחיות הטורפות אל הבשר והאדם מכללם. וכבר בארו החוקרים שהאדם משורש יצירתו לא נברא לחיות מן הבשר. שכן נראה מבריאת השניים והמלתעות שלו. ולדעתי אכילת בשר הוא קלקול גדול בסדר תיקון העולם שסדר בורא עולם הויה והפסד והוא משום שכוונת אלוה הוא על מנת לתקן ולהגביה שפלים בהפסד אבל כאשר חי יאכל חי לא שהוא מעלה אך הוא הפסד גמור, ויצא מעט שכרו בהפסדו. כי אף אם אכילת בשר לדעת חכמי המדע טוב לבריאת גוף האדם. אך נפש האדם בלתי ספק יפסד מזה. והוא משום שאכילת בשר ירתיח את דם נפש האדם והדם הוא הנפש ויהי האדם לנפש חיה במדות מגונות ומעשים רעים אשר לא יאות לאדם כמו כעס ואכזריות. ולפי דעתי זו היא הסבה אשר ילחמו איש את רעהו מלחמת החיים, ועם בעם יערכו מלחמה וישמידו זה את זה כחיות הפראות על לא דבר. לבד מזה על ידי אכילת בשר מחלות שונות ונגעים רבים יבואו על גוף האדם. כי כאשר יבוא הבשר בקרב האדם ויהיה לדם אז יתאחדו דם הבהמות עם דם האדם. ולפי דעת חכמי המדע דם הבהמה יביא עמו פגעים רעים ומחלות שונות אל גוף האדם, וכעין זה אמרו חז"ל (זהר פרשה לך לך סתרי תורה דף פ"ט ע"ב) אמר רבי חגאי כירק עשב נתתי לכם את כל. כד אכל בשרא מההוא בשרא אתענג בשרא דיליה ואתערב דא בדא ואתרבי גופא מניה. ומההוא ענג גופא חטא בכמה חטאין. על כן אכילת בשר הוא רע מאד לגוף האדם ונפשו. והוא נגד סדר תיקון אשר נתן אלוה בעולמו אשר ברא להרים השפל למעלה אל מדרגה עליונה. והאוכל בשר החיים ישחית בזה סדר השתלשלות העולם אשר צוה אלוה ובזה יבלבל האדם יצועי אביו, רצה לומר התפתחות האדם והוא חטא ועון נגד אלוה בורא העולם. וזה הוא חטא אדם הראשון שאכל מן עץ הדעת טוב ורע ונגזר עליו המיתה בעבור חטא זה כאשר פירשתי במקומו בליקוטי מאמרים שלי. וזה הוא גם כן ענין פרשת וירא וענין העקדה וגם אחד מן טעמי הקרבנות, כאשר אבאר.

מאמר ב. לבני נח התיר לאכול הרמש

ואמרו חז"ל (סנהדרין דף נ"ט ע"ב) וכשבאו בני נח התיר להם לאכול בשר שנאמר כירק עשב נתתי לכם את כל. ולא נראה לומר שהותר לבני נח לאכול אך הרמש והוא הממוצע בין הצומח ובין החי, וזה אך לפי שעה משום שלא היה להם שום דבר אחד לאכול והיו מוכרחים לאכול את הרמש. והוא כי קודם שנכנס נח אל התבה אמר לו אלהים (בראשית ו') הנני מביא את המבול מים על הארץ לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת השמים כל אשר בארץ יגוע, ומכל החי מכל בשר שנים מכל תביא אל התבה להחיות אתך זכר ונקבה יהיו. מהעוף למינהו ומן הבהמה למינה מכל רטש האדמה למינהו שנים מכל יבאו אליך להחיות. ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה. והותר

לנח לאכול ממאכל אשר יאכלו הבהמות ואחר כך כאשר יצא מן התבה הותרה לנח לאכול את הרמש מה שהיה אסור לו קודם משום שתם כל המזון אשר אסף נח אל התבה או שלא היה די המזון הנשאר עבור כולם, כי לא היה לא עשב ולא זרע על פני האדמה כאשר אמרו חז"ל וה' אמר הנני משחיתם את הארץ. עם הארץ שאף שלשה טפחים של עומק המחרישה נמוחו ונטשטשו ולא היה אז שום צומח בארץ להחיות את נפשם והתיר לנח הרמש, ורמש היה נמצא גם במים. ואותם לא השחית ה' כאשר אמרו חז"ל (סנהדרין דף ק"ח ע"ב) מכל ומושל על כל הברואים שבארץ ויראו ממנו וישמעו בקולו. כי בידכם נתנו. רצה אשר בחרבה מתו ולא דגים שבים, והרמש בכללו. ואמר (בראשית ט') ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים. פירוש עשה את האדם לפקיד לומר אשר האדם בחכמתו יתגבר על כל החיות אשר בארץ ויכניעם תחת ידו אבל אסור להאדם להמית את החיים ולאכול את בשרם. ואמר כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה, וכתב הרמב"ם ז"ל (מורה נבוכיםחלק ראשון פרק מ"ב) חי שם הצומח המרגיש, כל רמש אשר הוא חי, והוא הממוצע בין הצומח וחי והוא מיני אָיסטערס הגדלים כצומח במים ויש בהם חיים ומרגישים, ואמר כירק עשב נתתי לכם את כל, רצה לומר כירק עשב נתתי לכם את כל עם הזרע כן נתתי לכם את הרמש וכל הדומה לו. ואין ברמש דם אדום כמו בבשר החיים רק ריקה לבנה כאשר הוא בצמחים, והזהיר לבני נח ואמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו, רצה לומר אבל חי אשר יש לו דם אדום לא תאכלו. ואמר חז"ל (שבת דף ק"ח ע"א) קרנא שאל מרב מנין לדם שהוא אדום שנאמר (מלכים ב' ג') ויראו מואב מנגד את המים אדומים כדם, ובשר בנפשו דמו דם אדום לא תאכלו, ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש, רצה לומר אם תאכלו בשר שבו דם אדום ידמו דומה לדם נפשתיכם אדרש מכם ומיד כל חיה אדרשנו רצה לומר גם אם חיה תטרוף את החי אשר בו דם אדום אפקוד עונה, ומיד האדם, מיד איש אחיו אדרש את נפש האדם משום ששפיכת הדם בעצמו היא עון פלילי ובפרט כאשר יאכל הבשר עם הדם אדרש ממנו, משום שזה נגד סדר העולם ואכילת בשר החיים ישחית את הגוף האוכל אותו כאשר אמרתי קודם שדם הבשר יביא אל גוף החי האוכל את הדם מחלות שונות ופגעים רעים ובזה אדרוש ממנו, רצה לומר וזה יהיה ענשו ששכר עברה עברה, וגמולו בראשו על אשר לא שמע בקול ה' ולשמור מצותיו. לבלתי לאכול את הדם והוא אכל והוא ישא עונו, כי על כן הזהיר לבני נח בשר בנפשו דמו לא תאכלו כי בצלם אלהים עשה את האדם, ובהמה וכל חי הוא בכלל האדם, והשופך דם האדם באדם דמו ישפך. והשופך דם מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם בין מאדם ובין מחיה דמו אדרוש כי בצלם אלהים עשה את האדם והוא כל העולם בכללו וכאשר אמר בן עזאי זה ספר תולדות אדם זה כלל גדול מזה, (ספרא פרשה קדושים י"ט)

מכל האמור נשמע שאסור היה לבני נח לאכול בשר אשר בו דם אדום כי אם הרמש אשר בו ליחה לבנה כמו בצומח. ונראה לי לומר פה אשר מה שדרשו חז"ל בפסיקתא של לא-תרצח לא קאי על הבהמה כי אם על הצומח, כי הייתי אומר שאסור להאדם לחתוך עץ או פרי אוכל דבר מאכל מן הצומח משום שבאמת אין דבר בעולם שאין בו חיים לכן כתוב בפסיקתא לא-תרצח, רצה לומר בשר בנפשו דמו דם אדום לא-תרצח כי מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם, אבל תרצח רצה לומר אבל מותר לך לאכול מכל דבר הצומח ומכל הרמש אשר אין בו דם אדום כי אם ליחה לבנה אם אף הצומח והרמש עומד בגדלו וחיים בו, כי באמת אין דבר בעולם שאין בו חיים וקיום עולם הויה והפסד אי אפשר כי אם שיתהוה דבר מהפסד דבר אחר. אך כאשר אמרתי קודם שאלוה נתן סדר נכון וטוב לקיום העולם הזה באופן שעל ידי ההפסד יגבה השפל למעלה ותתפתח הבריאה ממדרגה למדרגה כי על כן הותר לאדם והי לאכול את הצומח. אבל אסור להאדם וחי לאכול איש את רעהו משום שזה הוא קלקול ולא תיקון והוא נגד חוקי אלוה וסדר עולם הויה והפסד אשר נתן אלהים בעולם הזה לתכלית הידוע אך לה' לבדו.

מאמר ג. אסור לאכול בשר מן התורה

כאשר תבחון לבקר כל הכתוב בתורתינו הקדושה על דבר אכילת בשר תמצא שלא היה רצון אלוה שהאדם יאכל בשר אך הודח ממנו נדח באופנים שונים, ומניעות רבות נתנה התורה לבלתי יאכל האדם בשר, ראה כי כאשר התירה התורה לאכול בשר, אמרה ראשית כל נבלה וטריפה לא תאכלו, וזה מובן משום שהבהמה המתה מאיזה חולאת שתהיה המחלה נדבקת בבשרה ובלתי ספק מזיק לכל האוכל אותה. והוא הדין לטרפה, והוא משום שדם הטרפה נתקלקל מפחד וצער בעת הטרף, או אולי החיה הטורפת היתה משוגעת ונדבקה המחלה אל הבשר וכאשר יבוא בשר הטרפה אל תוך מעי האדם יחלה האדם ממנו ולפעמים ימות מן החולאת הזאת והאדם ישא את הטאו. ואחר כך כתוב בתורה את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו, ורבים המה החיות הטמאות אשר אסרה התורה לאכול מן הבהמות הכשרות אשר הותרו להאדם לאכול, וכל השרצים אסרה התורה לאכול ואמרה אל תשקצו את נפשתיכם ולא תטמאו בהם ונטמתם בם, והוא משום שבשר השרצים אינו נקי ורבים מיני מחלות נדבקים בבשרם ובעורם לכן אמרה התורה כל הנוגע בהם יטמא ורחץ את בשרו במים וכאשר יאכל בשר השרץ בלתי ספק יזיק להאדם, והבהמות הכשרות אשר התירה התורה לאכול נצרכים המה להאדם לענין אחר, והוא השור לחרישה, והבהמה לחלב, והצאן לצמרו, לכן לא ירים איש את ידו עליהם לשחטם ולאכול את בשרם, כי טוב הוא להאדם לאכול את פירותיהם והקרן קיימת. כי כן הוא דרך האכרים

והרועים לחוס על מקניהם ולא ימיתו אותם למען לאכול את בשרם. והוא כאשר אמרו חז"ל (עכו"ם דף כ"ב ע"ב) אמר מר חביבה עליהן בהמתן של ישראל יותר מנשותיהן. ואצל יצחק (פרשה תולדות כ"ו) כתיב ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאוד ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבודה רבה עד אשר קנאו אותו הפלשתים בכל זאת כאשר רצה לאכול בשר לא רצה לשחוט ממקנהו ולאכול את בשרם, ואמר לבנו לעשו (תולדות כ"א) צא השדה וצודה לי צידה, וצריך אתה לדעת שיצחק לא רצה לאכול בשר לתאבון. אך כוונתו היה למען יברך את עשו בנו ככתוב שם והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות. ועל פי דין היה מותר ליצחק לאכול מן בשר הבייתיות משום שכוונתו היתה לשלמים, ואצל השלמים כתיב כצבי וכאיל יאכלנו ולא היה נצרך ליצחק לשלוח לעשו השדה לצוד צידה. וכן נראה ממעשה רבקה שאמרה ליעקב לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים משום שדעת רבקה היתה שכוונת יצחק היה לברכה לכן כצבי וכאיל מותר לאכול בשר בהמות הבייתיות, בכל זאת יצחק אדון המקנה חס על מקנהו ולא רצה להמית מהם ולאכול את בשרם ואמר לעשו צא השדה וצודה לי צידה. ובעבור שאמר לעשו ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי אמר עליו הכתוב ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות. פירוש עיני שכלו כהו מלראות אם טוב הדבר אשר אמר לעשו לצוד ציד למען לאכול בשר או רע הוא בעיני ה' הדבר הזה ולכן לא עלה בידו לברך את עשו בנו כאשר אמר, ויקח ה' את ברכתו ממנו ויתנה ליעקב. כי לא מצא חן בעיני ה' מעשה יצחק לאכול בשר מטעמים אם אף כוונתו היה לברכה, ובני ישראל כאשר ישבו על אדמתם היו עובדי אדמה ורועי צאן והיו חסים על מקניהם מטעם האמור לעיל וימנע מהם לאכול בשר לתאבון, והאיש אשר יהיה לו מקנה רב יהיה טוב לו למכור את הבקר ואת האיל בשוק להאדם הנצרך להביא קרבן עולה וחטאת ולא ירצה להפסיד ממונו לשחוט את הפר עבור מזון סעודה אחת או שתים כי יסריח הבשר מהרה במקומות החמים ואינו ראוי לאכילה ועל ידי זה ימנע האדם מלאכול בשר. ולדעתי הוא אחד מן טעמי הקרבנות והוא שאם יהיה לאיש מקנה רב זה יתן לו האפשרות למכור מקנהו בשוק להאדם הנצרך להביא קרבן משום שהיה אסור לבני ישראל למכור בהמה גסה לנכרי כאשר אמרו חז"ל (עכו"ם דף י"ד ע"א) מקום שנהגו למכור בהמה דקה לעכו"ם מוכרין, מקום שנהגו שלא למכור אין מוכרין, ובכל מקום אין מוכרין להם בהמה גסה עגלים וסייחין שלימין ושבורין, רבי יהודה מתיר בשבורה, ובן בתירא מתיר בסוס, והטעם שמותר למכור שבורה וסוס לנכרי הוא לדעתי משום שהשבורה פסולה לקרבן והסוס הוא מן הטמאות ואינו ראוי לקרבן ולכן התירו השבורה והסוס למכור לנכרי אבל הגסות הכשרות שאסור למכור לעכו"ם ימכור בשוק במקח שוה לבני ישראל לאותן הצריכין להביא קרבן עולה וחטאת כי אין איש אשר

לא יחטא ורבים המה מבני ישראל הנצרכים להביא קרבן חטאת ואשם, ועל ידי זה ימנע האדם מלאכול בשר כי יהיה טוב לו למכור מקנהו בשוק כאשר אמרתי קודם.

מאמר ד. בשר תאבון

משה רבינו עליו השלום אדון הנביאים המנהיג ומדריך את עם ישראל בחוקים טובים וישרים כל הארבעים שנה אשר היו עם ישראל במדבר נתן להם לחם מן לאכול. ויהי כאשר התאוו תאוה ויאמרו מי יאכלנו בשר קצה נפשנו בלחם הקלקל, ולבני ישראל היה מקנה רב כאשר העיד הכתוב (שמות י"ב) וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר ומקנה כבד מאד וכמדומה שבני ישראל חסו על מקניהם ולא רצו להמית אותם ולאכול בשרם, ומשה רבינו לא אמר להם שיאכלו בשר מקניהם, משום שלא רצה שבני ישראל יאכלו בשר בהמה, ובני ישראל בעצמם לא שאלו ולא התאוו לבשר הבהמות אף לבשר דגים ככתוב (במדבר י"א) ויאמרו מי יאכלנו בשר, זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם. ודע שבשר הדגים אינו דומה לבשר הבהמות בכל ענינים והדגים הם משפל הברואים ואינם צריכים לא שחיטה ובדיקה לא מליחה והדחה, בכל זאת חרה אף ה' בהם ויאמר התקדשו למחר ואכלתם בשר. לא יום אחד תאכלון ולא יומים ולא חמשה ימים ולא עשרה ימים ולא עשרים יום. עד חדש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא, וכעס עליהם הקדוש ברוך הוא על דבר תאות בשר אף בשר דגים ודבר אליהם קשות והוא שיאכלו בשר למדי עד אשר יקאו הבשר דרך אפם. ויגז שלוים מן הים והם חגבים גדולים ושמנים ומן הדין אינם צריכים לא שחיטה ובדיקה ולא מליחה והדחה כדגי הים, בכל זאת אמר הכתוב הבשר עודנו בין שניהם טרם יכרת ואף ה' חרה בעם. ויך ה' בעם מכה רבה מאד. ויקרא את שם המקום ההוא קברות התאוה כי שם קברו את העם המתאוים, רצה לומר שם התאוו העם לאכול בשר ואכלו ויענשו וימותו משום שאכילת בשר הוא נגד סדר ותיקון העולם ורצון ה'. ואמרו חז"ל (יומא דף ע"ה ע"א) ויאמר משה בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבוקר לשבוע. תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה לחם ששאלו כהוגן נתן להם כהוגן, בשר ששאלו של כהוגן נתן להם שלא כהוגן. ועוד אמרו חז"ל (מכילתא פרשה בשלח ט"ז) שמעתי את תלונות בני ישראל. אמר הקדוש ברוך הוא למשה גלוי לפני מה שאמרה כנסת ישראל ומה שהן עתידין לומר. דבר אליהם לאמר בין הערבים תאכלו בשר. אמר להם שני דברים אתם שאלתם, לחם. לפי שאי אפשר לבשר ודם בלא לחם ונתתי לכם. חזרתם שאלתם בשר ממלא מעים, הרי אני נותנו לכם, מפני מה אני נותנו לכם, שלא תאמרו אין ספוק בידו ליתנו לנו, אלא הריני נותנה לכם ולבסוף אפרע מכם וידעתם כי אני ה' אלהיכם, דיין אני להפרע מכם, (שם) ויהי בערב ותעל השליו, מכאן אתה למד שבפנים חשכות ניתן להם השליו.

מאמר ה. קרבן פסח ושלמים

בקרבן פסח כתיב לא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר באש תשרפו. ואמרו חז"ל האוכל קרבן פסח לשם אכילה עליו הכתוב אומר ופושעים יכשלו בם, ואם אף עצם המצוה היא באכילה והוא אכל בכל זאת האיש ההוא שאכל קרבן הפסח וקיים מצות אכילת קרבן פסח נקרא פושע משום שאכילת קרבן פסח צריך להיות בכוונה על שם המצוה והוא אכל לשם אכילה ואסור להאדם לאכול בשר לתאבון לכן הוא נקרא פושע והנותר ממנו עד בקר באש תשרפו משום שמצות אכילת קרבן הפסח הוא בערב ואם יאכל בבקר האכילה תהיה לתאבון ואסור על כן באש תשרפו. ובזבח שלמים אמרה לנו תורתנו הקדושה (פרשה צו) ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר, והנותר באש ישרף. ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו זבח נדר ונדבה ביום השלישי לא ירצה פגול יהיה והנפש האכלת ממנו עונה תשא. משום שביום השלישי בודאי הבשר יסריח ולא ראוי למאכל אדם על כן באש ישרף. והנפש האכלת ממנו עונה תשא, משום שהבשר כזה בודאי יזיק לנפש האדם האוכל. ואמר הכתוב השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה, כי אם אל המקום אשר יבחר ה'. והיה אסור לבני ישראל לזבח שלמים וזבח תודה ולאכל בשר בביתו. אך מוכרח היה לעלות לירושלים הוא עם כל בני ביתו ובהמתו מהלך דרך רב ממקום מגורו לבוא אל הר ציון לזבוח שלמיו אם רצה לאכול ולטעום טעם בשר. ואחר כל העמל ויגיעה הרבה ממהלך הרב מדרך רחוקה, ויבוא האיש אל המקום אשר בחר ה' והכהן שחט את הזבח, וימצא הכהן אחר השחיטה פגם בסכינו. ואמרו חז"ל (יורה דעה הלכות שחיטה י"ח) השוחט בסכין בדוקה ונמצאת פגומה הרי זו נבלה. שיעור הפגימה כל שהוא. ובתשובת חתם סופר סימן ט"ו כתב על דבר שנהגו השוחטים כאשר מוצאים ספק פגימה בסכין אחר השחיטה המה מחליקים על גבי עור או שאר דבר זמן מה עד שאינם מרגישים הפגימה ומכשירים הבהמה. וכתב רע עלי המעשה ובעיני הם כמאכילים טרפות, ודע שהטעם חד וחלק בסכין הוא משום צער בעלי חיים לבלתי ירגיש הבהמה כאב החיתוך בעת השחיטה וצער בעלי חיים הוא מדאורייתא ומזה אדבר עוד לקמן. ונחזור לענינו ויהי כאשר מצא פגם בסכין ויהי זבח השלמים לטרפה ונשרף באש כדין. ויהי כל עמל בעל הזבח וטרחתו לריק ועוד אבד את בהמתו ולא טעם בשר. וישב בעל הזבח ובני ביתו לבית מגורם כאשר באו כן שבו וכל טרחתם הרבה למען לטעום טעם בשר היתה חנם. לשנה הבאה ויבוא האיש ההוא הוא ובני ביתו שנית לירושלים ויקח את בהמתו עמו לזבוח זבח תודת שלמיו למען לטעום טעם בשר. וישחט הכהן את הזבח והסכין היה חד וחלק אחר השחיטה בלי שום פגם. אך כאשר בדק הכהן את הזבח וימצא

טרכא דבוקה לדופן או מחט בדקים או כדומה ויעש הכהן את הזבח טרפה ויעל הזבח על מקד ונשרף באש. וישב האיש ובני ביתו למקוב מגורו בכאב לב על שאבד את בהמתו ולא טעם טעם בשר. בשנה השלישית ויבוא עוד הפעם האיש ובני ביתו עם זבחו לירושלים. וישחט הכהן את הזבח וימצא אותו אחר הבדיקה כשר כדת וכדין. והקטיר הכהן את החלב המזבחה, כי כל חלב וכל דם לא תאכלו כתיב. ואת החזה ואת השוק חלק הטוב מן בשר הזבח לקח הכהן לעצמו. ככתוב כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם ואתן אותם לאהרן הכהן ולבניו לחק עולם. ואת שאר בשר הזבח מסר האיש למנקר לנקות הבשר מן הגידים. ככתוב כי על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך. ושאר הגידים טרפה משום הדם אשר נמצא בהם. וכתיב וכל דם לא תאכלו כי הדם הוא הנפש. וישאר להאיש מן בשר הזבח מעט מזעיר כי חלק רב מן הבשר נפסד על ידי המנקר. ויהי כאשר הביא האיש את הבשר לאשתו להכשיר טרם יבשל למלחו ולהדיחו כדין. ובין כה וכה והנה נטמא הבשר כי דבר טמא נגע בו והתורה אמרה והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף. או מקרה קרה לאיש ההוא או לאשתו ונטמאו. והתורה אמרה והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטמאתו עליו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה. לכן גם הפעם שרפו את הזבח באש. והאיש ובני ביתו שבו וילכו לביתם בדאבון לב. זה שלש שנים תאב האיש לאכול בשר ולא עלה בידו. זה שלש פעמים נסה למלאות משאלות בני ביתו לטעום טעם בשר ולא עלה בידו. שלשה פרים מן הטובים אבדו ונשרפו באש ועוד לא טעם טעם בשר, וינחם האיש ויאמר לא אעשה עוד כן כי טוב לו למכור את הפר ולקחת את מחירו מלאבד אותו חנם ולא תאבה עוד נפש האיש אל בשר ולא עלה עוד לירושלים עם זבח שלמים כל ימי חייו. והרמב"ם ז"ל (מורה נבוכים חלק ג' פרק מ"ו) כתב שהיה כבד מאוד קרוב לנמנע שיבוא כל מי שירצה לאכול בשר בהמה לירושלים, והוא אמת כאשר כתבתי קודם.

מאמר ו. מעשר

במעשר אמר הכתוב (דברים י"ד) עשר תעשר, ואכלת לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם. מעשר דגנך תירשך ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך. וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו, כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשום שמו שם. ונתת בכסף. וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו. ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר ובכל אשר תשאלך נפשך. ואכלת שם לפני ה' אלהיך, ושמחת אתה וביתך. אך בתנאי שקודם יתן ללוי ולגר וליתום ולאלמנה חלקם. ככתוב והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו במעשר ראשון. והגר והיתום והאלמנה

במעשר שני כאשר דרשו חז"ל. וכאשר תתן להם תן להם עד אשר ישבעו ככתוב ואכלו ושבעו למען יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידך אשר תעשה, והמותר אשר ישאר לך יהיה. ונתת בכסף וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו. וכאשר תבוא שמה ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר ובכל אשר תשאלך נפשך. ואכלת שם לפני ה' אלהיך. וענין האכילה היה לשם מצוה, ככתוב למען תלמד ליראה ה' אלהיך כל הימים, בכל זאת לא היה אפשר להאיש לאכול בשר בירושלים. משום שהיה אסור לו לקנות בשר בשוק כאשר דרשו חז"ל בשלמים. יכול יקח אדם בשר מן השוק ויאכל תלמוד לומר וזבחת מבקרך ומצאנך. לכן מוכרח יהיה האיש ההוא לקנות בכסף מעשר בקר וצאן בירושלים ולשחוט אותם, ואפשר שיהיה טרפה ואם יכשר אי אפשר לבשר להתקיים זמן רב במקומות החמים, ומשום מזון סעודה אחת או שתים לא ירצה האדם להאביד פר שלם. וטוב יהיה להאדם שיתן כל המעשר לעניים ולישב בביתו. לכן העצה אשר נתנה התורה להאדם וצרת הכסף בידך היה ללא יועיל, ומה שהתרה התורה להאדם לאמר ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן היה לחנם כי אי אפשר יהיה להאדם למלאות תאות נפשו בבשר מן הטעם האמור. ובצדק אמר הכתוב וצרת הכסף בידך. רצה לומר הכסף יהיה בידך לצרה. ולא תוכל לקנות עם הכסף כל אשר תשאלך נפשך. וצרת הכסף בידך הכסף יהיה צרורה בידך ולא תוכל לקנות בשר בשוק למלאות תאות נפשך בבקר ובצאן, ולדעתי זה היה כוונת התורה שימנע האדם מלאכול בשר אף אם הוא סעודת מצוה ועל פי דין מותר לאכול בשר בסעודת מצוה בכל זאת רצה הקדוש ברוך הוא להרחיק את האדם מלאכול בשר כל מה שאפשר. והוא כאשר כתב בעל הטורים ז"ל תאכל בשר, וסמיך ליה כי ירחק שיתרחק אדם מאכל בשר. ואמרו חז"ל (חולין דף פ"ד ע"א) תנו רבנן (דברים י"ב) כי ירחב ה' אלהיך את גבולך. למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם אלא לתאבון. יכול יקח אדם מן השוק ויאכל תלמוד לומר וזבחת מבקרך ומצאנך. יכול יזבח כל בקרו ויאכל כל צאנו ויאכל, תלמוד לומר מבקרך ולא כל בקרך. מצאנך ולא כל צאנך. מכאן אמר רבי אליעזר בן עזריה מי שיש לו מנה יקח לפסו ליטרא ירק. עשרה מנה יקח לפסו ליטרא דגים. חמשים מנה יקח לפסו ליטרא בשר. מאה מנה ישפתו לו קדרה בכל יום. ואינך אימת מערב שבת לערב שבת. אמר רב צריכין אנו לחוש לדברי זקן. פירוש רש"י ז"ל לחוש ולהסתפק במזונות קלים. (משלי כ"ז) כבשים ללבושך ומחיר שדה עתודים. ודי חלב עזים דיו לאדם שיתפרנס מחלב גדיים וטלאים שבתוך ביתו. וכתב רש"י ז"ל דיו לאדם, הכי משמע די חלב עזים די לך בחלבם ולא תשחטם ותאכלם. וליקוטי מהרש"א ז"ל כתב אל תבקש בשר ללפות בו הפת כי די לו חלב עזים ללחמך דהיינו ללפות בו הפת (שם) לעולם יאכל אדם פירש דהיינו שלא יאכל

הגדיים והטלאים הקטנים שיש לו אלא שיתפרנס בפחות דהיינו מחלבם, וחיים לנערותיך. אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן תן חיים לנערותיך מכאן למדה תורה דרך ארץ שלא ילמד אדם את בנו בשר ויין. פירש רש"י ז"ל למד דרכי חיים לבני ביתך להסתפק במזונות קלים. ומהר"ץ חיות ז"ל בעין יעקב (חולין ל"ב) כתב יכול יקח אדם מן השוק ויאכל תלמוד לומר מבקרך. לפי זה יש להבין דברי המכלתא פרשת בא התמוהים, משכו וקחו. משכו מי שיש לו וקחו מי שאין לו. והכוונה דאפילו לשם מצוה לא יקח מן השוק רק מן המזומן, ולהורות דשלא במקום מצוה לא יקח מן השוק כלל.

מאמר ז. אסור לקנות בשר מן השוק

אמר הכתוב (דברים י"ב) כי ירחיב ה' את גבולך. פירוש יותר ממה שהבטיח אלוה לאברהם ויהיו בני ישראל מפוזרים בכל הארצות סביב ארץ ישראל. ואמרת אכלה בשר, כי תאוה נפשך לאכול בשר, בכל אות נפשך תאכל בשר. ואכלת בשעריך בכל אות נפשך, והיה קשה לי מדוע זכר הכתוב שלשה פעמים תאוה. אך הענין הזה מתישב ממה שאמרו חז"ל (חולין דף ט"ז ע"ב ובספרי ל"ח) רבי ישמעאל אוסר מגיד שבשר תאוה נאסר להם במדבר ומשבאו לארץ התירו להם. רבי אליעזר בן עזריה אומר לא בא הכתוב אלא ללמד ד"א שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון, רצה לומר כיון שהזכיר הכתוב בכל פעם מלת תאוה מזה משמע שהותר לאדם לאכול בשר אך אז כאשר יתאוה האדם לאכול בשר ואם לא יאכל אפשר שיחלה האדם מזה ויהיה בסכנה למות וזה הוא שדייק רבי אליעזר בן עזריה ואמר שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון דייקא, אבל אם ירצה האדם לאכול סעודתו ואין לו חילוק במה יסעד נפשו אז לדעתו אסור להאדם לאכול בשר כי האדם יכול להשביע את נפשו בסעודת פת לחם וירקות ולא התירה התורה לאכול בשר אלא לתאבון, (שם ספרי) יכול יקח אדם בשר מן השוק ויאכל, תלמוד לומר וזבחת מבקרך ומצאנך, הא אין אדם אוכל בשר עד שיהיה לו בקר וצאן, אבל מי שאין לו בקר וצאן אסור לו להאדם ליקח בשר מן השוק ולאכל, ומי שיש לו בקר וצאן יחוס על מקנהו ולא ישחוט אותם בעבור תאות נפשו לאכול בשר ולקנות בשר בשוק אסרו לו, וכל זה הוא למען למנוע את האדם ולהרחיק אותו מאכילת בשר, ועוד אמרו חז"ל (עירובין דף כ"ז ע"ב) דתניא ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך כלל, בבקר ובצאן וביין ובשכר פרט, ובכל אשר תאוה נפשך וחזר וכלל, וכלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש פרי מפרי וגידולי קרקע אף כל פרי מפרי וגדולי קרקע, ותניא אידך מה הפרט מפורש ולד ולדות הארץ אף כל ולד ולדות הארץ, מאי בינייהו. אמר אביי דגים איכא בינייהו, רצה לומר שהדגים אינם גידולי קרקע ואינם בפרט. לכן אסור לקנות דגים בכסף מעשר

ולאכלם, מזה נראה אשר חכמי התלמוד רצו למנוע את האדם בכל מקום שאפשר מלאכול אפילו בשר דגים, ועוד אמר חז"ל (פסחים דף מ"ט ע"ב) תניא רבי אומר עם הארץ אסור לאכול בשר שנאמר (ויקרא י"א) זאת תורת הבהמה והעוף. כל העוסק בתורה מותר לאכול בשר בהמה ועוף, וכל שאינו עוסק בתורה אסור לאכול בשר בהמה ועוף. ראה שאמרו מותר לתלמוד חכם לאכול בשר אבל לא יעצו לתלמוד חכם לאכול בשר. ואמרו חז"ל (פרקי אבות) כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ובתורה אתה עמל אם אתה עושה כך אשריך וטוב לך. ועוד אמרו חז"ל (פסחים דף קי"ד ע"א) ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה בר אלעאי אכול בצל ושוב בצל, ולא תאכל אווזין ותרנגולים ויהא לבך רודף עליך. ועוד אמרו חז"ל (סנהדרין דף צ"ד ע"א) אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (משלי ג') מארת ה' בבית רשע זה פקח בן רמליהו שהיה אוכל מ' סאה גוזלות בקינוח סעודה. ונוה צדקים יבורך זה חזקיהו מלך יהודה שהיה אוכל ליטרא ירק בסעודה. והראב"ד ז"ל בהקדמה לפירושו על ספר יצירה כתב (איוב) מי יכין לעורב צידו כי ילדיו אל אל ישועו יתעו לבלי אוכל. ידוע הוא שכל מאכל מתגלגל לפי אכלו, כמו המאכל הנאכל לבהמה. הראוי ממנה להויה יהיה בהמה. והראוי ממנה לשרצים יהיה ממנה פרש ומן הפרש יהיה שרץ. והראוי לאדם במאכל האדם יחזור לאדם. ומה שראוי להפסד יהיה לפרש. וכן בחיה ובעוף ובבהמה ובדגים ובשקצים ובכל רמש אשר תרמש האדמה. ומכאן אתה למד שכל דומם צומח וחי ומדבר כולם עוברין בדין חלוף לעליה ולירידה. והכל במשפט אמת על פי ה' יחנו, ועל פי ה' יסעו, ולפיכך אפשר שיתהוה מן השרץ עוף טהר, כיצד. אם העוף יאכל את השרץ העוף יוליד ממנה ביצה. ואותה הביצה תחזור להיות עוד עוף טהור, או שיאכל לאדם, אז יחלקו לשני חלקים. האחד מהם הוא שתהפך הביצה ההיא לאדם ותבלע בכל רמ"ח איברים ובכל שס"ה גידים. הנה חזר השרץ להיות לצורת אדם. הנה ילדיו של שרץ אל אל ישועו בהיותו פני אדם. ומתי יהיה זה כאשר יהיה להם מי שאוכל אותן אוכל מעולה מן הנאכל. אבל אם יהיה האוכל פחות מן הנאכל אזי יכרתו לסבת הנאכל. המשל בזה אלו יאכל האדם הבהמה הראויה להתעלות ואין בה עוד חטא משפט מות ולא דחייה אלא עלייה מעילוי לעילוי כי תם עונה, הנה האוכל אותה עונה ישא, כי הוא מוריד את שראוי לעלות. וזה סוד מה שאמרו רז"ל עם הארץ אסור לאכול בשר. שנאמר זאת תורת הבהמה אדם שיש בו תורה מותר לאכול בשר שאין בו תורה אסור לאכול בשר.

מאמר ח. מחזה אברהם באלני ממרא

נראה לי שזה הוא הענין בפרשה וירא במחזה אברהם. וירא אליו ה' באלני ממרא, וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו. וירא וירץ לקראתם. ועניינו הוא שאברהם התבונן במרכבת כבוד ה' ויחוסו אל העולם העשיה עולם הויה והפסד, וזה הוא שאמר, וירא אליו ה' באלני ממרא. באלנ"י ראשי תיבות

ל״ב נ׳ תיבות או״ר י״ה, ממר״א ראשי תבות מרכב״ה מי״ם רו״ח א״ש והוא יסוד שלש אמות אמ״ש (אוי״ר מי״ם א״ש) הכתוב בספר יצירה פרק ב׳ משנה א׳. ספר המיוהס לאברהם אבינו עליו השלום, ככתוב שם (פרק ו׳ משנה ד׳) וכיון שצפה אברהם אבינו עליו השלום והביט וראה וחקר והבין וחקק וחצב וצרף וצר ועלתה בידי אז נגלה עליו אדון הכל ברוך הוא וגלה לו את יסודן. משכן במים, דלקם באש, רעשן ברוח, ופירש שם אוצר ה׳ ז״ל. אחר שהשלים כל החקירות אמר דרך כלל שמכל מה שדבר העולה הוא שאמר אחד על גבי שלשה. ירצה באחד אין סוף יתברך ושלשה הם כתר חכמה ובינה. ובכאן גלה סודו והשגתו אנה מגיע, רצה לומר שהגיע בחקירתו שיש נמצא מחויב המציאות אחד והוא על גבי שלשה, ודע זה והבינהו כי הוא נפלא. והראב״ד ז״ל פירש שחקר בחקירה אחר חקירה עד שעלה בידו כי יש נמצאים נעלמים והן עשר ספירות, והתחיל לבחון זה עד שחקק בחכמתו וחצב בבינתו אותיות הקודש וצרף ועלתה בידו הבריאה שנאמר את הנפש אשר עשו בחרן, מלמד שנתעסק אברהם אבינו עליו השלום בצירוף האותיות של סוד יצירה. כדאמרו רז״ל רבא ברא גברא, שדריה לגביה דרכי זירא הוי משתעי בהדיה ולא אתיב ליה. אמר האי מן חבריא הוא תוב לעפרך. ואמרו רז״ל ואמלא אותו רוח אלהים. יודע היה בצלאל לצרף אותיות שבהם נבראו שמים וארץ. וכאשר עלתה בידו נגלה עליו אדון הכל וגלה לו את סודו מצד הנבואה כפי מה שנתחכם מעצמו, ולפיכך שכן עליו כבוד ה׳. משכן במים פירוש לאותיות הקודש, דלקן באש, רעשן ברוח, הרי אמ״ש של הנבואה שהשפיע השם על אברהם אבינו עליו השלום. ושם בפרק א׳ משנה א׳ כתוב, בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה חקק יה ה׳ צבאות אלהי ישראל אלהים חיים ומלך עולם אל שדי רחום וחנון רם ונשא שוכן עד מרום וקדוש שמו וברא את עולמו בשלשה ספרים בספר. וספר וספור פירש רבינו סעדיה גאון ז״ל בשלשה ספרים שלשה מיני ספירות אמ״ש, ונראה לי שזה סוד הכתוב וירא אליו ה׳ באלנ״י ממר״א „באלני ראשי תיבות ל״ב נתיבו״ת או״ר י״ה אותיות אנ״י שבאלנ״י״ מורה על כתר חכמה בינה. אלף הוא פלא והוא הכתר. נ׳ הוא בינה שבו נ״שערים. י׳ הוא חכמה, והחכמה מאי״ן תמצא, אין הוא אני, ממר״א ראשי תיבות מרכב״ה מי״ם, רו״ח, א״ש, והוא סוד אמ״ש (אויר מים אש) שלשה אמות שלשה ספירות. והיה פירושו וירא אליו ה׳. ענין הויה נראה לאברהם במחזה באלני ממרא. והוא ישב פתח האהל כחם היום, והיה עיף ויגע מחום השמש והיה מנמנם ובפרט שהוא היה חולה כאשר אמרו חז״ל (בבא מציעא דף פ״ו) אמר רבי חמא בר חנינא יום שלישי למלתו היה. והמלבי״ם ז״ל כתב שם שהנבואה צריכה מנוחת הגוף, ואז נראה אליו ה׳ במחזה. וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו, אנשי״ם אותיות אנ״י ש״ם, והם אותיות אמ״ש שלש אמות שבחכמה ובינה

והוא נ"י של אני, שלשה אנשים, שלשה מדרגות החיים שאני שם הנמצאים בעולם נצבים לפניו חוץ ממנו והוא הרביעי, ככתוב (יחזקאל א') ודמות ארבע חיות וזה מראיהן דמות אדם להנה. ודעת אברהם אבינו עליו השלום היה שזה הוא דומם, צומח, חי, ואדם, וסדר החיים הוא שהצומח יחיה מדומם והחי יחיה מן הצומח והאדם יחיה מכולם ובכולם רוח אלהים חיים ובתוכם ה'. וירא וירץ לקראתם פירוש רצה לראות ולהבין דבר אותו הענין. ויאמ"ר אדנ"י אם נא מצאתי רצה לומר שמצא שם יו"ד מלא המורה על ארבע מדרגות העולם אצילה, בריאה, יצירה, עשיה, ובכולם רוח אלהים חיים ובתוכם ה'. אותיות אמ"ר הוא אמ"ש שלשה אמות, אני, וי' של ויאמ"ר עם ד' של אדנ"י היא שםיו"ד מלא המורה על אבי"ע היינו קוצו של יוד אצילה. י' הוא בריאה. ו' התפשטות הנקודה הוא יצירה. ד' הוא שלש קצוות ארך, רחב, וקומה, הוא עשיה, אדנ"י הוא מלכות דעשיה ועל זה רומז הד' של אדנ"י והם הארבע חיות רצה לומר ארבעה מדרגות החיים שבעולם המלכות והוא עולם העשיה ובכולם נמצא אני אלהים חיים. וזה הוא שאמר אברהם אבינו עליו השלום. ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך לרומם אותי למדרגה העליונה להיות לאדם ונתת לי חכמה ובינה (חכמ"ה ובינ"ה הוא ח"ן) לדעת ולהשיג את כל זה. אל נא תעבור מעל עבדך, רצה לומר שלא יעבור הרעיון והמחזה הנפלא מלפניו ואברהם רצה להתבונן ולדעת את כל המחזה והוא סדר עולם הויה והפסד ויחוסו אל אלהים. ויאמר יקח נע מעט מים ורחצו רגליכם (מן העפר) והוא יסודות עולם הדומם, והשענו תחת העץ, עץ הוא הצומח אשר יתקיים מן יסודות הדומם, רצה לומר היסודות ישענו את אולם הצומח להתקיים, ואקחה פת לחם הוא מן הצומח וסעדו לבכם, והחי יחיה ויתקיים בעולם החיים מכולם. רצה לומר מן היסודות והצומח אחר תעברו, והוא הגלגל מדומם לצומח ומצומח לחי וחוזר ומתגלגל כאשר יעבור החי ויפסד ויהיה לעפר אז יחזור שנית בגלגול. כי על כן עברתם על עבדכם, רצה לומר שענין הגלגול הזה הוא למען להגביה שפלים למרום ולמען יתפתח העולם. ויאמרו כן תעשה כאשר דברת ולא אמרו כן נעשה. רצה לומר אם תעשה כאשר דברת כן הוא כי אברהם אמר להם ואקחה פת לחם וסעדו לבכם והוא מן הצומח. ואחר תעברו בגלגול השני, וזה הוא הסדר הנכון אשר נתן אלהים בעולם הויה והפסד להגביה בכל גלגול את השפל למעלה עליונה. ככתוב מגביה שפלים עדי מרום ומוציא אסירים רצה לומר זה שהיה אסור קודם לשכון למטה על כן אם תעשה כאשר דברת כן הוא. וזה הוא שאמרו לאברהם כן תעשה כאשר דברת. כי כן הוא חכמת אלוה ודרך הישר והטוב בסדר התפתחות עולם הויה והפסד. אך אברהם אבינו עליו השלם לא עשה כאשר אמר משוםשדעתו היתה שהאדם הוא הרביעי במרכבה והאדם הוא עומד עליהם במדרגה על החי. והאדם הוא הממוצע בין החי ובורא עולם. ככתוב ותחסרהו

מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו תמשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו והוא עומד עליהם. לכן כירק עשב נתתי לכם את כל לאכלה, וכל החי כרמש עומדים תחת רגלי האדם. והאדם מתנשא לכל לראש על כן מותר להאדם לאכול בשר החיים. לכן ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב ויקח גם חמאה וחלב ויתן לפניהם והוא עומד עליהם רצה לומר והאדם עומד עליהם על כל החיים. ועוד יש לפרש והוא עומד עליהם שהקדוש ברוך הוא הוא גבוה מעל כל גבוה והוא עומד על כולם ובשמו הקדוש יעמדו ויתקיימו כולם בעולם הויה והפסד ככתוב ואתה מחיה את כולם ומלא כל הארץ כבודו ובאשר האדם נברא בצלם אלהים והוא עומד עליהם על כל החיים, על כן מותר להאדם לאכול בשר החיים. לכן ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם. והוא עמד עליהם. וזה הוא המחזה אשר ראה אברהם אבינו עליו השלום כאשר נראה אליו ה׳ באלני ממרא. וירא ה׳ כי סר אברהם לראות את המראה לנכון, כי באמת האדם מתנשא לכל לראש הוא בנשמת החיים אשר נפח אלהים חיים באפיו אבל גוף האדם הוא כגוף כל החיים, ומותר האדם מן הבהמה אין. על כן אסור להאדם לשפוך דם החי ולאכול את בשרו ככתוב אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם, וכל איש אשר יאכל בשר הוא יבלבל יצועי אבינו שבשמים בסדר העולם והוא ישא עונו, חוץ מזה השופך דם חי ואוכל את בשרו הוא כאילו הקריב קרבן חי לעצמו. וזה לא נכון לעשות כי אך לה׳ לבדו יאות להקריב קרבן החי אבל לא לאדם, כאשר דרשו חז״ל לכם יהיה לאכלה ולכל חית השדה ולא החיות לכם.

מאמר ט. עקדת יצחק

זה היה ענין העקדה עקדת יצחק לעולה נסיון האחרון להעשרה הנסיונות שנסה הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו עליו השלום ולהורית לאב רם ולהראות לו את טעותו והוא אשר גוף האדם הוא כגוף החי ומותר האדם מן הבהמה אין. אין הוא אני והוא מני שבאדם והוא נשמת אלהים חיים אשר נפח באפיו והאדם עלה במעלה עליונה על כל החי בשכל הנקנה אשר חנן לו ה׳. אבל גוף האדם בכלל בהמה כאשר כתב הגר״א ז״ל אדם כי יקריב מכם קרבן לה׳ מן הבהמה. ואמרו חז״ל (פרקי אבות) אם אין חכמה אין יראה, ואמר שלמה המלך עליו השלום (משלי) ראשית חכמה יראת ה׳. ואם אין יראת ה׳ בלב האדם נמשל כבהמות נדמו. כאשר אבאר, ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם, ולא נודע אחר איזה דברים אמר הכתוב, רש״י ז״ל הביא מאמר חז״ל (סנהדרין דף פ״ט ע״ב) מאי אחר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא אחר דבריו של שטן. ורבי לוי אמר אחר דבריו של ישמעאל ליצחק. והמלבי״ם ז״ל כתב אחר

שזה היה הנסיון העשירי נסיון האחרון אחר התשעה נסיונות הקודמים לזה. ולי נראה לומר אחר הדברים האלה אחר אשר נראה ה׳ אל אברהם באלני ממרא והמחזה אשר ראה אברהם והוא עומד עליהם והאדם הוא הממוצע בין ה׳ והחי על כן מותר להאדם להקריב קרבן מן החי לעצמו. רצה לומר לשחטו ולאכול את בשרו, אבל אסור להאדם להקריב קרבן מן האדם לה׳, וזה היה הנסיון כאשר כתב המלבי״ם ז״ל בפירושו התורה והמצוה, שעד הנה דרש ויוכח נגד עבודה זרה שהיו מקריבים זבחי אדם. ויוכח אותם כי לא ירצה ה׳ בתועבות כאלה וכי אין תועבה גדולה בעיני ה׳ כשפיכת דם. כמו שכתוב כי כל תועבת ה׳ אשר שנא עשו לאלהיהם. כי גם את בניהם ישרפו באש לאלהיהם. לכן מצוה זו תהיה נגד שכלו, לכן והאלהים נסה את אברהם אם ישמור את מצותו אם אף הוא כנגד שכלו הישר כי באמת כי לא ירצה ה׳ בתועבות כאלה. אך למען נסות אותו באו אלהים לדעת הישמור את מצותיו אם לא, ולא היה כוונת הקדוש ברוך הוא שישחוט אברהם את יצחק בנו קרבן לה׳, לכן אמר קח את בנך והעלהו שם לעולה. פירוש להעלות אותו על המזבח אבל לא לשחוט אותו, כאשר כתב המלבי״ם ז״ל כבר אמרו אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי זה עקדת יצחק. אמנם אם היה אברהם מדקדק היטב היה מבין שלא כיוון ה׳ כלל שיצחק יהיה עולה. על אחד ההרים אשר אמר אליך. ולא נמצא שאמר ה׳ לאברהם אחרי כן על איזה ההר יעלה ועולה. לכן פירוש אחד ההרים אודות התרוממות האחד והוא האדם על החי אשר אמ״ר אליך. אמר ראשי תיבות אש מים רוח והוא אמ״ש שלשה אמות כאשר בארתי קודם. אלי״ך הוא מספר אנ״י והאני הוא ענין משותף אלי ואליך, ואז תדע כי לא כן הוא כאשר אמרת אליך להתרומם את האדם מעל כל חי ומותר להקריב קרבן חי עבור האדם למען יאכל בשר חי לא כן הוא. אחד ההרים רצה לומר האדם הוא אחד במצב הרם עם החי. וישכם אברהם בבקר. כידוע אשר בבקר שכל האדם יותר מסוגל להבחין ולהבין דבר ענין הקשה להבין. ויחבש את חמורו, רצה לומר חבש את חמר גופו והוא הספיקות אשר עלה בלבו על דבר הענין הזה. ויקח את שני נעריו אתו והוא היצר הרע והיצר הטוב או השואל והמשיב בבינה. והוא הדעת טוב ורע והוא הספיקות אשר עלו בלבו על דבר הענין הזה. ויקח את שני נעריו אתו והוא לו האלהים. רצה לומר וילך להתבונן מה שאמ״ר לו האלהים כי באמת חמר גוף האדם כחמר גוף כל החיים יש לו אש רוח מים והוא כחות האלהים אמ״ש שלש אמות ומי יודע האדם העולה למעלה ורוח הבהמה יורדת למטה. ומה הוא מותר האדם מן הבהמה, כי מקרה האדם ומקרה הבהמה אחד להם. כמות זה כן מות זה, ורוח אחד לכל הכל הולך אל מקום אחד, הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר. ואמר (איוב ב׳) הלא נסע יתרם בם ימותו. וישא את עיניו וירא את המקום מרחוק. רצה לומר כאשר התבונן על דבר זה, עוד היה

הענין ההוא רחוק ממנו ולא נודע לו עוד ההבדל בין האדם והחי. ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור. וענינו כאשר פרשתי קודם. והיה מתחזק אברהם להסיר הספיקות מלבו. ואמר ואני והנער נלכה לעשות רצון ה׳. וכאשר שאל לו יצחק איה השה לעולה, ויאמר אברהם אלהים יראה לו השה לעולה בני. רצה לומר כמדומה לי שהשה ובני יראה לו לאלהים כאחד וילכו שניהם יחדיו ביחוסם לאלהים. ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים. רצה לומר אחר עיון וחקירה נודע לאברהם טעותו. והוא שחמר גוף האדם כחמר גוף כל החיים שניהם עומדים במדרגת אחת כי מחמר אחד שניהם נוצרו. ומותר האדם מן הבהמה הוא האין והוא אני הנשמה אשר באדם. אך גוף האדם נמשל כבהמות נדמו. על כן לא יתנשא האדם בחמר גופו לאמר אשר הוא ראוי לאכול מעץ הדעת טוב ורע ולאכול בשר החיים משום שהאכילה הוא לצורך גוף החמר. והוא אינו עומד במעלה יותר מחמר גוף כל החיים. ואך נשמת האדם היא העומדת במעלה על כל חי. ואכילה גשמית אינו מזון לנשמת האדם, על כן אסור להאדם להקריב קרבן מן החי לעצמו ולאכול את בשרו. אך אל ה׳ לבדו באשר הוא גבוה על כל גבוה יקריב האדם קרבנו. וכתיב אדם כי יקריב מכם קרבן לה׳ מן הבהמה. על כן האדם בכלל בהמה ביחוסו אל האלהים. והאדם מחויב למסור את נפשו לעשות רצון ה׳ ככתוב ואהבת את ה׳ אלהיך בכל נפשך. לכן ויעקד את יצחק בנו לעשות מצות ה׳. ויקח את המאכלת לשחוט את בנו אף שהוא אהב אותו כאהבת נפשו ככתוב את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק והיה נפש אברהם קשורה בנפש יצחק בכל זאת לא מנע את עצמו ורצה להקריב אותו לה׳. ויקרא מלאך ה׳ מן השמים ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה. כי מה ה׳ שואל ממך כי אם ליראה את ה׳ אלהיך. וכתיב אל תראו כי לבעבר נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו, לשמוע בקולו ולשמור מצותיו ולעשות הטוב והישר בעיני ה׳. וכיון שראה הקדוש ברוך הוא שאברהם ירא אלהים הוא ובזה נתרומם על כל החי, וברא כרעי דאבוה וכי גם הוא ירא אלהים הוא, כאשר אמרו חז״ל שיצחק היה בן ל״ז שנה ואברהם היה איש זקן. בכל זאת מסר את עצמו ברצונו ביד אביו להיות לעולה לה׳, ובזה נשלם הנסיון גם מצד יצחק. לכן אמר אל תשלח ידך אל הנער, כי אך לבעבור נסות אתכם בא אלהים לשמוע בקולו ולעשות הטוב והישר בעיני ה׳. ולהקריב קרבן אדם לה׳ לא טוב הוא בעיני ה׳ כי לא ירצה ה׳ בתועבות כאלה לכן אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה. ואמרו חז״ל שרצה אברהם לעשות בו איזה רושם וחבלה להוציא ממנו דמים כי על כן אמר ואל תעש לו מאומה כי הדם הוא הנפש וכתיב ומיד האדם מיד איש אחיו אדרש את נפש האדם. שפך דם האדם באדם אפילו לא על מנת להמיתו דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את

האדם. וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר. וילאו המפרשים לדעת מה הוא אחר ופירש רש"י ז"ל אחר שאמר לו המלאך. ולפי האגדה אחר כל דברי המלאך והשכינה ואחר טענותיו של אברהם. אם כן היה לו לכתוב אחר קודם מה הוא איל אחר כיון שיצחק היה מוכן לעולה. ולפירושי הוא כן, וירא והנה איל אחר. רצה לומר אז ראה אברהם וידע החילוק בין אדם וחי והוא שבחמר גופם אין חילוק ביניהם ובמדרגת החיים שווים המה ככתוב ויהי האדם לנפש חיה. לאמר והנה איל אחר אבל יש חילוק גדול ביניהם בנשמות רוח אלהים כי באדם כתיב ויפח באפיו נשמת חיים. ובבהמה כתיב תצא הארץ נפש חיה על כן האיל הוא אחר ושונה מן האדם. ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו, רצה לומר שבני אדם המה במדרגה עליונה משום שנפח באפיו נשמת חיים על כן הוא למעלה מן החי. והאיל הוא במדרגה תחתונה ככתוב תוצא הארץ נפש חיה, על כן אמר ויקח את האיל ויעלה תחת בנו. ויקרא שם המקום ההוא ה' יראה, משום ששם הראה ה' לאברהם סדר השתלשלות עולם הויה והפסד ומעמד האדם ביחוסו אל האלהים והעולם. והוא שאסור להקריב קרבן אדם לה' כי לא ירצה ה' בתועבות כאלה. כי שפך דם האדם באדם אפילו כוונתו למצוה דמו ישפך. אך מן הבהמה הטהרה ומכל עוף הטהר יקרוב את קרבנו לה'. ואך לה' לבדו מותר אסור להאדם להקריב מן החי לעצמו, רצה לומר לשחטו ולאכול את בשרו. ואמר הכתוב כל רמש אשר הוא חי ואשר אין בנפשו דם אדום לכם יהיה לאכלה. אך בשר בנפשו דמו דם אדום לא תאכלו. משום שאכילת בשר החיים הוא נגד סדר עולם הויה והפסד, וכל מי אשר לא ישמע למצות אלהים וישפך דם החיים ויאכל את בשרו ענש יענש. ככתוב מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם משום שהוא עובר על לא תרצח והאדם ישא עונו. והראב"ד ז"ל בפירושו לספר יצירה (פרק א' משנה א') כתב אני ה' עושה כל מלמד שכל היצורים נחקקו בשמו, לפיכך נצטוינו שלא להשחית דבר. ושופך דם האדם באדם דמו ישפך, כי בצלם אלהים עשה את האדם, וזהו סוד היצירה להיות כל הנבראים משותפים באדם והאדם בהן. ואמרו חז"ל (זהר פרשה ויקרא דף י"ב ע"א) כתיב לא תרצח וכתיב במעשה בראשית ישרצו המים שרץ נפש חיה, ואנת לא תקטול בר נש דאקרי הכי דכתיב ויהי האדם לנפש חיה ולא תהוו כדגים הללו דרברבי בלעי זוטרא.

מאמר י. האוכל בשר כאילו עובד עכו"ם

ולפי דעתי האוכל בשר החיים הוא עובר עבודה זרה ועובר על לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. ואל יאמר האדם כיון שהוא נברא בצלם אלהים ועומד במדרגה עליונה על כל החי בשכל הנקנה אשר חנן לו אלהים. וכתיב ותחסרהו מעט מאלהים תמשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו, לכן מותר לו לאכול

מעץ הדעת טוב ורע ויהיה כאלהים יודעי טוב ורע, לא כן הוא, לא יהיה לך אלהים אחרים. ואמר הכתוב אדם כי יקריב קרבן לה׳ ועבדתם את ה׳ אלהיכם להקריב הקרבנות אך לה׳ לבדו באשר אלהים הוא גבוה מעל כל גבוה סבת כל הסבות בורא הכל ושורש הכל. הוא הנותן חיים לכל חי וכל באי עולם אליו ישובון. כאשר פירש רשי ז״ל אשה לה׳ אש לה׳, כי כל דבר הנשרף באש והאש בעצמו ישוב למקורו ושרשו אל ה׳, אבל אסור להאדם להביא קרבן מן החי לעצמו ולאכול את בשרו והוא כאלו עובד לאלהים אחרים ואמר הכתוב זובח לאלהים אחרים יחרם, ואמר הכתוב וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל הארץ. רצה לומר כאשר תמשלו על הארץ כן תמשלו על כל החיים אשר בארץ אבל אין אתה רשאי לאבדם, כאשר לא תוכל להאביד את הארץ. ואמר הכתוב ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה, לעבדה היינו לחרוש עם השור והחמור את השדה. ולאכול החלב והחמאה מן הבהמה. ולגזוז צמר הצאן לעשות מהם מלבושים. ולשמרם מן הטרף לבל יטרוף חי את חי. ואמר הכתוב מכל עץ הגן אכל תאכל רצה לומר עץ העושה השדה לגן, והוא הצומח הנשרש באדמה ויחיה על מקומו ולא ילך ממקום למקום לבקש אחר מחיתו והוא עץ הגן אכל תאכל, ומעץ הדעת טוב ורע אל תאכל ממנו. והוא משפל מדרגת החיים הממוצע בין הצומח ובין החי ויש מהם שנראים כצומח אבל אינם משורשים באדמה אם אף יחיו על מקומם ויש להם הרגשת החיים וירגישו מה שטוב להם ומה שרע להם אל תאכל ממנו, כי ביום אכלך ממנו מות תמות. ודינו כדין עץ החיים אשר בתוך הגן. והוא החיים אשר בתוך הגן אשר אינם משורשים באדמה וההולכים ממקום למקום לבקש אחר מחיתם. לכן אל תאכל ממנו. משום שזה נגד סדר השתלשלות החיים בעולם. ראה מה שכתבתי בליקוטי מאמרים על דבר עץ הדעת טוב ורע ועץ החיים ותדע ענינו. ואמר את כל ירק עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה, ולכל חית השדה. ואמרו חז״ל השוה האדם לחיות, ואמרו ולא החיות לכם. השמר לך פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים. ואם תשפוך דם חי עבורך אתה עושה עצמך לאלוה ועובד אלהים אחרים אתה בזה וזובח לאלהים אחרים יחרם, כי לא ירצה ה׳ בתועבות כאלה. והיא שיתנשא האדם בלבו להתדמות לאלהים ולאכול מעץ הדעת טוב ורע. והאדם האוכל בשר החיים הוא מתנשא את עצמו לכל לראש והוא כאילו עובד עבודה זרה וענש יענש האדם על דבר זה. כעין שנענשו דור הפלגה על שהתנשאו את עצמם כלפי מעלה ואמרו נעלה ונעשה לנו שם, ואמרו חז״ל (סנהדרין דף ק״ט ע״א) דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא, מאי עבוד, אמרי דבי רבי שילא נבנה מגדל ונעלה לרקיע, אמר רבי ירמיה ברבי אלעזר נחלקו לשלשה כתות, אחת אומרת נעלה ונשב שם, ואחת אומרת נעלה ונעבוד עכו״ם, ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה, תניא רבי נתן אומר

כולם לשם עכו"ם נתכוונו, כתיב הכא נעשה לו שם וכתיב התם ושם אלהים אחרים לא תזכירו מה להלן עכו"ם אף כאן עכו"ם, רצה לומר אמרו נעלה ונעשה לנו שם. והוא שהתנשאו את עצמם לאלהים, ובזה עובדי עבודה זרה היו ונענשו. וכל מי שאוכל בשר הוא גם כן מתנשא את עצמו על החי ויעשה את עצמו לאלהים יודעי טוב רע ועובד אלהים אחרים הוא בזה ואמר הכתוב וזובח לאלהים יחרם, על כן האוכל בשר מן החיים עובר על שני לאוים על לא תרצח ועל לא יהיה לך אלהים אחרים.

מאמר יא. צער בעלי חיים

אָמרו חז"ל (פרקי אָבות) מצוה גוררת מצוה, ועברה גוררת עברה והאָדם האוכל בשר החיים עובר על צער בעלי חיים שהוא מדאורייתא כאשר אָמרו חז"ל (בבא מציעא דף ל"ב ע"ב) אָמר רבא מדברי שניהם נלמד צער בעלי חיים דאורייתא וכתיב ורחמי' על כל מעשי' ואמרו חז"ל מה הוא רחום אף אתה רחום, וספרו לנו חז"ל (שם דף פ"ה ע"א) יסורי דרבי על ידי מעשה באו ועל ידי מעשה הלכו, על ידי מעשה באו, מאי היא. דההוא עגלא דהוו קא ממטי ליה לשחיטה, אזל תליא לרישיה בכנפי דרבי וקא בכי, אמר ליה זיל לכך נוצרת, אמרי הואיל ולא קא מרחם ליתא עליה יסורין, ועל ידי מעשה הלכו, יומא חד הוה קא כנשא אמתיה דרבי ביתא, היה שדיא בני כרכושא וקא כנשא להו, אָמר לה שבקינהו, כתיב ורחמי' על כל מעשי', אמרי הואיל ומרחם נרחם עליה, ואם רבי הקדוש נענש על שלא רחם על החי שאמר זיל כי לכך נוצרת, מכל שכן ענש יענש האדם המשחית יציר כפי' של הקדוש ברוך הוא לשפוך דם נקי עבור תאותו הבזויה לאכול את בשר החיים כחיות הפראים ולמלאות את בטנו בבשר נפש החיים. ואמרו חז"ל (חולין דף ז' ע"ב) שמע רבי (דהוה קאתי רבי פנחס רש"י) נפק לאפיה אמר לו רצונך סעוד אצלי אמר לו הן, צהבו פניו של רבי, כי אתא אתרמי על בההוא פיתחא דהוו קיימון ביה כודנייתא חיורתא. (וכשנושכין קשה לרפאות) אמר מלאך המות בביתו של זה ואני אסעוד אצלו. שמע רבי נפק לאפיה, אמר ליה מזבנינא להו. אמר ליה ולפני עור לא תתן מכשול. מפקרנא להו. מפשת הזיקא. עקרנא להו. איכא צער בעלי חיים. קטילנא להו. איכא בל תשחית. הוה קא מבתיש ביה טובא. גבה טורא בינייהו. בכה רבי ואמר מה בחייהן כך במיתתן על אחת כמה וכמה. ונראה לי לומר פירוש גבה טורא בינייהו. והוא שהפרש גדול היה בין רבי פנחס בן יאיר ובין רבי שרבי לא הקפיד על צער בעלי חיים. ואמר עקרנא להו. קטילנא להו ולא חס על בהמתו. ורבי פנחס בן יאיר הקפיד על זה ואמר שאין יכול לסעוד במקום שבעלי חיים עומדים בסכנה ולא רצה לסעוד אצלו. לכן בכה רבי והיה מתחרט על שלא רחם על בהמתו ולא בא מדרגת רבי פנחס בן יאיר ועל ההבדל הגדול כהר גבוה שבינו ובין רבי פנחס בן יאיר במדרגת

מעלתם. על כן האוכל בשר החיים הוא עובר גם כן על צער בעלי חיים שהוא מדאורייתא וענש יענש האדם בעבור העון הזה. כאשר ספרה לנו הגמרא (בבא מציעא דף פ"ה ע"א) אמר רבי חביבין יסורין קבל עליה תליסר שני שית בצמרתא ושבע בצפרנא. ואמרי לה שבעה בצמירתא ושית בצפרנא. אהורייריה (שומר הסוסים) דבי רבי הוה עתיד משבור מלכא (פירוש מהרש"א ז"ל מזבל בהמותיו של רבי) ורבי היה עשיר גדול והיה לו סוסים הרבה ומן הזבל נתעשר) כדהוה רמי כיסתא לחיותא הוה אזיל קלא בתלתא מילי. הוה מכוין דרמי בההוא שעתא דעייל רבי לבית הכסא ואפילו הכא מעבר ליה קליה לקלייהו ושמעו ליה נחותא ימא. פירוש שקול רבי היה כל כך גדול מהיסורון עד שקולו נשמע לכמה פרסאות וכל זה בא עליו משום שעבר על צער בעלי חיים שהוא דאורייתא. והאדם האוכל בשר החיים בודאי לא ינקה גם מעון זה. וענש יענש האיש ההוא.

מאמר יב. דיני שחיטה ובדיקה

חז"ל עוד הוסיפו על אחת שבע מניעות רבות לאדם הרוצה לאכול בשר בדיני שחיטה ובדיקה הדחה ומליחה דיני טרפה וכשרה עד שאם לא הקלו חכמי ישראל האחרונים לא היה אפשר לבני ישראל לטעום טעם בשר. ומי יודע אם הטיבו לבני ישראל בזה. ולפי דעתי טוב להאדם שלא יאכל בשר כלל ויספיק את עצמו בסעודה במזון הזרעים וממאכל צמחים שונים ומפרי עץ הדעת היינו חלב וחמאה מן הבהמות הבייתיות הכשרות. וזה די להאדם למחית נפשו וזה יתן כח להאדם לעבוד עבודתו בבית ובשדה כאילו אכל בשר. ורבים המה הגוים בארצות הקדם שלא יאכלו בשר והם אנשים בריאים וחזקים יותר מאוכלי בשר כי באמת יסוד אחד להם לצומח וחי. היסודות אשר בבשר החי המה היסודות אשר בצומח כידוע לחכמי המדע. אך הבשר יביא עמו אל גוף האדם ודמי מחלות שונות. גם כל המדות הרעות אשר ירשו סעלם בשר החי מאבות אבותיהם ומסרו להאדם בחוק ההתפשטות לעשות המקלא **equilibrium** בסעלם הגוף ויתאחדו דם הבהמה ודם האדם יחד ועל ידי זה ימסרו להאדם את המדות המגונות והרעות אשר ירשו מאבותיהם ויהי האדם לנפש חיה. ואמרו חז"ל (חולין פרק א') הכל שוחטין חוץ מחרש שוטה וקטן. ואמרו הטעם שמא יקלקלו שחיטתן. (שם ע"ב) ואם שחט ואמר ברי לי שלא נגעתי. שחיטתו כשרה חוץ מחרש שוטה וקטן דאפילו בחולין גרידי נמי לא. שמא ישהו שמא ידריסו שמא יחלידו. וכתוב ביורה דעה (הלכות שחיטה א') שוטה דהיינו שהוא יוצא יחידי בלילה. או מקרע כסותו. או לן בבית הקברות. או מאבד מה שנותנין לו. רצה לומר שוטה שהוא חסר דעה ואין מרגיש ומבחין בין טוב לרע. וקטן שאינו יודע לאמן ידיו לשחוט. רצה לומר שאין לקטן כח בידו לעשות המלאכה כאיש גדול וחזק. חרש מפני שאינו שומע ברכה. וקשה תינח בשוטה וקטן הטעם שנתנו החכמים שמא

יקלקל אבל חרש שהוא אדם גדול ובר דעת ובעל כח. ועליו לא שייך הטעם שנתנו החכמים שמא יקלקלו. מדוע אסרו החכמים לחרש לשחוט והוא ככל אדם מלבד שהוא אינו שומע ברכה. ומה איכפת לי אם הוא שומע הברכה אם לאו אם הוא יכול לעשות מלאכת השחיטה ואין בו חשש שמא יקלקל כאשר הוא בקטן. או בשוטה. (שם יורה דעה הלכות שחיטה א׳) חרש שאינו שומע ואינו מדבר. השומע ואינו מדבר אם הוא מומחה שוחט. חרש המדבר ואינו שומע לא ישחוט מפני שאינו שומע ברכה. וקשה מדוע יגרע חרש המדבר ואינו שומע ברכה מחרש שאינו מדבר ואינו עושה ברכה. ואמרו שם אם מומחה הוא שוחט ולא הקפידו על הברכה. וענין הברכה נצטוה האדם לעשות קודם עשית המצוה אמרו חכמי האמת והוא שהפה הוא ממוצע בין כחות הנעלמים שבראש שהם כחות זכים יותר ואינם בגדר מעשה. ובין כחות הגוף שהם בגדר מעשה. וכל דבר ממוצע הוא מקשר העליון והתחתון יחד כמו עתיק דכל עולם שהוא מקשר סוף העליון עם ראש התחתון. וכן הוא בפה שהבל שבפה כשמוציא הדיבור לחוץ אז מתגלה מחשבתו. וידוע כי אין ניכר הדיבור עד שמפסיק הוצאות הבל פיו וחוזר למקומו שאז נגמר חתוך האותיות ונרגש הדבור על ידי תבות. אבל כל זמן שלא הפסיק הוצאת הבל פיו לא נגמר הדיבור ולא נרגש הברתו. לכן בדיבור כלאמר בברכה נתגלה כוונת המברך ומקשר העליון עם התחתון על ידי הדיבור להתאחד הכוונה עם המעשה. ועיקר המצוה הוא כוונת המצוה וכאשר אמרו חז״ל מצוה בלא כוונה כגוף בלא נשמה. ואמרו חז״ל (תענית דף ב׳ ע״א) לאהבה את ה׳ אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם איזו הוא עבודה שבלב הוי אומר זו תפלה. וכתב הגר״א ז״ל בליקוטי תפילת שחרית תפלה בכוונה שהוא מחשבה היא עיקר התפלה. מזה נשמע שעיקר המצוה הוא הכוונה. ולקשר העליון עם התחתון. רצה לומר הכוונה אשר במחשבה עם המעשה העיקר הוא הברכה היוצא מן הפה. על כן מאי איכפת לי אם החרש אינו שומע ברכה. כיוון שכוונתו היה לשם מצוה וגם ברך ברך מדוע אסרו החכמים את שחיטתו.

מאמר יג. הכל שוחטין

שם (חולין פרק א׳ תוספות) הכל שוחטין. כתוב בהלכות ארץ ישראל דנשים לא ישחטו מפני שדעתן קלות. וביורה דעה (שם הלכות שחיטה א׳) הכל שוחטין (הגה) יש אומרים שאין להניח נשים לשחוט שכבר נהגו שלא לשחוט. וכן המנהג שאין הנשים שוחטות ולא כתוב שום טעם לזה. וקשה לתוספות ז״ל מדוע לא ישחטו נשים בחולין כמו במוקדשין ולא הקפידו החכמים במוקדשין מפני הטעם שנשים דעתן קלות מכל שכן בחולין. בכל זאת נהגו דנשים לא ישחטו. ולדעתי טוב מאד הטעם הכתוב בהלכות ארץ ישראל שנשים לא ישחטו מפני שדעתן קלות מה שאינו כן במוקדשין ויש כוונה בזה וכן הטעם שאמרו

חז"ל חוץ מחרש שוטה וקטן שמא יקלקלו יש בו כוונה חוץ מזה שיקלקלו בעצם מלאכת השחיטה. ונראה לי לאמר שכוונת חז"ל היתה גם כן לשמור את דרך עץ החיים מלהשחית אותם ולשפוך דם נקי בהיסח הדעת. לכן אמר הכל שוחטין חוץ מחרש שוטה וקטן שמא יקלקלו, ונשים בחולין לא ישחטו מפני שדעתן קלות. כאשר אבאר קטן לא ישחיט, מלבד שהקטן אינו יודע לאמן ידיו לשחוט, וחיישינן שמא יקלקל, הוא גם כן קטן בדעת ולב האדם רק רע מנעוריו, לכן הקטן לא ירגיש שום רחמים על הבהמה וישחוט אותה בלתי שום עיכוב ומניעה מצידו לקלקל ולהשחית יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, ולבלתי לחשוב כי רע הוא בעיני ה' את המעשה אשר עושה ולא יחום על הבהמה לשחוט אותה ולא ירגיש צער הבהמה בעת השחיטה וכי יזוב דם נקי לארץ על בלימה. והאדם יאכל הבשר למלאות תאות נפשו והוא לא ראה ולא ידע ולא מרגיש את הרע הנעשה על ידי אחרים עבורו, לכן לא ימנע האדם מלאכול בשר החיים תמיד, ככתוב ויאמר ה' אלהים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע, ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל-ו-חי לעולם. ראה בליקוטי מאמרים פירושי על ענין זה, כי על כן אסרו החכמים קטן לשחוט שמא יקלקל, משום שהקטן אינו יודע לאמן ידיו לשחוט, וגם על ידי שחיטת הקטן יבוא קלקול בסדר עולם הויה והפסד. אך אדם גדול בר דעת המרגיש ויודע את אשר הוא עושה הוא יכול לשחוט, ויכמרו רחמיו על הבהמה ויחמול עליה וימנע מלעשות מעשה הרע הזה מפני להט החרב המתהפכת, ראה פירושי בליקוטי מאמרים והוא שאמרו חז"ל במדה אשר מדד מודדין לו, ואמר הכתוב מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם, ועתיד האדם ליתן דין וחשבון על גודל העון הזה, כי קול דמי החי צועקים אל אלוה מן האדמה אם אף כסה הדם בעפר כדין, והאדם ישא את עונו ככתוב כי ביום אכלך ממנו מות תמות, רצה לומר הרבה מיתות שונות יבואו אל האדם על ידי אכילת בשר החיים, או אפשר לפרש מות תמות מיתה ארוכה, משום שבשר החי יביא מחלות שונות אל גוף האדם וישחית את גופו ונפשו ויוליך את האדם לאט לאט אל קברו, כי על כן קראו שם המקום ההוא קברות התאוה, כי שם התאוו בני ישראל לאכול בשר ויאכלו וימותו, וכי הוא הדין בשוטה שלא ישחוט שמא יקלקל בשחיטתו, משום ששוטה כקטן דמי, קטן בדעת, או טוב לאמר חסר דעת ואינו יודע כלל מה שהא עושה, ואין לו שום הרגשת אדם, לכן השטה בוודאי לא ירחם ולא יחמול על הבהמה ויעשה מלאכת השחיטה בלתי דעת מה הוא עושה וחיישינן שמא יקלקל שחיטתו ויבוא גם כן קלקול על ידו בסדר עולם הויה והפסד כאשר אמרתי קודם בקלקול הקטן, וחרש אפילו מדבר כיון שאינו שומע אסור לשחוט, והוא משום שהחרש אינו שומע קול אנחת הבהמה בעת השחיטה ולא יכמרו רחמיו עליה ולא יחס עליה ולא ימנע את עצמו מלשחוט אותה ולשפוך את דמה, לכן אסרו החכמים לחרש שאינו שומע לשחוט את הבהמה ואפילו הוא מדבר משום שהוא אינו שומע ברכה, אבל מותר לשחוט

כשאדם אחר עומד על גביו והאדם העומד על גביו ישמע אנקת הבהמה וירחם עליה וימנע את החרש מלשחוט אותה ולא יקלקל יציר כפיו של בורא עולם, ועל ידי זה ימנע האדם מלאכול בשר כי תועבה הוא בעיני ה׳, והאדם עונו ישא וגמולו בראשו אם יקלקל במעשיו סדר עולם הויה והפסד.

ונהגו שנשים לא ישחטו מפני שדעתן קלות, רצה לומר שבאשה לא נתפתח הדעת כמו באיש ודעתן קלות, ועוד שהאשה עושה רצון בעלה והשפחה את פקודת גבירתה בלתי לשאול מדוע ולמה, ואף אם יכמרו רחמיה על הבהמה בכל זאת לא תמנע את ידה מלעשות המלאכה אשר נצטוות ועל ידי זה יבוא קלקול בסדר עולם הויה והפסד. ולדעתי עוד יש טעם אחר מדוע נהגו שהנשים לא ישחטו, והוא משום שהאשה היא אם הבנים, ומעשה אכזריות כשחיטת החי ושפיכת דמים יפעל על עורקי האשה וישחית דמה ודם פרי בטנה ויוצאי חלציה יהיו אנשים אכזרי לב וכעסנים, ולפי חכמי המדע והוא דעת חז״ל (נדה דף ט׳ ע״א) לדברי רבי מאיר דם עכר ונעשה חלב במינקת, לכן בני האשה אשר יניקו החלב ממנה יבוא בקרבם מן הדם המכוער והנשחת אשר באשה וישחית גם דמם ויהיו נוטים לעשות רע ויהיו אנשי בליעל ואכזרי לב וכעסנים, ולפי דעתי משפחת הכהנים לבני ישראל עד עתה הם פוחזים וכעסנים משום שהכהנים בימים הקדמונים כאשר ישבו בני ישראל על אדמתם ובית המקדש היה קים, הכהנים אוכלי בשר הרבה היו ככתוב כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם ואתן אותם לאהרן הכהן ולבניו לחק עולם, וכתיב (דברים י״ח) וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זבחי הזבח אם שור אם שה ונתן לכהן הזרע והלחיים והקבה, וכתיב ומלק הכהן וזרק הכהן ונשחת דמם על ידי זה ונעשו כעסנים ובניהם ובני בניהם ירשו את המדה הזאת מאבותיהם לירושת עולם עד היום הזה, ומדה זו רע היא בעיני ה׳ והאדם, ואמרו חז״ל כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה. והם אמרו טוב שבטבחים שותפו של עמלק ויורד לגיהנם, ואנכי הייתי מוכסן, והייתי מוכרח לפעמים לבוא אל בית הזבח ולא יכולתי לעמוד שם ולראות את הדם השפוך וצחקו עלי השוחטים והטבחים ואמרו עלי כי לב נשים לי, וכאשר שאלתי אותם איך לא יכמרו רחמיהם לשפוך דם נקי, ואמרו לי אשר בתחלה כאב לבם בעשותם מלאכת הזבח אך אחר כך הורגלו בזה ולא איכפת להם עוד ולא יתעורר בלבם שום רחמניות על הזבחים ואמרי לי אשר טרם היו לשוחטים טבעם היה ככל בני ישראל רחמנים בני רחמנים ודעתם היתה תמיד עליהם בנחת ושקט, אך כאשר הי׳ לשוחטים והרגילו את עצמם במלאכת השחיטה נהפך לבם, והשוחטים היו אנשי תורה ויראי שמים, אך ידעתי אותם לקפדנים וכעסנים, ואחד מהם אמר לי כי מרגיש הוא בעצמו אשר נתקלקל דמו ממלאכת השחיטה, ולדעתי לכן עד מהרה ירתיח דמו ויכעים אם אף הוא יודע שמדת הכעס היא מגונה מאוד ורע לנפשו גם רע בעיני ה׳

אך אינו יכול להתאפק כי עד מהרה על דבר קטן כדבר גדול ירתח דמו ויכעוס. ובמקום מגורי באלליאנס במדינת אמעריקא ספר לי אחד מהשוחטים אשר אם יעבור יום או יומים ולא ישחוט ולא יראה דם אז כל גופו יכאב עליו ויהיה כמשוגע עד אשר ישחוט ויראה הדם נשפך מן הבהמה או עוף ואז תשוב אליו דעתו ומנוחתו. לכן דעתי כי על כן נהגו שהנשים לא ישחטו בחולין שהמלאכה מצויה תמיד למען לא ישחת דמם ולא יבוא על ידי זה תקלה לבניהם ולבני בניהם לדורות עולם.

מאמר י״ד דם בבשר

וכאשר נתתי אל לבי לחקור על דבר דם בבשר ותיקונו על פי דין שהורו לנו חכמי ישראל הראשונים והאחרונים, ומצאתי כי אף אם ינקה הבשר מכל הגידים וימלח וישהה יותר משני ימים ולילה אחד שאז נפסד טעם הבשר כאשר אמרו חז״ל (תענית דף ל׳ ע״א) תנא אבל אוכל הוא בשר מליח, עד כמה אמר רב חיננא בר כהנא משמיה דשמואל כל זמן שהוא כשלמים, ופירש רש״י ז״ל שלא שהא במלחו אלא שני ימים ולילה אחד, טפי לא אשכחן דמקרי בשר שהטעם נפסל אחרי ב׳ וג׳ ימים. בכל זאת לפי דעתי עוד הדם בבשר אם אף נפסד טעם הבשר ולדעתי אי אפשר להוציא את הדם מן הבשר וכמעט הדבר הוא מן הנמנע שאף אם יחתוך הבשר לחתיכות קטנות וימלח היטיב מכל צד וישהה במלח זמן רב עוד יהיה הדם בבשר, וכל זמן שהבשר יהיה במצב בשר אם אף נפסד טעם הבשר עוד הדם בקרבו ולא יכלה הדם בבשר עד שהבשר בעצמו יבלה ויכלה, לכן האוכל בשר אם אף ישהא הבשר במלח זמן רב הוא אוכל את הדם, והתורה אמרה לא תאכלו את הדם כי הדם הוא הנפש וכתיב מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם והאוכל את הדם עונו ישא, ולא יועיל להאדם מצות כסוי הדם בעפר כי קול זעקת ורצח דם החי צועקים אל ה׳ מן האדמה וגדול העון הזה מנשוא. ודע כי באצבע אלהים חרות על הלוחות לא תרצח וכל החי אשר בנפשו דמי בכלל והשופך דם חי נקרא רצח, על כן אסור להאדם להשחית את החי בעבורו ולהחיות את נפשו בבשר החיים כי בנפשו דמו, הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה. ואל יאמר האדם כיון שאין דבר בעולם אשר אין בו חיים כי באמת כל העולם מלא חיים, וקיום עולם הויה והפסד אי אפשר להתקיים באופן אחר ומוכרח כל אחד פרטי להשחית פרטי אחר ולאכלו כיון שכל אחד פרטי יתבנה מחורבן פרטי האחר ויתקיים בו עד עת בא הפסדו, לכן דע כי אלהים נתן סדר בעולם הויה והפסד, והוא שהצומח יתקיים מדומם והחי מן הצומח, ולאדב בחיר היצורים אשר גם הוא בכלל חי לו נתן אלהים גם זרע העשב ופרי העץ לאכלה, ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את

כל ירק עשב לאכלה ובאופן זה יגבה השפל במדרגת החיים למדרגת החיים העליונה, אבל אסור להאדם לאכול את החי כאשר אמרו חז"ל ולא הזויות לכם משום שהוא קלקול ולא תיקון כאשר הוכיח הראב"ד ז"ל והאדם האוכל בשר ישחית בזה סדר התפתחות העולם אשר הוא רצון אליה, לכן עצתי להאדם להרחיס את עצמו מאכילת שום בשר החיים כאשר אמר בעל הטורים ז"ל בכל אות נפשך תאכל בשר, כי ירחק ממך, והתורה הקדושה הזהרה לנו (דברים י"ב) רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש. ואמרה שם לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך וכאשר אמרתי קודם אשר מאכילת הדם אשר בבשר יקלקל האדם את דם נפשו ודם יוצאי חלציו בירושת הסעלם מאבות לבנים לכן אמר הכתוב לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך, והשומע לעצתי יטב לו ותבוא עליו ברכה, ויהי כן, רצה לומר כן היה סדר העולם בימים הקדמונים טרם נשחת הארץ בחמס ורצח ורם הרג קין את הבל אחיו ועוד לא טרפו חיות הארץ איש את רעהו, היה כן והוא שהחיות אכלו את עשב השדה והאדם אכל את העשב והזרע עם פרי העץ זרע זרע.

פרק ששי
והנה טוב מאד
מאמר א׳ מאד זה אדם

וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, ודרשו חז"ל בב"ר מאד זה אדם אותיות מאד הוא אותיות אדם ויהיה פרושו שעשיית האדם הוא הטוב מכל אשר עשה, והוא משום שהאדם הוא סכום כל הבריאה וכל העולם נכלל בו והאדם עלה במדרגת החיים ממדרגה למדרגה בשכלו אשר חנן לו אלהים עד אשר עלה על כל החי וחתנשא להיות כתר עולם העשיה ככתוב (ישעיה מ"ה) אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי, רצה לומר שהאדם עלה והתנשא להיות כתר כל הבריאה, ועל ידי האדם תתגלה מלכות שמים, ואמרו חז"ל בב"ר הנה טוב מאד זה מלכות שמים, ר"ל טוב מאד זה אדם שעל ידו מתגלה מלכות שמים, (ובספרא דצניעותא פרק ה׳) כתב הגר"א ז"ל וירא אלהים את כל אשר עשה, הוא עולם העשיה. ולכן נאמר את כל אשר עשה שהוא בדרגא דמלכות יהננא בעשיה, וכמו שמלכות כוללת הכל כן העשיה, וזהו את כל אשר עשה, ובזה היום כל ד׳ העולמות נשלמו נעשה אדם אצילות. ויברא אלהים בריאה, הנה נתתי לכם יצירה, וירא אלהים עשיה, ודע שכל אלו הימים הן רמז לששת אלפים שנה שהן ו׳ ימים כמו שכתוב פרק א׳) שתא אלפי שני תליין בשתאי קדמאי, וכל הפרטים שהן בו׳ ימים אלו הן מתנהגין בו׳ אלפים כל אחד ביומו ובשעתו, ומכאן תדע קץ הגאולה שהוא בעתה חס ושלום כשלא נהיו זכאין שהוא קץ האחרון,

ומשביע אני את הקורא בה' אלהי ישראל שלא יגלה זה, ועיין בזהר חדש (דף ט"ז ע"ב) אמר לו רבי עקיבא (לרבי אלעזר) רבי מה ראה הקדוש ברוך הוא שלא עשה את האדם אלא בששי, אמר ליה שלא יהא פתחון פה לאדם לומר שהוא סייע בשום דבר מכל מה שנברא, אזלי עד דהוי אזלי קם רבי אלעזר וגחין ראשיה ושוי ידוי על פומיה ובכה, אמר ליה רבי עקיבא רבי למה את בכי, אמר ליה על דא דאשאילתא חיזו חזית וקשיא מלה, עקיבא עקיבא מאן יזכי להאי אורכא דגלותא דאתמשך, דהא לא יקום בר נש דעתיד לימטי לעננוי שמיא עד יומא שתיתאה דהוא בשית אלף שנין ולא באשלמותיה בר בתקוף תשובה, דהא שולטנא דבר נש ההוא ליתיה אלא בשתיתאה, ובשביעאה ישאר שמטה בעלמא חרוב, ובתמינאה יתחדש עלמא כמלקדמין, ויהא מה דיהא, ע"ד והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו, ובגיניהון נאמר יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו, ותוכל לידע בשנה מכוון, ואף על פי שאמרו (סנהדרין דף ל"ח) בראשונה הוצבר, ויום השביעי רומז על אלף השביעי עולם הבא כידוע.

מאמר ב' טוב מאד זה יום המיתה

וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, ואמרו חז"ל טוב מאד זה יום המיתה, והוא כי באמת שהרע הנדמה לנו שנמצא במציאות עולם הויה והפסד הוא מצדנו וידמה לנו שהוא רע אבל באמת הוא טוב, ויום המיתה הוא טוב מאד משום שהמות הוא סבת ההויה ומעות אשר אי אפשר לתקן ועל ידי ההפסד יגבה משפל המדרגה למדרגה עליונה ויוליך לעולם שכולו טוב, ומשום שתכלית העולם הכללי נודע לנו כי על כן יראה לנו תהפוכות רבות ודברים רבים אשר לא יטיבו בעיני האדם, ואמר הכתוב ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע. ובכל אחד מהאופנים אמר את, רצה לומר את החיים נתן המות וכן לחיפך את המות נתן החיים, את הטוב נתן את הרע ואת הרע נתן את הטוב, והוא משום שאין חיים מוחלט ואין מות מוחלט, אין טוב מוחלט ואין רע מוחלט בעולם העשיה הוא עולם הויה והפסד, משום שהם מעורבים זה בזה רע בטוב וטוב ברע, מות בחיים וחיים במות, וכל זה הוא מצדנו ככתוב ראה נתתי לפניך, וידמה לנו התהפוכות והוא המות והרע, כי אין מות ואין רע לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, כי הוא מקור החיים, ועמו לא יגור רע, והוא כולו טוב, לכן אלוה היודע מראשית אחרית והוא אשר אצל וברא ויצר ועשה את כל העולם כולו הוא ידע לאמר כי את כל אשר עשה הוא טוב מאד, כי כל החילופים והתמורות אשר יתהוו בעולם הויה והפסד וידמה לנו כי ברע הוא המות באמת הוא טוב מאד משום שהוא תיקון ולא קלקול, מאד זה אדם אשר נתפתח על ידי החילופים והתמורות בעולם הויה והפסד לעלות למדרגה עליונה על כל החיים להיות כתר עולם העשיה, הרי"א חבר ז"ל (פתחי שערים חלק ב' נתיב קיצור

אבי"ע) כתב, האדם הוא חותם של כל הנבראים והוא התכלית וניתן בעולם העשיה בסוף כל המדרגות והוא מרכז הפנימי, והוא סוד סוף מעשה במחשבה תחלה, ששורש הראשון של הצמצום מלכות אין סוף הוא סיום האחרון מה ששיער בו הגבול והתכלית הוא בשביל האדם והבחירה שיהיה יוצא הרע מסוף המדרגות והוא יחזור אותו לטוב, והוא נרמז בסוד ציור אות א ש"י העליון מורה על נקודה העליונה מרכז העליון במלכות אין סוף רצונו יתברך שרצה במדת הגבול והשיעור והוא נקודה מחשביית ואינו נתפס בהשגה חושיית וכמו כן אין נתפס ברעיון. אך יצא מדת הגבול מרצונו הבלתי גבול ותכלית, ונקודה התחתונה של הא' הוא עולם העשיה סוף כל מדרגות הקדושה, והוא גם כן בסוד חלל וצמצום שמסתלקה הקדושה בכדי שיהיה מקום למציאת הסטרא אחרא שמקומו כאן. (סטרא אחרא הוא החמר הנמצא במקום והוא הרע המעורב בטוב שמקומם כאן) וכמו שבצמצום העליון נשאר רשימו מאיר אין סוף שהוא סוד התקשרות הבלתי בעל תכלית בו, שיחזור אחר כך לבלתי תכלית, כמו כן במקום מציאות הסטרא אחרא שהוא חלל ומקום ריק לגמרי נשאר גם כן רשימו של הקדושה בהם בסוד ומלכותו בכל משלה שנותן להם מקום קיים בשביל תכלית הטוב שיצא מזה לתקן הכל לקדושה, וכמו שבצמצום העליון יוצא קו אחד מאין סוף בתוך החלל שהוא ענין קשר יחודו יתברך הפועל בשיעורי מאורות הגבוליים לפי ערכם, ובפנימיות פועל לפי שורש הבלתי תכלית, להחזיר הכל ליחיד העליון, כמו כן האדם הניתן פה בעולם התחתון הוא גם סוד הקו הממלא כל מקום חלל מקום הסטרא אחרא והמגלה אור במקום החשך על ידי מעשיו הטובים, והוא הי' שבא' שבין הב' יודין, ונמצא שמדרגת האדם כולל וחובק בו כל העולמות העליונים ותחתונים, משורש השרשים שמן הצמצום ולמטה עד סוף כל מדרגות דעשיה שהרי כולם תלוים בו להמשיך סוד הקו היוצא מאין סוף בהם, ולכן התחיל השם יתברך בנתינת תורתו לישראל בא' דאנכי כמו שכתוב בזהר בהקדמה שאמר לה כל יחודי לא יהיה אלא בך. שהוא האדם על ידי תורה ומצות מגלה יחוד אין סוף, בסוד קו הנמשך בעולמות להחזיר הכל אל היחוד, וכמו שהאדם הוא מדרגה נפלאה שכולל וחובק בו כל המדרגות, כמו כן ניתן מקומו בעולם התחתון בעולם הזה השפל שהוא גם כן צל ודמות מכל העולמות והמדרגות רק שעולם הזה העצמי הוא בסוד החיצונית והאדם הוא הפנימיות שבו.

פרק שביעי

יום הששי

מאמר א' תקופה הששית

ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, פירוש ויהי ערב לתקופת יום חמישי ויהי בקר לתקופת יום הששי, בכל הימים כתיב יום אחד, יום שני, יום שלישי, יום

רביעי, יום חמישי, ופה כתיב יום הששי ולא יום ששי ואמרו חכמי האמת שה' רומז שהוא ה' לו"ק. משום שרעת הוא יום אחד, וחסד יום שני, וגבורה יום שלישי, תפארת יום רביעי, נצח יום חמישי, הוד יום ששי, ולו"ק הוא ה'. היינו א' חסד ב' גבורה, ג' תפארת, ד' נצח, ה" הוד לכן כתיב יום הששי, חמישי לו"ק. וששי לימים. ויום השביעי יום השביתה זה יסוד שבו נכלל כל הקדמונים ועולה עד אין סוף ויורד למלכות נוקבא אשר אין מגרמה כלום ומקבלת השפעת אלוה על ידי היסוד, ואחר כך נתגלה שם הוי"ה שם שלם ועשה תולדות, לכן בכל פרשה בראשית נזכר אך שם אלהים, ואחר יום השביעי נזכר שם ה' אלהים שם שלם משום שאחר יום השביעי נתקיים העולם ביחוד שם הוי"ה ועשה תולדות, אבל טרם יום שביעי לא יכול העולם להתקיים לכן יום הששי כלה והיה לתהו ובהו, וזה הוא ו"ק שאמרו המקובלים שנחרבו ונתבטלו. ויכולו השמים והארץ וכל צבאם ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה. תרגום אונקלוס ויכולו ואשתכללו ותרגם ויכל ושצי. כי אם אפרש ויכל נגמר יהיה הפסוק מיותר כיון שכתוב קודם ויכולו. ועוד הפסוק ויכל אלהים ביום השביעי יהיה סותר הכתוב קודם ויכולו השמים והארץ וכל צבאם שהיה ביום הששי. לכן תרגם אונקלוס ויכל ושיצי וכמו כן תרגם (שמות ל"ד) ויכל משה מדבר אתם. ושיצי משה מלמללא. (מלכים ט') ויהי ככלות שלמה לבנות את בית ה'. תרגם והוה כד שיצי שלמה. אך במקום אחר והוא (שמות ל"ט) ותכל כל עבודת המשכן. תרגם ושלימת כל עבודת משכנא. (שמות ל"ה) ויכלא העם מהביא תרגם ופסק ית עמא מלאיתאה. אך האמת הוא ששורש אחד לויכולו ולויכל והוא כל כלה ראה לעקסיקאָן פּראָפעסאָר יוליוס פירסט כלה to complete, to destroy, to annihilate, ויש לפרש ויכל ויכולו בהרבה פירושים. לכן נראה לי לפרש ויכולו נגמרה מלאכת השמים והארץ ביום הששי. ופירש ויכל כלה ונחרבה. ביום השביעי. בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. ואמרו חז"ל שהכל נברא ביום ראשון. ואחר כך כתוב כל בריאה ובריאה ביומו. ואמר חז"ל שכל בריאה ובריאה נתיסדה ביומו. וביום הששי נשלמה עשיית האדם. ואחר כך כתיב ויכולו ופירושו שבהשלמת עשיית האדם ביום הששי נגמרה כל המלאכה של מעשה בראשית. וביום השביעי ויכל. יהיה פירושו כלה ונחרבה מלאכתו אשר עשה. ונתבטלו השמים והארץ וכל צבאם. ומלת ויכולו מורה על גמר המלאכה ומורה גם כן על הכליון שנחרב ונפסד ולדעתי בסור הפועל יסור הנפעל. והוא משום שתיכף כאשר נגמר מלאכת השמים והארץ כן שבת אלהים רצה לומר הפסיק אלוה לתת בהם כח חדש לקיימם כי אם לא כן המלאכה לא היתה נגמרה והיה עדיין מחדש. על כן דעתי שבסוף יום הששי תיכף כאשר נגמרה כל המלאכה התחיל מעשה בראשית להחרב ולהתבטל וביום השביעי היה הכליון וגמר הכליון וזה שאמר הכתוב ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה.

ואמרו חז"ל (זהר חדש פרשה בראשית דף ט"ז ע"ב מדרש הנעלם) אמר רב נחמן ויכולו כלו ממעשה כלו ממחשבה. ועניינו הוא כאשר אמרתי במקום אחר שכל מעשה בראשית הוא מחשבת אלוה וכל הבריאה מתקיים במחשבת אלהים וכל זמן שהוא במחשבת אלהים הוא נמצא במציאות וכאשר תפסוק המחשבה כן יפסוק המעשה וזה הוא שאמר ויכולו כלו ממעשה כלו ממחשבה רצה לומר כאשר כלו ממחשבה כלו ממעשה כי סוף מעשה במחשבה תחלה. ואמר (שם) ועשה הקדוש ברוך הוא ליום השבת דוגמת עולם הבא שעתיד הקדוש ברוך הוא לשבות ביום השביעי מאי בשביעי באלף השביעי.

מאמר ב׳ גמר העשיה

יכולו השמים והארץ וכל צבאם. ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה. ולדעתי כאשר אמרתי קודם בסור הפועל יסור הנפעל משום שלא אפשר קיום העולם הויה והפסד בלתי הפועל וכאשר יסור הפועל הויה אינו נמצא במציאות. כי הוא המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית. וכאשר אמר הראב"ד ז"ל בהקדמה לספר יצירה. כי מציאת כל הנמצאים לבד מחמר הראשון הם נמצאים על שני דרכים בכח ובפועל. בכח ע"ד משל כמציאות השבולת בחטה או השינים לילד בן יומו. אף שהחטה עתה אינו שבולת. ולא בן יומו בעל שינים. עתידים הם לצאת מן הכח הזה אל הפועל. וכאשר יצא מן הכח אל הפועל סר מעליהם כח הראשון ונמצאים בפועל. לכן דעתי אם יסור הפועל יסור הנפעל. כי אין דבר בעולם נמצא במציאות בעולם המורכב שעומד בישות במצב אחד. כי אם באחד משני אופנים או דבר הנמצא נתפעל ונתחדש בהויה כאשר יפעול הפועל. או הולך ונפסד כאשר יסור ממנו כח הפועל. המלבי"ם ז"ל בתורה אור הביא דעת רבינו ניסים ז"ל בטעם מה שהכפיל הלשון ויכל אלהים ביום השביעי וישבות ביום השביעי. וכתב כי כל נפעל מתנענע גם אחר סור הפועל הרושם בו והביא ראיה מן התרנגולת הרובצת על הביצים לשנות חמרם שילבישו צורת אפרוח. אמר אין ספק שאם תסור התרנגולת מעליהם באמצע הזמן המצטרך להיות אפרוח שגם אחרי סורה מעליהם יתנענע חומר הביצים תנועה מה בהשתנותה לקבל צורת האפרוח ולא תפסוק התנועה תיכף בסור הפועל וכן היה במעשה בראשית לכן אמר ויכל אלהים ביום השביעי. וכדי שלא נחשב שפעל ועשה ביום השביעי דבר. הוצרך לומר וישבות ביום השביעי. ולא נראה לי משום שהמשל אינו דומה לנמשל. והמשל בעצמו אינו בדוק ומנוסה כי כן הוא. והוא כי כאשר תסור התרנגולת מן הביצים. לדעתי נפסק אז התפתחות האפרוח ולא יתנענע עוד הלאה לקבל צורת האפרוח אף התנועה תשוב אחור תנועה מתנגדת כידוע לפיזיק כי כאשר יכלה כח הפועל בדבר המסובב מימין לשמאל אז תחזור להתנענע מעט תנועה מתנגדת משמאל לימין **reaction** קודם שנפסקה התנועה לגמרי.

וזה גם כן ידוע אשר להתפתחות האפרוח מן הביצה נצרך חום מעלה ידוע במשך זמן ידוע. וכאשר תסור התרנגולת מן הביצים ימעט החום הנצרך לכן תפסק ההתפתחות והתנועה תשוב לאחור. והיה אם תתמהמה התרנגולת זמן מועט מלהחם הביצים עליה להשלים סכום החום הנצרך להתפתחות האפרוח במשך זמן יותר ארוך מן הזמן הקצוב להתפתחות האפרוח. פעם יום אחד. ופעם יומים ויותר. כידוע למגדלי עופות. ואם תשהה התרנגולת בסורה מן הביצים יתקררו. אז לא יועיל עוד בשוב התרנגולת להחם הביצים ולא יתפתחו עוד מהם האפרוחים. והביצים יכלו מעט עד אשר יכלו לגמרי בזמן ידוע. והמשל אינו דומה לנמשל. כי זה לא נגמרה המלאכה. ומעשה בראשית נגמרה המלאכה. והוא ככלות החיים בגוף החיים אז סר הפועל מן הנפעל כי נפסק החיים והגוף מת. הרוח תשוב אל אלהים. והגוף יכלה לאט לאט עד כי יכלה לגמרי וישוב אל העפר. וכן הוא במעשה בראשית כאשר נגמרה המלאכה בסוף יום הששי סר הפועל מהנפעל לחדש עוד. אז נפסק התפתחות העולם. לכן ויכולו השמים והארץ. התמוטטו השמים ונמעד הארץ הלוך וחסר ביום השביעי עד כי כלה ונפסדה מלאכתו אשר עשה וזה הוא שאמר הכתוב ויכל אלהים ביום השביעי. משום שביום השביעי היה הכליון ונגמר הכליון. ואל תאמר שהכליון הוא רע והוא חסרון לאלוה לא כן הוא. כי באמת ממנו לא תצא הרעות. והוא כי הכליון בא מאליו ועוד הכליון היה על מנת לתקו לבנות שמים חדשים וארץ חדשה שנית. ה' ממית ומחיה ומצמיח ישועה. וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה. פירוש וישבות מלשון שבת צוריקציהען to sease אופהערען.ירצה לומר ביום השביעי שב אלוה מכל מלאכתו. והכליון בא מאליו וזה אין חסרון ליאות לאלוה בזה שהוא שב ממלאכתו כאשר נגמרה המלאכה ככתוב (ישעיה מ') ה' בורא קצוות הארץ לא ייעף ולא ייגע.

מאמר ג' שבת מעשיה

ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות. ויברך אלהים את יום השביעי. ואמרו חכמי הקבלה שיום השביעי הוא יסוד המשפיע למלכות נוקבא אשר אין מגרמה כלום אך מקבלת ההשפעה מאליה על ידי יסוד זה יום שביעי וזה הוא ויברך אלהים את יום השביעי ברכה לתולדות עד יום השביעי לא היה שם הוי"ה שלם משום ששם י"ה — ו"ה היו נפרדים ונמצא בראשי תיבות יו"ם השש"י בפסוק אחד ואחר כך בפסוק השני ו"ה. ויכול"ו השמי"ם והיה הפסק ביניהם לכן כלו ששת ימי המעשה משום ששם הוי"ה לא היה שלם. וביום השביעי נתאחד שם הוי"ה והיה שלם אז ויברך אלהים את יום השביעי לעשות תולדות. ויקדש אותו פירוש הכין אותו לימים יבואו למלכות זו עולם התגלות המלכות. שם הוי"ה מורה

היות כל העולמות, אצילה, בריאה, יצירה, עשיה. י"ה הוא עולמות אצילה ובריאה כידוע כי בי"ה הצו"ר עולמים. וה' הוא עולמות יצירה עשיה. ו' הוא עולם התפשטות זו יצירה. וייצר ה' אלהים בשני יודין כידוע, ה' הוא עולם עשיה כזה ה. ד' שב"ה מורה על שלש קצוות א'. ר'. ק'. **dimentions** .3. והנקודה מורה על הפנימיות אשר בעולם העשיה הנעלם בו ופועל בתוכו ומחיה את כולם. כי בו שבת מכל מלאכתו אש"ר בר"א אלהי"ם לעשו"ת. אשר הוא אותיות ראש והוא עולם האצילות שהוא עולם הראשית, ברא זה עולם הבריאה. אלהים זה עולם היצירה כידוע. לעשות זה עולם העשיה. ונראה לי לומר שאלוה לא כלה עולמות אצילה בריאה יצירה. אך עולם העשיה בלבד. ככתוב ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה. רצה לומר את אשר עשה כלה זה עולם העשיה. וכן כתיב וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה. רצה לומר מכל מלאכתו אשר עשה שבת. אבל מעולמות אצילה בריאה יצירה לא שבת. מכל מלאכתו ולא כל מלאכתו. והוא שכלה עולם העשיה אבל העולמות אצילה בריאה יצירה לא כלו. ובזה מתישב השאלה מדוע לא נזכר בפרשה בראשית בריאת היסודות אש, רוח, מים, עפר, מפורש. מזה משמע שלא כלו. וכתיב והארץ היתה ואמרו הז"ל שכבר היתה. אשר ברא אלהים לעשות שמים חדשים וארץ חדשה לעתיד אחר יום השביעי יתאחד שם י"ה עם ו"ה והיה שם שלם ויעשה תולדות. בכל פרשה בראשית לא נזכר שם ה' אך אלהים. ובין יום הששי ובין יום השביעי נזכר שם הוי"ה בהפסק כנזכר לעיל יו"ם השש"י — ויכול"ו השמי"ם. וביום השביעי היה היחוד ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו. ואחר יום השביעי כתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. ביום עשות ה' אלהים והוא שם שלם והוא התגלות אור הוי"ה בעולם המלכות זו עולם העשיה.

מאמר ד' העולם כבר היה

מפרשי התורה מנעו את עצמם מלפרש פרשה בראשית ולבאר מעשה בראשית בפירוש מספיק אך דרש דרשו כולם הרבו להקשות והשיבו בטוב טעם ודעת על פי הדרש. אבל מנעו את עצמם מלפרש עצם מעשה בראשית. והשאלה איך היה יכול העולם להתקיים ביום השביעי נעדרה מכולם. ואין אחד שם אל לבו לדבר מזה. והוא כיון שאלוה שבת ביום השביעי. מן ההכרח הוא שישבות העולם. כי איך היה יכול העולם להתקיים ביום השביעי בלתי פעולת אלוה. כי אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו. על כן מוכרח אני לומר שהעולם כבר היה לעולמים ונחרב ונברא שנית. ובלתי ספק חכמי ישראל מפרשי התורה ידעו זה. כי על כן היה לי לפלא מדוע החרשו. ומדוע יראו לגשת אל ההר לנגוע בקצהו ולבאר ענין מעשה בראשית לעיני בני ישראל למען יבינו וידעו מה שנודע להם. ויטב להם להשכין את עם ישראל בערפל ולהעלים מהם מה שידעו במסורה ענין

מעשה בראשית, עמלתי לבקש את הנעלם בספרי חכמי ישראל, וכאשר יגעתי מצאתי כמה מאמרי חז"ל מפוזרים בים התלמוד ומדרשים. וזהר הקדוש, ובספרי חכמי האמת האחרונים, ואם אף גם הם גלו טפח וכסו טפחיים במאמריהם, בכל זאת עלה בידי די להבין מאמר (קהלת) מה שהיה הוא שיהיה, והוא שהעולם כבר היה ונחרב ונתחדש, ועוד עתיד להחרב ולהתחדש לעתיד, והבנתי כוונת חכמי האמת מה שאמרו שכל פרשה מעשה בראשית מרומז בפסוק הראשון בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, וכל הפסוק הזה מרומז בתיבה בראשית, רצה לומר שהתחלת כל התחלות היה בראשית, ראה מה שכתבתי בפירושי על בראשית קודם, וכל פרשה בראשית מרומז בפסוק ראשון והוא בריאת העולמות הקדמונים שנבראו ונחרבו, וסדר בריאת העולמות היה ששת ימים, רצה לומר ששה תקופות, וביום השביעי רצה לומר בתקופה השביעית כלה ונחרבה ככתוב ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה, וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה, ומן הפסוק אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, בהבראם שנית **recreation** וויערשאפען, ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים ראה פירושי בליקוטי מאמרים, והנני להביא פה מאמרי חז"ל על דבר אותו הענין למען ידעו בני יעקב דעת המסורה לחכמי ישראל על דבר מעשה בראשית.

מאמר ה׳ בונה עולמות ומחריבן

ברכות (דף ל"ב ע"א) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך, מאי בך אמר רבי אלעזר, אמר משה לפני הקדוש ברוך, רבונו של עולם אלמלא נשבעת להם בשמים ובארץ הייתי אומר כשם ששמים וארץ בטלים כך שבועתך בטלה, ועכשיו שנשבעת להם בשמך הגדול, מה שמך הגדול חי וקים לעולם ולעולמי עולמים כך שבועתך קיימת לעולם ולעולמי עולמים. (שם ס"ג ע"א) כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם, משקלקלו המינין ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהי אומרים מן העולם ועד העולם, וכן אמר דוד המלך עליו השלום ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם, ועוד אמרו חז"ל (ראש השנה דף ל"א ע"א) אמר רב קטינא שית אלפי שני הוו עלמא וחד חריב, שנאמר (ישעיה י"ב) ונשגב ה׳ לבדו ביום ההוא, אביי אמר תרי חרוב שנאמר (הושע ו׳) וחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו, תניא כוותיה דרב קטינא, כשם שהשביעית משמטת שנה א׳ לז׳ שנים, כך העולם משמט אלף שנים לשבע אלפים שנה. שנאמר ונשגב ה׳ לבדו ביום ההוא, ואומר (תהילים צ"ב) מזמור שיר ליום השבת יום שכולו שבת, ואומר שם (צ׳) כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור, ונראה לי לומר פה, כיון שלא נאמר כי אלף שנים בעיניך כיום, ואמר כיום אתמול כי יעבור, כוונת הכתוב הוא שאלף שנים הוא כאין כנגד יומו של הקדוש ברוך הוא, והוא כיום אתמול כי יעבור ואיננו, יומו של הקדוש ברוך הוא, רצה לומר תקופת

יום של מעשה בראשית הוא רבבות אלפי שנין, ומי יודע כמה ארוך היה תקופת הזמן של יום הכתוב בפרשה בראשית, (שם ראש השנה דף ל"א ע"א) בשביעי היו אומרים מזמור שיר ליום השבת ליום שכולו שבת, וכתב רש"י ז"ל ליום שכולו שבת שעתיד העולם להיות חרוב, ואין אדם, וכל המלאכות שובבות, על אותו יום אומרים שיר של שבת, ועוד אמרו (תמיד סוף פרק ז') בשבת היו אומרים מזמור שיר ליום שבת מזמור שיר לעתיד לבוא ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים, וכתב ר"ע מברטנורה ז"ל, האי תנא סבר לה כמאן דאמר שתא אלפי שנין הוי עלמא וחד חריב, ועל שם שבאלף השביעי לא יהיה כי אם הקדוש ברוך הוא שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא, לכך אומרים בשבת מזמור שיר ליום השבת לאלף השביעי שיומו של הקדוש ברוך הוא הוא אלף שנה, פרקי רבי אליעזר (פרק ג') שמים מאיזה מקום נבראו מאור לבושו של הקדוש ברוך הוא, שהוא לבוש לקח ממנו ופרש כשמלה והיו מותחין והולכין עד שאמר להם די, ועל כן נקרא שמו שדי, שאמר לשמים די ועמדו, ומנין שמאור לבושו נברא שנאמר עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה, הארץ מאיזה מקום נבראת, משלג שתחת כסא הכבוד לקח וזרק על המים ונקפאו ונעשה עפר הארץ, שנאמר כי לשלג יאמר הוא ארץ. והיה קשה להרמב"ם ז"ל (מורה נבוכים פרק כ"ו) וכתב ראיתי לרבי אליעזר הגדול דברים בפרקים המפורסמים הנודעים בפרקי רבי אליעזר, לא ראיתי מעולם יותר זרים מהם בדברי אדם מן הנמשכים אחר תורת משה רבינו עליו השלום, ואני תמיה זה החכם מה האמין, ונראה לי לומר שדעת רבי אליעזר היא שהעולם נברא ונחרב ונתחדש יש מיש אבל בבראשית נברא יש מאין, לכן לדעתי לא דבר רבי אליעזר הגדול דברים זרים כי כן ספרה לנו תורתינו הקדושה שבבראשית העולם נברא יש מאין ואחר כך נחרבה, ואחר יום השביעי נתחדש העולם יש מיש, והוא כוונת רבי אליעזר בבראשית רבה, רבי אליעזר אומר כל מה שיש בשמים בריאתו מן השמים וכל מה שיש בארץ בריאתו מן הארץ והוא שבריאת העולם הזה נברא יש מיש, ראה מה שכתבתי במאמרי על דבר החמר ושם הראתי לדעת שדברי רבי אליעזר נכונים ומתאימים עם הכתוב בתורת משה רבינו עליו השלום, והרמב"ם ז"ל שגה בביאורו למאמרי רבי אליעזר בפרקים ובבראשית רבה, ראה שם ותדע, ועוד אמרו חז"ל (בראשית רבה) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, כתוב יום אחד ולא יום ראשון, אמר רבי יהודא בר סימון מכאן שסדר זמנים היה קודם לכן, אמר רבי אבהו מכאן שהיה הקדוש ברוך הוא בונה עולמות ומחריבן בונה עולמות ומחריבן ואמר דין הניין לי ודין הניין לי.

מאמר ו' ארבעה עולמות

ועוד אמרו חז"ל (זהר פרשה בראשית דף ט"ז ע"א) והארץ היתה תהו ובהו, היתה דייקא מקדמת דנא, (שם דף כ"ד ע"ב) אלה תולדות השמים והארץ ראשי

תיבות תהו, הא אוקמוה כל אתר דכתיב אלה פסל את הראשונים, ואלין תולדין דתהו דאתרמיזו בקרא תניינא והארץ היתה תהו, ואלין אינון דאתמר דקודשא בריך הוא ברא עלמין ומחריבן, ובגין דא ארעא היתה תוהה ובוהה, איך ברא קודשא בריך הוא עלמין לחרבא לון, שפיר היה דלא לברי לון, אלא ודאי הכא איכא רזא מאי איהו ומחריבן, דקודשא בריך הוא לא ישצי עובדי ידו, (שם דף כ"ט ע"א) אפריון דא תקונא דעלמא תתאה מעלמא עלאה, דעד לא ברא קודשא בריך הוא עלמא הוה סתים שמיה ביה, ולא קיימא מלה עד דסליק ברעותא למברי עלמא, יהיה רשום ובני קיימא עד דאתעטף בעטיפא חד דזיהרה וברא עלמא ימינא דעלמא קדמאה, (שם דף ל' ע"א) והארץ היתה תהו ובהו, סוספיתא דקמרי גו קולטוי דהוה בקדמיתא ולא אתקיימת, היתה כבר, ולבתר אתקיימת (שם דף ל"ט ע"ב) והארץ היתה תהו ובהו כדקאמרן, והארץ דא ארץ עלמא דלית לה נהירא מגרמה, היתה בקדמיתא כבר הות כדקא יאות והשתא תהו ובהו, ועוד אמרו (זהר יתרו דף פ"ח ע"א) ויברך אלהים את יום השביעי כיון דלא אשתכח מנא ביומא שביעאה מה ברכתא אשתכח במה פירוש כיון שביום השביעי כלה ונחרב העולם ולא היה נמצא שום דבר, אם כן איך שייך לומר ברכה ליום שביעי, ואמרו (זהר פרשה נשא אדרא רבא דף קכ"ח ע"א) ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך, זכאין אתון צדיקייא דאתגלי לכון רזי דרזין דאורייתא דלא אתגליין לקדישי עליונין, מאן ישגח בהאי ומאן יזכה בהאי דהוא סהדותא על מהימנותא דכלא, צלותא ברעוא יהא, דלא יתחשב לחובא לגלאה דא. ומאי יאמרון חברייא דהאי קרא קשיא הוא, דהא לא הוה ליה למכתב הכי דהא חזינן כמה מלכים הוו עד דלא ייתון בני ישראל, ועוד לא יהי מלכא לבני ישראל ומה אתחזי הכא, ובדא אתערו חברייא, אלא רזא דרזין הוא דלא יכלין בני נשא למנדע ולאשתמודע ולמרחש בדעתייהו בהא תנא עתיקא דעתיקין טמירא דטמירין, עד לא זמין תקונוי דמלכא ועטורי עטירין שירותא וסיומא לא הוה, והוה מגליף ומשער ביה, ופרים קמיה חד פרסא ובה גליף ושיער מלכין, ותיקונוי לא אתקיימו, הה"ד ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל, מלכא קדמאה לבני ישראל קדמאה וכלהי דגליפו ולא אתקיימו בשמהן אתקרון ולא אתקיימו עד דאנח להו ואצנע להו, ולבתר ומנא הוה מסתכל בההוא פרסא ואתתקן בתקונוי, ותאנא כד סלוק ברעותא למברא אורייתא טמירא תרי אלפין שנין ואפקה, מיד אמרה קמיה מאן דבעי לאתקנא ולמעבד יתקו בקדמיתא תקונוי. תאנא בצניעותא דספרא עתיקא דעתיקין סתרא דסתרין טמיר דטמירין אתתקן ואזדמן, כלומר אשתכח ולא אשתכח, לא אשתכח ממש אבל אתתקן, ולית דידע ליה משום דהוא עתיק דעתיקין כחד סבא דסבין עתיק מעתיקין טמיר מטמירין, ובתקונוי ידיע ולא ידיע מארי דחוור כסו, וחיזו בוסיטא דאנפי, יתיב על כורסייא דשביבין לאכפייא לון, ארבע מאה אלפי עלמין אתפשט חווראֿ דגולגלתא דרישוי, ומנהירו דהאי חוורא ירתי צדיקייא לעלמא

דאתי ד׳ מאה עלמין; (שם) עלמא עלאה דנפיק מתקונא קדמאה שליט ונחית וסליק לאלף אלפין ורבוא רבבן מארי תריסין, ומניה מתאחדין בקסתא בעזקא רבאי עלמא תניינא דנפיק מהאי תקונא שליט ונפיק ונחית וסליק לשבעה וחמשין דרגין מארי דיבבא, ומתאחדן מניה לאכפייא בקודלא בחיורא, עלמא תליתאה דנפיק מההוא תקונא שליט ונחית וסליק לצ״ו עלמין מארי דיללא ומתאחדן מניה בבוסיטא לקוסיטרא, ומהאי תקונא מתכפיין כלהו ומתבסמן במרירא דדמעין דמתבסמין בימא רבא, תנא בצניעותא דספרא עתיקא דעתיקין עד לא זמן תיקוני באני מלכין, כנס מלכין ומשער מלכין ולא הוו מתקיימי עד דדחי לון ואצנע לון לבתר זמנא, הה״ד ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום, בארץ אדום באתר דכל דינין מתקיימין תמן, וכלהו לא אתקיימו עד דרישא חוורא עתיקא דעתיקין אתתקין, כד אתתקין תקון כל תקונין דעלאין ותתאין, מכאן אוליפנא כל רישא דעמא דלא אתתקן הוא בקדמיתא לא יכלין עמא לאתתקנא, מנלן מעתיק יומין דעד דלא אתתקן הוא בתקונוי לא אתתקני כל אינון דבעי לאתקנא וכלהו עלמין אתחרבו, ראה פירוש אספקלריא המאירה ושם תמצא באר הטיב ותדע כל הענין.

מאמר ז׳ עולם הזה

ועוד אמרו חז״ל באדרא זוטא (זהר פרשה האזינו) פתח ואמר, כתיב ואלה המלכים שר מלכו בארץ אדום, הה״ד (תהלים מ״ח) כי הנה המלכים נועדו עברו יחדיו, נועדו באן אתר בארץ אדום באתר דדינין מתאחדין תמן, עברו יחדיו, דכתיב וימת וימלוך תחתיו, המה ראו כן תמהו נבהלו נחפזו דלא אתקיימו באתרייהו בגין דתקונין דמלכא לא אתקנו, וקרתא קדישא ושורוי לא אזדמנו, עד לא אברי עלמא לא הוו משגיחין אנפין באנפין, ובגין כך עלמין קדמאין אתחרבו, ועלמין קדמאי בלא תקונא אתעבידי, וההוא דלא הוה בתקונא אקרי זיקין נצוצין, כהאי אומנא מרצפא כד אכתיש במנא דפרזלא אפיק זיקין לכל עבר, ואינון זיקין דנפקין נפקין להיטין ונהרין ודעכין לאלתר, ואלין אקרין עלמין קדמאי, ובגין כך אתחרבו ולא אתקיימו עד דאתתקן עתיקא קדישא ונפרק אומנא לאומנותיה, ועל האי תנינא במתניתא דילן דניצוצא אפיק זיקין בזיקין לתלת מאה ועשרים עיבר, ואינון זיקין עלמין קדמאי אקרון ומיתי לאלתר, לבתר נפיק אומנא לאומנותיה ואתתקן בדכר ונוקבא, והני זיקין דאתדעכו ומיתו השתא אתקיים כלא (שם) מבוצינא דקרנותא נפיק ניצוצא פשיטא תקיפא דבטש ואפיק זיקין עלמין קדמאי ומתערבו באוירא דכיא ואתבסמו דא בדא, כד אתחבר אב״א ואימ״א, וההוא אב הוא מרוחא דגניז בעתיק יומין ביה אתגניז ההוא אוירא ואכיל לניצוצא דנפק מבוצינא דקרדנותא דגנוז במעוי דאימא, וכד אתחברו תרווייהו ואתכלילו דא בדא נפיק גולגלתא חד, ואתפשט בסטרוי דא בסטרא דא ודא בסטרא דא, כמה דעתיקא קדישא תלת רישי; אשתכחו בחד (חכמה בינה דעת) כך כלא אזדמן בתלת רישין, (זו״נ ומתקלא, והוא

חסד גבורה תפארת. נצח הוד יסוד) ועוד אמרו חז"ל (זהר חדש מדרש הנעלם פרשה בראשית דף ב' ע"ב) (שם דף ב' ע"ב) והיינו דתנן אלף עלמין הוו עד דלא אתברי עלמא וזיו יקריה הוה מתפשט בר' עלמין וסתיר לון עד דסליק ברעותא קמיה למברי האי עלמא, וההוא שעתא אתפשטו תרין אתוון משמיה וקיים לון, ותרין אחרין אתגליפו לעילא ותתא חד גו חד, גליף חד ואתחזר תלת וגליף חד אחרת ואתחזר תרין עד דסלקו עשרה, אתפליגו אינון עשרה ואתחזרו לתלתין ותרין, ואינון תלתין ותרין שבילי דחכמתא, אלין אתפליגו בגילופייהו עשרה ואתחזרו למ"ב. ומכאן ולהלאה מאן דישגח ישגח בביעותא דלבא וסתים ולית דפתחין ליה, ועל האי כתיב אני יי הוא שמי, וכבודי לאחר לא אתן, ותהלתי לפסילים, וכתיב לא תעשה לך פסל וכל תמונה, (שם) ומאי נוקים כי הוא אמר ויהי, בדבר ה' שמים נעשו אלא אמר רבי אלעזר לאחזאה לעלמא דהא אתברי הוה ולא הוה מתגליא. ואצטריך כל חד וחד לאתגלאה לאפקא כל חד וחד עובדוי וחילוי דאיתחזי ליה, (שם) אמר רבי זריקא קלטופי דירוקין הוה מסחר על תהומא ותהומא הוה סליק ונחית, ואת אחד הוה פשיט בתלת זיווייתיה על תהומא ותהומא שכיך, הד"א ורוח אלהים מרחפת. ותניא אמר רבי אבא אמר רבי יוחנן קודם שברא הקדוש ברוך הוא את העולם היה הוא ושמו אחד והיה בדעתו לברוא את העולם, וברא קודם אלף עולמות שנאמר האלף לך שלמה, ואחר כך ברא עולמות אחרים להודיע שהכל כנגדו אין, והיינו דאמר רבי חייא למה אלף ראשונה באותיות מפני שבתחלה ברא אלף עולמות שקדמו לשאר עולמות ואחריו בי"ת שהוא בנין שמים וארץ, ובתיקונים (זהר חדש דף ק"י ע"א) אמרו חז"ל, והארץ היתה תהו, בזמנא דקודשא בריך הוא הוה באלין קלופין היה בונה עולמות ומחריבן, ואית מאן דאמר דסליק במחשבתיה למבני עלמין ולהחריבן ואמר דין מהניין לי ודין לא מהניין לי, והוא כאשר אמרתי שכל הבריאה הוא מחשבת אליה, והוא מה שאמרו בזהר (פרשה פקודי) רעותא דכל תשע נהורין דקיימי כלהו במחשבה, וזה הוא שאמר הנה מקום אתי, ברוך המקום ברוך הוא.

מאמר ח' תתק ע"ד דורות

וזה מה שכתב הגר"א ז"ל בפירושו לספרא דצניעותא (פרק א') תאנא דעד דלא הוה מתקלא לא הוה משגיחין אפין באפין, ומלכין קדמאין מיתו, וזיוניהון לא אשתכחו וארעא אתבטלות, עד דרישא דכסופא דכל כסופין לבושין דיקר אתקין ואחסין, (הגהות) ועיקר ענין המתקלא הוא הדעת שעל ידי הזווג באבא ואימא, ולכן דעד דלא הוה מתקלא לכן לא הוו משגיחין אפין באפין, וכן הוא מוחין דזו"נ שעל ידם נתקיימו מלכין קדמאין, ולכן דעד דלא הוה מתקלא מלכין קדמאין מיתו, (אבא ואימא זה חכמה ובינה, חכמה זה אב, בן חכם ישמח אב, ואימא זה בינה, כי אם לבנה תקרא, ודעת הוא תולדות, וידע אדם, והדעת הוא המתקלא המאחד חכמה ובינה ומוציא תולדות ההויה, תולדות הוא **reproduction** וזה לא היה בעולם

התהו ולכן מלכין קדמאין מיתו, וכתב הגר"א ז"ל ואמר מלכין לפי שיצאו כולם בסוד המלכות שבהם לבד, ואמר קדמאין קודם עולם התיקון כמו שכתוב לפני מלך מלך לבני ישראל שהוא עולם התיקון וכמו שכתוב והארץ היתה, כבר, וענין המלכים כידוע וק' של זעיר אנפין, ודעת כולל כל הו"ק והם ז' מלכים שנאמר בהן וימת עד שבא מלך השמיני זה הדר, (דעת הוא מלך ראשון, ויסוד הוא מלך השמיני) ובגין כך דעד דלא הוה משגיחין אפין באפין ומתגלא לא הוה, בגין כך עלמין קדמאין אתחרבו, וזה סוד בונה עולמות ומחריבן, וארעא אתבטלת היא לא מלכה כלל דלית לה מגרמא כלום אלא מה שמקבלת מבעלה, לפיכך כאן שמלכים דו"ק מתו היא לא באה לכלל הויה, ולפיכך לא נזכר מלוכה והויה בתורה עליה כלל, והיא יצאה רק נקודה אחת וט' נקודות נשארו למעלה, ונשארה רק בנקודה אחת ואי אפשר בה הויה כלל, ונראה לי שאותו הענין גלה לנו תורתינו הקדושה ואמרה ושמרו בני ישראל את השבת לעשות השבת לדרתם ברית עולם, רצה לומר שבת שהוא יום השביעי הוא יסוד וברית עולם לדרתם, בני ובין בני ישראל אות היא לעלם, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, ועלמי קדמאין אתחרבו, וביום השביעי זה יסוד וברית עולם שבת, רצה לומר שבת מכל מלאכתו אשר עשה, וינפש, כאשר אמרו חז"ל ווי אבדה נפש רצה לומר נפש העולמות הקדמונים שאבדו, והוא מה שאמרו חז"ל (חגיגה דף י"ד ע"א) (איוב כ"ב) אשר קומטו ולא עת נהר יוצק יסודם, תניא אמר רבי שמעון החסיד אלו תשע מאות ושבעים וארבע דורות שקומטו להבראות קודם שנברא העולם, ולא נבראו, רצה ומר לא נבראו שנית להשלים אלף דור, עמד הקדוש ברוך הוא ושתלן התתקע"ד דורות בכל דור ודור, וכן משמע מפירוש רש"י ז"ל, קודם שנברא העולם נגזר עליהם להבראות להיות קודם מתן תורה לקיים מה שנאמר (תהלים ק"ה) דבר צוה לאלף דור, ראויה היתה תורה להנתן לסוף אלף דור וכשראה שאין העולם מתקיים בלא תורה עמד וטרדן ונתנה לסוף כ"ו דורות מאדם הראשון עד משה רבינו, ויהיה פירוש וינפש לפזר ולהאביד ראה לעקסיקאן **by Dr. Julius Fuerst.** נפש כמו נפץ **to disperse to reduce to ruins** **to scatter** ועוד יש לפרש וינפש מלשון נפש **to draw breatt, to be refreshed** **to take breath,** ויהיה פירושו וינפש חזר לתת באדרא רבא (זהר פרשה נשא דף קל"ה ע"ב) וימלוך באדום בלע בן בעור, רזא חדא היא אתר דכל דינין מתקטרין תמן ותליין מתמן, וכו' כיון דסליק לאתישבא ביה לא קאים ולא הוה יכול למיקם וכלהו עלמין אתחרבו, מאי טעמיה משום דאדם לא אתתקן, דתקונא דאדם בדיוקניה כליל כלא ויכיל כלא לאתישבא ביה, ובגין דתקונא דא דאדם לא אשתכח לא יכילו למיקם ולאתישבא ואתבטלו, ואתבטלו סלקא דעתך, והא כלהו באדם אתכלילן, אלא אתבטלו ואסתלקו מההוא תקונא עד דייתי דיוקנא דאדם, וכד אתא האי דיוקנא אתכללו כלהו ואתחזרו לקיומא אחרא, מנהון אתבסמי ולא אסבסמו, ומנהון לא אתבסמו כלל, ואי תימא והא כתיב וימת, וימת, דאתבטלו לגמרי, לאו הכי.

אלא כל מאן דנחית מדרגא דהוה ביה קארי ביה מיתה, וכיון דאתתקן אדם אתקרון בשמהן אחרנין ואתבסמו בקיומא ביה וקיימין ברוכתייהי וכלהו אתקרון בשמהן אחרנין מן קדמאין בר ההוא דכתיב ביה (בראשית ל"ו) ושם אשתו מהיטבאל בת מטרד בת מי זהב, מאי טעמיה משום דהני לא אתבטלו כשאר אחרנין משום דהוה דכר ונוקבא כהאי תמרא דלא סלקא אלא דכר ונוקבא, ובגין כך השתא דאשתכחו דכר ונוקבא לא כתיב בהו מיתא כאחרנין ואתקיימו אבל לא אתישבו עד דאתתקן דיוקנא דאדם, וכיון דאתתקן דיוקנא דאדם אתחזרו ואתקיימו בקיומא אחרא ואתישבו, לכן פירוש וינפש החזיר לתת נפש חדשה וכח חדש בעולם העשיה אחרא בעולם העתיד ככתוב לעשות, רצה לומר לעשות תולדות בעולם המלכות ועל ידי זה יתקיים עולם הויה והפסד, שבת זו מנוחה, וינפש זו תנועה והוא הנותן כח חדש בכל יצורי עולם לקיימם בתולדותיהם בכל חלופי תוארים שונים וצורות שונות בכל רגע ורגע ככתוב ואתה מחיה את כולם וכתיב המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, וכתיב ומעולם ועד עולם אתה אל, והדעת הזאת כבר רמז לנו הנביא (ישעיה כ"ד) ואמר רוע התרועעה הארץ, פור התפוררה ארץ, מוט התמוטטה ארץ, נוע תנוע ארץ כשכור והתנודדה כמלונה, והיה ביום ההוא יפקד ה' על צבא מרום במרום, וחפרה הלבנה ובושה החמה (שם ל"ד) ונמקו כל צבא השמים, ונגלו כספר השמים, וכל צבאם יבול כנבול עלה מגפן וכנבלת מתאנה, (שם נ"א) שאו לשמים עיניכם והביטו אל הארץ מתחת, כי שמים כעשן נמלחו, והארץ כבגד תבלה, ויושביה כמו כן ימותון, וישועתי לעולם תהיה. (שם ס"ה) כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה ולא תזכרנה הראשונות ולא תעלינה על לב. (שם ס"ו) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם ה' כן יעמד זרעכם ושמכם.

מאמר ט' עולם עשיה לעתיד לבא

ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות, וביום השביעי לא כתיב ויהי ערב ויהי בקר, והוא משום שיום השביעי הוא כולו יום וכולו אור יום שכולו טוב ומנוחה לחיי העולמים, יסוד שפע ומקור ברכה לחיי העולמים, רצה לומר לעולמים העתידים להתחדש לעתיד לבוא, לכן אנו אומרים מזמור שיר ליום השבת מזמור שיר לעתיד לבוא ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים, ושוב יתחדש העולם בברכת אלהים חיים ביתר שאת וביתר אז ויותר טוב ישלם מאשר הוא עתה בכל ארבעה אופנים ומדרגת החיות אשר בעולם; והאדם בחיר היצורים אשר התנשא על כל חי בעולם הזה עוד יתנשא במדרגה יותר עליונה ויהיה כאלהים יודעי טוב ורע, ואם אכל גם מעץ החיים וחי לעולם, ובלע המות לנצח לעתיד לבוא, ועל העת ההוא נבא הנביא ואמר, ולא ילמדו איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותו למקטנים ועד גדולים כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, ורבים מחכמי האמת

האחרונים האר"י ז"ל ורבי חיים וויטאל בספר עץ חיים, והרב רבי משה לוצאטו ז"ל בספר אדיר במרום, והרי"א חבר ז"ל בספר פתחי שערים, והרמ"ק ז"ל בפרדס והגר"א ז"ל בפירושו לספרא דצניעותא, ורבים מגאוני ישראל הראשונים והאחרונים, חוו דעתם שהעולם כבר היה ונחרב ונתחדש שנית, והגאון מהרי"ל ז"ל בתפארת ישראל סוף מסכתא תמיד כתב, מזמור שיר גם לעתיד השלישי שנועד לאדם בעת שיהיה מנוחה לחיי העולמים, דהיינו לאחר שיחרב העולם בסוף אלף הששי אשר אז ינוחו כל חיי העולמים כולם אלף שנה עד שיחזור הקדוש ברוך הוא לבנות אחר כך העולם מחדש, ובדרוש אור החיים כתב וזה לשונו, והכי נמי אמרינן סוף מסכתא תמיד בשבת היו אומרים מזמור שיר ליום השבת ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי עולמים, זהו הסוד מה שיהיה, אולם הסוד מה שהיה גם זה הראינו חז"ל בדבריהם היקרים להציץ האור מתוך נקב כמלא מחט סדקית, אמרו בבראשית רבה ויהי ערב ויהי בקר, דקשה וכי מאחר שלא היה עדיין שמש בעולם ערב ובקר מניין, אמר רבי אבוה מכאן שהיה סדר זמנים קודם לזה, מלמד שהיה הקדוש ברוך הוא בונה עולמות ומחריבן. וכדי למסור לנו הבטה והשקפה עגולית על כל הענין, גלה לנו רבינו בחיי סוד נעלם בשם המקובלים בפרשת בהר בפסוק ושבתה הארץ שבת לה'. דזה ירמוז על סוד נפלא, שיהיה העולם נבנה ונחרב שבע פעמים כנגד שבע שמיטות שביובל שהם יחד מ"ט אלפים שנה. וכתב עוד שבכל שמיטה ושמיטה הנ"ל יהיה העולם נברא בהשלמה יתירה יותר מבתחילה עד שלבסוף יחזרון כל נצוצי הקדושה שהושפעו מהקדוש ברוך הוא בתחלת בריאת העולם לתוך הגשמיים כדי שישלימו את עצמן בעצמן, ובסוף השמיטה השביעית יחזרו מושלמים בתכלית השלמות לסבה הראשונה ברוך הוא כרצונו יתברך, וזהו תכלית כל התכליתים לבריאת העולם, ועל זה רמז לנו קצת גם הרמב"ן בפסוק אשר ברא אלהים לעשות, והראב"ע בפסוק עוד כל ימי הארץ, והרקנ"ט בפרשת בהר שכתב עוד שלענין זה רומזים כמה מצות התורה שראינו שמספר שבע מתנוסס ומתנוצץ בכמה מהמצות ז' ימי שבתא, ז' ימי פסח, ז' ימי סוכות, ז' ימי נדה, ז' ימי נקיים, ז' ימים קודם המילה, ז' ימי אבלות, ז' ימי משתה. ז" שנים בשמיטה. ז' שמיטות ביובל, ז' קני המנורה, ז' הזאת ביום הכפורים, ועוד רבים. ובעלי הסודות רחושי מרחשן שפתתייהו של שבע הקפות העולם הללו רומזים שבע ימי בראשית שכל אחד היה הכנה ליום שלאחריו. וכמו שנראה מסדר בריאתם אחר שנדקדקו בהם היטיב, כמו כן בשבע הקפות של העולם יהיה כל הקפה הכנה להקפה שלאחריו, ושתמיד הקפה המאוחרת תהיה מושלמת טפי, וסוד ה' ליראיו שנמסר להם שאנחנו כעת בהקפה הד' שהיא לפי סדר ששת ימי בראשית הנ"ל כנגד יום רביעי שבו העמיד הקדוש ברוך הוא המאורות בעולם, ולכן גם בהקף זה עלה אור התורה הוא השמש המאירה מקצה הארץ ועד קצהו, הוא המאיר הגדול, אף על פי שבעונותינו הרבים כבוד האומה הקדושה ירדה מאוד, אבל תורה הקדושה

תעמוד כשמש בהירה באמצעית האופק עד שכל האומות אפילו אותן שמונאין את עצמן לבלתי מחוייבין לשמור מצותיה כנוצרים וישמעאלים כולם ינשאוה, ויכבדו התורה הקדושה ויכירו אלהותה, והיא בכבודה ועוזה כשמש המאירה בקרניה לכל באי עולם, אולם זה המאיר הגדול לממשלת היום וגם המאיר הקטן הוא שכל האנושי שמושל בעולם הזה, גם הוא התנשא מאוד בהקפה זו, ועוד יתנשא בימים הבאים למעלה התנשאות שלא תשוער בשכל האנושי, ומלבד שנתגלה לנו כל זה מחורבן והתחדשות אחר כך של העולם ונודע לנו מיד ליד בסוד, כבר נזכר דבר זה באר היטיב בפסוקים, כתיב רוע תרוע הארץ מוט התמוטטה וחפרה הלבנה ובושה החמה, ונגלו כספר השמים וכל צבאם יבול, שמים כארץ נמלחו, והארץ כבגד תבלה, הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה, מכל זה מוכח שיתחדש העולם פעם אחת אחר שיחרב, ומה שמצינו כמה פסוקים שמדברים בהיפך מזה כגון והארץ לעולם עומדת ויעמידיה לעד לעולם, כל זה הוא רק בדרך תכונת הלשון לרמז על זמן ארוך.

מאמר י׳ העולם נברא ד׳ פעמים

ועתה ראו על איזה בסים אדני התורה הקדושה נוסדים כי הסוד הזה שנמסר לאבותינו ורבותינו והם גלוהו לנו כמה מאות שנה מצאנוהו שוב בהטבע ברור לעינינו בזמנים המאוחרים כבזמנינו הבהיר ביותר, הרוח המשתוקק באדם החפץ לגלות כל תעלומות, חתר וחפר ויחפש כחולדה בקרב האדמה בהרים היותר גבוהים שבעולם בהררי פירענעען ובקארפאטי ובהרי קארדיללען באמעריקא ובהרי הימעלליי בגבול כינא, חפרו וחתרו ומצאו שכולן נתהוו על ידי פדרי סלעים נוראים שמונחים כאילו הושליכו בלי סדור זה על זה בכח חזק ונורא ותלוים תולים זה על זה על רוחב שערה, עד שלא ישוער שנתהווה כזאת על ידי וועלטען רעוואָלוציאָן שהיה פעם אחת על ידו שמו יתברך הגוער בארץ ותתהפך כרגע, עוד לא הסתפקו בזה, כי אם גם חתרו במעמקי ארץ ובקרביה איזה מאות קלאפטער עמוק תחת פני שטח העליון של הארץ, חפשו בבערגוועדק ומצאו תוך עובי האדמה ד׳ סדרים, וכל אחת למעלה מחבירתה, כל אחד מין אדמה אחרת ובין סדר לסדר מונחים ברואים שנתקשו ונתהוו בתוארם לאבן, אשר משם הוכיחו שהארץ נתהפכה ונחלפה פניה כבר ד׳ פעמים, והברואים שבין שורת האדמה לחברתה, מצאו תמיד שאותן שמונחים בשורה התחתונה שבארץ הם מתמונות בגודל ענקיי יותר מאותן שמונחים בשורה שלמעלה ממנה, וכמו כן אותן שמונחים בשורה השנייה עדיין יותר גדולים מאותן שמונחין בשורה השלישית, וכמו כן מהשלישית להרביעית של זמן ההווה אבל לפי גודל הברואים שבכל שורה תחתונה יותר מאותן שבשורה שלמעלה ממנה, כן יתראה שוב שלימות היופי בבניינם של הברואים שנמצאים בכל שורה עליונה, יותר מאשר יראה בבנין הברואים שנמצאים בשורה שתחתונה, עוד כתבו הטבעיים שיש כמה הוכחות בטבע שהארץ קבלה פעם אחת דחיפה נוראה מקרן מערבית

דרומית לקרן מזרחית צפונית אשר על ידי זה נחרבו ונשדדו כל פני הארץ, וכן מצאו בשנת אלף ותת״ז למספרם במדינת זיביריען בקצה צפון של העולם תחת הקרח הנורא אשר שם תמיד, פיל אחד גדול מאוד בכמות ג׳ או ד׳ פעמים מאשר נמצאנו עתה, ושופי עצמותיו עתה עומדים בזאלאגישען מוזעאום בפעטערבורג, ולאשר בהמדינה הנזכרת לעיל לפי גודל קרירות התמידי השולט שם אינו מקום גידול פילין, מזה מוכח שעל ידי דחיפה שקבלה הארץ ונשדדה ונבלבלה הוצף לשם אז הפיל זה בהמון גלים, או שפעם אחת היה טבע האקלים ההוא חם, בכדי סיפוק לגדל פילין. וכמו כן מצאו במעמקי ההרים היותר גבוהים בארץ חיות הים אשר נתקשו והיו לאבן. וחכם אחד חוקר טבעי קופער שמו כתב שמכל ע״ח מיני חיות שמצאו בתחתיות הארץ, יש מהן מ״ח מינין שאינם נמצאים כלל בעולם ההוה, וכבר ידענו מעצמות חיה ענקי אחת שנמצאת במעמקי ארץ סביב עיר באלטימארע באמעריקא אשר ארכה י״ד רגל, וגבהה מכפות רגליה הראשונים עד קצה כתפותיה י״א רגל ומכף רגליה האחרונים עד גבהה יש ט׳ רגל, וגם באירופא ובהארץ געבירגע נמצא במעמקי ארץ עצמות זאת החיה פזורות אחת הנה ואחת הנה, וקראו בשם לכל מין חיה כזאת מאממו, וכן מצאו מין בריאה אבניית שקראוה איגוואנאדאן שגבהה ט״ו רגל, וארכה עד צ׳ רגל, ומתוך תכונת אבריה שפטו התוכנים שמאכלה רק חציר היה, ועוד מין חיה אחרת מצאו שקראוה מעגאלאזוירוס שהיתה רק מעט קטן מאיגוואנדאן, אבל היתה חיה טורפת ואוכלת בשר. מכל האמור נראה ברור שכל מה שמסרו לנו המקובלים זה כמה מאות שנים שכבר היה העולם פעם אחת ושוב נחרב וחזר ונתקומם זה ארבע פעמים. ושכל פעם העולם התגלה בשלימות יתירה יותר מבתחילה, הכל התברר עכשיו בזמנינו באמת וצדק, וסוד הנפלא הזה נכתב היטיב בפרשה הראשונה שבתורתינו הקדושה, דא בה כולה בה, כי היא אם כל חי.

מאמר י״א ד׳ עולמות כבר היה

התבוננו היטיב בין אור קמטיה, בראש התורה נאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, דתמוה אם שמים ורקיע דבר אחד הן, הרי לא נברא הרקיע עד יום ב׳. ואם שמים דבר אחר הוא דהיינו האויר הדק העליון הנקרא עטהער וכמו שכתבו חז״ל דשמים נוטריקון אש ומים מלמד שלקח הקדוש ברוך הוא איש ומים ובללן זה בזה, והרי כן הוא באמת האויר העליון הוא ממולח מרטיבות וחמימות אבל רקיע הוא שוב דבר אחר דהיינו האויר התחתון העשוי לנשימה הנקרא אט-מאספערע, והוא עולה עד ז׳ וח׳ פרסאות מן הארץ, על כל פנים קשה למה לא נזכר בתורה בריאתה ד׳ יסודות אש, רוח, מים, עפר. ותו כתיב והארץ היתה תהו ובהו, זה הקרא מיותר לגמרי, דמי לא ידע שקודם שברא הקדוש ברוך הוא כל ברואי הארץ וגם אור לא היה עדיין, אם כן פשיטא שהיה הכל תהו ובהו וחשך, ותו כתיב

ורוח אלהים מרחפת על פני המים, זה הפסוק אין לו פירוש כלל, רש"י פירש כסא כבודו מרחף כיונה המרחפת על קנה, הנה זה הפירוש שהביא רבינו יותר עמוס מהקרא עצמו, וצריך פירוש לפירושו, אמנם פה גלתה לנו תורתינו הקדושה טפח מהסוד הנפלא שזכרנו, שאין העולם פה בפעם ראשונה, ושכבר נבראו הד' יסודות בהקפות הראשונות, ולכן לא נזכרו בבריאת ההווה. וזהו שסיפרה התורה בראשית רצה לומר בהתחלות כל התחלות ברא אלהים את השמים הוא העטהער הממלא כל חלל העולם הנראה ואת הארץ היא כל כדור הארץ, אחר כך תדלג התורה על כל המקרים שנתהוו בסדרי העולם הקדום, שאין נפקא מינה לנו השתא בזה כלל. אבל סיפרה לנו והארץ היתה תהו ובהו רצה לומר חזרה ונתהווה חריבה ושוממה. וכמו שפירש בתרגום יונתן בן עוזיאל, וארעא הוות צדיא ורקניא מבני אנשא, שכוונתו שלא נחרבה ונתבטלה ממציאות לגמרי, רק שעל ידי רצון עליון יתברך שמו קבלה דחיפה ברוח סועה וסערה עושה דברו, ונתבלבלו סדרי הטבע הקדום באש ובמים ונתהווה חשך על פני תהום, ואמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים, הוא הוא הרוח המחיה הכל הנזכר ביחזקאל ל"ז כדכתיב מארבע רוחות בואי הרוח ופחי בהרוגים האלה, הוא הרוח החיים שנזכר אחר עבור פרענות המבול, כדכתיב ויעבור אלהים רוח על הארץ וישוכו המים, הוא הרוח הנזכר אצל בריאת אדם הראשון, כמו שכתוב ויפח באפיו נשמת חיים, הוא הרוח הנזכר גם כאן, ורצה לומר שרוח חיים התחיל לרחף ולארוג על פני המים שכיסו הארץ, וזהו מה שאמרו חז"ל כסא כבוד, רצה לומר הרוח המחיה הכל שהוא נקרא כסא הכבוד, כי על ידו יראה כבודו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, והוא הוא כח הטבע, כי הטבע הוא כסא כבודו יתברך התחיל לרחף על פני המים כיונה המרחפת על קנה, רצה לומר להוציא אפרוחים, ומתחלת התורה מעתה לספר סדר הבריאה ההווית שכל יום היה הכנה לחבירו דכמו שכל תקופת העולם הקדום היתה הכנה לתקופה שנתהוות אחריה, כמו כן בכל תקופת עצמה היה מעשה כל יום הכנה ליום שלאחריו.

מאמר י"ב רמזי התורה

אכן הסתכלו גדולת התורה ורוממתה הנפלאה, השגיחו הב' הגדולה שעמה מתחלת התורה והשגיחו על הד' תגין שעל הב' הזאת, ונמסר לנו מן המקובלים שהד' תגין מרמזין כי כבר ישנו העולם פה הפעם הד' עם כל צבאיה. והב' הגדולה תודיענו שהגדול שביצירה הוא נפש האדם השכליי כבר ישנו פה ב', ולפי ענית דעתי נראה שאותן הבני אדם שהיו בעולם הקדום שנקראים פראאדעמיטען, רצה לומר הבני אדם שהיו בעולם קודם בריאת האדם הראשון של עולמנו הן הן התתקע"ד דורות שנזכרו בשבת דף פ"ח, וחגיגה דף י"ד שהיו נבראים קודם בריאת העולם ההווה, וצא וחשוב דלפי דברי רז"ל שם דרש כן מדכתיב דבר צוה לאלף דור, שהיה ראוי שתנתן התורה לסוף אלף דורות הקודמין דהיינו בהתחלת העולם ההווה

שנברא בהה׳ יתירה בהשכלה ובמידות יותר מעולם שקדמו, והרי כל דור לפי עניות דעתי הוא ז׳ שנים מטעם שבכל שבע שנים העולם משתנה. אם כן שבעת אלפים שנה של עולם הקודם הם האלף דור שזכרו חז״ל, והודיעונו כאן שאחר שנתבערו מהעולם הדורות שבעולם הקודם כקוצים מכרם ה׳ צבאות ונברא העולם מתוקן יותר היה ראוי שתנתן התורה לאדם הראשון של העולם ההוה כי כבר נתבשל העולם כראוי, רק מפני שהעולם הקדום קלקלו מעשיהן ביותר לכן קומטו בלא עת ונגועי בעוד שהיה חסר לאלף דורות ההם כ״ו דורות והיינו בסוף תתקע״ד דורות שזכרו חז״ל, אשר לפי חשבון שבע שנים לדור היה חורבן העולם ההוא בשנת ששת אלפים ותתי״ח מתחלת יצירתו, ואותן כ״ו דורות שחסרו בעולם הקודם חזרו והושלמו מאדם הראשון עד משה רבינו עליו השלום, דהיינו עשרה דורות מאדם ועד נח, ועשרה דורות מנח עד אברהם, וששה דורות מאברהם עד משה רבינו עליו השלום, שאז נתבשל ונזדקק העולם כבר יפה שיהיה ראוי לקבלת התורה, וזהו שאמר הכתוב מעולם ועד עולם אתה אל. ונאמר ברוך ה׳ אלהי ישראל מהעולם ועד העולם, דהקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו בלתי ידח ממנו נדח, ולכן אותן הנצוצות הקדושות שהושפעו מאלהותו יתברך בעולם הקדום כדי שעל ידי חפשיות הבחירה ישלימו את עצמן בעצמן. אבל לבעבור שתושבי הארץ קלקלו ונתהוו תתקע״ד דורות מקולקלין ומושחתים והובערו מהעולם, לכן ברוב רחמיו חוזר ומביאם לאותן הנשמות להעולם ההווה המתוקן ביותר, שמעתה יהיה להם יותר נקל להשלים את עצמן בעצמן כרצונו יתברך יותר מבתחלה, והיינו דקאמר קרא הנזכר לעיל מהעולם ועד העולם אתה אל, רצה לומר השגחתיך ברחמיך כאב לבניו תלווינו מעולם לעולם תמיד להדריכנו במעגלי צדק, וכן כתוב כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו עלמות, רצה לומר כאב שרוצה להרגיל בנו הרך העלם שיתרגל לילך לבדו, לכן יעמידהו לפניו במרחק קטן (היינו הזמן של הקפה א׳ בעולם) ויסבב בזרועותיו מסביב לו שאם יט לפול יפול תוך זרועותיו ושוב יעמידהו מחדש במרחק כנזכר לעיל, כך תנהגנו מעולם לעולם ותשלימנו בכל א׳ מהן שוב מעט מעט יותר מבתחלה כדי שבסוף כל סוף נקרב אליך. עתה נפתחו לנו חלונות אור יותר בעיקר הזה שבאמונה כבר היינו פה כולנו בעולם הקדום, ונתעלמנו עם חורבן העולם, ונרגיש מכמה ראיות ששוב באנו לכאן עם לבוש גוף חדש ויותר מושלמים מבתחלה, ושוב תבוא עת שאחר שנשלים פעולת היום הקצוב בעולם הזה ונתעלם מכל עין במיתתנו ושוב בעולם שיברא אחר עולם ההווה, נחזור שוב להתראות בעולם יותר ויותר מושלמים משל עתה, כמו שכתוב ויציצו מעיר כעשב הארץ, וכן נאמר ואורח צדיקים כאור נוגה שמקיף וחוזר ומקיף העולם, הולך ואור עד נכון היום הוא סוף הקפה השביעית שהוא היובל הגדול שישובו כל הניצוצות הקדושות להסבה הראשונה יתברך בהשלמה יתירה, וזהו תכלית כל הבריאה וזהו שאמר הכתוב עד נכון היום, כי הוא הוא היום הגדול והנורא שזכרו אחרון הנביאים בסוף נבואתו. אולם אם

עתה בעולם הזה עדיין לא נתבשל שכלנו כראוי להבין סודות חוקי התורה, וגם מכמה צדדים נוכל רק לשער בהשתערות עמום שכבר הוונו פה, אבל בעולם הבא מבטיחנו האמונה הזאת שנוכל אז להציץ ולראות עם עינים יותר בהירות ומאירות, ואם העולם ההווה על ידי השלמת השכל יותר מבתחלה בעולם הקדום כבר כל אדם ידע ומרגיש מה ראוי לו לעשות בחיוביו לחבירו ומבין היטיב כל חיוביו הטבעיים, לעתיד לבוא בעולם הבא יהיו עיניו בהירות כשני מאורות הגדולים, ועמהן יציצו גם כל סודות העולם וכל חוקי התורה בעשות ולאוין, מה יתקן ומה יקלקלו לעצמו על ידי כל אלה, ועוד זאת הובטח לנו שאז בעולם הבא ההוא נהיה יכולים להזכיר את עצמנו יפה איך שכבר היינו פה ומה עשינו וכדומה, ככתוב אז היינו כחולמים, וזהו אמונת תחיית המתים.

מאמר י״ג לדעת מהרי״ל

ואמרה תורתינו הקדושה לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפוט. ואם אף דרוש מהרי״ל ז״ל באור החיים נכונים בענין שכל מה שהיה הוא שיהיה ושהעולם היה ונחרב ונתחדש, בכל זאת דעתי כי לא כל דבריו אשר אמר בדרוש ההוא נאמנים בכל פרטיו היינו בחשבון אשר עשה באלף דור, וגם ענין תכלית מעשה בראשית העולם לא נאמנה את אל רוחו, והוא משום שאינם מתאימים על פי חקירה ועיון השכל, וכבר אמרו חז״ל האלהים אם אמרה יהושע בן נון לא צייתי ליה, ודע כי אין אני אומר כי כל דבריו אינם נכונים כי אם באיזה פרטים המתנגדים לעיון וחקירה, ועלינו להתבונן על כל דעה ועל כל מאמר ולאמת ולקיים מה שראוי לקיים כאשר אבאר והוא באמרו לפי עניות דעתו שכל דור הוא שבע שנים והאלף דור שזכרו חז״ל דבר צוה לאלף דור הוא שבעת אלפים שנה מהעולם הקודם, ועל שקלקלו מעשיהם לכן קמטו בלא עת, ובסוף תתקע״ד דורות נגוועו בעוד שהיה חסר כ״ו דורות להשלים לאלף דור והיה חורבן העולם ההוא בשנת ששת אלפים ותתי״ח מתחלת יצירתו, ואותן כ״ו דורות שחסרו בעולם הקודם חזרו להשלים האלף דור מאדם עד משה רבינו רצה לומר עד מתן תורה היינו עשרה דורות מאדם הראשון עד נח ועשרה דורות מנח עד אברהם וששה דורות מאברהם עד משה רבינו, צא וחשוב כ״ו דורות שנחסרו לאלף דור, שבע שנים לדור, עולה למספר מאה ושמונים ושתיים שנה, וה״ו דורות מאדם הראשון עד משה רבינו עליו השלום ועד שנתנה התורה לישראל אצל הר סיני היה שני אלפים תק״ח שנה לבריאת העולם, ראה סדר הדורות חלק ראשון סדר ימות עולם להגאון רבי יחיאל היילפרין ז״ל. לכן לפי שבע שנים לדור היה שלש מאות וחמישים ושמונה דורות ושתי שנים מבריאת העולם עד מתן תורה לא כ״ו דורות, ועוד לפי דעתו שבע שנים לדור, תתקע״ד דורות עולה למספר ששת אלפים ותתי״ח שנה ואז היה חורבן העולם הקודם כאשר אמר וזה מתנגד למאמר חז״ל (סנהדרין) שית אלפי שנין הוה עלמא וחד חרוב

ומתנגד למאמר חז"ל שאָמרו (מסכתא תמיד) מזמור שיר ליום השבת ליום שכולו שבת, והוא בעצמו אָמר שם זהו הסוד מה שיהיה וכן הוא שכבר היה, על כן איך היה אפשר שיתקיימו תתקע"ד דורות בעולם הקודם, כיון שבסוף אלף הששי הוא שבת ונתבטל העולם, ובששת אלפים לפי חשבון שבע שנים לדור נמצא אך תתנ"ז דורות ושנה אחת ולא תתקע"ד ויהיה חסר מאה ושבע דורות להשלים התתקע"ד דורות שאָמרו חז"ל שנבראו בעולם הקודם, ומוכרח אני לאמר שהמאָה ושבע עשר דורות היו בעולם הקודם לעולם הקודם, לכן לפי זה עולם ההווה יהיה עולם השלישי לבריאת האדם הקדמוני, וזה יהיה כנגד הקבלה שאָמרו שהב' הגדול של בראשית מרמז שהאָדם ישנו פה פעם ב׳.

מאמר י"ד בקרת לדעת חכמי עולם

והלכתי לבקר על דבר געאָלאָגי מהחכמים הידועים, והוא פּראָפעססאָרס האקסלעי, אָווען, א. געיקע, ווינדעל, א. ראָססעל וואַלאַס, מארש, מוריי, בארוז קואוויער, סיר טשארלעס ליעלל, סיר וויליאַם טהאָמסאָן, סיר רודריק מורטשיסאָן, אַנסטער, פיהיליפּס, היטשקאָק, וויללאַם סמיט, סעדזוויק פּראָפּעססאָר געאָלאָגי קעמברידזש אוניווערסיטי, ה. נ. הוטשינסאָנס אאוטאָגראַפי אָף די ערד, וזה הוא שמצאתי שחלקו קליפת האדמה אשר עלה בידם לבקר לארבע תקופות, ואלו הן: א). ארכעאן, ב). פּאלעאזאיק, ג). מעסאזאיק, ד). גאינאזאיק, וביניהם נמצא הפסקות. ארכעאן הוא הצור התחתון ולא נמצא בו שום פאסילס מן צומח יחי, ועליו אחר ההפסקה שעוביו הוא לערך אלף רגל שוכן פאלעאזאיק והוא נחלק לשלש תקופות ואלו הם: א). קאמבריאן, ב). סילוריאן, ג). קארבא-ניפערא׳ום, ובין תקופת קאמבריאן ובין תקופת סילוריאן נמצא הפסק קטן עָן אינטערוויל) לערך מאה רגל עוביו. בקאמבריאן נמצא פאסילס ממיני קאראלס, מאללוסקא גם סטאר פיש. בסילוריאן נמצא פאסילס ממיני דגים וצומח (פישעס ענד לענד פלענטס), ובקארבאניפעראום נמצא פאסילס ממיני אמפהיביאנס שונים והוא הברואים החיים במים וביבשה. ועל התקופה פאלעאָזאיק נמצא הפסק גדול לערך אלף רגל עוביו, ועליו שוכנת תקופה מעסאזאיק ובו נמצא פאסילס ממיני נחשים ועקרבים ומיני חיות ועופות שונים, ועליו הפסק קטן לערך מאה רגל עוביו, ההפסקות אשר זכרתי או אינטערוואלס. האדמה ההיא מעורבת ובלולה משתי תקופות הסמוכות זה לזה, ועל ההפסק הקטן אשר זכרתי שוכנת התקופה הרביעית הנקראת קאינאזאיק ערא, ובה נמצא פאסילס ממין האנושי, והתקופה קאינאזאיק נחלקה לארבע תקופות ואלו הן: פרימערי, סעקאָנדארי, טערטיארי, קווארטערנערי, ועוד נחלקה לששה חלקים על שם הפאסילס הנמצאים, ואלו הם: א). עאסענע, ב). אליגאסענע, ג). מיאסענע, ד). פליאסענע, ה). פלעאיסט-אסענע, ו). האלאסענע, וחכמי המדע כללו הארבעה עתים הראשונים לתקופת

טערטיארי ושני חלקי העתים האחרונים שייכים לתקופה הקווארטערנערי והוא תקופה האחרונה אשר אנחנו חיים בה. ועובי קליפת האדמה מן הארבעה ערא׳ס אשר עלה ביד החכמים לחפש ולבקר בבטן האדמה. משטח פני האדמה העליונה עד חמשה אלף רגל מאדמת ארכעאן התחתונה סך הכל עולה לעובי בערך שלשים אלף רגל. ועובי שטח האדמה הנקרא קאינאזאיק ערא, אשר כולל בתוכו כל הששה תקופות שזכרתי למעלה והוא אשר נמצא בתוכו פאסילס ממין האנושי, עוביו עולה שלשים רגל, ועצמות לחי האדם אשר מצאו בפלך גערנאנא במדינת איספאניע בקצה הרי פירענעעס היה בעומק חמשה עשר רגל. צא וחשוב לפי החשבון אשר עשה פראָפעססאָר האקסלעי, והוא אשר עובי אינטש אחד אדמה יתהוה במשך שמונים ושלשה שנה. או מדת רגל אחת במשך תשע מאות ותשעים ושש שנה. על כן כל הששה חלקים מן הקאינאזאיק ערא נתהוה במשך עשרים ותשעה אלף ושמונה מאות ושמונים שנה. והחמשה עשר רגל אשר מצאו עצמות לחי האדם נתהוה במשך ארבעה עשר אלף ותשעה מאות וארבעים שנה. לכן דעתי שדור הוא שבע שנים כאשר אמר מהרי״ל ז״ל מהטעם שבכל שבע שנים העולם משתנה. והתתקע״ד דורות שאמרו חז״ל שקמטו בלא עת היו בשני עולמות הקדומים לעולם הזה, היינו תתנ״ז דורות ושנה אחת היה בששת אלפים מעולם הקודם, וקי״ז דורות חסר שנה אחת היה באלף הששי מעולם הקדום לעולם הקודם, וקומטו התתקע״ד דורות בסוף ששת אלפים קודם שנברא עולם הזה ולא תתי״ח באלף השביעי כאשר אמר מהרי״ל ז״ל מהטעם שאמרתי שביום השביעי היה שבת ונתבטלו העולם באלף השביעי. ולעת ההוא קראו חכמי המדע „דענודיישען ערא„ רצה לומר שנחרב ונתמעט שטח פני כדור הארץ מלמעלה, והוא סבת האינטערוואלס הקצרים שקרה לכדור האדמה לפי דעת חכמי הגעא-לאגי. ולפי זה יהיו מתאימים דברי חז״ל עם המדע שאמרו שמין האנושי בא לעולם בסוף תקופה עאסענע, כעין הפאסילס אשר מצאו בעמק האדמה באי יאווא אך לדעתם האדם ההוא היה עוד בשפל המדרגה כעין קוף הנקרא אראנ-געטאנג, ומין האנושי הראוי להקרא בשם אדם ונקראים פראאראמיטען נבראו בעולם בתקופה פליאסענע בטערטיארי ערא, או עפאכע. והוא עצם לחי האדם שמצאו בעומק חמשה עשר רגל אשר חי על פני האדמה לפנים זה ארבעה עשר אלף ותשעה מאות וארבעים שנים הוא תקופה פליאסענע. והתתקע״ד דורות שאמרו חז״ל יתאימו עם החשבון הכתוב לעיל וקומטו קודם שנברא עולם הזה. לכן אמרו חכמי הקבלה שה „ב״ הגדול של בראשית רומז שהאדם כבר ישנו פה פעם ב׳ והוא: א׳ בתקופה טערטיארי וב׳ בתקופה קווארטערנערי הוא עולם האחרון עולם הזה אשר אנחנו חיים בו, ובו נתנה התורה לסוף כ״ו דורות שחסרו לאלף דור לקיים מה שנאמר דבר צוה לאלף דור. והד׳ תגין הנמצא על הב׳ הגדול של בראשית שאמרו חכמי הקבלה שהוא רומז שבריאת העולם ההווה

הוא הד׳. לפי דעתי הוא הד׳ תקופות שחלקו חכמי המדע את הקאינאזאיק ערא, פרימארי, סעקאנדארי, טערטיארי, והתקופה הרביעית קווארטערנערי הוא העולם הזה עולם האחרון אשר אנחנו חיים בו, אבל באמת גם קודם הד׳ עולמות ההם היה הקדוש ברוך בונה עולמות ומחריבן וכאשר אמרו חז״ל (זהר חדש מדרש הנעלם דף ב׳) אלף עלמין הוו עד דלא אתברי עלמא, ובאדרא רבא אמרו חז״ל ארבע מאה אלפי עלמין אתפשט חוורא דגולגלתא דרישוי. צא וחשוב החמשה ועשרים אלף רגל עובי קליפת האדמה מן הארכעאן ערא עד שטח פני האדמה למעלה, והוא כל העומק של התקופות קאמבריאן, סילוריאן, וקאבאנופעראוס, אשר בפאלעאזאיק ערא. ומעסאזאיק וקאינאזאיק ערא׳ס עם הארבעה הפסקות, מעת שהתחיל להתפתח בארץ הצומח וחי. לפי חשבון פראפעססאר האקסלעי אשר מדת עובי רגל אחת יתהוה במשך תשע מאות ותשעים וששה שנה, ותמצא לנכון שהחמשה ועשרים אלף רגל הנזכר לעיל נתהוה במשך הזמן של עשרים וארבעה מילליאן ותשע מאות אלף שנה. ולפי חשבון שבע אלפי שנה יהיה מספר העולמות שנבראו שלשה אלף וחמש מאות וחמישים ושבעה. וחלק אחד משבע היינו אלף שנה. ודע כי אף שלשים אלף רגל מקליפת האדמה עלה ביד החכמים לבקר ולחקור והוא חמשה אלף רגל גם מארכעאין ערא, אבל משם ולמטה בבטן האדמה עוד לא נודע לנו מאומה. ואין לנו עסק בעולמות ההם אך מעת החל להתפתח הצומח וחי, והם ד׳ עולמות שזכרתי לעיל, ועל זה רמזה לנו תורתינו הקדושה בהד׳ תגין על הב׳ הגדול של בראשית. והב׳ רומז שנפש האדם השכליי כבר ישנו פה פעם ב׳. וזה קבלה הוא לחכמי האמת ואם קבלה היא נקבל. והוא משום שהיא מתאימה עם חכמי המדע ושכל הישר באדם השכליי.

מאמר ט״ו עולם עשיה בלתי תכלית

אולם מה שגלה רבינו בחיי ז״ל בסוד נעלם בשם המקובלים בפרשת בהר בפסוק ושבתה הארץ שבת לה׳ דזה ירמוז על סוד נפלא שיהיה העולם נבנה ונחרב שבע פעמים כנגד שבע שמיטות שביובל שהם יחד מ״ט אלפים, ובסוף השמיטה השביעית יחזרו מושלמים בתכלית השלמות לסבה הראשונה ברוך הוא וזהו תכלית כל התכליתים לבריאת העולם, וזה קשה להבין. כי לפי זה בכלות שבע פעמים שבע שמיטות היובל, אז יקרא הקדוש ברוך הוא דרור לכל העולמות וכל מעשה בראשית ישובו אל מקורם ושרשם בתכלית ההשלמות. אם כן הדעה הזאת מתנגדת למאמרי חז״ל הנזכרים לעיל שאמרו שאלף עלמין הוו דלא אתברי עלמא, וארבע מאה אלפי עלמין אתפשט חוורא דגולגלתא דרישוי, והוא כמה פעמים שבע פעמים שבע שמיטות, וגם מתנגד לדעת חכמי המדע הכתובה לעיל. ועוד ובסוף השמיטה השביעית יחזרו מושלמים תכלית השלמות וזה תכלית כל התכליתים. אם כן לפי הדעה הזאת סוף כל סוף הקדוש ברוך הוא ישלים

פעולתו ואז יהיה פעולתו שלמה כאשר הוא בעצמו שלם. וזה הוא כנגד החקירה ועיון ושכל הישר שהבריאה תהיה מושלמת. ולפי דעתי הוא מן הנמנע שיהיה כן, והוא משום שכל מעשה בראשית הוא דבר מחודש וכל דבר מחודש בהכרח יש לו ראשית, וכל דבר שיש לו ראשית הוא בעל תכלית מצד הראשית אבל אינו מחויב להיות בעל תכלית אחרי כן. ועוד כל דבר שהוא מחודש הוא אפשרי המציאות ולא מחויב המציאות כי אם לא כן אין רצון חפשי לאלוה, ואלוה אינו שלם כאשר הוכחתי במקומו נגד דעת שפינאזא, וכל דבר אפשרי המציאות בהכרח אינו שלם ולפי דעתי לא יהיה בתכלות ההשלמה לעולם. כי אם אני אומר שבסוף השמיטה השביעית יחזרו מושלמים בתכלית השלמה, אם כן לפי זה עשה הקדוש ברוך הוא הכל מה שהיה ביכלתו לעשות בתכלית ההשלמה ואין עוד ביד הקדוש ברוך הוא לעשות יותר טוב מאשר עשה וזה הוא חסרון לאלוה לאמר כן. על כן דעתי שבכל פעם ופעם שהעולם שוב נברא הוא בהשלמה יותר מקודם, וכל פעם ופעם העולם נברא יותר טוב ויפה ויותר בהשלמה בכל פרטיו מעולם הקודם אך לא בתכלית ההשלמה משום שמעשי אלהים לעולם לא יגיעו לתכלית ההשלמה משום שזה הוא דבר מן הנמנע שדבר המחודש ואפשרי המציאות שיהיה שלם בתכלית ההשלמה כי אם בכל פעם ופעם יתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא בעולמו אשר ברא. והאין תכלית הוא תכלית כל התכליתים. ואך אלהים אלהינו הוא אחד שלם ואין שני לו. כי מי ידמה לך ומי ישוה לך ומי יערך לך האל הגדול הגבור והנורא אל עליון קונה שמים וארץ. וכל מה שהיה הוא שיהיה לנצח נצחים ולעולמי עולמים בלתי תכלית, וזה הוא תכלית כל התכליתים. רצה לומר האין תכלית, ומעולם ועד עולם אתה אל. והדעת הזאת שמה שהיה הוא שיהיה. רצה לומר שהעולם עתיד להחרב ולהתחדש שנית היא הדעת המאושרה ומסורה לנו מאז. והוא אמונת עם בני ישראל בהשארת הנפש ותחית המתים לעולם הבא, כאשר הבטיח לנו הקדוש ברוך הוא על ידי נביאיו הקדושים ואמר ונתתי רוחי בכם וחייתם. ואמרו חז"ל (זהר חדש מדרש הנעלם פרשה בראשית דף ט"ו ע"ב) רבי יהודה בן פזי פגע ביה ברב נחמן, אמר לו אותו הרוח שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות מתים מהו, אמר לו הוא רוח אספקלריא של מעלה כאשר ישיגו בני אדם הדעות הנכונות, ומנא לן הא ממה דכתיב ונתתי רוחי בכם וחייתם, ונתתי רוח בכם לא נאמר אלא רוחי. אותו הנאצר מאספקלריא שלו. וכתיב ואת רוחי אתן בקרבכם ואחר כך יהיה סימן ידוע בעולם, הה"ד והי' לאותות ולמועדים ולימים ושנים, ועל העת ההוא נבא ירמיהו הנביא ואמר אחרי הימים ההם נאום ה' נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם ולא ילמדו איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותו למקטנם ועד גדולם נאום ה'. וזה לעתיד לבוא כאשר

יתחדש העולם שנית ביתר שאת ויתר עוז ומלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים, ואמר דוד המלך עליו השלום גל עיני ואביטה נפלאות מתורתיך. וסוד ה׳ ליראיו כי הסוד הנפלא הזה מה שהיה הוא שיהיה רמזה לנו תורתינו הקדושה ואמרה לנו ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע. רצה לומר את המות ואת הרע והוא ההפסד נתן את החיים ואת הטוב והוא ההויה. והוא מה שאמרו ה׳ ממית ומחיה ומצמיח ישועה ואמרו מזמור שיר ליום השבת מזמור שיר לעתיד לבוא ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.

חלק ד׳

תולדות שמים וארץ

פרק ראשון

בהבראם

מאמר א. יש מיש

אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים. ואמרו חז״ל (זהר פרשה בראשית דף כ״ד ע״ב) כל אתר דכתיב אלה פסל את הראשונים. ואלין אינין דאתמר דקודשא בריך הוא ברא עלמין ומחרבן, על כן כל הפרשה כולה הכתובה קודם מן בראשית עד אשר ברא אלהים לעשות. הכתוב מדבר מהעולמות אשר נבראו קודם בריאת עולם הזה, היינו בהתחלת כל ההחלות כתיב בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, ואחר כך כתיב והארץ היתה תהו ובהו. וכל העולמות שנבראו קודם נתבטלו ואמרו חז״ל (זהר חדש מדרש הנעלם פרשה בראשית דף ב׳ ע״ב). תניא אמר רבי יוחנן קודם שברא הקדוש ברוך הוא את העולם היה הוא ושמו אחד והיה בדעתו לברוא את העולם וברא קודם אלף עולמות, שנאמר האלף לך שלמה. ואחר כך ברא עולמות אחרים להודיע שהכל כנגדו אין. והיינו דאמר רבי חייא למה אלף ראשונה באותיות מפני שבתחלה ברא אלף עולמות שקדמו לשאר עולמות, ואחר בי״ת שהוא בנין שמים וארץ. רב הונא אמר בתחלה כסא הכבוד שכתוב בו אלף אלפין ישמשוניה, ואחריו שאר המלאכים והארץ שהם בית העולם. ומאלה תולדות השמים ולהלן הכתוב מדבר מהעולם העשיה הזה. רצה לומר מהארבעה תקופות עולם העשיה בעולם הזה שנחרב ונתחדש ארבע פעמים, כאשר כתבתי קודם שהוא בקבלה ביד חכמי האמת ושכן הוא דעת חכמי המדע, כי על כן כתוב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. בבראם לא כתיב, אלא בהבראם (איבערשאפפען), רצה לומר שנחרב העולם הקודם חזר ונברא שנית והולך ומפרש לא שנברא העולם מחדש יש מאין כי אם יש מיש משום שחמר בנין העולם והם היסודות אשר ממנו נבנה בנין העולם החדש כבר היה ולא נפסד וחזר ועשה מהם העולם החדש. וזה הוא שאמר הכתוב ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים. ביום עשות כתיב ועשיה הוא יש מיש, ואמר הכתוב ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים. ה׳ אלהים הוא שם שלם והיה ברכה לתולדות רצה לומר שבעולם הקודם לא

היה שם ה׳ שלם כאשר כתבתי קודם ששם הוי״ה היה נפרד כי על כן לא נתקיים העולם, והעולם החדש הזה עשה ה׳ אלהים הוא שם שלם והיה בו ברכה להיות תולדות. ועוד דרשו חז״ל בהבראם בה׳ בראם שנאמר כי בי״ה ה׳ צור עולמים בב׳ אותיות הללו של השם יצר שני עולמים וללמדך שעולם הזה נברא בה׳ זעירא רצה לומר קל המבטא ככתוב בדבר ה׳ שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם וזה רמז שהעולם הזה נברא יש מיש. ועוד נראה לי לומר שהה׳ מרמז לחמשה חומשי תורה שבה נברא העולם, כאשר אמרו חז״ל (זהר פרשה תולדות דף קל״ד ע״א) תא חזי כד בעא קודשא בריך הוא וסליק ברעותא קמיה למברי עלמא הוה מסתכל באורייתא וברא ליה, ובכל עובדא ועובדא דברא קודשא בריך הוא בעלמא הוה מסתכל באורייתא וברא ליה. ועוד אמרו חז״ל (מדרש רות דף פ״ח עא) דתנן כשברא הקדוש ברוך הוא את עולמו הכין את התורה דכתיב ראה ויספרה וברא בה העולם. ואמרו חז״ל התנה הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית ואמר אם יקבלו את התורה מטוב ואם לאו יחזור הכל לתהו ובהו, אלה תולדות השמים והארץ, השמים כידוע הוא בבחינת דוכרא המשפיע, והארץ היא בבחינת נוקבא הוא מלכות שאין מגרמה כלום אך מקבלת ההשפעה ממעל, וכאשר התאחדו השמים והארץ רצה לומר כאשר התחילו השמים להשפיע על הארץ והתאחדו לעשות הרכבות שונות אז נעשה תולדות, רצה לומר אז החל להתפתח כל דבר בעולם, והולך ומפרש וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ה׳ אלהים על הארץ. ה׳ אלהים הוא ה׳ שלם כידוע בבחינת דוכרא ונוקבא והוא בחינת אדם וזה הוא שאמר ואדם אין רצה לומר שלא היה עדיין בחינת אדם ועוד לא נתן ההשפעה מן השמים על הארץ ולא היה מטר לכן שיח ועשב לא צמח. אך כאשר השפיע ה׳ אלהים מן השמים להחם להארץ בבחינת דוכרא ואד יעלה מן הארץ בבחינת נוקבא והשקה את פני האדמה ואז הוציא תולדות מן הכח אל הפועל והתפתח הכל על פני הארץ באופן ההרכבה והתאחדות היסודות לעשות תולדות וזה הוא שאמר אלה תולדות השמים והארץ.

מאמר ב. הבריאה היה בכח

ואמרו חז״ל (זהר חדש מדרש הנעלם פרשה בראשית דף ט״ז ע״ב) אלה תולדות השמים והארץ. רבא בשם רבי ברכיה אמר, בא הכתוב להורות כי לאחר שספר כל התולדות שהוציאו השמים והארץ שלא תאמר בו׳ ימים נבראו כלם בריה זו ביום פלוני ובריה זו ביום פלוני אלא כל התולדות שנתהוו מן השמים ומן הארץ אימתי היו, תדע לך אימתי ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים. כלומר באותו היום ממש היו בהם כל התולדות שנתהוו מן השמים ומן הארץ. דכתיב ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים. (פירוש כל התולדות היו בכח ביום עשות

ה' אלהים ארץ ושמים ואחר כך נתפתחו) רבי יוסא אמר והא כתיב זה ספר תולדות אדם ביום ברא אלהים אדם, אם כן באותו היום ממש היו כל התולדות. אמר רבי ברכיה כך הוא באותו היום נתהוו, שהראוהו הקדוש ברוך הוא באותו היום כל תולדותיו והעבירם לפניו הנשמות בדייקניהון והיה אומר זה פלוני. זה חכם הדור וזה דיין הדור וכן כל הדורות ומנהיגיהן. רצה לומר זרע תולדות מין האדם שעתיד להיות עד סוף כל הדורות היו באדם הראשון בכח, וכן תולדות השמים והארץ היו בכח. ואמרו חז"ל (זהר פרשה בראשית דף כ"ט ע"ב) עלמא עלאה כד אתמליא ואתעברא כנוקבא דמתעברא מן דכורא אפיקת תרין בנין כחד דכר ונוקבא ואינון שמים וארץ כגוונא עלאה ממימוי דשמיא אתזן ארעא ומימוי אשתדן בגווה אלא דעלאי דכר ותתאי נוקבא, ותתאי מן דכורא אתזנן ומיין תתאין קראין לעלאין כנוקבא דפתיחא לדוכרא ושדת מיא לקבל מיא דדכורא למעבד זרעא ונוקבא מן דכורא אתזנת, את השמים רזא דשמים וארץ כחדא וקבילת לון לאתזנא. כד אשא דמלהטא נגיד ואתער משמאלה אחיד בה וסלקא תננא. כד"א והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו יי' באש. דא אשא ודא תננא. וכתיב ואת ההר עשן, מגו דאשא כד נחית אחידן דא בדא תננא באשא וכדין בסטר שמאלא קיימא כלא, והיינו רזא אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים. בחילא דימינא לעילא כי האי גוונא אתעבידו שמיא דאיהו דכר, ודכר מסטרא דימינא קא אתי ונוקבא מסטרא דשמאלא. ועוד אמרו חז"ל (שם דף ל"ד ע"ב) וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ ואדם אין, דהא דא בדא סמיך עולם דא תתאה כד אתתקו ואתהדרו אנפין באנפין ואתתקנו אשתכח סמך לעילא דהא מקדמת דנא לא הוה עובדא בתקונא בגין דלא המטיר ה' אלהים על הארץ ודא בדא תלייא מה כתיב בתריה ואד יעלה מן הארץ דא תקונא דלתא לבתר והשקה את כל פני האדמה. ואד יעלה מן הארץ דא תיאובתא דנוקבא לגבי דכורא. דבר אחר מאי טעמא לא המטיר בגין דלא אשתכח תיקונא דיעלה מן הארץ, ועל דא מן ארעא תתאה אתער עובדא לעילא. ועוד אמרו חז"ל (זהר פרשה וירא דף צ"ג ע"א) רבי חייא פתח (שיר ב') הנצנים נראו בארץ, כד ברא קודשא בריך עלמא יהב בארעא כל חילא דאתחזי לה וכלא הוה בארעא ולא אפיקת איבין בעלמא עד דאתברי אדם כיון דאתברי אדם כלא אתחזי בעלמא וארעא גליאת איבהא וחילהא דאתפקדו בה. כגוונא דם שמים לא יהבו חילין לארעא עד דאתא אדם. הה"ד וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ה' על הארץ ואדם אין לעבוד את האדמה, אטמרו כל אינון תולדין ולא אתגלון ושמיא אתעכבו דלא אמטירו על ארעא בגין דאדם אין דלא אשתכח ולא אתברי, וכלא אתעכב בגיניה וכיון דאתחזי אדם (אדם הוא בחינת דוכרא ונוקבא) מיד הנצנים נראו בארץ וכל חיילין דאתטמרו אתגליאו

ואתיהיבי בה. שם (פרשה תזריע דף מ"ח ע"ב) תא חזי דכל מה די בעלמא לא הוי אלא בגיני דאדם וכלהו בגיניה מתקיימי ולא אתחזיאו בעלמא וכלהו אתעכבו עד דייתי ההוא דאקרי אדם. הה"ד וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ, טרם עד לא כתרגומו, משום דדיוקנא עלאה לא אתחזי. הה"ד ואדם אין כלאמר כלהו אתעכבו בגיניה דהוי דיוקנא עד דאתחזי, ובגין כך לא אתחזי האי דיוקנא אלא בדיוקנא דאתחזי ליה. הה"ד וייצר יי' אלהים את האדם בשם מלא כמה דאוקימנא דאיהו שלימותא דכלא וכללא דכלא. תאני בששי נברא אדם בשעה שנשלם הכסא ונקרא כסא (מלכים א' י'). שש מעלות לכסא ולפיכך נברא האדם בששי שהוא ראוי לישב על כסאו. ועוד יש לומר שהכתוב והאדם אין, בא ללמדנו שהתפתחות האדם לא היה אפשר כי אם אחר שנתפתח קודם עולם הצומח וזה הוא שאמר הכתוב וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ ואדם אין, אף כאשר עלה אד מן הארץ והשקה את כל פני האדמה והיה שיח השדה ועשב אז נתפתח האדם, ובאדם נכלל כל החיים כידוע. והוא עולם החיים.

מאמר ג. יצירת האדם

ויצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה. ואמרו חז"ל (זהר חדש מדרש הנעלם פרשה בראשית דף י"ז ע"א) רבי תנחום פתח, כה אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם, כשברא הקדוש ברוך הוא את עולמו ברא אותם מאין והוציאם אל הפועל ועשה מהם ממשות ובכל מקום אתה מוצא בורא על דבר שבראו מאין והוציאו לפועל, אמר רב חסדא וכי השמים מאין נבראו והלא מאותו האור של מעלה נבראו. אמר רבי תנחום כך הוא אלא גוף השמים מאין היה וצורתם מדבר ממשית. וכן האדם, ותמצא בשמים בריאה ואחר כך עשיה. בריאה בורא השמים כלומר מאין. עשיה לעושה השמים מדבר ממשות מאותו האור של מעלה, (שם) וייצר בשני יודין, וכל השאר אתה מוצא ביוד אחד. אלא כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו לא ברא במעלה בבינה אלא האדם לבדו, שנתן בו כח מן העליונים לדעת ולהכיר ולהבדיל בין הטוב ובין הרע, והוא מעוטר בכבוד והדר כד"א וכבוד והדר תעטרהו והוא מושל על כל מעשה ידיו. הה"ד תמשילהו במעשה ידיך, (שם) אמר רבי אבא מפני מה כתיב ה' ואחר כך אלהים, אלא ה' שהוא שמו ממש שם הקיום נאמר על הנשמה שהיא באדם קיימת. אלהים שהוא שם משותף נאמר על הגוף שיש בו שותפות. את האדם לרבות כל הכחות שבו. ועוד אמרו חז"ל (זהר פרשה נשא דף קמ"א ע"ב). וייצר יי' אלהים את האדם בתרי יודין אשלים תקונא לגו תקונא טברקא דגושפנקא. ודא הוא וייצר תרין יודין למה, רזא דעתיקא קדישא ורזא דזעיר אנפין, וייצר מאי צר, צר צורה בגו צורה ומהו צורה בגו צורה תרין שמהן דאתקרי שם מלא יי' אלהים, ודא

הוא רזא דתרין יודין דוייצר צורה גו צורה. תקונא דשמא שלים יי' אלהים. ובמה אתכלילו בדיוקנא עלאה דא דאקרי אדם דכליל דכר ונוקבא, ועל דא כתיב את האדם דכליל דכר ונוקבא, את לאפקא ולמסגי זונא דנפיק מניה. עפר מן האדמה דיוקנא בגו דיוקנא. ויפח באפיו נשמת חיים טברקא דגושפנקא גו בגו. וכל דא למה בגין לאשתלפא ולעיילא ביה סתים דסתימא עלאה עד סופא דכל סתימין. נשמתא דכל חיי דעילא ותתא תליין מההיא נשמתא ומתקיימי בה. ויהי האדם לנפש חיה לאתרקא ולעיילא בתונין כגוונא דא ולאשלפא לההיא נשמתא מדרגא לדרגא עד סופא דכל דרגין בגין דיהוי ההיא נשמתא משתכחא בכלא ומתפשטא בכלא ולמהוי כלא ביחודא חד, ומאן דפסיק ההיא יחודא מן עלמא כמאן דפסיק נשמתא דא, ומחזי דאית נשמתא אחרא בר מהאי, ובגין כך ישתצי הוא ודוכרניה מן עלמא לדרי דרין. ועוד אמרו חז"ל (זהר פרשה ויקרא דף י"ט ע"א)הה"ד ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה, לנפש חיה ממש. ומאן דאסתפק בהאי בגין דלא ידע אי חיה זו היא חיה תתאה או חיה דשמה ישראל או מדכורא או מנוקבא אבל לא כתיב לנפש החיה אלא לנפש חיה סתם דמשמע כלא. וכד קם אדם הות נוקבתיה תקועה בסטרוי. וההיא נשמתא קדישא דביה הוה אסגי להאי סטרא ולהאי סטרא וסגי להאי ולהאי בגין דהכי אתכלילת, לבתר נסר קודשא בריך הוא לאדם ותקן לנוקביה.

מאמר ד. רוח ונשמה

מדברי מאמר הזהר הכתוב לעיל נשמע כאשר אמרתי במקום אחר אשר נשמה אחת כללית הוא בכל העולם והוא נשמת אלהים חיים אשר נפח באפיו, ויהי האדם זה העולם בכללו לנפש חיה, והוא כאשר אמרתי שם כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי ונראים לנו לנשמות פרטיות כל זמן שהם בגופים פרטים בעולם ההוא. וטרם נפרד גוף נקבה מגוף זכר היה אז להם נשמה אחת כאשר אמר הזהר והאי נשמתא הות אסגי להאי סטרא ולהאי סטרא וסגי להאי ולהאי, והוא כי באמת אך הרכבת בנין גוף פרטי יעשה הנשמה פרטי לדמיונינו, ובאמת נשמת אלוה רוח חיים אחד הוא בעולם. ואמרו חז"ל (ספר יצירה פרק א' משנה א') אחת רוח אלהים חיים ברוך ומבורך שמו של חי העולמים. פירש רבי אליעזר מגרמיזא ז"ל פירוש רצונו אחת רוח אלהים חיים זה רוח העליונית לכל הרוחות וממנה כל התולדות. ואוצר ה' ז"ל פירש רוח כמו ואצלתי מן הרוח. רוח ה' דבר בי והנה הרוח האמור כאן הוא כינוי לשפע השכלי האלהי או לרצון ושניהם נכונים בזה המקום, והוא כאשר פירש הרמב"ם ז"ל (מורה נבוכים חלק א' פרק מ') ביאור שיתוף שם רוח וזהו שם השפע השכלי האלהי אשר ישפיע על הנביאים ויתנבאו בו כמו ואצלתי מן הרוח, רוח ה' דבר בי. והראב"ד ז"ל פֵּירש בְזאת המשנָה בא לבאר לְךָ מהות כל ספירה וסְפִירה כִי הוא מְדמָה

הנסתר אל הנגלה, כי מן הנגלה תבין את הנסתר אף על פי שאינו דמיון באמת, ולא תאמר שבספירות לבד קצרה הלשון לדבר אלא אפילו בגוף האדם וחי קצרה כל לשון לכנות לקצת חלוקיו הרוחניים שם אמתיי אשר יתואר בו על אמתו והמשל בזה קראו לכח המניע לאדם רוח. וזה השם עיקר הנחתו על הרוח המנשבת כד"א משיב הרוח ישיב רוחו יזלו מים, וחלילה להיות איברי החי מתנועעות מהרוח ההוא או מכיוצא בו, והראיה בזה כי אלו נתנק אחד מבעלי חיים עד שתצא ממנו רוח המניעתו, ואלו אחר כן נביא כל מיני מפוחים ונמלאהו בנפיחה מרוח היסודי הנשאב מהאויר לא יחיה ולא יתנועע. ואי אפשר לומר כי נסתמו גידיו אשר יתנועעו מהרוח ונסתם בליחה שהרי לא בא לו שינוי ולא מילוי ולא סתום רק יציאת הרוח בלבד. ואף לדברי הרופאים האומרים כי רוח הנפשי רצה לומר אשר בו יתנועע החי הוא ההבל העולה מן הדם אשר בלב, והנה הנחנק או מי שסתמו את פיו עד שלא יוכל להתנפש מה קרה לדם הלב עד שלא ינפש ולא יעלה ממנו הבל. אבל על דרך האמת אין רוח החיים מכל אלו הטבעים. אמנם היא רוח נשפעת מאלהים חיים כי ממנו תוצאות חיים לכל חי, ולפיכך נקרא חי העולמים כי אין חיות לעולמות לא מן היסודות ולא מזולתם, רק מהשם לבדו יתברך ויתברך. ואמר רוח אלהים חיים, פירוש רוח הנמשך מהכח הנקרא אלהים חיים והוא כתר עליון, כי ממנו תוצאות חיים לכל הנמצאים, הנה הרוח הנזכר אינו גוף ולא כח בגוף, אמנם היא כח הנצל מחיים של כתר עליון, הנקרא רוח אלהים חיים. החכמה נקראת רוח של הבינה הנקרא אלהים חיים שנאמר רוח אלהים בחכמה, וידוע כי היו"ד שהיא החכמה והיא גולם לכל הנמצאות היא מוקפת בכתר עליון. ורוח מכתר עליון הוא החוקק בנתיבות אשר בחכמה והיא חיים של כל הנמצאות אשר בחכמה. הנה כתר עליון הוא מברך מעילת העילות, והחכמה היא ברוך מכתר עליון, וכתר עליון נקרא ברכה שהוא משפיע לכל העולמים ולכל אשר בהם, ולפיכך כתר עליון נקרא חי העולמים. ושמו של חי העולמים רוח חכמה. והר"מ בוטריל ז"ל פירש רוח אלהים חיים היינו הבורא עצמו ממנו הושתו כל הרוחות ברוך ומבורך שמו כי שמו הוא עצמו שהרי שמו יהו"ה והוא עצמו (רצה לומר במילואו יו"ד ה"א וא"ו ה"א) בצירוף סוד החשבון הו"א יחי"ד.

מאמר ה. נפש רוח נשמה

המלבי"ם ז"ל בפירושו התורה והמצוה כתב ויהי האדם לנפש חיה. נבוכו בו המפרשים שהלא אף בהמה וחיה הם נפש חיה,ואומר ולדעתו גילה בזה ענין גדול. כי כבר נחלקו המחקרים, שיש אומרים שיש באדם שלשה נפשות שהם הצומחות והחיונית והמשכלת, ויש אומרים שהיא נפש אחת ומתגלה בשלשה כחות. אבל התורה תלמד אותנו שכל כחות הנפש באים מן הנשמה העליונה

שנפח ה׳ באפו מרוחו הנשגב שהיא המחיה את הגויה, כמו שכתוב ונשמת שדי תחייני והיא הזנה אותי. וכל זה פעולת הנשמה העליונה שהיא אחת בעצמותה רק שתראה בכחות חלוקות לפי הכלים שעל ידם תפעל. ואורה ורוחניותה יתרבה או יתמעט לפי זכות. ועכירת הכלים אשר תתלבש במו. והוא כאשר אמרתי אשר נשמה אחת נמצאת בעולם. והנשמות הפרטיות בעולם ההוה הם נראות לנו שהם פרטים לעצמן אבל באמת הנשמה צרורה בצרור החיים טרם באה לעולם וגם אחרי כן. וההפרש שיש בין נשמה לנשמה בעולם ההוה כידוע שיש איש חכם ואיש כסיל הוא סבת מכונת כשרון כלי החושים אשר ישמש בהם האדם ובזה תגדל או תקטן מעלת נשמה אחת פרטי מנשמת פרטי האחר, ועל ידי זה התנשא האדם על כל הברואים להיות לכל לראש. אך שורש ומקור הנשמות אחד הוא טרם באה לעולם וגם אחרי כן ככתוב והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים, מלת והיתה משמש לעבר ולעתיד וכאשר היתה כן כאשר יפסד הגוף נשמת הרוח חיים תשוב אל שרשה ומקורה אל אלהים חיים ותתאחד בכלל כי אין גבול לרוחניות כי על כן אמרו חז״ל (בפרקי אבות ד׳) יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי עולם הבא. משום שנשמת אדם פרטי בעולם הזה הוא אדם שלם וכעולם קטן נחשב לעצמו, לא כן הוא כאשר יפסד הגוף כי אז נשמת רוח האדם תאסף אל שרשו ומקורו כאשר היה טרם בואו לעולם להיות בכלל עולם הגדול האחר, והם אמרו (שם) ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה. ועניינו כאשר אמרו חז״ל (זהר חדש מדרש הנעל פרשה תצא דף נ״ט ע״ב) רבי חייא אמר כתיב באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה, כיון דאמר נשמת חיים למאי ויהי אדם לנפש חיה, אלא על מנת כן נתן הקדוש ברוך הוא נשמה באדם שיהיה לנפש חיה. במערבא קורין ליולדת חיה, ותו אלהים אפיק זינין לזיניה והיא הנשמה, והנשמה שהיא מתחלקת ומתרבה בגוף בעוד שהיא בגוף (רצה לומר הנשמה אפיק זינין לזיניה בהולדות זרע, וכן יש לומר שהנשמה מתרבה בגוף בשכל הנקנה). וכיון שיוצאה מהגוף מתרבה ביותר ומשגת מה שלא תוכל להשיג בעודה בגוף. ותכף שנפרדת מהגוף רוצה להדבק באלהים. ועוד אמרו חז״ל (שם מדרש הנעלם זהר חדש פרשה בראשית דף י׳ ע״ב) אמר רבי יצחק נשמתא היא קיימא בקיומא לעלמין, מה הקדוש ברוך הוא קיים אף היא קיימת, אבל על ההיא נפשתא חיותא אמר קרא הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה. אמר רבי יוסי מאי חזא אונקלוס דאמר ויהי האדם לנפש חיה ותרגם לרוח ממללא. אי נפשא דבעירתא היא למה לא ממלן, אמר רבי יצחק על דאתגבלון מעוביא רבא דעפרא יתיר מבני נשא ולא זקפין רישא ולא מסתכלין ברקיעא כבני נשא דאילו אתגבלו מקלילא דעפרא רבני נשא וזקפן רישא ואסתכלו ברקיעא הוו ממללון. אמר רבי יוסי גבולתא וזקפן רישא תינח אבל הסתכל ברקיעא למאי.

אמר ליה ההוא סיוע רבה דבני נשא. והוא כאשר אמרתי בפירושי על הפסוק הנה נתתי לכם כל עשב זרע שגם המזון עזר להתפתחות האדם. והוא כוונת רבי יצחק דבני נשא אתגבלון מקלילא דעפרא ובעירא מעוביא דעפרא אתגבלון רצה לומר חמר גוף האדם וחמר גוף הבהמה נתהוה ממין המזון אשר יאכלו, והפסולת ממזון האדם עוד טוב למאכל לשאר מיני ברואים. ראה מה שכתב הראב"ד ז"ל בפירושו לספר יצירה סדר השתלשלות בעולם להגביה חמר השפל למדרגה עלאה, רבי אלעזר אמר תא חזי דכתיב ויפח באפיו נשמת חיים, דא היא נשמתא קדישא דאתגזרת מכורסי יקרא דמלכא עלאה. מאי כתיב ביה, ויהי האדם לנפש חיה, אמר רבי אלעזר זו היא כח שניתן לבהמות ולחיות לדגים שנבראו מן האדמה דכתיב תוציא הארץ נפש חיה למינה, אמר רבי יצחק אורייתא אתקבלא על אדם ואמרת קודשא בריך הוא ברא לבר נש ויהיב ביה נשמתא קדישא למהוי ליה חיין לעלמא דאתי. והוא אתחזר בחוביה לההוא נפשא חייתא דאתגזרת מן ארעא לבעירתא ולחייתא. אמר רבי יהודה ממשמע דכתיב ויהי האדם לנפש חיה. ויעשהו לא נאמר אלא ויהי האדם לנפש חיה. מלמד שהוא בעצמו גרם לחזור לאותה נפש הגזורה מהאדמה, אמר רבי יוחנן אמר הקדוש ברוך הוא אדם אני בראתי אותך עליון על כל בריותי ונפחתי בך נשמת חיים הנותנת חיים לבעליה הגזורה מכסא, ואתה חזרת לאותה נפש חיה שבראתי מן האדמה לבהמות, חייך מכאן ואילך כל העוסק בתורתי וישמור אותה אתן לו אותה הנשמה הגזורה מכסאי שהיא נותנת חיים לבעליה, וכל אותם שלא יעסקו בתורתי יהיה חלקם באותה נפש חיה שבחרו למען יכלו עמה, אמר רבי יצחק תא חזי מאי דכתיב מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ, רוח האדם העולה היא למעלה דא היא נשמתא קדישא דצדיקיא, ורוח הבהמה דא היא נפש חייתא דאתגזרת מן ארעא בעירא דתשתיצי ותחות לאשתצאה מן עלמא. אמר רבי חייא אם כן אין להם נשמה לעובדי כוכבים אלא אותה נפש החיה, אמר רבי יוחנן כן הוא, אמר רבי אלעזר ולישראל מאן יהבה, תוה רבי חייא, אמר רבי אלעזר תא חזי דתנן הבא ליטהר מסייעין אותו, מאי סיוע יהבן ליה, אלא ההוא נשמתא קדישא מהוי ליה סמיך דיהבין ליה לסייעא ליה בעלמא דין ובעלמא דאתי, אמר רבי כרוספדאי העובדי כוכבים דלא מהימני בהקדוש ברוך הוא ולא עסקי באורייתא לית להו בר ההיא נפשא חייתא דאתנפקא מארעא אבל ישראל די מיהמני בהקדוש ברוך הוא ועסקי באורייתא ונטרי פקודוהי אמר הקדוש ברוך הוא לא כאלה חלק יעקב לא יהי להון נפשא חיתא אבל מה יהא להון, כי יצר הכל הוא, הכל הוא שכינתיה, ואתגזר נשמתא קדישא מינה למהוי חולקא דיעקב מאי הוא כלומר הכל הוא נשמתא הואיל ואתגזר מניה. אמר רבי יהודה אי לעובדי כוכבים לית מהימנותא הא חזינן דאזלי לגלולים חגרין וסומין ומליין מחין ומרעין ואיתסאן. אמר ליה

לאובדא להו לעלמא דאתי, הה"ד משגיא לגוים ויאבדם, אבל בנוי דיעקב לאו כאלין ומן קדם מה על כי יוצר הכל הוא מה היוצר סתר ובני אף הקדוש ברוך הוא מתי ומסי וסתר ובני. אמר רבי יצחק מאי דכתיב ונשמת שדי תבינם, אלא הנשמה היא מביאה לאדם להכיר את קונו ולהכניסו בתורה ובמעשים טובים ואשריהם אותם שנכנסין בדרך התורה ובדרך הנשמה שבשבילה יזכו לחיי העולם הבא ולמעלת הקדושים. אמר רבי יצחק אמר רבי אחא כל העוסק בתורה הוא קונה הנשמה מעצמו היינו דתנינן הבא לטהר מסייעין אותו, רצה לומר בשכל הנקנה.

מאמר ו. נשמת רוח חיים

והרב משה חיים לוצאטי ז"ל בספר אדיר במרום, כתב תניא כתיב חזה הוית, וזה גם כן מן הסודות הנפלאים והרמים אשר בחכמה, הנה כתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, וכן ויפח באפיו. ורז"ל אמרו אין מעידין אלא על הפרצוף. וגם פה אמר רבי שמעון בן יוחאי בחוטמא. וזה כי הנה יש נפש, רוח, נשמה, והנפש קבוע בכבד והנשמה עומדת במח לשפוט הדברים, והרוח עולה ויורד בגוף ועושה כל הציורים בסוד האותיות המאירות בגוף. והנה תדע, כי יש תואר ויש מראה, והיינו כי יש צורת האיברים במתכונתם, ויש המראה הבולט מתוך האברים המחוברים. והיינו הוא המראה הנראה לעינים הרואים, שאינו שום דבר פרטי אלא הוא מה שנולד מחיבור האברים ביחד. ותדע באמת כי המראה הזה אפילו שטחיותו הנראה לכל עין נמשך הסבה מסוד הארת הרוח הזה המצייר בציור בפנים, וכל שכן פנימיות הנראה לפקחי עינים. שכל אחד מצויר בציור הראוי לו מסוד הד' חיות כמבואר בכמה מקומות בזהר ובתיקונים שהכל תלוי בציור הרוח הזה. והנה מקום הולד הציור הזה הוא בחוטם. ולכן מי שירצה להסתכל בפנים לראות ציורו הפנימי צריך להסתכל בתחילה בחוטם ולקחת משם הציור, כי באמת כך מצטיירים הדברים. ותראה שאפילו מי שירצה לצייר אדם אחד צריך לקחת בדעתו הציור מהחוטם, ואם לא לא יוכל לצייר אותו בדמותו בשלימות. וזה הדבר נמשך גם כן מכל החוטם עצמו, שעל כן שם יהיה נולד הציור כי כל אברי הפנים נמשכים אחריו. וזה סוד הענין מה שכתוב בפרשה משפטים, חוטמא דמלכא תיקונא דפרצופא. הנה הרוח העולה והיורד ועושה הציורים והתנועות הוא צריך לקבל חיותו מן הנשמה כי הוא ממש סוד הזעיר אנפין הלוקח מן הקצה, לוקח מן הנשמה וכולל בנפש, אך מקום קבלת הרוח חיותו זה הוא בחוטם. כי הנה מושבו בלב ומתפשט משם עד החוטם ומשם מורדת הנשמה הארתה אל הרוח ואז הוא חי. וזהו ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה, כי הנשמה היא מקור החיים, אך הנפש צריכה להיות חיה בכח החיים שיביא אליה הרוח והרוח מקבל החיים בחוטם. וזה הוא ויפח

באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה. וייצר ה׳ אלהים את האדם עפר מן האדמה. הכתוב ילמדנו אשר גוף האדם הוא כגוף כל שאר הברואים והתפתחות גוף האדם היה מעפר כהתפתחות כל גופי החיים על ידי הרכבות שונות לגוף סעל אחד מעפר, וכאשר נפח באפיו נשמת חיים, ויהי האדם ככל הברואים לנפש חיה. אך כאשר התפתח האדם יותר ויותר ועלה במעלה עליונה על כל שאר הברואים בחכמה ובבינה ובהשכל ודעת אז היה האדם נפש לחיה להיות שר ומושל עליהם לעבדם ולשמרם, כי אף בחכמה אשר חנן אלהים להאדם עלה האדם למדרגה עליונה על כל החיים ולהתיצב במצב הרוממות להתנשא על כל חי להיות לנגיד ופקיד עליהם, ובלתי מעלת האדם בחכמה העליונה האדם נמשל כבהמות נדמו, ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל, והבל הוא רוח אלהים חיים המרחף על כל יצורי העולם לעשות בהם נפש כל חי, ואף החכמה תעיז את האדם להיות כאלהים לעשות סדרים חדשים, טובים וישרים לא היה כן טרם בואו אל העולם. וכן הוא דעת חכמי המדע שחמר גוף שאר הברואים אחד הוא במעלה וחוק אחד ומשפט אחד לכולם בסדר ההתפתחות. ראה מה שכתב החוקר פראָפעססאָר בוכנער בספרו (מען אין דהי פעסט, פרעזענט ענד פיוטשור) בחלק שני מה אנו (וואָט אַר ווי) דף 128, וזה הוא שאמר שזרע הקיימי (סעלנוקלעאוס) הוא אחד בכל הבריאה, וחוק ההתפתחות אשר יתחלק לשנים וחוק ההתאחדות הסעלס לעמבריא ומעבריא לגוף משפט אחד הוא בכל העולם, ולדעתו הזרע הוא יסודות כעמי עם הנצרכים ומוכנים להיות החמר. ומרכז הסעל רצה לומר הנוקלעאוס הסעל הוא העצם ומהיות אשר יפעול על הזרע להתפתח בחוק ההתחלקות ובמשפט ההתאחדות להיות לעמבריא ומעמבריא לגוף וחוק ומשפט ההוא אחד הוא בכל הבריאה, ומותר האדם מן הבהמה בחמר הגוף הוא אין, והוא אמר שמשפט הזה נודע לנו על ידי שלשה ענפי המדע היינו (סאָלאָזשיקאַלי, אַנאַטאָמיקאַלי ענד עמבריאָלאָזשיקאַלי) שגוף האָדם נמשל כבהמות נדמה, אולם בשכלו (אינטעלעקטשואלי) האָדם יתעלה על כל החי והוא מעט מאלהים (דעמי גאָד). ובמאמרו איה אנו הולכים (וועהר אַר ווי גאָאינג) כתב, אמנם לא נודע לנו ונעלם ממנו העתידות רצה לומר התפתחות הבריאה על הארץ בימים הבאים ויכול להיות שלעתיד בריאה אחרת תתפתח על הארץ תחת האדם במעמד יותר גבוה מהאדם העכשוי אך לעת עתה האדם הוא בחיר היצורים, והאדם העומד במעלה הרוממות על כל חי בשכל הנקנה אשר קנה לעצמו להיות שר ומושל על הארץ ומלאה. והחוקר האנטאפאלאגיסט פראָפעססאָר זש. וו. זשוקסאָן במאמרו כתב אשר מעמד העכשוי בעולם הוא התחלת ההתפתחות, ואומר שהאדם בשכלו ומדותיו ראוי להיות בעולם היותר טוב מן הארץ. ועוד יבוא יום והאדם יתפתח יותר ויותר וישתנה גוף האדם הגשמיי ומגורו לא יהיה על הארץ אף על השמים המזהירים ברום העולם. והארץ הוא פרוזדור להאדם להכנס לעתיד לטרקלין.

והוא כעין שאמרו חז"ל בפרקי אבות שהעולם הזה דומה לפרוזדור בפני עולם הבא התקן עצמך בפרודור כדי שתנס לטרקלין. ונאמר (דניאל י"ב) והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד. ולדעתי דעת החכמים בשיטת ההתפתחות (עוואָלושאָן טהעאָרי) מתאימים עם הכתוב בתורתינו הקדושה, ראה מה שכתבו חכמי המדע הלא הוא החוקר טשארלעס דארווין בספרו (דעסענט אָף מען) והחוקר הערבערט ספענסער בספרו (טהי פרינסיפילס אָף באיאָלאָזשי) ומה שכתב פראָפעססאָר העקעל בספרו (פאָרם ענד מעטער) ומאמרו (אַן טהי אָריזשין ענד זשענעאָלאָזשי אָף יומען רייס), והחוקר האָקסלי בספרוו (טהי פאָזישאָן אָף מען אין נייטשור), ופראָפעססאָר רייכענבאך בספרו (טהי אָריזשין אָף מען) והחוקר פראָפעסאָר שאאפענהאוסען (אין היז מעמאָריעס), ראה שם ותבין שדבריהם מתאימים לתורתינו הקדושה והוא הוא מה שאמר הכתוב וייצר ה' אלהים את האדם מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים, ויהי האדם לנפש חיה, כאשר פרשתי קודם.

פרק שני

גן עדן

מאמר א. עץ החיים

ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם, וישם שם את האדם אשר יצר. מקדם תרגום אונקלוס מלקדמין. רצה לומר שאלהים נטע את הגן בעדן טרם יצר את האדם,ואחר כך כאשר יצר אלהים את האדם שם את האדם בגן עדן, ועוד יש לומר מקדם ממזרחו של עדן נטע אלהים את הגן והוא מקום טוב ויפה לנטיעת הצמחים ואויר טוב וחם כל ימי השנה ובריא לדרים עליה, ארץ מישור ושמנה ומים רבים ינהרו שמה לארכה ולרחבה להשקות את הגן. והגן שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועליהו לא יבול לחסות את האדם בצל מחום היום, והאדם ימצא שם את מחיתו וכל צרכיו בלי שום עמל ויגיעה רבה וימצא חיים ושפע בהרחבה למדי בכל מקום אשר יפנה שמה בכל עתות השנה. כי כן הוא רצון אלוה להיטיב ליצורי עולם מיום הולדם עד יום מותם להעניקם בכל טוב בלתי יחסר להם מאומה למען יתקיימו בעולם. וזה עשה אלהים האויר הנצרך לאדם וחי לשאוף מלא כל הארץ. ומים הנצרך להם לשתות ימצא לרוב בימים ובנהרות ובבטן האדמה להשקיט צמאם. וכל דבר מאכל הנצרך לאדם וחי להחיות את נפשם ימצא בשדה וביער. ואלהים מצמיח חציר לבהמה ועשב מזריע זרע ופרי עץ האדם, גם זה עשה אלהים, והוא נטע בלב אבות אהבה לבנים למען יחיו ויתקיימו ויגדלו ויפרו וירבו על הארץ הטובה אשר נתן להם אלהים. כי טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו. ויטע ה' אלהים גן בעדן, עדן הוא כל הארץ וגן הוא

המקום המובחר בארץ וטוב לגדל שמה כל מיני צומח. ומסוגל להתפתחות כל מיני ברואים חיים. ויצמח ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל ועץ החיים בתוך הגן. רצה לומר טרם נטע אלהים את הגן נתן כח באדמה לעשות זרע ואחר כך נתן באדמה לצמוח מן הזרע. ויצמח כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל ועל ידי זה נעשה הגן, והוא משום שהצמחים והאילנות הנשרשים באדמה יעשו את השדה לגן, והם כל הנחמד למראה וטוב למאכל. רצה לומר משני מיני צמחים נעשה הגן, עץ הנחמד למראה היינו הפרחים והשושנים הנחמדים למראה וכל מיני עצים המגדלים פירות והוא טוב למאכל, ועץ החיים בתוך הגן. הם המה הברואים החיים אשר אינם מקושרים בשרשם באדמה אך מתנועעים והולכים ממקום למקום לבקש אחר מחיתם בתוך הגן. הן המה הבהמות וחיות הארץ ועוף כנף וכל שרץ נפש חיה הרמשת על הארץ גם האדם שם אלהים בתוך הגן אשר נטע למען יחיו שמה ויתקיימו כולם בתוך הגן מכל מיני עץ הנחמד למראה וטוב למאכל הנמצא בגן. ועץ הדעת טוב ורע, רצה לומר גם עץ היודע טוב ורע והוא מין בריאה הממוצע בין הצומח ובין החי כעין האיסטערם ושאר מינים כדומה אשר יגדלו ויפרו כצומח זה על זה כידוע למגדלי האיסטערס והם אינם נשרשים באדמה גם אינם הולכים ממקום למקום לבקש אחר מחייתם וחיים במים והוא מרגיש כחי ויודע את אשר טוב לו ואת אשר רע לו לברור לו מן המים היסודות הנצרכים למחיתו אל קרבו והוא יפליט ממנו היסודות הנמצאים במים אשר רע לו. גם אותם נתן אלהים בתוך הגן לחיות שמה. ואותם קרא הכתוב עץ הדעת טוב ורע, שלשה מיני עצים מנה הכתוב, עץ צומח הנחמד למראה וטוב למאכל כולל כל דבר הצומח על פני האדמה, עץ החיים הוא נפש כל חי אשר על פני כל הארץ כמו שכתוב והאדם עץ השדה ובהמה וכל חי בכלל אדם. ועץ הדעת טוב ורע הוא עץ הממוצע בין עץ הצומח ובין עץ החיים, ומקום גדולם הוא בימים ובנהרות ובאגמי מים, וזה הוא שאמר הכתוב, ויצמח ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל, ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע, גם כן בתוך הגן.

מאמר ב. נהר יוצא מעדן

ונהר יצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים, והכתוב בא ללמדנו שבמקום ההוא אינם יורדים גשמים כידוע, אלא נהר יצא מעדן להשקות את הגן, ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים. כן היה דרך האדם הקדמוני לעשות משכנו אצל הנהר משום שהמים הוא הדבר הנצרך להאדם תדיר ואינו יכול להתקיים בלתי מים, ובימים הקדמונים עוד לא ידע האדם לחפור בארת בבטן האדמה למצוא מים כי על כן עשה האדם מגורו אצל המים. ואחרי כן כאשר נפוצו בני האדם לארבעה רוחות העולם על פני כל הארץ גם אז עשה האדם

משכנו על שפת הנהר, משום שהנהר נצרך היה להאדם לעניינים רבים היינו להשקות שדותיהם. וכתב רש"י ז"ל פישון הוא נהר נילוס במצרים שמימיו מתברכין ועולין ומשקין את הארץ, ועל ידי הנהר יהיה להאדם האפשרית להביא מחיתו ממקום למקום בנקל. והוא שאמר ושם הנהר השני גיחון הוא הסובב כל ארץ כוש, גיחון מלשון גוח (פויש פּאָרטה), גם הנהר יתן להאדם אפשרית לצוד דגים להחיות את נפשם והוא נהר חדקל. כתב רש"י ז"ל מימיו חדין וקלין, ובמים כזה דגים רבים נמצאים שמה. והנהר הרביעי הוא פרת, כתב המלבי"ם ז"ל נהר הידוע שממנו נפרדו הנהרות, אך כאשר תביט אל רשומי הארץ לא תמצא שמה כעת הארבעה הנהרות כאשר מנה הכתוב ולא יפרד מהנהר פרת השלשה נהרות פישון, גיחון, וחדקל, נהר פרת הנקרא (אופרייטס) נמצא בארץ מעסאפאטאמיע ומשם יורד והולך ונופל בגולף פרס, גם נהר טיגרים נמצא שמה וגם הוא הולך ויורד ויתאחד עם נהר פרת קודם שיפלו בגולף פרס. על דבר נהר פישון נפלה מחלוקת בין המבקרים, לפי דעת קארל ראָומער נהר פישון הוא נהר אראקסעס וארץ חוילה הוא מדינת אוראל אצל ים קאספיאן אשר שם היו גרים בימים הקדמונים עם הנקרא חוואליסי ובעבור זה ים קאספיאן נקרא בלשון רוססיא חוואלינסקאָע ולפי דעת המבקר בוטמאן נהר פישון הוא הנהר בעזינגא ההולך במדינת פעגו ואווא (פעגו ענד אָווא), ולפי דעת החוקר שולטהעס נהר פישון הוא נהר אינדוס, וארץ חוילה הוא מדינת אינדיע ונהר אינדוס הוא הסובב את מערב אינדיע אשר שם ימצא הזהב הטוב. ולפי דעת החוקר בערטהען נהר פישון הוא נהר גאנגעס וארץ חוילה הוא מזרח הארץ, ולפי דעת האנעבערג נהר פישון הוא נהר האיפאָסיס, ולפי דעת המבקר ס. ריטער נהר פישון הוא נהר גאשאפ הסובב את ארץ קאפפא הנופל בים אינדיען, ולפי דעת חכמי ישראל במדרש וסעדיה גאון ז"ל ורש"י ז"ל נהר פישון הוא נהר נילוס על כן לדעתם נהר פישון הוא בארץ אפריקא ונהר פרת הוא במדינת אזיא, ולדעתי טוב לאמר אשר נהר גיחון הוא נהר נילוס באשר הוא הסובב ארץ כוש, אך זה בלתי ספק שהארבעה הנהרות הנזכרים בתורה אינם במקום אחד ומקורם אינו אחד, על כן דעתי שהארבעה הנהרות אפשר שהיה מקורם אחד בימים הקדמונים מהנהר היצא מעדן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים פרת, פישון גיחון, וחדקל, אך על ידי מקרה שקרה להארץ מרעש גדול בימים הקדמונים נשתנה פני הארץ במקום ההוא ואז נשתנה גם כן סדר מהלך הארבעה הנהרות הנזכר בתורה שמקורם היה אחד. ואפשר שאמר הכתוב כן של עתיד יפרד נהר היצא מעדן והיה לארבעה ראשים כאשר תרגם אונקלוס והיו לארבעה רישי נהרין רצה לומר הנהרים הידועים אשר אצלם נתיישבו בני האדם כאשר התפרדו והיה לארבעה ראשים רצה לומר ארבעה ראשי אבות משפחות בני האדם השונים בגוונן ופרצופם ואלו הן: (ווהייט רייס, בלעק רייס, יעלאָו רייס, רעד רייס), והסבה לזה היה מקום

אקלים אשר ישבו שמה בני האדם ולדעתי האקלים הוא אשר ישנה תואר ופרצוף בני האדם. על כן יש לפרש ומשם יפרד שהגן נתגדל ונתפשט ונתפרד לארבעה רוחות העולם עם הארבעה נהרות אשר ישבו אצלם בני האדם אשר היו בגן קודם ואחר כך נתפרדו כאשר נתפרד הגן עם ארבעה נהרות אשר מקורם וטבעם אחד. ועל זה יורה לנו שמות הנהרות שאם אף איש לכל אחד מהנהרות, שם לעצמו בכל זאת טבעם אחד ופעולתם אחד להשקות את הגן לקיום הברואים הנמצאים שמה, ראה לעקסיקאָן דאָקטאָר זשוליום פוערסט, פישון, מלשון פיש (אָוועד פלאָו, טו הייסטען, טו ליעפ פאָרוואַרדס). גיחון, מלשון גוח, (פוש פאָרטה, ברייק פאָרטה). חדקל, (רעפיד סוויפטה, קוויק ריווער). פרת, (איי בוירסטינג רעפיד סטריעם, ברייק טהרו, ברייק פאָרטה). וטבעם הוא אחד למען להשקות את הגן ולמען להחיות הברואים הנמצאים בגן. ולדעת חכמי האמת ונהר, הוא חומר הראשון היצא מעדן. רצה לומר מעולם העליון, להשקות את הגן זה עולם העשיה, ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים זה הארבעה היסודות אש, רוח, מים, עפר אשר מהם נבנה בנין העולם, וחמר הראשון הוא מקור ושורש הארבעה היסודות ועוד יש לומר ונהר יצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים. רצה לומר משקוי הנהר את הגן נתהוו ונתפתחו ארבעה ראשים רצה לומר ארבעה מינים בריאה כאשר אמר הכתוב קודם היינו א') עץ נחמד למראה. ב') וטוב למאכל. ג') ועץ החיים בתוך הגן. ד') ועץ הדעת טוב ורע.

מאמר ג האדם בעדן

ויקח ה' אלהים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה. כתב המלבי"ם ז"ל ויקח לקיחת דברים, וכן פירש רש"י ז"ל והוא מאמר חז"ל מדרש רבה, לקחו בדברים נאים ופתהו ליכנס. והמורה ז"ל (מורה נבוכים חלק ב' פרק ל') כתב העלה אותו במדרגה עליונה על שאר היצורים ולי נראה לפרש ויקח מלשון לקח, רצה לומר שנתן אלהים חכמה ודעת בלב האדם להבין איך להתנהג את עצמו בעולם בסדר נכון וישר עם כל הברואים. וינחהו בגן עדן להתפתח להיות לאדם ולקחת המשרה בידו ולעשות סדרים בגן עדן למען יתקיימו כל החיים בעולם, כאשר אָמרו חז"ל (זהר חדש מדרש הנעלם פרשה בראשית דף ה' ע"א). והא דאמר רבי יוחנן בא וראה למה ברא הקדוש ברוך הוא את האדם אחרון לכל הנבראים. וביום הששי שהוא אחרון למלאכתו ברא בו את האדם. אמר לו לאדם עד כאן הייתי אני משתדל במלאכה מכאן ואילך אתה משתדל בה, משל למלך וכו' אמר עד כאן הייתי טורח בכל צרכי העיר ולעשות מגדלים ובריניות מכאן ואילך הרי זה כמוני כענין זה ראה צויתי כל העיר וכל אשר בה כאשר הייתי מושל עליה ובונה אותה ככל חפצי כך אתה תבנה ותעשה מלאכת העולם. מכאן ואילך יהיה הכל מסור בידך וכולם יהיו משועבדים תחתיך ויראים ממך כאשר

היו יראים ממני, לעבדה ולשמרה. בימים הקדמונים טרם נברא האדם וטרם עמד האדם על רגליו ויהי לאדם במצב הרוממות על כל החי בשכלו אשר חנן לו אלהים סדר העולם לא היה במצב השלום, ומנהג העולם היה אז בבחינת כל מאן דאלים גבר בין בעולם הצומח ובין בעולם החיים, כאשר הוא עוד כעת במדבריות במקומות אשר לא דרך שם עוד כף רגל האדם, במקומות ההם עוד כעת לא יראה ולא ימצא זרע עשב ופרי עץ הטוב למאכל ונחמד למראה. אך קוץ ודרדר יצמיח שמה והם לא יתנו לזרע ופרי לצמוח ולגדל, וכן לא ימצא שם בהמות הביתית אך מעט מזעיר הקלים ברגליהם לנוס מפני האויב הטורף משום שהחיות הפראות הטורפות לא יתנו להם מנוחה ולפרות ולרבות, וכאשר הוא כעת במדבריות ההם כן היה על פני כל הארץ, הפרא והחזק היה מושל בעולם והרך והחלש לא מצא מנוחה ביניהם וכמעט תמו ויאבדו מן הארץ רבים מן מיני החיים החלשים ההם לפי שטת דארווין (טהי סורווייוועל אף טהי פידיעסט). ובבריאת האדם תקופה חדשה באה לעולם, ואף אם גוף האדם בבניינו בטבע הוא חלש נגד שאר הברואים הגבורים והעזים. וגם לא נוצר עם גוף האדם כלי זיין טבעית לתת לו האפשרות לערוך בהם מלחמה נגד אויביו החזקים ממנו. כידוע אשר השניים וצפרני ידי האדם לא נבראו לתכלית כזה, בכל זאת כאשר עמד האדם על רגליו וצפה כלפי מעלה, בעזר חכמת אלהים וברצון האל העמים עולו על כל הנבראים ומוראו וחתו על כל יצורי העולם, גם הדוב גם האריה והנמר יפנו עורף וינוסו מפני האדם כי בצלם אלהים עשה את האדם. ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה, רצה לומר לעבוד את האדמה ולשמור את כל מיני זרע ועץ פרי הטוב למאכל, לזרע זרע ולעבדה (טו קולטיווייט). והזרע והפרי יתפתחו על ידי זה כל פעם יותר טוב כידוע לחכמי אגראנאמי. ולשמרה, רצה לומר לשמור הזרע והפרי לבל ידח ממנו נדח מפני הקוצים הרבים והדרדרים אשר בשדה למען קיום המין הטוב להעולם, לעבדה ולשמרה רצה לומר והאדם יקח אליו הביתה תחת רשותו הברואים החלשים, לעבדם לעשות בהם עבודתו בשדה לחרוש בשור וחמור, ולצרכיו בבית לאכול חלב וחמאה מן הבהמה הטהרה, ולגזוז צמר הצאן לעשות בגדים עבורו. ולשמרם, רצה לומר ובעבור זה ישמור אותם מן החיות הטורפות וישמור אותם מכל פגע רע בבית ובשדה המרעה. למען קיום המין הטוב להעולם. כי טוב ה׳ לכל ורחמיו על כל מעשיו וארחות ה׳ חסד לכל יצוריו.

מאמר ד. מעץ הגן תאכל

ויצו ה׳ אלהים על האדם לאמר, מכל עץ הגן אכל תאכל, ידוע אשר עולם הזה עולם הויה והפסד אי אפשר להתקיים בלתי מזון, לכן כל פרטי אחד שבעולם מוכרח להשחית ולהפסיד פרטי האחר ולאכול אותו. ויתהוה ויחיה ויתקיים פרטי אחד מחורבן והפסד פרטי האחר, אך אלוה בחכמתו הנפלאה נתן סדר בעולם

הויה והפסד באופן שעל ידי ההפסד יתעלה ויתנשא החמר משפל המדרגה למדרגה עליונה, היינו שהצומח יחיה ויתקיים מן הדומם, אז יתעלה חמר הדומם למדרגת הצומח, יהחי יאכל את הצומח, ואז יתנשא חומר הצומח למדרגת החי. וכן כתוב ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל הרמש הרומש על הארץ אשר בו נפש היה את כל ירק עשב לאכלה, ולהאדם בחיר היצורים אם אף גם הוא בכלל החי ככתוב לכם ולכל חית הארץ, ואמרו חז"ל השווה האדם לכל חית הארץ. בכל זאת נתן לו אלהים במתנה גם זרע העשב ופרי העץ לאכלה. וזה הוא שאמר הכתוב, ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל, עץ הגן הוא הצומח הנקשר בשרשיו באדמה ועומד תמיד על מקומו ועושה השדה לגן אכל תאכל משום שזה הוא סדר העולם הויה והפסד ובאופן זה יגבה השפל למעלה. ראה מה שכתבתי קודם שלשה מיני עץ זכר הכתוב, והוא שכל דבר הצומח נקרא עץ. עץ החיים. ואמר הכתוב ומעץ הדעת טוב ורע רצה לומר העץ הממוצע בין וכל החיים נקראו עץ החיים והאדם הוא הכולל כל החיים ונקרא עץ כאשר אמרו חז"ל (זהר פרשה ויקרא דף כ"ד ע"א) מנלן דאדם עץ אקרי דכתיב כי האדם עץ השדה, ועץ הדעת טוב ורע, הוא העץ הממוצע בין עץ הצומח ובין עץ החיים. ואמר הכתוב ומעץ הדעת טוב ורע רצה לומר העץ הממוצע בין הצומח ובין החי לא תאכל ממנו משום שהברואים ההם מרגישים ויודעים מה שטוב להם ומה שרע להם ואם אף שהם אינם מתנועעים ואינם הולכים ממקום למקום לבקש אחר מחיתם, אך הם אינם משורשים באדמה כצומח כאשר בארתי קודם ונחשב לעץ אשר בתוך הגן, לכן לא תאכל ממנו משום שהוא מרגיש ויודע טוב ורע ודינו כדין חיים וזה הוא נגד סדרי העולם אשר החי יאכל את החי, כי ביום אכלך ממנו מות תמות, והוא משום שבשר הברואים ההם מזיק את גוף האדם ואם יאכל ממנו יחלה ולאט לאט ימות, מות תמות, רצה לומר מיתות הרבה מיתות שונות הבאים על האדם על ידי מחלות שונות אשר יקרה להאדם האוכל אותם, ואמר ממנו רצה לומר מאותו המין וכל הדומים לאותו המין, ממנו אפילו מקצת ממנו היינו פרי עץ הדעת טוב ורע כידוע למגדלי אִיסטערס על חוף הים והנהרות שפרים ורבים אחד על אחד, ויש כמה מיני צמחים המרגישים הגדלים בים ונראים כעץ עם ענפים, לכן אמר לא תאכל ממנו רצה לומר אף פרי עץ הדעת אל תאכל, דין תולדה כדין אב משפט אחד לכולם כי ביום אכלך ממנו מות תמות, רצה לומר כי זה יהיה סבה לקצר ימים של האדם הקצובים לו מהבריאה מדרך הטבע וכאשר יאכל מעץ הדעת טוב ורע ימות בחצי ימיו. ועוד אדבר מזה בפרקים הבאים. ויצו ה' אלהים על האדם לאמר, מכל עץ הגן אכל תאכל, ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, כי ביום אכלך ממנו מות תמות. ולבאר ענייננו היא כן, והוא כי קשה מאוד להבין הנהגת עולם החיים, והשאלה היא מרוע גרע חלק האדם בעולם החיים מן החיות והבהמות העומדים בשפל המדרגה בשכל מן

האדם, וכידוע שהקדוש ברוך הוא ברא את החיות והבהמות שלמים והוא שברא את גופם עם עור שער עבה לחסות אותם מן הקור והחום ומטר ושלג ותיכף בצאתו מן בטן האם הוא די חזק לעמוד על רגליו ולהלוך ולרקוד. וכאשר יגדל יגדל עם גופו שיניים חדים וצפרניים וקרניים והוא כלי זיין שילחום מלחמת החיים עם האויב בעולם החיים והקדוש ברוך הוא הכין להם מזון בלתי עמל ויגיעה והוא יספיק להם כל צרכיהם באין מחסור, ולא עוד שכל בעלי החיים אינם יודעים שנולדו לבהלה ואחריתם למות. והאדם בחיר היצורים שעלה במדרגת השכל מעל כל חי יולד מבטן האם חלש באין כח, ערום וחסר כל באין עור שער לחסות אותו וכאשר יגדל אין לו לא קרניים ולא שניים וצפרנים חדים וחזקים ללחום בהם עם אויביו ומוכרח לעשות לו כלי זין ללחום עם אויביו מלחמת החיים וביגיעה רבה מוכרח למלאות חסרונו ובזיעת אפו יאכל לחם, ולא עוד שהאדם יודע שהוא נולד לבהלה ואחריתו למות, ונראה לי לומר שזה הוא כוונת הכתוב שחזיר הקדוש ברוך הוא את האדם שכאשר יתפתח שכלו וילך מחיל אל חיל לעלות למעלה בידיעות שונות, ואז ישתוקק האדם לתאות שונות לחיות חיים טובים ורחבים הנמצאים בגן (זה העולם) והודיע להאדם שהעץ הדעת הנמצא בגן הוא מעורב טוב ורע, ואם יתאוה לחיות חיים טובים יהיה מוכרח לעבוד הרבה ויהיה טרוד תמיד בחייו, ואמרו חז"ל התאוה מוציא את האדם מן העולם ואמרו אין אדם מת וחצי תאותו בידו. על כן הוא טוב ורע ויצא שכרו בהפסדו, ועוד אמר לו שעץ הדעת הוא טוב ורע והוא שהוא טוב מצד אחד היינו להיטיב מעמדו בעולם החיים אבל מצד השני הוא רע לו, ויוסיף דעת יוסיף מכאוב כי אז יודע להאדם שהוא נולד לבהלה ועתיד למות, וזה הוא שאמר הכתוב כי ביום אכלך ממנו מות תמות, רצה לומר שכאשר יטעום מעץ הדעת יגרום לו את המות וזאת הידיעה עצמה שהאדם יודע שהוא עתיד למות זה בעצמו יזקין את גוף האדם ויקצר ימיו ושנותיו. מות תמות, רצה לומר בכל יום ויום ובכל רגע ורגע יודע האדם שמתקרב אל הקבר לאט לאט וסופו למות, ובא הכתוב ללמדנו שסבת הרע והטוב הנמצא בעולם החיים הוא הדעת, ובהתפתחות הדעת בבריאה תתפתח הבריאה ובהתפתחות הבריאה תתפתח הדעת. והטוב והרע ילוה כל היצור מראשית ועד אחרית בכל תמורה ותמורה ובכל מעמד ומעמד בכל דרגות החיים שבעולם הזה. והוא הוא הסיבה שהכריחה כל הבריאה להתפאר ולהתרומם ולהתנשא בעולם הזה מעולם, עד עולם שכולו טוב, ומעולם ועד עולם אתה אל, ברוך אתה ה' חונן הדעת.

מאמר ה. דעת הוא היחוד

ועוד יש לומר ומעץ הדעת טוב ורע אל תאכל ממנו, דעת הוא הזיווג זכר ונקבה לעשות תולדות כמו וידע אדם את חוה אשתו, והוא הדעת הוא טוב ורע,

טוב הוא תשוקת התענוג כאשר ימלא תאותו, ורע הוא כי יתן לנשים חילו וממעיט כח הגוף, אל תאכל ממנו. תאכל, כמו קראן לו ויאכל לחם, וכתב שם רש"י ז"ל שמא ישא אחת מכם, כד"א כי אם הלחם אשר הוא אוכל. אל תאכל ממנו, כי ביום אכלך ממנו מות תמות, לאט לאט תמות כי תתן לנשים חילך. כי על ידי זה ימעט כח הגוף ויקצר ימי האדם ויוליכו אל הקבר כאשר אמר שלמה המלך עליו השלום (משלי ה׳) רגליה יורדות מות. וכתיב (קהלת ז׳) ומוצא אני מר ממות את האשה, ואמרו חז"ל (זהר פרשה אמור דף ק"ז ע"א) ודאי באתר דמותא אתדבק ושבק אתר דחיי בגין כך אתגזר עליה ועל כל עלמא מותא, אי הוא חטא כל עלמא מאי חטאי, אי תימא דכל בריין אתי ואכלו מאילנא דא ואתרמי מכלא, לאו הכי, אלא בשעתא דאדם קאי על רגליו, חמו ליה בריין כלהו ודחלו מקמיה והוו נטלין בתריה כעבדין קמא מלכא. והוא אמר להון אנא ואתון (תהלים צ"ה) בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה׳ עושנו. וכלהו אתו בתריה כיוון דחמו דאדם סגיד להאי אתר ואתדבק ביה, כלהו אתמשכו אבתריה וגרים מותא ליה ולכל עלמא. ובא הכתוב ללמדנו שאם לא היה אכל אדם הראשון מעץ הדעת היה העולם מתקיים בלתי אופן על ידי תולדות, וכאשר יאכל מעץ הדעת טוב ורע ואז יפרה וירבה הבריאה בעולם אז בהכרח שיבוא מיתה לעולם והוא ההפסד, כי אם לא כן לא היה בארץ די מקום להכיל את כל הבריאה כאשר הראו לדעת חכמי המדע ותמצא לקמן את החשבון אשר עשו. ובהכרח ישן מפני חדש יצא רצה לומר בהכרח יפסד הישן לעשות מקום להמתהווים החדשים בעולם, כאשר אמרו חז"ל (עבודה זרה פרק ראשון) אמר ריש לקיש בואו ונחזיק טובה לאבותינו שאלמלא הם לא חטאו אנו לא באנו לעולם, שנאמר אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם, חבלתם מעשיכם, אכן כאדם תמותון. וזה הוא שאמר הכתוב כי ביום אכלך ממנו מות תמות כי מיתת גוף האדם אשר לא יבוא במקרה על ידי איזה סיבה כי אם מן הזקנה מרוב ימים לא תבוא פתאום בפעם אחת כי אם בהדרגה, כי אחר שנשלם התפתחות הגוף בשלימות ועלה במדרגה היותר עליונה בעולם החיים בעז ותעצומות לא ישאר עומד במצב אחד, כי אם אז יתחיל לשוב ולירד ממעלתו מטה מטה דרגה אחר דרגה כאשר עלה כן ירד, והוא שמכונת עצם בנין הגוף ואבריו וכלי החושים יחלשו כח יום יום, ולעת הזקנה יאטם אזן מלשמע ועין יכהה מלראות ואף מלהריח ובנין הגוף כפוף הולך שחוח על משענת וחוזר לימי ילדותו כאשר היה בראשונה עד אשר יכלה כח הגוף וימות וישוב אל העפר אשר ממנו לקח, וזה הוא שאמר הכתוב מות תמות ועוד אדבר מזה לקמן.

פרק שלישי

דו פרצופים

מאמר א. אעשה לו עזר

ויאמר ה' אלהים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו, הכתוב הזה ילמדנו אשר בראשית הבריאה טבע הזכר וטבע הנקבה היה בגוף אחד בכל הבריאה כאשר פרשתי קודם בצלם אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא אותם, רצה לומר שבהתחלת כל ההתחלות בעולמות הקדמונים היה אף טבע הזכר לבד לכן העולמות לא נתקיימו כאשר אמרו חז"ל בונה עולמות ומחריבן בונה עולמות ומחריבן, ואחר כך כתיב זכר ונקבה ברא אתם רצה לומר טבע הזכר וטבע הנקבה נברא בגוף אחד. ומה שכתוב בכל הבריאה חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל הרמש למינהו, נפש חיה למינה פירושו שכל מין הוליד את מינו אף טבע הזכר וטבע הנקבה בגוף אחד, וכאשר אמרתי שכל בריאת החיים נקראים בשם נפש חיה והאדם בכללו ככתוב ויהי האדם לנפש חיה. וסיפר לנו הכתוב פה אשר בריאת האדם ויצירת האדם המאוחר במעשה בראשית היה עוד טבע הזכר וטבע הנקבה בגוף אחד כאשר היה בכל שאר הברואים ומשום שהאדם נכלל בכלל נפש חיה והאדם הוא אחרון הבריאה רצה לומר סכום בריאת נפש החיה על כן מדבר הכתוב בשם אדם לא טוב היות האדם לבדו בגוף אחד, אעשה לו עזר כנגדו, רצה לומר שיהיה טבע הזכר בגוף אחד לבדו וטבע הנקבה בגוף אחד לבדה, כנגדו מול פני האדם פנים בפנים. וסדר זה יותר טוב ותיקון גדול להתפתחות הבריאה בעולם לפי דעת חכמי האמת, ובשאר הברואים העומדים במדרגה תחתונה ולא נתפתחו עוד הם אינם פנים בפנים אך כנגדו סתם, רצה לומר בשני גופים גוף זכר לבד וגוף נקבה לבדה, ובנין גוף כל היצור יעיד שבבראשית הבריאה הזכר והנקבה היה בגוף אחד, והוא שבנין גוף הברואים נבנה כפול מצד ימין ומצד שמאל, ולו שני עינים, שני אזנים, ושני נקבים בחוטם, ושני רגלים, ושני שדים. פה אחד וטבור אחד, הטבור הוא הפה אשר על ידו נזון הגוף בבטן האם גם לשאוף הרוח כי כל זמן אשר הולד במעי אמו הוא אוכל מה שאמו אוכלת ושואף הרוח על ידי שאיפת האם והכל על ידי הטבור, וכאשר הולד יוצא מרחם אז נסגר פה הטבור ונפתח הפה בראש והוא הפתח שעל ידו יבוא המזון בתוך הגוף וגם לשאוף הרוח הנצרך למכונת הגוף. ואז נפתחו פתחי הנקבים הנצרכים לנקות את מכונת הגוף מן הפסולת ואשר היו מסוגרים קודם בבטן האם ולא היה נצרך להם כאשר אמרו חז"ל (נדה דף ל' ע"ב) דרש רבי שמלאי, למה הילד דומה במעי אמו לפנקס שמקופל ומונח. ידיו על שתי צדעיו ושתי אציליו על שתי ארכבותיו וב' עקביו על ב' עגבותיו. וראשו מונח לו בין ברכיו ופיו סתום וטבורו פתוח, ואוכל מה

שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה. ואינו מוציא רעי שמא יהרוג את אמו, וכיון שיוצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח, אך מזה אדבר במקומו, ומה שרצוני לומר פה הוא זה שבנין גוף הבריאה נבנה כפול כי להחושים די להשתמש בכלי אחד היינו לראות בעין אחת ולשמוע באזן אחת אך שהוא יותר טוב לגוף לשמש באברים כפולים כי טוב לפעול בשתי ידים מלפעול ביד אחת וטוב להלך בשתי רגלים מלדלג על רגל אחת, וזה הוא שאמר הכתוב לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו כי טוב שניים מן האחד, ואמרו חז"ל בראשית רבה שלא יאמרו שתי רשויות הן הקדוש ברוך הוא בעליונים יחיד ואין לו זוג וזה בתחתונים ואין לו זוג, ועוד אמרו חז"ל אדם אנדרוגנוס בראו, ואמרו חז"ל (ברכות דף ס"א ע"א) (ובעירובין דף י"ח ע"א) אמר רבי ירמיה בן אלעזר דו פרצוף פנים היה לו לאדם הראשון שנאמר אחור וקדם צרתני, (שם) ויבן ה' את הצלע, רב ושמואל חד אמר פרצוף וחד אמר זנב, בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב זכר ונקבה בראם, אלא למאן דאמר זנב, מאי זכר ונקבה בראם, לכדרבי אבוה, דרבי אבוה רמי כתיב זכר ונקבה בראם, וכתיב בצלם אלהים ברא אתו, בתחלה עלתה במחשבה לבראות שניים ולבסוף לא נברא אלא אחד, רצה לומר שניים בגוף אחד, ועוד אמרו חז"ל (זהר פרשה תזריע דף מ"ד ע"ב) פתח רבי אבא ואמר, ויאמר ה' אלהים לא טוב היות האדם לבדו, וכי לבדו היה והא כתיב זכר ונקבה בראם, ותנינן אדם דו פרצופין אתברי ואת אמרת לא טוב היות האדם לבדו, אלא דלא אשתדל בנוקביה ולא הות ליה סמך לקבליה בגין דהות בסטרוי והוו כחדא מאחורא וכדין הוה האדם לבדו, אעשה לו עזר כנגדו, מהו כנגדו לקבל אנפוי לאתדבקא דא בדא אנפין באנפין, מה עביד קודשא בריך הוא נסר ליה ונטיל נוקביה מניה, הה"ד ויקח אחת מצלעותיו מהו אחת דא נוקבא דיליה, ועוד אמרו חז"ל (זהר פרשה קדושים דף פ"ג ע"ב) ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל, משמע דאדם וחוה כחדא אתבריאו ובגופא חדא דכתיב אשר נתת עמדי ולא כתיב אשר נתת לי, אמר ליה והא כתיב ויאמר ה' אלהים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו, אעשה ליה הכי הוא ודאי דאדם לבדו הוה דלא הוה ליה סמך מנוקביה בגין דהות בסטרוי כמה דאוקימנא, ומה דאמר אעשה לו עזר הכי הוא דלא כתיב אברא לו עזר בגין דכתיב זכר ונקבה בראם אבל אעשה כתיב, ומה אעשה אתקן משמע דקודשא בריך הוא נטיל לה מסטרוי ותקין לה בתקונה ואייתי לה קמיה, ועד אמרו חז"ל (זהר פרשה בראשית דף ל"ה ע"א) תא חזי אדם וחוה דא בסטרא דא אתבריאו, מאי טעמיה לא אתבריאו אנפין באנפין בגין דכתיב כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ וזווגא לא אשתכח בתקוניה כדקא יאות ובגיני כך ואדם אין דלא הוה בתקוניה וכד אשתלימת חוה אשתלים אדם, ראה מה שכתבתי קודם בפירושי על הכתוב בצלם אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא אותם וכל מאמרי

חז"ל שכתבתי שמה ותמצא שם דעתי שבשלשה תקופות התפתח גוף הברואים מתחלה נברא זכר לבד ככתוב כי בצלם אלהים ברא אתו, ובתקופה השניה זכר ונקבה ברא אתם זכר ונקבה בגוף אחד ובתקופה השלישי נולד הזכר והנקבה בשני גופים אך הגופים היו נדבקים זה לזה, ואחר כך התפרדו לאט לאט, וזה הוא שאמר הכתוב אעשה לו עזר כנגדו.

מאמר ב. אדם בכלל נפש חיה

ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו, והיה קשה לחז"ל כיון שכתיב קודם ויעש אלהים את חית הארץ מהו ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה, ואמרו (חולין דף כ"ז) היא יצירה היא עשיה האמורה למעלה, ולדעתי עוד קשה מה ענין קריאת השמות בין הכתוב אעשה לו עזר כנגדו, ובין סוף הכתוב אחר קריאת השמות ולאדם לא מצא עזר כנגדו, ונראה לי לומר שבא הכתוב ללמדנו שיצירת כל הברואים היה מן האדמה והאדם בכלל נפש חיה שהוא שמו, רצה לומר שגם האדם היה בכלל באחד מן הארבעה ראשים שנפרדו בתחילת הבריאה, והוא עץ החיים אשר בתוך הגן כאשר אמרתי קודם, ובראשית הבריאה טרם התפרד עץ החיים לענפים רבים על ידי סבות שונות להיות כל מין מהברואים שונה אחד מחבירו בתוארו וצביונו, אז עוד היו מיני בריאת החיים קרובים זה לזה והשינוי ביניהם לא היה גדול כל כך, לכן כל ברואי החיים היו נזקקין זה לזה מולידים, וזה גופא היה הסיבה שהתפרדו לענפים רבים יותר ויותר והיה ברואים מברואים שונים, וההפרש ביניהם נעשה גדול מאוד בצביונם ובתוארם ונתרחקו ביניהם בטבעם עד שאי אפשר היה להם להזדווג זה לזה, ומהם אשר היו נזקקים זה לזה לא היו מולידים, כאשר אמרו חז"ל בכורות דף ח' ע"א) כל שתשמישי ועיבורו שוה יולדים ומגדלים זה מזה, ואמרו (חולין דף קכ"ז ע"א) וכל שאין תשמישן ועיבורן שוה אינן יולדין ומגדלין זה מזה משום ששינוי הטבע מענף אחד מן הברואים היה גדול מאוד מחבירו בעניינים רבים, וזה היה הסבה שהתרחקו ענפי עץ החיים זה מזה והיו למשפחות שונות בשמות שונים, ולבאר אותו הענין זה הוא, כידוע שיש רבים מיני סוסים שונים זה מזה בקומתן ובצביונן ובתוארן משפחות ממשפחות שונות אך כולם יצאו משרש אחד ואב אחד לכולם וכאשר יזדווגו משפחה אחת במשפחה אחרת אז יולד מהם מין סוס חדש. והחמור גם הוא ממשפחת הסוסים, ואב אחד היה בימים הקדמונים למשפחת הסוס ולמשפחת החמור אך על ידי הרכבות שונות נפרדו זה מזה, זה היה לסוס וזה לחמור, וכאשר יזדווג הסוס והחמור יולד מהם ערוד כידוע, והזשיראף הוא גם כן ממשפחת הסוסים ואב אחד היה לסוס ולחמור ולזשיראף בימים הקדמונים אך על ידי הרכבות שונות נפרדו ונתרחקו זה מזה והיה אם יזדווג הזשיראף עם סוס אז

חמור לא יולידו, וכן הוא במין הכלבים כידוע שהם משפחות רבות שונות זה מזו גם הזאב וגם השאקל הוא ממשפחת הכלבים וכן הוא במין החתול יש משפחות שונות רבות גם האריה וגם הנמר הוא ממשפחת החתול, ואף אם אב אחד היה לכל משפחות הכלבים והחתולים בימים הקדמונים, אך על ידי הרכבות שונות נפרדו אחד מאחד ונשתנו משפחותיהם זה מזה ונתרחקו בטבעם ביניהם, לכן אם יזדווגו הקרובים זה לזה יולידו והרחוקים בטבעם זה מזה לא יולידו. וככן הוא בעופות שאם יזדווגו הקרובים זה לזה, היינו מיני האווז עם מיני הענטע יולידו אבל אם יזדווג מין ענטע עם תרנגולת לא יולידו, ואנכי כאשר הייתי איכר עובד אדמה והייתי מגדל עופות שונים, וראיתי ענטע נזקקת לתרנגול, וטבע האווז וענטע שונה מטבע שאר העופות על כן לא יולידו משום שנתרחקו בטבעם וכן הוא בשרצים ורמשים, וכן הוא בצומח שאפשר להרכיב מינים הקרובים זה לזה, אבל אי אפשר להרכיב הרחוקים והשונים בטבעם זה מזה כידוע לחכמי אגראנאָמי, קצר פה המקום מלבאר פרטות כל אותו הענין כי רב הוא, ונצרך לזה ספר מיוחד על כן קצרתי, ומה שרצוני לומר פה הוא זה שבימים הקדמונים אחר שנפרד טבע הזכר וטבע הנקבה והיה כל אחד בגוף לבדו אז התחילו הברואים לשחת את דרכם והיו נזקקים זה לזה מין בשאינו מינו. וכל זמן שענפי עץ החיים היו מעטים ומקורבים זה לזה בלתי השתנות גדולות בטבעם ובבנין גופם היו מולידים דור חדש. אך זה גופא היה הסבה שעץ החיים נפרד למשפחות שונות וענפים רבים שונים זה מזה בקומתן ובצביונן ונתרחקו זה מזה בטבעם והיו למינים לעצמם וכל אב משפחה ומשפחה נקרא בשמו על שם טבעו ופעולתו לעצמו, ובתקופה השלישית לבריאה כאשר נפרד גוף הנקבה מגוף הזכר והולידו אחד אחד לעצמו והיה הולך הזכר לבקש אחר הנקבה, והנקבה הלכה לבקש את הזכר, והאָדם בכלל נפש חיה. וזה הוא שאָמר הכתוב, ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו, רצה לומר הזדמן אלהים לבוא לפני האדם לראות נקבות מן הברואים השונים למען יבחר מהם לו לאשה להיות עזר כנגדו. וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו באשר האדם הוא גם כן נפש חיה ככתוב ויהי האדם לנפש חיה. ואת אשר יקרא לו נפש חיה היא תהיה לו לעזר כנגדו, ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה, רצה לומר האדם קרא שמות לכל נפש החיה על שם טבעו ופעולתו לכל משפחה ומשפחה מענפי עץ החיים, ולאדם לא מצא עזר כנגדו, רצה לומר שהאדם לא מצא בכל נפש החיה נקבה אחת ממין אחד מכל הבריאה הקרוב לו להיות ראוי לו לאשה לעשות תולדות, ואמרו חז"ל בבראשית רבה והיו לבשר אחד למעוטי בהמה וחיה שאינם נולדים מן האָדם. והוא משום שהאָדם נתפתח יותר מכל הברואים ובנין גוף האדם נתרחק בטבעו ובבנין גופו מכל עץ החיים ונפרד מכל הברואים בשמו אדם, וזה הוא שאָמר הכתוב ולאדם לא מצא עזר כנגדו. וזה הוא שאמרו חז"ל (יבמות דף ס"ג ע"א) ואמר רבי

אלעזר זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי, מלמד שבא אדם על כל חיה ובהמה ולא נתקררה דעתו עד שבא על חוה. ועוד אמרו חז"ל (סנהדרין דף ק"ח ע"א) כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ, אמר רבי יוחנן מלמד שהרביע בהמה על חיה וחיה על בהמה והכל על אדם ואדם על הכל. כן היה בראשית הבריאה וכל החיים השחיתו את דרכם, לכן הביא עליהם אלהים מבול על הארץ וימח את כל היקום מעל פני כל הארץ. ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולכל עוף השמים ולכל חית הארץ. גם זה יורה לנו הכתוב ענין התפתחות הדבור עם התפתחות האדם והוא שמתחלה קרא שמות לכל דבר פרטי אשר הקרה לפניו לראות חוץ ממנו דברים הנצרכים לו ואחר כך כאשר התפתח האדם יותר אז הוציא מחשבתו לחוץ על ידי שמות המתחברים דבר עם דבר ואמר זאת הפעם, ובזה רצה לומר בכח הדיבור שבאדם נתעלה האדם על כל הברואים והתנשא על כולם והוא שלא מצא בכל נפש החיה דומה לו להיות לו עזר כנגדו.

מאמר ג. אחת מצלעותיו

ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן ויקח אחת מצלעותיו ויסגר בשר תחתנה. התחלקות גוף הזכר וגוף הנקבה בתקופה השלישית לבריאה לא היה פתאומיות אך לאט לאט במשך הזמן התחילו להפריד אחד מאחד, קודם נבראו דו פרצופין כאשר אמרו חז"ל ואחר כך התפרדו לשני גופים תאומים, והיו נדבקים אחד אל אחד בצלע וזה הוא שאמר הכתוב לא טוב היות האדם לבדו, כי אף אם נברא עם גוף הנקבה היה האדם לבדו, כאשר אמרו חז"ל (זהר פרשה תזריע דף מ"ד ע"ב), דלא אשתדל בנוקביה ולא הות ליה סמך לקבליה בגין דהוות בסטרוי והוו כחדא מאחורא וכדין הוה האדם לבדו, רצה לומר שלא יכול לאתדבקא בה וזה היה לא טוב, ואחר כך במשך הזמן הדבוק בין התאומים היה הלוך וחסר והיו נקשרים זה לזה בעור בשר והיתה דבוקה עמו באופן שהיה יכול להתחבר עמה ולהוליד בנים כאשר פירש המלבי"ם ז"ל, וגם הקשר העור הזה שהיה ביניהם היה הלוך וחסר והעור הדבוק בצלעות אחד אל אחד נעשה דק וחלש, ועל ידי איזה סבה פנימית היינו על ידי מכה באותו המקום או סבה חיצונית היינו שכאשר הלכו יחד בשדה אבנים או ביער במקום אשר מכשולים רבים היה להם בדרך ונאחזו בסבך או אחד מהם נפל, או ששכבו לישן והקרה להיות שמה קוץ או אבן חד, ובעת השינה נחתך או נקרע קשר העור ביניהם ויתפרדו התאומים אחד מחבירו, וזה הוא שאמר הכתוב ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם, תרדמה פירש המלבי"ם ז"ל הוא שינה עמוקה כדי שלא ירגיש בכאב הפרוק, וכן פירש פראפעסאר יולים פוערסט (היברו ענד כאלדעי לעקסיקאן) תרדמה (עי דיעפ סאונד סליעפ, אינסענסיביליטי), ויישן, ובעת השונה על ידי איזה סבה נחתך הקשר ביניהם ויתפרדו אחד מחבירו ויקח אחת מצלעותיו, רצה לומר כאשר

הקיץ אחד מהם ויקם וילך לדרכו לבקש אחר מחיתו כאשר עשה יום יום. והשני גם כן בהקיצו מתרדמה הלך לדרכו. ושניהם לא הרגישו מחסורם משום שהיו אז עוד במעמד הפראים וחסורי דעת ולא ידעו בשכבם ובקומם. ויסגור בשר תחתנה, פירש ובמשך איזה ימים נרפא במקום חיתוך העור בין הצלעות מן האדם ואשתו. ויבאה אל האדם, רצה לומר ויהי כאשר זכרו אבדן. וילך האדם לבקש את זוגתו, והיא גם היא הלכה לבקש את בעלה הנפרד ממנה. ויפגשו בדרך, ואמרו חז"ל (זהר חדש פרשה בלק דף נ"ה ע"ב). ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן, כד ברא קודשא בריך הוא לאדם קדמאה דו פרצופין בראו, הוו מתחברן כחדא בלא פירודא מאי טעמיה בגין דכתיב זכר ונקבה בראם בלא פירודא ולא כתיב בראו, אלא בראם, כיון דאתבריאו הוו כחדא דא עם דא בשיקולא, מה עביד ליה הקדוש ברוך הוא נסר ליה נסירין ונטל לנוקבא מניה ואתקין לה בכמה תיקונין וקשטה בכמה קישוטין ואלביש לה בכמה מלבושין, וכל הני לבושין עבד לה קודשא בריך הוא בגנתא דעדן ולבתר ויביאה אל האדם. ויאמר האדם זאת הפעם, רצה לומר הלא היא אשר היה פעם אתי והיא עצם מעצמי ובשר מבשרי כאשר היינו מקושרים קודם אחד אל אחד טרם נפרדנו והיינו אז לבשר אחד, לכן לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת.

מאמר ד. ויהיו לבשר אחד

על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד, אחר שנפרד הזכר מן הנקבה ונפסק הקשר ביניהם, כחיה עתה כן האדם בימים הקדמונים לא היו מקפידים בזיווגם והיה הבן נזקק לאמו יהאב לבתו ויתערבו זה עם זה ויחטאו נגד סדר הטבע לעצמם ולבניהם ולבני בניהם כי קשה ורע מאוד עון הזה להתפתחות האדם בחזקת בנין גופו ולהתפתחות שכלו ומדעו. וחטא כזה יפקד על בנים ובני בנים כידוע לחכמי המדע, כי על כן אסרה לנו תורתינו הקדושה איסורי עריות והתירה לנו הנשואין עם נקבות ממשפחה רחוקה, על כן צוה אלהים לאדם אשר לא יעשה כן כי רע הוא בעיני ה', וצוה אל האדם לטובתו ודבק באשתו כאשר היה דבוק לה טרם נפסק הקשר ביניהם, ויהיו גם כעת לבשר אחד למען ייטב להם ולבניהם ולבני בניהם אם ישמרו את עצמם מנשואי עריות, ונראה לי שזה הוא כוונת תרגום אונקלוס. על כן ישבוק גבר בית משכבי אובהי ואמה וידבוק באתתו ויהון לבסרא חד. פעם ישבנו בבית הועד ודברנו דברי תורה, ושאל רבי שמחה הייליג מדוע השביע אברהם את עבדו זקן ביתו אשר לא יקח אשה לבנו מבנות הכנעני כי אם מארצו ומולדתו. ולא השביע לבנו ליצחק עצמו על דבר זה, ואם אברהם היה זקן ובא בימים והיה ירא שימות טרם ישא יצחק, היה לו להשביע אותו ואז בוודאי ישמור יצחק צוואת אביו ואם יהיה עוד בחיים בוודאי יצחק לא יעשה נגד רצון אביו.

והוא בעצמו השיב על זה שיש דין ביורה דעה הלכות כבוד אב ואם סוף ס' ר"מ הגה מהרי"ק שורש קס"ז, ושם כתוב, וכן אם האב מוחה לבן לישא איזי אשה שיחפוץ בה, הבן אין צריך לשמוע אל האב. לכן לא השביע אברהם ליצחק עצמו, מפני שמן הדין אינו מחויב לשמוע בקולו. ונדברנו על דבר הענין שאמרו חכמי ישראל שכל דין ודין יש לו רמז בתורתינו הקדושה. ושאל לי רבי חיים גאָלדמאַן אם יש לי רמז על דין זה שאמרנו בתורה, והשבותי לו שזה הדין כתוב בתורה מפורש, על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו אשר יחפץ בה ולא ישמע לקול הוריו אם ימחו בידו לישא אותה ואינו עובר בזה על כיבוד אב ואם, ואם לא ייטב בעיניהם כלתו להיות עמהם בביתם יעזב אותם ודבק באשתו, והיו לבשר אחד. ועוד אמרו חז"ל (סנהדרין דף נ"ח ע"א) על כן יעזב איש את אביו ואת אמו, רבי עקיבא אומר אביו אשת אביו אמו אמו ממש, ודבק באשתו והיו לבשר אחד מי שנעשין בשר אחד יצא בהמה וחיה שאין נעשין בשר אחד, פירש רש"י ז"ל שאין יולדין מן האדם. ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבששו, בימים הקדמונים לא היה להאדם אף חגורה על מתניהם כעין שנושאין כעת פראי האדם במקומות אחדים באפריקא ובאיי הים והוא משום שאדם הקדמוני עוד לא למד איך לעשות חגורה ולא יתבששו לכן לא נצרך להם אף חגורה והלכו ערומים, ועוד יש לומר ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ערומים משכל ולא היה להם צניעות מאראל ולא יתבששו כחיות השדה להזדווג זה בזה בפרהסיא לעיני כל, ועוד יש לומר ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ערומים מיצר הרע קודם שחטאו והיו נזקקים זה לזה לעשות מצות ה' כאשר צוה אותם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ, לכן לא התבששו לעשות בפרהסיא מצות ה', ועוד יש לומר ויהיו שניהם ערומים מלשון ערמה רצה לומר שהיה האדם ואשתו שניהם ביחד כמו ערמה ולא יתבששו.

פרק רביעי

הנחש וחטא האדם

מאמר א. והנחש היה ערום

והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה ה' אלהים, נחש הוא מלשון לחש כלומר המדבר בלחש, ראה לעקסיקאָן יוליוס פוערסט. נחש, (טו אָוטער עי לאָו סאונד, טו מאָורמעל, טו ווהיספער), יהוא היצר המסית בלב האדם לכל דבר תאוה והוא כמו דובר בלב האדם ולא נשמע קולו, וכנחש הזוחל על הארץ לא ישמע שום קול והולך בלחש, כן הוא היצר הנחש בלב האדם לעשות דבר נגד רצון האדם ומפתה את האדם עד אשר יראה להאדם כי נכון הדבר לעשות והוא טוב, ובאמת אם יחשוב האדם בעיון שכלו אז יראה אשר הדבר ההוא

אשר היה נראה לו קודם שהוא טוב באמת הוא רע לו. וכל תאות גשמיית כאשר הוכחתי במקומו הוא תוצאות החמר, ואמרו חז"ל הוא היצר הרע הוא השטן הוא מלאך המות. רצה לומר חמר גוף האדם המשתוקק ומתאוה לדברים חמריים בלתי עיון השכל הוא יצר הרע, והוא השטן המקטרג על האדם המתאוה לדברים גשמיים בלתי עיון השכל כי המעשים הרעים אשר יעשה האדם הם בעצמם מקטרגין על האדם. והוא מלאך המות, רצה לומר והוא הוא הסבה המקצר ימי חיי גוף האדם ואמרו חז"ל (פרקי אבות) שלשה דברים מוציאין את האדם מן העולם ואחד מהם הוא יצר הרע, ורבי אלעזר הקפר אמר שלשה דברים מוציאין את האדם מן העולם ואחד מהם הוא התאוה. ואלו ואלו דברי אלהים חיים כי התאוה הבא מן החמר הוא יצר הרע והוא השטן והוא מלאך המות רצה לומר המסבב את הסבה להוציא את האדם מן העולם בחצי ימיו. והנחש היה ערום מכל חית השדה פירש אשר כל חית השדה גם האדם היה ערום מן הנחש, רצה לומר היו ערומים מן יצר הרע המסית בלב החיים לעשות דבר נגד סדר הטבע ולא עלה על לב שום חי לעשות דבר רע, משום שהיו ערומים מהנחש רצה לומר שהנחש המסית היה ערום מהם ולא היה לשום בריאה יצר הרע המסית לעשות רע ועוד לא ידעו להבחין בין טוב לרע משום שהיו עדיין בשפל המדרגה, והכתוב ישמיענו אשר בימים הקדמונים היה שלום ושלוה בין כל יצורי העולם, והארי והנמר גם הדוב וגם הנשר לא היו טורפים, ואריה כבקר יאכל תבן כאשר אמר אלהים ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה, ויהי כן. ומזונותיהם היו נמצאים לפניהם על הארץ למדי, ולא היה להם מלחמת החיים כאשר הוא עתה אך במשך הזמן כאשר פרו ורבו האדם וחי על הארץ ולא מצאו עוד די מחסורם. אז התחילו לערוך מלחמה זה עם זה ויטרפו וישדדו ויאכלו איש את רעהו ותשחת כל הארץ לפני ה', ואז גם האדם ביגיעה ועמל רב מצא את מחיתו משום שרבו בני האדם בגן עדן זה העולם. ויאמר אל האשה בא הכתוב ללמדנו שהנחש הוא היצר המסית בא קודם אל האשה משום שהאשה משתוקקת ומתאוה לכל דבר טוב ונאה יותר מהאיש וגם דעת האשה קלה להתפתות. ויאמר אל האשה פירוש האשה נתנה אל לבה לחשוב על דבר זה, ואמרה בלבה מדוע לא יאכלו מעץ הדעת טוב ורע ועץ החיים אשר בתוך הגן כאשר יאכלו מכל עץ הגן, ומדוע ירעבו נפשם בעת אשר זרע עשב ופרי עץ אינו בנמצא והרעב לוחץ ואין שום צומח בארץ לאכול. ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן, פירוש האשה אמרה בלבה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן היינו שומעים לו בתמיה, הלא דבר שאי אפשר להיות כי במה היינו חיים. ועולם הויה והפסד אי אפשר להתקיים בלתי מזון וכל אחד מוכרח לאכול וכל פרטי יתקיים בהפסד האחר, ותאמר האשה אל הנחש מפרי עץ הגן נאכל, רצה לומר האשה השיבה

לעצמה שהוא לא כן, ואלהים התיר לנו, מפרי עץ הגן נאכל והוא עץ העושה השדה לגן מפריו נאכל ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתון, ואלהים אסר לנו לאכול אך מפרי העץ אשר בתוך הגן יהוא עץ הדעת טוב ורע ועץ החיים אשר בתוך הגן, רצה לומר אשר אינם נקשרים בשרשם באדמה והם ההולכים ממקום למקום בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו כמו אל תגעו במשיחי, ולא תגעו בו כמו ואל תפגעו בו, לא תאכלו ממנו היינו בשר מן החי ולא תגעו בו פן תמתון, רצה לומר אולי מזה תמתון החיים, וגם אתם תמתון כאשר אמר הכתוב מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם. והאשה אמרה בלבה, מזה משמע שעשה אלהים חילוק בין עץ הגן ובין עץ אשר בתוך הגן והתיר לנו עץ הצומח ואסר לנו עץ החיים. אך הטעם מדוע עשה אלהים חילוק ביניהם לא ידעתי באשר זה הוא דבר ידוע שהחיים נמצא בצומח כאשר הוא נמצא בחי כי באמת אין דבר בעולם אשר אין בהם חיים, ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו, רצה לומר האשה חשבה בלבה אם אף אמר אלהים לא תאכלו בלשון רבים רצה לומר לאדם ולאשתו לא הייתי שומע לו ובפרט שאלהים צוה אך לאדם ולא לאשתו ככתוב ויצו ה׳ אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, על כן הציווי היה אך על האדם ולא לאשתו, ואפשר שחוה היתה מתוכח עם אדם על דבר זה ותאמר בלבה את כל הדברים האלה ושאלה את עצמה מדוע ולמה אסור לה לאכול מעץ הדעת טוב ורע.

מאמר ב. לא מות תמותון

ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמתון. ויהי בימים ההם כאשר החל החי והאדם לפרות ולרבות על הארץ ופרי העץ אשר גדלו במקום מגורם לא היה די עבורם לכל ימות השנה. ומוכרח היה האדם להלוך מהלך רב לבקש אחר מחיתו. ולפעמים עזב האדם את אשתו ובני ביתו יום או יומים וילך למרחקים לבקש הפירות היבשים אשר נפלו על הארץ ולהביאם אל ביתו. ויהי כאשר פרו ורבו האדם והחי ויהי רעב בארץ, וילך האדם למרחקים לבקש אחר המזונות ויתמהמה בדרך זמן רב, וחוה זוגתו ישבה בביתה רעבה ומחכה לבעלה להביא אליה מזונותיה, ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמתון, רצה לומר האשה אמרה בלבה שהטעם שאסר אלהים לאכול מעץ אשר בתוך הגן הוא משום פן תמתון, וזה אינו כן כי היא בעצמה ראתה החיות טורפות איש את רעהו מפני הרעב הלוחץ אותם, והם אינם מותים, על כן גם היא לא תמות ויכול להיות שיש לאלהים כוונה אחרת בזה שאסר לנו לאכול מעץ הדעת טוב ורע אשר בתוך הגן. והוא כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב ורע, כלאמר האשה אמרה בלבה אולי זה הטעם שאסר לנו אלהים לאכול מעץ הדעת טוב ורע אשר

בתוך הגן הוא זה, כי יוכל להיות אשר מאכילת בשר החיים יתרבה ויתגדל שכל האדם, גם כעת האנשים הפראים הקאניבאלים באיי סאלאמאן יאמינו אשר באכילתם בשר האדם יתרבה מזה שכלם וגבורתם משום שהשכל וגבורת האדם הנאכל יבוא בקרבם ויעשה משכנו בתוכם, כן הוא דעתם וכן אמרה האשה בלבה כי כן הוא וזה הוא הטעם שאסר לנו, כי כאשר נאכל מעץ הדעת טוב ורע והייני כאלהים ידעי טוב ורע. אבל לא נמות מזה וזה הוא שאמר לנו לא מות תמתון, ויהי כאשר הלך האדם לבקש אחר מחיתו ולא שב אל ביתו מהרה כפעם בפעם, והאשה היתה יושבת בביתה ומחכה לביאת האדם עם המזון ולא בא זה שלשה ימים ויותר והרעב לוחץ אותה וחפצה להחיות את נפשה כי זה שלשה ימים רצופים לא טעמה מאומה, ותרא האשה כי טוב העץ למאכל, רצה לומר האשה ראה כי חיות טורפות ואוכלים בשר חי על כן טוב העץ למאכל משום שהיא ראתה אותם אוכלים ומתקיימים בזה, וכי תאוה הוא לעינים פירש בעל הטורים ז"ל הכא ואידך, כי האדם יראה לעינים, וכתיב כעשן לעינים, האדם יראה לעינים על כן לפי ראותו מתוק וטוב לעינים אבל אחריתו כעשן לעינים שגרמו מיתה לכל וכי גם היא מתאוה ומשתוקקת לטעום טעמו וחוץ מזה עוד ונחמד העץ להשכיל, רצה לומר אשר מזה ירבה ויגדל שכלה, לכן ותקח מפריו ותאכל להשקיט רעבונה, ותקח מפריו רצה לומר מפרי העץ ולא העץ באמרה אלהים אמר ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ויהיה פשוטו האבות אבל פרי העץ והוא התולדות מותר. לכן ותקח מפריו ותאכל הם הולדות הרכות ואמרה בלבה שזה בודאי לא יחשוב לה לחטא, ויהי כאשר בא האדם מן הדרך עיף ויגע בידים ריקניות באשר לא מצא שום מזון בדרך והיה רעב מאוד ורוצה לאכול, ויתאונן אל האשה ויספר לה את כל אשר קרהו בדרך, אז גם האשה ספרה להאדם את אשר קרה אותה ואת אשר עשתה כי לקחה מפרי העץ הדעת טוב ורע אשר בתוך הגן ותאכל. ותתן גם לאישה עמה ויאכל, פירוש בראשונה אכל האדם אשר נתנה לו האשה, כלומר האדם מצא היתר לזה שהוא בעצמו אינו מתעסק בהכנת המאכל מפרי העץ הדעת טוב ורע אשר בתוך הגן. ואחר כך אכל עמה רצה לומר גם האדם היה מסכים לדבריה שפרי העץ הוא אינו חטא כאשר אמרה האשה, ואכל עמה מהמאכל אשר הכינה האשה עבור שניהם, ואחר כך במשך הזמן כאשר הרגיל את עצמו לאכול בשר ויעש האדם בעצמו מטעמים מן פרי עץ החיים ויאכל. וכאשה כן איש הסכימו שניהם לאכול בשר החיים. ובמשך הזמן כאשר הרגלו לעשות כן לא חשבו עוד זה לחטא ויעשו כן עד היום הזה, ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי ערומים הם וברבות הימים כאשר התפתח האדם יותר ויותר ויחכם אז נפקחו עיניהם לדעת וידעו כי ערומים הם, רצה לומר עירומים משכל כי סכלו במעשיהם לעשות הרע בעיני ה' לאכול מעץ הדעת טוב ורע כי רע הוא להם ומרה יהיה להם באחרונה, כי חטאו לאלהים, וידעו כי עירומים הם רצה לומר סכלו את עצמם (זיף זעלבסט

גענאַרט) כי כאשר החל האדם לציד ציד ולערוך מלחמה נגד החיות וימצא כי הם חזקים ממנו והחיות נעשו אויבים להאדם ויארבו לנפשו להמיתו על רוע מעלליו. ויתפרו עלי תאנה ויעשו להם חגרת, תאנה מלשון תאן (קאוזע) כי כן דרך אנשים החטאים להקטין את עונם ולהצדיק את מעשיהם והאדם ואשתו בקשו תאנה להיישיר מעשיהם באמרם שהרעב לחץ אותם והיו מוכרחים להחיות את נפשם ולא ימותו ברעב כי על כן אָכלו מפרי עץ הדעת טוב ורע ויעשו להם חגרת לכסות את פשעם לאמר כי אין עול בהם, ועוד יש לומר ויתפרו עלי תאנה ויעשו להם חגרת, הכתוב בא ללמדנו שהחגורה היה לבוש הראשון לאדם הקדמוני לכסות בו אותו המקום מן הזבובים המציקים אותו כאשר הלך ערום, והזבובים כידוע נמצאים תמיד במקום טמא. ובעבור זה נברא עם החיות זנב לכסות בו אותו המקום ובו יגרשו גם כן הזבובים מעל גופם. אבל האדם נברא ערום וחסר ומוכרח היה לעשות לו חגרת לכסות את ערותו ולכן יתבששו בני האדם לגלות ערותם בפני אחרים משום שהוא טמא ומאוס והוא פחיתת כבוד להאדם כי זה יעיד שהאדם נמשל כבהמות נדמה כי על כן יכסה האדם ערותו וכיון שהוא מכוסה תמיד והורגלו בני האדם להעלים חסרונם על כן יתבששו לגלותו והאדם קרא למנהג הזה צניעות מאָראל, ראה מה שכתבתי על דבר מאָראל והוא שבני האדם על ידי סבה ידוע הוכרחו לנהוג את עצמם בדרך ידוע ומן ההכרח נעשה הרגל ומן ההרגל נעשה טבע ובני האדם קבלו עליהם את המנהג בלתי דעת שרשו ומקורו והמנהג היה להם לדת הנקרא מאָראל. ומשום שהאדם היה מתרומם ומתנשא על כל הברואים לכן אמר בלבו שהוא פחיתת כבוד לו להלוך ערום ככל החיות, ורצה לעשות הבדל בינו וביניהם ויתפרו עלי תאנה ויעשו להם חגרת להעלים חסרונם ולהתפאר נגד כל הברואים ולהראות בזה שנוי והבדל בין האדם ובין החי, והוא שכל הברואים הולכים ערומים, והאדם נושא חגורה על מתניהו כעין שר צבא ומושל וכוונתו היה לאיים עליהם למען ייראו ממנו.

מאמר ג. קול ה׳ מתהלך בגן

וישמעו את קול ה׳ אלהים מתהלך בגן לרוח היום, האדם הקדמוני כאשר עמד על רגליו וצפה כלפי מעלה אמר בלבו והאמין בעצמו כי הוא אדון כל הארץ ואין אחר כמהו בכל הברואים בלתי זולתו, אך במשך הזמן כאשר החל האדם לפרות ולרבות בעולם ולא מצא די מחית נפשו מפרי עץ הגן והיה מוכרח לצוד ציד למלאות תאות נפשו ולערוך מלחמה נגד החיות הטורפות וירא אשר האריה והנמר חזקו ממנו ובפגשם את האדם לא יבהלו ולא ינוסו ממנו ולפעמים גם הוא נפל שדוד לפניהם ויטרפו גם אותו. אז ראה האדם אשר גם הוא נמשל כבהמות נדמו ומותר האדם מן הבהמה אָין, וישמעו את קול ה׳ אלהים מתהלך בגן לרוח היום, רצה לומר אז החל לפעום רוח ה׳ בעולם, וידע האדם אשר הוא

בעצמו הוא כאחד מן החיות ואלוה הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ולו המשרה. ומחויב האדם לשמוע בקול אלהים וייראו ממנו לבלתי יחטאו, כי אל קנא ונקם הוא לעושה תועבות ודורש דמים הוא לממרים את פיו וחיות רעות יבעיתוהו על אשר לא שמר החוקים והמשפטים אשר צוה אותו אלהים לשמור את הגן ולבלתי לאכול מן העץ אשר בתוך הגן, אז ידע האדם כי השחית את דרכו על הארץ, וייראו מפני קול ה׳ אלהים המתהלך בגן והוא הומית החיות הרעות השואגות לטרף ויתחבא האדם כי הרגיש האדם שהוא חטא בעצמו ומתחייב בנפשו כי התעורר חמת החיות לנגדו, ויתחבא האדם ואשתו מפני ה׳ אלהים בתוך עץ הגן, פירוש האדם ואשתו התחבאו מפני חמת אלהים והוא חיות הטורפות אשר שלח ה׳ אלהים על האדם לבעתהו על אשר מרה את פי ה׳ במעשיו הרעים לשלוח יד בעץ הדעת טוב ורע ולאכול בשר החיים. ויתחבאו בתוך הגן במערות ובנקרת הצור בין הסלעים להנצל מחמת האויב האורב להם להשמידם, ויקרא ה׳ אלהים אל האדם ויאמר לו איכה. פירוש אלהים קרא להאדם ואמר לו איה אתה האדם שנתתי לך האפשרות להתפתח יותר מכל הברואים ולהתנשא עליהם ושמתי אותך לפקיד על הארץ והנחתיך בגן עדן לעבדה ולשמרה, אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם לשמור את חוקותי אשר צויתי אתכם לבלתי לעשות הרע בעיני ה׳ ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ, אי־כה מדוע תתחבא מפניהם. ויאמר את קולך שמעתי בגן ואירא, כלומר שמעתי את קול חמתך רצה לומר הומית החיות הרעות הנמצאים בתוך הגן, ואירא כי עירם אנכי, רצה לומר עירם אנכי מכח לעמוד כנגדם, משום שלא נברא עם האדם כלי זין טבעית כמו בשאר החיות והוא שאין להאדם לא קרן לנגוח ואין לו שיניים וצפרנים חדים וחזקים לערוך בהם מלחמה נגד האויב האורב עלי להשמיד את נפשי ואחבא כי עירם אנכי ואירא ואחבא. ויאמר מי הגיד לך כי עירם אתה, רצה לומר מאין נודע לך כי בחסרון נולדת. המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל ממנו אכלת. הן כי אם סרת מן הדרך אשר צויתיך כאשר הנחתיך בגן לעבדה ולשמרה, ואתה ערכת מלחמה נגד העץ אשר בתוך הגן הם החיות אשר בתוך הגן ותלך לצוד ציד מהם ולאכל את בשרם, ותחת לשמור השלום ביניהם התעוררת אויבים לנגדך והם יערכו אתך מלחמה, ותשחת סדר הארץ, ועתה נודע לך כי עירם אתה כי אין בידך כלי זיין טבעית לנצח בהם, כי לא לכך נוצרת כי אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם ושמתיך לפקיד על הארץ לעברה ולשמרה ואתה השבת את סדר העולם ומנוחת הארץ במלחמת החיים, ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ לאכל, כן דרך האדם החטא לתלות עונו באחרים לאמר לא בי האשם, והאדם להצדיק את עצמו תלה החטא באשה ויאמר האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי, האשה הכינה עבורי מטעמים מבשר החיים ואכל, האשה עשתה כל המלאכה ובה החטא, ואנכי לא רצחתי בעצמי וידי נקיים מהעון, ויאמר ה׳ אלהים לאשה

מה זאת עשית, מדוע חטאת לך ולאישך כי נתת גם לאישך לאכול מעץ הדעת טוב ורע, כי עליך יש ללמד זכות כי האשה לא נצטות על זה אך האדם לבדו נצטוה ככתוב מכל עץ הגן אכל תאכל ומעץ הדעת טוב ורע אל תאכל ממנו. ועוד יש לומר מה זאת עשית כי בעת שנצטוה האדם לבלתי לאכל מעץ הדעת אז האשה היתה עמו כאשר אמרו חז"ל אדם הראשון די פרצופין נבראו, לכן גם האשה נצטות לבלתי לאכל מעץ הדעת טוב ורע, ותאמר האשה הנחש השיאני ואכל, הוא היצר הרע המסית לעשות הרע ונשים דעתן קלות להתפתות ואם נתתי לאדם לאכול לא היה לו לציית לי ואם אכל גם הוא חטא. אך הנחש היה סבת החטא שאכלתי בעצמי לא יותר וזה שנתתי לאדם לאכול זה אינו חטא. ויאמר ה' אלהים אל הנחש כי עשית זאת, ולא שאל להנחש מדוע עשה ככן, כי לכך נוצר נחש המסית בלב האדם לעשות רע, כי לב האדם רק רע מנעוריו טרם שנתפתח האדם לדעת מה הוא טוב ומה הוא רע ואינו יודע להבחין בין טוב ובין רע, בכל זאת ארר אלהים את הנחש אשר לא ילך בקומה זקופה ולבוא אל האדם להסית ולהדיח אותו כמקדם, והוא משום שהאדם יעלה במדרגה עליונה לעתיד, ויחכם להבחין בין טוב ובין רע, וקלל לנחש ואמר לו על גחונך תלך, רצה לומר כאשר יבוא הנחש להסית להאדם ילך על גחונו, כלומר לאט לאט בלי נשמע קול למען לא ידע האדם כי רע הוא. ולא יהיה עוד בנקל להנחש להשיא את האדם, וזה הוא שאמר לו על גחונך תלך, ועפר תאכל כל ימי חייך, רצה לומר שהנחש יהיה בכח לבוא ולהסית אך הפחותים והשפלים והסכלים בבני ארם, אך לא יהיה לו כח לנחש לבוא אל החכמים ובעלי בינה היודעים לדעת ולהבחין בין טוב לרע, משום שהחכמים יבינו מה הוא הטוב האמתי ומה הוא הטוב השקר, ואמר להנחש ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה, רצה לומר שהנחש יהיה ארור מן הפחותים והשפלים על שהסית אותם לעשות רע, ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה, כלומר אם אף האשה דעתה קלה להתפתות לעשות דבר רע בכל זאת האשה בעצם שונאת את הרע וממאסת אותו, בין זרעך ובין זרעה רצה לומר תמידית לעולמים תהיה השנאה בין בני האדם ובין תולדות הרע כי באמת האדם ממאס הרע בלבו ומתחרט על הרע שעושה, משום שכל דבר רע שהאדם עושה הוא עושה רע לעצמו וכאשר אמרו חז"ל ושכר עברה עברה, והוא שהעברה בעצמה שהאדם עושה הוא ענשו. הוא ישופך ראש, רצה לומר תיכף כאשר יודע להאדם כי רע הוא המעשה אשר רוצה לעשות ימנע מראשית קודם שיתחיל לעשות דבר הרע, ואתה תשופנו עקב, עקב הוא דבר המכוסה ולא נראה כמו עקב הרגל ואתה תשופנו עקב, רצה לומר הרע המכוסה ולא נראה לעין שכל האדם, וקשה להבחין אם הוא טוב או רע אז יכשול האדם, משום שהיה הדבר הרע מכוסה ונעלם ממנו, אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרנך בעצב תלדי בנים, ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך, מדוע כי כל הברואים האוכלי בשר קשה להם

ההריון וההולדה יותר מן האוכלי צומח, והולדות יולדו חלושים כידוע שמיני הכלבים והחתולים יולדו עורים איזה ימים ואינם הולכים לא כן בן הבקר והצבי והאיל נולד בריא בכל גופו. ומין האדם קשה ההריון וההולדה יותר מכולם והוא משום שהולכים זקופים ועל ידי זה נדבקו דופני הירך והצלעות באשה ורחם האשה סגור ושונה מרחם כל הברואים ועל ידי זה קשה הרונה והולדה, ואמרו חז״ל (עירובין דף ק׳ ע״ב) עשר קללות נתקללה חוה דכתיב (בראשית ג׳) אל האשה אמר הרבה ארבה אלו שני טיפי דמים אחד דם נדה ואחת דם בתולים עצבונך זה צער גידול בנים כידוע שבני האדם נולדים חלשים יותר מכל הברואים ולהאשה יש צער גידול בנים יותר מכל הברואים והרונך זה צער העיבור, בעצב תלדי בנים כמשמעו, ואל אישך תשוקתך מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שיצא לדרך והוא ימשל בך מלמד שהאשה תובעת בלב, וכל הני עשרה קללות יבוא על האשה משום שהיא אוכלת בשר, ואל אישך תשוקתך בכל זאת האשה תתאוה לבעלה וחפצה להוליד בנים, ורחל אמרה ליעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי, והוא ימשל בך, בימים הקדמונים האשה היתה ראש הבית וראש המשפחה כאם הדבורים, וגם כעת עוד יש מקומות בין אנשים הפראים אשר הנשים הם המושלים בבית. יש עם הנקרא (זוני אינדיען) הנמצאים בניו מעקסיקא אמעריקא ואצלם האשה היא בעלת הבית והיא שוררת על בעלה ביד חזקה ואם בעלה לא ימצא חן בעיניה היא תשלח אותו מביתה ותקח לה איש אחר הטוב בעיניה, וכן היה בימים הקדמונים, ואחר כך נהפך הסדר והיה המשרה לאיש להיות אב המשפחה. והוא ימשל בך להיות כל איש שורר בביתו תחת האשה.

מאמר ד. כי שמעת לקול אשתך

ולאדם אמר כי שמעתי לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתיך לאמר לא תאכל ממנו, ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך, כי שמעת לקול אשתך, רצה לומר לקול הדובר ומסית בלב אשתך ותאכל מן העץ הוא עץ הדעת טוב ורע אשר בתוך הגן, גדול עונך מנשא דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, ואתה לא שמעת לקול ה׳ אלהיך אשר צויתיך לאמר לא תאכלו ממנו. ואתה שמעת לקול אשתך ותאכל ואם תאמר כי היית מוכרח לאכול משום שלא מצאת זרע ופרי בשדה להחיות את נפשך. עצל ! מדוע לא עבדת את האדמה כאשר אמרתי לך וצויתיך לעבדה ולשמרה היינו לזרע זרע ולאסוף בקיץ לחמך. לך אל נמלה עצל וראה ולמד ממנה אשר היא תאסוף בקיץ לחמה, ואמר הכתוב (איוב ל״ה) מלפנו מבהמות הארץ ומעוף השמים תחכמנו. ואמרו חז״ל (עירובין דף ק׳ ע״ב) אמר רבי יוחנן אלמלא לא נתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול וגזל מנמלה. ואתה בן אדם לא כן עשית ותשב בעצלתיים כל היום. ותאמר ברוך ה׳ יום יום ולא דאגת ליום מחר, ובאשר מקדם מצאת מחית נפשך למדי ולא חסר

לך מאומה לכן שמנת עבית ותבעט בחוקי אלוה ותמרה את פי ה' אלהיך לאכול בשר מן החיים הוא העץ הדעת טוב ורע אשר בתוך הגן אשר צויתיך לבלתי לאכול ממנו וצויתיך לעבדה ולשמרה, רצה לומר לעבוד את האדמה לזרע זרע ולנטוע פרי עץ, ולשמרה להכין בקיץ לחמך, לכן ארורה האדמה בעבורך, רצה לומר בעבור שלא עבדת את האדמה לכן נתאררה ולא תוציא פריה כמקדם, כי בימים הקדמונים הוציאה האדמה זרע ופרי עץ עבורך בלי שום עמל ויגיעה אך כיון שלא עבדת את האדמה ועזבת אותה מלשמרה עמדה האדמה מלהוציא די זרע ופרי עץ עבורך להחיות את נפשך, כי על כן בעצבון תאכלינה כל ימי חייך, משום שלא היה די הזרע והפרי אשר הוציאה האדמה מעצמה בלי עבודה, כי כחשה האדמה ברוב ימים ולא נתנה יבולה כמקדם לכן בעצבון תאכלינה כל ימי חייך וקוץ ודרדר תצמיח לך על אשר לא עבדת האדמה, ואכלת את עשב השדה כאשר יאכלו הבהמות והחיות וכאשר ירצה האדם לאכל זרע ופרי העץ מוכרח יהיה האדם לנקות את השדה מן הקוצים ודרדרים ולהכין האדמה לעבודה טרם יחריש ואחר כך יזרע, לכן בזעת אפיך תאכל לחם כי יהיה קשה עבודת האדמה לנקות אותה מקוץ ודרדר ולחרוש ולזרוע ולקצר ולאסוף התבואה והפרי אל הבית ביגיעה ועבודה רבה עד שובך אל האדמה, רצה לומר עד אשר ישוב האדם לעבודת האדמה לעבדה ולשמרה מן הקוצים והדרדרים. ועוד יש לומר עד שובך אל האדמה כל זמן שהאדם יהיה בחיים מוכרח יהיה לאכול לחמו בזעת אפו, כי אם לא יזרע לא יקצר ואם לא יטע לא יקבוץ פרי, והיה כאשר יהיה האדם טרוד במלאכתו אז לא יעלה על לב אנוש להתגאה ולהתנשא על כל יצורי העולם ולא ורהב עוז בנפשו לבעט חוקי אלוה. ועובד אדמתו ישבע לחם. על כן לא ירים איש את ידו לפגוע בחיים לצוד ציד ולאכול בשר החיים בידעו אשר מותר האדם מן הבהמה, אין עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת באשר גוף האדם כגוף כל הברואים מיסודות חמר אחד נבראו וכלם הם תוצאות ותולדות האדמה אשר ממנה לקח וגוף האדם בעצם נמשל כבהמות נדמה, לכן לא יגבה לב האדם לאמר אני ואפסי עוד והייתי כאלהים יודע טוב ורע כאשר יאכל מעץ הדעת טוב ורע, אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם אכן כאדם תמתון וכאחד השרים תפולו כי עדיין לא בא האנוש לעמוד במדרגה עליונה להיות כאלהים, כי עפר אתה ואל עפר תשוב רצה לומר התפתחות גוף האדם כהתפתחות כל הברואים ממקור אחד יבואו ובסדר אחד יתפתחו ואל מקום אחד ישובון, למען יבראון שנית ויתפתחו יותר טוב ומפואר לעתיד כאשר בארתי קודם במקומו, בסדר התפתחות העולם.

מאמר ה. החיים בעולם

פראָפעססאָר ווייסמאן בספרו (דורייש‍אַן אָף לאיף) כתב על דבר התחלת החיים וסיבת המות ואמר אשר יש שני מיני סדרים בחוק תולדות החיים

(רעפראָדאָקשאָן), סדר אחד בגוף החיים מן המדרגה העליונה, והוא אשר הגוף החי הוא קבוץ סעלס חיים פרטים המתאחדים להיות לאגודה אחת ולגוף אחד ותולדותם הוא על ידי שני גופים פרטים זכר ונקבה, ונקרא (סעקטשואל) רצה לומר אשר התולדה נעשה על ידי זכר ונקבה, וסדר השני אשר בגוף החיים משפל המדרגה התחתונה היינו (פראָטאָזאָא) אשר הגוף הוא סעל חיים אחד ונקרא (נאָן סעקטשואל), וסדר התולדה בסדר השני הזה מתחלק לשלשה אופנים. אופן אחד הוא גוף סעל אחד המתפשט ממרכז לשיעור ידוע ואחר כך מתחלק לחצאין לשניים להיות שני גופים פרטים כל אחד סעל אחד לעצמו, ואופן השני הוא תולדות ענפים וכולם קשורים זה בזה, ואופן השלישי הוא אשר יעשה זרע ומן הזרע יולד גוף פרטי נבדל בדמותו בצלמו. ואומר אשר גוף (מאעראן) או (אמאעבא) אשר הויתו הוא סעל אחד יחיה לעולם ולא ימות, והסעל ההוא יתפשט ויתחלק לשניים, והשניים לארבעה עד אין סוף ובאופן הזה יאריך ימים עד עולם, עד אשר מקרה מות יקרה לו בדרך החיים על ידי סבה חיצוניית, כי ההתפשטות וההתחלקות אי אפשר להקרא בשם מיתה משום שזה הוא אריכת ימים להם. והאב יחיה לראות בנים ובני בנים לעולמי עולמים, והאב הוא בחיים כמוהם ואין זקנה ואין שיבה לכולם ולא יגוע ולא יאסף אחד מהם עד אשר מקרה יקרה לו על ידי סבה חיצוניות אז יאבד נפשו וימות אבל לולא המקרה הוא באפשרי לחיות לעולם, אך מן הגוף (מאטאזעא) ומעלה אשר היות הגוף הוא אגודת סעלס רבים, הסעלס בעצמם יהיו לשני מפלגות, מהם יש להם סגולת ההתפשטות וההתחלקות כסעל אחד פרטי אמאעבא והוא הזרע אשר ממנו יולד גוף פרטי אחר ונקראים (זשוירם סעלס), אך רוב הסעלס אשר בגוף מאטאזעא אין להם סגולת אמאעבא להתפשט ולפרות ולרבות, והסעלס ההם נקראים (באדי סעלס אָר סאָמעטיק) ומשפטם למות, לכן הגוף ימות ותפסוק שלשלת החיים מגוף פרטי הזה, באשר תיכף כאשר יתאחדו סעלס רבים להיות לגוף אחד אז רוב מהם יפסידו את סגולתם להתפשט ולפרות ולרבות, ואך מעט מזעיר על ידי סבות ידועות ושאר בהם כח סגולתם, והוא הזרע החי תמיד ועומד הכן בכח סגולתו להתאחד זרע זכר עם זרע נקבה להוליד גוף חדש אחר, והסעלס הרבים אשר מהם נבנה הגוף הם אבדו סגולתם להתפשט ולהתחלק הם אינם חיים לכן הגוףבהכרח ימות, והוא לעג על החכמים המאמינים בתורת משה אשר המות בא לעולם על ידי חטא אדם וחוה.

מאמר ו. בקרת על דבר החיים

החוקר פראָפעססאָר ווייסמאן לא נתן שום טעם וראיה מהימנא לשטתו, ולא אמר מאיזה סבה יאבדו רוב הסעלס כח סגולתם להפרות ולרבות כאשר יתקבצו לאגודת גוף אחד, ומדוע מעט מהם ישארו בכח סגולתם להפרות ולרבות

כמקדם, והוא זרע החי תמיד, וזה ידוע כי כל גוף מקבוץ סעלם מעת היצירה בבטן וגם אחרי כן הן בצומח והן בחי יחיה ויגדל על ידו חוק ההתפשטוה והתחלקות הסעלם לשנים עד שיעור ידוע, ואחר כך הסעלם הזקנים הן המה הסעלם אשר מבחוץ ימותו ויאבדו והגוף בעצמו עומד חי וישן מפני חדש יצאו משום שהסעלם אשר מבחוץ יזקינו מרוב ימים וימותו, וסעלם חדשים תמיד מבפנים והם רצה לומר הסעלם החדשים כאשר יתפשטו כן ילחצו וידחקו את הסעלם אשר ממעל להם לחוץ לעור הגוף והסעלם הזקנים ימותו ויאבדו, וכאשר אמרו חכמי המדע אשר במשך שבע שנים כל גוף פרטי יחלף. רצה לומר כל הסעלם אשר מהם נבנה הגוף יתחלפו ויעברו וסעלם חדשים יבראו ויקחו את מקומם, ומן הסעלם הזקנים לא ישאר בבנין הגוף ככלות שבע שנים, והגוף הפרטי בעצמו יעמוד חי ויפרה וירבה בכמות עד שיעור הקצוב לו מאת אלהים חיים, לכן דעתי אשר אין חילוק בין סעלם לסעלם בעצם, סעל אמאעבא כסעל מאטאזועא לא יאריכו ימים לעולם ועד, משום שסעל פרטי הוא גם כן מורכב כי באמת אף הנקודה המרכזית אשר בסעל והוא האין היא החיה המחיה את הסעל ותתן לו הכח להתפשט ולרבות עד שיעור הקצוב מאת אלהים ואחר עשות פעולתו הסעל בעצמו באשר הוא מורכב ומוגבל יפסד וימות, וקיום הגוף הפרטי אינו תולה בקיום הסעלם כי המה יחלפו ויעברו והגוף עומד במצבו כמקדם לעשות פעולתו במדרגה יותר עליונה מפעולת הסעל הפרטי השפל במדרגה, ולדעתי כאשר יתקבצו הסעלם לאגודה אחת לבנות בנין גוף לא יאבדו סגולתם כאשר אמר החוקר ווייסמאן, כי אם כה יאמר אשר הסעלם יאבדו סגולתם בהתקבצם לאגודה אחת אז ההתאחדות יהיה להם לחסרון, ואם כן השאלה הוא מה הוא הסבה ההתאחדות הסעלם להיות לאגודה אחת, ואי אפשר לומר שהתאחדו הסעלם משום שמשתוקקים להתאחד, זה הוא נגד שכל שבהתאחדותם יפסידו סגולת החיים וקיומם, ואם יפסידו מזה לא ישתוקקו לזה, וזה ידוע כי ההתאחדות נעשה על ידי תשוקה והסעלם משתוקקים להתאחד למען ייטב להם, ואם רע יהיה להם מזה לא ישתוקקו, אם כן מה הוא סבת ההתאחדות הסעלם לבנות בנין הגוף. לכן דעתי אשר הסעלם לא יפסידו סגולתם כאשר יתאחדו להיות לגוף אחד, ועוד תועלת גדולה הוא להסעלם בהתחברותם לאגודה אחת. יותר טוב הוא להם להתקבץ לגוף אחד, והוא משום שסבות רבות חיצוניות יקרה לסעל אחד פרטי ויאבד בחצי ימיו טרם יגמור פעולתו במשך ימי חייו הקצובים לו מאת אלהים על פי משפט ידוע, וכאשר יתאחדו הסעלם להיות לאגודה אחת בגוף אחד, זה יתן להם האפשריית להאריך ימים פי אלף פעמים מאשר אם היו חיים כל אחד לעצמו, לבד מזה אשר הסעלם החיצונים ישמרו את רוב הסעלם אשר מבפנים הגוף לבלתי יקרה להם מקרה חיצוניות, עוד הקיבוץ וההתאחדות יאמיץ כולם ויתן להם כח להתקיים נגד האויב האורב להם להאבידם, כי טוב

שניים מן האחר, והחוט המשולש לא במהרה ינתק וכאשר אמר החוקר פראָ-פעססאָר רוסקין במאמריו התאחדות לאגודה הוא חוק החיים, וההתחלקות הוא חוק המות. לכן הסעלם הפרטים ישתוקקו להתאחד זה עם זה להיות לאגודה אחת ולגוף אחד, וזה הוא כלל גדול בבריאה אשר על ידי התשוקה יבוא ההתאחדות ועל ידי ההתאחדות יהיה הקשר חזק ואמיץ וטוב לקיום העולם, תשוקה הוא חוק הטבע להתאחד הנפרדים בחוק הטבע, והוא תנועת רצוא ושוב של המרכבה שמאחד יתהוה פרטים רבים והפרטים מחויבים להתאחד על כן התשוקה היא הכרחי בחוק הטבע לעשות הרכבות ותולדות החדשות הנתהוה מהם יעלה תמיד למדרגה יותר עליונה ומשובחת. וכבעל השדה יברור תמיד את הזרע הטוב וישמור אותו עד בא עת לזרע את שדהו, כן בעל הגוף יברור את הבריא והטוב מן אגודת הסעלם הנמצאים בגוף וישמרם לעשות מהם גוף חדש ובריא וטוב להויתו וקיומו, אך הסעלם בעצם שווים זה לזה ולכולם יש סגולת ההתפשטות וההתחלקות, חיים וקיימים בזמן הקצוב להם, וכולם מתים ונפסדים אחר אשר עשו פעולתם, ושטות הוא לאמר אשר גוף סעל פרטי יחיה לעולם ובטבעו לפרות ולרבות לנצח כאשר אמר פראָפעססאָר ווייסמאַן, כי לפי זה יהיה שני הפכים בנושא אחד, מורכב ומוגבל ובלתי בעל תכלית ונצחי, וזה הוא נגד דעת הישר וכמעט כל חכמי הראשונים והאחרונים הסכימו אשר כל דבר מורכב ומוגבל הוא בעל תכלית ונפסד ואי אפשר להיות נצחי במעמד אחד ובאופן אחד לעולם כי אם יחליף כח פושט צורה ולובש צורה, כי מעפר אתה ואל עפר תשוב, וההויה יחזור חלילה פעם אחר פעם כאשר אמרתי במקום אחר למען יתפאר ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא בעולמו אשר ברא, הוא עולם הוא הויה הוא שמו.

מאמר ז. עץ הדעת

ולדעת חכמי הקבלה עץ הדעת טוב ורע הוא הזיווג זכר ונקבה לעשות תולדות (רעפּראָדאָקשאָן) כמו וידע אדם את חוה אשתו, וזה היה חטא אדם הראשון וזה היה סבת המות לאדם הקדמוני ולכל יצורי עולם, ואלהים אמר ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים, והוא שאך דבר שכולו טוב הוא החיים הנצחי לכן ובחרת בחיים, וכל דבר אשר הוא טוב ורע, רצה לומר שהרע מעורב עם הטוב הוא אינו חיים נצחי וגורם המות, כי באמת המות ילוה את החיים בעולם הויה והפסד מראשית היצירה וכאשר יכלה ויפסוק החיים המות יקח מקומו, לכן אמרו חז"ל וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד זה יום המיתה משום שחטא אדם הראשון הוא מעות אשר אי אפשר לתקן ואף המות ירפא חטא האדם הקדמוני והוא התיקון ולא אפשר באופן אחר, וחכמי האמת הבטיחו אשר לעולם הבא בלע המות לנצח

והעולם העתיד יעלה לחיים נצחיים כמקדם טרם חטא האדם וסוף מעשה במחשבה תחילה כי כן גזרה חכמת אלהים ורצונו הטוב להיות כן. ואיש בער לא ידע כי מאוד עמקו מחשבות אלהים ונעלמה מעיני כל חי, ואף אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה, ואמרו חז״ל (זהר פרשה אמור דף ק״ז ע״א) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים, תא חזי דהא בני נשא לא ידעין ולא מסתכלין ולא משגיחין בשעתא דברא קודשא בריך הוא לאדם, ואוקיר ליה ביקירו עלאה בעא מיניה לאתדבקא ביה בגין דישתכח יחידאי ובלבא יחידאי ובאתר דביקותא יחידאה דלא ישתני ולא יתהפך לעלמין בההוא קשורא דמהימנותא יחידאה דכלא ביה אתקשר, הה״ד ועץ החיים בתוך הגן, ולבתר סאטו מאורחא דמהימנותא ושבקו אילנא יחידאה עלאה מכל אילנין ואתו לאתדבקא באתר דמשתני ומתהפך מגוונא לגוונא ומטב לביש ומביש לטב ונחתו מעילא לתתא, ואתדבקו לתתא בשנויין סגיאין ושבקו עלאה דכלא דהוה חד ולא אשתני לעלמין. הה״ד אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים, והמה בקשו חשבונות רבים ודאי כדין אתהפך לביהו בההוא סטרא ממש זמנין לטב וזמנין לביש זמנין לרחמי זמנין לדינא, כההוא מלה דאתדבקו בה ודאי והמה בקשו חשבונות רבים ואתדבקו בהו. אמר ליה קודשא בריך הוא אדם שבקת חיי ואתדבקת במותא, חיי דכתיב ועץ החיים בתוך הגן. עץ דאתקרי חיי דמאן דאחיד ביה לא טעים טעמא דמותא לעלמין, ואתדבקת באילנא אחרא הא ודאי מותא הוא לקבלך, הה״ד (משלי ה׳) רגליה יורדת מות, וכתיב (קהלת ז׳) ומוצא אני מר ממות את האשה, ודאי באתר דמותא אתדבק ושבק אתר דחיי בגין כך אתגזר עליה ועל כל עלמא מותא, אי הוא חטא כל עלמא מאי חטאו, אי תימא דכל בריין אתו ואכלו מאילנא דא ואתרמי מכלא, לאו הכי, אלא בשעתא דאדם קאים על רגלוי חמו ליה בריין כלהו ודחלו מקמיה והוו נטלין בתריה כעבדין קמא מלכא והוא אמר להון אנא ואתון (תהלים צ״ה) בואי נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה׳ עושני וכלהו אתי בתריה, כיוון דחמו דאדם סגיד להאי אתר ואתדבק ביה כלהו אתמשכו אבתריה וגרים מותא ליה ולכל עלמא, כדין אשתני אדם לכמה גוונין, זמנין לטב זמנין לביש, זמנין רוגזא זמנין נייחא, זמנין דינא וזמנין רחמי, זמנין חיי וזמנין מותא, ולא קאים בקיומא תדיר בחד מנייהו בגין דההוא אתר גרמא ליה, ועל דא אקרי להט החרב המתהפכת דא סטרא דא, מן טב לביש מן רחמי לדינא מן שלום לקרבא. אתהפיכת היא לכלא ואקרא טוב ורע דכתב ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, ומלכא עילאה לרחמא על עובדי ידוי אוכח ליה ואמר ליה ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו והוא לא קביל מניה ואתמשך בתר אתתיה ואתתריך לעלמין דהאא אתתא לאתר דא סלקא ולא יתיר ואתתא גרים מותא לכלא, תא חזי לעלמא דאתי כתיב (ישעיה ס״ה) כי כימי העץ ימי עמי, כימי העץ ההוא עץ דאשתמודע ביה זמנא כתיב (שם כ״ה) בלע המות לנצח ומחה

אלהים דמעה מעל כל פנים, ברוך יי׳ לעולם אמן ואמן, ימלוך יי׳ לעולם אמן ואמן. ועוד אמרו חז״ל (עבודה זרה פרק ראשון) אמר ריש לקיש בואו נחזיק טובה לאבותינו שאלמלא הם לא חטאו אנו לא באנו לעולם. שנאמר אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם, חבלתם מעשיכם, אכן כאדם תמתון. ועוד אמרו חז״ל (זהר חדש מדרש הנעלם פרשה בראשית דף י׳ ע״א) אמר ליה הקדיש ברוך הוא (לאדם) אני בראתי אותך עליון והמלכתיך על כל בריותי ונתתי בך כח מן המלאכים וכח מן המשרתים שהם למעלה, וכח התהום וכח הארץ. ונתתי בך שכל טהור הגזור מכסאי ואת חטי קדמי. אמר רבי יצחק רצה הקדוש ברוך הוא לעשות לאדם עליון על כל בריותיו למהוי יחיד בהאי עלמא כמה דאיהו יחידאי לעילא כיון שחטא אמר הקדוש ברוך הוא הן האדם היה כאחד ממנו, היה בדעתו לעשות כאחד, עכשו ועתה פן ישלח ידו. וזה הוא שאמר הכתוב עד שובך אל האדמה אשר ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב רצה לומר כיון שאכל האדם מעץ הדעת טוב ורע והם יפרו וירבו לא יהיה די להם מקום הארץ, לכן אל עפר תשוב למען יהיה די מקום לדורות הבאים.

מאמר ח. חוה אם כל חי

ויקרא האדם שם אשתו חוה כי הוא היתה אם כל חי, בימים הקדמונים כאשר היה האדם עוד במצב השפל וחסר דעת, והיה כאשר ראה הנקבה קרא לה זאת הפעם. מעצמי, ובשר מבשרי, משום שלא היה עוד להאדם בינה להפריד את הנקבה מן הזכר ולקרא אותה בשם מיוחד, ואחר כך כאשר נתפתח האדם ויחכם. קרא לנקבה אשה כי מאיש לקחה זאת באמרו כי הזכר הוא העיקר והנקבה טפלה לו וקרא אותה על שמו, אשה כי מאיש לקחה זאת ועוד לא נתן לנקבה שם מיוחד לעצמה, אך במשך הזמן כאשר התפתח האדם יותר ויותר ועלה למדרגה יותר עליונה להבחין ולהבין קרא לנקבה חוה והוא השם הראוי לנקבה באשר היא אם כל חי. בידעו כי גם האיש הוא תולדות האשה ולא דווקא האשה מן האיש כאשר אמר קודם כי מאיש לקחה זאת לכן קרא האדם שם אשתו חוה כי היא היתה אם כל חי. כתיב הוא וקרי היא בא הכתוב לרמז שמתחילה טרם הנסירה היה הוא והיא רצה לומר האיש והאשה בגוף אחד והוא והיא היו אבות כל חי, ואחר כך כאשר התפרדו והיה גוף הזכר לבד וגוף הנקבה לבדה. אז היא היתה אם כל חי, היתה רצה לומר אחר הנסירה היא היתה האם משום שקודם לכן היא והוא היו יחד בגוף אחד. אבל אחר הנסירה והיה האדם לבדו בגוף אחד לעצמו ואשה בגוף אחד לעצמה, אז קרא האדם שם אשתו חוה כי לא הוא האדם הרה וילד אך היא האשה הרה וילדה לכן ויקרא האדם שם אשתו חוה שם מיוחד לה לעצמה, כי היתה אם כל חי.

מאמר ט. כתנות עור

ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם, פירש רש"י ז"ל יש דברי אגדה אומרים חלקים כצפורן היו מדובקים על עורן. ויש אומרים דבר הבא מן העור כגון צמר הארנבים שהוא רך וחם ועשה להם כתנות ממנו, ואמרו חז"ל (פסחים דף נ"ד ע"ב) תנו רבנן עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן באר ומן וקשת, וכו'. ויש אומרים אף בגדיו של אדם הראשון. וכתב שם רש"י ז"ל שהיו חקוקות בו כל מין חיה ובהמה וכו' ואני שמעתי בגדיו של אדם הראשון היינו כתנות אור שהיו לו, זו גרסת הגמרא. ובעין יעקב מצאתי גרסא אחרת בפירוש רש"י ז"ל שהיו חקוקות בהן כל מין חיה ועוף ובהמה. ואני שמעתי בגדיו של אדם הראשון היינו כתנות עור שהיו לו, וכתב ליקוטי מהרש"א ז"ל ענינו קיבוץ כל חיות ועופות אצל אדם, על כן נראה לי לומר שבגדיו של אדם הראשון היו מעורות שונים, רצה לומר האדם הקדמוני עשה מלבושיו מעורות חיה ועוף ובהמה מן הבא בידו והמלבי"ם ז"ל פירש וה' נתן בינה בלבם לעשות כתנות עור שכבר התנוצץ בו השכל המלאכותי והתחיל לעסוק באומנות ומלאכות. וכמו שאמרו חז"ל על וחרשים המה מאדם שהאומניות התחילו מאדם הראשון, ובתורתו של רבי מאיר מצאו כתנות אור, ונראה לי לפרש הכתוב ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם, רצה לומר מתחילה כאשר היה האדם בשפל המדרגה עשה האדם ואשתו מעלה תאנה חגורה והיה די להם לכסות בחגרת חלק הגוף אי נקי כאשר פרשתי לעיל. אך במשך הזמן כאשר התפתח האדם בשכלו יותר ויותר, וה' אלהים נתן בינה בלב האדם ואשתו לעשות מלבושים מעור החיות אשר מצאו בדרך מתים מעליהם או שטרפו החיות זה את זה והיו מושלכים פגריהם בשדה, והאדם ואשתו כאשר מצאו אותם הפשיטו עורם מעליהם ועשו להם כתנות עור לכסות בהם את גופם. והכתוב בא להשמיענו שהאדם התחיל לדעת ולהבחין בין טוב לרע, והוא שמוכרח היה האדם הקדמוני להלך בין הקוצים וסבכי היער לחפש אחר מחיתו. וחגורה מעלה תאנה לא כסה כל גופו וזבובי היער הציקו לו והקוצים עקצו לגופו וסבכי היער קרעו את בשרו, ועוד חגרת מעלה תאנה במשך זמן קצר העלים יבשו ועד מהרה נקרע החגורה בין סבכי היער, והיה האדם הולך ערום יותר מאשר היה לבוש, ויום יום היה נצרך לעשות לו חגורה חדשה, לא כן הוא כתנות העור לא במהרה ינתק ויכול האדם לשמש בה זמן ארוך כי חזק הוא, ועוד כתנות העור הוא טוב לכסות בו כל גופו. וכן היה האדם הלוך ועלה במדע ובבינה להבחין ולדעת בין טוב לרע בכל ענפי המדע בכל ענייני העולם.

מאמר י. ואכל וחי לעולם

ויאמר ה' אלהים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע, ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם, פירוש הן היה האדם לדעת ולהבחין בין טוב ורע, כי קודם עשה לו האדם חגורה מעלה תאנה והיה די לו ועכשיו עשה לו כתנות עור תחת חגרת עלה תאנה. והוא יותר חזק וטוב לכסות את כל גופו אך עד כאן היה די להאדם העורות אשר מצא בשדה מן החיות אשר מתו מעליהם. אך כאשר ירבה ויפרה האדם על פני האדמה ולא ימצא די עורות מן החיות המתים מעליהם לעשות מלבושים הנצרכים לו לכסות את כל גופו, פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים, רצה לומר אולי כאשר לא ימצא די עורות מן החיות מעליהם, פן ישלח ויפגע בעצמו החיות החיים וימית אותם עבור העורות הנצרכים לו לעשות מהם מלבושים. כידוע כעת רבוא רבבות אלפים עופות שונים ימית האדם עבור הנוצות הנצרכים לו ליפות כובעת הנשים, ואכל וחי לעולם. רצה לומר ועל ידי זה יאבד החי מן העולם, כידוע כעת במדינות שונות המלכות נתנה דת לבלתי ירים איש את ידו לפגוע ביתר הפליטה מן מינים חיות ועופות שונים אשר נשארו לזכר עולם כי מעטים המה וכמעט אבד זכרם מן העולם, ועוד פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים, רצה לומר אולי כאשר ימית האדם את החי ויפשוט ממנו את העור וירגיל את עצמו במעשה אכזריות, אולי יתאב האדם גם לבשר החיים ויאכל ממנו, ויהיה פירוש הכתוב פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים כאשר לקח מעץ הדעת טוב ורע ויאכל גם את בשר החיים ואכל וחי לעולם, גורעין ו' של וחי ומוסיפין אל התיבה ואכל וקרי ואכלו-חי לעולם. ראה ביאור דברי רז"ל בעין יעקב סוף מסכתא סנהדרין ותמצא שם כתוב על דבר הענין למרבה המשרה מם סתום (סנהדרין דף צ"ד) הרב ר"א בחור בספרו מסורת המסורת לוחות שניות כתב על דבר קרי וכתיב, גם דעת הא"ע בספרו שפת יתר סימן נ"ד, ועיין בזה בספרו מאזניים נ"ל כי ידענו מכללי הלב' מדות, מדה מסודר שנחלק. כי לפעמים המלה בכתוב זה נמשכת אל שלאחריו, וכמו במספר ארבעים יכנו (דברים כ"ה) נמשך מלת במספר מכתוב אשר שלפניו לכתוב שלאחריו. ועיין שם ברש"י וע"ע ברשב"ם ל"ו פסוק י"ב, ובתוספות חולין דף ס' ע"ב. עוים מתימן באו, ב' מקראות הם בספר (יהושע י"ג), והכי כתיב חמשת סרני פלשתים העזתי ואשדודי האשקלוני הגתי העקרוני והעוים. ואהר כך כתיב מתימן כל ארץ הכנעני ומעוה אשר לצדונים עד אפקה עד גבול האמורי, ומפרש רב והעוים דכתיב בסוף קרא קמא קאי אתימן דבריש קרא דאבתריה, ורבים הם מאד בדרשות חז"ל אשר חלקו את המלה לשתיים ומשכו חלק מן המלה לאיזה מקום שראו בתבונתם, וזה כעין הדרש גורעין ומוסיפין ודורשין אשר פירושו כי גורעין אותיות מהמלה שלאחריה

ומוסיפין על של פניה ודורשין. וכמו שכתב רש"י ז"ל כעין זה (בבכורות דף מ"ד) כי גורעין אות מתיבה שלפניה ומוסיפין על תיבה שלאחריה עיין שם, ופה הוא להיפך גורעין את הו׳ מן תיבה וחי ומוסיפין לתיבה ואכל שלפניה, ויהיה פירושו ואכלו חי לעולם, כלומר האדם ירגיל את עצמו לאכול בשר החיים והרגל נעשה טבע ואכלו חי לעולם, ועל ידי זה יבוא תקלה להאדם כאשר אמרתי קודם והוא שעל ידי אכילת בשר החיים יבוא על האדם מחלות שונות כאשר אמר לו אלהים מות תמתון, ועוד יאבד החיים מן העולם כאשר יאכל האדם את בשר החיים והוא והם יאבדו מן העולם כאשר אמר אלהים מות תמתון האדם והחיים, וזה הוא שאמר הכתוב ואכלו חי לעולם, לכן, וישלחהו.

מאמר יא. וישלחהו מגן עדן

וישלחהו ה׳ אלהים מגן עדן לעבוד את האדמה אשר לקח משם, עדן הוא כל הארץ כאשר פרשתי, וגן הוא מקום הטוב הנמצא בארץ, ארץ זבת חלב ודבש ארץ אשר שמה יגדלו פירות שונות וטוב למראה, והוא הגן אשר נטע אלהים בעדן, והוא מקום טוב ובריא, ושם התפתחו כל הברואים מתחלת בראשית הבריאה, וישם שם את האדם אשר יצר וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה ומתחילת הבריאה מצא שם האדם את מחיתו לרוב מבלתי יגיעה ועמל רב. ומרוב טוב חטא האדם כאשר אמר הכתוב שמנת עבית וימרה את פי ה׳ ויאכל מעץ הדעת טוב ורע. ויאמר אלהים ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים, לכן וישלחהו ה׳ אלהים את האדם מגן עדן, רצה לומר כי כאשר התחיל האדם לפרות ולרבות ויהיו לעם רב אז לא יכלו לשבת כולם בגן כי לא מצא שם האדם די מחסרו כמקדם. לכן וישלחהו ה׳ אלהים מגן עדן לנסוע הלאה מגן עדן, ואז היה מוכרח האדם לעבוד את האדמה לחרוש ולזרוע את האדמה אשר לקח משם, רצה לומר משם מן האדמה יקח האדם את מחיתו ובזעת אפו יאכל לחם ויהיה טרוד בעבודתו הכבדה ולא יחטא עוד. ויגרש את האדם. קודם כתיב וישלחהו, ואחר כך כתיב ויגרש. והוא שעל ידי שני סבות היה מוכרח האדם לעזוב את הגן ולנסוע הלאה מקדם לגן עדן, סבה אחת שלא היה שם בנמצא די מחית האדם, והסבה השנייה היה שגם החיות פרו ורבו בגן וגם להם לא היה נמצא די מחיתם, וכידוע שאינו בטבע החיים להחליף מקום מגורם כל זמן שיש להם האפשריית להשאר על מקומם, ויהי כאשר חסר להם מחיתם אשר נתן להם ה׳ אלהים מעשב השדה כן טרפו ואכלו איש את רעהו, רצה לומר העז והחזק טרף ואכל את החלש ממנו. ומהם מהחיות גם הרהיבו בנפשם לעמוד כנגד האדם, וגם הוא נפל שדוד לפניהם, כי על כן מוכרח היה האדם לעזוב את הגן חיש מהרה ולנסוע הלאה מקדם לגן להציל את נפשו מן החיות הטורפות, לכן אמר הכתוב קודם וישלחהו, משום שלא מצא שם די מחיתו. ועל שלא שמע בקול

ה׳ ויהי כאשר לא מצא די זרע עשב ופרי העץ הגן למאכל ויאכל האדם מעץ הדעת אשר בתוך הגן, ואז הרהיבו החיות לעמוד כנגד האדם, כי הארי והנמר חזקים המה ממנו ונפל האדם שדוד לפניהם אז ויגרש את האדם.

מאמר יב. ויגרש את האדם

ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים, כרובים פירוש חיות ככתוב (יחזקאל י׳) וארא את החיה ואדע כי כרובים המה. ועניינו הוא כי במשך הזמן פרו ורבו החיות בגן ויהיו למספר רב, ויהי כאשר לא מצאו ז״י מחיתם מן עשב השדה ויטרפו וישדדו איש את רעהו וכל מאן דאלים גבר, אז גם החיות החלשים היו מוכרחים לעזוב את הגן וללכת הלאה בעקבות האדם וישכנו מקדם לגן עדן, וכן היה בימים הקדמונים מתחלת מעשה בראשית כל היצור התפתחו וישכנו בגן עדן מקום טוב ויפה להתפתחות הברואים בארץ אשר חם כל ימות השנה והאדמה תתן יבולה למרבה בכל עתות השנה. ויהי כאשר פרה ורבה כל הברואים בגן, האדם היה הראשון לעזוב מקום מגורו ולשכון מקדם לעדן. ואחריו גם החיות עזבו את הגן וילכו ויבואו לשכון מקדם לגן עדן במקום אשר שכן האדם, ואז מוכרח היה האדם לעזוב ארץ קדם מפני החיות הטורפות וילך ויסע האדם הלוך ונסוע לכל קצוי הארץ לארכה ולרחבה, והחיות גם כן נפוצו על כל פני האדמה וילכו בעקבות האדם למערב ולצפון העולם. ומלחמה ארוכה היה בין האדם והחיות בימים הקדמונים, וגם החיות ערכו מלחמה ביניהם כי שדדו ורצחו איש את רעהו, ולא היה די התרופה לשכן הכרובים מקדם לגן עדן לשמור את דרך עץ החיים. לכן נתן ה׳ אלהים תרופה אחרת והוא ואת להט החרב המתהפכת, כי לא היה די השמירה הראשונה כי עדיין שדדו ורצחו איש את רעהו במקום אשר היו נמצאים שמה. כי על כן השכין ה׳ אלהים את להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים חרב המתהפכת הוא חרב אשר לה שני פיות, ועניינו הוא היראה והפחד אשר בלב כל החיות כי כולם יפחדו זה מזה כי על כן יתחבאו ביערים ובמערות ובין הסלעים ובנקרות הצור, ויברחו תמיד ממקום למקום להחבא מפני האויב האורב להם ומפני השוד והשבר אשר הכינו לעצמם במעשיהם הרעים ויעשו תהפוכות בסדר העולם, וזה הוא להט החרב המתהפכת כי כולם יפחדו זה מזה ואלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו. מפני היראה אשר להחיות נפוצו על פני כל הארץ ומפני היראה והפחד ישמר דרך עץ החיים, לבלתי יאבד עץ החיים מן העולם, כי על ידי להט החרב המתהפכת אשר נתן ה׳ אלהים בלב הברואים והוא היראה והפחד אשר יפחדו זה מזה ישמר דרך החיים בסדר תהפוכות העולם הזה. ואמר הכתוב לשמור דרך עץ החיים, רצה לומר דרך המובילה אל עץ החיים, כי לעתיד לבוא נבא הנביא (ישעיה י״א) ואמר, וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ ועגל וכפיר

ומריא ונער קטן ינהג בם. ופרה ודוב תרעינה יחדיו ירבצו ילדיהן, ואריה כבקר יאכל תבן, ושעשע יונק על חור פתן ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי (זה כל העולם) כי מלאה הארץ דעה כמים לים מכסים ונסו יגון ואנחה ויהיה שלום ושלוה השקט ובטח בעולם. וכל זה יהיה לעתיד והוא עץ החיים ועולם הזה ההווה הוא הדרך אל עץ החיים. על כן נתן ה' אלהים את להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים. ועוד יש לפרש ואת להט החרב המתהפכת הוא על דבר הענין שאמרתי קודם והוא לענין אכילת בשר החיים, ולמען למנוע את האדם מלאכול מעץ החיים ולמען לשמור את סדר דרך השתלשות בעץ החיים נתן ה' אלהים את להט החרב המתהפכת, והוא כי באכילת בשר החיים יש חרב פיפיות והוא טוב ורע הטוב הוא אשר ישביע נפש הרעבה, והוא רע כי באכילת בשר יבוא אל הגוף מחלות שונות כאשר פרשתי קודם ולכן נקרא עץ הדעת טוב ורע. ואמר אלהים כי ביום אכלכם ממנו מות תמותון והוא כי באכילת בשר החיים יבוא אל האדם טוב ורע כאחד, וזה הוא להט החרב המתהפכת מטוב לרע, והאדם בשכלו יתבונן כל זה וישמור את עצמו מלאכול מעץ החיים כי רע הוא יהיה לו בסופו, ועל ידי זה ישמר דרך עץ החיים, רצה לומר השתלשלות וההתפתחות סדר דרך החיים אשר נתן אלהים בעולם הויה והפסד, סדר נכון וישר לבלתי יתקלקל ולבלתי יאבד החיים מן העולם, וזה הוא שאמר הכתוב ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים. ועוד יש לפרש הכתוב הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע, רצה לומר ששכל האדם התפתח ועלה במדרגה עליינה לחקור ולדעת בענייני העולם הויה והפסד ולהבחין מה שהוא טוב ומה שהוא רע, ואמר כאחד ממנו משום שבאמת האדם אינו יודע מה הוא הטוב ומה הוא הרע, ולולא תורתינו הקדושה שהאירה את עין שכל האדם לדעת ואמרה ואהבת לרעך כמוך, ובאו חכמי ישראל ואמרו שזה כלל גדול בתורה והעמידו על רגל אחת מה דסנאי לך לחברך לא תעביד והוא סוד היסוד שילמוד להאדם לדעת ולהבין מה הוא באמת הטוב לו ולה' להתנהג בעולם הזה לטוב לו בזה ובבא, כי באמת חוקי הדתות ישתנו לפי הזמן והמקום ומה שהיה בימים הקדמונים מותר והיו נזקקין האב לבתו והבן לאמו ולא היה נחשב בעיניהם כי רע הוא המעשה להם ולה' נאסר אחר כך ולעון גדול יחשב מעשה התעתועים האלה בעיני ה' והאדם, והדבר שהיה אסור בימים הקדמונים היינו להרוג איש את אחיו וכאשר הרג קין את הבל אחיו ואמר לו אלהים קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה וקין התודה על חטאו ואמר גדול עוני מנשוא הותרה אחר כך בעיני האדם וכעת כאשר יריב עם בעם וגוי אל גוי ישא מלחמה ויהרגו איש את אחיו לאלפים ורבבות, ולא יבוא על לב בני האדם לאמר כי ברע הוא המעשה אשר יעשה. ולא עוד אלא כל מי שעלה בידו להרוג מספר רב, האדם ההוא יגדל בעיני העם, והעם ישבחו

ויהללו אותו בשערים וירוממהו בקהל עם להיות לנגיד עליהם, וכן יש חילוק בין מקום למקום, רצה לומר בין מדינה ומדינה ועם ועם הגרים שמה, ומה שהוא חטא ורע בעיני עם אחד הוא מצוה ודבר טוב בעיני עם אחר , וגם כעת יש עמים אשר הוא חובה להם ולמצוה יחשב בעיניהם לאכול בשר אדם. ראה מה שכתב החוקר (מ. דאשהומבערט בספרו העטיקס חלק א') בשם ס' פלמארין והוא שהפראים בפעלאנעזיע יאכלו בשר אדם וזה נחשב בעיניהם למצוה והאיש המקיל באותו מצוה נחשב בעיניהם לחוטא ושפל בין בני העם, והם יאכלו בשר אדם כעת כאשר אכלו הפראים בימים הקדמונים במדינת מעקסיקא שגם להם היה אכילת בשר האדם למצוה כי ידוע שעם מעקסיקא הקריבו את האדם לקרבן לאלהיהם ואחר כך אכלו את בשרו, וכן עם (פייאנס) יאכלו בשר אדם וטוב להם המעשה אשר יעשו, ועם (באטאס) באי סאמאטרא מנהג הוא בידיהם שהבן יהרוג את אביו הזקן או חלש, וכל בני ביתו יאכלו את בשרו ויחשב להם זה למצוה גדולה באשר הוא מאמין שבמעשה הזה יכנס אביו לגן עדן, וכל איש אשר אין לו לב לעשות הדבר הזה ואביו ימות מחליו, אז הבן יאמר בלבו כי חטא הוא בעיני ה' כנגד אביו שמנע ממנו הטוב והאיש ההוא מתחרט על עונו כל ימיו. וכן יש כמה עניינים שמה שהוא טוב בין בני עם אחד הוא רע בעיני עם אחר. לכן אמר הכתוב הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע, כאחד ממנו ולא אחד ממנו. הן האדם היה כאחד ממנו רצה לומר והוא אינו יודע שהוא אינו יודע עוד מה הוא באמת הטוב ומה הוא באמת הרע פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל-ו-חי לעולם, רצה לומר פן ילך האדם להתקות ולהקור גם על דבר החיים בעולם, פן ישלח ידו ויטעה גם על דבר החיים כאשר הוא תועה על דבר הטוב ורע, ואכלו חי לעולם, ואכלו רצה לומר ישחיתו את דרכי החיים בעולם, כי כה אמר אלהים ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים, ואם האדם עדיין אינו יודע מה הוא באמת טוב ומה הוא רע, אי אפשר לו לדעת ולבחור החיים שהוא טוב. וכאשר ילך האדם לחקור על דבר החיים בעולם ויראה ויבין שהחיים הוא בכל הארבעה מדרגות החיים בעולם, והמות הוא אינו בהחלט כי אם חלוף צורות ושינוי תוארים מפרטי לפרטי בעולם החיים, אז לא ישמר האדם את נפשו ממקרים שונים ולא ידאג ממה שיקרה לו באחרית הימים, כיון שגם אחר המות הוא ישאר בחיים, ולא ישמור האדם את גופו ועצמו הפרטי מן המות באמרו מה איכפת לי אם אמות כיון שגם אחר המות אני עומד בחיים, ועל ידי זה יתקלקל סדר החיים וקיום האדם בעולם ועד מהרה יאבד זכרו מן העולם, לכן וישלחהו ה' אלהים מגן עדן לעבוד את האדמה, וכאשר יהיה האדם טרוד בעבודתו לא יחקור, כי כאשר היה האדם בגן עדן היה נמצא שם מזונותיו למדי בלתי שום עמל ויגיעה והיה לו פנאי לחקור על דבר ענייני העולם, אבל כאשר יהיה מוכרח האדם

להחיות את נפשו ואת נפש בני ביתו מעבודת האדמה ויהיה טרוד בעבודה כבדה אז לא יהיה לו פנאי לחקור על דבר ענייני העולם, ויגרשהו ממעמדו אשר היה לו לפנים לעבוד את האדמה, וישכן מקדם לגן עדן את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת, רצה לומר כיון שלא יהיה האפשרית ביד האדם לחקור על דבר החיים בעולם מעבודה הקשה אז יבוא בלב האדם ספיקות שונות על דבר החיים אחר המות ואימה ופחד יפול על האדם בזכרו כי גם האדם ככל שאר הברואים משפט אחד לכולם וגם הוא הוכן למות ומותר האדם מן הבהמה אין, וגם האדם אשר עלה בשכלו למדרגה עליונה מן כל החי אינו יודע מה יהיה אחריתו וערפל כסה עין שכל האדם ואינו יודע מה יקרה לו באחרית הימים והאדם מתירא מן המות, לכן גם האדם ככל הברואים ילחום מלחמת החיים וישתדל בכל האפשרות להאריך ימים על פני האדמה. והאדם ככל היצור ישמור את נפשו וישתדל להרחיק את עצמו מן המות כל זמן היותו בחיים ולהתקיים בעולם החיים, וזה הוא שאמר הכתוב וישכן ה׳ אלהים מקדם לגן עדן את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים. כי על ידי הכרבים ולהט החרב המתהפכת כאשר בארתי קודם ישמר עץ החיים גם לבני האדם.

פרק חמישי

בקורת על התורה מחכמי המדע

מאמר א. עץ הדעת

רבים מחכמי ישראל ומחכמי הגוים אשר חקרו על דבר מעשה בראשית בתורתינו הקדושה כתבו ספרים אין קץ ולהג הרבה בלשונות שונות, וכאשר קראתי אותם דאבה נפשי בראותי אותם מבקשים אור לאור הנר ונראים לי כעורים ממשמשים בצהרים, כי לא האיר אור האמת עליהם כי על כן התעו מדרך הישר ואין אתם יודע מה זה, זה לא כביר הגיע לידי פראָפעסאָר הערמאַן גונ-קלעס קאמענטארי אן די ביבעל, גם פראָפעסאָר בודדעס די היסטאָרי אף די ביבעל, היה קשה להם ספורי הכתובים על דבר חיי האדם, וענין עץ הדעת טוב ורע, וענין עץ החיים, והוא כי מן הכתוב (בראשית ב׳ י״ז) ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות, ומן הכתוב (בראשית ג׳ ג׳) ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתון, משמע שהאדם נברא לחיות חיי עולמים, ומן הכתוב (בראשית ג׳ י״ז) כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתיך לאמר לא תאכל ממנו, ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך בזעת אפך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב. ומן הכתוב (בראשית ג׳ כ״ב) ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם, משמע שהאדם מתחילה

נברא למות ולא לחיות חיי עולמים, וכן משמע מן הכתוב (בראשית א׳ כ״ז כ״ח,) ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם, ויברך אתם אלהים ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה, מזה מוכרח אני לומר שבריאת האדם מתחילה היה שימות האדם, כי אם לא כן הוא דבר אי אפשר, כי אב יפרה וירבה האדם לעולם כאשר ברך אותם אלהים ולא ימותו, אז הארץ לא תוכל שאת כולם כי במשך הזמן לא יהיה די לבני האדם שטח כל פני האדמה לחיות עליה. מזה משמע שהאדם נברא למות בראשית הבריאה טרם אכל מעץ הדעת טוב ורע, ועוד היה קשה להחכמים על דבר ענין בריאת הנקבה, כי (בראשית א׳ כ״ז) כתוב זכר ונקבה ברא אותם, על כן הנקבה נבראת יחד בעת בריאת האדם. ומן הכתובים (בראשית ב׳ י״ח, כ״א כ״ב) משמע שהאשה נבראת אחר בריאת האדם, ככתוב (בראשית ב׳, י״ח) ויאמר ה׳ אלהים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו. (שם כ״א) ויפל אלהים תרדמה על האדם ויישן ויקח אחת מצלעותיו ויסגר בשר תחתנה, (שם כ״ב) ויבן ה׳ אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויבאה אל האדם, מן הכתובים האלה משמע שהאשה נבראת אחר כך ולא בעת אחת, ועוד הרבו החכמים האלה להקשות בדיוקי הכתובים על דבר העץ (בראשית ב׳ י״ז) כתיב ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, (בראשית ג׳ ג׳) אמר הכתוב ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו, פרי העץ ולא העץ, עץ סתם ולא עץ הדעת טוב ורע, ועוד הרבו להקשות כי על כן החליטו החכמים המבקרים מעשה בראשית ואמרו ששלשה ספורים שונים הם בתורה, והשלשה ספורים ההם נכתבו בשלש עתים שונות משלשה סופרים שונים, או סופר אחד אסף ספורי המעשיות ההם אשר היה בין העם בימים הקדמונים, וכתבם על לוח תורת מעשה בראשית, וזה היה הסבה אשר התעורר נפשי לפרש ענייני מעשה בראשית באחד מן הפנים אשר התורה נדרשת בהם, כפי אשר מצא ידי, ובטוח אני כי כל מי שיקרא פירושי על מעשה בראשית יתבאר לו כל אותן העניינים שהיה קשה לחכמי המבקרים עד הנה ולא יעלה עוד על לב האדם להעליל על תורתינו הקדושה ולא יוסיפו עוד לתת דבה לאמר כי ספור תורתינו במעשה בראשית הוא ספורי מעשיות (לעגענזישט טראדישאָנס) אשר היה בין העמים בימים הקדמונים, והקורא ביאורי למעשה בראשית ישכיל ויבין וידע כי תורת משה הוא תורת אמת וכל דבריו אמת וצדק, ולא ספורי מעשיות שונים שלמה בכך, כי לפירושי כולם מתאימים זה עם זה, וכל העניינים נתבארו אתי בכי טוב על דרך האמת, וכל השאלות אשר היה קשה לחכמי המבקרים מתיישבים על צד היותר טוב. ואמר שלמה המלך עליו השלום (קהלת י״ב) דברי חכמים נתנו מרעה אחד, וכתב ספורנו ז״ל מרועה ישראל בתורתו שבכלל דבריו דבריהם, ואמר דוד המלך עליו השלום (תהלים קי״ט) ראש דברך אמת, פתח דבריך יאיר מבין פתאים. ואמר תורת ה׳ תמימה משיבת

נפש עדות ה׳ נאמנה מחכימת פתי, פקודי ה׳ ישרים משמחי ב מצות ה׳ ברה מאירת עינים.

מאמר ב. עץ החיים

ועוד יש לפרש ענין עץ הגן, ועץ הדעת טוב ורע ועץ החיים אשר בתוך הגן. והוא שמתחילה בעילמות הקודמים לעולם הזה, והם התתקע״ד דורות שאמרו חז״ל (חגיגה דף י״ד) שקומטו בלא עת אז היה האדם עוד בלתי דעת ולא הרגיש ולא ידע מאומה מן הדברים אשר סבבו אותו ולא ידע מאין בא ומה הוא הויתו בעולם ולאן הוא הולך ומה הוא תכליתו והיה נמשל כבהמות נדמה ומותר האדם מן הבהמה אין, וכל עבודת האדם ותכליתו בעולם היה תשוקת גשמיית היינו לאכול ולשתות ולפרות ולרבות בלתי דעת על מה ולמה משתוקק הוא לזה כי עוד האדם היה חסר דעה ולא ידע מאומה ומכל שכן שלא ידע מה עבודתו בארץ, וזה הוא שאמר הכתוב מכל עץ הגן אכל תאכל, רצה לומר שתשוקת האדם היתה אכילה גשמית ככל שאר החיות בשדה אשר אינם מרגישים ואינם יודעים מה המה עושים, וגם הם אינם מרגישים ואינם יודעים מה הוא חיים ומה הוא מות ואמר הכתוב ומעץ הדעת טוב ורע אל תאכלו ממנו, רצה לומר שלא ידע עוד האדם להבין ולהבחין ולהשיג מה הוא חיים ומה הוא מות מה הוא טוב ומה הוא רע, ואמר הכתוב כי ביום אכלך ממנו מות תמות, והוא כאשר התפתח האדם ועמד על רגליו וזקף כלפי מעלה כאשר אמרו חז״ל אז החל האדם לדעת מה הוא טוב ומה הוא רע ואז התחיל לדעת ולהשיג מה הוא החיים ומה הוא המות, כי בימים הקדמונים טרם נתפתח שכל האדם לא הרגיש ולא ידע מה הוא חיים ומה הוא מות משום שלא ידע מה הוא טוב ומה הוא רע, לכן כאשר התפתח שכל האדם וידע מה הוא טוב ומה הוא רע, אז אמר אלהים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ופירש רש״י ז״ל והוא מאמר חז״ל הרי הוא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד בעליונים ומה הוא יחידתו לדעת טוב ורע מה שאין כן בבהמה וחיה, ופירש שפתי חכמים ז״ל דהכי קאמר כשם שאני יחיד בעליונים בידיעה שידיעת הקדוש ברוך הוא יתברך ויתעלה מקיף הכל הן מה שהוא שכל ומדע שהוא הידיעה של אמת ושקר וגם ידיעת טוב ורע שהוא ידיעת נאה ומגונה, כי ידיעת הקדוש ברוך הוא מקיף בכל, כמו כן האדם אשר בארץ מכח השכל שיש לו מן העליונים יודע להבין בין האמת והשקר שהוא השכל והמדע ומכח אכילתו מעץ הדעת יודע להבחין בין הנאה והמגונה משאינו כן בבהמה וחיה אף שאכלה מעץ הדעת אין לה הבחנה בין הנאה והמגונה אף בין המועיל והמזיק יש לה הבחנה לברוח מן המזיק לה ולקרב אל המועיל, אם כן הוא יחיד בתחתונים כמו שאני בעליונים, שהמלאכים אינן יודעין להבחין בין הנאה והמגונה רק בין האמת ושקר שהוא שכל ומדע. ונראה לי לומר פה שעל כן אמר אלהים הן האדם היה כאחד ממנו ולא אחד ממנו,

ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם ויהיה אחד ממנו ויטעה שהוא אלוה. רצה לומר כיון שהתפתח האדם בשכלו ויודע להבחין בין טוב לרע וידע כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, והיה כאשר יעלה האדם בשכלו מעלה מעלה בכל ענפי החכמה והמדע להשיג מה שהיה נעלם ממנו קודם ואז בידיעתו הרבה יהיה בידו לנצח עולם הויה והפסד ולהעביר סבת המות מן העולם הזה ויהיה חיים נצחיים לעולמים, וזה הוא שאמר הכתוב ולקח לשון לקח כמו לקח טוב נתתי לכם רצה לומר והאדם ילמוד לדעת בינה והשכל ולקח גם מעץ החיים כאשר לקח מעץ הדעת, ואכל וחי לעולם, ופירש רש"י ז"ל ומשיחיה לעולם הרי הוא קרוב להטעות הבריות אחריו ולומר אף הוא אלוה. ונראה לי לומר שגם הוא בעצמו יטעה ויאמר שהוא אלוה, כי באמת על ידי השינוי וחילוף צורת החמר יודע לנו שהחמר נפעל ולא הפועל כי אני ה' לא שניתי אמר הנביא, כתיב כי אם עונתיכם מבדילים ביניכם ובין ה' אלהיכם, והוא חמר הגוף המקבל שנוים וחילוף צורות בעולם הויה והפסד הוא אשר יעשה ההבדל ביניכם ובין ה' אלהיכם רצה לומר בין הפועל והנפעל, אבל אם גוף האדם יחיה לעד חיים נצחיים אז לא יהיה הבדל ביניכם ובין ה' אלהיכם ויטעה האדם לומר שהוא אלוה, לכן וישלחהו ה' אלהים מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח משם להיות טרוד כל ימי חייו בעבודתו הקשה ובזעת אפו יאכל להם, והיה כאשר יהיה טרוד במלחמת החיים אז ידע האדם כי לא אל הוא, ולא יטעה עוד לאמר על עצמו כי אל הוא ולא יעלה על לב האדם לאמר כי בכחי עשיתי כל אלה, ויגרש את האדם ממעלתו למצא חיים בגן עדן, וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים, והוא חמר גוף האדם וכלי חושיו הגשמיים אשר נבראו מהארבעה אופנים שאמר יחזקאל ואדע כי כרובים המה אשר בהם ישיג האדם את עולם הגשמיי, והיה כאשר ילך האדם לחקור על הדברים הנעלמים ממנו לא יוכל להשיגם, כי הכרובים לא יתנו לו לבוא לגן עדן ולהשיג מעץ החיים בכלי חושיו הגשמיים בעודו בעולם החמר הוא עולם הויה והפסד, וכן אמר אלהים אל משה לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי. לצה לומר לא תוכל לראות את פני אלהים חיים כל זמן שהאדם חי בעולם הויה והפסד. ואף על פי שמשה רבינו עליו השלום דבר עם ה' פנים בפנים ונשמת משה היתה מתפשטת מחמר גופו והיה מתדבק באלהים בעודו בעולם הזה ככתוב (שמות ל"ד) ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכל ומים לא שתה, פירש המלבי"ם ז"ל שהגוף עלה במעלה הסולם ונתעלה להיות מעולם העליון, בכל זאת לא השיג משה עצם פני אלהים חיים, והוא משום שהוא אי אפשר כל זמן שהאדם חי בעולם הזה בהרכבה מזגית מטוב ורע, וחנוך ואליהו עלו השמיימה חיים כאשר ספר לנו הכתוב אבל לא יכלו לחיות חיים נצחים בעולם הזה, וזה הוא שאמר הכתוב וישכן מקדם לגן עדן את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת, פירש המלבי"ם ז"ל, הוא חרב מלאך המות שעל ידו מפריד בין הנפש ובין הגויה, והנפש תצא

ממאסרה ותתפשט מן הגויה ותשוב אל גן עדנה, וקראה חרב המתהפכת שיש בה שני הפכים שהיא נותנת מות לגויה, וחיים אל הנשמה, כי על ידי הפרוד הזה תחל הנשמה לחיות חיי הנשמה החיים השכליים והנצחיים אשר נעדרו ממנה ככל ימי שכונתה בגויה. לשמר את דרך עץ החיים, רצה לומר על ידי הכרובים ולהט החרב המתהפכת ישמר דרך עץ החיים והוא שלא יחיה האדם חיים נצחיים משום שאכל מעץ הדעת טוב ורע והוא העולם הזה אשר הוא טוב ורע ואם יאכל גם מעץ החיים וחי לעולם יטעו הבריות שהוא אלוה כיון שהוא חי לעולם ויטעו גם כן לאמר שאלוה הוא טוב ורע, רצה לומר שחמר העולם גם כן אלוה כאשר אמר שפינאזא שהפועל והנפעל הוא אחד, ובאמת הוא אינו כן כי ממנו לא תצא הרעות ועמו לא יגור רע והוא כולו טוב. כי על כן השכין ה' אלהים את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת מקדם לגן עדן לשמר את דרך עץ החיים בעולם הזה, ויכין לו להאדם הדרך להגיע אליו אחרי יתפרד נפשו מגופו, ואז הרוח תשוב אל אלהים אלהי חיים שהוא כולו טוב, אל מקומה ושרשה בעולם החיים ואז תהיה נפש האדם צרורה בצרור החיים. ואמר דוד המלך עליו השלום (תהלים) תודיענו אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח, כי עמך מקור חיים באורך נראה אור.

מאמר ג. השארת הנפש

חכמי ישראל נשאו ונתנו בענין השארת הנפש להיישיר דרך האדם בעולם הזה המוביל אל עץ החיים לעולם הבא. כאשר אמרו חז"ל בפרקי אבות התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין. ואחר שגללו והסירו המכשולים אשר מצאו בדרך והוא ידיעת ה' והבחירה אשר באדם סדרו לנו את הדרך אשר נלכו בה והעמידו יסודות אמונת הדת והוא השארת נפש האדם אחר המות, ותחיית המתים לעולם הבא, נבנה כל בנין הדת להצדיק ענין שכר ועונש ולהסיר הקושיות בענין צדיק ורע לו ורשע וטוב לו. והרב תפארת ישראל ז"ל בדרוש אור החיים כתב על דבר השארת הנפש, ואם אף שלא כל דבריו נכונים בפרטי הענין בכל זאת ראיותיו אשר נתן על דבר עצם השארת הנפש הוא אמת וצדק, והנה הוא מה שכתב, ברור כשמש עומד לפנינו אמונת השארת הנפש. והוא מביא לנו על זה ה' ראיות חזקות ופשוטיות והם, א') ממנו בעצמינו, ב') מהעולם בכללו, ג') מהברואים בפרטיות, ד') מהקדוש ברוך הוא לבדו, ה') מתורה הקדושה שנחתמה האמונה הזאת בגושפנקא שלה וחותמו של הקדוש ברוך הוא אמת. ועתה נבאר כל הראיות הנזכרות לעיל אחת ואחת. א') ממנו בעצמינו, דברי כל עשיותינו ועסקינו, מחשבותינו ודבורינו הם כולם באופן כאילו אנחנו בטוחים שלעולם נחיה, נדבר כמורגל ממיתתנו ולא לבד שבאותה שעה לבינו שוקט ינת, אלא נהיה גם משתעשים ומעונגים אז, ויש ביכלתנו באותו רגע למלא

שחוק פינו כאילו נדבר מהחלפת בגד ושנלבש בגד אחר. והכי זה לבדו איננו כבר אות נאמן על אמונה זו, והרי זהו קריאה פנימית מהנשמה הדרה בתוכינו שתציף יותר למרחוק מעיני בשר. והיא תאמר בלחש אלינו אל תירא אדם-לא תמות ולעולם ולעד לא תגוע. — וכח אמר המשורר ברוח קדשו בהתעופפו למעלה, לא אמות, ואם גם פעם אחת יפגשני זה אשר יקראוהו על ארצינו מות, כי אחיה, רצה לומר אז אתחיל לחיות באמת, דאם רק אז הפרוכת העב הגופני יכפל ויתקפל לאחוריו. אז עם עינים פתוחות אספר מעשה יה, כי אז אשיג סודות העולם, וסודות חוקי התורה. אשר עתה בעולם הגופני לכל בן מיתה לנצח ולעד ישארו סגורים, אבל אז, הענן סר ואראה כל מאורי אור, והמות בעצמו איננו מכנהו רק יסורים מעט. ולכן אמר יסר יסרני יה. אז בשעת המיתה שיכאב לי קצת, אך למות לא נתנני הפקר, שיהיה ביכלתו לפצפצני ולאפסני. ולכן פתחו לי שערי צדק, שאלך בדרך הצדק שכתבה לפני התורה הקדושה ללכת בהם, וגם אבוא בם כאשר הורני ה׳, אז אדע בבטח, כי יבוא עת אשר אודה יה שברא המות. וכמו שכתוב בתורתו של רבי מאיר על הפסוק וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד, והנה טוב מות, כי שם יאכל צדיק פרי מעשיו ובא יבוא ברינה נושא אלומותיו, וגם המורא והפחד מהמות לא יחרדני כי זה השער לה׳ צדיקים יבוא בו. רצה לומר אותו שיכנו הבני אדם מות, הוא השער אשר על ידו ובו ניסע לפני ולפנים להיכל ה׳ ולהשתעשע באור פני אלהים חיים, צדיקים יבוא בו. במנוחות הנפש ובלב אמיץ בלי פחד ומורא, כי הוא הוא שער האור להצלחה נצחיית, לאור באור החיים, זהו הראיה להשארת הנפש ממנו בעצמינו. ב׳) אולם מלבד שממחשבותינו בעצמן נוכל לברר שלא נגוע ונתאפס לנצח, וכדאמרן; יש לנו גם כן בירור על זה מהעולם בכללי. דאם רק נתבונן על הטבע בכללה והתפעלותה סובב סובב הולך כחה, והן ראיני שכל הנדמה ונראה מות. הוא עצמו יעמיד ויקומם חיים חדשים, וכל נפילה בצד זה, הוא עלייה בצד אחר; וכל הרקבה והשחתה שישלוט בברואיה יוציא בריאה חדשה לאור עולם. הטבע ישתנה כל רגע, ותתראה במלבוש אחר ובתואר אחר. כמו שכתוב כולם כבגד יבלו כלבוש תחליפם ויחלופו, כל הטבע תתהפך ותסתובב כגלגל. ותתראה שוב בתמונה אחרת יותר מנושא מבתחלה, ולפעמים צריכה לזה כמה גלגולים, ושם הביא ראיה מן הזריעה שכשיקחו גרעון פרי אחד ויניחוהו תחת רגבים עד שירקב ויכלה, שאחר כך יצמח מהגרעון הזה עץ נחמד למראה עם עלים הטובים ופרחים יפים ופירות מתוקים, אשר בהם יהיו רבבות גרעינים כדוגמת זאת אשר הורקבה תחת הרגבים. ועוד הביא ראיה מן החורף השולט בארץ. ואומר, אבל הכי אין המות הנדמה הזה השולט בחורף בכל הטבע, רק סבת החיים שלה, נשינה שלה אז בלי שום נצוץ חיים בחורף. כי איננו רק מנוחה, כדי לאסוף כחות חדשות לשוב באביב לימי נעוריה,

ולהתראות בתפארת כפולה מאשר עזבתה העולם בימי הבציר, כן גם מיתתם איננו רק כדי לשוב לחיים חדשים אחרים יותר בהירים ויפים מהעכשויים, וזהו שאמר הכתוב, תסתיר פניך מהארץ בחורף. יבהלון כל הברואים וישכבו כולם כפגרים מתים, אבל אני אומר תוסף רוחם יגועון, שאפילו כשאראה שיגועון, אדע שעל ידי זה יתוסף רוחם, ואפילו כשאראם ואל עפרם ישובון, אדע כי זה רק כדי שתשלח שוב רוחך רוח חיים, יבראון שוב, ותחדש פני האדמה, השגיחו. מהרה יהי כבוד ה׳ לעולם באביב הבא ויתראה כבוד מלכותו והאילנות המתות האלו שוב יתקשטו בירוק ילדות רטוב, ויתהדרו עם פרחים יפים ופירות מהודרים שיפוצו ריח עדנם בעולם אשר על ידי זה הצפרים עפות אשר שחים בששונם באויר ירונו וישררו בין עפאים על פאר העולם וכל אשר בו, עד כי ישמח ה׳ במעשיו. לכן אם אראה בצד אחר שיביט לארץ ותרעד, שיקרה לאדם צרה אי גם מיתה, שיגע בהרים של הצלחה זו של אדם ויעשנו. אף על פי כן לא אחרד אבל אשירה לה׳ בחיי, רצה לומר עבור אשר נתן לי שלא יחזור לטלו ממני, אזמרה לאלהי בעודי, כי עוד אהיה כן לנצח ולא אתום. ג׳) אבל גם בלי ראיה הזאת מכללות הטבע שכל גויעה דמיונית תביא רק חיים חדשים, יש לנו עוד ראיה ג׳ מברואיה הפרטיים, שכל יסוד ראשון משום בריאה לא יוכל להתאפס ולהשתקע לגמרי. קח נא שום דבר שתרצה, כתות אותו ושחוק אותו ושרוף אותו. ועשה עמו כל מה שתרצה ולא יהיה ביכלתך לאפסו לגמרי. ואם כן איך יהיה היותר יקר והיותר אפרתי שבטבע ושבכל הברואים דהיינו נשמתו של אדם גרוע מכולם שיהיה אפשר שיתאפס לגמרי. גם ראיה זו כתוב הדור הוא בכתבי קודש. שלמה המלך עליו השלום, אמר ידעתי כי כל אשר עשה אלהים הוא יהיה לעולם ולא יתאפס בטבע, הן אמת עליו אין להוסיף שלא תוכל לעשות לחיה בת ד׳ רגלים כנפים לעוף, או לעוף בת כנפים גם ד׳ רגלים, אבל גם ממנו אין לגרוע, כי בכל כחך לא תוכל לגרעו מהעולם ולאפסו, ולמה סידר הבורא יתברך כך עולמו, הכי טעמו. ואלהים עשה שייראו מלפניו, לבלי נחטא נגדו; שלא תחשוב שיהיה השאול בית מנוס לך. ותדמה שרק בעולם הזה יוכל הקדוש ברוך הוא לענשך. אבל כשתהיה בשאול תתאפס חס ושלום, ושם יהיה מקום מקלט שלך שלא תשיגך יד ה׳ לענשך שם. לכן סדר לפניך כל הטבע באופן שלא תתם, למען תדע כי מכל שכן שהנפש שהיא היותר חשוב שבעולם לא תתום בסוף, שמא תשאלני לאן הלך להב הנר שנכבת, ולאן עף הרטיבות של הבגדים שנכבסו ונתייבשו, ואם כן על כרחך שיש דבר בטבע שיתום ויתאפס, על זה אשיב לך, דע שהקדוש ברוך הוא נתן כח שואב באויר הרקיע הנקרא אטמאספערע שעל ידה שואב האויר כל הרטיבות והחמימות או אדים החמים אשר יתנשאו מהארץ לאחדים עד שיגיעו למעלה ויתאחדו שם את עצמם לעננים ומשם ותרוקנו שוב להארץ בהמטר. וכמו שכתוב ואז יעלה מן הארץ והשקה כל פני האדמה, וגם זאת הראיה מצאנוה

בהדברים החיים וקיימים של תורתינו הקדשה בהתוכחה שאמרה האשה החכמה לדוד המלך עליו השלום על שלא רצה למחול לאבשלום. אמרה כי מות נמות, רצה לומר תוך ק׳ שנה לא תשאר פרסה ממנו כולנו פה ומכל חי וצומח שבעולם. שעתה חי ומתנועע הכל יהיה אז כאילו לא היה בעולם. אבל הכי באמת נאבד הכל. לא. רק כמים הנגרים על קרקע אשר לא יאספו ולא נשאבו בידי אדם, ואף על פי כן הבט לאחר שנה על המקום שנוזלו והנה יבשה הארץ, ולאין הלכו. אבל רק בידי אדם לא נאספו, אבל עלו למרומים של הרקיע והרבה מהם שנטבעו בארץ, גם משם יעלו על ידי אדים לרקיע ומשם יחזרו לרדת לארץ על ידי המטר אבל לא נאבדו. וגמרה החכמה הנזכרת לעיל דבריה להמלך ואמרה שכמו כן לא ישא אלהים נפש לעקרה משורש החיים ולאפסה לבלתי ידח ממנו נדח, רצה לומר אפילו אותו שבאמת רשע גמור הוא, ולפי דעת הקצרה של אדם ראוי להדיחו מהווייתו, אפילו הכי הקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו לא ידיחו. ואפילו הנדמה מודח אינו נדח רק לפני אדם ולא לפניו יתברך, ובזה יש תוכחה גדולה לך המלך שהדחת את אבשלום ולא תרצה להשיבו, ותעשה דבר שאינו דרך ה׳ וגם לא דרך הטבע. שאין דבר שיתאפס בה, ואם אתה אחי האהוב תרצה לראות תחיית המתים עין בעין, התבונן התולעה הנקרא רויפע שתחיה איזה שבועות, תזחל ותתנוע ותאכל, עד שאחר כך תאחזנה השבץ ותארג סביב עצמה בית צמר ותתקשה בתוכו, ויהיה ביתה קברה ושם מונחת כמת ה׳ או ו׳ שבועות עד שאני פתחתי בעצי בית ביצה כזאת תוך זמן זה. ומצאתי שם דבר מושחת דומה כמעופש, אולם לאחר כלית זמן התוותו בתוך קליפתו, תנקר הבריאה הנזכרת לעיל הקליפה ויצא לאור בריה חדשה עם כנפיה מבריקים ויפים ושמעטערלינג חי שש ושמח יעוף למעלה הנה והנה. כך יהיה הסוף של חיי הרופע שלך אדם בהקבר, שם תתאר עצמך לחיים אחרים ומשם יגאלך ה׳ כאשר אביך הרחמן בעצמו אמר כי אני ה׳ בפתחי את קברותיכם, ועם כנפי להב תעוף אז לשמים ממעל, וזהו שאמר הכתוב באר היטב אם יבלענו ממקומו, רצה לומר להאדם וכחש בו לא ראיתיך, שהכל יאמרו הרי הוא כאילו לא ראינוהו מעולם, הן הוא משוש דרכו ומעפר אחר יצמחו, בארץ השמיימי ישוב כעץ פורח לחיות, וכמו שכתוב גם כן שתולים בבית ה׳, בעולם הבא, שם שורש החיים ושם יעשו פרי, אבל בחצרות אלהינו דהיינו בעולם הזה רק יפריחו, כפרח שהוא עושה הכנה לעשות אחר כך פרי עץ הדר.

מאמר ד. השארת הנפש מן התורה

ובכן כבר יש לנו ג׳ ראיות חזקות על השארת נפשותנו דהיינו ממנו בעצמינו, ומהטבע בכלל, ומהברואים בפרטיות, אבל למה לא נביא ראיה מהקדוש ברוך הוא אבינו הטוב שבשמים, אדון כל הנשמות מקור כל החיים, כי עמך

מקור חיים באורך נראה אור עצמינו גם כן, הישך מאמין אחי שיש בנמצא ה׳ אחד. אכן, אין שים בעל שכל בעולם שלא יאמין זאת, דאם לא כן מי הוציא כל הטבע המסודרת הזאת לאור כמו שנראה, אם כן אם תאמין כך, על כרחך צריך אתה גם כן להאמין שיש השארה לנפש. דאמור נא לי ידידי הלא תענה. מהו ה׳, — תשיבני הוא עצם רם ונשא נשמת העולם וחיותו הממציא הכל ונמצא בכל מקום, והוא יודע הכל, ולחכמתו אין סוף, ולטובו אין תכלית, ולצדקתו אין קץ ולכחו אין גבול, ושכל המדות הללו ישנה בו יתברך מתברר לנו בכל מפעלותיו, ולכן לא יסתפק בזה שום אדם בעולם. ועתה אם נחשוב שהאדם כשימות חס ושלום תכלה נשמתו כעשן, אם כן השכל היקר שחנן ה׳ להאדם, יהיה רק להחליאו ולהשפילו יותר מכל בהמות הארץ, דהבהמה כשהיא מונחת תחת סכין של שחיטה. עדיין אינה יודעת שתוך רגע תתם וכלא היה תהיה, והאדם מתחלת העת שפתח עיניו יודע היטיב שאי אפשר לו להנצל מהמות שיפגשהו לבסוף. ואם כן בקומו ובשכבו תענהו ותציקהו המחשבה הזאת שיהא אחריתו נועד לזה המעמד הנעצב, והכי לזה הדליק לו הקדוש ברוך הוא להאדם אבוקת השכל, שיראה באורה רעתו וצרתו הנוראה, שקיעתו וחשכתו, ואיה טובתו יתברך חכמתו וידיעתו. שוב נראה בעולם במורגל לא די שהצדיק אינו משתלם על צדקו, כי אם גם הרבה פעמים יסבול צרות רבות ורעות. והרשע נראה במורגל לא די שלא יענש, רק יצליח ברשעתו ויעריץ. ואם נאמר שמקרי הצדיק אינו לנסיון והצלחת הרשע אינו הארכת אף, ושם בחיים האחרים לא יותן שכר לזה ועונש לזה. אם כן איה היכולת וצדקות ה׳ כמפורסם לכל. ועל כל זה אמר המשורר הקדוש מזמור שלם, אמר, ה׳ רועי לא אחסר, רצה לומר אני בהמה קטנה שלך שתרעה אותי בעולמך, וכשאחשוב כן לא יחסר לי שום דבר בעולם הזה, דאין הקדוש ברוך הוא מושיע אלא לאדם שמשים עצמו כבהמה (חולין דף ה׳ ב׳) אבל גם בעולם הבא לא אחסר בעצמותי. דאם בנאות דשא ירביצני, רצה לומר אם ייטיב לי בחיי הבהמיות שלי, ואם על האחו של החיים אשיג מאכלי ושקויי וכל צרכי ברווח ובלי טרחה. אז אדע כי רק הוא הרביצני בתענוגי, ורק הוא בידו הגדולה על מי מנוחות ינהלני, לא כח ידי, רק כחו עשה לי החיל הזה, ואם נפשי ישובב, ונפלתי בשובבים, ונאחזתי מבלתי הצלחה בדרג בהכה ידעתי כי ינחני במעגלי צדק דידעתי צדקתו יתברך. דאו שהוא לנקות נפשי, שבעבור שחטאתי נגדו יתברך, או נגד בני אדם עוררני בזה לשוב מסכלותי או שהוא לי לנסיון; או שהוא כדי לשמרני מחטא. דכל זה אני מוכרח להאמין למען שמו הויה שבו נכללו כל ה׳ השגות הנזכרות לעיל, דהיינו שהוא כל יכול, ושהוא כל יודע; ושהוא עצמות החכמה; ושהוא עצמות הצדק; ושהוא הוא המטיב האמתי; מכל זה מוכרח שהכל לטובתי הוא כל מה שקרה לי בעולמי. אולם גם כי אלך בגיא צלמות, כשאתחיל לבוא אל עמק המוביל אל המות,

דהיינו כשאהיה מונח על מטת המות שלי אז עם חצי עיני הנשבר, אשליך הבטה עליך אבי הטוב, ולא אירא רע ההשחתה והתאספות, וזה מג׳ טעמים. א׳) בידעי כי בכל מקום שאהיה כי אתה עמדי, כי כבר בעולם הזה כל עוד שהיה דחקי יותר גדול, כל עוד יותר אתה קרוב לי, ולא כל שכן כשחיי בסכנה יעוף אם הייתי חולה אז התקרבת לי יותר מאד. וכמו שאמרו חז״ל (נדרים דף מ׳) שכינה למעלה ממטתו של חולה, רצה לומר שהשגחה יתירה תהיה אז סביב לו, ואיך לא יהיה קל וחומר בן בנו של קל וחומר. כשיעוף סביבי חס ושלום הסכנה היותר עצומה שאפשר, דהיינו בזמן שהגוף והנפש יתפרדו, אז יתראה עין בעין האב הרחמן לילד שלו המונח בצער להשיב נפשו, וכמו שאמרו חז״ל (נדה דף ל״ז) לפניו יכרעו כל יורדי עפר, דכל אדם בשעת מותו זוכה לראות פני השכינה, וזה כדי להקל יסורי המות מעליו. כמו שכתוב באור פני מלך חיים, ואם בן אם כל כך משגיח הקדוש ברוך הוא עלי, איך אפשר שבסוף תתם הנפש כהנדוף עשן תנדוף. שבטך, שרביט המלכות אשר השטת לי יותר מלכל הברואים שהכתרתני בעטרת השכל, אשר ממנו אוכיח שלא תתם נפשי במותי, דהכי יאיר לי הנר הטהור הזה כדי לראות בו חשכתי ובלתי הצלחתי, ואיה חכמה הנשאה, ואיה יכולתו יתברך וטובתו אשר אין להם קץ. ומשענתך אשר אני רואה במורגל שבמטך תיסר הרשע גם בעולם הזה ותכניעו מדה כנגד מדה אשר על ידי זה אי אפשר להכחיש כי ידך עשתה זאת, באהבתך הצדק; ואם אחשוב ששם אגוע כעשן חס ושלום, איה צדקתך הנפלאה. ככל אלה הם ראיות חזקות כראי מוצק, והמה ינחמוני ויניחו דעתי, ולכן אף אם אראה כי תערוך לפני שולחן נגד צוררי, אם אראה שתערוך שולחנות גדולות לצוררי וצורריך משנאיך ה׳ אשנא, והם בשמחות ירונו על סעודותיהם בעולם הזה, ואף על פי כן אחשוב לעצמי כי דשנת בשמן ראשי כאלו משחת אותי בשמן מלכות והנני בטבעי אפרתי כמלך, ולא אעשה נפשי חולה עבור שיחסרו לי תענוגים הארציים שאראה אצל אלו; וטפי אחשוב כאילו כוסי רויה, כאילו כוס ישועות שלי מלא על כל גדותיו כי ידעתי בטח, אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי בעולם הזה ושבתי בבית ה׳ לאורך ימים, רצה לומר וכי אשוב לישב בבית ה׳ לאורך ימים עד אין קץ. ואלכה מחיל אל חיל שם, ולא אתם ולא אתאפס לעולם. ואנכי פרשתי את המזמור באופן אחר. והוא ה׳ רועי לא אחסר, רצה לומר אם ה׳ רועי בטוח אני כי לא אחסר לעולם, בנאות דשא ירבצני ועל מי מנוחות ינהלני כל זמן שאני בעולם הזה, נפשי ישובב, רצה לומר ואם נפשי הלכה שובבה מרוב טוב אשר נתת לי כאמור שמנת עבית וישמן ישורון ויבעט בכל זאת בטחתי כי הוא ינחני במעגלי צדק, ואפילו אם סרתי מן הדרך הטוב על ידי סבות יסרני ינחני במעגלי צדק לבוא לעתיד אל עץ החיים למען שמו כאשר אמר הכתוב לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו וסוף כל סוף ינחני במעגלי צדק למען שמו,

גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע, רצה לומר גם כאשר אנכי הולך למות לא אירא רע כי אתה עמדי, רצה לומר שנשמת האדם הוא חלק אלוה וםלא כל הארץ כבודו, לכבן לא אירא רע, רצה לומר לא אירא שיקרה לי רע במיתתי, כי אתה עמדי, ואיך אפשר שתמות נפשי לעולם, שבטך ומשענתך המה ינחמוני כי מה שאני רואה בעולם שהקדוש ברוך גומל לאיש אחד בשבטו ויענש אותו ביסורים ורע לו, ולאיש אחר ישען אלהים במשענתו, רצה לומר שיגמלהו אלהים ברוב חסדו שפע וברכה וטוב לו. המה ינחמוני כי צדק משפטיך וכל מה דעביד רחמנא לטב עביד, אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי, רצה לומר גם העונש אשר יענש האדם בשבט אלהים על מעשיו הרעים הוא טוב וחסד אלהים למען יכופר עון האדם בעולם הזה. ושבתי בבית ה׳ לאורך ימים, רצה לומר, והוא למען יכול האדם לשוב ולישב לעתיד בבית ה׳ בארץ החיים לאורך ימים. וילך מחיל אל חיל ולא יתם ולא יאפס נפש האדם לעולם, הנה אחי. כבר הביאנו ז״ ראיות חזקות מאד על השארת הנפש, אבל תורתינו הקדושה תניח על כל אלה פתוחי חותם קודש לה׳, באמריה המאירים כפנינים. ושדיה כמגדלות להניק בניה זבת חלב ודבש, דהאפיקורסים מחציפים פניהם לומר לפנינו, שבתורתינו הקדושה לא נזכר שום דבר מהשארת הנפש, אבל שעו עיניהם הכהות, באו אחי ונחפש דממש אין סדרה בתורה שלא נזכר בה מזה הענין, אבל אינו נראה רק לבעלי עינים שרוצים ויכולים לראות, בבראשית כשהרג קין להבל. קרא לו קול ה׳, קול דמי אחיך צועקים אלי מהאדמה ותובעים נקמה, ואם נפש הבל כשיצאתה תמה נכרתה, מאין לה קול או קשב, בנח, כתיב שופך דם האדם באדם דמו ישפך, ואך את דמכם לנפשותיהם אדרוש, ורצה לומר הרוצח את עצמו, אני אדרוש זה ממנו. ואם אחר מותו תתם נפשו כעשן, ממי ידרוש החטא הנורא הזה אחר שנתהוה לאין, בלך לך. כתיב וערל זכר אשר לא ימול, הכרת תכרת הנפש ההיא מלפני. ואם כל נפש בצאתה כלא היה תהיה, מה אזהרה היא זה ומפר ברית, וכן ממש בכל סדרה וסדרה, בקשו רק אחי היטב ותמצאו בקמטיה הענין הזה, ובתנ״ך יש ראיות אלומות אלומות על זה. אמר וישוב העפר אל הארץ כמו שהיה, והרוח תשוב אל אלהים. אמר מר רב טובך אשר צפנת ליראיך, אמר וצפונך תמלא בטנם והניחו יתרם לעולליהם, אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתיך, אמר כי לא תעזוב נפשי לשאול, לא תתן חסידיך לראות שחת תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח. ועוד פסוקים רבים שכולם ובטיחו לבינו שנשמתינו אחר המות תמיד תחיה ותלך ותשאר לעולם. *)

---

*) והראיה היותר חזקה על האמונה בהשארת הנפש בתורה היא מה שנאמר בפ׳ קדושים (ויקרא כ. 2-3) : „איש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בישראל אשר יתן מזרעו

מאמר ה. הנפש צרורה בצרור החיים

אמנם אמרינן במדרש (ויקרא רבה פל"א) על הכתוב, כי אתה תאיר נרי, ה' אלהי יגיה חשכי, אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, בני. נרי בידך ונרך בידי, אם אתה תאיר נרי אני מאיר נרך, ואם אין אתה מאיר נרי אין אני מאיר נרך, וקשה מה הם ב' נרות הללו שכשנאיר אחד יאיר לנו הקדוש ברוך הוא גם השני, אולם נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן. דשני אורות רוחניים הדליק הקדוש ברוך הוא בתוכינו, האחד הוא הניצוץ אלהי המחיה את כל בנין הגוף וכל אשר בו, וזה האור הקדוש הוא כביכול חלק אלהי ממעל ממש, כמו שכתוב ויפח באפיו נשמת חיים כביכול כנופח לנוד אשר רק רוחו שהוציא הנופח ממלא את הנוד, אולם מפני שזה הנצוץ הוא רוחניי דק מאד ואפרתיי והגוף הוא עב וגם ביותר עד שאי אפשר שיתאחדו ב' הפכיים כאלו ויתאגדו יחד, לכן ברא הקדוש ברוך הוא גם כן עוד דבר הממוצע בין שניהן והוא הנפש הבהמיי או כמו שיקראוהו נערפען גייסט. והוא הוא הנר הכהה שעל ידו יתאחדו הנשמה עם הגוף; עד שכל אלה הג' מאוגדים יחד בדרך נפלא, והיו לאחדים יחד, עד שהאדם כל ימי חייו, גם את עצמו לא יוכל לבקש בתוך עצמו; כי יחשוב בעצמו שאין בתוכו רק עצם אחד, ושהגוף הוא הנשמה והנשמה הוא הגוף, כי לדעתו הכל רק עצם אחד. אמנם כל זה רק עוד שחי אבל אחר המות תתפרד זאת החברה הנאמנה. כמו שכתוב וישוב העפר אל הארץ כמו שהיה, והרוח תשוב אל אלהים אשר נתנה, והרוח הנזכר הוא הוא הניצוץ הקדוש שזכרנו אשר מיד ה' נתנה להאדם דמדהיא נאצלת כביכול מאלהותו יתברך, לכן איננה בתכליה ותשוב למקורה, הנפש הבהמיי הממוצע בין הנשמה להגוף מפני שכל תקוממותה לא נתהווה רק על ידי הרכבת חלקי הגוף, לכן השכל נותן שכשיתפרדו חלקי הרכבת הגוף, גם זאת הנפש תתבטל ממציאות שלה. אבל הקדוש ברוך הבטיח לנו שבאם רק נשמור מצות אלהינו גם היא לא תתבטל ממציאותה. וזהו שאמר המדרש כי אתה תאיר נרי, ה' אלהי יגיה חשכי, והרי יש סתירה בהפסוק, בתחלה קראו לו שם נר, ותוך כדי דיבור מכנהו בשם חשכי, אלא כך אמר הקדוש ברוך הוא להאדם, נרי בידך. הוא הניצוץ העליון שהוא נרי, רצה לומר ניצוץ אלהי מעצמו כביכול, שתוכל על ידי חטאותיך להחשיכו, אבל גם נרך החשוך דהיינו הבהמיי בידי הוא, אם אתה תאיר נרי העליון שהשקעתי בך מעולם

למולך מות יומת עם הארץ ירגמוהו באבן. ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אותו מקרב עמו". הנה מפורש באר היטב כי אחר שרגמוהו עם הארץ באבנים יהומת עוד תכרת נפשו על ידי הבורא יתברך בגלל החטא הזה, ואם כן נראה ברור כי אחרי מיתת הגוף עוד תשאר הנפש. ועי"ע נפש בספר אוצר השמות.

המנושא. אם תשמור לי נרי זה לבלי לכלכו ולהכהותו בחטאים, אז גם אני אאיר נרך הוא רוח הבהמיי שבך, שאתן גם לו קיום וחוזק שיתקיים בצאתו מהגוף, שיתקיימו לך שניהן לעד לעולם. לכן אחר יציאת הנפש ישארו יחד משולבים ב׳ מיני נפשות הנזכרים לעיל שעל ידי התיחדותם יחד יפול גם הניצוץ העליון תחת הזמן כמו בחיי הארציי, ועל ידי זה יכול ומסוגל הוא לקבל ענשו י״ב חודש או פחות או יותר לפי רוב חטאיו. לכן כשיצאו שניהן מהגוף ישארו עדיין שניהן מחוברין וילכו שניהם אחדיו בעולם התהו, ולפעמים לכמה מאות שנה. וכדאשכחן בשל״ה שראה אדם שנכנס בו רוח חוטא אחד שהיה מהראשונים שהרימו אבן לסקל זכריה הנביא עליו השלום בבית המקדש וזה היה יותר מחמשה עשר מאות שנים אחר כך. וכן ישארו שניהם יחדיו עד שיתלבן ויזדקק הניצוץ העליון, ואחר מלאות ימי טהרה כפי אשר גזרה חכמת אלהים על האדם להיות בעולם התהו, אז הנפש והניצוץ הקדוש העליון ישוב לאור באור החיים ביתר שאת וביתר עז בעולם הזה מאשר היו קודם לזה, והיה כאשר יתלבנו ויזדקקו, יתגלגלו שנית בעולם הזה לתקן את המעות אשר אפשר לתקן פעם שני ושלישי עד אשר ישלימו את מעשיהם ואחר כך ישובו שניהן להיות צרורות בצרור החיים, עד תום ימי העולם העשיה הזה כפי אשר גזרה חכמת אלהים מראשית הבריאה כי סוף מעשה במחשבה תחלה ויאירו החיים בעולם העתיד לבוא אחר עולם הזה; אף האדם החוטא כי אין צדיק בארץ אשר לא יחטא ואמרו חז״ל כל ישראל יש להם חלק הבא שנאמר ועמך כולם צדיקים וישראל אפילו חטא נקרא צדיק כל זמן שנקרא ישראל והוא עמך, וזה הוא כוונת הכתוב ועמך כולם צדיקים רצה לומר זהו שעמך כולם צדיקים ויש להם חלק לעולם הבא, והוא שאחר המות כאשר יתפרד הנשמה והנפש מן הגוף ישוב אל העפר והנשמה ונפש האדם המאוחדים יחד גם אחר שנפרדו מן הגוף והיה כאשר יתלבנו ויזדקו ישובו אל אלהים חיים ויש להם חלק לעולם הבא, רצה לומר לעולם העתיד להתחדש אחר שיחרב העולם הזה ככתוב באר היטב בפסוקים, רוע תרוע הארץ מוט התמוטטה וחפרה הלבנה ובושה החמה, ונגולו כספר השמים וכל צבאם יבול. שמים כארץ נמלחו והארץ כבגד תבלה. הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה, לכן אמר הכתוב לעולם ירשו ארץ, רצה לומר מלבד הנצחיות העולמית ירשו גם כן ארץ הגשמיי ויקומו תחיית המתים, ואמר הכתוב נצר מטעי מעשה ידי להתפאר, ועניינו הוא כאשר אמרתי קודם שבכל פעם ופעם שיתחדש העולם כל הבריאה יהיה יותר טוב ומפואר ביותר השלמה בלתי תכלית, וזה הוא כוונת תפילת הקדיש שאנו אומרים יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמה דקודשא בריך הוא. ובזה אנחנו מודים בהשארת הנפש אחר מות האדם, ולפי דעתי כל הצורות שבעולם אשר היה ואשר יהיה, עומדים וקיימים במחשבת אלוה לא יאספו ולא יתמו לעולם, והוא כאשר אמרתי בפירושי

על הכתוב וישבת מכל מלאכתו אשר עשה, והכתוב אשר ברא אלהים לעשות, והוא שעולמות אצילה, בריאה, ויצירה, נשארו קיימים לעולם, ובעולם העשיה יחלפו הצורות, וכל מה שהיה הוא שיהיה. ובאופן זה בפושט צורה ולובש צורה, והוא הכרובים ולהט החרב המתהפכת, ושמרו דרך עץ החיים בעולם הזה, והוא עולם העשיה, אשר קיומו הוא בחילופי הצורות, עבל אין דבר בעולם שיפסד לגמרי, ובפרט נפש האדם העומד במדרגה עליונה על כל הבריאה בוודאי לא תתום ולא תאסף לגמרי ויש להם חלק לעולם הבא. כאשר אמרתי קודם שאחר המות עוד יקומו ויחיו שנית לעולם הבא, וזה הוא שאמר הכתוב אני אמית ואחיה. יחיו מתיך ונבלתי יקומון, ורבים מישני אדמת עפר יקיצו, וזה יהיה לעולם העתיד לבוא, כי מה שהיה הוא שיהיה, והוא מה שאמרו חז"ל (חגיגה דף י"ד ע"א) (איוב כ"ב) אשר קומטו ולא עת נהר יוצק יסודם תניא אמר רבי שמעון החסיד אלו תשע מאות ושבעים וארבע דורות שקומטו להבראות קודם שנברא העולם ולא נבראו. עמד הקדוש ברוך הוא ושתלן בכל דור ודור, רצה לומר לא נבראו שנית להשלים אלף דור קודם מתן תורה לקיים מה שנאמר דבר צוה לאלף דור. וראה הקדוש ברוך הוא שאין העולם מתקיים בלא תורה לכן קומטו להבראות קודם מתן תורה, ושתלן בכל דור ודור אחר מתן תורה, והתורה נתנה לסוף כ"ו דורות.

מאמר ו. תתקע"ד דורות

עוד בנעורי כאשר למדתי את התלמוד ובא לידי מאמר הז"ל זה דרבי שמעון החסיד שקומטו להבראות קודם שנברא העולם, והיה קשה לי איך שייך לאמר שקומטו להבראות קודם שנברא העולם, ואמרתי שיש בו טעות הדפוס, והוא שבדפוס הקודם תחת השני מלות שנבר"א העול"ם היה ראשי תיבות שנ"ה ועניינו קודם שנתנ"ה התור"ה, והוא שאמר רבי שמעון החסיד, קומטו בלא עת אלו התתקע"ד דורות שקומטו להבראות קודם שנתנ"ה התור"ה, ולא נבראו עמד הקדוש ברוך הוא ושתלן בכל דור ודור רצה לומר שנגזרה עליהם התתקע"ד דורות להבראות קודב שנתנה התורה לקיים מה שנאמר דבר צוה לאלף דור, ולא נבראו, ראה הקדוש ברוך הוא שאין העולם מתקיים בלא תורה והתתקע"ד דורות יהיו רשעים לכן קומטו בלא עת ולא נבראו קודם מתן תורה ועמד ושתלן בכל דור ודור לאחר מתן תורה, ואחר כך בדפוס החדש תחת ראשי תיבות שנ"ה נדפס בשני מלות שנבר"א העול"ם. אך כפי הנראה היה לרש"י ז"ל גירסא אחרת בגמרא, ותחת הגירסא שלנו עמד ושתלן בכל דור ודור, כתב עמד וטרדן בגיהנם וקשה מדוע טרדן בגיהנם כיון שלא נבראו עדיין בעולם, וכן הקשה שם התוספות ז"ל, אלא כי אם שנאמר שהתתקע"ד דורות היו נבראו בעולם הקודם, וקומטו להבראות שנית בעולם הזה משום שהיו רשעים, וראה הקדוש ברוך הוא

שאין העולם מתקיים בלא תורה לכן קומטו בלא עת וטרדן בגיהנם ולאחר כ"ו דורות בעולם הזה נתנה התורה לקיים מה שנאמר דבר צוה לאלף דור, עם התתקע"ד דורות שהיו בעולם הקודם, או אפשר לומר שקומטו בלא עת רצה לומר שקומטו האלף דור בעולם הקודם כ"ו דורות והיה בעולם הקודם אך תתקע"ד דורות ולא נבראו משום שהיו רשעים וראה הקב"ה שאין העולם מתקיים בלא תורה עמד וטרדן התתקע"ד דורות בגיהנם ולאחר כ"ו דורות שנבראו בעולם הזה נתנה התורה וצירף הכ"ו דורות מעולם הזה עם התתקע"ד דורות שהיו בעולם הקודם לקיים מה שנאמר דבר צוה לאלף דור. והתתקע"ד דורות שתלן בכל דור ודור אחר מתן התורה, בעולם הזה, וכנראה שכן היה דעת מהרי"ל ז"ל לכן כתב בדרוש אור החיים. וכן הוא דעתי שמה שהיה הוא שיהיה ומה שיהיה כבר היה לעולמים. ולפי דעתי זה הוא ענין תחית המתים שכל מה שהיה, רצה לומר שכל הבריאה אשר היה בעולם הקודם, הוא שיהיה נברא שנית בעולם העתיד, ככתוב ה' ממית ומחיה ומצמיח ישועה.

פרק ששי

תחיית המתים

מאמר א. הגוף ישוב לחיות

אולם האמונה שגם הגוף ישוב לחיות, על זה כתב מהרי"ל ז"ל שזה קשה להשיג בשכל האדם מאד, לא מפני התנגדות הטבעות שבה. דהרי הקדוש ברוך הוא אומר הממני יפלא כל דבר נאום ה', והיד ה' תקצר. וכבר יפה הקשו חז"ל מה דלא הוה הוה, מה דהוה לא כל שכן, אבל תמיהתינו הוא לאיזה תכלית יהיה התקומה הזאת הכי כל כך יקר הוא חיי החלום הארציי שנחשבהו לתכלית כל התכליתים, וגם בתואר החיים ההוא החדש, נשתוקק מאד לידע איך היא, הכי גם אז נאכל ונשתה ונחיה כמו עתה כמו שכתב רבינו סעדיה ושאר איזה גאונים. ואף על פי כן לא ימות; זהו נגד השגתינו, דהרי יהיה לו גוף ממש כמו עכשו, וגם אם אלף שנים יחיה, על כל פנים סוף אדם למות. ואפילו אם יהיה גוף קשה כברזל על כרחך שתשחיקהו הזמן לבסוף, ואם כן יהיה תמוה מאד לא נכתב לא ה' ולא ו', לא יחיה ולא יחזור למות, וכי עביד קודשא בריך הוא ניסא בכדי ובפרטות נס גדול כזה, שישוב לחיות אחרי התמו כדי לחזור למות ותו הרי יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא להנות מזיו השכינה מכל חיי עולם הזה. ותו אם נאמר שאז ישוב למות כדעת גאונים אחרים דפליגי על רבינו סעדיה הנזכר לעיל. זה לא יניח את עצמנו לחשוב כלל דהרי אמרינן (מועד קטן דף כ"ח א') דאתחזי ליה רב שעורים לרבא לאחר גויעתו, ושאלו הוה ליה למר צערא במיתה, והשיב דהוה כמשחל בניתא מחלבא, ואף על פי כן אילו אמר לי קודשא בריך הוא זיל הדר להאי עלמא כדהות לא בעינא, דאף על גב דיסורי המיתה אי

אפשר שיהיו כל כך מרים כמו שידומה, דהרי מתבטלת ההרגשה עם המיתה. (וכמו שכתב הרופא המפורסם הגדול הופלאנד בספרו היקר מאקראביאטיק חלק ב׳ צד מ„ט, נ׳), אף על פי כן נפיש בעיתותא דמיתה יותר ממה שהוא באמת, ובלתי ספק כן תשיב נשמת כל אדם אחר מיתתו. שלא תרצה שוב לשוב לעולם החלום כדי לחזור ולמות, ואם כן מה שכר יש בקומו, ומה עונש יש למלוה ברבית וכדומה שאומרים שלא יקום בתחיית המתים. לכן דעתו שענין תחיית המתים הוא בעולם העתיד להתחדש, ותמצא כל דבריו כתובים אתי בספר קודם, ראה שם ותדע והוא שהקפת עולם אחד הוא הכנה להקפת העולם שלאחריו, וכל הבריות יבראון שנית ותתחדש פני האדמה. ולפי עניות דעתי זהו הפירוש של הקדיש שאומרים אחר הקבורה, אחר אשר טמנו הגוויה בחמוקי מסתרי אריז, וכדי שהרואים כל זה לא יתיאשו מהתקוממות הגוף שוב בחיים, וגם כדי לחזק לבבות ישראל המאמינים בתחיית המתים, לכן יעמדו האבלים בעצמן ויקראו בקול יתגדל ויתקדש שמיה רבא. הנה ב׳ מלות אלו גדול וקדוש, פירושם הוא הפכיי, דגדול, רצה לומר הוא דבר המתפשט ומתרחב, עד שגם כהויי עינים יראוהו, אבל פירוש מלת קדוש הוא ממש בהיפך, דרצה לומר דבר המונזר ומופרש ונעלם מעין כל. אמנם לפי דת תורתינו הקדושה ואמונתינו היקרה, צריך להאמין שיש בהקדוש ברוך הוא ב׳ מדות אלו, דהיינו א) שהוא רם ונשא קדוש ונעלה מאד, עד שלא ישיגו שום בריה. ב) שאף שהוא נישא ונעלה וקדוש, אפילו הכי הוא נמצא בהשגחתו בכל ענייניגו ועניייני העולם ובענייני כל הברואים אפילו עם היותר שפלים, דלפי רוממותו ענוותנותו. וכן כתיב כי רם ה׳ ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע, אולם אף על פי שחייבים אנחנו להאמין כך, אין אנו משיגים דבר זה בעולם הזה בבירור, דאף שעוצם קדושתו והעלמתו יתברך ידענוהו היטב. כמו שכתוב, כי לא יראני האדם וחי, אבל מציאותו אצלינו בכל ענייניגו, ושכל מקרי האדם רק על ידו יתברך הם, כמו שאמרו חז״ל הכל בידי שמים, זה לא נוכל להשיג בקוצר שכלינו רק נאמין כך. ולכן כל חיילי מעלה ומטה כולם יהללו את שם ה׳ וקרא זה אל זה ואמר קדוש, קדוש, קדוש, רצה לומר מופרש ונעלם הוא יתברך בכל ג׳ עולמות הידועים הארציי והגלגליי והמלאכיי, כולם שואלים זה לזה איה מקום כבודו, כי לא ישיגו עצמותו יתברך, ואפילו הכי הפלא ופלא כי מלא כל הארץ כבודו, רצה לומר שעם עוצם רוממותו והתעלמתו, אפילו הכי וכל מאמינים שהשגחתו הוא ממלא כל חללי העולמות בגופני ורוחני, וכן כתוב הנה זה עומד אחר כתלינו בהעלמה אף על פי כן משגיח מן חלונות ומציץ מן החרכים, רצה לומר הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה והוא מציץ כמו מן החרכים ומשגיח על כל העולם, אבל האדם לא יראהו, אולם בעולם שאחר תחיית המתים אז יתגלה כבודו, ועין בעין יראו כל בשר וישיגו אלהותו יתברך. עד שחז״ל בנעימות לשונם המשילו את המעמד הצלחיי ההוא

למחול (תענית דף ל"א ע"א) שכל אחד מראה באצבעו עליו יתברך לומר הנה אלהינו זה, קוינו לו, נגילה ונשמחה בישועתו, שנתן לנו הבטה בהירה כזאת, ועל ידי זה ננצל מלילך בדרך תועה, ונשיג גם כן יותר נקל הצלחתינו האמיתית הנצחית. וזהו מה שמבשר בעל הקדיש ואומר, יתגדל ויתקדש שיה רבא אשר לפי ענות דעתי אינו תפלה רק הודעה ורטיית נחמה לאבלי רוח ושבורי לב. ויקרא בקול, אחי! אל תצטערו על שטמננו אלו האברים הקדושים לפקדון לארץ בסתר, כי כעת אמר ליעקב, שזה הנטמן עכשיו שוב יקום ויחיה בהרווחה יתירה, כי יבוא עת שיתגדל ויתקדש שמו יתברך, וישיגוהו הכל עין בעין, ומתי יהיה זה, בעלמא דעתיד לאתחדתא, שתתחדש כנשר נעוריה ולאחיא מתיא בגווה, רצה לומר בעולם החדש ההוא יקומו ויחיו המתים, והבריאה החדשה ההיא של הברואים יהיה כדי לאסקא יתהון לחיי עלמא, רצה לומר שעל ידי שיקומו ויחיו שוב בעולם המתוקן, יהיה נקל להברואים להתנשא ולעלות ולהתקרב בסוף כל סוף לסבות כל הסבות יתברך, שהוא הוא חיי כל העולמים.

מאמר ב. תכלית תחיית המתים

אם כן מתורצים כל קושיותינו בתחלת דברינו בזה הענין, דהקושיא לאיזה תכלית יהיה תחיית המתים, יש לישב דהיינו כדי שתושלם הנפש אז ביתר שאת, והרי זה אי אפשר בעולם ההווה, מחמת שלא נתבשלה עדיין בריאת העולם כראוי, כמו שכתבתי לעיל שבכל הקפה יושלם העולם בהשלמה יתירה יותר מבתחלה בהגופניות ורוחניות המעורבים ומשולבים יחד, מלבד הנפילה לשניהן שגרם אדם הראשון באכילת פרי עץ הדעת, וגם אי אפשר שיתהווה זה לו בעולם הרוחניי אחר שימות, דשם אינו עולם העשיה, שיתקן האדם על ידי מעשיו לאור באור החיים; אבל אז בעולם החדש הבא יזדקקו הגוף והנפש, ויהיו טהורים וקדושים יותר ממה שהיה אדם הראשון קודם שחטא. ומה שהקשינו שוב וכי ישוב לחיות על פני האדמה למען לסבול שוב צער מיתה, זה תרצו לנו חז"ל במאמר שהתחלנו בו דרשתינו זו, אולם בעיניהם החדודות הביטו יותר להלאה, דהיינו מתחיית המתים הד' להחמישי. ואמרו צדיקים שעתיד הקדוש ברוך הוא להתיותן, דהיינו בתחיית המתים הרביעי הסמוך, אינן חוזרין לעפרן שנאמר קדוש יאמר לו, כל הכתוב לחיים בירושלים, מה קדוש לעולם קיים אף הן לעולם קיימין. ואם תשאל אותן שנים שעתיד הקדוש ברוך הוא לחדש בהן עולמו, דהיינו בהחרבת העולם החמישי, כדי לשוב לחדש עולמו בתחיית המתים הששי, צדיקים מה הן עושין בשעת חורבן העולם ההוא הנורא? הקדוש ברוך הוא עושה להם כנפים כנשרים, זהו משל על פרידת הנפש מהגוף בלי צער, כעין עלית אליהו הנביא למרום שחזרו כל חלקי גופי ונפשו ליסוד הראשון ברוך הוא, וכעין שהיה פרידת הנפש מכל גוף אדם לולא שחטא אדם הראשון, ומיתה כזאת

בינוה חז"ל במקום אחר מיתת נשיקה, דרצה לומר על ידי התשוקה הרבה והעונג שיהיה להמנשק יתברך ולהנושק באותה שעה, להתקרב זה אל זה לא יסבול המנושק שום צער בפרידתו. וכך יהיה מיתת כל אדם אחר תחיית המתים, אשר בשמחה וצהלה יקוו ליום פרידתם להתעופף ולהתנשא עם כנפי להבה לשמים בלי שום כאב וצער, שנאמר על כן לא נירא בהמיר ארץ, במוט הרים בלב ימים, וזהו שסיים, ואם תאמר יש להם צער בפרידת הגוף מהנפש כמו שהוא עכשו, תלמוד לומר וקווי ה', רצה לומר אותן המקווים אז לשוב אל ה' בשמחה, יחליפו על ידי תקוה זאת כח שהיה להם בעולם החמישי עם כח אחר יותר גדול שיתהווה להם בעולם הששי. ובידעם זה, יעלו אבר כנשרים ויתנשאו לשם בעונג ובשמחה רבה, בידעם כי מיתתם אז מביאה להם חיים, ולנחמה יותר גדולה גם להאדם ההוה, אמרו לנו הפסוקים שהקדמנו בראש דברינו, באמור הנביא, מי את ותיראי, רצה לומר מי את ילד אלהים שתפחד את עצמך, כשתראי אנוש ימות, וכשתראה בן אדם חציר ינתן תחת רגבי אדמה, הכי לא תכירי את עצמך, ותשכח ה' עושיך, וכי ברחמיו ויכלתו וחכמתו הבלתי תכליתיים, עשך למען שתמות ותתם? ועוד הרי כי אני ה' אשר ביכולת בלי קץ. נוטה שמים ויוסד ארץ, וכי אי אפשר לי לברוא גם לך שמים חדשים וארץ חדשה? ולכן בעבור שתשכח כל אלה, תפחד מחמת המציק, דהיינו כליון חרוץ נצחי? ואיה חמת המציק? הלא בכל מקום בעולם שתראה השחתה, תראה גם כן שההשחתה ההיא היא סבה לחיות חדשה, הן אפשר שיפחידך מחשבת המות מחמת ב' דברים. א) יסורי הפרידה בשעת המיתה, ב) אם תחשוב שאחר כך תתאפס, אבל על הראשון אומר לך, מיהר צועה להפתח, אין היסורי מיתה כל כך קשים כמו שתחשוב, ואיך אפשר כן, הרי המיתה בעצמה היא המבטלת ההרגשה, והרי רק על ידי ההרגשה שבך תרגיש היסורים, אבל הקדוש ברוך הוא יסבב לבלי תצטער הרבה בעת פרידה, ולא יאריך זמן הענוי ההוא, אבל ימהר להפתח מוסרות האגודה שבין הנפש להגוף, ועל היראה השנית שלך אומר לך גם אל תירא, כי לא ימות לשחת, לא תתם כעב וענן ברוח, ולא יחסר לחמו וקיומו של הנפש אז אחר פרידתו זה מזה, אשר תקבל הנפש לחם חוקה מבית המלך יתברך, או אולי תחוש שבשעת המיתה, כשהגלים הנוראים של מחשבותיך יהוממו וירעישו בסער הפרידה, או אולי אז בהסער ההוא תשקע ותטבע נשמתך ומחשבותיך בים הבהלה ההוא. אני בא אליך בשם ה' ואומר לך בשמו כי אני ה' רוגע הים ומשקיטו, וירעישו אלה הגלים בסופה וסערה כמו שירצו, אני ה' אשר בעוז ידי אשקיטם מעליך, כן יהיה בשעת מיתתך שלא תטבע בהמון גלים ההם, וכן יהיה גם כן בשעת מיתת העולם כולו והשחתתו שיהיה קודם תחיית המתים על ידי מבול אש או מבול מים ושדוד נורא שיקבל העולם דחיפה חזקה, והכל יאפס כרגע כדי לשוב לנוב ולהציץ לחיים חדשים יותר יפים מאשר עתה.

מאמר ג. אין תכלית לעולם העשיה

אמרתי אחכמה אמר שלמה המלך עליו השלום והיא רחוקה ממני והוא כי עדיין חכמת מעשה בראשית הכללי ותכליתו נעלמה ממנו, וענין בריאת האדם בפרט ותכליתו נעדרה ממנו, ואף אלהים הבין דרכה, כי אם אני אומר שסוף כל סוף אחר שבע פעמים שבע תקופות לבריאת העולם ובשנת היובל יקרא אלהים חיים דרור לכל העולמות ויתבטלו לאפס ואין, והרוח תשוב אל אלהים אל מקורה ושרשה וזה הוא תכלית כל התכליתים, לפי דעתי הדעה הזאת אינה מתאימת עם המסורה והקבלה אשר בידינו, והוא הכתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים. בתורה כתיב (בראשית ב׳) אשר ברא אלהים לעשות, משמע שהעולם העשיה יהיה בלתי תכלית, וכתיב (שמות ג׳) זה שמי לעלם, ובשם הוי״ה נכללו כל התוארים והוא שם הכולל כל העולמות אצילה, בריאה, יצירה, עשיה, ככתוב כי ביה ה׳ צור עולמים, וזה זכרי לדר דר. וכן אמר דוד המלך עליו השלום ה׳ שמך לעולם ה׳ זכרך לדור דור. וכתוב בנביאים (ישעיה נ״ה) תחת הנעציץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס, והיה לה׳ לשם עולם לא יכרת, וכתיב (שם ס׳) ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ. נוצר מטעי ומעשה ידי להתפאר, (שם ס״ו) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם ה׳ כן יעמד זרעכם ושמכם, ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בו, כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה, והיו דראון לכל בשר, פירש הרד״ק ז״ל, והאש תהיה לאות בהם, וכן התולעת גם כן אות שלא תמות מפני האש, וכן פירש מצודת דוד ז״ל, הרימה האוכלת בשר ההרוגים ההם לא תמות והאש הבוער בהם לא תכבה, והיו דראון לכל בשר, רצה לומר לכל בשר החיים שיחיו בעולם העתיד אחר תחיית המתים, מזה משמע שעולם העשיה גם כן לא יתם ולא יאפס לעולם, ונאמר בכתובים (תהלים קמ״ח) כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חוק נתן ולא יעבור, אף תכן תבל בל תמוט לעולם ועד, ואמר (קהלת א׳) דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת, מזה משמע שגם עולם העשיה לא יתם ולא יאפס לעולם, ועוד שעל פי חקירה ועיון השכל ילמדנו שעולם העשיה לא יתבטל לעולם, כאשר הוכחתי קודם שדבר המחודש אינו מחויב שיפסד, ויתקיים באופן חילופי צורות ותוארים שונים על ידי הרכבות שונות, והעולם לעולם לא יושלם משום שהוא דבר מן הנמנע שהנפעל ידמה לפועל בשלימות ככתוב נעשה כדמותינו, ומה שהיה הוא שיהיה באופן שינוי התוארים והוא שיפשוט צורה ילבוש צורה בלתי תכלית, ובזה יהיה כדמותינו. לכן אין תכלית לבריאת העולם העשיה, והאין תכלית הוא היותר נאה ומשובח למעשה אלהים. לכן מעשה בראשית לא יתמו לעולם, כי זה שמי לעלם, והוא שם הוי״ה שורש העולמות אצילה, בריאה, יצירה, עשיה, ככתוב כי ביה ה׳ צור עולמים. ונאמר ולכבודי בראתי

יצרתיו אף עשיתיו, וזה זכרי לדר דר כי על כן דעתי שאחר שנת היובל שמים חדשים וארץ חדשה יבראו ויחזור הסדר שנית לספור שבע פעמים שבע אלפים שנה, וכן יהיה לעולמי עולמים, והדעת הזאת מתאימה עם המסורה והקבלה אשר בידינו, ואמרו חז"ל (זהר חדש מדרש הנעלם דף ב') אלף עלמין הוו עד דלא אתברי עלמא, ובאדרא רבא קדישא אמרו ארבע מאה אלפי עלמין יתפשט חוורא דגולגלתא דרישוי, ומה שהיה הוא שיהיה, ועוד עולמות יבראון בלתי קץ ותכלית לנצח נצחים ולעולמי עולמים, ובכל פעם ופעם יהיה העולם יותר טוב ומשובח, כאמור ומעשה ידי להתפאר, ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא בעולמות אשר ברא. וכתיב ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, ועולם העשיה יתקיים בחילופי הרכבות ושינוי התוארים, וזה הוא שאמר הכתוב, וישכן את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים, כי בהם ועל ידם ישמר סדר החיים בעולם העשיה.

מאמר ד. כרובים ולהט החרב המתהפכת

אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, והוא משום שהאדם עוד בימי נעוריו, ועדיין לא נתפתח שכל האדם לדעת חכמת כל מעשה בראשית ולהבין למה ועל מה ירד ה' ממרומים ואצל וברא ויצר ועשה את כל אלה, להשפיל גאים עדי הארץ. ואם רצון וכוונת הקדוש ברוך הוא למען להגביה שפלים עדי מרום, מדוע נתן הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמר דרך עץ החיים, כי על ידי הכרובים ולהט החרב המתהפכת השגות האדם מתהפכים ומתנגדים זה לזה במחשבתו בענין אחד, ולבאר הענין היטיב הנה הוא כן למשל על דבר ענין זמן ומקום האדם משיג שהם נמצאים בישות בשיעור וגבול, וכמו כן האדם משיג גם כן הפכו שזמן ומקום נמצאים בישות בלתי שיעור וגבול. ועוד השגת שכל האדם יחייב שזמן ומקום לא נמצא במציאות כלל, לא לעצמו (אבזשעקטיוו) ולא עם החמר (סובזשעקטיוו), וכמו כן השגת שכל האדם יחייב שזמן ומקום מוכרח להיות בנמצא בישות החמר. על כן השגת האדם על דבר ראשית הבריאה ומקום חלל העולם לא נאמנה את אל רוחו בהחלטה בהסכמת שכלו, אף מתהפכים במחשבתו ופסח על שני סעיפים ומספק בלבו ואינו יודע ברור את מי האמת, ויראה ענין זמן ומקום באספקלריא שאינה מאירה, והסבה לזה הוא שנשמת האדם וחושיו באשר הוא חלק אלהי הוא למעלה מזמן ומקום, וגוף האדם וכלי חושיו אשר ישמש בהם האדם הם גשמיים ונופלים תחת הזמן ומקום, ונפש האדם הממוצע בין הנשמה והגוף היא המתקלא (עקווילבריאום) המאחד שניהם הרוחניות והגשמיות שבאדם להיות לפרטי אחד, סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו, רצה לומר השגת האדם פעם עולה ופעם יורדת, מצד בחינת הנשמה השגת האדם עולה למעלה מזמן ומקום, ומצד

בחינת גוף האדם, השגת האדם יורדת למטה ונופלת תחת זמן ומקום, כי על כן השגת האדם מתהפכת בענין זמן ומקום ומשפיל לראות בשמים וארץ, והוא דעת חכמי ישראל וחכמי הגוים. ראה מה שכתב ר. וו. עמערסאָן במאמריו (עסיי .IX דהי אָווער סאָול) וזה הוא שאמר (דהי אינפלוענס אָף דהי סענסעס העז אין מאָוסט מען אָווערפאורד דהי מאינד טו דהאט דעגרי דהאט דהי וואָלס אָף טאים ענד ספעים העוו קאם טו לוק סאָליד, ריעל ענד אינסורמענטעיבל, יעט טעים ענד ספעים אר באָט אינוועררס מעזשורס אָף דהי סאָול, עי מען איז קייפּעיבל אָף עבאָלישינג דהעם באָוטה) ואמר שמבפנים או מבעד להאדם אור אלהי יאיר על כל הנמצא במציאות ובזה יודע להאדם שהוא אין והאור הוא הכל, רצה לומר שנשמת האדם והשכל אשר באדם הוא העיקר הסובל הכל ומשיג הכל. כי על כן כאשר עלה במחשבת אלהים לברוא דבר פרטי ואמר נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. זה היה מן הנמנע שיהיה באופן אחר כי אם על ידי השתלשלות הארבעה העולמות וירד מלמעלה למטה, ואצל וברא ויצר ועשה את האדם, ועל ידי העשיה נפל האדם תחת הזמן ומקום, ואז היה אפשר להגבילו ולעשות אותו לדבר פרטי בצלמו כדמותו. ויאמר ה׳ אלהים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע, והוא מעלת השכל אשר באדם היודע להבחין ולדעת מה הוא הטוב ומה הוא הרע, והמעלה הזאת לא נמצא בתחתונים כי אם בעליונים, ככתוב ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים ונתן להאדם מעלת הבחירה אשר הוא למעלה מן העליונים ומעלת הבחירה יביא את האדם ללכת מחיל אל חיל בדרך עץ החיים. ואמר ה׳ אלהים הן האדם היה כאחד ממנו, ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם, ואז יהיה אחד ממנו ולא כאחד ממנו, ולא יהיה כדמותנו אך בדמותנו כאשר אמרתי קודם שהדבר המחודש אינו מחויב שיפסד וכאשר יחיה האדם לעולם בחיים תמיד יטעו הבריות לומר שהוא אלוה כאשר אמרו חכמי יון והוא גם כן דעת שפינאָזא, ערענסט, העקעל, וההולכים לשטתם, ובאמת הוא אינו כן כאשר הוכחתי במקומו שהנפעל הוא אינו הפועל וכל הבריאה היא מחשבת אלוה, וישות העולם מושג על ידי חושי האדם במחשבת האדם. לכן וישלחהו ה׳ אלהים מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח משם ככתוב וייצר ה׳ אלהים את האדם עפר מן האדמה, וכתיב (בראשית ג׳) ויעש ה׳ אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם, רצה לומר שהלביש ה׳ אלהים את האדם ואשתו בגוף גשמיי בכתנות עור ובשר וגידים ועצמות ויהי האדם לנפש חיה ככל שאר החיים, ויגרש את האדם ממדרגתו, וישכן מקדם לגן עדן את הכרבים, רצה לומר שגוף האדם וכלי חושיו הגשמיים אשר בהם ישמש האדם נעשה מיסודות המרכבים וזה יעצור את האדם מלבוא אל בית המלך פנימה וימנע את האדם מלקחת מעץ אלהים חיים. ואת להט החרב המתהפכת, רצה לומר ואפילו אם הלוך ילך האדם מחיל אל חיל ויתפתח שכלו יותר ויותר, בכל

זאת חמר גוף האדם וכלי תושיו הגשמיים אשר בהם ישמש האדם יעצרו את האדם מלבוא בסוד ה׳ אלהים חיים, ככתוב כי עונותיכם מבדילים ביניכם ובין אלהיכם, רצה לומר החמר הוא המבדיל בין ה׳ והאדם, ואת להט החרב המתהפכת, כי על ידי שהאדם מוכרח לשמש בכלי חושים הגשמיים יתהפכו ויתבלבלו השגות האדם כאשר יעלה אל פרדס המלך וירצה לטעום מעץ החיים, ומשום זה להט החרב המתהפכת אין לו להאדם השגה נכונה וידיעה טהורה בדברים המכוסים ועדיין נעלמים ממנו, ואמרו חכמי ישראל אל גנת אגוז ירדתי לראות, אל גנת אגוז ולא אל האגוז עצמו, והאגוז גופו עוד יש לו קליפה מסביב, וספרו לנו חז״ל ארבעה נכנסו לפרדס ואף רבי עקיבא יצא בשלום, וגם אותו רצו המלאכים להדיחו וגער בהם הקדוש ברוך הוא ואמר להם הניחו לזקן זה, ואף משה רבינו עליו השלום שהיה עם ה׳ ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה, והיה עבד ה׳ נאמן ביתו ודבר עמו פנים אל פנים, בכל זאת כאשר שאל מאת הקדוש ברוך הוא, הראני נא את כבודך, והשיב לו את פני לא תראה כי לא יראני האדם וחי, והוא משום שהוא דבר מן הנמנע, ואי אפשר להאדם להשיג דברים הנעלמים ממנו, כל זמן שהוא נמצא בעולם העשיה בגוף חמר גשמיי, ובזה ישמר דרך עץ החיים, רצה לומר על ידי הכרבים ולהט החרב המתהפכת ישמר דרך עץ החיים הפרטי בשיעור וגבול בעולם העשיה להיות דבר פרטי כי זה היה רצון הקדוש ברוך הוא, וכך עלה במחשבתו בראשית כל הראשית, וכן גזרה חכמתו יתברך לעשות פרטים נבדלים, וכאשר אמר הכתוב (ישעיה נ״ז) כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו, מרום וקדוש אשכון, ואת דכא ושפל רוח, להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים, כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי, ונאמר ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, ולבל יטעו הבריות שהוא אלוה, שם את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת, ובזה ישמר דרך עץ החיים, וכיוון שיראו הבריות קיום האדם בעולם העשיה הוא דקיום כל הבריאה. דור הולך ודור בא, והאדם יראה גם כן שהוא נופל תחת הזמן ומקום, והשגות האדם גם כן מתהפכים, ואז ידע האדם שהוא פרטי נברא, וכי גם הוא האדמה אשר לקח משם, ולא יטעה עוד לומר שהוא אלוה, ואמר דוד המלך עליו השלום אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם, אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפלו, תחת הזמן והמקום. ואדע עתה כי לא אלהים אתם, ובזה ישמר דרך עץ החיים.

מאמר ה. לשמור את דרך עץ החיים

אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, הן הוא בלתי ספק שיש השארת הנפש כאשר אמרתי קודם שאין שום דבר נפסד בעולם בהחלט, אך הצורות מתחלפות בזה אחר זה בעולם העשיה. אבל כל הצורות שהיו ישארו קיימים בעולם היצירה

ולא יתבטלו לעולמי עולמים, על כן הנפש המאחדת הנשמה עם חמר הגוף אשר היא צורה לחמר לא תתבטל בתמורות חמר הגוף בעולם העשיה אף נשארה קיימת בעולמות העליונים לתאר ולצייר את גוף החמר בעולם העתיד, ומה שהיה הוא שיהיה לנצח נצחים, אך השאלה הוא אם גם הגוף יקום וישוב לחיות, ולדעת רבינו סעדיה גאון ז״ל שאמר שבעולם העתיד גם אז נאכל ונשתה ונחיה כמו עתה ואף על פי כן לא ימות, ואפילו לדעת הגאונים דפליגי על רבינו סעדיה גאון ז״ל, והוא שגם אז ישובו החיים למות שנית, זה הדבר קשה להבין ונשתוקק לידע, והוא אם נאכל ונשתה ונחיה אם גם אז נפרה ונרבה, ואם לא, מה יהיה אז ענין צורת הנקבה בתחיית המתים, וכי עביד קודשא בריך הוא דבר ללא צורך, ואמרו חז״ל (שבת דף ע״ז ע״ב) אמר רב יהודה אמר רב כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה, ואמרו חז״ל (בבא קמא דף ג׳ ע״א) כל האומר שהקדוש ברוך הוא וותרן יוותרון מיעהו, ועוד לפי דעת רבינו סעדיה גאון ז״ל שיחיו ולא ימותו, על כן כל המתים שהיו מבראשית הבריאה עד סופה יקומו ויחיו בעולם העתיד, וזה הוא נגד עיון השכל, ולדעתי לא לבד שהאדמה לא תוכל לתת די מזון לכולם, כי אם אף לא יהיה להם די מקום לעמוד על פני האדמה, ולשאת כולם, הן אמת הוא שהקדוש ברוך הוא אמר הממני יפלא כל דבר נאום ה׳, היד ה׳ תקצר, וביד הקדוש ברוך הוא וביכלתו לצוות אל האדמה לתת די מחיה עבור כל הבריאה, או משביע רצון לכל חי, רצה לומר שבמעט מזון ישבעו החיים, ואפשר שהאדם בחכמתו יודע לו אז איך להמציא מחיתו מהיסודות שבאויר השמים והארץ על ידי חכמת הכעמיע, וגוף האדם בעולם העתיד יזדכך ויטהר חמרו ויהיה די לו לחם הקלקל להחיות את נפשו כאשר אכלו בני ישראל את המן במדבר ארבעים שנה, אבל השאלה עוד עומדת איך יעמדו כל החיים מראשית הבריאה עד סופו על פני שטח הארץ, כי לא יהיה לכולם די מקום על פני האדמה לשאת אותם, אמרתי אחכמה, היד ה׳ תקצר, ולדעתי שכל צבא השמים נקראו ארץ, ראה פירושי על הכתוב בראשית קודם, ואמרו חז״ל עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק ש״י עולמות שנאמר להנחיל אוהבי יש, וכאשר אמרו חכמי המדע שגם כעת עולמות חדשים יבראון ברום השמים, ראה מאמרי פראָפעססאָר א. ס. עדינגטאָן. על כן אמרתי שאפשר שתחיית המתים שיהיה לעתיד לבוא, הוא שתתפתח כל הבריאה שנית על ארץ חדשה אשר הכין ה׳ אלהים ברום העולם גדול בכמות אלף אלפי אלפים פעמים יותר מן הארץ הזאת. היד ה׳ תקצר, או אפשר שהארץ שלנו תגדל די שיעור להכיל בתוכה כל הבריאה מימי קדם בעת אחת ובפעם אחת. אך כל זה הוא רעיונות דמיונות פאנטאזיע והשערה בעלמא, ואין לנו עסק בשמי השמים, כי השמים שמים לה׳, והארץ נתן לבני אדם. ואמר הכתוב והארץ לעולם עומדת וכתיב לעולם ירשו ארץ, וזו היא הארץ אשר אנחנו חיים בה ולא ארץ אחרת, על כן נראה לי לומר כדעת מהרי״ל

ז״ל שתחיית המתים הוא שיהיה בעולם החדש אחר שיחרב העולם הזה והארץ החדשה לא תתהוה בפעם אחת וכן הבריאה לא תהיה בפעם אחת כי אם בהדרגה, והארץ החדשה והברואים אשר יבראון שנית יתפתחו לאט כאשר התפתח עולם הזה, ולא יהיה חילוק בין עולם העשיה החדש ובין עולם העשיה הזה, כי אם שעולם החדש והבריאה החדשה יהיה יותר טוב ונאה ומשובח מעולם העשיה הזה ולא יותר והעולם כמנהגו נוהג. והיה כאשר יבוא האדם שנית לחיות על הארץ בעולם החדש והוא תחיית המתים, האדם יאכל וישתה ויחיה ויפרה וירבה וימות כאשר הוא בעולם העשיה הזה, וכן משמע ממאמר חז״ל (חגיגה דף י״ד ע״ב) אשר קומטו ולא עת, תניא אמר רבי שמעון החסיד אלו תתקע״ד דורות שקומטו להבראות קודם שנברא העולם, ולא נבראו, ועמד ושתלן בכל דור ודור, רצה לומר שהתתקע״ד דורות שחייו בעולם הקודם לא נבראו שנית בעולם הזה קודם מתן תורה להשלים אלף דור לקיים מה שכתוב דבר צוה לאלף דור. משום שראה הקדוש ברוך הוא שאין העולם מתקיים בלא תורה, נתנה התורה לסוף כ״ו דורות, והתתקע״ד דורות שתלן בעולם הזה אחר מתן תורה בכל דור ודור. ראה מה שכתבתי קודם בענין זה ותדע, וכאשר היה בעולמות העשיה הקודמים, כן יהיה בעולם העשיה החדש העתיד לבוא וכאשר אמרתי שהעולם החדש יהיה יותר טוב ונאה ומשובח. וכן יהיה לעולמי עולמים ולנצח נצחים. כאמור ומעשה ידי להתפאר, למען יתפאר ויתרומם ויתנשא שמו, ככתוב ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, וזה הוא שאמר הכתוב, וישם את הכרבים מקדם רצה לומר עולם המורכבים והוא עולם העשיה אשר היה מקדם בעולם העשיה הקודם, לגן עדן כאשר פרשתי קודם זה עולם העשיה הזה, ואת להט החרב המתהפכת, להט זה אור ההויה, חרב הוא לשון חרב להאביד ולהפסיד (דעסטראָי), המתהפכת בעולם העשיה מהויה להפסד ומהפסד להויה, לשמר דרך עץ החיים, רצה לומר באופן הזה בהויה והפסד ישמר דרך עץ החיים בעולם העשיה הזה, ומעולם ועד עולם אתה אל, וכן יהיה לעד ולעולמי עולמים, ואלהים יחננו ויברכנו ויאר פניו אלינו סלה לדעת בארץ דרכך בעולם הזה ובעולם הבא.

March 13, 1921
364 Alexander Avenue
New York City

To my Dear and Most Honored Friend
Rabbi Moses Bayuk

I have read the second volume of your precious writings and in general I can say that I was delighted, and have had spiritual pleasure by reading it.

Besides the many and strong arguments you clearly put in opposition against those learned men who dared to criticize the Bible of Moses, the reader in general will find the most true explanations of the many traditional essays told by the Talmudical rabbis whose sayings have always been a riddle to the general reader.

May the Lord bless you. I hope your books will be much praised by the Learned, and praised be the Lord that He favored you with the gift of writing to enrich the Hebrew literature by publishing them.

I remain your very friend,

A. H. ROSENBERG

June 5, 1921
364 Alexander Avenue
New York City

My Dear Friend
The Honorable Rabbi Moses Bayuk

I have read the second volume of your precious book and I can say that it was a great pleasure to me. Furthermore, I can say that all my life long I have been trying to grasp and understand the idea and meaning of Neshoma as a part of the Lord's gift to mankind, and as much as I have read about it in the Jewish prominent writers, none gave me satisfaction to grasp clearly the meaning of it until I have read lately your clear explanation about it, and I was delighted to see the truth clear as daylight, — the meaning of it.

With great respect and honor, I remain,

Your friend,

A. H. ROSENBERG

LETTERS BY
PROFESSOR A. H. ROSENBERG
Author of "Atzor Hashomath"

December 1, 1920
364 Alexander Avenue
New York City

To My Dear and Most Honored Friend
Rabbi Moses Bayuk

I read your book "Or Torath Mosha" with interest and pleasure, and in general, I can say that it'll be one of the best commentories on the scripture of Moses, ever written, though I am in doubt whether the extreme Orthodox will approve your interpretations relative the theory of evolution.

I remain,

Respectfully, your friend,

A. H. ROSENBERG

to do so and blessed be him who feels himself happy by making others happy.

I have always avoided giving my opinion and consent to authors of new books, but I made an exception with my friend Rabbi Moses Bayuk and say I have read a part of his writing on different subjects and because of the extreme deep thought requires much time to read it thoroughly and my time is very limited and am working entirely in different other duties, I can approve his writings and say that they are in accord with the holy teachings of the Bible of Moses and the traditions of the Talmud.

I am sure although he acquired a great many philosophical ideas of non-Jewish learned men, nevertheless his writings are faultless from the beginning to the end and in accordance with the ideas of the Pious of Israel.

Blessed is the man whom the Lord favored with the gift to write such precious and most valued writings of which I am positive the reader will benefit and will enjoy it spiritually, and praised be him who sacrificed his life to teach knowledge to humanity for no other reason only to benefit others.

The Lord Jehovah shall bless my noble friend Rabbi Moses Bayuk to lengthen his years in good health and reward him to know that the great learned men of the world will acknowledge his ideas as the true teachings of the Lord and the Talmudical savants of Israel.

I, myself, herewith do bless my dear friend the author Rabbi Moses Bayuk, and with great respect I sign my name,

D. ARIE LEVINTHAL
of Philadelphia
Tuesday the 17th day of
the month of Nisan in the
year 5681.

For many years I have been acquainted with my most honored and dear Friend Rabbi Moses Bayuk, and as a single flower in the wilderness so I found him in our land where the holy teachings of the Lord have been put aside. I found a man of great learning in the teachings of the Lord and the traditions of the Talmudical Rabbis of Israel. As the pious savants of the ancient times whose soul and spirit dwelt in higher worlds than ours, abandoned civilization and earthly pleasures, went into the deepest wilderness to live in peace, not to be disturbed while absorbing the wisdom in the sacred teachings of the Lord, so my dear and noble friend Rabbi Moses Bayuk forsook his ability to take his position in the world of civilization, and earthly pleasures, and went to live on a farm in the wilderness of New Jersey; and while working the land to earn his bread and necessities for the family by hard toil, most of the time at day and night, he absorbed himself in the holy teachings of the Lord and the traditions of the pious savants of Israel. Praise to him who has been favored by the Lord to comply with his wishes and while working hard in the field, at the same time to be able to work with his brain and solve hard problems of the deep philosophy of theology according to the true secret teachings of the Kabola. He also assimilated great knowledge of science by studying the ideas of non-Jewish writers, and it was the greatest spiritual pleasure to me to associate with him, and hear him explain and solve the great problems of theology with his clear mind and sound judgment.

Now my noble and dear friend Rabbi Moses Bayuk has been favored by the Lord to publish in a book his accumulated ideas which are of great value to mankind who are seeking the truth with his only intention to benefit humanity with his great learning and teaching. Blessed be the Lord who has favored him

I dedicate this book,

"THE LIGHT OF THE BIBLE OF MOSES"

to the honor of my dear children,

SAMUEL and MEYER

known as Bayuk Brothers of the City of Philadelphia, who have been kind enough to finance the publishing of my books with the only intention to benefit mankind with the teachings of the Lord, which is the Tree of Life to his followers. I pray to the Lord to confer on them his blessings.

"The Light of the Bible of Moses"

by

J. MOSES BAYUK

The author of the Traditional Essays of the Bible of Moses.

The Bible of Moses is the truth.

To believe or to know, according to the teachings of the Bible of Moses.

The evolution of the idea of God by mankind in prehistoric times.

Explanation of the Talmudical Traditional Essays.